A. P. ČEHOV

V

S V J E T S K I   K L A S I C I

UREDNIK
NOVAK SIMIĆ

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ И ПИСЕМ
А. П. ЧЕХОВА
ОГИЗ МОСКВА

S RUSKOGA PREVELI
KRUNOSLAV PRANJIĆ
BOŽIDAR ŠKRITEK
TOMISLAV PRPIĆ
ROMAN ŠOVARY
DESANKA MAKSIMOVIĆ
MILA STOJNIĆ
MILICA BOGDANOVIĆ
NANA BOGDANOVIĆ

OPREMIO
EDO MURTIĆ

ANTON PAVLOVIČ ČEHOV

SABRANA DJELA

KNJIGA PETA

KAŠTANKA

I DRUGE NOVELE

ZORA

ZAGREB 1959

KAŠTANKA
I DRUGE NOVELE

PIJANCI

Tvorničar Frolov, lijep, kestenjav čovjek oble brade i meka, baršunasta izraza očiju, i njegov opunomoćeni odvjetnik Aljmer, vremešan muškarac velike, čekinjaste glave, pijančili su u jednoj od zajedničkih dvorana restorana u predgrađu. Obojica su došla u restoran s bala i zato su bili u frakovima i bijelim kravatama. Osim njih i lakaja pored vrata, u dvorani nije bilo ni žive duše; po Frolovu naređenju ne puštahu nikoga.

Počeli su time, što su iskapili po veliku čašu votke i prismočili oštriga.

— Dobro! — reče Aljmer. — To sam ja, bratac, uveo modu, da se mezete oštrige. Votka te spali, zagolica u grlu, a čim progutaš oštrigu, osjetiš u grlu milinu. Nije li tako?

Uslužni lakaj obrijanih brkova i sijedih zalisaka stavi na sto zdjelu za umak.

— Što to nudaš? — upita Frolov.

— Provansalski umak za haringe, molim...

— Što? Tako se poslužuje? — viknuo je tvorničar, ne pogledavši umak. — To li je umak? Ne umiješ posluživati, tikvane!

Baršunaste Frolovljeve oči planuše. On ovi oko prsta kraj stolnjaka, učini laku kretnju, te zakuska, svijećnjaci, boce — sve sa zveketom i bukom lupi na pod.

Lakaji, davno već navikli na gostioničke katastrofe, pritrčaše stolu i ozbiljno, hladnokrvno, poput kirurga za vrijeme operacije, počeše skupljati krhotine.

— Kako ti to lijepo umiješ s njima, — reče Aljmer i nasmije se. — No... odmakni se malo od stola, jer ćeš nagaziti na ajvar.

— Pozovite ovamo inženjera! — vikne Frolov.

Inženjerom su zvali oronulog starca snuždena lica, koji je nekad zaista bio inženjer i bogat čovjek, ali je upropastio sav svoj imutak i potkraj života našao se u restoranu, gdje je zapovijedao lakajima i pjevačicama, a izvršavao je i različite narudžbe u pogledu žena. Javivši se na poziv, on ponizno nakrivi glavu.

— Slušaj, dragi moj, — obrati mu se Frolov — kakav je to nered? Kako ovi tvoji poslužuju? Zar ne znaš, da ja to ne volim? Idite dovraga, prestat ću zalaziti k vama!

— Molim, oprostite velikodušno, Alekseju Semjoniču! — rekao je inženjer, prinijevši ruku k srcu. — Ja ću odmah poduzeti mjere i sve vaše najmanje želje bit će ispunjene najbolje i najbrže.

— No, dobro, idi...

Inženjer se nakloni idući natraške stalno prignut, te nestade iza vrata zablistavši posljednji put svojim lažnim brilijantima na košulji i prstenju.

Stol je ponovo prostrt. Aljmer je pio crno vino, s tekom je jeo nekakvu divljač s gljivama, a naruči još riblju juhu i sjeckanu kečigu. Frolov je pio samo votku i griskao kruh. On je dlanovima stiskao obraze, mrštio se, otpuhivao, i vidjelo se, da nije raspoložen. Obojica su šutjeli. Tišina. Dvije električne svjetiljke s olinjalim sjenilima svjetlucale su i žmirkale, kao da su se ljutile. Za vratima, tiho pjevušeći, prolažahu ciganke.

— Piješ, a nikakva veselja, — reče Frolov. — Što više lijevam u sebe, to sam trezniji. Druge votka razveseli, a u meni izaziva srdžbu, gadne misli, nesanicu. Zašto, bratac, ljudi osim pijanstva i orgije ne izmisle i kakvo drugo zadovoljstvo? Baš gadno!

— A ti zovni ciganke.

— Mani ih!

U vratima hodnika pojavi se glava stare ciganke.

— Aleksiju Semjoniču, cigani mole čaja i konjaka, — reče starica. — Možemo li naručiti?

— Možete! — odvrati Frolov. — Znaš li, da im vlasnik restorana daje procenat zato, što mole goste da ih časte. Već se ne može vjerovati ni onome, tko moli votku. Ljudi su sve niskiji, podliji, razmaženiji. Eto ti lakaji. Fizionomije kao u

profesora, sijedi su, dvjesta rubalja dobivaju na mjesec, stanuju u vlastitim kućama, kćeri školuju u gimnazijama, ali ti im se možeš rugati i podvikivati na njih, koliko ti se svidi. Inženjer će za rubalj progutati čašu senfa i kukurijekati. Časna riječ, da se hoće ikoji uvrijediti, dao bih mu tisuću rubalja.

— Šta ti je? — upita Aljmer, pogledavši ga začuđeno. — Otkud ta melankolija? Crven si, gledaš kao zvijer... Što je tebi?

— Zlo. Nešto mi kopka u glavi. Uvuklo se i ne izlazi napolje.

U sobu uđe malen, bucmast, u salo zarastao starac, potpuno ćelav, u olinjalom, prekrojenom kaputu, u ljubičastom prsluku i s gitarom. On napravi idiotsko lice i isprsi se, salutiravši kao vojnik.

— Aha, parazit! — reče Frolov. — Evo, da ti ga predstavim: pomogao se tako, što je roktao kao svinja, Dođide ovamo!

Tvorničar nasu u čašu votke, vina, konjaka, stavi soli i papra, pomiješa sve to i dade parazitu. Taj ispije i junački zakašlje.

— On je navikao piti bućkuriš, pa mu ne prija čisto vino, — reče Frolov. — Deder, parazite, sjedi i pjevaj.

Parazit sjede, prijeđe debelim prstima preko žica i zapjeva:

Nitka, — nitka, Margaritka...

Popivši šampanjac, Frolov se opio. Udari pesnicom po stolu i reče:

— Da, kopka mi nešto u glavi! Ni časka mi ne da mira!

— Šta je posrijedi?

— Ne mogu reći. Tajna. To je takva tajna, koju mogu izreći samo u molitvama. Uostalom, ako hoćeš, drugarski, među nama... samo pazi, nikome ni-ni-ni... Odat ću ti, bit će mi lakše, ali ti... zaboga čuj i zaboravi...

Frolov se nagne k Aljmeru i pola minute duvao mu je u uho.

— Ženu svoju mrzim! — reče on.

Odvjetnik ga pogleda upitno.

— Da, da, svoju ženu, Marju Mihajlovnu, — promrsi Frolov crveneći. — Mrzim je, i gotovo.

— Zašto?

— Sam ne znam! — Oženjen sam samo dvije godine, oženio sam se, sam znaš, zbog ljubavi, a sad je mrzim kao mrskog vraga, kao ovog ovdje, da prostiš, parazita. A uzroka nema, nikakva uzroka! Kad ona sjedi kraj mene, jede, ili kad što govori, duša mi uzavre, teško se suzdržavam, da ne budem osoran. Naprosto, dešava se nešto, što se ni kazati ne smije. Otići od nje ili joj reći istinu nikako nije moguće, bio bi to skandal, a živjeti s njom, za mene je gore od pakla. Ne mogu biti kod kuće! Eto, danju sam neprekidno na poslu i u restoranima, noću se potucam po jazbinama. E pa, čime ćeš objasniti tu mržnju? Ona nije bilo kakva, krasotica je, pametna, mirna.

Parazit lupne nogom i zapjeva:

S oficirom sam hodila,
S njim sam tajne govorila...

— Valja priznati, uvijek mi se činilo, da Marja Mihajlovna uopće nije za tebe, — reče Aljmer nakon malo šutnje i uzdahne.

— Reći ćeš, obrazovana? Čuj... I ja sam svršio trgovačku sa zlatnom medaljom, triput sam bio u Parizu. Ja nisam pametniji od tebe, naravno, ali nisam gluplji od žene. Ne, bratac, nije tu problem u obrazovanju! Poslušaj, zbog čega je počela sva ta pjesma. Počela je tako, što mi se počelo činiti, da se nije udala zbog ljubavi, nego zbog bogatstva. Zabila mi se ta misao u tikvu. Kako god ja okrenem — nikako prokleta da me ostavi! A ženu obuzela gramzljivost. Poslije siromaštine pade joj sjekira u med, pa poče zavađati i desno i lijevo. Pobudalila i toliko se zaboravila, da svaki mjesec raspe dvadesetak tisuća. A ja sam oprezan čovjek. Nikome ja ne vjerujem, u sve sumnjam, i što si ti ljubezniji sa mnom, to mi je teže. Sve mi se čini, da mi laskaju zbog novaca. Nikome ne vjerujem! Jadan sam ti ja, brate, čovjek, vrlo jadan!

Frolov iskapi čašu vina i nastavi:

— Uostalom, sve su to gluposti, — reče on. — O tome nikad ne treba govoriti. Glupost. U piću sam se izbrbljao, a

ti me sad odvjetničkim očima gledaš — veseo, što si doznao tuđu tajnu. Eh, eh, pustimo taj razgovor. Pijmo! Slušaj, — obrati se lakaju, — je li tu Mustafa? Pozovi ga ovamo!

Malo kasnije u sobu uđe majušni Tatarčić, dvanaestih godina, u fraku i bijelim rukavicama.

— Dođi ovamo! — reče mu Frolov. — Objasni nam slijedeću činjenicu. Nekad ste vi, Tatari, vladali nama i ubirali danak, a sad služite kao ruski lakaji i prodajete odjeću. Čime se objašnjava takva promjena?

Mustafa podigne obrve i reče tankim glasom, zapijevajući:

— Igra sudbine!

Aljmer pogleda njegovo ozbiljno lice i savije se od smijeha.

— Ded, daj mu rubalj! — reče Frolov. — Tom igrom sudbine on stiče kapital. Zbog tih dviju riječi i drže ga ovdje. Pij, Mustafa. Ve-eliki nitkov bit će od tebe! To jest, mnogo je vas braće parazita, što se vrzmate oko bogata čovjeka. Toliko se vas mirnih razbojnika i gramzivaca nakotilo — da ne možeš proći ni pješke ni kolima! Da se cigani još pozovu? A? Deder ovamo cigane!

Cigani, odavno već umorni u hodnicima, galameći nahrupiše u sobu i otpoče divlje veselje.

— Pjevajte! — vikao im je Frolov. — Pjevaj, faraonovo pleme! Pjevaj! I-i-h!

A u zimu... i-i-ih!... sanjke su jurile...

Cigani su pjevali, zviždali, plesali... U raspoloženju, što ponekad obuzme vrlo bogate ljude, razmažene, »široke duše«, Frolov je počeo ludovati. Naredio je, da se ciganima donese večera i šampanjac, razbio je olinjalo sjenilo, gađao bocama slike i ogledala, i sve to, vidjelo se, bez ikakva užitka, mršteći se i uzvikujući ljuto, prezirući ljude, izražavajući mržnju očima i držanjem. Natjerao je inženjera da pjeva solo, cigane je zalijevao mješavinom vina, votke i ulja...

U šest sati dali su mu račun.

— 925 rubalja 40 kopjejki! — reče Aljmer i slegnu ramenima. — Kako to? Ne, čekaj, treba provjeriti!

— Mani ga! — promrmlja Frolov vadeći novčanik. — Hajd... neka pljačkaju... Zato sam i bogat, da bi me pljač-

kali... Bez parazita se... ne može... Ti si moj povjerenik... primaš šest tisuća na godinu, a... a zašto? Uostalom, oprosti... i sam ne znam, što govorim.

Vraćajući se s Aljmerom kući, Frolov je gunđao:

— Idem li kući — to je strašno! Da... Nemam čovjeka, kome bih mogao otkriti dušu... Svi su pljačkaši... izdajice... A zašto sam tebi odao svoju tajnu? Za... Zašto? Reci: Zašto?

Pred ulazom u svoju kuću on se nagne k Aljmeru i njišući se poljubi ga u usta, po staroj moskovskoj navici — ljubiti se bez razloga, u svakoj prigodi.

— Zbogom... Jadan sam ja, gadan čovjek, — reče. — Loš, pijan, bestidan život. Ti si obrazovan, pametan čovjek, pa se samo smješkaš i piješ sa mnom, ni... nikakve vajde od svih vas... A ti, da si mi prijatelj, da si pošten čovjek, morao bi mi reći: »Eh, gadni, zli čovječe! Glupan si ti!«

— Ajd, ajd... — promrsi Aljmer. — Idi spavati.

— Nikakve vajde od vas. Samo nade, kad ljeti budem na ladanju, da će, kad odem u polje i naiđe oluja, udariti grom i ubiti me na mjestu... Zbo... zbogom...

Frolov se još jednom poljubi s Aljmerom, i, gotovo zaspavši u hodu, gunđajući, uz pomoć dvaju lakaja, poče se penjati stepenicama.

NEOPREZ

Pjotr Petrovič Strižin, bratić pukovnikovice Ivanove, onaj isti, kojemu su prošle godine ukrali nove kaljače, vratio se s krstitaka točno u dva sata nakon ponoći. Da ne razbudi svoje, on se brižljivo svukao u predsoblju, na prstima, jedva dišući, dovukao se u spavaonicu i, ne paleći svijetla, stao se pripremati da usne.

Strižin vodi trijezan i redovit život, izraz mu je lica pobožan, čita samo duhovno-moralne knjige, ali je sebi na krstitkama, od radosti što se Ljubov Spiridonovna sretno riješila bremena, dopustio da ispije četiri čašice votke i čašu vina, koje je po svom ukusu podsjećalo na nešto između octa i ricinusova ulja. Ali žestoka pića su nalik na morsku vodu ili slavu: što više piješ, tim si više žedan... I sada, svlačeći se, Strižin je osjetio neodoljivu želju da nešto popije.

»Čini se, da Dašenjka ima u ormaru votke, u desnom kutu, — mislio je on. — Ako popijem jednu čašicu, ona ne će primijetiti.«

Nakon malog kolebanja, svladavši svoj strah, Strižin je pošao prema ormaru. Brižljivo otvorivši vratašca, on je u desnom kutu napipao bocu i čašicu, nalio, stavio bocu na mjesto, zatim se prekrstio i ispio. I u isti mah se dogodi nešto nalik na čudo. Strašnom snagom, poput bombe, Strižina odjednom odbaci nešto od ormara prema kovčegu. U očima mu bljesnu, dah mu zasta, cijelim tijelom ga zahvati takav osjećaj, kao da je upao u močvaru punu pijavica. Učinilo mu se, da je umjesto votke gutnuo komad dinamita, koji je razrušio njegovo tijelo, kuću, cijelu uličicu... Glava, ruke, noge — sve se otkinulo i poletjelo nekuda dođavola, u prostor...

Tri, četiri časka je nepomično sjedio na kovčegu, ne dišući, zatim se podigao i zapitao se:

— Gdje sam?

Prvo, što je jasno osjetio došavši k sebi, bijaše oštri zadah petroleja.

— Baćuške moji, to sam ja umjesto votke popio petroleja! — užasnu se on. — Pomozite ugodnici božji!

Od misli da se otrovao, njega uhvati i vrućica i groznica u isti mah. Da je uistinu bio popio otrov, svjedočili su, osim zadaha u sobi, paljenje u grlu, iskre u očima, brujanje u glavi i probadanja u želucu. Osjećajući da mu se približuje smrt i ne obmanjujući se uzaludnim nadama, on zaželi da se oprosti od bližnjih, i otputi se Dašenjki u spavaonicu. (Budući da je bio udovac, on je u stanu držao umjesto gazdarice svoju svastiku Dašenjku, staru usidjelicu).

— Dašenjka! — reče on plačnim glasom ulazeći u spavaonicu. — Draga Dašenjka!

U tami nešto zamrmori i ispusti dubok uzdah.

— Dašenjka!

— A? Šta je? — brzo progovori ženski glas. — To li ste vi, Pjotre Petroviču? Već ste se vratili? No, pa što je? Kako su nazvali djevojčicu? Tko je bio kuma?

— Kuma je bila Natalija Adrejevna Velikosvjetskaja, a kum — Pavel Ivanič Besonicin... Ja... ja, Dašenjka, čini se, umirem. A novorođenče su nazvali Olimpijadom u čast njezine dobrotvorke... Ja... ja, Dašenjka, popio sam petroleja...

— Ta nije! Zar su ondje posluživali petrolejem?

— Moram priznati, htio sam, a da vas ne pitam, popiti votke, i... i bog me je kaznio: u mraku sam nehotice popio petroleja... Što da radim?

Dašenjka, začuvši da su bez njezine dozvole otvarali ormar, oživje... Ona brzo upali svjećicu, skoči s kreveta, samo u košulji, pjegasta, koštunjava, s papilotama u kosi, zašljapka bosim nogama prema ormaru.

— A tko vam je to dopustio? — upita ona strogo, ogledavajući unutrašnjost ormara. — Zar je votka za vas postavljena?

— Ja... ja, Dašenjka, nisam pio votke, nego petroleja... — promrmlja Strižin, otirući hladni znoj.

— A što ste imali da dirate petrolej? Zar je to vaš posao? Zar je on za vas spremljen? Ili, po vašem mišljenju, petrolej ne stoji novaca? A? Znate li vi koliko stoji petrolej? Znate li?

— Draga Dašenjka! — prostenja Strižin. — Radi se o životu i smrti, a vi tu o novcima!

— Napio se, pijandura, i tura svoj nos u ormar! — kriknu Dašenjka, ljutito udarivši vratašcima. — O, izrodi, mučitelji! Mučenica sam ja, nesretnica, ni noću ni danju nemam mira! Zmajevi, irudi prokleti, izmučili se, dabogda, na ovom svijetu! Već sutra odlazim! Ja sam djevojka i ne dopuštam vam da preda mnom stojite samo u donjem rublju! Ne smijete me gledati kad nisam obučena!

Te nastavi, nastavi brundati... Znajući, da razljućenu Dašenjku ne možeš umiriti ni molbama, ni zakletvama, čak niti pucanjem iz topova, Strižin mahnu rukom, obuče se i odluči da ode liječniku. No liječnika je lako naći samo onda, kada vam nije potreban. Projurivši tri ulice i pozvonivši pet, šest puta doktoru Čepharjancu i sedam puta doktoru Bultihinu, Strižin odjuri u apoteku: možda će pomoći apotekar. Ovdje mu, nakon duga čekanja, iziđe maleni crnomanjasti i kovrčavi farmaceut, pospan, u haljetku i sa takvim ozbiljnim i mudrim licem, da te čak hvata strah.

— Što izvolite? — upita on tonom, kakvim mogu govoriti samo jako pametni i solidni farmaceuti židovske vjeroispovijesti.

— Boga radi... molim vas! — progovori Strižin, zapuhujući se. — Dajte mi bilo šta... Malo prije sam zbog neopreza popio petroleja! Umirem!

— Molim vas da se ne uzbuđujete i da odgovarate na pitanja koja ću vas pitati. Već samo ta jedna činjenica, da se uzbuđujete, ne dopušta mi da vas shvatim. Vi ste popili petroleja? Da-a?

— Da, petroleja! Spasite, molim vas!

Farmaceut hladnokrvno i ozbiljno priđe stolu, rastvori knjigu i udubi se u čitanje. Pročitavši dvije stranice, on slegnu jednim ramenom, zatim drugim, napravi prezrivu grimasu i, promislivši, iziđe u pobočnu sobu. Izbiše četiri sata. I kad sat pokaza četiri i deset, farmaceut se vrati s drugom knjigom i opet se zadube u čitanje.

— Hm! — reče on, kao u nedoumici. — Već samo ta činjenica, što se ne osjećate dobro, zahtijeva da se obratite liječniku, a ne u apoteku.

— Ali ja sam već bio kod liječnika! Nisam ih mogao razbuditi!

— Hm... Vi nas, farmaceute, ne smatrate ljudima i uznemirujete nas čak u četiri sata noću, a svaki pas, svaka mačka imaju mir... Vi ne želite ništa da shvatite, i, po vašem mišljenju, mi nismo ljudi i trebam imati nerve kao konopac.

Strižin odsluša farmaceuta, uzdahnu i pođe kući.

— Valjda mi je suđeno da umrem! — mišljaše on.

A u ustima mu je gorjelo i smrdjelo na petrolej, u želucu ga je probadalo, u ušima mu je odzvanjalo: bum, bum! Svaki čas mu se činilo da mu je kraj već blizu, da mu srce više ne kuca...

Došavši kući, on požuri da napiše: »Molim da se nikog ne okrivljuje zbog moje smrti«, zatim se pomoli bogu, legne i pokri se preko glave. Do ujutru nije zaspao očekujući smrt i cijelo vrijeme mu se pričinjavalo kako se grob prekriva mladim zelenilom i kako ponad njega pjevaju ptičice...

A ujutro je sjedio na krevetu i, osmjehujući se, govorio Dašenjki:

— Tko živi trijeznim i redovitim životom, draga sestrice, toga nikakav otrov ne može ubiti. Eto, uzmi makar mene za primjer. Bio sam na rubu opasnosti, umirao sam, mučio se, a sada ništa. Samo me je u ustima ižarilo i u grkljanu me grebe, ali cijelo tijelo je zdravo, slava bogu... A zašto? Zato, što živim redovitim životom.

— Ne, to znači da je — loš petrolej! — uzdisala je Dašenjka, razmišljajući o izdacima i gledajući u jednu točku. — Znači da mi trgovac nije dao najbolji, nego onaj, koji stoji kopjejku i pȍ po funti. Patnica sam ja, nesretnica, izrodi — mučitelji, živjeli i vi na ovom svijetu tako, irudi prokleti... Te nastavi, nastavi da zanovijeta...

VEROČKA

Ivan Aleksejevič Ognjov sjeti se kako je one večeri u kolovozu bučno otvorio staklena vrata te izašao na terasu. Na njemu tada bijaše lagan ogrtač i slamnat šešir široka oboda, onaj isti, što se sada s čizmama povlači u prašini pod krevetom. U jednoj ruci držaše velik svežanj knjiga i teka, u drugoj — debelu čvornatu palicu.

Za vratima, osvjetljujući mu put lampom, stajaše vlasnik kuće, Kuznjecov, ćelav starac duge, sijede brade i u poput snijega bijelu, piketskom kratkom kaputu. Starac se dobroćudno smješkao i kimao glavom:

— Zbogom, starino! — vikne mu Ognjov.

Kuznjecov postavi svjetiljku na stolić pa izađe na terasu. Dvije duge, uske sjenke šmugnuše preko stepeništa prema cvjetnim gredicama, zanjihaše se i glavama se odupriješe o lipina stabla.

— Zbogom, i još jednom hvala, golubiću! — reče Ivan Aleksejič. — Hvala vam na vašoj srdačnosti, na vašoj pažnji, na vašoj ljubavi... Nikada, na sve vijeke vjekova ne ću zaboraviti vašega gostoprimstva. I vi ste dobri, i kći vam je dobra, i svi su ovdje u vas dobri, veseli, srdačni... Tako divan svijet, da ni izreći ne umijem! — Zbog viška osjećanja i pod utjecajem tek ispijene voćne rakije, Ognjov govoraše pjevnim seminarskim glasom i bijaše tako raznježen, da svoja osjećanja nije izražavao toliko riječima, koliko žmirkanjem i podrhtavanjem ramena. Kuznjecov, isto tako pripit i raznježen, izduži se prema mladiću te se s njime poljubi.

— Navikao sam na vas, poput lovačkog psa! — nastavi Ognjov. — Dolazio sam vam gotovo svaki dan, deset puta noćivao, a rakije se napio toliko, da se strašno i prisjetiti. A glavno, na čemu sam vam zahvalan, Gavrile Petroviču, to je vaša suradnja i pomoć. Bez vas bih se sa svojom statistikom

do listopada ovuda natezao. Pa ću i napisati u predgovoru: smatram dužnošću izraziti svoju zahvalnost predsjedniku N-ske kotarske vlasti Kuznjecovu za njegovu ljubaznu suradnju. Statistika ima sjajnu budućnost! Veri Gavrilovnoj moj najdublji poklon, a doktorima, obojici istražitelja i svome tajniku recite molim, da nikada ne ću zaboraviti njihove pomoći! A sada, starino, zagrlimo se i dajmo jedan drugom posljednji poljubac.

Pokisli[1] se Ognjov još jednom poljubi sa starcem te počne silaziti. Na posljednjoj stepenici on se okrene i upita:

— Hoćemo li se još kadgod sresti?

— Bogzna! — odgovori starac. — Vjerojatno, nikada!

— Jest, istina je! U Piter vas čovjek ni kolačom ne bi mogao domamiti, a mene teško da više ikada štogod nanese u ovaj kotar. No, zbogom!

— A da ostavite ovdje knjige! — vikne za njim Kuznjecov. — Zar vam je od potrebe da teglite toliku težinu? Ja bih vam ih sutra po slugi poslao.

Ali Ognjov već ne slušaše nego brzo odmicaše od kuće. U duši mu, podgrijanoj vinom, bilo i veselo, i toplo, i žalosno... Išao je i mislio o tome, kako se često dešava u životu, da se čovjek sretne s dobrim ljudima i kako je šteta, što od tih susreta ne ostaje ništa više osim uspomena. Desi se tako, da horizontom promaknu ždralovi; lak povjetarac donese njihov žalosno-uznositi kliktaj, a za časak, kako god mi požudno gledali u plavu daljinu, ne ćemo ugledati ni točke, niti čuti zvuka — isto kao što i ljudi svojim licima i govorom promaknu kroz život i utapljaju se u našoj prošlosti, ne ostavljajući ništa više do ništavnih tragova spomena. Živeći od početka proljeća u N-skom kotaru i zalazeći gotovo svaki dan kod srdačnih Kuznjecovih, Ivan se Aleksejič svikao, kao na rođake, na starca, njegovu kćer, poslugu, proučio do u tančine čitavu kuću, prijatnu terasu, zavoje aleja, silhuete drveća ponad kuhinje i kupatila; ali sad će on mimoići vratnice, i sve će se to pretvoriti u uspomene te zanavijek izgubiti za njega svoje realno značenje, a proći će godina — dvije, i sve će te drage slike zgasnuti u svijesti jednako kao zamišljaji i plodovi fantazije.

---

[1] »pokisli«, raznježen od pića — op. prev.

»U životu nema ništa dragocjenije od ljudi! — pomisli raznježen Ognjov, idući alejom prema vratnicama. — Ništa!«

U vrtu bijaše tiho i toplo. Odisalo je rezedom, duhanom i heliotropom, koji još nisu stigli ocvasti u lijehama. Čistine između džbunja i stabala drveća bjehu pune magle, prorijetke, nježne, naskroz natopljene mjesečinom, i, što je zadugo ostalo Ognjovu u sjećanju, stručci magle, nalik na priviđenja, tiho su se, ali oku primjetno, valjali jedan za drugim uzduž i popreko aleje. Mjesec stajaše visoko ponad vrta, ispod njega se nekamo na istok vukle prozirne magličaste pjege. Činilo se, sav se svijet sastojao od crnih silhueta i lutajućih bijelih sjenki, a Ognjov, promatrajući maglu te mjesečinaste večeri u kolovozu, gotovo po prvi put u životu pomisli, da on to ne vidi prirodu, nego dekoraciju, kad su nevješti pirotehničari, želeći osvijetliti vrt bijelom bengalskom vatrom, zasjeli pod grmlje te zajedno sa svijetlom pustili u zrak i bijeli dim.

Kad se Ognjov približavao vrtnim vratnicama, od niske se ograde odvoji tamna sjena i pođe mu u susret.

— Vera Gavrilovna! — obraduje se on. — Vi ovdje? A ja tražio — tražio, htio se oprostiti... Zbogom, ja odlazim!

— Tako rano? Tek je jedanaest sati.

— Nije, vrijeme je! Valja prijeći pet vrsta, a još se valja i za put spremiti. Sutra mi je rano ustajati...

Pred Ognjovom stajaše Kuznjecovljeva kći, Vera, djevojka od 21 godine, kao i obično turobna, nehajno odjevena i zanimljiva. Djevojke, koje mnogo maštaju i po čitave dane čitaju ležećke i lijeno sve, što im padne pod ruku, koje se dosađuju i tuguju, odijevaju se posve nemarno. Onima između njih, kojima je priroda poklonila ukus i instinkt za lijepo, taj laki nehaj u odjeći pridaje osobit čar. Ni sam Ognjov, sjećajući se kasnije ljepuškaste Veročke, nije sebi mogao nju predočiti bez široke bluzice, što joj se nabirala u struku u duboke nabore, a ipak se nije doticala tijela, bez kovrdže, što se iz visoke frizure spuštala na čelo, bez one crvene pletene marame čupkastih resica po rubovima, što je uvečer, poput zastave za tiha vremena, sjetno visjela o Veročkinu ramenu, a danju se zgužvana valjala u predsoblju među muškim kapama, ili pak u trpezariji na sanduku, gdje je bez ustručavanja spavala na njemu stara mačka. Iz te marame i iz nabora

bluzice izbijala je slobodna lijenost, kućna ustajalost, dobrodušnost. Možda stoga, što se Vera sviđala Ognjovu, on je u svakom dugmiću i naboriću umio pročitati štogod toplo, ugodno, naivno, štogod lijepo i poetično, čega baš nedostaje u žena neiskusnih, lišenih osjećaja za lijepo i hladnih.

Veročka je bila lijepo građena, imala je pravilan profil i divne vijorne kose. Ognjovu, budući da je u svom vijeku vidio malo žena, ona se činila ljepoticom.

— Odlazim! — reče on, praštajući se s njome pored vratnica. — Ne spominjite me po zlu! Hvala za sve!

Ovim istim pjevnim seminarskim glasom, kakvim je razgovarao sa starcem, onako isto žmirkajući i podrhtavajući u ramenima, stade zahvaljivati Veri za gostoprimstvo, pažnju i srdačnost.

— O vama sam pisao majci u svakom pismu, — reče. — Kad bi svi bili takvi, kao što ste vi i vaš tatica, na svijetu ne bi bio život, nego raj zemaljski. U vas je sav svijet divan! Sve samo jednostavni, srdačni, iskreni ljudi.

— Kamo sada odlazite? — upita Vera.

— Sad idem k majci u Orel, bit ću kod nje dvije nedjeljice, a onda — u Piter na rad.

— A zatim?

— Zatim? Svu ću se zimu naraditi, a na proljeće opet nekamo na kotar da skupljam materijale. E pa, budite sretni, živite sto godina... ne spomenite me se po zlu. Više se ne ćemo sresti.

Ognjov se prigne te poljubi Veročkinu ruku. Zatim u nijemom uzbuđenju popravi ogrtač, primi zgodnije svežanj knjiga, pošuti i reče:

— Baš se mnogo magle nakupilo!

— Jest. Niste li u nas štogod zaboravili?

— A šta bih? Čini se, nisam ništa...

Nekoliko sekundi Ognjov zastane šuteći, onda se nespretno okrene k vratnicama te izađe iz vrta.

— Stanite, otpratit ću vas do naše šume, — reče Vera, izlazeći za njim.

Pođoše putom. Sad već drveće nije zaklanjalo prostor, pa se moglo vidjeti nebo i daljina. Baš kao da je prekrita velom, sva se priroda skrivala iza prozračna zagasita dima, kroz koji veselo pogledavaše njena ljepota; magla, sve gušća i bjelja,

nejednako se spuštala oko plastova i grmlja, ili se u pramenovima vukla preko puta, lijegala k zemlji i kao da je nastojala ne zaklanjati prostor. Kroz koprenu se vidio sav put do šume s tamnim jarcima sa strana i niskim grmljem, što je raslo u jarcima i priječilo maglenim pramenovima, da se povlače. Na pola vrste od vratnica tamnila se pruga kuznjecovske šume.

»Zašto je ona pošla sa mnom? Pa morat ću je otpratiti nazad!« — pomisli Ognjov, ali pogledavši Verin profil, on se umiljato nasmiješi te reče:

— Ne da se otići, kad je ovako lijepo vrijeme! Večer je prava pravcata kao u romanu, s mjesecom, tišinom i svim ostalim, što tu pripada. Znate šta, Vera Gavrilovna? Živim ja na svijetu 29 godina, ali još nijednom u životu nisam doživio kakav ljubavni roman. Cijeloga života ni jednoga romantičnoga događaja, kao što je rendez-vous, s alejama uzdisaja i poljupcima ja sam znanac samo po čuvenju. Nenormalno! U gradu, kada sjediš u svojoj sobi, čovjek i ne primjećuje taj propust, ali ovdje, na svježem zraku, on se osjeća snažno... Nekako mi dođe krivo!

— Zbog čega ste vi takvi?

— Ne znam. Vjerojatno, čitav život nisam imao kad, a možda, jednostavno mi se nije desilo, da se sretnem s takvim ženama, koje... Uopće ja imam malo znanaca, i nigdje ne zalazim.

Trista koraka mladi ljudi prijeđoše šutke. Ognjov je pogledao Veročkinu otkritu glavu i maramu, i u duši mu jedan za drugim uskrisivahu jesenski i ljetni dani; bilo je to vrijeme, kada daleko od svoje sive petrogradske sobe, uživajući u pažnji dobrih ljudi, prirodi i voljenom poslu, nije stizao primijetiti, kako se jutarnje rumeni smjenjivahu večernjim i kako jedno za drugim, nagovješćujući konac ljetu, prestadoše pjevati prvo slavuj, onda prepelica, a malo kasnije drpavac... Vrijeme je jurilo neprimjetno, dakle, živjelo se dobro i lako... Poče se naglas prisjećati, s kakvom je nevoljkošću on, siromašak, nenaviknut na kretanje i ljude, pri koncu travnja doputovao ovamo u N-ski kotar, gdje je očekivao da će naći dosadu, usamljenost i ravnodušnost prema statistici, mada ona, po njegovu mišljenju, u nauci danas zauzima naj-

istaknutije mjesto. Došavši jednoga travanjskog jutra u kotarski gradić N, odsjeo je u svratištu starovjerca Rjabuhina, gdje su mu za dva grivnja na dan dali svijetlu i čistu sobu pod uvjetom, da će pušiti na cesti. Pošto se odmorio i raspitao, tko je predsjednik kotarske vlasti, on ne časeći časa pođe pješke Gavrilu Petroviču. Morao je ići četiri vrste preko raskošenih livada i mladih šumaraka. Pod oblacima su, zasipajući zrak srebrnkastim zvucima, treperile ševe, a nad zazelenjenim pašnjacima, snažno i dostojanstveno uzmahujući krilima, krstarile su vrane.

— Gospode, — čudio se tada Ognjev, — zar ovdje uvijek odiše takvim zrakom, ili to tako miriše samo danas, zbog mojega dolaska?

Nadajući se suhu i poslovnu dočeku, Kuznjecovima je ušao bojažljivo, gledajući ispod oka i stidljivo čupkajući svoju bradicu. Starac je najprije mrštio čelo i nije shvaćao, u čemu bi ovome mladiću i njegovoj statistici mogla poslužiti kotarska vlast, ali kad mu je ovaj naširoko objasnio, šta je to statistički materijal i gdje se on skuplja, Gavril je Petrovič živnuo, počeo se smiješiti i dječji znatiželjno stao zaglédati njegove bilježnice. Uveče toga istog dana Ivan Aleksejič već je sjedio u Kuznjecovih za večerom i brzo se opio od jake voćne rakije te gledajući na smirena lica i lijene kretnje svojih novih znanaca, ćutio cijelim svojim tijelom slatku, dremljivu lijenost, kad se čovjeku spava, proteže, smiješi. A novi ga znanci dobroćudno zagledahu i pripitivahu, jesu li mu živi otac i majka, koliko zarađuje na mjesec, polazi li često kazališta ...

Spomenuo se Ognjov svojih odlazaka u različite općine, izleta, ribolova, odlaska s čitavim društvom u djevojački samostan k igumaniji Marfi, koja je svakome gostu poklonila po biserni novčanik, spomenuo se vatrenih, nedoglednih, čisto ruskih prepirki, kad se prepirači, piršteći i udarajući šakama o stol, ne shvaćaju i prekidaju jedan drugoga u riječi, sami toga ne primjećujući, protuslove sebi u svakoj rečenici, stalno mijenjaju temu, i isprepiravši se dva-tri sata, udare u smijeh:

— Vrag bi znao, zbog čega mi ono zapodjesmo prepirku! Počesmo od zdravlja, a završismo ukopom!

— A sjećate li se, kako smo ja, vi i doktor jahali u Šestovo? — reče Ivan Aleksejič Veri, prilazeći s njom k šumi.

Tada nam je i onaj luđak došao u susret. Ja sam mu udijelio petak, a on se triput prekrstio i bacio moj petak u raž. Gospode, koliko ću odnijeti sa sobom utisaka; pa kad bi ih bilo moguće povezati u kompaktnu masu, dobili bismo dobru grudu zlata! Ne shvaćam, zašto se pametni i osjećajni ljudi tiskaju po prijestolnicama, a ne idu ovamo? Zar na Nevskom prospektu i u velikim vlažnim kućama ima više prostora i istinitosti negoli ovdje? Doista, meni su se moje namještene sobe, dupkom pune umjetnika, učenjaka i žurnalista, uvijek činile predrasudom.

Na dvadesetak koraka od šume preko puta se pružio malen uzak mostić sa stupićima na krajevima, koji je za večernjih šetnji uvijek služio Kuznjecovim i njihovim gostima kao malo stajalište. Odavle su oni, koji su to željeli mogli izazivati šumsku jeku i moglo se vidjeti, kako se put gubi u crnu prosjeku.

— No, evo i mostića! — reče Ognjov. — Odavle se morate vratiti natrag...

Vera zastane i odahne.

— Hajte da sjednemo, — reče ona, sjedajući na jedan od stupića. — Pred odlazak, kad se opraštaju, obično svi sjednu.

Ognjov se smjesti pored nje na svoj svežanj knjiga te nastavi govoriti. Ona je teško disala od hodanja i nije gledala u Ivana Aleksejiča, već nekamo ustranu, tako da joj on nije mogao vidjeti lica.

— A da se najednom za deset godina sretnemo, — reče on. — Kakvi ćemo tada biti? Vi ćete već biti poštovana majka porodice, a ja autor nekakva poštena, nikome potrebna statističkoga zbornika, debeloga kao četrdeset tisuća zbornika. Srest ćemo se i sjetiti se prošlosti... Sada mi osjećamo sadašnjost, ona nas ispunjuje i uzbuđuje, a tada, u susretu, mi se već ne ćemo sjećati ni dana, ni mjeseca, čak ni godine, kad smo se posljednji put vidjeli na ovom mostiću. Vi ćete se, možda, promijeniti... Čujte, vi ćete se promijeniti?

Vera zadrhti i okrene mu se licem.

— Kako? upita ona.

— Pitao sam vas maločas...

— Oprostite, nisam slušala, šta ste govorili.

Tek sada Ognjov primijeti promjenu na Veri. Bila je blijeda, zadihala se i drhat njena disanja prenio se na ruke, usne, glavu, a iz frizure se na čelo nije kao uvijek spuštala samo jedna kovrdža, nego dvije... Ona je očito izbjegavala da ga pogleda ravno u oči, i nastojeći prikriti uzbuđenje, sad je popravljala jačicu, kao da joj je rezala vrat, sad prebacivala svoju crvenu maramu s jednoga ramena na drugo...

— Vama je, čini se, hladno, — reče Ognjov. — Sjediti u magli nije baš posve zdravo. Hajte da vas otpratim nahhauz[1].

Vera je šutjela.

— Šta vam je? — osmjehne se Ivan Aleksejič. — Vi šutite i ne odgovarate na pitanja. Da niste bolesni, ili se ljutite? A?

Vera snažno pritisne dlan uz obraz, okrenut prema Ognjovu, ali ga u isti mah grubo otrgne.

— To je užasno... — prošapće ona s izrazom silne boli. — Užasno!

— Šta je užasno? — upita Ognjov, sliježući ramenima i ne krijući svoga čuđenja. — O čemu je riječ?

Jednako teško dišući i podrhtavajući u ramenima, Vera mu se okrene leđima, pola minute gledaše u nebo te reče:

— Moram s vama govoriti, Ivane Aleksejiču...

— Slušam.

— Vama će se to, možda, učiniti neobičnim... začuditi ćete se, ali meni je svejedno...

Ognjov još jedamput slegne ramenima i pripremi se da sluša.

— Evo šta... — poče Veročka, spuštajući glavu i mrseći prstima resicu na marami. Vidite, evo što sam vam... htjela reći... Vama će se učiniti neobičnim — i... glupim, a ja... ja više ne mogu.

Verino govorenje prijeđe u nejasno mrmljanje i najednom se prekinu plačem. Djevojka sakrije lice maramom, sagne se još niže te gorko zaplaka. Ivan Aleksejič smušeno prostenje, i zaprepašten, ne znajući, šta da veli ili učini, beznadno

---

[1] kući (njem. nach Hause)

pogleda oko sebe. Ma da nenaviknut na plač i suze i njega samog zasvrbješe oči.

— E, sad još i to! — promrmlja on nepribrano. — Vera Gavrilovna, ama čemu to, pitam se ja? Golubice, jeste... jeste li bolesni? Ili vas je tko uvrijedio? Samo vi recite, možda ću... možda ću umjeti pomoći...

Kad je on, pokušavajući je utješiti, dopustio sebi da joj pažljivo skine ruke s lica, ona mu se kroza suze nasmiješi i progovori:

— Ja... ja vas volim!

Ove riječi, jednostavne i obične, bile su izrečene jednostavnim ljudskim jezikom, ali se Ognjov u silnoj pometnji okrene od Vere, pridigne se i poslije smutnje osjeti strah.

Tugaljivost, toplina i sentimentalno raspoloženje, potekli od njegova opraštanja i voćne rakije, najednom nestadoše, ustupiv mjesto oštrome, neprijatnom osjećanju nelagode. Baš kao da se duša u njemu preokrenula, on pogleda Veru prijekim okom, i ona mu se, poslije ovoga, kako mu je izjavila ljubav, zbacila sa sebe nepristupačnost, koja toliko resi ženu, pričinila nekako niža rastom, jednostavnija, manje svijetla.

»Šta je sad to? — užasne se on za sebe. Ama, da li ja nju... volim, ili ne volim? To je muka i po!«

A ona, kad je najvažnije i najteže, napokon, bilo rečeno, disaše već lako i slobodno. Ona se isto pridigne i gledajući ravno u lice Ivana Aleksejiča, poče govoriti brzo, nezadrživo, vatreno.

Kao što se iznenada preplašen čovjek ne može poslije sjetiti slijeda, kojim su se nizali zvuci katastrofe, što ga je pogodila, tako se ni Ognjov ne sjeća Verinih riječi i rečenica. Ostao mu je u pameti samo sadržaj njena govorenja, ona sama i ono osjećanje, što ga je izazvalo u njemu njeno govorenje. On se sjeća njena glasa, kao nekako prigušena, pomalo promukla od uzbuđenja i neobične muzike i strasnosti u intonaciji. Plačući, smijući se, blistajući suzicama na trepavicama, ona mu je govorila, kako ju je on već od prvoga dana poznanstva zapanjio svojom originalnošću, pameću, dobrim pametnim očima, svojima zadacima i ciljevima života, da ga je zavoljela strasno, bezumno i duboko; da je znalo biti, kad je ljetos dolazila kući iz vrta i u predsoblju ugledala njegov ogrtač, ili izdaleka osluškivala njegov glas, srce bi joj se

prelilo studeni, predosjećanjem sreće; čak su je i njegove lude šale primoravale da prasne u smijeh, u svakoj brojci njegovih bilježnica ona je vidjela nešto neobično pametno i grandiozno, njegova čvorasta palica za nju je bila divan komad drveta.

I šuma, i maglèni pramenovi, i crni jarci sa strane puta, činilo se, utihnuše slušajući je, a u Ognjovljevoj se duši zbivalo nešto nelijepo i čudno... Ispovijedajući svoju ljubav, Vera bijaše očaravajuće lijepa, govorila je sjajno i strasno, ali on nije ćutio ni nasladu, ni životnu radost, kako bi htio, nego tek osjećanje sućuti prema Veri, bol i sažaljenje, što zbog njega pati jedno dobro biće. Bog bi ga znao, je li to u njemu progovorila knjiška pamet, ili se pojavila neodoljiva navika objektivnosti, koja tako često ometa ljudima da žive, tek Verini mu se zanosi i patnje učiniše sladunjavim, neozbiljnim, a u isti mah u njemu se uzbudilo osjećanje i šaptalo, da je sve što sada vidi i čuje, s gledišta prirode i lične sreće, ozbiljnije od svih statistika, knjiga, istina... I on se naljutio na sebe i okrivljivao, ma da i nije shvaćao, u čemu se zapravo sastoji njegova krivica.

A za vrhunac nelagode on nikako nije znao, šta mu je govoriti, a govoriti bijaše prijeko potrebno. Da kaže otvoreno »ja vas ne volim«, nije imao snage, a reći »da« nije mogao, jer, koliko god je kopkao po sebi, nije u svojoj duši nalazio ni iskrice ljubavi...

Šutio je, a ona je međutim govorila, da za nju nema više sreće, otkako ga je srela, da bi pošla za njim, ma i ovoga časa kamo on to hoće, bila njegovom ženom i sluškinjom, da će, ode li od nje, umrijeti od tuge...

— Ja ovdje ne mogu ostati! — reče ona, kršeći ruke. — Omrznula mi je i kuća, i ova šuma, i zrak. Ne ću izdržati stalan mir i besciljan život, ne ću podnijeti bezbojne i blijede ljude, odreda nalik jedan na drugoga, poput kapi vode! Svi su oni srdačni i dobrodušni, zato što su siti, ne pate, ne bore se... A ja baš hoću u velike, sive kuće, gdje pate, otvrdnuli od rada i neimaštine...

I to se Ognjovu učinilo sladunjavim i neozbiljnim. Kad je Vera završila, on još jednako nije znao, šta da kaže, ali šutjeti se nije smjelo, te on zamrmlja:

— Ja sam vam, Vera Gavrilovna, veoma zahvalan, ma da ćutim, da ničim nisam zaslužio takva... vaša... osjećanja.

Drugo, kao čestit čovjek, moram reći, da se... sreća temelji na ravnoteži, to jest kada obje strane... podjednako vole...

Ali se istog trenutka Ognjov posrami svoga mrmljanja te zašuti. Osjećao je, da mu je u taj mah lice bilo glupo, krivo, bljutavo, da je bilo napregnuto i usiljeno... Mora da je Vera znala pročitati na njegovu licu istinu, jer ujedamput postade ozbiljna, problijedje i poniknu glavom.

— Oprostite mi, — promrmlja Ognjov, ne podnoseći šutnje. — Ja vas toliko poštujem, da mi je... bolno!

Vera se naglo okrene i brzo pođe natrag prema imanju. Ognjov se uputi za njom.

— Ne, nije potrebno! — reče Vera, odmahnuvši mu pešću. — Nemojte ići, sama ću se vratiti...

— Ne, ipak... ne može da vas ne otpratim...

Ma šta bio rekao Ognjov, sve mu se do posljednje riječi činilo gadnim i bljutavim. Osjećaj krivice rastao je u njemu sa svakim koračajem. Jedio se, stiskao šake i proklinjao svoju hladnoću i neumijeće, da se ophodi sa ženama. Nastojeći, da se uzbudi, gledao je lijepi Veročkin stas, njenu kosu i tragove, što ih na prašnjavu putu ostavljahu njene nožice, spominjao se njenih riječi i suza, ali sve je to samo izazivalo ganuće, međutim, nije uzbuđivalo njegovu dušu.

»Ah, nasilu se bogme ne može zavoljeti! — uvjeravao se on i u isti mah mislio: — A kad ću zavoljeti koga nenasilno? Tâ meni je već 30! Bolje žene od Vere nikad nisam sreo niti ću kada sresti... O, pasja starost! Starost u tridesetoj godini!«

Vera je išla pred njim sve brže i brže, ne osvrćući se i poniknuvši glavom. Njemu se činilo, da se ona urušila od nesreće, suzila u ramenima...

»Mogu misliti, što se sada zbiva u njenoj duši! — pomisli, gledajući je u vrat. — Sigurno ju je i sram, i bolno joj, da bi najradije umrla! Gospode, koliko je u svemu tome života, poezije, smisla, da bi kamen ganulo, a ja... ja sam glup i grub!«

Kod vratnica Vera ga letimice pogleda, pa pognuvši se, uvijajući se u maramu, hitro pođe alejom.

Ivan Aleksejič osta sam. Vraćajući se natrag prema šumi, išao je polagano, stalno se ustavljao i oglédao za vratnicama

s takvim izrazom u cijeloj svojoj pojavi, kao da nije vjerovao sam sebi. Tražio je očima po putu tragove Veročkinih nogu i nije vjerovao, da mu je djevojka, koja mu se toliko sviđala, maločas izjavila ljubav i da ju je on tako nespretno i grubijanski »odbio«! Po prvi put u životu desilo mu se, da se iskustvom uvjeri, koliko malo čovjek zavisi od svoje dobre volje, i da na sebi samome osjeti položaj čestita i duševna čovjeka, koji protiv svoje volje nanosi svome bližnjemu surove, nezaslužene patnje.

Pekla ga savjest, a kad je Vera zamakla, poče mu se činiti, da je izgubio nešto veoma vrijedno, blisko, čega više ne će naći. Ćutio je, da mu je s Verom izmakao dio vlastite mladosti, i da se časovi, što ih je tako besplodno proživio, više ne će ponoviti.

Kad stiže do mostića, ustavi se i zamisli. Rado bi bio našao uzrok svoje čudne hladnoće. Da on nije ležao izvan njega, već u njemu samome, bilo mu je jasno. Iskreno je priznao pred sobom, da to nije ona razumska hladnoća, koju tako često hvališu pametni ljudi, niti je hladnoća samoživa glupana, nego jednostavno nemoć duše, nesposobnost doživjeti duboku ljepotu, prerana starost, stečena odgojem, bezobzirnom borbom za koricu kruha, samački život bez porodice.

S mostića on polako, kao nehotice, pođe u šumu. Ovdje, kroz gustu, crnu pomrčinu pogdjedje su se u oštrim crtama javljali odbljesci mjesečine, a on ništa nije osjećao do svojih misli, i tu mu se strasno prohtje povratiti izgubljeno.

I sjeća se Ivan Aleksejič, da se opet vratio. Podstrekavajući se uspomenama, slikajući nasilu u svojoj mašti Veru, žurno je koračao prema vrtu. Putem i u vrtu magle već ne bijaše, a jasni mjesec gledaše s neba, kao umiven, tek što se istok zamaglio i tmurio... Sjeća se Ognjev svojih pažljivih koraka, tamnih prozora, teška mirisa heliotropa i rezede. Poznati Karo, prijateljski odmahujući repom, priđe mu i onjuši ruku... To je bilo jedino živo biće, koje je vidjelo, kako je on dvaput obišao oko kuće, postajao pored tamna Verina prozora, pa odmahnuvši rukom, s dubokim uzdahom otišao iz vrta.

Za sat je već bio u gradiću i umoran, prebijen, oslonivši se tijelom i gorućim licem na svratišna vrata, zalupao kari-

kom. Negdje u gradiću bunovno je zalajao pas i kao u odgovor na njegovu lupu pored crkve zazvoniše u željezno klatno...

— Klatariš se noću... — zagunđa gazda — starovjerac u dugoj košulji nalik na žensku, otvarajući mu vrata. Mjesto skitnje, bolje da se bogu moliš.

Kad uđe u svoju sobu, Ivan Aleksejič se spusti na postelju i dugo — dugo gledaše vatru, onda zatrese glavom i stane se spremati...

UOČI POSTA

— Pavle Vasiljiču! — budi Pelageja Ivanovna svoga muža. — Ej, Pavle Vasiljiču! Hajde se pozabavi Stjopom, jer on sjedi nad knjigom i plače. Opet nešto ne shvaća!

Pavel Vasiljič se podiže, prekrije usta dok zijeva i meko odgovori:

— Odmah ću, dušenjka!

Mačka, koja spava uporedo s njim, također se podiže, isteže rep, previja leđa i žmirka. Tišina... Čuje se kako ispod tapeta jure miševi. Nadjevši čizme i haljetak, Pavel Vasiljič, izgužvani i namršteni čovječuljak, ide iz spavaonice u blagovaonicu; kad se on pojavio, druga mačka, koja je onjuškivala na prozoru hladnu ribu, skoči s prozora na pod i sakri se iza ormara.

— Molili su te da njuškaš! — ljuti se on, pokrivajući ribu novinskim papirom. — Svinja si ti jedna, a ne mačka...

Iz blagovaonice vode vrata u dječju sobu. Ondje za stolom, pokrivenim mrljama i dubokim izgrebotinama, sjedi Stjopa, gimnazijalac drugog razreda, prkosna izraza lica i uplakanih očiju. Podigavši koljena gotovo do podbratka i obuhvativši ih rukama, on se ljulja, kao kineski kip i ljutito gleda u zadaćnicu.

— Učiš li? — pita Pavel Vasiljič, sjedajući uz stol i zijevajući. — Tako, bratac moj... Pošetali, naspavali se, blina se najeli, a sutra je post, pokajanje i na posao izvolite. Svaki period vremena ima svoju granicu. Zašto su ti to oči uplakane? Dodijalo ti bubanje? Znaš, poslije blina je mrsko hraniti se naukama! Eto, u tome i jest stvar.

— A što se ti ondje ismijavaš nad dječakom? — viče iz druge sobe Pelageja Ivanovna. — Umjesto što se smiješ, bolje

da mu pokažeš! Ta sutra će opet dobiti jedinicu, nesrećo moja!

— A šta ti ne shvaćaš? — pita Pavel Vasiljič Stjopu.

Ta eto... dijeljenje razlomaka! — ljutito mu odgovora ovaj. — Dijeljenje razlomaka s razlomcima...

— Hm... što si čudak! Pa što ima tu? Tu nema što ni misliti. Nabubaš pravilo, i to ti je sve... Da razdijeliš razlomak na razlomke, u tu svrhu moraš brojnik prvog razlomka pomnožiti sa nazivnikom drugoga i to će biti brojnik podijeljenog... No, iza toga nazivnik prvog razlomka...

— To ja znam i bez vas! — prekida ga Stjopa, odbivši sa stola zvrčkom orahovu ljusku. — Pokažite vi meni primjer!

— Primjer? Dobro, daj olovku. Slušaj. Pretpostavimo, da moramo sedam osmina podijeliti sa dvije petine. Tako. Mehanika je tu u tome, bratac moj, da se traži da se ti razlomci podijele jedan s drugim... Jesu li postavili samovar?

— Ne znam.

— Vrijeme je već da se pije čaj... Osam je sati... No, sad slušaj. Ovako ćemo razmatrati. Pretpostavimo da ne treba podijeliti sedam osmina sa dvije petine, nego sa dva, to jest samo sa brojnikom. Podijelimo. Što se dobije?

— Sedam šesnaestina.

— Tako je. Junak si. No, pa, vic je u tome, bratac moj, da mi... što, bit će, ako smo dijelili sa dva, onda... počekaj, sam sam se smeo. Sjećam se, kod nas je u gimnaziji nastavnik aritmetike bio Sigismund Urbanič, Poljak. Znači taj se, događalo se, na svakom satu bunio. Počne da dokazuje teorem, zbuni se i sav pocrveni i ušeta se po razredu, kao da ga je netko ubo šilom u leđa, zatim se opet, šest puta išmrče i počne plakati. Ali mi smo, znaš, bili velikodušni, pravili smo se kao da ne primjećujemo. »Što vam je, pitamo, Sigismunde Urbaniču? Bole li vas zubi?« I reci, molim te, čitav razred je bio sastavljen od razbojnika, od usijanih glava, ali, shvaćaš li ti, bili smo velikodušni. Takvih malenih, kao što si ti, u moje vrijeme nije bilo, nego svi orijaši, takvi glupani, jedan viši od drugoga. Da kažem kao primjer, kod nas je u trećem razredu bio Mamahin: gospode, kakva li hrasta! Shvaćaš li ti, gorostas saženj je visok, ide — pod se trese, uhvati te šapicom za leđa — ode ti duša! Pa čak smo se i učitelja njegova bojali. Znači, baš taj Mamahin, događalo se...

Iza vratiju se čuju koraci Pelageje Ivanovne. Pavel Vasiljič namiguje na vrata i šapće.

— Ide mati. Hajde da radimo. No, eto tako, bratac moj, — povisuje on glas, — ovaj razlomak treba pomnožiti sa ovim. No pa, a zato je potrebno brojnik prvog razlomka pom...

— Idite piti čaj! — viče Pelageja Ivanovna.

Pavel Vasiljič i njegov sin odbacuju aritmetiku i odlaze piti čaj. A u blagovaonici već sjedi Pelageja Ivanovna i s njom tetica, koja uvijek šuti, i druga tetica, gluhonijema, i bakica Markovna — babica, koja je pomagala pri Stjopinu porođaju. Samovar šišti i pušta paru, od koje se na stroju talože velike, valovite sjene. Iz predsoblja, zadigavši repove uvis, ulaze mačke, sanjive, melankolične...

— Pij, Markovna, sa slatkim, — obraća se Pelageja Ivanovna babici, — sutra je veliki post, najedi se danas!

Markovna grabi punu kašiku slatkoga, neodlučno, kao da je barut, prinosi ga ustima i, ogledavši se na Pavela Vasiljiča, jede; u isti čas joj se lice prekriva slatkim osmijehom, isto tako slatkim, kao što je i samo slatko.

— Slatko je čak vrlo odlično, — govori ona. — Jeste li vi, dušice, Pelageja Ivanovna, izvoljeli sami kuhati?

— Sama. A tko bi drugi? Ja sve radim sama. Stjopočka, nisam li ti nalila prevruć čaj? Ah, ti si već ispio! Daj, anđelčiću moj, ja ću ti još naliti.

— Tako baš taj isti Mamahin, bratac ti moj, — produžava Pavel Vasiljič, okrećući se k Stjopi, — nije mogao podnositi profesora francuskog jezika. »Ja sam, viče, plemić, i ne dopuštam da bude Francuz nada mnom stariji! Mi smo, viče on, dvanaeste godine, Francuze tukli!« No, njega su, naravno, išibali... silno išibali! A on, dešavalo se, čim primijeti da ga žele šibati, skoči na prozor i bjež! I onda se ne pokazuje u gimnaziji pet, šest dana. Mati dolazi direktoru, zaklinje Kristom-bogom: »Gospodine direktore, budite tako dobri, pronađite moga Mišku, izmlatite ga, podlaca!« A direktor njoj: »Molim vas, gospođo, njemu pet podvornika ne mogu izići na kraj!«

— Gospode, rađaju se i takvi razbojnici! — šapuće Pelageja Ivanovna, užasnuto gledajući u muža. — Kako li je bijednoj majci!

Nastaje tišina. Stjopa glasno zijeva i razgledava na čajniku Kineza kojega je vidio već tisuću puta. Obje tetice i Markovna brižljivo jedu iz zdjelica. U zraku je tišina i zaduha od pećice... Na licima i u pokretima im je lijenost, prezasićenost, kada su želuci do vrha puni, a ipak treba jesti. Odnose se samovar, čašice i stolnjak, a porodica još uvijek sjedi za stolom... Pelageja Ivanovna stalno poskakuje i s izrazom užasa na licu bježi u kuhinju, da ondje porazgovara s kuharicom o večeri. Obje tetice sjede u ranijim pozama, nepomično, složivši ruke na prsima, i drijemaju, poglédajući svojim olovnim očima u svjetiljku. Markovna svaki čas štuca i zapitkuje:

— Od čega mi se to štuca? Čini se, nisam niti jela nešto takvo... i skoro nisam niti pila... Hik!

Pavel Vasiljič i Stjopa uporedo, dodirujući jedan drugoga glavama, i, nagnuvši se na stol, razgledavaju »Njivu« iz 1878. godine.

— Spomenik Leonarda da Vincija pred galerijom Viktora Emanuela u Milanu. Vidi ti... Nešto nalik na trijumfalna vrata... Kavalir sa damom... A tamo u daljini čovječuljci...

— Taj je čovječuljak nalik na našeg gimnazijalca Niskubina, — govori Stjopa.

— Listaj dalje... »Zadak obične muhe, gledan kroz mikroskop«. Ah, kakva li je muha! Što li bi bilo, brate, kad bi pogledao stjenicu pod mikroskopom! Fuj, gadarije!

Starinski sat u salonu sipljivo, kao da je nahlađen, ne udara, nego kašljuca točno deset puta. U blagovaonicu ulazi kuharica Ana i — puf gospodaru pred noge!

— Oprostite Krista radi, Pavle Vasiljiču! — govori ona, podižući se sva crvena.

— Oprosti ti meni Krista radi, — odgovara Pavel Vasiljič ravnodušno.

Ana istim načinom prilazi ostalim članovima porodice, pada pred noge i moli za oproštenje. Izostavlja samo Markovnu, koju, budući da nije plemkinja, smatra nedostojnom da joj se pokloni.

Prolazi još pola sata u tišini i mirovanju... »Njiva« već leži na divanu, i Pavel Vasiljič, podigavši prst uvis, recitira latinske stihove, koje je naučio nekada u djetinjstvu. Stjopa gleda u njegov prst sa zaručničkim prstenom, sluša

neshvatljiv jezik i drijema; trlja šakama oči, a one mu se još više sklapaju.

— Idem spavati... — veli on, protežući se i zijevajući.

— Što? Spavati? — pita Pelageja Ivanovna. — A omrsiti se?

— Ne ću.

— Ta jesi li pri sebi? — plaši se majčica. — Kako možeš, a da se ne omrsiš? Ta za vrijeme cijelog posta ne ćeš dobiti mrsna jela!

Pavel Vasiljič se također plaši.

— Da, da, brate, — veli on. — Sedam nedjelja ti majka ne će dati mrsnoga. Ne može, treba se omrsiti.

— Ah, ta meni se spava! — inati se Stjopa.

— Pa onda što prije prostrite stol! — viče uzbuđeno Pavel Vasiljič. — Ana, šta ti tamo sjediš, glupačo? Hajde što brže nosi na stol!

Pelageja Ivanovna plješka rukama i juri u kuhinju s takvim izrazom lica kao da je u kući požar.

— Brže, brže! — čuje se po cijeloj kući. — Stjopočka hoće ići spavati! Ana! Ah, bože moj, što je to sad? Brže!

Za pet minuta stol je već krcat. Mačke opet, zadigavši uvis repove, iskrivljujući šije i rastežući se, skupljaju se u blagovaonicu... Porodica počinje večerati. Nikome se ne jede svima su želuci prenapunjeni, ali jesti se svejedno mora.

NEZAŠTIĆENO STVORENJE

Premda je noćašnji napad kostobolje bio jak, premda su mu poigravali živci, Kistunov se ipak zaputio ujutro na posao i navrijeme počeo primati bankovne stranke i klijente. Lik mu bijaše blijed, napaćen, a i govorio je na jedvite jade, slabo dišući, poput samrtnika.

— Izvolite? — obrati se moliteljki u starinskome ženskom plaštu, s leđa vrlo nalik na velika rovca.

— Ako izvolite saslušati, vaše prevashodstvo, — poče brzopleto moliteljka, — moj je muž, koleški asesor[1] Ščukin, bolovao pet mjeseci, i dok je on, oprostite, ležao kod kuće i liječio se, njemu su bez ikakva razloga dali ostavku, vaše prevashodstvo, a kad sam ja došla po njegovu plaću, oni su, izvolite se uvjeriti, oduzeli od njegove plaće 24 rublja 36 kop.! Zašto? pitam ja. »E, on je, vele, dizao pare iz kase uzajamne pomoći i za njega su drugi činovnici jamčili.« Odakle sad to? Zar je on bez moga pristanka mogao dizati pare? To nije moguće, vaše prevashodstvo. I zašto je to tako? Ja sam žena sirota, izdržavam se samo od podstanara. Nejaka sam, nezaštićena... Od svih trpim uvrede i ni od koga ne čujem dobre riječi...

Moliteljica zatrepće očima i posegne u plašt za maramicom. Kistunov joj uzme molbu i počne čitati.

— Dopustite, odakle najednom to? — slegne on ramenima. — Ja tu ništa ne razumijem. Očito, gospođo, vi ste se zabunili. Vaša molba po svom predmetu ne spada k nama. Vi se potrudite obratiti na onu ustanovu, u kojoj je radio vaš muž.

— E-e, baćuška, ja sam već na pet mjesta bila i nigdje mi čak ni molbe nisu primili! — reče Ščukina. — Već sam

[1] činovnik srednjeg (VIII) plaćevnog razreda u činovničkoj hijerarhiji stare Rusije. — Op. prev.

bila i glavu izgubila, ali hvala budi zetu mome, Borisu Matvejiču, bog mu dao zdravlja, što me svjetovao, da k vama dođem. »Vi se, veli, majčice, obratite gospodinu Kistunovu: on je utjecajan čovjek, on vam sve može učiniti«... Pomozite, vaše prevashodstvo!

— Mi, gospođo Ščukina, ništa ne možemo za vas učiniti... Shvatite: vaš je muž, koliko to mogu prosuditi, radio u vojno-medicinskoj ustanovi, a naš je ured privatan, trgovački, mi smo u banci. Kako to ne shvaćate?

Kistunov još jednom slegne ramenima i okrene se gospodinu u vojničkoj uniformi, otečenih desni.

— Vaše prevashodstvo, — zapjeva žalostivim glasom Ščukina, — a da mi je muž bio bolestan, ja imam liječničku svjedodžbu! Eto je, izvolite pogledati!

— Divno, vjerujem vam, — reče razdraženo Kistunov, — ali, ponavljam, to ne spada k nama. Čudno je, čak i smiješno! Zar vaš muž ne zna, kamo se morate obratiti?

— On mi, vaše prevashodstvo, ništa ne zna. Zapeo on jedno te isto: »To se tebe ne tiče! Idi van!« i sve tako... A koga se tiče? Ta oni na mojoj grbači sjede! Na moj-joj!

Kistunov se opet okrene k Ščukinoj i stane joj objašnjavati razliku između vojno-medicinske ustanove i privatne banke. Ona ga pažljivo sasluša, kimne glavom u znak pristanka te reče:

— Tako, tako, tako... Razumijem, baćuška. U tom slučaju, vaše prevashodstvo, naredite, da mi se dadne bar 15 rubalja! Pristajem, da i ne bude sve odjednom.

— Uh! — uzdahne Kistunov, zabacujući glavom nazad. — Vama se ne može dokazati! Ama shvatite već jednom, da je, nama se obraćati s takvom molbom, isto toliko čudno, kao da molbu za razvod braka podnesete, recimo, u apoteku ili u zavod za ispitivanje metala. Vama nisu sve isplatili, ali šta mi tu možemo?

— Vaše prevashodstvo, samo recite, i dovijeka ću za vas boga moliti, smilujte se meni, siroti, — zaplače Ščukina. — Ja sam žena nezaštićena, nejaka... Smrtno sam se napatila... Te nateži se po sudovima sa podstanarima, te skrbi se za muža, te za domaćinstvo trčkaraj, a onda još i postim, i zet mi je bez namještenja... Sve što imam od života, to je da

jedem i pijem, a sama se već jedva na nogama držim... Svu noć nisam oka stisnula.

Kistunov osjeti lupanje srca. Napravivši pačeničko lice i pritisnuvši ruku na srce, on opet stane objašnjavati Ščukinoj, ali ga glas izdade...

— Ne, oprostite, ja ne mogu s vama razgovarati, — reče on i odmahne rukom. — Već mi se i vrti u glavi. Vi i nama smetate, i vrijeme uzalud tratite. Uh!... Alekseju Nikolajiču, — obrati se on jednome od službenika, — objasnite to vi, molim vas, gospođi Ščukinoj. Sjedeći u svom kabinetu, Kistunov je dugo čuo dva glasa: jednolik, uzdržan bas Alekseja Nikolajiča i plačan piskutljiv glas Ščukine...

— Ja sam žena nezaštićena, nejaka, ja sam bolesna žena, — govoraše Ščukina. Naizgled, ja sam možda čvrsta, ali ako se malo bolje zagleda, onda će se vidjeti, da u meni nema ni jedne žilice zdrave. Jedva se na nogama držim, ni teka nemam. Kavu sam danas pila, ali bez ikakva užitka.

A Aleksej Nikolajič objašnjavaše joj razlike među ustanovama i složen sistem kako se razašilju dopisi. Ubrzo se on umorio, pa ga zamijeni knjigovođa.

— Začudno odvratno žensko! — uzbuđivao se Kistunov, uzrujano lomeći prste i stalno se laćajući boce s vodom. — Idiotkinja, glupača! Mene je izmučila i njih će žive izjesti, hulja jedna! Uh... srce mi tuče!

Za po sata on pozvoni. Javi se Aleksej Nikolajič.

— Kako stoji tamo u vas? — umorno upita Kistunov.

— Ama nikako da joj utuvimo u glavu, Petre Aleksandriču! Prosto smo se izmučili. Mi u klin, ona u ploču...

— Ja... ja joj ne mogu glasa više čuti. Oboljeh... ne ću izdržati...

— Da pozovemo vratara, Petre Aleksandriču, nek je on izvede.

— Ne, ne! — preplaši se Kistunov. — Nadat će se u dreku, a u ovoj zgradi ima mnogo stanova, i vrag će ga znati, šta još mogu o nama pomisliti... Nego se vi, golube, nekako potrudite da joj objasnite.

Za časak se opet začu brektanje Alekseja Nikolajiča. Prođe četvrt sata, te u smjenu njegovu basu zabruji snažni knjigovođin tenorčić.

— Baš je hulja! — uzbudi se Kistunov, uzrujano podrhtavajući ramenima. — Glupa je k'o sivonja, vrag je odnio. Čini mi se, da mi se opet kostobolja razigrava... Opet glavobolja...

U susjednoj sobi Aleksej Nikolajič, sav malaksao, pri koncu, pokuca prstom po stolu, onda sebi po čelu.

— Jednom riječi, u vas na ramenima nije glava, — reče on, — nego evo šta...

— Bogme fino, fino... — uvrijedi se starica. — Svojoj ti ženi pokucaj... Šupljoglavče! Treba pripaziti malo na tvoje prste.

I gledajući s mržnjom, razjareno, kao da bi je htio progutati, Aleksej Nikolajič reče tihim, prigušenim glasom:

— Van odavle!

— Šta-a? — ciknu umah Ščukina. — Kako se samo usuđujete. Ja sam žena nejaka, nezaštićena, ne dopuštam! Moj je muž koleški asesor! Šupljoglavče jedan! Otići ću ja advokatu Dmitriju Karliču, pa od tebe ne će ni traga ostati! Ja sam tri stanara predala sudu, a za svoje ćeš mi se drske riječi pred nogama napuzati! Otići ću ja do vašega šefa! Vaše prevashodstvo! Vaše prevashodstvo!

— Goni van odavle, gaduro! — propišta Aleksej Nikolajič.

Kistunov otvori vrata i pogleda na prizor.

— Šta je? — upita on plačnim glasom.

Ščukina, crvena kao rak, stajaše nasred sobe, i kolutajući očima, hvataše prstima po zraku. Bankovni službenici stajahu postrance te se, isto tako crveni, očito izmučeni, zbunjeno zgledahu.

— Vaše prevashodstvo — baci se Ščukina prema Kistunovu. — Evo ovaj, ovaj ovdje... evo... (ona pokaza na Alekseja Nikolajiča) kucnuo je sebe prstom po čelu, a onda po stolu... Vi ste mu naredili da razmotri moju stvar, a on se tu izruguje! Ja sam žena nejaka, nezaštićena... Moj muž je koleški asesor, a i ja sam majorova kći!

— U redu, gospođo, — prostenja Kistunov, — ja ću razmotriti... poduzet ću mjere... Idite sada... poslije ćemo!

— A kad ću ja pare dobiti, vaše prevashodstvo? Meni su pare potrebne!

Kistunov zadrhtalom rukom prijeđe preko čela, uzdahne i opet stane objašnjavati:

— Gospođo, već sam vam govorio. Ovo je banka, privatna ustanova, trgovačka... Šta vi od nas hoćete? I shvatite već jednom, kad vam se kaže, da nam smetate.

Ščukina ga sasluša i uzdahne.

— Dobro, dobro... — prihvati ona. — Samo se vi meni, vaše prevashodstvo, smilujte, samo recite i dovijeka ću za vas boga moliti, budite kao otac rođeni, zaštitite me! Ako je malo liječničko svjedočanstvo, ja vam mogu i od policije donijeti potvrdu... Naredite, da mi se dadnu novci!

Kistunovu svjetlucnuše oči. On izdahne sav zrak, koliko ga je bilo u plućima, te onemoćalo klone na stolicu.

— Koliko tražite da dobijete? — upita on slabim glasom.

— 24 rublja i 36 kopjejaka.

Kistunov izvuče iz džepa novčanik, uzme odanle novčanicu od 25 rubalja i dadne je Ščukinoj.

— Uzmite i... odlazite!

Ščukina umota novce u maramu, spremi ih naboravši lice u sladak, delikatan, čak malo koketan smiješak, upita:

— Vaše prevashodstvo, a ne bi li moj muž mogao opet nastupiti posao?

— Ja odoh... bolestan sam... — reče Kistunov umornim glasom. — Imam strašno lupanje srca.

Kad on ode, Aleksej Nikolajič pošalje Nikitu po srčane kapi, te svi, pošto su uzeli po 20 kapi, sjedoše za posao, a Ščukina je zatim još dva sata sjedila u predsoblju i razgovarala s vratarom, iščekujući, da se vrati Kistunov.

Dolažaše ona i drugoga dana.

LOŠ POSAO

— Tko ide?

Bez odgovora. Noćobdija ne vidje ništa, ali kroza šum vjetra i drveća jasno začuje, da netko pred njim ide alejom. Ožujska noć, oblačna i maglovita, prekrila zemlju, i noćobdiji se učini, da se zemlja, nebo i on sam sa svojim mislima sliše u jedno, nešto grdno veliko, nepronicljivo crno. Ići se moglo samo tapkanjem.

— Tko ide? — ponovi noćobdija, i stane mu se pričinjati, da čuje i šapat, i suzdržan smijeh. — Tko je tu?

— Ja, baćuška... — odgovori starački glas.

— Ma tko si ti?

— Ja... prolaznik.

— Kakav to prolaznik? — ljutito vikne noćobdija, želeći vikom prikriti svoj strah. — Nečastivi te amo nanio! Skićeš se, šumski duše, noću po groblju!

— Zar je ovo groblje?

— A što bi drugo bilo? Jeste, groblje je! Zar ne vidiš?

— O-ho... ho... Kraljice nebeska! — začuje se starčev uzdah. — Ništa ne vidim, baćuška, ništa... Pazi, kakva mračina. baš mračina. Ni prst pred okom da vidiš, mračina, baćuška! Oho-ho-hooo...

— Ama tko si ti?

— Ja sam ti hodočasnik, baćuška, neobičan čovjek.

— Vrazi ste mi vi, noćni dusi... Hodočasnici isto! Pijanice ste... — zamrmlja noćobdija, umiren prolaznikovim glasom i uzdasima. — Zgriješit će još čovjek s vama! Vascijeli božji dan piju, a noću ih vije nečastivi. A ja sam kao nekako načuo, da ti tu nisi sam, već kao da ste dvojica-trojica.

Sam sam, baćuška, sam. Sam samcat. O-ho-ho, bože nam prosti grijehe naše.

Noćobdija se sudari s čovjekom te se zaustavi.

— Kako si samo ovamo dopao? — upita on.

— Zalutah, dobri čovječe. Pošao u Mitrijevski mlin pa zalutah.

— Eh! Zar je ovuda put za Mitrijevski mlin? Glavo jedna ovnujska! U Mitrijevski mlin treba ići više ulijevo, ravno iz grada državnom cestom. U pijanstvu si prevalio tri suvišne vrste. Mora da si se naljoskao u gradu.

— Zgriješih, baćuška, zgriješih... Doista, zgriješih, ne ću sad grijeha tajiti. A kojim putem, da sad udarim?

— Pa idi skroz ravno te ravno ovom alejom, dok ne zabasaš u ćorsokak, a tamo odmah okreni ulijevo, pa idi, dok ne prođeš cijelo groblje, sve do vratnica. Tamo će biti vratnice... Otvori ih, pa idi s milim bogom. Pazi da ne padneš u raku. A tamo iza groblja idi stalno poljem, poljem, poljem, dok ne izbiješ na državnu cestu.

— Dao ti bog zdravlja, baćuška. Spasila te kraljica nebeska i pomilovala. Ne bi li me otpratio, dobri čovječe! Budi milosrdan, otprati me do vratnica.

— E, baš ti ja imam vremena. Idi sam!

— Budi milosrdan, boga ću za te moliti, samo reci. Ništa ne vidim, ni prsta pred okom da vidiš, k'o u rogu je, baćuška... Mračina te mračina! Otprati me, gospodaru!

— Baš ja imam vremena za praćenja! Kad bih ja svakome tako popuštao, e lijepo bih se nahodao.

— Krista radi, otprati me. I ne vidim, i bojim se sam po groblju hoditi. Strah me, baćuška, strah, bojim se, strah me, dobri čovječe.

— Baš si me se dovezao, — uzdahne noćobdija. — Pa dobro, hajd'mo!

Noćobdija i prolaznik krenu s mjesta. Išli su uporedo, rame uz rame i šutjeli. Vlažan, oštar vjetar udario im pravo u lica, a nevidljivo ih je drveće, šumeći i pucketajući, osipalo krupnim prskovima. Aleja je gotovo posvema bila prekrita lokvama.

— Jedno mi samo ne ide u glavu, — veli noćobdija poslije duga muka, — kako si amo dospio? Ta vrata su zakračunata. Da nisi preko ograde, je li? Ako si preko ograde, kako ti se tako staru dade u to upuštati!

— Ne znam, baćuška, ne znam. Kako sam amo dospio, ni sam ne znam. Iskušenje. Kaznio me gospod. Doista, iskušenje, zloduh me obrlatio. A ti si, baćuška, dakle, ovdje noćobdija.

— Jesam.

— Sam za cijelo groblje?

Sila je vjetra tako snažna, da se oba za trenutak zaustaviše Noćobdija, počekavši, da se smanji zamah vjetra, odgovori:

— Ima nas trojica, samo što jedan leži od vrućice, a drugi spava. Ja se i on izmjenjujemo.

— Tako, tako, baćuška, tako. Vjetar, baš zdravo puše! Sigurno ga i pokojnici čuju. Zavija, poput zvijeri ljute... O-ho-ho.

— A odakle si ti?

— Izdaleka, baćuška. Ja sam ti Vologođanin, daleko je to. Po svetim mjestima hodam i za dobre se ljude molim. Gospodi, spasi i pomiluj.

Noćobdija se zamalo ustavi, da zapali lulu. Skloni se za leđa prolazniku i upali nekoliko šibica. Svijetlo prve šibice, sinuvši, osvijetli na časak djelić aleje zdesna, bijel spomenik s anđelom i taman križ: svijetlo druge šibice, što se snažno rasplamsa i ugasi od vjetra, poput munje klizne lijevom stranom, a iz pomrčine se ukaza samo ugaoni dio nekakve ograde; treća šibica osvijetli i zdesna i slijeva bijeli spomenik, tamni krst i željeznu ogradu oko dječjeg gropka.

— Snivaju pokojnici mali, snivaju rođeni! — zagunđa prolaznik, glasno uzdišući. — Snivaju i bogati, i bijedni, i mudri, i glupi, i dobri, i surovi. Svima im je jedna cijena. I snivat će do božje trube. Carstvo im nebesko, vječni pokoj.

— Evo mi sada idemo, a bit će vrijeme, kad ćemo i sami ležati, — veli noćobdija.

— Jest, jest. Svi, svi ćemo. Nema toga čovjeka, da ne će umrijeti. O-ho-ho. Djela su naša surova, pomisli prepredene! Grijesi, grijesi! Duša mi je prokleta, gramzljiva, utroba pohlepna! Razgnjevio sam gospoda te mi nema spasa ni na ovom ni na onom svijetu. Zagrezao sam u grijeh, kao crv u zemlju.

— Jest, a umirati valja.

— Baš to što kažeš.

— Hodočasniku je sigurno lakše umrijeti, negoli drugom kojem čovjeku... — reče noćobdija.

— Hodočasnika ima svakojakih. Ima i onih pravih, koji su bogougodni, paze svoju dušu, a ima i takvih, što se noću po groblju klatare, vragove zabavljaju... je-est! Drugi će te

koji hodočasnik, ako mu se prohtjedne, dohvatiti sjekiretinom po glavi, da će ti duh van iz tebe.

— Zašto ti sve takve riječi?

— A eto tako... Ali gle, kao da su to vratnice. Bogme jesu. Otvoride, ljubazni!

Noćobdija pipajući otvori vratnice, izvede hodočasnika za rukav te reče:

— Ovdje je kraj groblja. Sad sve idi poljem te poljem, dok ne izbiješ na državnu cestu. Samo sad će doći međašni jarak, nemoj pasti... A kad izađeš na put, drži desno i tako sve do mlina...

— O-ho-ho... — uzdahne hodočasnik, pošto je malo bio umuknuo. — A ja sad opet mislim, da nemam rašta ići u Mitrijevski mlin... Koga đavla da tuda pođem? Radije ću ja, gospodaru, ovdje s tobom postajati...

— A zašto da ti sa mnom stojiš?

— Pa tako... s tobom je veselije...

— E baš nađe veseljaka! Hodočasniče, vidim ja, da ti voliš šale zbijati...

— To se zna da volim! — reče prolaznik, promuklo kikoćući. — Ah, mili moj, ljubazni! Mislim, da ćeš se još dugo sjećati hodočasnika!

— Zašto da te se sjećam?

— Pa tako, izigrao sam te vješto... Zar ja da sam hodočasnik? Ja uopće nisam hodočasnik.

— A tko si onda?

— Pokojnik... Tek što sam iz groba ustao... Sjećaš li se bravara Gubareva, onoga što se na bijelu nedjelju objesio? E pa evo, ja sam ti glavom Gubarev...

— Ne laži!

Noćobdija ne povjerova, ali po cijelom tijelu osjeti takav težak i hladan strah, da đipne s mjesta i stane žurno napipavati vratnice.

— Stoj, kamo ćeš? — reče prolaznik, hvatajući ga za ruku. — Eh-eh-eh... gle ti njega! Kome me sad ostavljaš?

— Pusti! — vikne noćobdija, nastojeći, da istrgne ruku.

— Sto-oj! Stoj kad ti naređujem... Ne otimaj se, pseto pogano! Ako ti je život mio, onda stani i umukni, kad ti naređujem... Ne prolijeva mi se krv, inače bi ti meni već odavno crk'o, šugo jedna... Stoj!

Noćobdiji se presjekoše koljena. Sav u strahu on zažmuri, i drhteći cijelim tijelom, pripije se k ogradi. Zaviknuo bi, ali zna, da mu krik ne će doprijeti do nastambe... Do njega stoji prolaznik i drži ga za ruku... Tri, četiri minute prođoše u muku.

— Jedan je u vrućici, drugi spava, a treći hodočasnike ispraćuje, — zagunđa prolaznik. — Lijepi čuvari, bogme, imaju zašto dobivati plaću! Ne-ee, brajko, lopovi su uvijek bili okretniji od čuvara! Stoj, stoj, ne miči se...

Prođe u muku pet, deset minuta. Najednom vjetar donese zvižduk.

— Nä, sad odlazi, — reče prolaznik, puštajući mu ruku. — Idi i zahvali bogu, što si živ ostao.

Prolaznik također zvizne, odjuri od vratnica, i začuje se, kako preskoči jarak. Predosjećajući nešto vrlo loše i jednako još dršćući od straha, noćobdija neodlučno otvori vratnice, pa zažmurivši, pobježe natrag. U povratku na široku aleju očuje on nečije žurne korake, i netko ga upita piskutavim glasom:

— Jesi l' to ti, Timofeju? A gdje je Mitka?

A kad je pretrčao čitavu dugu aleju, primijeti u pomrčini malen slab plamičak. Što je bivao bliže k plamičku, to je predosjećanje nečega lošeg postajalo strašnije i snažnije.

»Vatra kao da je u crkvi, — pomisli. — Kako je samo dospjela tamo? Spasi i pomiluj, kraljice nebeska! Bogme jest!!!

Trenutak noćobdija zastane pred izbijenim prozorom i s užasom gledaše na oltar... Malena voštana svijeća, što je lopovi zaboraviše ugasiti, svjetlomrcaše od vjetra, što je nadirao kroz prozor, i bacaše slabe, crvene odsjeve na razbacano misno ruho, prevaljeni ormarić, na mnogobrojne tragove nogu oko trona i žrtvenika...

Prođe još malo vremena, i zavijanje vjetra pronese grobljem užurbane nejednake zvukove zvonjave na uzbunu...

KOD KUĆE

— Dolazili su od Grigorjevih po nekakvu knjigu, ali ja sam rekla da vi niste kod kuće. Poštar je donio novine i dva pisma. Kad ste već tu, Evgenije Petroviču, molila bih vas da obratite pažnju na Serjožu. Danas i prekjučer primijetila sam ga da puši. Kad sam ja uzela da ga prekoravam, on je, po običaju, začepio uši i glasno zapjevao da zagluši moj glas.

Evgenij Petrovič Bikovski, tužilac okružnog suda, koji se upravo vratio sa sjednice i skidao rukavice u svom kabinetu, pogledao je guvernantu, koja ga je obavještavala i nasmijao se.

— Serjoža puši... — slegao je ramenima. — Zamišljam tog derana sa cigaretom. Ma koliko je njemu godina?

— Sedam. Vama to izgleda naivno, ali u njegovim godinama pušenje je vrlo štetna i ružna navika, a ružne navike treba iskorjenjivati u samom početku.

— Potpuno točno. A odakle mu duhan?

— Uzima iz vašeg stana.

— Da? Ako je tako, onda mi ga pošaljite.

Kad je guvernanta izišla, Bikovski je sjeo u fotelju pred pisaćim stolom, zažmurio i počeo razmišljati. Zamišljao je odnekud svog Serjožu sa ogromnom, aršin dugom cigaretom u oblacima duhanskog dima i ta karikatura ga je nasilu nasmijala; istovremeno ozbiljno, zabrinuto guvernantino lice budilo je u njemu uspomene na davno prošlo, upola zaboravljeno vrijeme kada je pušenje u školi ili dječjoj sobi ulijevalo roditeljima i učiteljima čudan, ne sasvim razumljiv strah. Bio je to baš strah. Djecu su nemilosrdno prebijali, isključivali ih iz gimnazije, pomućivali im živote, ma da nitko od njih nije znao u čemu se zapravo sastoji štetnost i nedopustivost pušenja. Čak su se i vrlo pametni ljudi olako upuštali u borbu protiv ovoga poroka, koji nisu razumijevali.

Evgenij Petrovič se sjetio svog direktora gimnazije, vrlo obrazovana i dobrodušna starčića, koji bi se tako uplašio kad bi zatekao nekog gimnazijalca sa cigaretom, da bi sav poblijedio, hitno sazivao izvanrednu sjednicu nastavničkog vijeća i kažnjavao krivca isključenjem. Takav je, valjda, zakon zajednice: što je zlo neshvatljivije, to se ljuće i grublje bori sa njim.

Sjetio se tužilac kasnijeg života dvojice, trojice isključenih, i nije mogao, a da ne pomisli, da često kazna nanosi više zla nego sam prijestup. Živi organizam ima sposobnost da se brzo prilagođava, navikava i saživljuje sa bilo kakvom atmosferom, inače bi čovjek morao svakog trenutka osjećati kako njegova razumna djelatnost ima često vrlo nerazumnu pozadinu i kako je malo osmišljenih istina i uvjerenja čak i u tako odgovornim područjima ljudske djelatnosti, kakve su pedagoška, pravna i književna...

I slične lepršave i rasplinute misli, kakve pohađaju samo premoreni mozak, koji se odmara, počele su lutati glavom Evgenija Petroviča. Te misli dolaze neznano otkud i zašto, kratko ostaju u glavi i, izgleda kao da klize moždanom površinom, ne zadirući mnogo u dubinu. Ljudima, koji po zvaničnoj dužnosti moraju satima, pa čak i danima da misle u jednom određenom pravcu, takve slobodne, domaće misli su svojevrsna, prijatna udobnost.

Bilo je devet sati uveče. Gore nad stropom, na drugom katu, netko je šetao s jednog kraja na drugi, a još više, na trećem, četiri ruke su svirale ljestvice. Šetnja čovjeka, koji je, sudeći po nervoznom koraku, nešto teško mislio, ili ga je bolio zub, i monotone ljestvice, unosili su u večernju tišinu nekakav drijemež, koji je nagonio na lijene misli. Dvije sobe dalje, u dječjoj sobi, razgovarali su guvernanta i Serjoža.

— Tata je došao! — zapjevao je dječak. Tata je do-ša-o! Ta! Ta! Ta!

— Votre père vous apelle, allez vite![1] — viknula je guvernanta piskavo, kao preplašena ptica. — Čujete li?

»Pa šta da mu, ipak, kažem?« pomislio je Evgenij Petrovič.

---

[1] Zove vas vaš otac, idite brže! (franc.)

Ali prije no što je uspio da smisli nešto, u kabinet je stupio njegov sin Serjoža, sedmogodišnji dječak. Bilo je to dijete, kome se samo po odijelu moglo pogoditi je li muško ili žensko: mršav, bjelolik, vitak... Bio je slabašna tijela kao proljetna biljka i sve na njemu je izgledalo neobično nježno i meko; kretnje, valovite kose, pogled, sametna bluza.

— Zdravo, tata! — rekao je meko, sjedajući u krilo ocu i brzo ga ljubeći u vrat. — Zvao si me?

— Čekajte, molim vas, Sergije Evgenijeviću, — odgovorio je tužilac odbijajući ga od sebe. — Prije no što se poljubimo, moramo porazgovarati, i to ozbiljno... Ljutit sam na tebe i više te ne volim. Dakle, da znaš, brajko: ne volim te i nisi mi sin. Da.

Serjoža je ukočeno pogledao oca, a zatim skrenuo pogled na stol i slegnuo ramenima.

— Ta što sam ti učinio? — upitao je on u nedoumici, žmirkajući. — Nijedamput nisam danas bio u tvom kabinetu i ništa nisam dirao.

— Baš sada mi se Natalija Semjonovna žalila da ti pušiš... Je li to istina? Pušiš li?

— Da, jedamput sam pušio... To je točno!...

— Eto vidiš, još i lažeš povrh svega — rekao je tužilac mršteći se i na taj način maskirajući svoj osmijeh. Natalija Semjonovna je dvaput vidjela da pušiš. Ti si dakle, uhvaćen u tri loša postupka: pušiš, uzimaš iz stola tuđi duhan i lažeš. Tri krivice!

— Ah, da-a! — sjetio se Serjoža i oči su mu se osmjehnule. — Točno je, točno. Dvaput sam pušio: danas i jedamput ranije.

— Eto vidiš, nije jedamput, nego dvaput... Jako sam nezadovoljan s tobom! Prije si bio dobar dječak, ali sad, vidim, pokvario si se i postao rđav.

Evgenij Petrović je popravio Serjoži ovratnik i pomislio: »Što da mu još kažem?«

— Da, ne valja ti to, — nastavio je on — nisam to od tebe očekivao. Ti, prije svega, nemaš prava da uzimaš duhan, koji nije tvoj. Svaki čovjek može da se koristi samo onim, što je njegovo, a ako uzima tuđe, onda... je on rđav čovjek! (»Ne govorim mu ono, što treba!« pomislio je Evgenij Petrovič). Na primjer, Natalija Semjonovna ima kovčeg sa ha-

ljinama. To je njen kovčeg, i mi, to jest ni ja, ni ti, ne smijemo da ga diramo, jer on nije naš. Zar nije tako? Ti imaš konjiće i sličice... Zar ih ja diram? Možda bih ja i htio da ih uzmem, ali oni nisu moji, nego tvoji!

— Uzmi ako hoćeš! — rekao je Serjoža digavši obrve. Molim te, tata, ne ustručavaj se, nego uzmi! Ovaj žućkasti pas, što je na tvom stolu, moj je, ali meni to nije ništa... Neka je tu!

— Ne razumiješ me, — rekao je Bikovski. — Psića si mi poklonio, i on je sad moj, mogu s njim raditi što god hoću; ali zar sam ja tebi poklanjao duhan! Duhan je moj! (»Ne tumačim mu kako treba!« pomislio je tužilac. »Nije to ono pravo! Nikako nije!«) Kad hoću da pušim tuđi duhan, onda, prije svega, moram moliti za dozvolu.

Lijeno vežući rečenicu na rečenicu i podražavajući dječjem jeziku, Bikovski je počeo objašnjavati sinu što je svojina. Serjoža ga je gledao u prsa i pažljivo slušao (volio je uveče razgovarati sa ocem), zatim se nalaktio na kraj stola i počeo škiljiti svojim kratkovidnim očima u listove i tintarnicu. — Njegov pogled je prošetao stolom i zaustavio se na bočici sa gumiarabikom.

— Tata, od čega se pravi ljepilo? — zapitao je iznenada, primičući bočicu očima.

Bikovski mu je uzeo bočicu iz ruku, stavio je na mjesto i nastavio:

— Drugo, ti pušiš... To je vrlo ružno! To, što ja pušim, ne znači da je i tebi dozvoljeno pušenje. Ja pušim i znam da to nije pametno, zbog toga i korim i ne volim samoga sebe... (»Lukav sam pedagog!« — pomislio je tužilac). — Duhan jako škodi zdravlju, i onaj, tko puši, umire prije vremena. A naročito je štetno kad puši netko, tko je tako malen kao ti. Tvoja su pluća još slabašna, još nisi ojačao, a kod slabih ljudi duhanski dim izaziva tuberkulozu i druge bolesti. Eto, čika Ignjatij je umro od tuberkuloze. Da nije pušio, možda bi i dandanas bio živ.

Serjoža je zamišljeno pogledao svjetiljku, gurnuo prstom abažur i uzdahnuo.

— Čika Ignjatij je lijepo svirao violinu! — rekao je. — Sad je njegova violina kod Grigorjevih!

Serjoža se opet nalaktio na kraj stola i zamislio se. Na licu mu se skamenio nekakav izraz, koji je kazivao kao da se on udubljivao ili pak pratio tok svojih vlastitih misli; tuga i nešto nalik na strah bljesnuli su u njegovim velikim široko otvorenim očima. Vjerojatno je sada razmišljao o smrti, koja mu je tek nedavno oduzela majku i čika Ignjatija. Smrt odvodi na onaj svijet majke i čike, a njihova djeca i violine ostaju na zemlji. Pokojnici žive na nebu, negdje među zvijezdama, i otuda promatraju zemlju. Da li im je teško što su tako daleko?

»Što još da mu kažem?« mislio je Evgenij Petrovič. »On me i ne sluša. Očigledno mu se ne čine značajne ni njegove griješke, ni moji primjeri. Kako da mu to objasnim?«

Tužilac je ustao i počeo šetati po kabinetu.

»Nekad, u moje vrijeme, ta su se pitanja rješavala izvanredno jednostavno« — mislio je on. — »Svakog derana, uhvaćenog u pušenju — tukli su. Slabići i kukavice su poslije toga stvarno ostavljali pušenje, a oni malo hrabriji i pametniji bi počeli da sakrivaju duhan u sarama, i da puše u šupi. Kad bi ga i u šupi uhvatili i ponovno istukli, odlazio bi da puši na rijeku... i tako dalje, sve dok mališan ne bi odrastao. Meni je moja majka, da bi me odvratila od pušenja, poklanjala novac i bombone. Sad takva sredstva izgledaju ništavna i nemoralna. Oslanjajući se na logiku, suvremeni pedagog se trudi da dijete prima dobre navike svijesno, a ne iz straha niti iz želje da se istakne ili dobije nagradu.«

Dok je on hodao po sobi i mislio, Serjoža se popeo na naslon stolice okrenut prema stolu i počeo crtati. Na stolu je bila hrpa papira, specijalno za njega izrezanog na četvrtine, i plava olovka, da ne bi prljao poslovne papire i dirao tintu.

— Danas je kuharica sjeckala kupus pa porezala prst, — rekao je crtajući kuću i mičući obrvama. — Tako je kriknula, da smo se svi prepali i jurnuli u kuhinju. Kako je glupa! Natalija Semjonovna joj je naredila da umoči prst u hladnu vodu, a ona uzela da ga sisa... I kako samo može prljavi prst gurati u usta! Tata, je li da je to nepristojno?

Zatim je ispričao kako je oko podne dolazio u dvorište nekakav ulični svirač sa djevojčicom, koja je uz muziku pjevala i plesala.

»On ima svoj tok misli!« — mislio je tužilac. — »On ima u glavi svoj mali svijet, i na svoj način pravi razliku između onoga što je važno i onoga što nije. Da bi se privukla njegova pažnja, nije dovoljno spustiti se na njegov jezik, treba znati i misliti na njegov način. On bi me potpuno razumio kad bi meni stvarno bilo žao duhana, kad bih se ja za to stvarno uvrijedio i zaplakao... Zbog toga su majke nezamjenljive u odgoju, jer one umiju zajedno sa djecom osjećati, plakati i smijati se... Logikom i poukom ne može se ništa postići. Pa dobro, ali što da mu kažem? Što?«

I Evgeniju Petroviču je izgledalo čudno i smiješno da se on, iskusan pravnik, koji se pola života bavio svakojakim sukobima, opomenama i kaznama, potpuno izgubio i ne zna šta da kaže svome dječaku.

— Čuj, daj mi časnu riječ da više nikada ne ćeš pušiti — rekao je.

— Časna riječ! — zapjevao je Serjoža, jako pritiskujući olovku i naginjući se prema crtežu. — Ča-sna ri-ječ! Eto! eto!

»Ma zna li on što je časna riječ?« — upitao je sebe Bikovski. — »Ne, loš sam učitelj! Kad bi mi neki učitelj ili pravnik zavirio sada u glavu, nazvao bi me slabićem i možda bi čak posumnjao da suviše mudrujem... Ali ipak se u školi i sudu sva ova vulgarna pitanja rješavaju mnogo prostije nego kod kuće; ovdje imaš posla sa ljudima koje bezumno voliš, a ljubav ima svoje zahtjeve i komplicira problem. Kad ovaj dječačić ne bi bio moj sin, nego učenik, ili okrivljeni, ne bih bio ovakva kukavica i misli mi se ne bi ovako rasijavale!...«

Evgenij Petrovič je sjeo za sto i privukao sebi jedan Serjožin crtež. Na crtežu je bila nacrtana kuća sa krivim krovom i dimom, koji je kao munja izbijao cik-cak iz dimnjaka i išao do kraja papira; pokraj kuće je bio vojnik sa točkama umjesto očiju i sa bajonetom nalik na broj 4.

— Čovjek ne može biti veći od kuće — rekao je tužilac. — Pazi: kod tebe je krov došao vojniku do ramena.

Serjoža mu se popeo na krilo i dugo se smještao da mu bude što udobnije.

— Ne, tata! — rekao je, gledajući svoj crtež. — Ako nacrtaš malog vojnika, onda mu se ne će vidjeti oči.

Je li mu trebalo dokazivati suprotno? Iz svojih svakodnevnih iskustava sa sinom, tužilac se uvjerio da djeca, kao i divljaci, imaju svoje poglede na umjetnost i svoje zahtjeve prema njoj, koje odrasli ne mogu da shvate. Pažljivom odraslom promatraču Serjoža je mogao izgledati nenormalan. On je nalazio, da je moguće i razumno crtati ljude veće od kuća, prenositi olovkom pored predmeta i svoje osjete. Tako je, na primjer, zvuke orkestra predstavljao u obliku sfernih, maglovitih mrlja, zviždak — u obliku spiralne niti... U njegovoj svijesti se zvuk čvrsto dodirivao sa oblikom i bojom, tako da je, bojeći slova, uvijek neizostavno glas L bojio žutom, M — crvenom, a A — crnom bojom, i t. d.

Ostavivši crtež, Serjoža se još jednom promeškoljio, zauzeo udoban položaj i zabavio se očevom bradom. Najprije ju je brižljivo pogladio, a onda je razdvojio i počeo je češljati u obliku zalisaka.

— Sad ličiš na Ivana Stepanoviča, — mrmljao je — a sad ćeš ličiti... na našeg portira. Tata, zašto portiri stoje kraj vrata? Je l' da ne puste lopova?

Tužilac je osjećao njegov dah na svom licu, stalno se obrazom doticao njegove kose, i na duši mu je bilo toplo i meko, tako meko, kao da mu je ne samo ruke, nego svu dušu milovao samt Serjožine bluze. Zagledao se u dječakove velike, tamne oči i činilo mu se, da ga iz širokih zjenica promatraju i majka, i žena, i sve što je bilo kad u životu volio.

»I eto hajd' ga sad tuci...« mislio je. »Pa hajde, izvoli, izmišljaj mu kazne! Ne, svi smo mi bespotrebno nagrnuli u odgojitelje. Ranije su ljudi bili jednostavni, manje su mislili, pa su zato i probleme rješavali smjelije. A mi previše mislimo, logika nas je pokvarila. A ukoliko je čovjek razvijeniji, ukoliko više misli i upušta se u tančine, utoliko je on neodlučniji, sumnjičaviji i utoliko plašljivije prilazi samoj stvari. Ako dublje razmislimo, koliko treba imati hrabrosti i vjere u sebe, da bi se čovjek prihvatio učenja, suđenja ili pisanja debele knjige...«

Otkuca deset sati.

— No, dečko, vrijeme je spavanju — rekao je tužilac. — Pozdravi se, pa idi.

— Ne, tata, — namrštio se Serjoža, — još ću posjediti. Ispričaj mi štogod! Ispričaj bajku!

— Dobro, nek ti bude, ali poslije bajke — odmah na spavanje.

U slobodnim večerima Evgenij Petrovič je imao običaj da priča Serjoži bajke. On, kao ni većina poslovnih ljudi, nije znao nijedne pjesmice napamet i nije se sjećao nijedne bajke, tako da je svaki puta morao izmišljati na licu mjesta. Obično je počinjao šablonom »Negdje u nekom carstvu živio...« i dalje je ređao svakakve naivne besmislice i pričajući početak, nikad nije znao šta će biti u sredini i na kraju. Slike, lica i situacije uzimao je nasumce, iznenada, a fabula i pouka su nastajali nekako sami od sebe, nezavisno od volje pripovjedača. Serjoža je jako volio te improvizacije, i tužilac je primijetio da je fabula ostavljala snažniji utisak na dječaka kad je bila nenametljiva i nenategnuta.

— Čuj — počeo je on, dižući oči prema stropu. — U jednom carstvu, u nekoj zemlji živio jednom stari, prastari car sa dugom, sijedom bradom i... i sa ogromnim brčinama. Pa-a, živio on u staklenom dvorcu, koji je treperio i blještao na suncu kao veliki komad čistog leda. Taj dvorac ti je, brajko moj, bio u ogromnom vrtu, u kome su, znaš, rasle narančе, carske kruške, trešnje... cvjetali tulipani, ruže, lavendule i pjevale raznovrsne ptice... Da, po drveću su visjeli stakleni zvončići, koji su, kad bi puhao vjetar, tako nježno zvonili, da se čovjek mogao zanijeti slušajući ih. Staklo daje mekši i nježniji zvuk od metala... I šta biva dalje? U vrtu su bili vodoskoci... Sjećaš se, vodoskok si vidio kod tete Sonje u ljetnikovcu? E, baš takve vodoskoke imao je i car u svojem vrtu, samo su njegovi bili mnogo veći i vodeni mlaz je bio visok kao najviša topola.

Evgenij Petrovič se zamislio i nastavio:

— Stari car je imao jedinca sina i nasljednika carstva, maloga dječaka kao što si ti. Bio je to dobar dječak. Nikad se nije inatio, rano je lijegao, ništa nije dirao na stolu i... i uopće je bio pametan i dobar. Samo je imao jednu manu — pušio je...

Serjoža je, napregnuvši pažnju, slušao i, ne trepćući, gledao oca u oči. Tužilac je nastavio i mislio: »A što dalje?« Dugo je, štono se kaže, razvlačio i preživakavao, dok nije završio ovako:

— Carević se od pušenja razbolio od tuberkuloze i umro kad mu je bilo 20 godina. Oronuli i boležljivi starac ostao je bez ikakve pomoći. Nije bilo nikoga da upravlja državom i čuva dvor. Došli su neprijatelji, ubili starca, porušili dvorac i sada u bašti više nema ni trešanja, ni ptica ni zvončića. Tako ti je to bilo, brajko...

Takav završetak je i samom Evgeniju Petroviču izgledao smiješan i naivan, ali je na Serjožu cijela priča ostavila snažan utisak. Ponovno mu je u očima zaiskrio izraz tuge i nešto nalik na strah; trenutak je zamišljeno gledao u tamni prozor, stresao se i rekao prigušenim glasom:

— Ne ću više pušiti...

Kad se pozdravio i otišao spavati, njegov otac je tiho koračao s jednog kraja sobe na drugi i smiješio se...

»Netko će reći da je ovdje djelovala ljepota, umjetnički oblik, — razmišljao je — neka je i tako, no to nije utješno. Ipak to nije pravi put... Zašto pouku i istinu ne smijemo pružati onakvu, kakve su, nego s primjesama, neizostavno u slądunjavom i pozlaćenom obliku, kao pilule? To nije prirodno... falsifikat, obmana... lukavstvo...«

Sjetio se porotnika, koji neizostavno moraju publici držati govore, publike, koja zna povijest samo iz narodnih pjesama i historijskih romana, sjetio se samoga sebe, koji smisao života nije crpao iz propovijedi i zakona, već iz basana, romana i pjesama...

»Lijek mora biti sladak, istina lijepa. A tu ludost natovario je čovjek sebi još od vremena Adama... Uostalom... može biti da je sve to prirodno i da tako mora biti... Zar je u prirodi malo svrsishodnih obmana i iluzija...«

I dugo, pošto je počeo da radi, dokone, domaće misli vrtjele su mu se po glavi. Iznad tavanice se više nisu čule ljestvice, ali stanovnik drugog kata je još uvijek koračao s jednog kraja sobe na drugi...

LUTRIJA

Ivan Dmitrič, čovjek srednjeg stanja, koji s porodicom potroši tisuću dvjesta rubalja na godinu, i veoma je zadovoljan svojom sudbinom, sjeo jednom poslije večere na divan i stao čitati novine.

— Zaboravih danas u novine pogledati, — reče njegova žena, raspremajući stol. — Vidi, nema li tamo lutrijski izvještaj.

— Da, ima, — odgovori Ivan Dmitrič. — Pa zar tvoja lutrija nije propala u založnoj banci?

— Nije, ja sam u utorak platila kamate.

— Koji je broj?

— Serijski 9499, lutrijski 26.

— Fino, molim... Hajd' da pogledam... 9499 i 26.

Ivan Dmitrič nije vjerovao u lutrijsku sreću i inače ni za što na svijetu ne bi uzeo razgledati lutrijski izvještaj, ali kako sad nije imao druga posla — i eto, novine mu bijahu pred očima, — on prijeđe prstom odozgo nadolje po serijskim brojevima. I tog istog časa, kao u podsmijeh njegovoj nevjerici, u samome drugom redu odozgo, zapne mu za oko brojka 9499! Ne pogledavši, koji je broj lutrije, ne provjerivši, on hitro spusti novine na koljena te, kao da ga je tko po trbuhu pljusnuo hladnom vodom, osjeti u prsima prijatnu jezu; i draškalo ga, i bilo mu i strašno, i slatko!

— Maša, ima 9499! — reče muklo.

Žena pogleda u njegovo začuđeno, preplašeno lice i shvati, da se on ne šali.

— 9499? — upita ona, blijedeći i spuštajući na stol složen stolnjak.

— Da, da... Ozbiljno, ima!

— A broj lutrije?

— Ah, jest! Još broj lutrije? Uostalom, stani... pričekaj. Ne, zašto? Ipak, tu je broj naše serije! Ipak, razumiješ...

Ivan Dmitrič, gledajući ženu, smiješio se široko i besmisleno, poput djeteta, kome pokažu kakvu blistavu stvar. I žena se smješkala: njoj je, isto kao i njemu, bilo prijatno, što je on rekao samo seriju i ne žuri se da dozna broj sretne lutrije. Mučiti i dražiti sebe nadom u moguću sreću — to je tako slatko, tegobno.

— Naša je serija tu, — reče Ivan Dmitrič poslije duge šutnje. — Dakle, postoji vjerojatnost, da smo dobili. Tek vjerojatnost. ali ipak ona postoji!

— De, sad pogledaj.

— Stani. Stići ćemo još da se razočaramo. To je u drugom redu odozgo, dakle, zgoditak od 75.000. Nisu to male pare, već pare i pô, kapital! I pogledam ti ja, uzmimo, sad u tablicu, a tamo — 26! A? Čuj, a što ako smo zaista dobili?

Supruzi se stadoše smijati i dugo se šutke gledahu. Mogućnost ih sreće pomutila, nisu mogli čak ni u mašti smisliti, izreći, čemu je njima oboma potrebno tih 75.000, šta će kupiti, kamo poći. Mislili su samo o brojkama 9499 i 75.000, predstavljali ih u svojoj fantaziji, a o samoj sreći, koja bješe tako moguća, nekako im se nije mislilo.

Ivan Dmitrič, držeći u rukama novine, nekoliko puta prođe iz kuta u kut, i tek kad se primirio od prvog utiska, stane malo maštati.

A što onda, ako smo dobili? — reče on. — Pa to je nov život, to je katastrofa! Lutrija je tvoja, a da je moja, ja bih ponajprije, naravno, za 25 tisuća kupio kakvu nekretninu u obliku imanja; 10 tisuća na jednokratne rashode: nov namještaj... putovanje, dugove isplatiti i ostalo... Ostalih 40 tisuća u banku pod kamate...

— Jest, imanje — to je dobro, — reče žena, sjedajući i spuštajući ruke na koljena.

— Negdje u Tulskoj ili Orlovskoj guberniji... Prvo i prvo, ne ćemo trebati ljetnikovca, a drugo, prihod je ipak tu.

I u njegovoj se mašti zagomilaše slike, jedna od druge umilnija, poetičnija, i u svim je tim slikama on vidio sebe sama sita, spokojna, zdrava, toplo mu, čak vruće! Evo, na

primjer, pošto je pojeo, kao led hladnu okrošku[1], leži on trbuhom uvis na vrelu pijesku tik uz rječicu, ili u vrtu pod lipom... Vruće je... Sinčić i kćerka vrzmaju se oko njega, kopaju po pijesku ili love u travi bubice. On slatko drijema, ni o čemu ne misli i cijelim tijelom ćuti, da ne mora u službu ni danas ni sutra, ni prekosutra. A dozlogrdi li mu ležati, ode na sjenokošu, ili u šumu po gljive, ili pak gleda, kako seljaci love mrežom ribu. Kad zađe sunce, uzet će ubrus, sapun i odgegat će u kupatilo, gdje će se ne hiteći razodjenuti, dugo gladiti dlanovima svoje gole grudi i uljesti u vodu. A u vodi, oko zagasitih sapunskih krugova, komešat će se ribice, njihat će se zeleno vodeno rastinje. Poslije kupanja čaj s pavlakom i finim pecivom... Navečer šetnja ili vint[2] sa susjedima.

— Da, dobro bi bilo kupiti imanje, — veli žena, isto tako snatreći, a po licu joj se vidi, da je očarana svojim mislima.

Ivan Dmitrič zamišlja jesen s kišama, s hladnim večerima i babljim ljetom. U to doba treba upravo što se može duže šetati vrtom, baščom, obalom rijeke, da se dobro promrzne, a potom popije velika čaša votke i zakusi slanom pečurkom, ili kiselim krastavcem pa — popije druga. Dječica će juriti iz bašče i donositi mrkvu i rotkve, od koje će mirisati svježa zemlja... A poslije, razvagáni se na divanu i ne žureći preglèdaj kakav ilustrirani časopis, a onda pokrij časopisom lice, otkopčaj prsluk, prepusti se drijemežu...

Poslije babljeg ljeta dolazi tmurno, kišno vrijeme. Danju i noću pada kiša, golo drveće plače, vjetar je vlažan i hladan. Psi, konji, kokoši — sve je mokro, turobno, tromo. Nema gdje da se šeće, iz kuće se izlaziti ne može, cio će dan valjati kročiti iz kuta u kut i otužno poglédati na mutne prozore. Dosadno!

Ivan se Dmitrič ustavi i pogleda ženu.

— Ja bih, znaš, Maša, otputovao u inozemstvo, — reče.

I on stane misliti o tome, kako bi bilo dobro u kasnu jesen poći u inozemtsvo, nekamo u južnu Francusku, Italiju... Indiju!

---

[1] okroška = juha od kvasa, mesa, povrća... — op. prev.
[2] vint = vrsta igre u karte — op. prev.

— Ja bih isto tako svakako u inozemstvo otputovala, — reče žena. — Daj, pogledaj lutrijski broj!

— Stani! Počekaj...

On je hodao po sobi i nastavio misliti. Padne mu na pamet: a što ako uistinu žena pođe u inozemstvo. Putovati je ugodno samo kad je čovjek sam, ili pak u društvu žena lakih, bezbrižnih, koje žive od trenutaka, a ne takvih, koje cijelim putem misle i govore samo o djeci, uzdišu, boje se i strepe nad svakom kopjejkom. Ivan Dmitrič zamisli svoju ženu u vagonu s mnoštvom zavežljaja, korpi, zamotuljaka; ona zbog nečega uzdiše i tuži se, da ju je na putu zaboljela glava, da joj je otišlo mnogo para; neprestano će valjati juriti na stanicama po vrelu vodu za čaj, po pecivo, vodu... Ručati ona ne može, jer to je skupo.

»A sigurno bi mi o svakoj kopjejki vodila računa, — pomisli on, pogledavši ženu. — Lutrija je bogme njena, a nije moja! A i što bi ona u inozemstvu? Šta će to njoj? Sjedit će u hotelskoj sobi, a mene ne će puštati od sebe... Znam!«

I on po prvi put u životu obrati pažnju na to, da mu se žena postarala, oružnjala, da sva zadiše kuhinjom, a on da je jošte mlad, zdrav, svjež, mogao bi se i po drugi put oženiti.

»Naravno, sve su to koještarije i gluposti, — mislio je, — ali... zašto bi ona išla u inozemstvo? Šta će ona tamo razumjeti? A sigurno da bi pošla... Zamišljam sebi... A za nju je zapravo, bio Napulj, bio Klin — svejedno. Samo bi mi smetala. Bio bih u njenoj zavisnosti. Zamišljam, čim bi primila pare, odmah bi ih po bapskom običaju pod devetore ključe stavila... Od mene će ih skrivati... Rodbini će svojoj pomagati, a meni će o svakoj kopjejki voditi računa.

Sjetio se Ivan Dmitrič rođaka. Svi ti bracani, seke, tetice, ujkice, doznavši za zgoditak, dovući će se, stat će prosjački moljakati, sladunjavo se smješkati, ulagivati se. Odvratni, bijedni ljudi! Dadneš li im, oni će još zatražiti, a odbiješ li — kleti će, spletkariti, željeti vam sva moguća zla.

Ivan se Dmitrič prisjeti svojih rođaka i njihovih lica, koja je prije gledao ravnodušno; sada mu se učiniše odvratna, mrska.

»To su pravi gmazovi!« — mislio je.

I ženino mu se lice isto tako počelo činiti odvratnim, mrskim. U duši mu protiv nje uskipi mržnja, i on zlurado pomisli:

Ništa ona ne zna o novcu, pa zato i jest škrta. Da nešto ona dobije, dala bi mi svega sto rubalja, a ostalo — pod ključ«.

I on već nije sa smiješkom, nego s mržnjom gledao ženu. Ona isto tako pogleda njega i isto tako s mržnjom i srdžbom. I ona je imala svoje ružičaste sanje, svoje planove, svoje odluke, ona je vrlo dobro shvaćala, o čemu snatri njen muž. Ona je znala, tko bi prvi pružio šapu za njenim zgoditkom.

— Na tuđi se račun fino može snatriti! — govorio joj pogled. — Ne, ti ne smiješ!

Muž je razumio njen pogled; mržnja mu zavre u grudima, pa da napakosti svojoj ženi, on njoj uprkos hitro baci pogled na četvrtu stranicu novina i objavi vrlo svečano:

— Serija 9499, lutrija 46! A ne 26!

Nada i mržnja obje u tren nestadoše, i istog se časa Ivanu Dmitriču i njegovoj ženi stade pričinjati, da su im sobe tamne, male i niske, da večera, što su je pojeli, nije zasitna, nego samo tišti u želucu, da su večeri duge i dosadne...

— Vrag bi ga znao, šta je ovo, — reče Ivan Dmitrič, počinjući da zajeda. — Kud god se okreneš, svugdje papiri pod nogama, mrvice, nekakve ljuske. Ove se sobe nikad ne čiste! Dođe mi, da odem od kuće, vrag me posve odnio dabogda. Otići ću i objesit se na prvu jasiku, na koju nabašem.

RANO JE!

U selu Šaljnovu zvoni na večernju. Sunce se na horizontu već cjeluje sa zemljom i skoro će se skriti. U Semjonovoj krčmi, preimenovanoj nedavno u gostionicu — naslov, koji nimalo ne priliči kolibici ogoljela krova i s parom mračnih okanaca — sjeđahu dva lovca-mužika. Jednoga od njih zovu Filimon Sljunka. To je starac 60-tih godina, bivši sluga grofova Zavalinih, zanimanjem bravar, zaposlen nekoć u željezari, otpušten zbog pijanstva i lijenosti, a sada živi o trošku svoje žene-starice koja prosi milostinju. Mršav je, oronuo, prorijetke bradice, govori piskutljivo i poslije svake riječi miče desnom stranom lica i grčevito trza desnim ramenom. Drugi, Ignat Rjabov, zdrav zdravcat, plećat mužik, koji nikad ništa ne radi i vječno šuti, sjeđaše u kutu ispod velike niske pereca. Vrata, otvorena prema unutra, bacahu na njega gustu sjenu, tako da Sljunka i krčmar Semjon mogu vidjeti tek njegova zakrpljena koljena, dug mesnat nos i velik pramen kose, koji se slobodno probio iz guste, nečešljane šume, što mu je pokrivala glavu. Semjon, omalen, boležljiv čovjek duga žilava vrata i blijeda lica, stoji za tezgom, otužno gleda niz pereca i smjerno kašljuca.

— Ti sadakarce promisli u svojoj glavi, ako uopće imaš pameti, — veli njemu Sljunka, mičući obrazom. — Stvar stoji u tebe bez upotrebe i ni za što ti ne koristi, a nama je ona potrebna. Lovac bez puške isto je što i crkveni pojac bez glasa. To valja razumjeti po pameti, a ti eto, vidim, ne razumiješ, prema tome, ti i nemaš prave pameti... Daj mi je!

— Zar ti nisi u mene pušku založio! — veli piskutljivim ženskim glasićem Semjon, duboko uzdišući i ne skidajući oči s niza pereca. — Vrati rubalj, što si uzeo, pa nosi pušku.

— Ja ti rublja nemam. Ja tebi, Semjone Mitriču, kao bogu dragome: daj ti meni pušku, odoh sada s Ignaškom, pa

ću ti je opet donijeti. Ubio me bog, donijet ću. Ako ti ne donesem, ne bilo mi sreće ni na ovom, ni na drugom svijetu.

— Semjone Mitriču, daj! — reče basom Ignjat Rjabov, a u glasu mu se osjeti strasna želja da dobije ono, što moli.

— Ma šta će vam puška? — uzdahne Semjon, tužno odmahujući glavom. — Gdje je sada lov? Napolju je jošte zima i osim vrana i čavki nema druge živine.

— Kakva te zima spopala? Zar mi je to zima? — veli Sljunka, kopajući prstom pepeo iz lule. Ono, naravno, rano je još, šljuku baš ne ćeš pogoditi. Šljuka ti je takva ptica, da nju treba vrebati. Gadno vrijeme, sjediš kod kuće, iščekujući, kad tamo ona odletje i ti okasni, čekaj do jeseni... Tako ti to ide! Šljuka nije vrana... Prošle godine već je na veliki četvrtak lijetala, a pred tri godine mor'o si do sv. Tome čekati. Nema tu druge, već ti učini dobro djelo, Semjone Mitriču, i daj nam pušku. Samo reci, i mi ćemo do groba za te boga moliti. Baš kao za inat, i Ignaška je svoju pušku zapio. Eh, dok piješ, ne misliš, a sadakarce... Eh, ni pogledati je više ne bih htio, votku prokletu! Što jest — jest, krv je đavolja! Ma daj, Semjone Mitriču!

— Ne dam! — veli Semjon, sklopivši na prsima svoje žute ruke, kao na molitvu. — Valja po savjesti, Filimonuška moj... Ne diže se stvar iz zaloga džabe, valja platit... A promisli i to, zašto da bijete pticu? Zašto? Sadakarce je post, ne ćeš je jesti.

Sljunka se zbunjeno pogleda s Rjabovom, uzdahne, pa će mu:

— Mi bismo tek toliko da budemo u lovu.

— A zašto? Sve su to gluposti... Niste vi takva čeljad, da se glupostima bavite... Ignaška je, tako mu je to, eto, od boga dano, čovjek da ne shvaća, ali ti si, hvala tebi gospode, starac, vrijeme je da se umire. A' sad bi valjalo na bogoslužje.

Spomen na starost očito kosnu Sljunku. On zastenje, namršti čelo i ušuti čitavu minutu.

— Čuj ti mene, Semjone Mitriču! — reče on vatreno, pridižući se i već ne mičući samo desnim obrazom, nego čitavim licem. — Doista, sigurno je k'o bog... grom u me stvoriteljev, po uskršnjoj ću nedjelji dobiti od Stjepana Kuzmiča

za osovine i dat ću ti ne rubalj, već dva! Ubio me bog, ako nije tako! Pred ikonom te preklinjem, samo mi daj pušku!

— Da-aj! — zavije basom Rjabov; čuje se, kako mu se steže dah, i osjeti, da bi htio mnogo reći, ali ne nalazi riječi: — Da-aj!

— Ne, brajani, i ne molite više, — uzdahne Semjon, tužno odmahujući glavom. — Nemojte me na grijeh navoditi. Puške vam ne ću dati. Nema toga načina, da se stvar digne iz zaloga, a da se ne plate novci. Šta me tu obigravate? Hajte kući s milim bogom!

Sljunka obriše rukavom oznojeno lice i stane se vatreno zaklinjati i moliti. Krstio se, pružao ruke ka ikoni, pozivao se na svoje pokojne oca i mater, ali Semjon jednako gleda smjerno u niz pereca i uzdiše. Na koncu konaca, Ignaška Rjabov, dotada se nije bio ni pomakao, naglo se digne i baci se pred krčmara u poklon do zemlje, ali ni to ne pomože!

— Udavio se, dabogda, mojom puškom, sotono! — reče Sljunka, mičući licem i trzajući ramenima. — Zadavio se, kugo, razbojnička dušo!

Kunući i mašući pesnicama, izađe on s Rjabovom iz krčme i zaustavi se nasred puta.

— Ne dade, prokletinja jedna! — reče plačnim glasom, uvrijeđeno gledajući Rjabovu u lice.

— Ne dade! — Rjabov će basom.

Okanca krajnjih koliba, krletka na krčmi, vrhovi topola i crkveni križ gorē jarkim zlatnim plamenom. Još se vidi svega polovina sunca, kako, odlazeći na počinak, trepti, prelijeva se u rumenilu, i, činilo se, radosno se smije. Sljunka i Rjabov vide, kako udesno od sunca, na dvije vrste od sela, tamni šuma, kako jasnim nebom plove nekamo sitni oblačci, i oni oćute, da će večer biti jasna, mirna.

— Sada ti je najbolje vrijeme, — reče Sljunka, trznuvši licem. — Dobro bi bilo počekati drugu priliku! Ne dade prokletinja jedna, dabogda mu . . .

— Ako je do lova, sada ti je pravo vrijeme . . . — izreče, kao na silu zamuckujući, Rjabov.

Počekavši malo, ni riječi ne rekavši jedan drugome, oni izađu iz sela i zagledaju se u tamnu prugu šume. Čitavo se nebo ponad šume osulo crnim točkama, što su se kretale —

to su vrane letjele na počinak... Snijeg, što se tu i tamo bjelasao na tamnomrkoj oranici, lako se zlatio od sunca.

— Prošle sam godine u ovo doba u Živkama bio, — reče Sljunka poslije duga šutanja. — Tri sam šljuke donio.

Opet zavlada šutnja. Obojica dugo stajahu i gledahu šumu, onda se lijeno pokrenu s mjesta i odoše od sela blatnjavim putem.

— Treba misliti, da šljuke još nisu doletjele, — reče Sljunka. — A možda već i jesu.

— Kostka je kazivao, da još nisu.

— Možda, da i nisu... Tko da ih zna! Ništa s godine u godinu ne biva isto. Osim toga je i blato.

— A trebalo bi, da se malo pričeka.

— Jest, što veliš, trebalo bi. Zašto da se ne pričeka? Pričekati se može. Ono, ne bi štetovalo da se pođe u šumu, da se pogleda. Ako jesu, kazat ćemo Kostki, a i sami ćemo, možda, nabaviti pušku i sutra poći. Eh, što ti je napast, bože prosti, natent'o me nečastivi, da u krčmu pušku odnesem. Muka mi je, Ignaša, da ti niti izreći ne umijem!

Besjedeći tako, lovci priđu k šumi. Sunce bješe već leglo i ostavilo iza sebe kao požarni odsjaj crvenu prugu, tu i tamo prerezanu oblacima; boju tih oblaka nikako da shvatiš: krajevi im crveni, a oni sami te sivi, te ljubičasti, te pepeljasti. U šumi se među gustim granama jela i pod džbunjem mlade brezove šume crni, a u zraku se jasno ocrtavaju samo najviše, suncu okrenute grane sa svojim nabreklim pupovima i ljeskavim lišćem. Tišina, ništa se ne miče. Izdaleka dopire zamirući krik vrana.

— Da mi je sada biti u Živkama, — šapne Sljunka, u strahu gledajući Rjabova. — Tamo ti je lov i po.

Rjabov isto tako u strahu pogleda Sljunku, ne trepćući i otvorivši usta.

— Divna li vremena, — reče drhtavim šaptom Sljunka. — Lijepo nam proljeće posla gospod... A valja vjerovat, da već ima šljuka... Zašto ih ne bi bilo... Dan sada postaje topliji... Jutros su ždralovi letjeli — broja im ne znaš!

Sljunka i Rjabov, pažljivo tapkajući otopljenim snijegom i zapadajući u blato, prođu rubom šume dvjesta koraka i zastanu. Lica im izražavaju usplahirenost i očekivanje kao nečeg strašnog, nesvakidašnjeg. Stoje kao ukopani, šute, ne

miču se, a ruke im malo po malo uzimaju položaj, kao da drže otkočene puške...

Teški mrak puzi slijeva i guta zemlju. Pada večernji sumrak. Pogledaš udesno, a tamo se kroza džbunje i stabla drveća vide purpurne pjege sutona. Tišina i vlaga...

— Ne čuje se, — šapne Sljunka, zgurivši se od hladnoće i šmrcajući svojim ozeblim nosićem.

Ali, uplašivši se svoga šapata, on kao da kome pripriјeti prstom, napregne oči i stisne usne. Začuje se lako pucketanje. Lovci se značajno pogledaju i pogledima se sporazume, da to nije ništa, puca suha grančica ili kora. Večernja tama sve raste i raste, purpurne pjege malo po malo gasnu, a vlaga postaje neugodna. Dugo tako stoje lovci, ali ništa ne čuju niti vide. Svaki tren iščekuju oni, da će baš ovaj hip odjeknuti tanak zvižduk, da će se začuti ubrzan grgut nalik na kašalj promukla dječjeg grla, mahanje krila.

— Ne, ne čuje se! — reče naglas Slunjka, opuštajući ruke i počevši treptati očima. — Dakle, još nisu doletjele.

— Rano je!

— Baš tako, rano je...

— Lovci ne vide jedan drugome lica. Brzo smračuje.

— Valja još pet dana počekati, — reče Sljunka, izlazeći iza džbunja s Rjabovim. — Rano je!

Obojica pođu kući i šutahu cijelim putem.

SUSRET

A zašto on ima svjetlucave oči, maleno uho, kratku i gotovo oblu glavu, poput najsvirepijih krvoločnih životinja?

Maksimov

Jefrem Denisov tužno pogleda uokolo opustjelu zemlju. Morila ga žeđ, a u svim udovima boljele kosti. Njegov konj, isto tako premoren, sav u znoju — odavno već nije jeo — tužno je ponikao glavom. Put se blago spuštao brežuljkom nadolje i onda zamicao u gustu četinarsku šumu. Vršci se drveća u daljini spajahu s nebeskim plavetnilom, vidjelo se tek tromo letenje ptica i titranje zraka, kakvo se dešava za žarkih ljetnih dana. Šuma se terasasto penjala, uzdižući se u daljini sve više i više, i činilo se, da tome strašnom, zelenom čudovištu nema kraja.

Putovao Jefrem iz svoga rodnog sela Kurske gubernije, da skuplja za pogorjeli hram. Na taljigama je stajala slika Majke božje kazanske, požutjela i svinuta od kiše i sunca, pred njom velik limeni krčag ugnutih stijenki i s takvom rupom na poklopcu, da bi kroz nju slobodno mogao proći dobar raženi kolač. Na bijeloj ploči, pribijenoj straga na kolima, krupnim štampanim slovima bješe napisano, kako toga i toga dana te i te godine u selu Malinovcima »po volji gospodnjoj plamenom požara bi poharan hram«, i da je općinsko vijeće po dopuštenju i blagoslovu viših vlasti odlučilo poslati »dragovoljce« da sakupljaju milodare za gradnju hrama. Sa strane taljiga, na poprečnoj gredi, visjelo je dvadeset funti[1] teško zvono.

Jefrem nikako ne mogaše razabrati, gdje se nalazi, a šumski nedogled, u kom se gubio put, ne obećavaše mu

---

[1] 1 funta = 409½ grama:, — op. prev.

bliske nastambe. Malo postajavši, popravivši kolane, poče se pažljivo spuštati s brežuljka. Kola cimnuše, i zvono odbije zvuk, koji zakratko naruši mrtvu tišinu sparnoga dana.

U šumi je Jefrema čekala atmosfera zagušljiva, gusta, zasićena mirisom četine, mahovine i lišća, što je gnjilo. Čula se laka zvoncasta zuka napasnih komaraca i gluhi koraci usamljena putnika. Sunčane zrake, probijajući kroz lišće, klize deblima, po donjim granama i u malenim krugovima padaju na tamnu zemlju, svu prekrivenu iglicama. Tu i tamo se između stabala pomakne paprat ili šumska jagoda i ama baš ništa više.

Jefrem je išao uz taljige i požurivao konja. Zvono je koji put, kad bi točkovi nagazili na korijenje, što je poput zmije prepuzivalo put, otužno zazveknulo, kao da se i njemu htjelo na počinak.

— Zdrav bio, tatice! — začuje odjednom Jefrem rezak kričav glas. — Zdravo te naš'o!

Pored samog puta, metnuvši glavu na mravinjak, ležaše dugonog mužik, 30-tih godina, u cicanoj košulji i uskim, seljačkim hlačama, zavrnutim u kratke, žute sare. Na glavi mu bila nabijena uniformna činovnička kapa, olinjala do te mjere, da se samo po tragu, što je ostao od kokarde, mogla pogoditi njena prvobitna boja. Ležaše mužik nemirno: cijelo vrijeme, dok ga je Jefrem promatrao, on je trzao čas rukama, čas nogama, baš kao da ga napastuju komarci ili kao da pati od svraba. Ali ni odjeća, ni kretnje, ništa nije bilo toliko čudno na njemu, koliko njegovo lice. Jefrem u cijelom svome životu nije viđao takvih lica. Blijedo, s rijetkim dlakama, isturenim podbratkom i čupom na glavi, ono je iz profila nalikovalo na mlad mjesec; nos i uši su začudno bili sićušni, oči nisu treptale, gledale su nepokretno u jednu točku, kao u blesavka ili začuđenoga, i, kao vrhunac čuda od lica, čitava mu se glava činila spljoštena s obiju strana, tako da je zatiljni dio lubanje padao nazad u pravilnom polukrugu.

— Pravoslavče, — njemu će Jefrem, — daleko li je tu do sela?

— Nije, nije daleko. Do sela Maloga ostalo je pet vrsta.

— Živa muka, što sam žedan!

— Kako i ne bi! — reče čudni mužik i nasmije se. — Prži, da bog sačuva! Žega je, skoro pedeset stupnjeva, a i jače... Kako se zoveš?

— Jefrem, momče...

— Eto, a ja sam — Kuzma... Vala, slušao sam, kako provodadžike vele: nek' za našeg Kuzmu, curu dobru uzmu.

Kuzma stane jednom nogom na točak, napući usne i nagne se ikoni.

— A daleko ideš? — upita.

— Daleko, pravoslavče. Bio sam i u Kursku, i u Moskvi sam bio, a sad žurim u Nižnji na vašar.

— Za hram skupljaš?

— Za hram, momče... Kraljici nebeskoj kazanskoj... Pogorio nam hram!

— Kako je pogorio?

Tromo premećući jezikom, Jefrem stade kazivati, kako je njima u Malinovcima uoči samog Ilindana munja udarila u crkvu. Seljaci i popovi, kao za inat, bijahu u polju.

— Djeca, što su bila ostala, ugledaše dim, i k'o htjedoše da udare u zvonjavu, ali valjada se raspalio prorok Ilija, što je crkva bila zaključana, pa ti sav zvonik ovakav kakav jest plamen uhvatio, te ne možeš doći do zvona... Dođemo ti mi s polja, a crkvi, bože moj, tako bješe suđeno — strašno podići!

Kuzma je išao naporedo i slušao. Bio je trijezan, ali je išao, baš kao da je pijan, lamatao je rukama čas sa strane taljiga, čas ispred...

— Jā, a kako je s tobom? Jesi l' na plaći? — upita on.

— Kakva te plaća spopala. Za spas duše putujem, narod me poslao...

— Onda putuješ džabe?

— A ko bi mi platio? Ne idem ovo ja od svoje volje, narod me poslao, a narod će za me i ljetinu pokupiti, i raž zasijati, i obveze podmiriti... Dakle, nije džabe.

— A zašto živiš?

— Krista radi.

— Je li ti i ždrijebac općinski?

— Općinski je...

— Ta-ako, brajkane moj... A nemaš da se zapali?

— Ne pušim, momče.

— A ako ti konj skapa, šta ćeš onda? Na čemu ćeš putovati?

— Zašto bi skapao? Ne mora skapati...

— Avaj, a ako te... razbojnici napanu?

I brbljivi Kuzma pitaše još: šta će biti s novcima i konjem, ako sam Jefrem umre? Kamo će svijet metati novce, ako se krčag odjednom pokaže pun? Šta, ako se krčagu provali dno, i t. sl. A Jefrem, ne stižući da odgovori, samo je otpuhivao i u čudu poglédao svoga suputnika.

— Kako ti je samo trbušast! — blebetaše Kuzma, gurkajući krčag šakom. — Oho, potežak je! Zna se, ima i srebra podosta, a? A šta, ako bi, recimo, tu sve jedino i samo srebro bilo? Čuj, a sabra li mnogo za puta?

— Nisam brojao, ne znam. Meće svijet i bakar, i srebro, a koliko — nije moje da pazim.

— A meću li novčanice?

— Oni, koji su bolje stojeći, gospoda ili trgovci, ti dadnu i novčanica.

— Šta? I novčanice držiš u krčagu?

— Ne, zašto. Novčanica je mekana, poderat će se... Na prsima ih držim...

— A sȁkupi li mnogo novčanica?

— Pa skupilo se dvadeset i šest rubalja.

— 26 rubalja! — reče Kuzma i slegne ramenima. — Kod nas se u Kačabrovi, pitaj koga god hoćeš, gradila crkva, pa su za same nacrte bile date tri tisuće — nȃ! Tvojih novaca ni za čavle ne će doteći! U današnje vrijeme 26 rubalja — to je da jednom pljuneš!... Danas ti se, brate, kupi čaja za podrug rublja po funti i još se ne napije... Sada evo, pogledaj, ja pušim duhan... Meni on valja, jer sam seljak, prost čovjek, a da sam ti ja nekakav oficir ili student...

Kuzma najedamput pljesne rukama i nastavi smješkajući se:

— S nama je u zatvoru sjedio neki Nijemac sa željeznice, i taj ti je, moj brajko, pušio cigare po deset kopjejki komad! A-a? Po deset kopjejki! Tako ti se, eto, stari moj, do sto rubalja na mjesec popuši!

Kuzma se čak zagrcnuo od prijatnih uspomena, i njegove nepokretne oči zatreptaše.

— Zar si ti bio u zatvoru? — upita Jefrem.

— Jesam, — odgovori Kuzma i pogleda u nebo. — Drugi je dan, kako me pustiše. Čitav sam mjesec dana sjedio.

Spuštala se večer, sunce već zapalo, a sparina nije popuštala. Jefrem je iznemogao i jedva slušao Kuzmu. Ali evo, napokon, sretoše mužika, koji im reče, da je do Maloga još jedna vrsta; još malo — i taljige izađoše iz šume, puče velika čistina, i pred putnicima se, kao čarolijom, ukaza živ prizor, pun svjetlosti i zvukova. Taljige uljezoše ravno u stado krava, ovaca i zavezanih konja. Iza stada se zelenjele livade, raž, ječam, bijeljela heljda u cvatu, a tamo dalje vidjelo se Malo s tamnom, kao k zemlji prignječenom crkvom. Za selom se opet uzdizala šuma, što se sada činila crnom.

— Evo i Maloga! — reče Kuzma. — Seljaci dobro žive, samo što su razbojnici.

Jefrem skine kapu i pozvoni u zvono. U taj se mah od bunara, što stajaše na samome kraju sela, odvojiše dva seljaka. Priđoše i zagledaše se u ikonu. Počeše uobičajena pitanja: kamo ideš? odakle?

— Ej, rode, dajte božjemu čovjeku da pije! — zaklepeće Kuzma, tapšući po ramenu sad jednog, sad drugoga. — Šta čekate!

— Kakav sam ja tebi rod? Kojim slučajem?

— Ho — ho — ho! Vaš pop i naš pop od dva su oca svećenici. Tvoja je baba i iz Krasnoga sela moga djeda za perčin dovela!

Sve vrijeme, dok su taljige išle selom, Kuzma je neumorno klepetao i zadirkivao svakoga, koga bi sreli. S jednoga bi skinuo kapu, drugoga lupnuo šakom u trbuh, trećemu bi drmusnuo bradom. Žene je nazivao milima, dušicama, mamicama, a mužike, već prema tome kakve su osobite znakove imali, riđanima, zekanima, nosonjama, krivonjama i t. d. Sve je to izazivalo najživlji iskren smijeh. Domalo u Kuzme se našli i znanci. Začuju se glasi: »A, Kuzma Klipina! Zdrav bio. Vješanče! Jesi li se davno iz tamnice vratio?

— Hej, vi, podarite božjega čovjeka! — klepetaše Kuzma, lamatajući rukama. — Navali narode! Življe, življe!

I on se držao važno i podvikivao je, kao da je božjega čovjeka uzeo pod svoje štićeništvo ili pak da je njegov pratilac.

Jefrema odvedoše na konak u kolibu baba-Avdotje, gdje su se obično ustavljali tuđinci i prolaznici. Ne žureći, Jefrem ispregne konja i odvede ga na pojilište k bunaru, gdje je po sata razgovarao sa seljacima, a zatim ode na počinak. U kolibi ga iščekivaše Kuzma.

— A, dođe! — poveseli se čudni mužik. — Ideš li u krčmu na čaj?

— Čajić popiti... ne bi baš škodilo, — reče Jefrem, češkajući se: — ne bi baš škodilo, samo nema para, momče. Da ne ćeš častit čime?

— Častit... Kojim parama?

Kuzma zastane, razočaran u mislima i sjedne. Nespretno se užurbavajući, uzdišući, češkajući se, Jefrem metne sliku i vrč pod ikone, razodjene se, izuje, posjedi malo, onda se digne i prenese krčag na klupu, opet sjedne i počne jesti. Žvakao je polako, kao što krava preživa, glasno srčući vodu.

— Sirotinjo naša! — uzdahne Kuzma. — Sad bi rakijice... Čajića da je...

Dva okanca, što su gledala na cestu, slabo propuštahu večernje svijetlo. Nad selo se već spustila teška tama, kolibe potamnješe; crkva, sraščujući s pomrčinom, rasla je u širinu, i činilo se, uranjala u zemlju... Slabašno crveno svijetlo, bit će da to bijaše odraz večernje rumeni, ljupko joj treperilo na križu. Pošto pojede, Jefrem dugo sjeđaše nepokretan, složivši ruke na koljenima, i gledaše u prozor. O čemu je mislio? U večernjoj tišini, kad pred sobom vidiš jedino sumračan prozor, za kojim tiho — tiho zamire priroda, kada dopire promukao lavež tuđih pasa i slaba jeka tuđe harmonike, teško je ne misliti na daleko rodno gnijezdo. Tko je bio u tuđini, koga su nužda, nevolja ili prohtjev zabacivali daleko od njegovih, on zna, kako duga i tegobna biva seoska večer u tuđem svijetu.

Zatim Jefrem dugo stajaše pred svojom ikonom i moljaše. Spremajući se da spava na klupi, on duboko uzdahne te progovori kao nehotice:

— Baš si ti proturječan... Kakav si da jesi, bog te zna...

— A šta?

— A tako... Pravome čovjeku nisi nalik... Cerekaš se, klepećeš koještarije, a eto i iz zatvora ideš...

— Ništa lakše od toga! U zatvoru znaju i valjana gospoda sjediti... Zatvor ti, brate, nije ništa, glupa sitnica, ma čitavu bi godinu mogao tamo prosjediti, ali kad je tamnica, to su ti jadi. Da velim po istini, ja sam već triput u tamnici sjedio, i nije bilo dana, da me u općini nisu prebijali... Svi se razbješnjeli, prokletinje jedne... Sprema se društvo da me u Sibir progna. Već i presudu takvu sastaviše.

— Ma šta pričaš!

— A šta je to meni? I u Sibiru ljudi žive.

— Imaš li oca i majku?

— Mani ih! Živi su, još nisu otegli...

— A poštuj oca svojega i mater svoju!

— Prođi me se... Ja tako mislim, da su oni prvi moji zlotvori i mučitelji. Tko je protiv mene svijet nahuckao? Oni i ujka Stepan. Nitko drugi.

— Mnogo mi ti znaš, budalo... Svijet i bez tvog ujke Stepana osjeća, kakav si ti čovjek. A zašto te ovdašnji seljaci vješancem zovu?

— Kad sam još bio dijete, umalo me naši seljaci ne ubiše. Objesiše me za vrat o drvo, prokleti bili, ali su, na sreću, jermolinski seljaci prolazili tuda, pa me skinuli...

— Rđav si ti član društva... reče Jefrem i uzdahne.

On se okrene licem prema zidu i ubrzo zahrče.

Kad se usred noći bio probudio, da prigleda konja, Kuzme u kolibi nije bilo. Pored širom otvorenih vrata stajala je nekakva bijela krava, zagledala izvana u kolibu i udarala nogom o dovratak. Psi su spavali... U zraku je bilo tiho i mirno. Negdje daleko, u tami noćne tišine čegrtala je čegrtuša i otegnuto cviljela sova.

A kad se probudio po drugi put u osvit, Kuzma sjeđaše na stolcu za stolom i o nečemu mišljaše. Na njegovu blijedom licu zamro pijan, blažen smiješak. Nekakve su šarolike misli lutale njegovom spljoštenom glavom i uzbuđivale ga; disao je ubrzano, kao da se zapuhao od penjanja na planinu.

— A, božji čovječe! — reče, primijetivši Jefremovu budnost, i zasmiješi se. — Hoćeš li bijele pogače?

— Gdje si bio? — upita Jefrem.

— Hi-i! — nasmije se Kuzma. — Hi-i!

Deset puta svojim čudnim, nepokretnim smiješkom izusti on ono »hi-i«, pa se na koncu zatrese od mahnita smijeha.

— Čaj... čaj sam pio, — izgovori on kroza smijeh. — Eto ti na... votku sam pio!

I on stade pripovijedati dugu priču o tome, kako je u krčmi s pridošlim kočijašima pio čaj i votku, i pričajući, izvuče iz džepova šibice, četvrt paklića duhana, peciva...

— Švedske šibice! — nâ! Phh! — reče, paleći ujedared nekoliko šibica i pripaljujući cigaretu. — Švedske, prave! Pogledaj!

Jefrem zijevne i počeše se, ali najednom, baš kao da ga je što bolno ujelo, poskoči, hitro podigne košulju i stane opipavati gola prsa; onda, tapkajući okolo klupe kao medvjed, prevrne i pregleda sve svoje krpe, zagleda pod klupu, opet opipa prsa.

— Nestale pare! — reče.

Pola minute stajaše Jefrem ne mičući se, i tupo zuraše u klupu, onda se opet prihvati traženja.

— Majko prečista, propadoše pare! Čuješ li? — on će Kuzmi. — Pare su nestale!

Kuzma je pažljivo razgledao crtež na kutiji šibica i šutio.

— Gdje su pare? — upita Jefrem, zakoraknuvši prema njemu.

— Kakve pare? — nehajno, kroza zube, procijedi Kuzma, ne skidajući oči s kutije.

— Ama one pare... upravo one, što su mi bile na prsima!...

— Šta si navalio. Izgubio si, pak i traži!

— Ama gdje da tražim? Gdje su?

Kuzma pogleda na zajapureno Jefremovo lice te sam pocrveni.

— Kakve pare? — vikne on, poskakujući.

— Pare! 26 rubalja!

— Jesam li ih ja uzeo? Napada me, gad jedan!

— Kakav te gad spopao? Reci ti, gdje su novci?

— Zar sam ih ja uzeo, te tvoje novce? Je l' jesam? Govori: jesam li? Ja ću tebi, prokletinjo, pokazati takve pare, da oca rođenoga ni matere ne ćeš prepoznati!

— Ako ih ti nisi uzeo, zašto onda kriviš lice? Znači, ti si! A k tome još, kojim si parama svu noć u krčmi izbivao i duhan kupio? Glup si ti čovjek, protuslovan! Zar si ti mene uvrijedio? Boga si uvrijedio!

— Ja ... ja da sam uzeo? Kad sam uzeo? — zaviče Kuzma visokim piskutljivim glasom, zamahne i udari Jefrema šakom po licu. — Evo ti! Hoćeš, da ti još opalim? Briga mene, što si ti božji čovjek!

Jefrem samo potrese glavom, i ne rekavši ni riječi, stane se obuvati.

— Goni, protuho jedna! — nastavi da viče Kuzma sve se više uzbuđujući. — Sam si zapio, pa brkaš ljude, psino jedna stara! Tužit ću te! Za klevetu ćeš se ti meni nasjediti u tamnici!

— Ti nisi uzeo, pa i šuti, — mirno odgovori Jefrem.

— Nå, prekopaj!

— Ako nisi uzeo, zašto da ja... tebe prekapam? Nisi uzeo, u redu, dobro ... Nema zbog čega vikati, boga ne ćeš nadvikati ...

Jefrem se obuje pa izađe iz kolibe. Kad se vratio, Kuzma je, još jednako crven, sjedio do prozora i dršćućim rukama pripaljivao cigaretu.

— Vraže stari, — zareži on. — Mnogo vas ovuda prolazi, ljude varate. Na krivog si se namjerio, brajko! Mene ne ćeš nasamariti. Razumijem se ja u ta posla vrlo dobro. Pošalji po seoskoga starješinu!

— Zašto to?

— Da se sastavi zapisnik! Nek nam u općini sude!

— Nema zašto da nam sude! Nisu moje pare, božje su ... Već će to bog osuditi.

Jefrem se pomoli, pa uzevši krčag i ikonu, izađe iz kolibe.

Jedan sat kasnije, taljige zađoše u šumu. Malo s ugnutom crkvom, livade i ražena polja bijahu već pozadi i tonjahu u laku jutarnju maglu. Sunce je izašlo, ali se još nije dizalo nad šumu, već je zlatilo samo krajeve oblaka, okrenutih prema istoku.

Kuzma je išao podalje od taljiga. Izgled mu bijaše, kao da su ga strašno i nezasluženo uvrijedili. Silno mu se govorilo, ali je šutio i čekao, da Jefrem počne govoriti.

— Nisam raspoložen da se svađam, inače bi ti upamtio mene, — progovori on kao za sebe. — Pokazao bih ja tebi, kako se ljudi vrijeđaju, vraže prepredeni ...

Prođe još pola sata u šutnji. Božji čovjek, sve se putom bogu moli, brzo se prekrsti, duboko uzdahne i posegne za kruhom na taljigama.

— Evo ćemo stići u Telibejevo, — počne Kuzma, — tamo živi naš mirovni sudac. Predaj tužbu!

— Klepećeš bilo šta. Šta tu ima mirovni sudac? Zar su njegove pare? Pare su božje. Pred bogom si odgovoran.

— Zapeo si: božji! božji! kao vrana. Ako sam ja ukrao, nek mi se onda sudi, a ako nisam, nek sude tebi zbog klevete.

— Baš ja imam vremena po sudovima hodati!

— Znači, nije ti žao para?

— Šta ja tu ima da žalim? Pare nisu moje, već božje...

Jefrem je govorio nehajno, mirno, a lice mu bijaše ravnodušno i bezosjećajno, kao da doista nije žalio para, ili pak da je zaboravio na svoj gubitak. Takva ravnodušnost prema gubitku i zločinu, očito da su smućivali i ljutili Kuzmu. Za njega je to bilo neshvatljivo.

Naravno, kad se na uvredu odgovori lukavstvom i silom, tada uvreda izazove borbu, koja samoga uvreditelja stavlja u položaj uvrijeđenoga. Da je Jefrem postupio ljudski, t. j. da se uvrijedio, navalio da se tuče i onda se potužio, da mu je sudac dosudio zatvor ili izjavio: »nema dokaza«, Kuzma bi se smirio; ali ovako, idući za taljigama, on je ličio na čovjeka, kome nešto manjka.

— Ja ti nisam uzeo pare! — reče.

— Nisi uzeo, dobro, u redu.

— Kad dođemo do Telibejeva, pozvat ću seoskoga starješinu. Nek on prosudi...

— Nema on tu šta da prosuđuje. Nisu njegove pare. A ti, momče, odbij. Idi svojim putem! Zgadio si mi se!

Kuzma ga je dugo pogledao iskosa, ne shvaćajući ga, želeći da odgonetne o čem on misli, kakva se to strašna zamisao krije u njegovoj duši, i na koncu odluči da progovori malo drukčije.

— Eh, ti osjetljivko jedan, s tobom se čovjek niti našaliti ne smije, odmah se uvrijediš... Na, na... uzmi svoje pare! Ja sam to onako, za šalu.

Kuzma izvadi iz džepa nekoliko rubalja u novčanicama i dadne ih Jefremu. Ovaj se niti začudi niti obradova, već

kao da je to i očekivao, uzme novce, pa ne rekavši ni riječi, tutne ih u džep.

— Htio sam se našaliti, — nastavi Kuzma, upitno mu zagledajući u beščutno lice. Došlo mi nešto, da te malo preplašim, preplašit ću ga, kažem sebi, pa ću mu sutra vratiti... Sve je skupa bilo 26 rubalja, a tu ih je sada deset, ne devet... Kočijaši mi uzeše... Ti se, stari, ne ljuti... Nisam ja zapio, kočijaši su... Tako mi boga!

— Zašto da se ja ljutim? Pare su božje... Nisi mene uvrijedio, već kraljicu nebesku...

— Ja sam, možda, tek jedan rubalj zapio.

Šta se to mene tiče? Ako te volja, uzmi sve i zapij... Jedan rubalj ili kopjejka, pred bogom je to svejedno. Odgovornost je ista.

— A ti se ne ljuti, stari. Doista, ne ljuti se. Šta onda.

Jefrem ćutaše. Kuzmino lice zaigra i poprimi dječji plačan izraz.

— Oprosti, Krista radi! — reče, molećivo gledajući Jefrema u zatiljak. — Ti se, striče, nemoj vrijeđati. Ja sam to samo onako, za šalu.

— Eh, što si zainatio! — reče Jefrem razdraženo. — Kad ti velim: pare nisu moje! Moli boga, da ti oprosti, to se mene ništa ne tiče!

Kuzma pogleda u ikonu, u nebo, drveće, kao da traži boga, a izraz užasa iskrivi mu lice. Pod utjecajem šumske tišine, grubih boja bogorodičine slike i Jefremove beščutnosti, u čemu bješe tako malo uvrijeđenoga i ljudskoga, on se osjeti usamljenim, nemoćnim, bačenim na milost i nemilost strašnoga, gnjevnoga boga. Pojuri pred Jefrema i stane mu gledati u oči, kao da se želio uvjeriti, kako nije sam.

— Oprosti Krista radi! — reče, i počne drhtati cijelim tijelom. — Stari moj, oprosti!

— Odbij!

Kuzma još jednom na brzinu pogleda nebo, drveće, taljige s ikonom i baci se Jefremu pred noge. Sav užasnut, on je gunđao nejasne riječi, udarao čelom o zemlju, hvatao starca za noge i plakao glasno kao dijete.

— Djedice, rođeni moj! Ujkice! Božji čovječe!

Jefrem je sprva uzmicao i odstranjivao ga od sebe rukama, ali je zatim i sam stao plašljivo zagledati u nebo. Oćutio je strah i žaljenje prema tatu.

— Stanide, momče, čuj! — pokuša on urazumiti Kuzmu. — Čuj me, šta ću ti sada reći, budali jednoj! Eh, guliš se kao baba! Čuj, ako hoćeš, da ti bog oprosti, — a ti, čim dođeš u svoje selo, odmah otidi k popu... Čuješ li?

Jefrem stade tumačiti Kuzmi, šta valja činiti, da se iskupi grijeh: treba se pokajati pred popom, uzeti na se pokoru, zatim skupiti i poslati u Malinovce ukradene i zapijene pare i ubuduće se vladati tiho, pošteno, trezveno, kako dolikuje kršćaninu. Kuzma ga saslušao, malo se po malo primirio, i već se činilo, da je posve zaboravio na svoju muku: zadirkivao je Jefrema, klepetao... Ni časa ne umuknuvši, on je opet pripovijedao o ljudima, koji žive za svoje zadovoljstvo, o zatvoru i Nijemcu, o tamnici, u jednu riječ, o svemu onome, o čem je pričao jučer. I kikotao je, pljeskao rukama, pun pobožnog poštovanja idući natraške, kao da je pričao nešto novo. Izražavao se skladno, na način iskusnih ljudi, dosjetkama i uzrečicama, ali ga je bilo teško slušati, jer se ponavljao, i stalno zaustavljao, da se prisjeti iznenadno prekinute misli, a pritom je mrštio čelo i motao se na jednom mjestu, razmahujući rukama. A kako se tek hvalisao, kako je lagao!

O podne, kad se taljige zaustaviše u Telibejevu, Kuzma pođe u krčmu. Dva se sata Jefrem odmarao, a on jednako ne izlazi iz krčme. Moglo se čuti, kako se tamo svađa, hvališe, udara po tezgi, i kako mu se smiju pijani seljaci. I kad je Jefrem izlazio iz Telibejeva, u krčmi se zapodjela tučnjava, a Kuzma je zvonkim glasom prijetio nekome, da će pozvati seosku policiju.

TIFUS

U putničkom vlaku, što je išao iz Petrograda u Moskvu, u odjelu za pušače, putovao mladi poručnik Klimov. Nasuprot njemu sjedi vremešan čovjek izbrijana lica poput staroga morskog vuka, po svim znacima sudeći, imućna Finčina[1] ili Šveđanin, koji je cijeloga puta dimio lulu i govorio o jednome te istom:

— Ha, vi ste oficir! I ja imam brata oficira, samo što je on pomorac... Pomorac je i služi u Kronštatu. A zašto vi putujete u Moskvu?

— Ondje služim.

— Ha! A jeste li oženjeni?

— Nisam, živim s tetkom i sa sestrom.

— I moj bratac je oficir, pomorac, ali on je oženjen, ima žena[2] i troje djece. Ha!

Finac se nečemu iščuđavao, idiotski se široko smješkao, kad bi uzvikivao svoje »ha!«, i neprestano pufkao na svoju smrdljivu lulu. Klimov ga je, kako mu je bilo slabo i teško odgovarati na pitanja, mrzio iz sve duše. Snatrio je o tome, kako bi bilo dobro iščupati mu iz ruku pištavu lulu i zafrljaciti je pod sjedište, a samoga Finca najuriti u koji drugi vagon.

»Baš su gadan svijet ti Finci i... Grci, — mislio je. — Sasvim suvišan, ni za što potreban, gadan svijet. Samo zauzimaju mjesto na zemaljskoj kugli. Šta će oni?

I misao o Fincima i Grcima pronijela je cijelim njegovim tijelom nešto slično što se osjeća kad čovjek povraća. Za uspo-

---

[1] U originalu stoji: Čuhonjec; to je u ruskom malo pogrdan naziv, da označi prostoga Finca; afektivno indiferentan naziv u ruskom jeste Finn. Zbog toga je i prevedeno augmentativom. — Op. prev.

[2] Finac loše upotrebljava ruske padeže. — Op. prev.

redbu htjede da misli o Francuzima i Talijanima, ali je sjećanje na te narode, tko bi znao zašto, izazvalo u njemu predodžbu samo o verglašima, golim ženama i inozemnim uljanim slikama, što u tetkinoj kući vise nad komodom.

Sve u svemu oficir se ćutio nenormalno. Ruke mu i noge nikako da se skrase na sjedištu, iako je čitavo bilo samo za njega, u ustima mu bilo suho i ljepljivo, u glavi mu pritisla teška magla; misli kao da su mu tumarale ne samo glavom, nego i van lubanje, između sjedišta i ljudi, zamotanih u noćnu tamu. Kroz omaglicu, kao kroza san, čuo je žagor, lupu točkova, kloparanje vrata. Zvonjava, kondukterski zviždući, strka svijeta po peronu — sve se to čulo učestalije nego inače. Vrijeme je promicalo brzo, neprimjetno, stoga se i činilo, da se vlak zaustavlja na stanicama svake minute i da izvana neprestano dopiru metalni glasovi:

— Je l' gotovo s poštom?

— Gotovo!

Činilo se, da ložač odveć često ulazi i pogledava na termometar, da se tresak ukrštanja vlakova i tutanj točkova po mostu neprestano osjeća. Buka, zviždući, Finac, duhanski dim — sve je to, pomiješano s prijetnjama i titranjem mutnih slika, kakve po obliku i značajkama zdrav čovjek ne može zamisliti, pritiskivalo Klimova kao neizdrživa mora. U strašnoj muci podigao je tešku glavu, zagledao u fenjer, u zrakama kojega su kovitlale sjenke i tamne mrlje, htio je zatražiti vode, ali mu se sasušen jezik jedva micao i teško da je bilo snage odgovarati na Finčeva pitanja. Trudio se, da se udobnije namjesti i zaspi, ali mu to ne posreći; Finac se nekoliko puta uspavljivao, budio i palio lulu, obraćao mu se svojim »ha!« i opet padao u san, dok se poručnikove noge jednako nisu mogle smiriti na sjedištu i dok su mu strašne slike jednako bile pred očima.

U Spirovu siđe na stanici, da se napije vode. Vidio je, gdje ljudi sjede za stolom i žure s jelom.

»Kako samo mogu da jedu!« — pomisli, trudeći se, da ne udahne zraka, što je mirisao na pečeno meso, i da ne gleda na usta, što su žvakala — i jedno i drugo mu se učinilo odvratno do gadljivosti.

Jedna je lijepa dama glasno razgovarala s oficirom u crvenoj kapi i, smijući se, pokazivala divne bijele zube; i

osmijeh, i zubi, i sama dama izazvaše u Klimovu isto onako neugodan dojam kao i šunka i prženi kotleti. Nije mogao shvatiti, kako to da oficiru s crvenom kapom nije zazorno sjediti pored nje i gledati njeno zdravo, nasmiješeno lice.

Kad se, pošto se napio vode, vratio u vagon, Finac je sjedio i pušio. Njegova je lula šištala i pućkala kao probušena kaljača za kišnoga vremena.

— Ha! — začudi se on. — Kakva je to stanica?

— Ne znam, — odgovori Klimov, liježući i zatvarajući usta, da ne bi udisao ljuti duhanski dim.

— A kad ćemo ono stići u Tver?

— Ne znam. Oprostite, ja ... ja ne mogu odgovarati. Bolestan sam, prehladio sam se danas.

Finac zakuca lulom o prozorski okvir i počne govoriti o svom bratu pomorcu. Klimov ga više nije niti slušao i s tugom se prisjećao svoje meke, udobne postelje, boce hladne vode, sestre Katje, koja tako zna da ga smjesti na spavanje, umiri, doda vode. Čak se i nasmiješio, kad mu maštom sinu posilni Pavel, kako gospodinu skida teške, zagušljive čizme i stavlja vodu na stolić. Činilo mu se, da valja samo leći u svoju postelju, popiti vode, i mjesto bunila došao bi krepak zdrav san.

— Je l' gotovo s poštom?

— Gotovo! — odgovori bas skoro kraj samoga prozora.

Bila je to već druga ili treća stanica od Spirova.

Vrijeme je brzo promicalo, kasom, a činilo se, da zvonjavi, zvižducima i ustavljanju nema kraja. Klimov je u očaju zario lice u kut meka sjedišta, uhvatio se rukama za glavu i stao opet misliti na sestru Katju i posilnoga Pavela, ali se sestra i posilni smiješaše s mutnim slikama, zakovitlaše pa iščezoše. Odbijajući se od naslona sjedišta, njegov mu je vreli dah pekao lice, noge su nespretno ležale, od prozora mu puhalo na leđa, ali kako god da mu je bilo tegobno, nije mu se više dalo da mijenja svoj položaj ... Teška, bunovna tromost malo po malo zavlada njime i ukoči mu udove.

Kad se nakanio da podigne glavu, u vagonu je već bilo svijetlo. Putnici su oblačili bunde i kretali se. Vlak je stajao. Nosači se u bijelim bluzama i s limenim pločicama uzvrtjeli oko putnika i prihvatali njihovu prtljagu. Klimov navuče šinjel, mehanički u stopu za drugima izađe iz vagona, i učini

mu se, da to ne ide on, već mjesto njega tko drugi, tuđ, a osjećao je, da su zajedno s njima iz vagona izašli njegova vrućina, žeđ i one strašne slike, što mu svu noć ne dadoše oka sklopiti. Mehanički je primio prtljagu i pozvao izvoščika. Izvoščik mu do Povarske zatraži rubalj i četvrt, ali se on nije cjenkao, nego bez riječi, poslušno sjede u saonice. Još je razabirao razliku u brojkama, ali novci za njega već nisu imali nikakve vrijednosti.

Kod kuće Klimova dočekaše tetka i sestra Katja, osamnaestogodišnje djevojče. U Katjinim je rukama, dok se pozdravljala, bila olovka i teka, i on se prisjeti, da se ona spremala za učiteljski ispit. Ne odgovarajući na pitanja i pozdrave, nego samo hučući od vrućine, on bez ikakve svrhe prođe svim sobama, pa se, došavši do svog kreveta, zavali na jastuk. Finac, crvena kapa, dama bijelih zubi, miris pržena mesa, treperave mrlje obuzeše mu svijest, te više nije znao gdje je, niti je čuo uznemirene glasove.

Trgavši se iza sna, opazi da je svučen u svojoj postelji, spazi bocu s vodom i Pavela, ali od toga mu ne bi ni hladnije, ni mekše, ni udobnije. Noge i ruke kao i ranije nikako da se skrase, jezik se lijepio za nepce i čulo se pućkanje Finčeve lule... Uz krevet, gurkajući svojim širokim plećima Pavela, užurbao se snažan, crnobrad doktor.

— Ništa, ništa, mladiću! — mrmljao je. — Izvrsno, izvrsno... Teko, teko...

Doktor je Klimova zvao mladićem, mjesto »tako« govorio »teko«, mjesto »da« — »de«...

— De, de, de — sipao je. — Teko, teko... Izvrsno, mladiću... Ne treba tugovati!

Brz, nehatan doktorov govor, njegova sita fizionomija i sažalno »mladiću« ljutilo je Klimova.

— Zašto vi mene zovete mladićem? — prostenje on. — Kakva je to familijarnost? Dovraga!

I on se preplaši svoga glasa. Taj glas je bio toliko suh, slab i pjevuckav, da ga nije bilo moguće prepoznati.

— Izvrsno, izvrsno, — promrmlja doktor, nimalo se ne vrijeđajući. — Ne treba se ljutiti... De, de, de...

I kod kuće je vrijeme jurilo isto tako napadno brzo, kao i u vagonu... Dnevna se svjetlost u spavaonici stalno izmjenjivala sa sumrakom. Činilo se, da se doktor ne miče od

kreveta, jer se svakoga trena čulo njegovo »de, de, de«. Kroz spavaonicu se neprekidno protezala povorka lica. Bili su tu: Pavel, Finac, štabni kapetan Jaroševič, narednik Maksimenko, crvena kapa, dama bijelih zubi, doktor. Svi su oni govorili, lamatali rukama, pušili, jeli. Čak je jednom pri danjem svijetlu Klimov spazio svoga pukovskog svećenika o. Aleksandra, kako u epitrahilju i s trebnikom[1] u rukama stoji pred krevetom i mrmlja nešto tako ozbiljna lica, kakvo Klimov ranije nije viđao u njega. Poručnik se sjeti, da je o. Aleksandar sve oficire katolike prijateljski nazivao »Poljacima«, pa, želeći da ga nasmije, vikne:

— Oče, Poljak Jaroševič pobjegao u polje!

Ali se o. Aleksandar, šaljivčina i veseljak, ne nasmija, nego postade još ozbiljniji i prekriži Klimova. Noću su jedna za drugom nečujno ulazile — izlazile dvije sjenke. Bile su to tetka i sestra. Sestrina je sjenka padala na koljena i molila: ona se klanjala ikoni, klanjala se na zidu i njena siva sjena, tako da su se bogu molile dvije sjenke. Sve vrijeme je mirisalo na pečeno meso i Finčevu lulu, ali jednom Klimov osjeti oštar miris tamjana. On se zgrči od gađenja i stade vikati:

— Tamjan! Iznesite tamjan!

Odgovora ne bi. Čulo se samo, kako negdje glasno poju svećenici i kako netko trči stepenicama.

Kad je Klimov došao k sebi, u spavaonici nije bilo ni žive duše. Jutarnje sunce udaralo je na prozor kroza spuštenu zavjesu, a drhtava zraka svjetlosti, tanka i graciozna kao oštrica, poigravala je na boci. Čula se lupa točkova — dakle, nema više snijega na ulici. Poručnik pogleda zraku, poznati namještaj, vrata i u prvi mah se nasmije. Grudi i želudac zadrhtaše mu od slatkoga, sretnog i golicavog smijeha. Čitavim njegovim bićem, od glave do pete, zavlada osjećanje beskrajne sreće i životne radosti, kakvu je, vjerojatno, osjećao prvi čovjek, kad je bio stvoren i po prvi put ugledao svijet. Klimov strasno zaželje pokreta, ljudi i govorenja. Tijelo mu je ležalo kao nepokretna masa, jedino su se ruke micale, ali on je to jedva zamjećivao i svu

[1] epitrahilj i trebnik — obredni rekviziti u pravoslavnih: dio odjeće i molitvenik; — op. prev.

je svoju pažnju uperio na sitnice. Radovao se svome disanju, svome smijehu, radovao se što postoji boca, strop, zraka, resica na zavjesi. Čak i u tako tijesnom kutku kao što je spavaonica, svijet mu se božji učinio divan, raznolik, velik. Kad se pojavio doktor, poručnik je mislio o tome, kako je medicina silna stvar, kako je doktor mio i simpatičan, kako su općenito ljudi dobri i zanimljivi.

— De, de, de... — osu doktor. Izvrsno, izvrsno... Sad smo zdravi... Teko, teko...

Poručnik je slušao i radosno se smijao. Sjeti se Finca, dame bijelih zubi, šunke, i poželje da puši, jede.

— Doktore, — reče — naredite, da mi daju koricu raženoga kruha sa solju i... i sardina.

Doktor ne odobri, Pavel ne posluša zapovijedi i ne ode po kruh. Poručnik to nije izdržao i zaplaka, kao ćudljivo dijete.

— »Mališane! — nasmije se doktor. — Mama, buji — paji, a-a!

I Klimov se nasmije, a kad doktor otiđe, čvrsto zaspa. Probudi se s istom radošću i osjećanjem sreće. Pored postelje sjeđaše tetka.

— Ti si teta! — obradova se. — Šta je to bilo sa mnom?

— Pjegavi tifus.

— Ma nemoj. A sad mi je dobro, sasvim dobro! Gdje je Katja?

— Nije kod kuće. Bit će da je svratila kamo poslije ispita.

Starica to reče pa se naže nad pletivo; usne joj zadrhtaše, okrenu se i najednom zarida. U očaju, zaboravivši doktorovu zabranu, ona progovori:

— Ah, Katja, Katja! Nema više našeg anđela! Nema!

Ona ispusti čarapu i posegne za njom, a uto joj s glave spade kapica. Baciv oko na njenu sijedu glavu i ništa ne shvaćajući, Klimov se uplaši za Katju i upita:

— Pa gdje je ona? Teta!

Starica, zaboravivši već na Klimova i ćuteći samo svoju bol, reče:

— Zarazila se od tebe tifusom... i umrla. Prije tri dana smo je pokopali.

Ta strašna, neočekivana novost do srži je obuzela Klimova, ali ma kako da je ona bila strašna i snažna, nije mogla potisnuti životne radosti, što je ispunila ozdravljeloga poručnika. On je plakao, smijao se i umalo nije počeo kleti, što mu ne daju jesti.

Tek poslije nedjelju dana, kad je u kućnom haljetku, Pavelovom pomoću, prišao k prozoru, pogledao natmureno proljetno nebo i osluškivao zveket starih tračnica, što su ih prevozili pored kuće, srce mu se steglo od boli, on zaplaka i pritište čelo o prozorski okvir.

— Što sam nesretan! — zagunđa. — Bože, što sam nesretan!

I radost ustupi mjesto svakidašnjoj čami i osjećanju nepovratnog gubitka.

SVAKIDAŠNJE NEZGODE

Lav Ivanovič Popov, čovjek nervozan, nesretan u poslu i u porodičnom životu, privuče računaljku i poče nanovo računati. Pred mjesec dana nabavio je u Koškerovu bankarskom zavodu lutrijsku obveznicu 1-ga zajma pod uvjetima amortiziranja pozajmice u ratama u obliku jednomjesečnih iznosa i sad je preračunavao, koliko će imati da plati za sve vrijeme amortiziranja i kad će obveznica postati njegova potpuna svojina.

— Obveznica stoji po tečaju 246 rubalja, — računaše on. — Dao sam kapare 10 rubalja, dakle, ostalo je 236. Fino... Toj svoti valja dodati kamate za 1 mjesec u visini od 7% na godinu i 1/4% za komisiju, taksu, poštanske troškove za slanje založne priznanice 21 kop., za osiguranje priznanice 1 rub. 10 kop., za tranzit 1 rub. 22 kop., za pohranu 74 kop., za penale 18 kop...

Za pregradom na krevetu ležaše Popovljeva žena, Sofija Savišna, koja je doputovala mužu iz Ucenska da traži potvrdu o razdvojenom životu. Na putu se prehladila, otekla od zuba i sada je nepodnosivo patila. Gore nad stropom nekakav je energičan muškarac, vjerojatno student konzervatorija, vježbao na klaviru Lisztovu rapsodiju s takvom predanošću, te se činilo, da krovom kuće prolazi teretni vlak. Nadesno, u susjednoj sobi, student medicine pripremao se za ispit. On je koračao iz kuta i kut i bubao teškim bogoslovskim basom:

— Kronična upala želuca opaža se i kod alkoholičara, proždrljivaca, uopće kod ljudi, koji vode neumjeren način života...

U sobi je vladao zagušljiv zadah karanfila, kreozota, joda, karbola i drugih svakojakih mirisa, što ih je Sofija Savišna upotrebljavala protiv svoje zubobolje.

— Fino... — nastavi računati Popov. — Na 236 dodaj 14 rub. 81 kop., prema tome za ovaj mjesec ostaje 250 rub. 81. kop. Sada, ako u ožujku uplatim 5 rub., onda će mi, dakle, ostati 240 rub. 81 kop. Fino molim. Sada, računajući kamate za 1 mjesec od 7% godišnjih i 1/4% od komisije...

— Aj-jooој! — jaukne žena. Pomozide mi, Lave Ivaniču! Umire-em!

— Šta ja tu, mila, mogu? Nisam ja doktor... 1/4% komisije, 1/5% kurtaže, na kabotažu 1 rub. 22 kop., za tranzit 74 kop...

— Bezdušniče! — zaplače Sofija Savišna, promaljajući svoju podbulu fizionomiju iza paravana. Nikada ti mene nisi sažaljevao, mučitelju jedan! Slušaj, kad ti govorim! Prostačino!

Dakle, 1/4% komisije... za tranzit 74 kop., za pohranu 18 kop., za pakiranje 32 kop. — svega 17 rub. 12 kop.

— Krrronična upala želuca, — bubaše student, koračajući iz kuta u kut, — opaža se kod alkoholičara, proždrljivaca...

Popov drmusne račun, mahne od monoksida ošamućenom glavom te počne nanovo računati. Čitav sat je sjedio na jednom te istom mjestu, buljio oči na založnu priznanicu i mrmljao:

— Dakle, u travnju 1896. godine ostat će 228 rub 67 kop. Fino molim... U rujnu ću uplatit 5 rub., ostat će 223 rub. 67 kop. Ali molim, domećući za 1 mjesec kamate od 7% na godinu, 1/4% od komisije...

— Barbarine, dodaj amonijaka! — ciknu Sofija Savišna. — Tiranine! Ubico!

— Krrronična upala želuca opaža se i kod oboljenja jetre...

Popov doda ženi amonijak i nastavi:

— 1/4% od komisije, za tranzit 74 kop., troškovi aberacije 18 kop., penali 32 kop...

Gore muzika kao da se stišala, ali za trenutak pijanist zasvira ponovo i to s takovom mahnitošću, da u madracu pod Sofijom Savišnom zaigraše opruge. Popov tupo pogleda u stroj i stane opet računati od kolovoza 1896. godine. Gledao je u papire s brojkama, računaljku, i ugleda nešto slično talasanju mora; u očima mu treperilo, i mozak i primozak

mu se mutili, u ustima sasušilo, a po čelu probio hladan znoj, ali odluči da se ne diže, dok potpuno ne prečisti svoje novčane odnose prema Koškerovu bankarskom zavodu.

— O-oh! — patila se Sofija Savišna. — Cijelu mi desnu stranu kida. Majko božja! O-oh, snaga me izdala! A on, zlotvor jedan, ni brige ga! Taman i da umrem, njemu svejedno! Nesretnica ja i patnica! Udala se za idola, mučenica!

— Ali šta ja mogu učiniti? Dakle, u veljači 1903. godine bit ću dužan 208 rub. 7 kop. Fino molim. Sada, pripisujući 7% godišnjih i 1/4% od komisije, kurtaža 74 kop.

— Krrronična upala želuca opaža se i kod oboljenja pluća...

— Nisi ti muž, ni otac svoje djece, nego tiranin i mučitelj! Dodaj mi brže bar karanfila, bezdušniče!

— Fuj! 1/4% od komisije... t. j. šta ja to pričam? Kad se obračuna dobitak od kupona sa dodatkom 7% za mjesec dana unaprijed, 1/4% od komisije...

— Krrronična upala želuca opaža se i kod oboljenja pluća...

Poslije tri sata, Popov svede sve svoje račune. Pokazalo se, da će za sve vrijeme amortiziranja morati platit Koškerovu bankarskome zavodu 1,347.821 rub. 92 kop., te ako se odatle oduzme dvjesta tisuća od zgoditaka, ipak će još ostati više od milijuna gubitka. Ugledavši takve brojke Lav Ivanovič polako podigne, sledeni... Na licu mu izbi izraz užasa, nedoumice i iznenađenja, kao da su mu opalili pored samog uha. U taj mah gore nad stropom zasjedne uz pijanista još i drug, te četvororučno, udruženo udarivši u tipke, raspališe Lisztovu rapsodiju. Student-medicinar brže zakorača, iskašlje se te zagrmi:

— Kronična upala želuca opaža se i kod alkoholičara, proždrljivacaaa...

Sofija Savišna vrisne, zvizne jastukom, zalupa nogama... Njeni bolovi, očito, tek počeše uzimati maha...

Popov otare hladan znoj, opet sjedne za stol te drmnuvši računaljkom, reče:

— Valja provjeriti... Vrlo je moguće, da sam se malko prevario...

I on se opet lati priznanice te stade ponovo računati...

— Obveznica stoji po tečaju 246 rub... Dao sam kapare 10 rub. dakle, ostalo je 236...

A u ušima mu je tuklo:

— Dr... dr... dr...

Sad se već čula pucnjava, fijukanje, puckaranje bičeva, rika lavova i leoparda.

— Ostalo je 236! — vikao je, nastojeći nadvikati tu buku. — U lipnju ću uplatit 5 rubalja! Vrag da ih nosi, tih 5 rubalja! Vrazi vas derali, usta vam zanijemjela, 5 rubalja! Vive la France![1] Živio Déroulède.

Sutradan ga odvedoše u bolnicu.

[1] živjela Francuska

O VELIKOJ NEDJELJI

— Idi, već zvoni! Pazi, kako se vladaš u crkvi, inače će te bog kazniti.

Majka mi gurne u džep nekoliko bakarnih novčića i već istoga časa zaboravivši na mene, otrči u kuhinju s hladnim glačalom. Vrlo dobro znam, da mi nakon ispovijedi ne će dati niti jesti niti piti, pa prije no što odem od kuće pojedem nasilu komad bijeloga kruha i ispijem dvije čaše vode. Na ulici je pravo pravcato proljeće. Kaldrma je prekrivena mrkim, žitkim blatom i već se počinju nazirati sutrašnje staze; krovovi su i pločnici suhi; podno plotova, između trule prošlogodišnje trave, probija nježno mlado zelenilo. U žljebovima, veselo žuboreći i pjeneći se, juri prljava voda, u kojoj se ne žacaju kupati sunčeve zrake. Iverje, slamke, ljuske suncokretove sjemenke plove brzo, izvrću se i zapinju u blatnjavoj pjeni. Kamo, kamo plovi to iverje? Vrlo je vjerojatno, da će iz kanala dospjeti u rijeku, iz rijeke u more, iz mora u ocean... Hoću da zamislim taj dugi, strašni put, ali moja mašta iznemože, ne dospje do mora.

Prolazi izvoščik. Cmokće, trza uzdama i ne vidi, da pozadi o njegovu fijakeru vise dva ulična mališana. Htio bih, da im se pridružim, ali se prisjetim ispovijedi i dječaci mi se počinju pričinjati najvećim grešnicima.

»Na strašnom sudu njih će pitati: »Zašto ste se rugali i varali jadnog izvoščika? — mislio sam ja. — Oni će se početi opravdavati, ali nečastivi dusi ščepat će ih i gurnuti u vječni oganj. No, ako budu slušali roditelje i budu li davali prosjacima po kopjejku ili pšenični kolač, bog će se sažaliti i pustiti ih u raj.«

Crkveni je trijem suh i preliven sunčanim svijetlom. U njemu ni žive duše. Neodlučno otvaram vrata i uđem u crkvu. Tu, u pomrčini, što mi se činila gustom i mračnom

kao nikada dosad, obuzima me spoznaja o griješnosti i ništavilu. Prije svega upada mi u oči veliko raspelo postrance s božjom majkom i Ivanom Zlatoustim. Višekraki svijećnjaci i prozori prekriti su crnim, žalobnim navlakama, kandila svjetlucaju mutno i bojažljivo, sunce kao da namjerno mimoilazi crkvene prozore. Bogorodica i najmiliji učenik Isusa Krista, naslikani u profilu, promatraju neizdržive patnje i ne primjećuju me; osjećam da sam im tuđ, nepotreban, nezapaziv, da im ne mogu pomoći ni riječju, ni djelom, da sam odvratan, nepošten dečkić, sposoban samo za nestašluke, grubosti i podvale. Prisjećam se svih ljudi, što ih uopće poznajem i svi mi se čine sićušni, glupi, pakosni i nesposobni da makar za jednu kap umanje strašnu onu tugu, što je sad ja gledam; crkveni se sumrak zgušnjava i mrači, božja mati i Ivan Zlatousti čine mi se osamljeni.

Iza ormarića za svijeće stoji Prokofije Ignjatič, stari otpušteni vojnik, pomoćnik crkvenog staroste. Podigavši obrve i gladeći bradu polušaptom objašnjava nekoj starici:

— Služba božja bit će večeras, odmah poslije večernje, a sutra će zvoniti u osam. Razumiješ? U osam.

A između dvaju debelih stupova desno, tamo, gdje je oltar Barbare Velikomučenice, pokraj pregrade čekajući na red, stoje griješnici... Tu je i Mitka, poderan, ružno ošišan dječarac klapavih ušesa i malih, vrlo mrgodnih oči. To je sin udovice nadničarke Nastasje, svađalica, razbojnik, koji grabi piljaricama jabuke s vage, a meni nije tek jedamput oteo bapke[1]. On me srdito mjerka i, čini mi se, da je zlurad, što će prije mene doći pred rešetke ispovijedaonice. U meni zakipi gnjev, nastojim da ga ne gledam i u dnu se duše ljutim, što će začas i tom deranu oprostiti grijehe.

Ispred njega stoji raskošno obučena, lijepa dama u šeširu s bijelim perom. Primjetno je uzbuđena, nestrpljivo čeka, a jedan joj se obraz grozničavo zarumenio od uzbuđenja.

Čekam pet minuta, deset... Iz ispovijedaonice izlazi dosta dobro obučen mlad čovjek duga i mršava vrata, u visokim gumenim kaljačama; počinjem maštati o tome, kako ću i ja narasti, pa ću kupiti upravo takve kaljače, sigurno

[1] bapka — dječja igra, predmet dječje igre

ću ih kupiti! Dama zadršće i ode iza zastora ispovijedaonice. Njen je red.

Kroz otvor između jedne i druge pregrade vidi se, kako dama prilazi klecalu i klanja se do zemlje, zatim se uspravlja i, ne gledajući u svećenika, sagiba glavu u očekivanju. Svećenik je leđima okrenut pregradi, a zatim vidim samo njegovu sijedu, čupavu kosu, lančić s križem i široka leđa. A lice se ne vidi. Uzdahnuvši, i ne pogledavši damu, počinje brzo govoriti klimajući glavom, čas povišenim, čas spuštenim šapatom. Dama sluša ponizno poput krivca, kratko odgovara i gleda u zemlju.

»Što li je ta sagriješila? — razmišljam ja, pobožno motreći njeno lijepo lice. — Bože, oprosti joj grijehe! Daj joj sreću!«

Ali evo svećenik joj pokriva glavu epitrahiljom...

— I ja nedostojni jerej... — čuje se njegov glas... — Njegovom vlašću meni danom, opraštam i oslobađam te svih grijeha tvojih...

Dama se pokloni do zemlje, poljubi kirž i odlazi. Sad su joj oba obraza rumena, ali lice joj mirno, vedro, radosno.

»Ona je sad sretna, — mislim ja pogledajući čas u nju, čas u svećenika, koji joj je oprostio grijehe. — No, koliko tek mora da je sretan čovjek, kome je dano, da oprašta.«

Sad je Mitkin red, a u meni odjednom uzavre osjećaj mržnje prema tom razbojniku, hoću da pođem za pregradu prije njega, hoću biti prvi... Primijetivši moju kretnju on me udario svijećom po glavi, ja mu isto tako vratim i pola minute čuje se dahtanje i takvi zvuci kao da netko lomi svijeće... Rastavljaju nas. Moj neprijatelj skrušeno prilazi klecalu, ne prignuvši koljena klanja se do zemlje, ali što se zatim zbilo — nisam vidio; od pomisli, da ću doći na red odmah iza Mitke, u očima mi se stanu miješati i ukrštati predmeti; klempave Mitkine uši rastu i stapaju se s tamnim zatiljkom, svećenik se ljulja, pod kao da se zatalasao...

Razlijegne se glas svećenika:

— I ja nedostojni jerej...

Sad već i ja krenem za pregradu. Pod nogama ništa ne osjećam, kao da idem zrakom... Prilazim klecalu, a ono veće od mene. U hipu pred mojim očima sijevne ravnodušno, umorno svećenikovo lice, ali zatim vidim samo njegov rukav

plavkaste podstave, križ i rub klecala. Osjećam blizinu svećenika, miris njgove mantije, čujem strogi glas, i moj njemu okrenut obraz počinje gorjeti... Koješta ne čujem zbog uzbuđenja, ali na pitanja odgovaram iskreno, ne svojim, nego nekim tuđim glasom; spomenem se osamljene Bogorodice i Ivana Zlatoustog, raspeća, majke, i dođe mi da zaplačem, da molim oproštenje.

— Kako ti je ime? — pita me svećenik, dok mi pokriva glavu epitrahiljom.

Kako je sada lako, kako radosno pri duši!

Grijeha više nema, ja sam svetac, imam pravo ići u raj! Čini mi se, da iz mene zrači miris mantije, odlazim iz ograde k đakonu, da se upišem, i mirišem svoje rukave. Crkveni mrak ne čini mi se više mračnim, i Mitku gledam ravnodušno, bez gnjeva.

— Kako se zoveš? — pita đakon.

— Fedja.

— A po ocu?

— Ne znam.

— Kako se zove tvoj tata?

— Ivan Petrovič.

— Prezime?

Šutim.

— Koliko ti je godina?

— Devet.

Kad stigoh kući, da ne vidim kako večeraju, brzo legoh u postelju, te pokrivši oči, maštam, kako bi dobro bilo, otrpjeti muke od kakva Iruda ili Dioskora, živjeti u pustinji i poput starca Serafima hraniti medvjede. Živjeti u ćeliji i hraniti se samo pričešćem, podijeliti imetak sirotinji i otići u Kijev. Čujem kako postavljaju sto — to se okupljaju za večeru; jest će salatu, piroške s kupusom i prženog smuđa. Kako mi se jede! Pristajem da pretrpim sve muke, da živim u pustinji bez majke, da iz ruku hranim medvjede, ali samo da prije pojedem jednu pirošku s kupusom!

— Bože, oslobodi me grijeha, — molim, pokrivajući se po glavi. — Anđele čuvaru, zaštiti me od nečastivog.

Sutradan, u četvrtak, budim se vedre i čiste duše kao lijep proljetni dan. U crkvu idem veselo, smiono, osjećam da sam pričesnik, da je na meni bogata i skupa košulja, saši-

vena od svilene haljine, što je ostala iza bake. U crkvi sve odiše radošću, srećom i proljećem; lice Bogorodice i Ivana Zlatoustoga nije tako žalosno kao jučer, lica pričesnika obasjana su nadom, čini se, da je sve, što je bilo, predano zaboravu, sve oprošteno.

Mitka je također počešljan i odjeven blagdanski. Veselo gledam njegove klapave uši, i da pokažem, kako nemam ništa protiv njega, velim mu:

— Danas si lijep, i da ti tako ne strši kosa, da nisi tako jadno obučen, svi bi pomišljali, kako tvoja majka nije pralja, već plemkinja. Dođi na Uskrs k meni, igrat ćemo se bapkama.

Mitka me gleda nepovjerljivo i krišom mi prijeti pesnicom.

A jučerašnja dama čini mi se divnom. Na njoj je svijetloplavkasta haljina i velik, sjajan broš nalik na potkovicu. Ja joj se divim i mislim, kad narastem velik, oženit ću se sigurno takvom ženom, ali sjetivši se, da je ženiti se — sramota, prestajem misliti o tome, idem na kliros*, gdje crkvenjak već očitava molitvu.

---

[1] kliros — povišeno mjesto u pravoslavnoj crkvi, gdje stoje pjevači

TAJNA

Uvečer prvoga dana Uskrsa pravi državni savjetnik Navagin, vrativši se iz pohoda, uze u predsoblju listu, na kojoj su se potpisivali čestitari, i zajedno s njom pođe u svoj kabinet. Razodjevši se i popivši mineralne vode, on se udobno smjesti na divanu i počne čitati potpise na listi. Kad mu pogled dopre do sredine dugog niza potpisa, on zadrhti, začuđeno otfrkne pa, napravivši izraz krajnjeg zaprepašćenja, zapucketa prstima.

— Opet! — reče on, lupnuvši se po koljenu. — To je čudno! Opet! Opet se potpisao onaj, vrag bi ga znao, tko je on, Fedjukov! Opet!

Između mnogih drugih potpisa na listi se nalazio potpis nekoga Fedjukova. Kakva je ptica taj Fedjukov, — Navagin uopće nije znao. On je prebrao u pameti sve svoje znance, rođake i podčinjene, sjetio se svoje daleke prošlosti, ali se nikako nije mogao sjetiti ničega čak ni nalik na Fedjukova. A najčudnije bijaše to, da se taj *incognito* Fedjukov za posljednjih trinaest godina redovno potpisivao svakoga Božića i Uskrsa. Tko je on, odakle je, kakav je, — nisu znali ni Navagin, ni njegova žena, ni vratar.

— Čudno! — snebivao se Navagin, koračajući kabinetom. — Čudno i neshvatljivo! Kakva je to spletka! Zovite mi vratara! — vikne. — Vraški čudno! Ne, ipak ću ja saznat, tko je on! Čuj, Grigorije, — obrati se on vrataru, kad uđe, — opet se potpisao onaj Fedjukov! Jesi li ga ti vidio?

— Uopće nisam...

— Molim te, ama evo on se potpisao! Dakle, bio je u predsoblju? Je li bio?

— Nikako, nije bio.

— Ali kako se mogao potpisati, ako nije bio?

— Ne mogu znati.

— Tko onda da zna? Ti zijevaš tamo u predsoblju! Sjetider se, možda je ulazio tko nepoznat? Promisli!

— Ne, vaše prevashodstvo, nitko nepoznat nije bio. Bili su vaši činovnici, k njenom je prevashodstvu baronesa dolazila, svećenici s križem su dolazili, i više nikoga nije bilo...

— Šta, je li se on kao nevidljivi duh potpisao, je li?

— Ne mogu znati, ali samo znam, da nikakvoga Fedjukova nije bilo. Na to se ja, ako želite, mogu i zakleti...

— Čudno! Nepojmljivo! Za-čud-no! — zamislio se Navagin. — To je čak smiješno. Čovjek se potpisuje već trinaest godina. a ti nikako da doznaš, tko je on. Može biti, da je to nečija šala? Može biti, da koji činovnik zajedno sa svojim imenom potpiše, iz kurioziteta, i toga Fedjukova?

I Navagin stane promatrati Fedjukovljev potpis.

Razmahan, odrešit potpis na starinski način, sa zavijucima i repićima, rukopisom uopće nije nalikovao drugim potpisima. A nalazio se odmah ispod potpisa gubernijskoga tajnika Štučkina, uplašena i malodušna čovjeka, koji bi jamačno umro od straha, kad bi sebi dopustio takvu drsku šalu.

— Opet se tajanstveni Fedjukov potpisao! — reče Navagin, ulazeći k ženi. Opet nisam uhvatio, tko je to!

M-me Navagina bijaše spiritistkinja, pa je stoga sve shvatljive i neshvatljive pojave u prirodi tumačila vrlo jednostavno.

— Ništa tu nema čudnoga, — reče ona. — Ti eto ne vjeruješ, a ja sam govorila i govorila: u prirodi je vrlo mnogo nadnaravnog, što nikad ne će dokučiti naš slabašni um! Sigurna sam, da je taj Fedjukov — duh, koji tebe simpatizira... Na tvome mjestu, ja bi ga zazvala i upitala, šta mu treba.

— Glupost, glupost!

Navagin nije bio sujevjeran, ali pojava, što ga je zaokupila, bila je tako tajanstvena, da su mu se u glavu uvukle kojekakve budalaštine. Čitavu je večer mislio o tome, da *incognito* — Fedjukov jeste duh kakva davno preminuloga činovnika, koga su najurili iz službe Navaginovi preci, a sad se on sveti potomku; može biti, da je to rođak kakva pisara, koga je sam Navagin otpustio, ili duh djevojke, koju je sablaznio...

Svu noć Navaginu se prisnivao stari, mršavi činovnik u poderanom svečanom mundiru, poput limuna žuta lica, čekinjaste kose, i olovnih očiju; činovnik je nešto govorio grobnim glasom i prijetio koščatim prstom.

Navagin umalo ne dobi upalu mozga. Dvije je nedjelje šutio, mrštio se i sve hodao te mislio. Na kraju krajeva, on svlada svoje skeptično samoljublje, pa ušavši ženi, reče muklo:

— Zina, zazovi Fedjukova!

Spiritistkinja se poveseli, zapovjedi, da joj donesu komad kartona i pliticu, posadi do sebe muža i stane metanisati. Fedjukov nije dao, da ga dugo čekaju...

— Šta ti treba? — upita Navagin.

— Kàj se... — odgovori plitica.

— Tko si ti bio na zemlji?

— Zabludjeli sin...

— Eto vidiš! — šapne žena. — A ti nisi vjerovao!

Navagin je dugo besjedio s Fedjukovom, onda zazovu Napoleona, Hanibala, Askočenskoga, svoju tetku Klaudiju Zaharovnu, i svi su mu oni davali kratke, ali točne i pune duboka smisla odgovore. Poslovao on s pliticom četiri sata i usnuo smiren, sretan, što se upoznao s njemu novim, tajanstvenim svijetom. Poslije toga svakoga se dana bavio spiritizmom i u uredu tumačio činovnicima, da je u prirodi uopće vrlo mnogo nadnaravnoga, čudesnog, na što su naši učenjaci već davno morali pripaziti. Hipnotizam, medijumizam, bišofizam, spiritizam, četvrta dimenzija i ostale magluštine zavladaše njime potpuno, tako da je po čitave dane, na veliko zadovoljstvo svojoj supruzi, čitao spiritističke knjige, ili se pak bavio pliticom, dizanjem stolova i tumačenjem nadnaravnih pojava. Po njegovu primjeru odaše se spiritizmu i svi njegovi podčinjeni, i to tako usrdno, da je stari egzekutor šenuo i poslao jednom u pošti ovakav telegram: »U pakao, računovodstvo. Čutim, da se pretvaram u nečistoga duha. Šta da se radi? Odgovor uplaćen. Vasilij Krinolinski.«

Pročitavši koju stotinu spiritističkih brošura, Navagin oćuti snažnu želju, da i sam štogod napiše. Pet je mjeseci sjedio i sastavljao, i na kraju krajeva napisao glomazan re-

ferat pod naslovom: »I moje mišljenje«. Svršivši taj članak, odluči ga poslati u spiritistički časopis.

Dan, kad je bio naumio da se pošalje članak, usjekao mu se u sjećanje. Navagin pamti, da su toga nezaboravnoga dana u negovu kabinetu bili tajnik, koji je učisto prepisao članak, i crkvenjak mjesne parohije, pozvan po poslu. Navaginovo je lice sjalo. S ljubavlju je gledao svoje čedo, opipavao među prstima, koliko je debelo, sretno se smješkao i rekao tajniku:

— Ja mislim, Filipe Sergejiču, da ga pošaljemo preporučeno. Tako je sigurnije... — Pa podigavši oči na crkvenjaka, reče: — Naredio sam, da vas pozovu po poslu, ljubazni moj. Dajem mlađeg sina u gimnaziju, pa mi treba krsni list, samo ako je moguće što prije.

— O, molim lijepo, vaše prevashodstvo! — reče crkvenjak, klanjajući se. — Molim, molim! Razumijem, molim...

— Ne biste li mogli za sutra da mi ga pripremite ?

— Molim lijepo, vaše prevashodstvo, budite spokojni, molim! Sutra će biti gotovo! Izvolite sutra poslati koga u crkvu prije večernje. Ja ću tamo biti. Recite samo da pozovu Fedjukova, ja sam uvijek tamo...

— Kako?! — vikne general, blijedeći.

— Fedjukova — molim.

— Vi... vi ste Fedjukov? — upita Navagin, izbuljivši u njega oči.

— Jeste li... jeste li se vi potpisivali u mom predsoblju?

— Upravo tako, — ne porekne crkvenjak te se zbuni. — Ja se, vaše prevashodstvo, kad mi s križem idemo naokolo, uvijek kod uglednih osoba potpisujem... Volim to mnogo... Čim ugledam, oprostite, listu u predsoblju, odmah me nešto povuče, da zapišem svoje ime...

U nijemoj otupjelosti, ništa ne shvaćajući, ne slušajući, Navagin se ushoda kabinetom. On odgrne zavjesu na vratima, triput zamahne desnom rukom, poput baletskoga *jeune-premiera*[1], kad spazi *nju*, zvizne, besmisleno se osmjehne, pokaže prstom u zrak.

— A ja ću sada poslati članak, vaše prevashodstvo, — reče tajnik.

---

[1] glumac, koji igra ljubavne uloge

Te riječi trgoše Navagina. On tupo pogleda tajnika i crkvenjaka, dosjeti se, pa razdraženo lupnuvši nogom, vikne kreštavim, visokim tenorom:

— Ostavite me na miru! O-sta-vi-te me na miru, kad vam kažem! Šta vi trebate od mene, ne razumijem?

Tajnik i crkvenjak izađoše iz kabineta i već su bili na cesti, a on je jednako lupao nogama i vikao:

— Astavite me na miru! Šta vi trebate od mene, ne razumijem? A-as-tavite me na miru;

KOZAK

Zakupac majura »Nizija« Maksim Gorčakov, berdjanski varošanin, išao sa svojom mladom ženom iz crkve i vozio tek posvećen uskršnji kolač. Sunce još ne bijaše izašlo, ali se istok već rumenio, zlatio se. Bijaše tiho... Prepelica je izvikivala svoj: »puć-pur-lik! puć-pur-lik!«, a daleko nad humkom kružio jastreb, i više se u cijeloj stepi ne mogaše primijetiti ni jedan živ stvor.

Gorčakov se vozio i mislio o tome, da nema boljeg ni veselijeg blagdana od Kristova uskrsnuća. Oženio se nema tomu dugo i sad je sa ženom proslavljao prvi Uskrs. Bilo šta da pogleda, bilo na što da pomisli, sve mu se činilo svijetlim, radosnim i sretnim. Mislio je o svom gospodarstvu i nalazio, da mu je sve kako treba, domaći kutak takav, da boljega i ne treba, svega ima dovoljno i sve je dobro; gledao je ženu — i ona mu se učinila lijepom, dobrom i blagom. Radovala ga je i zora na istoku, i mlada travica i njegova drndava, škripava kočija, sviđao mu se čak i jastreb, što je teško uzmahivao krilima. A kad bi usput šmugnuo u krčmu da pripali cigarete i ispije čašicu, bivalo bi mu još veselije...

Kaže se, velik je to dan! — reče on. — I te kako velik! Stani malo, Liza, sad će sunce stati da poigrava. Ono svakog Uskrsa poigrava. I ono se raduje, kao i ljudi!

— Ono nije živo, — primijeti žena.

— Ali na njemu ima ljudi! — usklikne Gorčakov. — Tako mi boga, ima! Kazivao mi Ivan Stepanič, da na svim planetima ima ljudi, i na suncu i na mjesecu! Doista... A možda da učenjaci i ne govore istinu, nečastivi ih znao! Stanide, nekakav konj kao da stoji! Bogme jest!

Na po puta do kuće, kod Krive Baločke, Gorčakov i žena spaziše osedlana konja, kako nepomično stoji i njuši zemlju.

Pored samoga puta na panju sjeđaše riđokos kozak, i pognut, gledaše preda se.

— Hristos voskrese — dovikne mu Maksimov.

— Voistinu voskrese,[1] — odvrati kozak, ne dižući glave.

— Kamo ideš?

— Kući, na dopust.

— A zašto tu sjediš?

— Eto tako... zaboljelo me... Nemam snage putovati.

— Šta te boli?

— Sve me boli.

— Hm... vidi nevolje! Ljudima je blagdan, a ti boluješ. Trebalo bi da do sela ili svratišta pođeš, a ne da tako sjediš.

Kozak podigne glavu i premjeri umornim, bolesnim očima Maksima, njegovu ženu, konja.

— Jeste l' to iz crkve? — upita.

— Jesmo.

— A mene blagdan na putu zateče. Nije bog naredio da stignem. Sad bih ja ustao i pošao, ali snaga izdala... A da vi, pravoslavci, date meni bolesniku posvećena kolača, da se malo omrsim poslije posta?

— Posvećenog kolača? — upita Gorčakov. — Ono, pa može se, ništa, ništa... Stanide, odmotat ćemo...

Maksim se hitro maši džepova, pogleda ženu i rekne:

— Nemam nožića, nema se čime odrezati. A da se odlomi — nije ruka za to, sav bi se kolač pokvario. Evo šta! Potražider, da nema u tebe nožić?

Kozak se mukom digne i pođe k svome sedlu po nož.

— Vidi ti njih šta su smislili! — ljutito će Gorčakovljeva žena. — Ne dam ti da mi kolač komadaš! Kud će mi obraz, kad ga prerezana kući donesem? I tko je to još vidio — u stepi se omrsiti. Idi u selo k seljacima, i tamo se omrsi!

Žena iz muževljevih ruku uze kolač, zamotan u bijel ubrus, i reče:

— Ne dam! Treba znati red. Nije to obična pogača, već posvećeno uskršnje jelo i grehota bi ga bilo samo tako raskomadati.

---

[1] Tako pravoslavni čestitaju Uskrs; u prijevodu = Krist uskrsnu — Zaista uskrsnu. — Op. prev.

— Jă, kozače, ne ljuti se! — reče Gorčakov i nasmije se. — Ne da žena! Zbogom, sretan ti put!

Maksim trgne vođicama, cmokne, i kočija se bučno zakotrlja dalje. A žena jednako govoraše, kako je zarezati uskršnji kolač ne došavši do kuće — grehota i da to nije red, da sve mora imati svoje mjesto i svoje vrijeme. Na istoku su, šarajući vunaste oblake različitim bojama, sinule prve sunčeve zrake; začula se ševina pjesma. Sad više nije samo jedan, već su tri jastreba, na razmaku jedan od drugoga, kružili ponad stepe. Sunce je dobrano prigrijalo, a u mladoj travi zacvrčaše cvrčci.

Provezavši se više od jedne vrste, Gorčakov se okrene i napregnuto se zagleda u daljinu.

— Ne vidi se više kozak... reče on. — I to mi je neka slabotinja, baš je našao, da se na putu razboli! Nema ti gore nesreće, nego kad treba da se ide, a snaga te ostavila... A šta, ako umre na putu... Nismo mu, Lizaveta, dali uskršnjega mrsa, a sigurno je trebalo da i njemu dademo. Sigurno je i njemu drago da se omrsi poslije posta.

Sunce je bilo izašlo, ali je li poigravalo ili nije, Gorčakov nije vidio. Čitavog je puta sve do kuće šutio, o nečem mislio i nije skidao oči s crnoga konjskog repa. Ne zna se zašto, uhvatilo ga neraspoloženje, i od blagdanske radosti u grudima mu ne ostade ništa, kao da je nije niti bilo.

Dođoše kući, izmijeniše uskršnje čestitke s radnicima; Gorčakov se opet razveseli i stane razgovarati, ali kad sjedoše da se omrse i svi uzeše po komadić posvećena kolača, on neveselo pogleda ženu i reče:

— A ružno je, Lizaveta, što ne dasmo onome kozaku da se omrsi.

— Baš si čudan, bog s tobom! — reče Lizaveta i u čudu sažme ramenima. — Gdje si ti to čuo, da se posvećeno uskršnje jelo dijeli putom? Zar je to pogača? Sad je ono razrezano, leži na stolu, nek jede tko hoće, pa bio to i tvoj kozak! Zar ja žalim?

— Jest što kažeš, ali mi žao kozaka. Ta on je jadniji od prosjaka i sirotinje. Na putu, daleko od kuće, obolio...

Gorčakov ispije pô čaše čaja i više ništa nije niti pio niti jeo. Jesti mu se nije dalo, čaj mu se činio bezukusan, poput trave, i opet ga uhvati muka.

Poslije mrsa legoše spavati. Kad se za dva sata Liza probudila, on je stajao do prozora i gledao napolje.

— Jesi li to već ustao? — upita žena.

— Nešto mi se ne da spavati... Eh, Lizaveta, — uzdahne on, — uvrijedili smo i ti i ja onoga kozaka!

— Opet ti sa svojim kozakom! Dovézao te se taj kozak. Bog bio s njime.

— On je cara služio, možda je i krv prolijevao, a mi se prema njemu kao prema svinji ponijeli. Trebalo je, da ga onako bolesna kući dopremimo, nahranimo, a mi mu ni korice kruha ne dadosmo.

— Baš bih ti ja dala, da nam uskršnji kolač kvariš. I to još posvećeni! Ti bi ga s kozakom iskomadao, a ja bih onda kod kuće očima prevrtala. Eto, kakav si mi ti!

Maksim krišom od žene ode u kuhinju, zamota u ubrus komadić kolača i petoro jaja, pa pođe u šupu k radnicima.

— Kuzma, bacide tu harmoniku, — on će jednome između njih. — Osedlaj zekana ili Ivančika pa pođi što brže do Krive Baločke. Tamo je bolestan kozak s konjem, pa mu evo ovo predaj. Možda još nije otišao.

Maksim se opet razveseli, ali pošto je nekoliko sati čekao Kuzmu, ne izdrža, već osedla konja i pojuri mu u susret. Srete ga kod same Baločke.

— E pa šta je? Nađe li kozaka?

— Nema ga nigdje. Mora da je otišao.

— Hm... to je čudno!

Gorčakov uzme Kuzmi zavežljaj i odjuri dalje. Kad dođe do sela, upita seljake:

— Braćo, niste li vidjeli bolesna kozaka s konjem? Nije li ovuda prošao? Riđokos je, mršav, na zekastom konju.

Seljaci se zgledahu i rekoše, da kozaka nisu vidjeli.

— U drugom su pravcu prošla poštanska kola, to jest, a da je ovuda kakav kozak prolazio ili tko drugi — to nitko nije vidio.

Vratio se Maksim kući o ručku.

— Kopa meni onaj kozak po glavi, ma šta ti rekla! — on će ženi. — Ne da mi mira. Sve ja nešto mislim: a šta ako nas je to bog htio iskušati, pa nam anđela ili kojeg sveca u liku kozaka u susret poslao. I to se dešava. Ružno je, Lizaveta, uvrijedili smo čovjeka!

— Ama šta si me se dovézao s tim svojim kozakom? — vikne Lizaveta, dok ju je strpljenje ostavljalo. — Dovézao se kao smola!

— A ti, nek znaš, nisi dobra ... — reče Maksim i uporno joj se zagleda u lice.

I on po prvi put poslije ženidbe primijeti, da mu žena nije dobra.

— Nek nisam dobra, — vikne ona i ljutito lupi žlicom, — samo ja ne ću sa svakom pijanicom posvećeni kolač dijeliti!

— A zar je kozak pijan?

— Pijan je!

— Kako znaš?

— Pijan je!

— Gle, baš si luda!

Maksim, razljutivši se, ustane od stola i stane koriti svoju mladu ženu, govorio joj, da je nemilosrdna i glupa. A ona, isto se tako razljutivši, zaplače i ode u spavaonicu i zaviče odonud:

— Skap'o ti dabogda tvoj kozak! Odbij od mene, kugo, sa svojim smrdljivim kozakom, sutra ja odoh k ocu!

Za cijelo vrijeme poslije svadbe Gorčakovu to bješe prva svađa sa ženom. Sve do večernje hodaše po dvorištu, mislio je o ženi, mislio s gnjevom, i ona mu se sada učinila zla, ružna. I kao za inat, kozak mu nikako nije izlazio iz glave i Maksimu su se pričinjale čas njegove bolne oči, čas glas, čas korak ...

— Eh, uvrijedismo čovjeka! — gunđaše. — Uvrijedismo!

Navečer, kad se smračilo, postalo mu neizdržljivo dosadno, kao što nikad nije bilo, — kad bi mu se bar šta dogodilo! Od tuge i zbog gnjeva na ženu on se napije, kako se napijao ranije, dok je bio momak. U piću se nabacivao ružnim riječima i vikao ženi, da ima zlo, ružno lice, i da će je sutra otjerati k ocu.

Ujutro drugoga dana blagdana htjede da razbije mamurluk i opet se napije.

Otada i započe rasulo.

Konji, krave, ovce i pčelinjaci malo po malo jedno za drugim počeše nestajati iz dvorišta, dugovi su rasli, žena postade nemarna ... Sve su te nedaće, kako je govorio Mak-

sim, došle odatle, jer ima zlu, glupu ženu, jer se bog razgnjevio na njega i na ženu... zbog bolesnoga kozaka. Sve se češće opijao. Kad bi bio pijan, sjedio bi kod kuće i galamio, a trijezan bi hodao stepom i čekao, ne bi li mu došlo te susretne kozaka...

PISMO

Paroh o. Fjodor Orlov, ugodne vanjštine, dobro uhranjen muškarac pedesetih godina, kao i uvijek služben i strog, s uobičajenim izrazom dostojanstva, što mu nikad nije slazio s lica, ali do krajnosti umoran, hodaše iz kuta u kut po svom malom salonu i napregnuto mišljaše o jednome: kada će, napokon, otići njegov gost? Ta ga je misao mučila i nije ga ostavljala ni na časak. Gost, otac Anastasij, svećenik jednoga prigradskog sela, pred tri sata došao mu po svom poslu, vrlo neprijatnu i dosadnu, zasjeo i sada, nalaktivši se na debelu računsku knjigu, sjeđaše u kutu za okruglim stolićem i očito nije mislio odlaziti, makar je već bilo devet navečer.

Ne umije svatko navrijeme ušutjeti i navrijeme otići. Često se dešava, da čak i svjetski odgojeni, uviđavni ljudi ne primjećuju, kako njihova prisutnost u zamorenu ili zauzetu domaćinu izaziva osjećaj, sličan mržnji, i kako se taj osjećaj s mukom skriva i prekriva lažju. Otac pak Anastasij vrlo je dobro uviđao i shvaćao, da je njegova prisutnost tegobna i neprilična, da je paroh, odslužívši noćas jutrenje, a o podne dugotrajno bogoslužje, umoran i da želi mira; svaki se čas spremao dignuti i otići, ali se nije dizao, sjedio je i kao da je nešto čekao. Bio je to starac 65-tih godina, oronuo prije vremena, koščat i poguren, staračkí tamna, izmršavjela lica, crvenih očnih kapaka i dugih, uskih leđa, kao u ribe; odjeven je bio u kicošku svijetlo-ljubičastu, ali za njega preširoku mantiju (poklonila mu je udovica jednog nedavno preminuloga mladoga svećenika), u sukneni kaftan sa širokim kožnim pojasom i u nezgrapne čizme, veličina i boja kojih jasno je pokazivala, da o. Anastasij nije nosio kaljače. Bez obzira na njegov položaj i prilične godine, nešto su žalostivo, utučeno i poniženo izražavale njegove crvene pomalo mutne oči, sjedine sa zelenim prelivom na zatiljku, velike lopatice

na mršavim leđima... Šutio je, nije se micao i kašljao je s takvom pažnjom, kao da se bojao, da od zvukova kašlja njegova prisutnost ne postane primjetnija.

K parohu je starac dolazio poslom. Prije dva mjeseca zabranili su mu da služi dok mu opet ne dopuste i digli protiv njega istragu. Grijeha mu se nakupilo mnogo. Nije vodio trezven život, nije se slagao s drugim svećenicima ni s narodom, nemarno je vodio crkvene knjige i račune — za sve to optuživali su ga formalno, ali osim toga, još od ranijih vremena pronosili su se glasovi, da je on za novce vjenčavao nedopuštene brakove i da je činovnicima i oficirima, što su mu dolazili iz grada, prodavao svjedočanstva o ispovijedi i pričesti. Ti su se glasovi širili to upornije, što je on bio siromah i imao devetoro djece, koja su mu živjela o vratu i bili isto takvi nevoljnici, kao i on sam. Sinovi mu bili neškolovani, razmaženi i sjedili su bez posla, a ružne kćeri nisu se udavale.

Nemajući snage da bude otvoren, paroh je hodao iz kuta u kut, šutio, ili pak govorio uvijeno.

— Dakle, vi danas ne ćete svojoj kući? — upita on, ustavljajući se pored tamnog prozora i zavlačeći mali prst u kavez k zaspaloj, nakostrušenoj kanarinki.

O. se Anastasij prene, pažljivo kašljucne i reče brzopleto:

— Kući? Bog joj pomogao, ne idem, Fjodore Iljiču. Znate i sami, da službu božju ne smijem služiti, pa šta onda tamo da radim? Namjerno sam otišao, da ljudima u oči ne gledam. Znate i sami, sramota je službu božju ne služiti. Pa i posla ima ovdje, Fjodore Iljiču. Hoću sutra poslije mrsa s ocem istražiteljem opširno da porazgovaram.

— Tako... zijevne paroh. — A gdje ste odsjeli?

— U Zjavkina.

O. se Anastasij odjednom prisjeti, da će paroh za dva sata imati da služi uskršnje jutrenje pa se postidi zbog svoje neprijatne, nelagodne prisutnosti, te odluči odmah otići i ostaviti čovjeka na miru. I starac se podigne da ode, ali prije nego se stao opraštati, on se trenutak iskašljavao, i jednako s ovim istim izrazom neodređena iščekivanja u cijeloj svojoj pojavi, upitno gledao parohu u leđa; na licu mu zaigra stid, bojažljivost i žalostan, prinudan smijeh, kakvim

se smiju ljudi, kojima nije stalo do sebe. Nekako odlučno mahnuvši rukom, on reče promuklim drhtavim smijehom:

— Oče Fjodore, budite ljubazni dokraja, naredite, da mi na rastanku dadu... čašicu rakijice!

— Nije sad vrijeme za rakiju, — strogo reče paroh. Stida treba imati.

Otac se Anastasij još više zbuni, nasmije se, pa zaboravivši na svoju odluku da ode kući, spusti se na stolicu. Paroh pogleda u njegovo izgubljeno, zbunjeno lice, pognuto tijelo, i dođe mu žao starca.

— Dat će bog, pa ćemo sutra popiti, — reče on, želeći ublažiti svoje strogo odbijanje. — Sve u svoje vrijeme.

Paroh je vjerovao, da se ljudi mogu popraviti, ali sada, kad se u njemu rasplamsao osjećaj sažaljenja, počelo mu se činiti, da je ovaj ispijeni, ogrezao u grijehe i slabosti, optuženi starac propao za život nepovratno; da na zemlji nema te sile, koja bi mu mogla ispraviti leđa, pogledu dati vedrine, zadržati neprijatan, plašljiv smijeh, kojim se on hotimice smijao, da bi bar malo ublažio odbojan utisak, što ga je ostavljao na ljude.

Starac se više o. Fjodoru nije činio ni kriv, ni poročan, već ponižen, uvrijeđen, nesretan; sjetio se paroh njegove popadije, devetoro djece, prljavih prosjačkih ležajeva u Zjavkina, sjetio se tko zna zašto onih ljudi, kojima je drago vidjeti pijane svećenike i ruglu izvrgnute pretpostavljene, i pomisli, da je najbolje, što bi o. Anastasij mogao sada učiniti, to — da umre što je moguće brže, zauvijek da ode s ovoga svijeta.

Začuše se koraci.

— O. Fjodore, vi se ne odmarate? — upita bas iz predsoblja.

— Ne, đakone, uđi.

U salu uđe Orlovljev kolega, đakon Ljubimov, star čovjek, ćelav preko cijelog tjemena, ali još krepak, crnokos i gustih, kao u Gruzina crnih obrva. On se nakloni Anastasiju i sjedne.

— Šta ima novo? — upita paroh.

— Šta bi moglo biti? — odgovori đakon, pa malo pošutjevši nastavi sa smiješkom: — Mala djeca — mala muka,

velika djeca — velika muka. Ima tu jedna takva priča, o. Fjodore, da nikako ne dolazim k sebi. Komedija, i ništa više.

On još malo pošuti, osmjehne se šire te će:

— Danas se Nikolaj Matvejič iz Harkova vratio. O mome Petru mi pričao. Bio je, veli, u njega dva puta.

— Pa šta ti je pričao?

— Uznemirio me, bog ga vidio. Htio me obradovati, a kad sam se zamislio, izlazi, da tu malo radosti ima. Tugovati treba, a ne radovati se... »Tvoj, veli, Petruška fino živi, rukom ga, veli, ne možeš sada dohvatiti. »Ja sam, veli, kod njega ručao i sve vidio, kako on živi. Živi, veli, gospodski, da ne može biti bolje«. Ja sam, dabome, radoznao, pa upitam: a čime su vas služili za ručkom? »Prvo, veli, riba, nešto poput juhe, zatim jezik s graškom, a zatim, veli, purica pečena«. Zar za vrijeme posta purica? Lijepa mi je, velim, to radost. O velikom postu pa puricu? A?

— Malo jest čudno, — reče paroh, podsmješljivo škiljeći očima.

Pa zadjenuvši kažiprst obiju ruku za pojas, on se uspravi te reče tonom, kakvim je obično govorio propovijedi, ili tumačio učenicima kotarske škole nauk kršćanski:

— Ljudi, koji se ne drže postova, dijele se na dvije različite kategorije: jedni ih ne drže zbog lakomislenosti, drugi pak zbog bezbožništva. Tvoj ih se Petar ne drži zbog bezboštva. Jest.

Đakon bojažljivo pogleda u strogo lice o. Fjodora pa će:

— Što dalje — to gore... Porazgovorismo, raspredosmo, te ovo, te ono, i pokaza se još, da moj sinak — nevjernik s nekakvom tamo gospojom živi, s tuđom ženom. Ona mu je u stanu umjesto žene i domaćice, čaj sipa, goste prima i sve ostalo, kao da je vjenčana. Već je treća godina, kako s tom zmijom šuruje. Komedija jedna, i ništa više. Tri godine žive, a djece nemaju.

— Bit će, da žive čedno! — zakikoće o. Anastasij, promuklo kašljući. Imaju djece, oče đakone, imaju, ali ih kod kuće ne drže! U odgojne ih zavode šalju! He, he, he... (Anastasij se nakašlje.)

— Ne petljajte se, o Anastasije, — strogo će paroh.

— A Nikolaj će ti ga Matvejič upitati: kakva to u vas gospoja za stolom juhu sipa? — nastavi đakon, mrgodno mje-

reći pogureno Anastasijevo tijelo. — A on ti njemu: to je, veli, moja žena. A onda ga priupita: »Je li dugo, kako ste se izvoljevali vjenčati?« A Petar mu odgovori: mi smo se vjenčali u Kulikovljevoj slastičarnici.

Parohove oči gnjevno sijevnuše, a na sljepočicama se pojavi rumenilo. Pored svoje griješnosti, Petar mu je bio nesimpatičan kao čovjek uopće. O. Fjodor je imao na nj, štono se veli, zub. Sjećao ga se još kao dječaka-gimnazijalca, jasno se sjećao, jer mu se već onda činio nenormalnim. Petruša-gimnazijalac stidio se pomagati kod oltara, vrijeđao se, kad bi mu govorili »ti«, kad je ulazio u sobe, nije se pred ikonom krstio, a najbolje se sjećao, kako je volio mnogo i vatreno govoriti, dok je po mišljenju o. Fjodora rječitost djeci neprilična i štetna; osim toga, Petruša se prezirno i kritički odnosio prema ribolovu, dok su mu paroh i đakon bili veliki ljubitelji. Kao student, Petar uopće nije išao u crkvu, spavao je do podneva, s visoka gledao ljude i s nekim naročitim inatom volio postavljati nezgodna, zamršena pitanja.

— Šta bi ti sad htio? — upita paroh, prilazeći k đakonu i ljutito ga gledajući. — Šta bi ti sad htio? To je valjalo očekivati! Ja sam uvijek znao i bio uvjeren, da od tvog Petra ništa valjana ne će biti! Govorio sam ja tebi i govorim ti, što si posijao, to sad i žanji! Žanji!

— Ama, šta sam ja to posijao, o. Fjodore? — tiho upita đakon, motreći paroha od glave do pete.

— A tko je kriv, ako nisi ti? Ti si roditelj, tvoje je čedo. Ti si morao poučavati, ulijevati strah božji. Učiti treba! Roditi — to znate, a kad je poučavati, onda ne znate! To je grijeh! Ne valja! Sramota!

Paroh je zaboravio na svoj umor, koračao je i nastavio govoriti. Na golom se đakonovu tjemenu i čelu pojaviše sitne kaplje. On podiže na paroha oči pune krivnje te reče:

— Zar ga ja nisam poučavao, o. Fjodore! Gospode pomiluj, zar ja nisam otac svome djetiću? I sami znate, ja za njega ništa nisam žalio, čitav sam se život mučio i boga molio, da bi mu pravi odgoj dao. Išao mi je i u gimnaziju, i instrukcije sam mu uzimao, i na sveučilištu je završio. A što mu pamet ja nisam mogao usmjeriti, o. Fjodore, ama prosudite sami, za to ja sposobnosti nemam! Znalo je biti, dok je kao student ovamo dolazio, počnem ja na svoj način da

mu zborim, a on i ne sluša. Veliš mu: »idi u crkvu«, a on: »zašto da idem«? Staneš mu tumačiti, a on: kako? zašto? Ili me potapše po plećima te veli: »Sve je na tom svijetu relativno, približno i uvjetno. Niti ja što znam, niti vi isto tako išta znate, tatice«.

O. se Anastasij promuklo nasmija, zakašlja, i mahne prstima po zraku, kao da se spremao da nešto kaže. Paroh ga pogleda te će strogo:

— Ne petljajte se, o. Anastasiju!

Starac se smijao, smijao i očito sa zadovoljstvom slušao đakona, kao da mu je bilo drago, što na tom svijetu i osim njega ima još griješnih ljudi. Đakon je govorio iskreno, skrušena srca i čak su mu se suze pojavile u očima. O. ga Fjodoru došlo žao.

— Kriv si, đakone, kriv, — reče on, ali već ne tako strogo i vatreno. — Kad si znao roditi, znaj i poučiti. Valjalo ga je još u djetinjstvu poučavati, a studenta ćeš slabo ispraviti!

Nasta tajac. Đakon pljesne rukama i reče s uzdahom:

— Pa ja ću morati za njega odgovarati!

— Eto, to i jest ono!

Pošutjevši malo, paroh i zijevne i uzdahne u jedan te isti mah, pa upita:

— Tko čita »Evanđelje«?

— Jevstrat. Uvijek Jevstrat čita.

Đakon se podigne, pa molećivo gledajući paroha, upita:

— O. Fjodore, šta da ja sada radim?

— Što te volja, to i radi. Nisam ja otac, već ti. Ti bolje znaš.

— Ništa ja ne znam, o. Fjodore! Naučite me, budite dobri! Vjerujte mi, duša mi se izmučila! Sad niti spavati ne mogu, niti sjediti mirno, niti mi je blagdan blagdan. Naučite, o. Fjodore!

— Napiši mu pismo.

— Šta da mu ja pišem?

— Pa napiši, da se tako ne smije. Kratko napiši, ali strogo i razumno, ne ublažujući i ne umanjujući njegovu krivnju. To je tvoja roditeljska dužnost. Napisat ćeš, izvršit ćeš svoju dužnost i umirit ćeš se.

— To je točno, ali šta da mu nàpišem? U kom smislu? Ja ću mu napisati, a on meni otpisati: »Kako? Zašto je to grijeh?«

O. se Anastasij opet promuklo nasmije i pomakne prstima.

— Kako? Zašto? Zašto bi to bio grijeh? — piskutavo progovori on. — Ispovijedam ja jednom jednoga gospodina i velim mu, da je preveliko ufanje u milosrđe božje — grijeh, a on upita: zašto? Htjedoh mu odgovoriti, a ondje, — Anastasij se lupne po čelu, — a ovdje ti u mene nema ništa! Hi-i-he-he-he...

Anastasijeve riječi, njegov promukao, piskutljiv smijeh nad onim, što nije smiješno, djelovahu na paroha i đakona neprijatno. Paroh htjede reći starcu barem »ne petljajte se«, ali ne reče, nego se samo namršti.

— Ne mogu ja njemu pisati! — uzdahne đakon.

— Kad ti ne možeš, tko onda može?

— O. Fjodore! — reče đakon, nagnuvši glavu ustranu i prinoseći ruku k srcu. — Ja sam neškolovan čovjek, slaboumam, a gospod je vas obdario razumom i mudrošću. Vi sve znate i shvaćate, do svega umom dolazite, ja pak cigle riječi ne umijem. Budite velikodušni, poučite me, kako da sastavim pismo! Naučite me, kako da ga i šta...

— Šta tu ima da se uči? Nema tu šta učiti. Sjedneš i napišeš.

— Nije tako, već mi učinite dobro djelo, oče proto! Molim vas. Znam ja, vašega će se pisma pobojati i poslušat će, jer i vi ste isto tako školovani. Budite tako dobri! Ja ću sjesti, a vi mi u pero govorite. Sutra je grehota pisati, a danas je baš pravo vrijeme, pa i ja bih se smirio.

Paroh pogleda molećivo đakonovo lice, sjeti se nesimpatičnoga Petra i pristane da diktira. On smjesti đakona za svoj stol pa otpočne:

— De, piši... Sretan Uskrs, ljubazni sine... usklićnik. Dopriješe do mene, oca tvoga, glasi... dalje u zagradama... a iz kog izvora, to se tebe ne tiče... zagrada... Jesi l' napisao?... Da ti vodiš život protivan i božjim i ljudskim zakonima. Ni udoban život, ni svjetski sjaj, ni obrazovanost, kojima se ti izvana prikrivaš, ne mogu skriti bezbožnički lik. Po imenu ti si kršćanin, ali u biti svojoj si bezbožnik, toliko jadan i nesretan, kao što su i svi ostali bezbožnici, čak još

jadniji, jer: oni bezbožnici, što za Krista ne znaju, propadaju zbog neznanja, ali ti ne mariš za njih. Ne ću sad ovdje nabrajati tvoje poroke, oni su tebi dovoljno poznati, reći ću samo, da razlog tvoje propasti ja vidim u tvojoj nevjeri. Ti sebe smatraš mudrim stvorom, dičiš se poznavanjem nauka, a ovo ne ćeš da shvatiš, kako nauka bez vjere ne samo da ne uzvisuje čovjeka, nego ga čak spušta na stupanj najniže životinje, jer...

Čitavo je pismo bilo u tom duhu. Pošto je završio pisati, đakon ga pročita naglas, zasjaji se i poskoči.

— Talenat, uistinu talenat! — reče on, oduševljeno gledajući paroha i plieštući rukama. — Bog daje takvu nadarenost! A? Bogorodice presveta! U sto godine, čini se, takva pisma ne bih sastavio! Bog vas pomog'o!

I o. Anastasij se oduševi.

— Bez talenta tako ne napisa! — reče on, ustajući i mičući prstima. — Ne napisa! Tu ti je takva retorika, da bi se bilo kojeg filozofa moglo zaskočiti i uza zid satjerati. Glava je to! Svijetla glava! Da se ne oženiste, o. Fjodore, odavno biste već među biskupima bili, doista, bili biste.

Pošto je izlio svoj gnjev u pismo, paroh osjeti olakšanje. Njemu se povrati i umor i izlomljenost.

Đakon je bio svoj čovjek, pa se paroh nije ustručavao da mu kaže:

— E pa, đakone, idi u miru božjem. Ja ću jedno po sata na divanu pridrijemati, valja se odmoriti.

Đakon ode i povede sa sobom Anastasija. Kao što uvijek biva uoči Svijetloga blagdana, na ulici bijaše mračno, ali je cijelo nebo blistalo od jarkih, svijetlih zvijezda. U tihom nepokretnom zraku mirisalo je na proljeće i blagdan.

— Koliko je vremena diktirao? — iščuđavao se đakon. — Desetak minuta, ne više! Drugi ni u mjesec dana ne bi takvo pismo sastavio. A? To ti je pamet! Takva pamet, da niti iskazati ne umijem! Čudo jedno! Doista, čudo!

— Školovanost! — uzdahne Anastasij, kad je prelazio blatnjavu ulicu, podižući do pojasa skute svoje mantije. — Ne možemo se mi s njime uspoređivati. Mi smo crkveni pojci, a on je bogme nauke prošao. Jest. Pravi pravcati čovjek, nema šta.

— A poslušajte tek, kako će danas o podnevnoj službi božjoj evanđelje čitati latinski! On i latinski zna, zna i grčki... A Petruha, Petruha! — odjednom se sjeti đakon. — E, sad će se on počešati! Pregrist će jezik! Upamtit će svoga sveca! Sad više ne će pitati: zašto? E baš ga je majstorski zaskočio! Ha-ha-ha!

Đakon se veselo i gromko nasmija. Poslije toga, kako je pismo Petru bilo napisano, on se razveselio i primirio. Svijest o ispunjenoj roditeljskoj dužnosti i vjera u snagu pisma povratiše mu i njegovu nasmijanost, i dobrodušnost.

Petar u prijevodu znači kamen, — govorio je, približujući se svojoj kući. — A moj Petar nije kamen, nego mlakonja. Zmija ga se dovezala, a on joj sve popušta, otarasiti se nje ne može. Fuj! Ima, bog da prosti, i takvih žena! A? Gdje joj je stid? Dovezala se momka, pripila se i za suknju ga veže... vrazi je raznijeli dabogda!

— A možda ne veže ona njega, već on nju?

— Svejedno, opet znači, da ona stida nema! A Petra ja ne branim... Prisjest će već njemu... Pročitat će pismo i počešati se po zatiljku! U zemlju će propasti od sramote!

— Pismo je sjajno, samo ovaj... kako bi bilo, da se ne pošalje, oče đakone. Nek ide s milim bogom!

— Šta to? — uplaši se đakon.

— Eto to! Ne šalji ga, đakone! Koja korist? Ma, ti ćeš poslati, on će pročitati, pa... pa šta onda? Samo ćeš ga uznemiriti. Oprosti, nek ide s milim bogom!

Đakon u čudu pogleda mračno Anastasijevo lice, njegovu raskopčanu mantiju, u pomrčini nalik na krila, te slegne ramenima.

— Kako to, da se oprosti? — upita on. — Ama ja ću za njega pred bogom odgovarati!

— Ono jest da je tako, ali ipak oprosti! Tako je pravo! A bog će za tvoju dobrotu i tebi oprostiti.

— Ali zar mi on nije sin? Moram li ja njega učiti ili ne moram?

— Učiti? Zašto da ne? Učiti se može, samo zašto ga bezbožnikom nazivati? Pa to njega, đakone, vrijeđa...

Đakon je bio udovac i živio je u maloj kućici sa tri prozora. Domaćinstvom mu upravljala njegova starija sestra, djevojka, koja je pred tri godine izgubila noge i stoga nije

silazila s postelje; on se nje bojao, slušao je i ništa nije radio bez njenih savjeta. O. Anastasij uđe k njemu. Opazivši u njega stol, već prekriven kolačima i crvenim jajima, on, tko zna zašto, po svoj prilici sjetivši se svoga doma, zaplaka, a da te suze okrene u šalu, istog se trena promuklo nasmije.

— Jest, još malo, pa ćemo se omrsiti, — reče. — Jest. — Ono, đakone, ni sad ne bi smetalo ... čašicu ispiti. Može li? Ja ću tako ispiti, — zašapće on, naginjući se prema vratima, — da starica ... ne će čuti ... ništa ...

Đakon mu šutke privuče bocu i čašicu, otvori pismo i stane čitati naglas. I sada mu se pismo isto tako sviđalo, kao i onda, dok ga je paroh diktirao. On se zasjaji od zadovoljstva, pa kao da je okusio nešto vrlo slatko, zakima glavom.

— Eh, ovo ti je pismo i pô! — reče on. — Petruhi se ni usnilo nije takvo pismo. Takvo šta njemu i treba, nek se preznoji ... nâ!

— Znaš šta, đakone? Ne šalji ga! — reče Anastasij, nalivajući kao slučajno drugu čašicu. — Oprosti mu, nek ide s milim bogom! Ja ću tebi ... vama onako po duši. Ako li mu otac rođeni ne će oprostiti, tko će mu onda oprostiti? Onda će, dakle, bez oproštenja živjeti? A ti, đakone, promisli: onih što će ga osuđivati i bez tebe će se naći, a ti bi za rođenoga sina trebao da tražiš one, koji će ga pomilovati! Ja ... ja ću, brate ti moj, popiti ... Posljednju ... Ovako ti uzmi pa mu napiši: opraštam ti, Petre! On će shv-atit. Osje-etit će! Ja, brate ... ja, đakone, po sebi to razumijem. Kad sam živio kao drugi ljudi, i nevolja me malo pratila, a sada, kad sam sliku i priliku božju izgubio, samo jedno hoću, da bi mi dobri ljudi oprostili. A i to još promisli, pravednicima praštati ne treba, već grešnicima. Šta da svojoj starici praštaš, kad ona nije grešna? Ne, onome ti oprosti, koga je i pogledati žalosno ... Jest!

Anastasij podupre glavu šakom te se zamisli.

— Nevolja, đakone, — uzdahne on, očito boreći se sa željom, da pije. — Nevolja! U grijesima rodi me mati moja, u grijesima sam živio, u grijesima ću i umrijeti ... Gospode, oprosti meni grešnome! Zapleo sam se, đakone! Nema mi spasa! Pa još da sam se u životu zapleo, nego pod samu starost pred smrt ... Ja sam ...

Starac odmahne rukom i opet popije, zatim ustane i presjedne na drugo mjesto. Đakon se, ne ispuštajući iz ruku pisma, ushoda iz kuta u kut. Mislio je o svom sinu. Nezadovoljstvo, bol, i strah više ga nisu uznemirivali: sve je to ušlo u pismo. Sada je samo zamišljao Petra, crtao njegovo lice, sjećao se prošlih godina, kad je sin dolazio u goste o blagdanima. Mislio je samo o ovome dobrom, toplom, tužnom, o čemu se može misliti ne umarajući se, ako hoćeš čitav život. Tugujući za sinom, on još jednom pročita pismo i upitno pogleda Anastasija.

— Nemoj slati! — reče on, mahnuvši šakom.

— Ne, ipak... treba. Ipak ono će ga ovaj... malo opametiti. Nije na odmet...

Đakon dohvati iz stola kuvertu, ali prije negoli je stavio u nju pismo, sjedne za stol, nasmiješi se i doda ispod pisma: »A nama su poslali novoga stalnog nadzornika. Ovaj je okretniji od prijašnjeg. I plesač, i pričalo, i majstor je u svemu, tako da su govorovske kćeri lude za njim. Vojni će načelnik Kosirev, vele, također uskoro u penziju. I vrijeme mu je!« Pa vrlo zadovoljan, ne shvaćajući, da je tim dodatkom na kraju pokvario strogost pisma, đakon napisa adresu i stavi pismo na najvidnije mjesto stola.

UDAV I KUNIĆ

Pjotr Semjonić, ispijeno i ćelavo biće u somotnom haljetku s kićankama malinove boje, pogladi svoje meke zaliske te nastavi:

— A evo, *mon cher*[1], ako hoćete, još jedan način. Taj način je najtananiji, mudar, lukav i najopasniji za muževe. Shvatljiv je samo psiholozima i znalcima ženskoga srca. Kod njega je *conditio sine qua non*[2]: strpljenje, strpljenje i strpljenje. Tko ne umije čekati i strpjeti se, tome on ne pristaje. Prema ovome načinu vi se, osvajajući bilo čiju ženu, držite što je moguće dalje od nje. Pošto ste osjetili naklonost prema njoj, poput bolesti, vi prestajete zalaziti u njenu kuću, srećete se s njome što je moguće rjeđe, letimice, pri čemu se lišavate zadovoljstva da razgovarate s njome. Sada djelujete na udaljenosti. Sve se sastoji u neke vrste hipnotiziranju. *Ona* vas ne mora vidjeti, ali vas mora osjećati, kao što kunić osjeća pojavu udava. Ne hipnotizirate je pojavom, već otrovom svoga jezika, pri čemu kao najbolji prijenosnik može da služi sam muž.

Na primjer, ja sam zaljubljen u osobu N. N. i hoću da je osvojim. Bilo gdje, u klubu ili u kazalištu sretnem joj muža.

— A kako vam je supruga? — upitam ga ja onako uzgred. — Vrlo mila ženica, kad vam velim! Veoma mi se sviđa! To jest, vrag bi ga znao, kako mi se sviđa.

— Hm . . . Po čemu se to ona vama tako svidjela? — pita zadovoljni muž.

— Predivno, pjesničko stvorenje, koje može ganuti i očarati čak i kamen! Uostalom, vi ste, muževi, prozaici i shvaćate svoje žene samo prvi mjesec poslije svadbe . . .

---

[1] dragi moj; francuski

[2] obavezan uvjet; latinski

Shvatite, da je vaša žena idealno žensko! Shvatite i radujte se, što vam je sudbina poslala takvu ženu! Upravo takvih žena treba u naše doba... upravo takvih!

— Što je na njoj tako naročito? — dvoumi se muž.

— Molim vas lijepo, ljepotica, puna gracije, života i istine, poetična, iskrena, a ujedno i zagonetna. Takve ženske duše kad se jednom zaljube, ljube snažno, svim žarom... I tome slično u tom smislu. Suprug se, toga istog dana, spremajući na spavanje, ne će uzdržati, da ne rekne ženi:

— Sreo sam Pjotra Semjoniča. Mnogo te hvalio. U zanosu... Te ljepotica si, te graciozna, te zagonetna... te da si kadra ljubiti nekako posebno. Nagovorio se za trojicu... Ha-ha...

Poslije toga, ne viđajući se s *njome*, ja opet udesim da se sretnem s mužem.

— Baš dobro, da te vidim, mili moj... — velim mu. — Svratio k meni jučer jedan umjetnik. Dobio od nekoga kneza narudžbu: naslikati za dvije tisuće rubalja glavicu tipične ruske ljepotice. Molio me, da mu potražim model. Htio sam ga uputiti k vašoj ženi, ali sam odustao. A vaša bi žena baš odgovarala. Divna glavica. Mene vraški vrijeđa, da taj neobični model ne zapinje za oko umjetnicima. Vraški vrijeđa.

Morao bi biti jako neljubazan suprug, da to ne prenese ženi. Ujutro se žena dugo gleda u ogledalo i misli:

»Odakle je on samo našao, da ja imam čisto rusko lice?«

Poslije toga, zagledajući u ogledalo, ona već svaki put misli na mene. U međuvremenu slučajni se susreti moji s njenim mužem nastavljaju. Poslije jednoga takvog susreta dođe muž kući i stane pažljivo promatrati ženino lice.

— Šta si se zagledao? — upita ona.

— Ama onaj čudak, Pjotr Semjonič, nalazi, da je tebi tobože jedno oko tamnije od drugoga. Ja toga ne vidim, sve da me ubiješ!

Žena ti opet po ogledalo. Dugo se ogleda i misli:

»Jest, čini se, lijevo je oko nekako tamnije od desnoga... Ne, čini se, da je desno tamnije nego lijevo... Uostalom, možda se to njemu samo tako pričinilo!«

Poslije osmoga ili devetoga susreta muž veli ženi:

— Susreo sam se u kazalištu s Pjotrom Semjoničem. Ispričava se, što ne može skoknuti do tebe: nema kad! Kaže, da

je vrlo zauzet. Čini se, da već četiri mjeseca nije bio u nas... Stanem ga ja prekoravati zbog toga, a on se ispričava i veli, da nam ne će doći, dok ne završi nekakav posao.

— A kad će ga svršiti? — pita žena.

— Veli, da ne će prije godine ili dvije. A kakav je to posao u tog vjetrogonje, vrag bi ga znao. Čudak, bogami! Dovezao me se, kao s nožem pod grlo: zašto vaša žena ne nastupi na sceni? S takvom, veli, plemenitom spoljašnošću, s tako razvijenom i umješnom osjećajnošću, grehota je živjeti kod kuće. Ona, veli, mora odbaciti sve i poći onamo, kamo je zove njen unutarnji glas. Svakidašnje stvarce nisu stvorene za nju. Takve, veli, prirode, kao što je ona, moraju biti izvan vremena i prostora.

Žena, naravno, nejasno pojmi tu ljeporekost, ali se ipak topi i guši od ushita.

— Glupost! — veli ona, trudeći se, da se prikaže ravnodušnom. — A šta je još rekao?

— Da nisam, veli, zauzet, ja bih vam je oteo. E pa, velim ja, otmite je, ne tuk'o se ja na dvoboju. Vi nju, viče on, ne shvaćate! Nju treba shvatiti. To je, veli, tankoćutna priroda, snažna, priroda koja traži izlaza! Žalim, veli, što ja nisam Turgenjev, već bih je davno bio opisao. Ha-ha... Dopala si mu se! Eh, mislim ja, da ti, brajko moj, poživiš s njome dvije-tri godinice, drukčije bi guslio... Čudak!

I jadnom ženom polako ovlađuje strasna žudnja za susretom sa mnom. Ja sam jedini jedincati čovjek, koji ju je shvatio, i jedino meni ona može mnogo toga ispričati! Ali ja uporno ne dolazim i ne pojavljujem joj se na oči. Nije me vidjela odavno, ali moj mučno-slatki otrov već ju je zatrovao. Muž joj, zijevajući, prenosi moje riječi, a njoj se čini, da sluša moj glas, vidi blijesak mojih oči.

Dođe vrijeme da se hvata povoljan trenutak. Jedne večeri stigne muž kući te veli:

— Sretoh maločas Pjotra Semjoniča. Nekako jadan, tužan, objesio nos.

— Zašto? Šta mu je?

— Tko bi ga znao. Tuži se, da ga ubi tuga. Ja sam, veli, sam samcat; nemam, veli, ni bližnjih, ni prijatelja, nema te duše, koja bi razumjela mene i stopila se s mojom dušom.

Mene, veli, nitko ne razumije, i ja sada želim samo jedno: smrt...

— Gluposti! — veli žena, a u sebi misli: — »Jadnik! Ja ga vrlo dobro shvaćam! I ja sam osamljena, ni mene nitko ne razumije osim njega, tko će onda shvatiti stanje njegove duše, ako ne ću ja?«

— Jest, velik je čudak... — nastavi muž. — Od tuge, veli, niti kući idem, svu noć po N-skom bulevaru šetam.

Žena sva plamti. Silno bi joj se pošlo na N-ski bulevar, da bar jednim okom pogleda čovjeka, koji ju je umio shvatiti i koji je sada u tuzi. Tko zna? Da ona prozbori s njime, da mu rekne riječ — dvije utjehe, možda bi on prestao patiti. Da mu kaže, kako on ima prijatelja, koji ga razumije i cijeni, preporodio bi se dušom.

»Ali to je nemoguće... ludo, — misli ona. Na to se ne smije ni pomisliti. Možda bih se još i zaljubila, a šta onda, baš je to ludo... glupo.«

Pošto dočeka, da muž zaspi, pridigne glavu svu u vatri, prinese prst k usnama i pomisli: šta, ako se usudi, da sad izađe iz kuće. Poslije već može štogod slagati, reći će, kako je bila skoknula do ljekarnice, zubaru.

»Idem!« — odluči.

Plan joj je već gotov: iz kuće će mračnim stepeništem, do bulevara kočijom, na bulevaru će proći mimo njega, pogledat će, i natrag. Time ne će kompromitirati ni sebe, ni muža.

I ona se odjene tiho, izađe iz kuće i požuri k bulevaru. Na bulevaru je tamno, pusto. Golo drveće spava. Nema nikoga. Ali eno ona ugleda nečiju silhuetu. To mora da je on. Drhteći cijelim tijelom, sva izvan sebe, ona mi se polagano približuje... ja idem prema njoj. Trenutak stojimo šuteći i gledamo se u oči. Prolazi još jedan trenutak šutnje i... kunić bezuvjetno pada udavu u usta.

U PROLJEĆE

Monološka scena

Rano jutro. Na krovnome se prozoru pokaže mlad siv mačak s dubokom ogrebotinom na nosu. Jedno vrijeme prezirno žmirka, zatim progovori:

— Pred vama je najsretniji od svih smrtnika! O, ljubavi! O, slatki trenuci! O, kad budem krepao i kad me uzmu za rep i bace na smetište, čak ni onda ne ću zaboraviti prvi susret pored razvaljena bureta, ne ću zaboraviti njenih uskih oštrih očica, njena poput somota mekog uha! Za jedan pokret onoga gracioznog, božanstvenog repa, spreman sam da prepustim čitav svijet! Uostalom... zašto vam to govorim? Nikad vi niste razumjeli ni mačke, ni gimnazijalce, ni usidjelice. Vi, ljudi, vi ste sićušni, ništavni i ne možete hladnokrvno gledati mačju sreću. Vi se zavidno smješkate i predbacujete mi moju sreću. »Blago li mačkima!« Ali ni jednom od vas ne padne na pamet da se zapita, po koju cijenu mi smažemo sreću. Zato dajte, pa ću vam ispričati, koliko mačke stoji sreća! Uvidjet ćete, da se u potjeri za njom mačak bori, da štošta stavlja na kocku i neizrecivo više pati, negoli čovjek! Evo čujte... Obično u 9 sati navečer naša kuharica iznosi pomije. Ja izađem za njom i prejurim po lokvama preko cijelog dvorišta. U mačaka nije običaj nositi kaljače, pa se tako htio — ne htio desi, da svu noć zaboravim na svoje gađenje prema vlazi. Na kraju dvorišta skočim na plot i pažljivo pođem njegovom ivicom; ozdo me zlurado prati prepeličar, moj najljući neprijatelj, snatreći o tome, kako ću se prije ili kasnije srušiti s plota i dopustiti mu, da me zaskoči. Zatim, jedan lijep skokčić — i već sam na šupi. Odatle s mukom uspužem uz oluk visoke kuće i zakoračim uskom, kliskom strehom. Sa strehe skoknem na iduću kuću.

Tu me na krovu obično dočekuju moji suparnici. O, gospodo, da samo znate, koliko se ožiljaka, brazgotina i čvoruga krije pod mojom dlakom, kosa bi vam se naježila. Prošle godine umalo mi nije oko iscurilo, a pred tri dana moji su me suparnici gurnuli s visine dvokatne kuće. Ali na posao. Stanem ja pjevati. Mi, mački, u muzici smo teoretičari i držimo se nove škole, začetnikom koje smatram sebe: ne natjerujemo se za motivom, nego nastojimo pjevati što jače i što duže. Gradski ljudi su loši teoretičari, i zato nije nikakvo čudo, što ne shvaćaju naše pjevanje i nabacuju se na nas kamenjem, metlama, zalijevaju nas pomijama i huckaju na nas pse. Desi mi se, da pjevam i tri sata, koji put i više, sve dotle, dok mi vjetar ne donese do uha nježno, pozivno »miau«. Poput munje, jurnem ja na taj poziv, pronađem je... Naše su mačke, osobito one iz prodavaonica čaja, poštene. Ma kako da vole, nikako se ne prepuštaju bez protivljenja. Treba steći upornosti i snage volje, da se domogne uspjeha. Ona sikće, grebe vam nos, koketno žmirka; kad vas pred njenim očima suparnici malo isprašе, ona stane presti, striže brcima, bježi od vas po krovovima, po plotovima. Muke su strašne, jer slatki trenutak obično ne dođe prije 4—5 sati ujutro.

Sada vam je razumljivo, koliko mene stoji sreća.

(Zadigne rep i dostojanstveno odšeta dalje)

KRITIČAR

Star i pogrbljen »časna starina« kriva podvoljka i nosa malinove boje sretne se u buffetu jednoga privatnog kazališta sa svojim davnašnjim prijateljem — novinarom. Poslije uobičajenih pozdrava, upita i uzdaha, časna starina predloži novinaru da štogod popiju.

— Ima li smisla? — namršti se novinar.

— Zašto ne, idemo, popit ćemo. Ja ti inače, brate, ne pijem, ali ovdje ti bratu glumcu daju popust, skoro u po cijene — sve da i ne ćeš, popiješ. Idemo!

Prijatelji priđu k tezgi i popiju.

— Nagledao sam se vaših kazališta. Dobra su, nema šta, — veli časna starina podrugljivo se smješkajući. — Mersi[1], nisam se nadao. I to mi je prijestolnica, središte umjetnosti! Sramota me gledati.

— Jesi li bio u Aleksandrovki? upita novinar.

Časna starina prezirno odmahne rukom i dobrodušno se nasmiješi. Njegov se nos malinove boje smežura i ispusti podsmješljiv zvuk.

— Bio sam! — odgovori kao preko volje.

— Pa šta? Sviđa li ti se?

— Sviđa, sviđa mi se građevina. Izvana, kazalište je lijepo, ne ću osporavati, ali što se samih umjetnika tiče — oprosti, molim te. Možda oni i jesu dobri ljudi, geniji, Dideroti[2], ali s moga stajališta oni su ubice umjetnosti i ništa više. Da se mene pita, ja bih njih prognao iz Petrograda. Tko je u vas njima šef?

---

[1] franc. merci = hvala; — op. prev.

[2] D. Diderot, franc. filozof i enciklopedist (1713—1784); — op. prev.

— Potjehin[1].

— Hm ... Potjehin. Kakav mi je to menadžer? Nit' je pojava, nit' spoljašnost kakva, nit' ima glasa. Menadžer, ili direktor, onaj pravi pravcati, mora biti naočit, solidan, ulijevati strahopoštovanje, da to čitav ansambl osjeti! S ansamblom valja strogo, baš tako!

Časna starina ispruži stisnutu pest i usnama proizvede zvuk, migoljiv, kao ulje na tavi.

— Baš tako! A kako si ti mislio? Bratu se glumcu, osobito dok je mlad, ne smije puštati na volju. Valja, da shvati i osjeti, kakav je on čovjek. Počne li menadžer s njime na »vi« i da ga miluje, on će ti se menadžeru popeti na glavu. Pokojni Sava Trifonič, možda pamtiš, znao je s tobom, k'o s pobratimom, kao sa sebi jednakim, a kad se umjetnosti što ticalo, tu ti je bio bog i batina!! Znalo je biti, ili da te oglobi, ili da te osramoti pred publikom, ili da te tako izgrdi, da tri dana poslije toga pljuješ. A zar Potjehin može tako? Nema on ni siline, ni poštena glasa. Ne samo da ga se ne će pobojati tragičar ili rezoner, nego ni posljednja rupa na svirali iz Fortinbrasove pratnje. Ali da mi okrenemo još po jednu, a?

— Ima li smisla? — mršti se novinar.

— Ono, jest, kad se pije do u noć, nije sasvim u redu ... ali bratu ti daju popust — grehota je da se ne popije.

Prijatelji ispiše.

— Ipak, ako se nepristrano promisli, naš je ansambl priličan, — veli novinar, stavljajući u usta crvenoga kupusa.

— Ansambl? Hm ... Priličan je, nema šta ... Nije, brate, uginuše danas u Rusiji dobri glumci! Ne osta ni jedan!

— Ama kako ni jedan! Kanimo se ostale Rusije, već u samome Piteru[1] može se naći dobrih glumaca! Na primjer, Svobodin ...

— Svobodin? — veli časna starina, ustuknuvši užasnut i pljesnuvši rukama. — Zar mi je to glumac? Boga se bojao, zar su glumci takvi? To je diletant!

— Ali ipak ...

---

[1] S ovim imenom je mala igra riječima: rus. potjeha = zabava; — op. prev.

[1] Piter = lokalni, familijarni izraz za ondašnji Peterburg, Petrograd; — op. prev.

— Šta ipak? Da se mene pita, ja bih toga tvoga Svobodina protjerao iz Petrograda! Zar se onako može glumiti, a? Zar se može? Hladan, suh, ni kapi osjećanja, jednoličan, bez truna ekspresije... Ne, hajte da još popijemo! Ne mogu! Zagušljivo je!

— Nemoj, brate, pusti... ne mogu više piti!

— Ja častim! Bratu ti daju popust — mrtav bi popio! Ljudi plaćaju dvadeseticu, a mi petak. Jeftinije je od gljiva!

Prijatelji ispiše, pri čemu novinar odmahne glavom i zastenje tako odlučno, kao da je odlučio poći u smrt za istinu.

— Ne glumi on srcem, već razumom! — nastavi časna starina. — Pravi glumac glumi nervima i žilicama ispod koljena, a taj će ti lupetati, baš kao po gramatici ili propisima... A zato i jest jednoličan. U svim je ulogama jednak. Serviraj je s kakvim te volja sosovima, štuka ti ostaje štuka! Tako ti je to, brate... Metni ti njega u melodramu ili u tragediju, pa ćeš vidjet, kako će se sklupčati... U komediji će ti svatko odglumiti, ali deder ti meni odglumi u melodrami ili u tragediji! Zašto u vas ne postavljaju melodrame? Boje se! Nema ljudi! Vaš se glumac ne umije niti odjenuti, niti podviknuti, niti pozu zauzeti.

— Čekaj, meni je svejedno čudno... Ako Svobodin nije talenat, ali mi pored njega imamo Sazonova, Dalmatova, imađasmo Petipa, pa u Moskvi ti je Kiseljevski, Gradov-Sokolov, a u provinciji Andrejev-Burlak...

— Čuj, ja s tobom ozbiljno govorim, a ti tu tjeraš šegu, — uvrijedi se časna starina. — Ako su tebi sve to umjetnici, onda ja ne znam, što ja s tobom uopće razgovaram. Zar su to glumci? Pravi pravcati mediokriteti! Šmira[1], prenemaganje, kreveljenje i ništa više! Njih ja ne bih, kad bi se mene pitalo, ni na puškomet kazalištu pripuštao. Oni mi tako dušu paraju, da sam ih spreman na dvoboj izazvati! Molim te, zar su to glumci? Oni će umirati na sceni, a takvu će grimasu napraviti, da na galerijama sve puca od smijeha. Onomadne mi predložiše, da se upoznam s Varlamovim — ni za živu glavu!

---

[1] Riječ iz kazališnoga žargona; u rus. = šarž (prema franc. charge); označuje slabu glumu, groteskno oponašanje. — Op. prev.

Časna starina zlobno izbulji oči na novinara, učini kretnju negodovanja pa će tonom uzvišena tragičara:

— Kako te volja, ja ću još potegnuti!

— Ah... ali čemu? Već si dosta popio!

— Ama šta se mrštiš? Zar nije na popust! Ja inače ne pijem, ama kako da se ne popije, kad je...

Prijatelji ispiše i čitavu minutu tupo gledahu jedan u drugoga, misleći o temi razgovora.

— Naravno, svatko ima svoje mišljenje, — promrmlja novinar, — ali treba biti vrlo pristran i s preduvjerenjima, pa ne priznati, da je, na primjer, Gorjeva...

— Napuhali su! — upadne u riječ časna starina. — Komadić leda! Talentirana riba! Tip-top! Ima talentića, ne branim, ali nema vatre, siline, nema onoga, razumiješ, soli glumačke! Šta mi ti je njena gluma? Porcija sladoleda! Limunada! Kad ona glumi, pravome se gledaocu, koji se razumije u kazalište, na brkovima i bradi hvata inje! I uopće u Rusiji više nema pravih glumica... nema i nema! Svijećom da ih tražiš... Ako se i nađe koji talentić, brzo zgasne i ugine u današnjem strujanju... Ni glumaca nema... Na primjer, uzmimo vašeg Pisareva... Šta je to?

Časna starina uzmakne korak nazad i zaprepašteno iskolači oči.

— Šta je to? Zar je to glumac? Ne, reci ti meni po savjesti: zar je to glumac? Zar njega možeš pustiti na scenu? Viče nekim divljim glasom, lupa, rukama lomata... Nije za njega da glumi ljude, već gušterine i mamute pretpotopne... Njih!

Časna starina lupa šakom o sto i viče:

— Njih!

— De, de... tiše! — umiruje ga novinar. — Nezgodno je, svijet gleda...

— Ne smije se tako, brajko moj! To nije gluma, nije umjetnost! To znači upropašćivati, cijepati umjetnost. Pogledaj Savinu... Šta je to?! Talenta — ni za lijek, jedino nešto izvještačene okretnosti i šaljivosti, koju ne bi trebalo dopustiti na ozbiljnoj sceni! Gledaš je i prosto se, razumiješ li, zgražaš: gdje smo to mi? Kako idemo? Za čim težimo? Pro-o-pade umjetnost!

Prijatelji, po svoj prilici shvativši jedan drugoga, u pijanstvu, šuteći priđu k tezgi te gucnuše.

— Ti... ti to veoma str...rogo, — zamuckuje novinar.

— N-ne mogu drukčije! Ja sam klasičar, Hamleta sam glumio i zahtijevam, da sveta umjetnost bude umjetnost... Ja sam starac... U poređenju sa mnom svi su oni ma...mališani... Jest... Upropastiše rusku umjetnost! Na primjer, Moskovljanka Fedotova, ili Jermolova... Jubilej pripremaju, a šta su korisna napravili za umjetnost? Šta? Samo su ukus publici pokvarili! Ili, uzmimo, razvikane Moskovljane Lenskoga i Ivanova-Kozeljskoga... Kakav mi je njihov talenat? Sve je to izvještačeno... I kako oni samo shvaćaju stvar, tako im boga! Tā za glumu je malo samo že...želja, tu je još potrebna i nadarenost, iskra! Daj da okrenemo još po jednu, a?

— Ama tek što is... ispismo!

— Hajde! Svejedno je... ja častim... Brat ima popust, ne ćeš mnogo zapiti!

Prijatelji opet nagnuše. Oni već oćutješe, da je sjediti neuporedivo udobnije, nego stajati, pa sjednu za stolić.

— Ili uzmimo druge koje... — zamrmori časna starina. — Sve sama nesreća i sramota za ljudski rod... Jednome još nije ni 20 godina, a već je do srži pokvaren... Mlad čovjek, zdrav, lijep. a upinje se da glumi kakvog mu drago Svistjuljkina ili Piščaločkina, koji će se lakše svidjeti gledalištu, ali da se klasičnih uloga prihvati, o tome i ne sanja. U naše je vrijeme, brate, svaki glumac Hamleta igrao... Sjećam se, u Smolensku se, zbog bolesti jednoga glumca, pokojni Vaska šaptač prihvatio da igra vojvodu Richelieu-a. Mi smo ozbiljno gledali na umjetnost, ne kao ovi današnji... Naprezali smo se... Znalo se desiti, da blagdanom ujutro odgudiš Kralja Leara, a navečer raspališ Coverleya, i to tako, da kazalište grmi od pljeska...

— Nije, i sad se nađe dobrih glumaca. Na primjer, u Moskvi kod Korša Davidov — svaka čast! Jesi li vidio? Gigant! Ko... kolos!

— Psss... uostalom, ništa naročita... koristan glumac... Samo, brate, nema držanja, škole... Njega bi trebalo k dobru menadžeru, udariti mu poštenu obuku — eh, što bi tu ispao glumac i po! A ovako je bezbojan... ni riba, ni meso... Šta

više, čini se, da nema ni talenta. Tek onako, na... napuhali, preuveličali. Kon'bar! Dajde amo dvije ljute! Brže!

Dugo još gunđaše časna starina. Buffetskim se popustom koristio sve dotle, dok mu se malinova boja s nosa ne razli po čitavome licu, i dok se novinaru samo od sebe ne zaklopi lijevo oko. Njegovo lice postade kao i prije strogo i sapeto podrugljivim osmijehom, glas potmuo, kao grobni glas, a oči gledahu neumoljivo — zlobno. Ali se odjednom lice, vrat, pa čak i šake časnoga starine ozare najblaženijim i poput paperja najnježnijim smiješkom. Tajnovito namigujući, on se nagne k novinarevu uhu i zašapće:

— A da nekako naprašimo Potjehina iz vaše Aleksandrinke, i da sav njegov ansambl — razjurimo! Pa da skupimo nov ansambl, pošten, ne razmažen, pa potražimo u Rjazanu, ili Kazanu takva menadžera, koji bi, znaš, umio držati reda.

— Pa da postavimo »Ugolinovu smrt« i »Belizarija«, pa ti kao nikad dosad razvežemo onu bombu od predstave — Otella, ili da raspalimo, shvaćaš li ti to, »Opljačkanu poštu«, vidio bi ti onda, kako bi k meni nagrnuo narod! Uvjerio bi se, šta znači prava pravcata gluma i talenat!

DOGAĐAJ

Priča poštanskog kočijaša

Eto, u toj šumici, što je iza obronka, zbio se, gospodine, događaj. Moj pokojni tatica, carstvo im nebesko, nosio je gospodaru pet stotina srebrnih rubalja; onda su naši i šepeljevski seljaci unajmljivali kod gospodara zemlju u arendu, pa su tatica nosili novce za pola godine. Oni su bili čovjek bogobojazan, čitali su pismo, i da koga prevari u računu, ili uvrijedi, ili recimo, po zlu ne spomenuto, prevari — ne daj bože, i seljaci su ih jako obožavali, i kada je nekoga trebalo poslati u grad — k načelstvu, ili s novcima, onda su njih slali. Oni su se razlikovali od običnog seljaka, al, ne budi rečeno za uvredu, u njima je boravila malodušna fantazija. Voljeli su se opijati. Događalo se da nisu mogli proći mimo krčme: uđu, ispiju čašicu — i eto ti zla! Znali su oni za tu svoju slabost i, kada su vozili društvene novce, onda su, da ne zaspu, ili da ih slučajno ne izgube, uvijek uzimali sobom mene ili sestricu Anjutku.

Da budem iskren, cijela naša porodica je jako sklona votki. Ja sam pismen, u gradu sam šest godina služio u trafici i mogu da porazgovaram sa svakim obrazovanim gospodinom, i razne lijepe riječi znam da govorim, ali kako sam čitao u jednoj knjižici, da je votka krv satane, to je stvarno istina, gospodine. Od votke sam poblijedio i nisam nikakva pojava, i eto, izvolite vidjeti, služim kao kočijaš, kao nepismeni seljak, kao neuk.

I tako, velim vam, vozili su tatica novce gospodaru, s njime je išla Anjutka, a u to vrijeme Anjutki je bilo sedam godinica, ili osam — guskica, ne vidiš je sa zemlje. Do Kalančika su došli sretno, bili su trijezni, a kad su stigli do Kalančika i ušli k Mojsejki u krčmu, poče u njih to ludovanje. Ispiše oni tri čašice i počeše se hvaliti pred narodom:

— Čovjek sam, vele, malen, prost, a u džepu imam pet stotina srebrnih; ako ushtjednem, veli, i krčmu ću, i sve ću posude, i Mojsejku sa njegovom Židovkom i Židovčićima kupiti. Sve, veli, mogu kupiti i otkupiti.

Na taj su se način, znači, našalili, a zatim su se počeli ovako tužiti: — Loše je, veli, pravoslavni, biti bogat čovjek, trgovac, ili nešto slično. Ako nemaš novaca, nemaš niti posla, ako ih imaš, moraš se stalno držati rukom za džep, da ti ih lopovi ne ukradu. Strašno je živjeti na svijetu onome, tko ima mnogo novaca.

Pijani ljudi su, naravno, slušali, dovijali se i frkali brkove. A onda se tu na Kalančiku gradila željeznica, i koje-kakvog ološa i bosonogih odrpanaca bijaše tušta i tma, kao skakavaca. Tatica su zatim došli k sebi, ali već je bilo kasno. Riječ nije vrabac, kad izleti — ne možeš je uhvatiti. Idu oni gospodine, šumicom, i odjednom, eto ti, netko straga jaši na konju. Tatica nije bio od plašljiva soja — to se mora reći, ali su se preplašili; ondje, u šumici, put je neprolazan, samo voze sijeno i drva, i jašiti ondje nema tko niti zašto, osobito u radno vrijeme. U dobru poslu sigurno se ne jaši.

— Kao da je potjera, — govori tatica Anjutki, — ta prilično brzo jašu. Trebao sam u krčmi šutjeti, jezik za zubima držati. Oh, kćerkice, srce mi sluti, da će biti neke nesreće!

Razmisliše oni časak o svom opasnom položaju, te vele mojoj sestrici Anjutki: — Stvar se čini neuvjerljiva, al možda je uistinu potjera. Kako bilo, draga Anuška, uzmide ti, brajko, novce, spremi ih u skute i otiđi iza grma, sakrij se. Zlu ne trebalo, ako napadnu, prokletnici, onda ti bježi majci i predaj joj novce, neka ih ona odnese starješini. Samo čuj, nemoj nikome da izlaziš na oči, bježi negdje šumom, negdje gorom, da te nitko ne vidi. Bježi i zazivaj milostivog boga. Hristos bio s tobom!

Tatica je gurnuo Anjutki zavežljaj s novcima, a ona iznašla grm, malo pogušći, i sakrila se. Zamalo k ocu dojuriše tri konjanika, jedan jak, u pamučnoj rubaški i velikim čizmama, a druga dvojica poderana, bijedna, vjerojatno sa željeznice. Čega se tatica pribojavao, to se i dogodilo, uistinu. Onaj, u pamučnoj rubaški i velikim čizmama, krupan, snažan mužik, naočitiji od običnog seljaka, zaustavi konja i sva trojica uhvatiše taticu.

— Stoj, ti takav i takav! Gdje su novci?

— Ta kakvi novci? Pošao sam lugaru!

— A ti novci, koje nosiš gospodaru za arendu! Daj ih, vucibatino, vraže ćelavi, jer ćemo te ubiti, umrijet ćeš bez pokajanja!

I počeše oni nad taticom pokazivati svoju podlost, a tatica umjesto da ih moli, da plače ili bilo što drugo, razljutio se i počeli ih grditi, sasvim, znači, strogo.

— Što ste se vi, veli, nitkovi zaintačili? Pogani ste vi ljudi, ne poznajete boga, ne će kuga da vas ubije! Ne treba vama novaca, nego korbač, da se tri godine poslije toga češete po leđima. Odlazite, glupani, jer ću se početi braniti! Imam revolver sa šest metaka za pasom!

A razbojnici od takvih riječi postaše još bješnji, i stadoše tući taticu čime su stigli.

Pretražili oni cijela kola, opipali cijelog taticu i čak su mu čizme svukli; kad su vidjeli da od udaraca tatica poče još više ružiti, počeše ga mučiti na razne načine. Anjutka je u to vrijeme sjedila iza grma i, jadnica, sve vidjela. Kad je vidjela, da tatica leže na zemlji i ropću, pojurila ona smjesta svom snagom, potrčala negdje kroz grmlje, negdje obronkom natrag kući. Bijaše ona mala djevojčica, neuka, nije znala puta i jurila je kuda je oči vode. Do kuće je bilo kojih devet vrsta. Drugi bi dojurio za jedan sat, a malo dijete, jasno, korak naprijed, dva koraka ustranu, a i ne može svatko hodati bosim nogama po šumskim bodljama, i na to treba biti priviknut, a naše djevojke su sve, obično, puzale po peći, ili po dvorištu hodale, a u šumu su se bojale ići.

Do večeri je Anjutka nekako dotrčala do nastambe, gleda — nečija kućica. A to bijaše kućica lugara za Suhorukovo, u državnoj šumi, koju su trgovci onda zakupili jer su palili ugalj. Pokucala ona. Izlazi joj baba, žena lugareva. Anjutka odmah, prva stvar, poče plakati i objasni joj sve kako jeste, po istini, i čak je o novcima ispričala. Lugareva žena se raznježi.

— Jadnice moja! Jagodice! To je tebe, takvu malenu, bog sačuvao! Kćeri moja rođena! Hajdemo u kolibicu, da ti makar dadnem jesti!

Znači, počela se ulagivati Anjutki, nahranila je, napojila je i čak je poplakala zajedno sa njom i tako ju je pre-

dobila, da je djevojčica, promislivši, svežanj s novcima njoj predala.

— Ja ću, sunašce moje, spremiti, a sutra, veli, ujutro ću ti dati i do kuće ću te otpratiti, mila.

Uzela baba novce, a Anjutku spremila spavati na peć, gdje su se u to vrijeme sušili snopići pruća. I na toj istoj peći, na snoplju, spavala je lugareva kćerkica, isto tako majušna kao i naša Anjutka. A kasnije nam je Anjutka pričala da je pruće tako mirisalo, poput meda! Legla Anjutka, a spavati ne može, tihano plače: žao joj tatice i strašno joj. I tada, gospodine, prolazi čas-dva, i ona vidi, u kućicu ulaze ona tri razbojnika, koji su taticu mučili. I onaj s njuškom i u pamučnoj rubaški, njihov vođa, prilazi babi i veli:

— Eh, ženo, samo smo uzalud, samo smo uzalud život pogubili. Sada, veli, u vrijeme ručka ubismo čovjeka. Ubismo ga, ubismo, a novca ne nađosmo ni prebijene pare.

Prema tome, taj u pamučnoj rubaški, ispade da je lugaričin muž.

— Uzalud propade čovjek, — vele njegovi prijatelji, odrpanci, — uzalud smo naprtili grijeh na dušu.

Lugarica pogleda u svu trojicu i zasmijulji se.

— Što se, budalo, smiješ?

— A smijem se zato, što ja, eto, nisam ni života lišila nikoga, ni grijehom dušicu opteretila, a novce sam našla.

— Kakve novce? Što lažeš?

— A evo pogledaj kako ja lažem.

Lugarica razveza zavežljaj i pokaza im, prokletnica, novce, zatim je ispričala sve, kako je k njoj došla Anjutka, što je Anjutka govorila i ostalo. Razbojnici se obradovaše, počeše dijeliti među sobom, samo što se ne potukoše, zatim, sjedoše za stol žderati. A Anjutka leži, jadnica, čuje sve njihove riječi i trese se, kao miš. Što da sad radi? Iz njihovih riječi razabrala je, da su tatica mrtvi i da leže nasred puta, i pričinja joj se, glupastoj, kao da sirotog taticu jedu vuci i psi, kao da je naš konj zalutao daleko u šumu i njega su isto izjeli vuci, i kao da će samu Anjutku za to, što nije novce spasila, staviti u tamnicu i tući.

A razbojnici se najedoše i poslaše babu po votku. Dadoše joj pet rubalja, da kupi i votke, i slatkoga vina. Počeše

za tuđe novce pijančovati i pjevati. Pili su, pili, psi, i opet su babu poslali, kako bi, znači, pili bez kraja i konca.

— Do jutra ćemo se veseliti! — viču oni. — Sada imamo dosta novaca, nemamo što da žalimo! Pij, al pamet ne zapijaj!

I tako, oko ponoći, kada su svi bili zdravo ponapijeni, baba je odjurila po votku treći puta, a lugar se prošeta dva puta po kućici, a sav se ljulja.

— A što, veli, braćo, te djevojčice se treba otarasiti! Ako je tako ostavimo, ona će prva protiv nas svjedočiti.

Promisliše, prosudiše i odlučiše tako: Anjutka ne smije ostati živa — treba je zaklati. Jasna stvar, zaklati nevino dijete strašna je stvar, takva posla će se prihvatiti jedva pijani ili pogorjeli. Bit će da su se časak svađali tko će je ubiti, jedan su drugoga nagovarali, gotovo da se opet nisu potukli i — nitko nije pristao. Tada baciše ždrijeb. Iziđe na lugara. On jošte ispije punu čašu, kašljucnu i ode u trijem po sjekiru.

A Anjutka je djevojčica, koja se ne da prevariti. Iako je glupa, ipak je zamislila, reci molim te, takvu stvar, koja ne bi pala na pamet niti svakom pismenom čovjeku. Može biti da se gospod ražalio nad njom i u taj čas joj poslao pamet, a, može biti, da se opametila od straha, samo, na kraju, dogodilo se, da je ona ispala lukavija od sviju. Ustala je tihano, pomolila se bogu, uzela onaj isti kožuščić, kojim ju je lugarica pokrila; i, shvaćaš li, s njom je na peći ležala lugarova djevojčica, istih godina kao i ona, — ona tu djevojčicu prekrije kožuščićem, a s nje skinu ženin kaput i nabaci na sebe. Prerušila se, znači. Nabacila kaput na glavu i tako pošla kroz kolibu, kraj pijanaca, a ovi su mislili da je to lugarova kći, i čak je nisu ni pogledali. Na njezinu sreću, babe nije bilo u kućici, otišla je po votku, inače je, sigurno, ne bi mimoišla sjekira, zato, što bapske oči vide kao u kopca. Baba ima oštro oko.

Izišla Anjutka iz kućice i bjež kuda je oči vode. Cijelu noć je lutala šumom, a ujutro je izišla na čistinu i potrčala putom. Dao bog, te susrela pisara Jegora Daniliča, carstvo mu nebesko. Išao on sa udicama da lovi ribu. Ispričala mu Anjutka sve potanko. On brže nazad — nije sad do ribe! — u selo, sabrao mužike i tjeraj lugaru.

Dođoše onamo, a razbojnici leže svi poleđuške, pijani, leže gdje se tko našao. S njima bijaše i pijana baba. Najprije ih pretražiše, uzeše novce, a kad pogledaše na peć, ono — bog bio s njima! Leži lugareva djevojčica na snoplju, pod kožuščićem, a glava joj sva u krvi, odsječena sjekirom. Probudiše seljake i babu, svezaše im ruke na leđa i odvedoše u općinu. Baba jauče, a lugar samo maše glavom i moli: — Da se osvijestim, braćo! Boli me glava.

Zatim je kako i treba bio sud u gradu, osudili su ih po svoj strogosti zakona.

Eto, kakav se događaj dogodio, gospodine, iza te šume što je iza obronka. Sad se već jedva vidi, zalazi iza njega crveno sunašce. Raspričao sam se s vama, a konji stali, kao da i oni slušaju. Eh vi, dragi, dobri moji! Jurite veselije, gospodar je dobar gospodin, dat će za čaj! Ej vi, golubani!

SUDSKI ISTRAŽITELJ

Kotarski liječnik i sudski istražitelj putovali jednoga lijepog, jesenskog podneva na uviđaj. Istražitelj, jak muškarac tridesetpetih godina, zamišljeno gledaše u konje i govoraše:

— U prirodi ima dosta toga zagonetnog i tamnog, ali i u svakidašnjem životu, doktore, često se desi, da se čovjek sukobi s pojavama, koje odlučno izmiču objašnjenju. Eto, ja poznajem nekoliko zagonetnih čudnih smrti, uzrok kojih prihvatit će se objašnjavati samo spiritisti i mistici, čovjek pak bistre glave u nedoumici će raširiti ruke i ništa više. Na primjer, poznavao sam neku veoma inteligentnu damu, koja je sebi bila prorekla smrt i umrla bez ikakva vidljiva uzroka upravo na dan, što ga je bila označila.

— Nema posljedice bez uzroka, — reče doktor. — Čim ima smrti, znači da ima i uzroka. A što se predskazivanja tiče, nema tu baš mnogo čudnovatog. Sve naše dame i sve babe imaju dara za proricanje i predosjećanje.

— Kako bilo da bilo, ali moja je dama, doktore, nešto posve drugo. U njenu predskazivanju i njenoj smrti nije bilo ničega ni bapskoga, ni damskoga. Mlada žena, zdrava, pametna, bez ikakvih predrasuda. Imala je tako pametne, vedre poštene oči; lice otvoreno, razumno, lakoga, čisto ruskog smiješka u pogledu i na usnama. Sve damsko ili bapsko, ako hoćete, na njoj bješe samo jedno — ljepota. Sva stasita, graciozna, evo poput ove breze, kosa čarobna! Da vam ne ostane neshvatljiva, dodajem još, da je ona bila žena, puna najzaraznije veselosti, bezbrige i one umne, dobrodušne lakomislenosti, kakva se sreće samo u misaonih, prostodušnih, veselih ljudi. Može li tu biti govora o misticizmu, spiritizmu, nadarenosti za predosjećanja, ili o bilo čemu sličnom? Ona se svemu tome smijala.

Doktorska se kočija ustavi pored zdenca. Istražitelj i doktor napiše se vode, protegnuše se i počekaše, dok kočijaš ne napoji konje.

— Dobro, molim vas, od čega je onda umrla ta dama? — upita doktor, kad se kočija ponovo zakotrljala putem.

— Umrla je čudno. Jednoga lijepog dana dođe k njoj muž i veli, da ne bi bilo loše na proljeće prodati staru kočiju, a mjesto nje kupiti štogod novije i lakše, te da ne bi bilo zgoreg zamijeniti s priprege ljevaka, a Bopčinskog (muž je imao konja takva imena) staviti na čelo.

Žena ga sasluša te reče:

— Učini, kako znaš, meni je sada svejedno. Do ljeta ja ću već biti na groblju.

Muž, naravno, slegne ramenima i nasmiješi se.

— Ja se nimalo ne šalim, — veli ona. — Izjavljujem ti ozbiljno, da ću uskoro umrijeti.

— To jest za koliko uskoro?

— Odmah poslije porođaja. Rodit ću pa umrijeti.

Riječima ovim muž nije pridavao nikakva značenja. On ne vjeruje ni u kakva predosjećanja i uz to još vrlo dobro zna, da žene u drugom stanju vole biti ćudljive i uopće predavati se mračnim mislima. Prođe jedan dan, a žena opet njemu o tome, da će umrijeti odmah poslije porođaja, i zatim svakoga dana sve o jednome te istom, a on se smijao i nazivao je babom, gatarom, histeričarkom. Bliska smrt postade ženina idée fixe. Kad je muž ne bi slušao, ona bi odlazila u kuhinju i govorila tamo o svojoj smrti s dadiljom i kuharicom:

— Ne ću ti ja još dugo živjeti, dadice draga. Tek što budem rodila, odmah ću umrijeti. Ne umire mi se tako rano, ama kad mi je sudbina takva.

Dadilja i kuharica, naravno, u plač. Znala joj doći popadinica ili spahinica, a ona je odvede u kut, te deder dušu razgali — sve o onom te istom, o bliskoj smrti. Govorila je ozbiljno, s neprijatnim smiješkom, čak ljutita lica, ne dopuštajući prigovora. Ranije se odijevala po modi, njegovala se, ali pred izgledom skore smrti sve je zabacila i počela ići neuredna, već nije čitala, nije se smijala, nije maštala naglas... Ne samo to, otišla je s tetkom na groblje i odabrala tamo mjesto za svoj grob, a pet dana pred porođaj napisa oporuku.

A imajte na umu, sve se to vršilo pri odličnom zdravlju, bez i najmanjih nagovještaja bolesti ili bilo kakve opasnosti. Porođaj je teška stvar, kadikad smrtonosna, ali u ovom slučaju, o kom vam govorim, sve je bilo u redu i bojati se nije bilo ama baš ničega. Mužu je, na kraju krajeva, čitava ta komedija dozlogrdila. Jednom za ručkom on se razljuti i upita:

— Čuj, Nataša, kad će već jednom kraj tim glupostima?

— To nisu gluposti. Ja govorim ozbiljno.

— Koješta! Ja bih ti svjetovao da prestaneš ludovati, da te kasnije sebe same ne bi bilo stid.

Uto dođe i porođaj. Muž dovede iz grada najbolju primalju. Porođaj bijaše ženi prvi, ali je prošao da ne može bolje. Kad se sve završilo, rodilja zaželi pogledati novorođenče. Pogledala ga je i rekla:

— No, a sad se može i umrijeti.

Oprostila se, zaklopila oči i za po sata predade bogu dušu. Do posljednjeg je trenutka bila pri svijesti. Tako recimo, kad su joj mjesto vode dali mlijeka, ona je tiho zašaptala:

— A zašto mi mjesto vode dajete mlijeko?

I to vam je priča za se. Kako je predskazala, tako je i umrla.

Istražitelj pošuti, uzdahne i rekne:

— Pa objasnite vi sada, od čega je ona umrla? Uvjeravam vas na časnu riječ, to nije izmišljotina, već činjenica.

Razmišljajući, doktor pogleda u nebo.

— Trebalo ju je secirati, — reče.

— Zašto?

— Pa zato, da se dozna uzrok smrti. Nije valjda od svog proročanstva umrla. Otrovala se, po svoj prilici.

Istražitelj se naglo okrene prema doktoru, te, prižmirivši, upita:

— Odakle pak vi zaključujete, da se ona otrovala?

— Ja ne zaključujem, već pretpostavljam. Je li dobro živjela s mužem?

— Hm... ne baš sasvim. Nesporazumci su počeli ubrzo poslije vjenčanja. Bio je to nesretan stjecaj okolnosti. Pokojnica je jednom zatekla muža s nekakvom damom... Međutim, gotovo mu je bila oprostila.

— A šta je bilo ranije, muževa nevjera, ili pojava ideje o smrti?

Istražitelj uporno pogleda doktora, kao da želi odgonetnuti, zašto on zadaje takvo pitanje.

— Dopustite, — odgovori on, ali ne odmah. — Dopustite, dajte, da se sjetim. Istražitelj skine šešir i otare čelo. — Jest, jest... ona je počela govoriti o smrti odmah poslije onoga događaja. Jest, jest.

— No, eto vidite... Po svoj prilici, se ona već tada odlučila otrovati, ali kako joj se nije htjelo ubijati i dijete, ona je odgodila samoubojstvo do porođaja...

— Teško, teško da je tako... To je nemoguće. Ona je tada već bila oprostila.

— Brzo je oprostila, znači, smišljala je nešto loše. Mlade žene ne praštaju brzo.

Istražitelj se usiljeno nasmije, da bi prikrio svoje odveć primjetno uzbuđenje, stane pripaljivati cigaretu.

— Teško, teško da je tako... — nastavi on. — Meni ni na kraj pameti nije padala misao o takvoj mogućnosti... A uz to još... nije on baš tako kriv, kako se čini... Iznevjerio je nekako čudno, sam toga ne želeći: došao on kući po noći pripit, htjelo mu se da koga prigrli, a žena u drugom stanju... a tu, vrag je odnio, u susret mu bane neka dama, što im je došla u goste na tri dana, šupljoglavka neka, glupa, ružna. To se čak ne bi ni smjelo smatrati nevjerom. Žena je i sama tako gledala na to i odmah bila... oprostila; poslije o tome ni razgovora nije bilo...

— Ljudi ne umiru bez uzroka, reče doktor.

— To jest, naravno, ali ipak... ne mogu dopustiti, da se ona otrovala. Ali čudno, kako mi dosada nije padalo na pamet o mogućnosti takve smrti!... Niti je tko drugi pomislio na to! Svi smo bili začuđeni, što se njeno predskazivanje zbilo, a pomisao o mogućnosti... takve smrti bila je daleka... Ali ne može biti, da se ona otrovala! Ne!

Istražitelj se zamisli. Misao o čudno umrloj ženi nije ga ostavljala ni za vrijeme sekcije. Zapisujući ono, što mu je diktirao doktor, on je mračno mrštio obrve i otirao čelo.

— A zar ima i takvih otrova, koji ubijaju u četvrt sata, malo po malo i bez ikakve boli? — upita on doktora, baš kad je secirao lubanju.

— Jeste, ima. Morfij, na primjer.

— Hm... Čudno... Sjećam se, ona je držala u sebe nešto nalik na... Ali teško, da bi...

Na putu nazad istražitelj je imao premoren izgled, uzrujano je griskao brkove i govorio nevoljko.

— Hajte da malo pješice pređemo — zamoli on doktora. — Dozlogrdjelo mi sjediti.

Pošto su prešli stotinjak koraka, istražitelj je, kako se učinilo doktoru, posve oslabio, kao da se peo na visoku goru. On se zaustavi, i gledajući doktora čudnim, kao pijanim očima, rekne:

— Bože moj, ako je vaša pretpostavka opravdana, onda je to... to je strašno, nečovječno! Otrovala sebe, da bi kaznila time drugoga! Pa zar je grijeh tako velik! Ah, bože moj! I zašto ste mi ulili tu prokletu misao, doktore!

Istražitelj se u očaju uhvati za glavu te nastavi.

— Ovo sam vam pričao o svojoj ženi, o sebi. O, bože moj! Eto, kriv sam, uvrijedio sam je, ali zar je lakše umrijeti, negoli oprostiti. Eto ti upravo ženske logike, grube, nemilosrdne logike. O, ona je i prije u životu bila gruba! Sada se prisjećam! Sad mi je sve jasno.

Istražitelj je govorio i — čas je slijegao ramenima, čas se hvatao za glavu. On je čas sjedao u kola, čas išao pješice. Nova misao, što mu ju je doktor priopćio, činilo se, ošamutila ga je, otrovala; on se izgubio, oslabio dušom i tijelom, i kad su se vratili u grad, oprostio se od doktora, odbivši mu da pođu zajedno na ručak, premda je pred polazak dao riječ doktoru, da će ručati zajedno s njim.

ČARŠINLIJE

Deset sati ujutro. Ivan Kazimirovič Ljaškevski, poljski poručnik, ranjen nekoć u glavu, a sada živi od penzije u jednome od južnih gubernijskih gradova, sjeđaše u svom stanu pored širom otvorenih prozora i razgovaraše s gradskim arhitektom Francom Stepaničem Finksom, koji bješe k njemu svratio na časak. Obojica su isturili glave kroz prozor i gledali postrance na vrata, uz koja na klupici sjeđaše Ljaškevskijev kućegazda, punačak čaršinlija raskopčana prsluka, u širokim plavim hlačama, obješenih, znojnih obraščića. Čaršinlija se u nešto duboko zamislio i rastreseno tuckao vrh svoje čizme štapom.

— Čudan narod, velim vam! — zagunđa Ljaškevski, zlobno motreći čaršinliju. — Eto, kako je sjeo na klupicu, tako će, prokletinja jedna, sjediti skrštenih ruku sve do večeri. Uopće ništa ne rade, gotovani i badavadžije! Ma dobro, kad bi tebi, nitkove jedan, u banci novci ležali, ili kad bi imao svoje imanje, gdje bi za te drugi radili, ali kad tamo — nemaš ama baš ništa, jedeš tuđe, zadužio se na sve strane, porodicu glađu moriš, vrag te odnio dabogda! Prosto ne ćete povjerovati, France Stepaniču, koji put me takav bijes spopadne, da bih skočio s prozora i izbio ga, beštiju jednu, bičem. Pa, zbog čega ti ne radiš? Zašto sjediš?

Čaršinlija ravnodušno pogleda Ljaškevskoga, hoće nešto da odgovori, ali ne može, žega i lijenost paralizirali mu dar govora... Lijeno zijevnuvši, on prekrsti usta i podigne oči k nebu, gdje su, kupajući se u vrelom zraku, lijetali golubovi.

— Ne valja strogo suditi, poštovani moj, — uzdahne Finks, otirući maramom svoju veliku, ćelavu glavu. — Stavite se i u njihov položaj — poslovi su sada utihli, svuda je besposlica, nerodica, u trgovini zastoj.

— E, bože moj, kako vi prosuđujete! — buni se Ljaškevski, srdito gužvajući krajeve kućnoga haljetka. — Recimo, da se nema gdje raditi i trgovati, ali zbog čega on ne radi kod kuće, vrag da ga nosi! Čuj, zar ti nemaš kod kuće posla? Pogledaj, skote jedan! Veranda ti se razvalila, pločnik ti ode u jarak, plot truli. Hajde pa sve to popravi, a ako ne umiješ, idi onda u kuhinju ženi pomagati. Žena svaki čas izjuri sad po vodu, sad pomije iznosi. Zbog čega ti, nitkove jedan, ne bi mjesto nje trčkarao? A imajte na umu još i to, France Stepaniču, da on ima tri jutra voćnjaka i bašču kod kuće, ima svinjac i kokošinjac, ali sve to propada bez ikakve koristi. Voćnjak je korovom zarastao i skoro se sasušio, a na bašči se dječaci igraju lopte. E pa zar nije skot? Velim vam, ja uza stan imam svega pola jutra, ali u mene ćete uvijek naći i rotkvice, i salate, i kopra, i luka, a ovaj gad sve to kupuje na pijaci.

— Ruse, Ruse, ništa ne napravi! — reče Finks, blago se smješkajući. — Rus ima takvu krv... Vrlo, vrlo lijeni ljudi! Kad bi sva ta dobra dali Nijemcima ili Poljacima, za jednu godinu ne biste prepoznali grada.

Čaršinlija u plavim hlačama zovne k sebi djevojčicu s korpom, kupi u nje za kopjejku suncokretovih sjemenki i stane grickati.

— Pasja krv! — jedi se Ljaškevski. — Eto, samo se time bave! Grickaju sjemenke i govore o politici! O, vrag da ih nosi!

Zlobno pogledajući plave hlače, Ljaškovski se polako nadahnjuje i zapadne u takav bijes, da mu na usnama izbi pjena. Govorio je poljskim akcentom, zajedljivo odsijecajući svaki slog; na kraju mu se vrećice pod očima naduše, ruske nitkove, gadove i lijenčine ostavi na miru, pa izbuljivši oči, kašljući od naprezanja, stane osipati poljskim psovkama:

— Hulje, pasja krv! Vrazi ih odnijeli!

Čaršinlija odlično čuje tu psovku, ali sudeći po izrazu njegova tromoga lika, ona ga ne dira. Očito, on se već odavno navikao na nju, kao na zujanje muha, i nalazi da je suvišno protestirati. Finksu se svaki put, kad navrati, desi, da sluša o temi lijenih, nikamo pristalih čaršinlija, i to svaki puta na vlas jedno te isto.

— Međutim... vrijeme mi je! — veli on, sjetivši se, da je kasno. — Zbogom!

— Ma kamo ćete?

— Ali ja sam vam se samo na trenutak svratio. U ženskoj se gimnaziji urušio podrumski zid, pa su me zamolili, da dođem što prije i pogledam. Valja otići.

— Hm... A ja sam zapovjedio Varvari da pristavi samovar! — čudi se Ljaškevski. — Pričekajte, popijmo čaj, pa onda idite.

Finks poslušno odloži šešir na stol i ostane na čaju. Za vrijeme čaja Ljaškevski dokazuje, da su čaršinlije već nepopravljivo propale, da ima samo jedan izlaz — pokupiti ih sve odreda i pod strogom stražom otpremiti na prisilni rad.

— Jest molim vas lijepo! — raspali se on. — Pitate, od čega živi, eto, onaj gusan, što sjedi! On mi daje svoju kuću u najam za sedam rubalja na mjesec i po imendanima obilazi — samo se tako nasiti gad jedan, vrazi ga odnijeli! Nema ni zarade, ni prihoda. Osim toga što su ljenčuge i gotovani, još su i lopuže. Stalno dižu novce iz gradske banke, a kamo ih samo meću? Upuštaju se u kakvu mu drago aferu kao što je pošiljka bikova za Moskvu ili gradnja uljare s novim načinom proizvodnje, a da se bikovi u Moskvu gone ili da se ulje dobije, treba imati glavu na ramenima, a ovi nitkovi na ramenima imaju tikve. Naravno, svaka afera ode dovraga... Raspu novce ni za šta, spletu se i onda pokazuju banci šipak. Šta da s njih skineš? Kod kuće su zaduženi i prezaduženi, drugoga imutka nemaju nikakva — već je odavno sve pojedeno i zapito. Devet desetina ih posta lopovima, nitkovi! Zadužiti se i ne vratiti — to je njima pravilo. Drmaju gradskom bankom po svojoj volji!

— A ja sam jučer bio u Jegorova — upadne Poljaku u riječ Finks, želeći promijeniti razgovor. — Zamislite, proigrao sam u njega na piketu šest i po rubalja.

— Ja sam vam na piketu, čini mi se, ostao nešto dužan, — sjeti se Ljaškevski. — Trebalo bi da zaigramo. Hoćete li jednu partijicu?

— Ali ne više od jedne, — neodlučno će Finks. — Meni se i onako žuri u gimnaziju.

Ljaškevski i Finks sjednu pored otvorena prozora i otpočnu partiju piketa. Čaršinlija se u plavim hlačama s užit-

kom protegne, a sa cijelog mu se tijela ospu na zemlju sjemenkine ljuske. U taj se čas na vratima vis-à-vis pokaže drugi čaršinlija duge brade, odjeven u žuto-sivu izgužvanu grubu tkaninu. On umilno žmirne očima na plave hlače i vikne:

— Dobro jutro, Semjone Nikolajiču! Čast mi je da vas pozdravim današnjeg četvrtka!

— I ja vas, Kapitone Petroviču!

Izvolite k meni na klupicu! Kod mene je hladak!

Plave se hlače stenjući podignu, i gegajući se poput patke s jednoga na drugi bok, pođoše preko ceste.

— Terca-majorka ... — zagunđa Ljaškevski. — Dama pa na više ... pet i petnaest ... O politici govore, nitkovi ... Čujete li? O Engleskoj su počeli ... Imam šest trefova.

— Ja sedam pikova. Karte su moje.

— Jest, karte su vaše. Čujete li? Psuju Biconsfielda. I ne znaju, svinje jedne, da je on već odavno umro. Znači, ja imam dvadeset i devet ... . Vi izlazite ...

— Osam ... devet ... deset ... Da, čudan su narod ti Rusi! Jedanaest ... dvanaest ... Ruska inertnost — to je nešto jedinstveno na cijeloj kugli zemaljskoj.

— Trideset ... trideset i jedan. Trebalo bi, znate, uzeti dobru kamdžiju, izaći i pokazati im Biconsfielda. Gle, kako samo olajavaju! Olajavati je lakše, negoli raditi. Dakle, vi ste trefovsku damu izbacili, a ja to nisam ni primijetio.

— Trinaest ... četrnaest. Neizdrživo je sparno! Kakvo samo treba biti željezo, da se za takve žege može sjediti na stolici na pripeci. Petnaest.

Poslije prve partije slijedi druga, za drugom treća ... Finks se zaigrao, malo po malo uđe u kartaški hazard i zaboravi na urušene zidove gimnazijskoga podruma. Ljaškevski igra i stalno pogledava na čaršinlije. Vidi, kako se oni, pošto su se uzajamno osladili pričom, zaputiše kroz otvorena vrata, prijeđoše blatno dvorište i sjedoše u tanak hlad pod jasikom. U prvi mah debela kuharica tamnih listova na nogama razastre pred njima nešto poput dječje prostirke s mrkobojnim mrljama i donese ručak. Oni jedu drvenim žlicama, brane se od muha i nastavljaju o nečemu razgovarati.

— Vrag bi ga znao, šta mi je! — uzbuni se Ljaškevski. — Baš mi je drago, da nemam puške ili revolvera, inače bih

pucao u tu kljusad. Imam četiri puba — četrnaest... Karte su vaše... Tako mi boga, sve mi nešto u listovima nogu poigrava. Ne mogu ravnodušno gledati ove protuhe.

— Ne uzbuđujte se, škodi vam.

— Ali molim vas lijepo, tu kamen ne bi izdržao!

Pošto se najeo, čaršinlija u plavim hlačama, iznemogao, malaksao, posrćući od lijenosti i prezasićenosti, prijeđe cestu i onemoćalo se spusti na svoju klupicu. Brani se od drijemeža i komaraca i pogledava oko sebe tako čemerno, kao da svakog časa iščekuje svoj konac. Njegov jadni izgled natjera Ljaškevskoga da na kraju izgubi strpljenje. Poljak se nadviri kroz prozor, i sav zavjeinjen, cikne na nj:

— Nacvrcao si se? A, dušice! Divno! Nažderao se i sad ne zna, kamo bi sa svojim želučićem! Gubi mi se, prokletinjo, s očiju! Crk'o dabogda!

Čaršinlija ga kiselo pogleda i namjesto odgovora samo makne prstima. Mimo njega prođe poznat gimnazijalac s torbom na leđima. Zaustavivši ga, čaršinlija dugo misli, što da ga upita, pa zapita:

— E, e pa šta?

— Ništa.

— Kako to ništa?

— Pa eto tako, ništa.

— Hm... A koja je nauka najteža?

— Kako za koga, — slegne ramenima gimnazijalac.

— Tako... A... kako se ono veli drvo na latinski?

— Arbor.

— Aha... I sve ti to treba znati! — uzdahnu plave hlače. — Sve to valja proučiti... Pos'o, pos'o! Je l' ti majčica dobro?

— Hvala na pitanju.

— E pa onda... hajd'!

Proigravši dva rublja, Finks se sjeti gimnazije i spopadne ga užas.

— Brate slatki, već su tri sata! — poviče. — A ja tu zasjeo u vas! Zbogom, jurim!

— Dajte, da još ručamo zajedno, pa onda idite, — veli Ljaškevski. — Stići ćete.

Finks ostane, ali uz uvjet, da ručak ne će dulje trajati od deset minuta. Pošto je poručao, odsjedi pet minuta na

divanu i misli na urušeni zid, zatim odrešito namjesti glavu na jastuk te ispuni sobu prodornom nosnom zvizgom. Dok on spava, Ljaškevski, zato što je on protivnik spavanja iza ručka, sjedne uz prozor, uzme promatrati čaršinliju, koji je upravo drijemao te zagunđa:

— Uh, pasja krvi! I kako samo ne svisneš od lijenosti! Niti šta radi, niti ima moralnih ili intelektualnih interesa, već samo vegetira... Odvratno! Fuj!

U šest se sati probudi Finks.

— Sad mi je kasno u gimnaziju, — veli, protežući se. — Valjat će sutra otići, a sada... da se zaigra jedna, a? Hajd'-mo još jednu partiju...

Ispratívši u deset navečer gosta, Ljaškevski dugo gledaše za njim pa će:

— Prokletinja jedna, čitav je dan prosjedio bez ikakva posla... Samo džabe beru plaću, vrag da ih nosi... Svinja njemačka...

Pogleda kroz prozor, ali čaršinlije više nema: otišao je spavati. Nema više na koga gunđati, pa po prvi put za cijeloga dana zatvori usta, ali kad prođe deset minuta, on više ne mogaše izdržati dosadu, što ga bješe zahvatila, pa stane gunđati, gurajući staru, otrcanu fotelju:

— Samo tu mjesto zauzimaš, podrtino stara! Davno te je već trebalo spaliti, ali uvijek zaboravim narediti, da te sasijeku. Bezobrazluk!

A spremajući se na spavanje, on pritisne dlanom oprugu madraca, namršti se i zagunđa:

— Prokleta opruga! Svu noć će me na boku žuljati. Sutra ću narediti da se raspara madrac i da te izbace, starudiju jednu nevaljalu.

Zaspi on oko ponoći i usnije, kako polijeva kipućom vodom čaršinlije, Finksa, staru fotelju...

VOLOĐA

Jedne ljetne nedjelje, oko pet sati popodne, Volođa, sedamnaestogodišnji mladić, ružan, boležljiv i bojažljiv, sjedio u sjenici ljetnikovca Šumihinih i dosađivao se. Njegove su sjetne misli tekle u tri pravca. Kao prvo, sutra, u ponedjeljak, imao je polagati ispit iz matematike; znao je, ne posreći li mu izraditi pismenu zadaću, da će ga izbaciti, jer je u šestom razredu sjedio dvije godine i imao godišnju ocjenu iz algebre nedovoljno. Kao drugo, njegov boravak kod Šumihinih, ljudi bogatih i koji pretendiraju na aristokratizam, nanosio je stalan bol njegovu samoljublju. Njemu se činilo, da M-me Šumihina i njene sestrične gledaju na njega i njegovu *maman*, kao na jadne rođake i čankolize, da oni ne poštuju *maman* i ismijavaju je. Jednom je nehotice načuo, kako je M-me Šumihina govorila na terasi svojoj rođaci Ani Fjodorovnoj, da se njegova *maman* jednako podmlađuje i kinđuri, da nikad ne plaća gubitak na kartama i da baca oko na tuđe cipele i tuđi duhan. Svaki je dan Volođa molio *maman*, da ne odlaze k Šumihinima, opisivao joj, kakvu uvredljivu ulogu igra ona kod te gospode, uvjeravao, govorio drzosti, ali ona, lakomislena, razmažena žena, koja je u svom životu spiskala dva imanja — svoje i muževljevo, žena, koja je uvijek težila k višem društvu, nije ga shvaćala i Volođa ju je dva puta u tjednu morao pratiti u omrznuti ljetnikovac.

Kao treće, mladić se ni za trenutak nije mogao oteti čudnome, nelagodnom osjećanju, koje je za nj bilo posve novo... Činilo mu se, da je zaljubljen u rođaku i gošću Šumihininu, Anu Fjodorovnu. Bila je to nestašna, grlata i kikotava gospoja tridesetih godina, zdrava, jedra, oblih ramena, okrugla debela podbratka i sa stalnim smiješkom na tankim usnama. Nije bila ni lijepa, ni mlada — Volođa je to vrlo dobro znao, ali tko zna zašto, on nije imao snage ne

misliti o njoj, ne gledati je, kad bi ona, igrajući kriket, slijegala svojim oblim ramenima i kretala gipkim leđima, ili kad bi poslije duga smijeha i jurnjave po stepeništu, padala u fotelju, pa bi se zažmurivši, teško dišući, pretvarala, da je u grudima steže i guši. Ona je bila udata. Njen muž, dobro građen arhitekt, jednom je u tjednu dolazio u ljetnikovac, pošteno se ispavao i vraćao natrag u grad. Čudno osjećanje začelo se u Volođi tako, što je bezrazložno zamrzio tog arhitekta i radovao se svaki put, kad bi on odlazio u grad.

Sada, sjedeći u sjenici i misleći o sutrašnjem ispitu i o *maman*, kako je ismijavaju, on osjeti snažnu želju da vidi Njutu (tako su Šumihini zvali Anu Fjodorovnu), da sluša njen smijeh, šuštanje njene haljine... Ta želja nije nalikovala na onu čistu, poetičnu ljubav, koja je njemu bila znana iz romana i o kojoj je on maštao svake večeri, liježući na spavanje; ona je bila čudna, neshvatljiva, on se nje sramio i bojao, kao nečega veoma lošeg i nečistog, što je teško priznati pred samim sobom. . .

— To nije ljubav, — govorio je sebi. — U tridesetogodišnje se i udate ne zaljubljuje... To je jednostavno mali flirt... Jest, flirt...

Misleći o flirtu, on se sjeti svoje nesavladive bojažljivosti, svoje golobradosti, bubuljica na licu, uskih oči, zamisli sebe uz Njutu — i taj mu se par učini nemogućim; onda požuri da sebe zamisli lijepim, smionim, oštroumnim, odjevenim prema posljednjoj modi . . .

Kad mu se mašta najviše bila raspalila, kad je, zgurivši se i gledajući u zemlju, sjedio u mračnom kutu sjenice, začuše se laki koraci. Netko je ne žureći išao alejom. Uskoro koraci utihnuše i kod ulaza promaće nešto bijelo.

— Ima li tu koga? — upita ženski glas.

Volođa poznade taj glas i uplašeno podigne glavu.

— Tko je tu ? — upita Njuta, ulazeći u sjenicu. — Ah, to ste vi, Volođa? Šta vi tu radite? Razmišljate! Kako je to moguće, stalno misliti, misliti, misliti . . . tako se može s uma sići!

Volođa se podigne i zbunjeno pogleda Njutu. Ona tek što se vratila iz kupatila. Preko ramena joj visio ubrus i čupav ručnik, a ispod bijele svilene marame na glavi izvirivale mokre vlasi, prionule uz čelo. Od nje se širio vlažan, pro-

hladan miris kupatila i bademova sapuna. Od brza hoda ona se zadihala. Gornje dugme njene bluze bijaše otkopčano, tako da joj je mladić vidio i vrat, i grudi.

— A što vi šutite? — upita Njuta, zagledajući Volođu. — Nepristojno je šutjeti, kad s vama govori dama. Baš ste mi vi nekakav čudaković, Volođa! Vi stalno sjedite, šutite, mislite, kao kakav filozof. U vama uopće nema života i vatre! Odvratni ste, zaista... U vašim godinama treba živjeti, skakati, trabunjati, udvarati ženama, zaljubljivati se.

Volođa je gledao ubrus, što ga je pridržavala bijela, punašna ruka, i mislio . . .

— Šuti! — čudila se Njuta. — To je baš čudnovato . . . Slušajte, budite muško! De, bar se nasmiješite! Fuj, odvratni filozofe! — nasmije se ona. — A znate li, Volođa, zbog čega ste takav čudaković? Zbog toga, što ne udvarate ženama. Zbog čega im vi ne udvarate? Istina, ovdje nema gospođica, ali vam bogme ništa ne smeta da udvarate damama. Zbog čega vi, na primjer meni ne udvarate?

Volođa je slušao i u tešku, napregnutu razmišljanju češkao se po sljepočici.

— Šute i vole osamu samo veoma oholi ljudi, — nastavi Njuta, odmičući mu ruku od sljepočice. — Vi ste ohol čovjek, Volođa. Zašto gledate ispod oka? Izvolite me pogledati pravo u oči! No, hajde, čudakoviću jedan!

Volođa odluči prozboriti. Želeći se nasmiješiti, on zadrhti donjom usnom, zatrepće očima i opet potegne rukom k sljepočici.

— Ja... ja vas volim! — izusti on.

Njuta u čudu podigne obrve te se nasmije.

— Šta ja to čujem? — zapjeva ona, kao što pjevaju operne pjevačice, kad čuju štogod strašno. — Kako? Šta ste rekli? Ponovite, ponovite . . .

— Ja . . . ja vas volim! — ponovi Volođa.

I sad već bez i jednog djelića svoje volje, ništa ne shvaćajući i ne povezujući, on korakne prema Njuti i uzme je za ruku iznad šake. U očima mu se smutilo i navrele mu suze, sav se svijet pretvorio u jedan velik, čupav ručnik, iz koga je mirisalo na kupatilo.

— Bravo, bravo! — začuje on veseo smijeh — Ama šta šutite? Ja bih htjela, da vi govorite! No?

Videći, da mu ne brani da je drži za ruku, Volođa pogleda nasmijano Njutino lice te je nespretno, nezgodno uhvati objema rukama oko struka, pri čemu se šake spojiše na njenim leđima. Držao ju je objema rukama oko struka, a ona je, zadigavši ruke na zatiljak i pokazujući jamice na laktovima, popravljala frizuru pod maramom i govorila mirnim glasom:

— Treba, Volođa, biti vješt, ljubazan, mio, a takvim se može postati samo pod utjecajem ženskoga društva. Ali, kako vam je ružno . . . pakosno lice. Treba govoriti, smijati se . . . Da, Volođa, ne budite mrk, vi ste mlad i stići ćete jošte nafilozofirati se. De, pustite me, idem. Tâ pustite!

Ona bez napora oslobodi svoj struk, te nešto popijevajući izađe iz sjenice. Volođa osta sam. On si zagladi kosu, nasmiješi se i triput prođe iz kuta u kut, zatim sjedne na klupu i nasmiješi se još jednom. Bilo ga je nepodnosivo stid, tako da se čak čudio, da ljudski stid može doseći takvu oštrinu i snagu. Od stida se smješkao, šaputao nekakve nesuvisle riječi i gestikulirao.

Bilo ga je stid, što se ona maločas prema njemu ponijela kao prema dječaku, stid zbog vlastite bojažljivosti, a ponajviše zbog toga, što se usudio uhvatiti oko struka čestitu udatu ženu, premda ni po uzrastu, ni po svojoj vanjštini, ni po društvenom položaju, kako mu se činilo, on na to nije imao nikakva prava.

Skočio je, izašao iz sjenice, i ne obazirući se, pošao u dubinu vrta podaleko od kuće.

»Ah, samo da mi je što prije otići odavle! — mislio je, hvatajući se za glavu. — Bože, što prije!«

Vlak, kojim je Volođa morao otići s *maman*, odlazio je u osam i četrdeset. Do polaska su još ostala oko tri sata, ali on bi s užitkom otišao na stanicu već sada, ne čekajući *maman*.

Oko osam sati on se približavao kući. Čitava njegova pojava odavala je odlučnost: što će biti, bit će! Odlučio je da uđe smjelo, gleda pravo, govori glasno, ni na što se ne obazirući.

Prijeđe terasu, veliki salon, gostinjsku sobu i tu se zaustavi, da se pribere. Odavle se čulo, kako su u susjednoj sobi pili čaj. M-me Šumihina, *maman* i Njuta o nečemu su razgovarale i smijale se.

Volođa prisluhne.

— Kad vam kažem! — govoraše Njuta. — Svojim očima nisam vjerovala! Kad mi je stao izjavljivati ljubav i čak me, zamislite, uhvatio oko struka, nisam ga prepoznala. I da znate, on ima načina! Kad je rekao, da je zaljubljen u me, u licu mu je bilo nešto zvjersko, kao u Čerkeza.

— Ma nemojte! — zausti *maman*, previjajući se u dugu smijehu. — Što kažete! Kako me samo podsjeća na svog oca!

Volođa pojuri natrag te istrči na svjež zrak.

»I kako samo one mogu govoriti naglas o tome! — mučio se on, plješćući rukama i s užasom gledajući nebo. — Naglas govore, hladnokrvno... I *maman* se smijala... *maman!* Bože moj, zašto mi dade takvu mater? Zašto?«

Ali se u kuću ući moralo, pa ne znam šta bilo. On triput prijeđe aleju, malo se primiri i uđe u kuću.

— A zašto ne dolazite na vrijeme da pijete čaj? — strogo upita M-me Šumihina.

— Oprostite, pa... ja moram ići, vrijeme je, — promrmlja on, ne dižući očiju. — *Maman*, već je osam sati!

— Idi ti sam, mili moj, — reče umornim glasom *maman*, ja ostajem noćiti kod Lili. Zbogom, prijatelju moj... Daj da te prekrstim...

Ona prekrsti sina i reče na francuskom, obraćajući se Njuti:

— On malo nalikuje na Ljermontova... Zar ne?

Kojekako se pozdravivši i ne pogledavši nikome u lice, Volođa izađe iz blagovaonice. Za deset minuta on je već išao putem prema stanici i radovao se tome. Sada već nije bilo ni strašno, niti ga je bilo stid, disao je lako i slobodno.

Na pola vrste od stanice on sjedne na kamen pored puta i stane gledati sunce, kako se već svojom drugom polovinom skriva za nasip. Na stanici su već tu i tamo bila upaljena svijetla, zatreptao je jedan mutan, zelen plamičak, ali vlaka još nije bilo. Volođi bijaše ugodno sjediti, ne micati se i osluškivati, kako se malo po malo spušta večer. Suton u sjenici, koraci, miris kupatila, smijeh i njezin struk — sve se to zapanjujuće jasno oslikalo u njegovoj mašti i sve već nije bilo tako strašno i važno, kao maločas...

»Gluposti... Ona mi nije odgurnula ruku i smijala se, dok sam je držao oko struka, — mišljaše on, — dakle, svidjelo joj se. Da joj je to bilo odvratno, sigurno bi se naljutila...«

I sada Volođa posta kivan na se, što mu je tamo, u sjenici, uzmanjkalo smjelosti. Dođe mu žao, što on tako glupo odlazi, i već je bio uvjeren, kad bi se takva prilika ponovila, da bi svakako bio smireniji i jednostavnije gledao na stvari.

A prilika se lako ponavlja. U Šumihinih se poslije večere dugo šeta. Kad bi Volođa pošao šetati s Njutom po mračnome vrtu — eto ti prilike!

»Vratit ću se, — mišljaše, — i otići ću sutra jutarnjim vlakom... Reći ću, da sam zakasnio na vlak«.

I on se vrati... M-me Šumihina, *maman*, Njuta i jedna od rođaka sjedile su na terasi i igrale vint[1]. Kad im Volođa slaga, da je zakasnio na vlak, one se uznemiriše, da on sutra ne zakasni na ispit, pa mu posavjetovaše, da ustane ranije. Cijelo vrijeme, dok su one kartale, on je sjedio po strani, požudno pogledao Njutu i čekao... U glavi mu je već bio gotov plan: prići će u pomrčini k Njuti, uzet će je za ruku, zatim obgrliti; govoriti ne će trebati ništa, jer će oboma sve biti jasno bez razgovora.

Međutim poslije večere dame ne pođoše u vrt šetati nego nastaviše kartati. Igrale su do jedan sat po ponoći i onda se razišle spavati.

»Kako je sve to glupo! — jedio se Volođa, liježući u postelju. — Ali ništa, pričekat ću sutradan... Sutra ću opet u sjenicu. Ništa za to...«

On nije nastojao da zaspi, nego je sjedio u postelji, obujmivši rukama koljena i mislio. Pomisao na ispit bila mu je odvratna. Već se pomirio s time, da će ga izbaciti iz škole i da u tom izbacivanju nema ničeg strašnog. Naprotiv, sve je vrlo dobro, čak vrlo, vrlo dobro. Sutra će biti slobodan, poput ptice, obući će civilno odijelo[2], pušit će javno, dolaziti ovamo i udvarati Njuti, kad mu to bude drago; i više ne će biti gimnazijalac, nego »mladić«. A ono ostalo, što se zove karijera i budućnost, tako je jasno: Volođa će stupiti u dobrovoljce, u telegrafiste, napokon, može i u apoteku, gdje se može dotje-

---

[1] vint — vrsta kartaške igre; op. prev.

[2] Gimnazijalci u carskoj Rusiji nosili su uniforme!

rati do samostalnog apotekara... zar nema dosta službi? Prođoše dva sata, a on je jednako sjedio i mislio...

Oko tri sata, kad je već svitalo, vrata pažljivo škrinuše i u sobu uđe *maman*.

— Ti ne spavaš? — upita ona zijevajući. — Spavaj, spavaj, ja sam tu samo za trenutak... Hoću tek da uzmem kapljice...

— Što će vam?

— Jadna Lili opet ima grčeve. Spavaj, dijete moje, sutra imaš ispit...

Ona dohvati iz ormarića bočicu s nečim unutra, priđe k prozoru, pročita oznaku te izađe.

— Marjo Leontjevna, nisu to one kapljice! — začuje za časak Volođa ženski glas. — To je đurđevak, a Lili moli morfin. Vaš sin spava? Zamolite ga, da on potraži...

Bio je to Njutin glas. Volođa se sledi. Brzo obuče hlače, prebaci preko ramena kabanicu i priđe k vratima.

— Shvaćate li? Morfin! — tumačila je šaptom Njuta. — Tamo mora pisati latinski. Probudite Volođu, on će naći...

Maman otvori vrata i Volođa ugleda Njutu. Ova bješe u onoj istoj bluzi, u kojoj je išla na kupanje. Kosa joj je bila raščešljana, padala po ramenima, lice pospano, crnpurasto od pomrčine...

— Eto Volođa ne spava... — reče ona. — Volođa, golubiću, potražite u ormaru morfin. Ta je Lili prava kazna božja... Vječno s njom štogod nije u redu.

Maman nešto promrmlja, zijevnu i ode.

— Pa tražite, — reče Njuta. — Šta stojite?

Volođa pođe k ormariću, klekne i stane prebirati bočice i kutijice s lijekovima. Ruke su mu drhtale, a u grudima je i u trbuhu imao takav osjećaj, kao da mu cijelom nutrinom prelijeću hladni valovi. Od zadaha etera, karbolne kiseline i različitih trava, za kojima se on bez ikakve potrebe mašao drhtavim rukama i koje su se zbog toga prosipale, njega je gušilo i vrtjelo mu se u glavi.

»Čini se, *maman* je otišla, — pomisli. — To je dobro... dobro...«

— Hoćete li već jednom? — upita otegnuto Njuta.

— Odmah... Evo, ovo je, čini se, morfin... — Volođa će, pošto je pročitao na jednoj etiketi riječi »morph...« — Izvolite!

Njuta je na vratima stajala tako, da joj je jedna noga stajala u hodniku, a druga u njegovoj sobi. Popravljala si je kosu, ma da ju je bilo teško popraviti — tako je bila gusta i duga! — i rasijano gledala Volođu. U širokoj bluzi, snena, raspuštenih kosa, pri onom oskudnom svijetlu, kakvo je dolazilo u sobu od bijeloga, ali suncem još neosvijetljenog neba, ona se Volođi pričinila bajnom, zamamnom... Očaran, dršćući cijelim tijelom i s nasladom se sjećajući, kako je on bio obgrlio to divno tijelo u sjenici, on joj pruži kapljice i reče:

— Kakva ste vi...

— Šta?

Ona uđe u sobu.

— Šta? — upita ona smiješeći se.

On je šutio i gledao je, zatim je, kao onda u sjenici, uzme za ruku... A ona je gledala njega, smiješila se i čekala: šta će biti dalje?

— Volim vas... — prošapće on.

Ona se prestane smiješiti, promisli i reče:

— Stanite, čini se, netko ide. Ah, muka ti je s tim gimnazijalcima! — govoraše ona u pola glasa, idući k vratima i provirujući u hodnik. — Ne, nema nikoga...

Ona se vrati...

Zatim se Volođi učini, da se soba, Njuta, svanuće i on sâm — da se sve slilo u jedan oćut oštre, neobične, nepoznate sreće, za koju se može dati cio život i poći na vječne muke, ali prođe pola minute i sve to odjednom nestade. Volođa je vidio tek jedno puno, ružno lice, unakaženo izrazom gađenja, te i sam ujedamput oćuti odvratnost prema onome što se dogodilo.

— Međutim, ja moram otići — reče Njuta, s gađenjem odmjeravajući Volođu. — Kako si ružan, jadan... pih, ružno pače!

Kako su se sada Volođi učinile gadnima njene kose, široka bluza, njeni koraci, glas!...

»Ružno pače... — mišljaše on poslije njena odlaska. — Uistinu, ja sam ružan... Sve je ružno.«

Napolju je već izlazilo sunce, glasno su pjevale ptice, čulo se kako po vrtu korača vrtlar i kako škripe njegove tačke... A malo zatim, moglo se čuti mukanje krava i zov pastirske frule. Sunčano svijetlo i zvuci pričali su, da negdje na ovom svijetu postoji život čist, lijep, poetičan. Ali gdje je on? O njemu nikad Volođi nisu govorili ni *maman*, ni svi ti ljudi što su ga okružavali.

Kad ga je lakaj budio na jutarnji vlak, on se načinio da spava... »K vragu sve, skupa s njim!« — pomisli on.

Ustao je iz postelje u jedanaest sati. Češljajući se pred ogledalom i gledajući svoje ružno, od besane noći blijeđo lice, pomisli:

»Upravo tako... Ružno pače.«

Kad ga je *maman* spazila i užasnula se što nije na ispitu, Volođa reče: — Prespavao sam, *maman*... Ali vi se ne uznemirujte, ja ću donijeti liječničko uvjerenje.

M-me Šumihina i Njuta probudiše se u jedan sat. Volođa je čuo, kako je tek probuđena M-me Šumihina bučno otvorila svoj prozor, kako je na njen grubi glas odgovorila Njuta zvonkim smijehom. Vidio je, kako su se otvarala vrata i iz gostinjske se sobe proteže niz sestrični i čankoliza (među ovima posljednjim bila je i *maman*), kako je promaklo umiveno, nasmijano Njutino lice, a uporedo s njenim licem crne obrve i brada maločas pristiglog arhitekta.

Njuta je bila u maloruskoj nošnji, koja joj nimalo nije pristajala i činila je nezgrapnom; arhitekt je dobacivao prostačke i neduhovite dosjetke; u kotletima, što su nudili za doručak, bilo je vrlo mnogo luka — tako se činilo Volođi. Isto mu se tako činilo, da je Njuta namjerno glasno kikotala i pogledavala prema njemu, da bi mu time dala razumjeti, da je noćna uspomena nimalo ne uznemiruje i da ona niti ne primjećuje da je ružno pače za stolom.

U četiri sata Volođa je išao s *maman* na stanicu. Ružne uspomene, nesana noć, skoro isključenje iz gimnazije, grižnja savjesti — sve je to sada izazivalo u njemu tešku, mračnu mržnju. Gledao je mršavi profil *maman*, njen mali nosić, kišni plašt, što joj ga je poklonila Njuta, te je gunđao:

— Zašto se pudrate? To ne pristaje vašim godinama! Vi se nasilu pomlađujete i kinđurite, ne plaćate gubitak na kar-

tama, pušite tuđ duhan... odvratno! Ne volim vas... ne volim!

Vrijeđao ju je, a ona je uplašeno kolutala očima, pljeskala ručicama i šaputala užasnuta:

— Što je tebi, prijatelju moj? Bože moj, kočijaš će čuti! Umukni, ama kočijaš će čuti! On sve čuje!

— Ne volim... ne volim! — nastavi on, uspuhujući se. — Vi ste nemoralni, bezdušni ste... Da se niste usudili nositi taj plašt! Jeste li čuli? Inače ću ga iscjepkati na komadiće...

— Priberi se, dijete moje! — zaplače *maman*. — Kočijaš će čuti!

— A gdje je imanje moga oca? Gdje su vaši novci? Sve ste to vi spiskali! Ja se ne stidim moje sirotinje, već se stidim, što imam takvu mater... Kad me moji drugovi pitaju o vama, ja uvijek crvenim.

Vlakom je do grada trebalo ići dvije stanice. Cijelo vrijeme Volođa je stajao na platformi i drhtao čitavim tijelom. Nije mu se ulazilo u vagon, jer je tamo sjedila mati, koju je mrzio. Mrzio je on sama sebe, konduktere, dim lokomotive, studen, kojoj je pripisivao svoje drhtanje... I što mu je teže bivalo pri duši, to je snažnije osjećao, da negdje na ovome svijetu nekakvi ljudi imaju život čist, plemenit, topao, fin, pun ljubavi, miline, veselja, ugodnosti... Osjećao je to i tugovao tako jako, da ga je čak jedan putnik, pošto mu se netremice zagledao u lice, upitao:

— Bit će da vas bole zubi?

U gradu su *maman* i Volođa živjeli kod Marje Petrovne, dame-vlastelinke, koja je unajmljivala velik stan, pa ga izdavala svojim stanarima. *Maman* je unajmila dvije sobe: u jednoj s prozorima, gdje je stajao njen krevet i na zidovima visjele dvije slike u zlatnim okvirima, živjela je ona sama, a u drugoj, susjednoj, malenoj i tamnoj, živio je Volođa. Tu je stajao divan, na kom je on spavao, i osim toga divana nije bilo nikakva drugog namještaja; čitava je soba bila zapremljena pletenim korpama za haljine, kutijama od šešira i svakojakim starudijama, koje je zbog nečega čuvala *maman*. Za školu se Volođa pripremao u materinoj sobi ili u »društvenoj« — tako su zvali veliku sobu, gdje su se svi stanari okupljali u vrijeme ručka i navečer.

Kad se vratio kući, on legne na divan i prekrije se pokrivačem, kako bi ublažio drhtavicu. Kutije od šešira, korpe i starudije sjetiše ga da on nema svoje sobe, nema utočišta, gdje bi se mogao skloniti od *maman*, od njenih gosti i od glasova, koji su se sad čuli iz »društvene«; torba i knjige, razbacane po kutovima, podsjetiše ga na ispit, kome nije pristupio... Odnekle mu sasvim bez ikakve veze padne na pamet Menton, gdje je živio sa svojim pokojnim ocem kad mu je bilo sedam godina; prisjeti se Biarritza[1] i dviju djevojčica — Engleskinja, s kojima je trčao po pijesku... Prohtjelo mu se obnoviti u sjećanju boju neba i oceana, visinu valova, svoje ondašnje raspoloženje, ali mu ne uspije; djevojčice-Engleskinje promakoše maštom kao da su žive, a sve se ostalo ispremiješalo, u neredu rasplinulo... »A ne, ovdje je hladno«, — pomisli Volođa, ustane, obuče kabanicu i pođe u »društvenu«.

U »društvenoj« su pili čaj. Za samovarom sjedilo ih četvoro: *maman*, učiteljica muzike, starica s pince-nezom od kornjačevine, i Avgustin Mihajlič, postariji, vrlo debeo Francuz, zaposlen u tvornici parfema.

— Danas nisam ručala, — govorila je *maman*. — Trebalo bi poslati sobaricu po kruh.

— Dunjaš! — vikne Francuz.

Pokazalo se, da je sobaricu gazdarica nekamo poslala.

— O, nije to ništa, — reče Francuz, široko se osmjehujući. — Sad ću ja sam otići po kruh. O, nije to ništa.

On odloži svoju jaku, smrdljivu cigaru na vidno mjesto, natakne šešir i ode. Po njegovom odlasku, *maman* počne pričati učiteljici muzike, kako se gostila kod Šumihinih i kako su je lijepo tamo primili.

— Bogme, Lili Šumihina je moja rođaka... — govorila je. — Njen pokojni muž, general Šumihin, bratić je mome mužu. A ona sama rođena je barunica Kolb...

— *Maman*, to nije istina! — reče razdraženo Volođa. — Čemu laž?

On je vrlo dobro znao, da *maman* govori istinu; u njenoj priči o generalu Šumihinu i rođenoj barunici Kolb nije bilo ni trunka laži, ali zbog toga on ništa manje nije osjećao, da ona laže. Laž se osjećala u načinu njena govora, u izrazu lica, u pogledu, u svemu.

---

[1] Kupalište na obalama Biskajskog zaljeva.

— Lažete! — ponovi Voloda i lupi šakom po stolu takvom žestinom, da se zatreslo sve posuđe i *maman* se razlio čaj. — Zašto tu pričate o generalima i barunicama? Sve je to laž!

Učiteljica se muzike snebila i zakašljala u maramicu, praveći se, da se zagrcnula, a *maman* zaplaka.

»Kamo da odem?« — pomisli Voloda.

Na ulici je već bio; stid ga je ići k drugovima. Opet mu bez ikakve veze padoše na pamet dvije djevojčice Engleskinje... Prođe s kuta u kut po »društvenoj« i uđe u sobu Avgustina Mihajliča. Tu je jako mirisalo na eterna ulja i glicerinski sapun. Na stolu, na prozorima, pa čak i na stolicama, stajaše mnoštvo bočica, posudica, čašica s raznobojnim tečnostima. Voloda uze sa stola novine, razmota ih i pročita naslov: »*Figaro*«... Novine su širile nekakav jak i prijatan miris... Zatim uze sa stola revolver...

— Prestanite, nemojte se obazirati! — u susjednoj je sobi učiteljica muzike tješila *maman*. — On je još tako mlad! U njegovim godinama mladići uvijek pretjeruju. S tim se valja pomiriti.

— Ne, Evgenija Andrejevna, on je isuviše pokvaren! — govoraše *maman* kao da pjeva. — On nema nikog starijeg, a ja sam slaba i ništa ne mogu uraditi. Oh, nesretnice mene!

Voloda stavi revolversku cijev u usta, napipa nešto nalik na oroz ili obarač, pa pritisne prstom... Potom napipa još nekakvo izbočenje i još jednom pritisne. Izvadivši cijev iz usta, on je obriše o skut kabanice, pogleda kočnicu; prije nikada u životu nije uzimao oružje u ruke...

— Bit će da ovo treba podignuti... — zaključi. — Jest, bit će da je tako...

U »društvenu« uđe Avgustin Mihajlič, pa kikoćući poče pričati nešto. Voloda opet stavi cijev u usta, stisne je zubima i pritisne nešto prstom. Odjekne pucanj... Nešto strašnom snagom udari Volodu u potiljak, te on pade na stol, licem ravno među čašice i bočice. Onda spazi kako ga njegov pokojni otac u cilindru sa širokom, crnom trakom, što ju je u Mentonu nosio u znak žalosti za nekom damom, odjednom obuhvati objema rukama i oni obojica poletješe u nekakav vrlo taman, dubok ponor.

Zatim se sve ispremiješa i nestane...

SREĆA

Posvećeno J. P. Polonskome

Pored širokoga stepskog puta, zvanog velika džada, noćavalo stado ovaca. Čuvala ga dva pastira. Jedan, starac osamdesetih godina, bezub, drhturava lica, ležaše potrbuške pored samog puta, nalaktivši se na prašnjivo lišće maslačka; drugi — mlado momče, gustih crnih obrva, još golobrad, odjeven u grubo platno, od koga se šiju jeftine vreće, ležaše poleđuške, podmetnuvši ruke pod glavu, i gledaše put neba, gdje se upravo iznad njegove glave otegla mliječna staza i žmirkale zvijezde.

Pastiri nisu bili sami. Koji metar od njih u pomrčini, što je zastirala put, crnio se osedlan konj, a pored njega, naslanjajući se na sedlo, stajaše muškarac u velikim čizmama i kratkoj kozačkoj kabanici, po svemu sudeći, vlasteoski nadglednik. Sudeći po njegovoj pojavi, uspravnoj i nepomičnoj, po kretnjama, po nastupu prema pastirima, prema konju, bio je to ozbiljan čovjek, razuman i svijestan svoje vrijednosti; čak su se i u pomrčini mogli primijetiti tragovi vojničkoga držanja i onaj nadmeno udvorni izraz, što se stekne u čestim dodirima s vlastelom i upravnicima njihovih imanja.

Ovce su spavale. U sivoj su se pozadini zore, što već poče prekrivati istočnu stranu neba, tu i tamo mogli vidjeti obrisi budnih ovaca; one su stajale i oborenih glava nešto mislile. Njihove misli, spore, otegnute, izazvane jedino predodžbama o širokoj stepi i nebu, o dnevima i noćima, vjerojatno su do tupcsti ubijale i tištale i njih same, te one, stojeći sada kao ukopane, nisu primjećivale ni prisutnost tuđeg čovjeka, ni uznemirenosti pasa.

U snenom prohladnom zraku lebdio je jednoličan šumor, bez koga nema stepske ljetne noći; neprekidno su cvrčali

cvrčci, pućpurlikale prepelice, a na jednu vrstu od stada, u dolu, u kom je tekao potok i rasle vrbe, tromo su zviždukali mladi slavuji.

Nadglednik se ustavio, da u pastira zamoli vatre za lulu. Šutke je pripalio i ispušio cijelu lulu, onda se, ne rekavši ni riječi, nalakti o sedlo i zamisli. Mladi se pastir nimalo nije na njega obazirao; i dalje je ležao i gledao put neba, starac je pak dugo zagledao nadglednika, pa upita:

— Da ti nisi Pantelej s Makarovskog gazdinstva?

— Ja glavom, — odgovori nadglednik.

— I ja sad vidim. Ne prepoznah te — obogatio se akobogda. Odakle te bog nanio?

— Iz Koviljskoga kraja.

— Daleko. Dajete zemlju u napolicu?

— Svakako. I u napolicu, i pod zakup, i za okućnicu. Ja upravo pođoh u mlin.

Velik stari ovčar sure boje, rundav, s čupercima oko očiju i nosa, trudeći se da se prikaže nehatnim u prisustvu stranog čovjeka, triput mirno obiđe oko konja i najednom neočekivano, uz pakosno staračko režanje, skoči straga na nadglednika, a ostali psi ne odolješe već poskakaše sa svojih mjesta.

— Mrš, prokletinjo jedna! — vikne starac, pridigavši se na lakte. — Krep'o dabogda, mrcino!

Kad se psi umiriše, starac zauze prijašnji položaj pa će smirenim glasom:

— A u Koviljima, na samo Spasovo, Jefim Žmeja umrije. Bog da mi dušu prosti, grehota je zgražati se nad mrtvima, bješe to pogana starkelja. Valjada si čuo.

— Ne, nisam.

— Jefim Žmenja, kovača Stjopke stric. Cio ga kraj poznaje. Eh, što ti je to bila prokletinja od čovjeka! Znam ti ja njega šezdesetak godina, odonda, kad su cara Aleksandra, onoga, što je Francuze gonio, iz Taganroga mrtva na taljigama u Moskvu vozili. Zajedno smo išli da vidimo pokojnoga cara, a tada velika džada nije išla na Bahmut, već od Jesaulovke na Gorodište, a tamo, gdje su sada Kovilja, bjehu dropljinska gnijezda — zakoračiti nisi mogao, da ne nagaziš na gnijezdo. Već sam tada primijetio, da je Žmelja dušu svoju izgubio i da je nečastivi u njemu. Ovako ti ja mnijem: ako kakvo seljačko čeljade šuti te šuti, u bapske poslove se miješa, i sve gleda da

bude sam, nisu to čista posla, a Jefimka ti je, došlo mu tako, još zarana šutio te šutio i poprijeko gledao, sve se nešto durio i naduvavao k'o pijetao pred kokicom. Da bi u crkvu pošao, ili na cestu da s mladićima šeta, ili u krčmu da zađe — toga u njega nije bilo, već sve sjedi sam ili se s babama sašaptava. Još je bio mlad, a već se u pčelare i baštovane bio najmio. Znalo se desiti, da mu na bašču izađu dobri ljudi, a u njega dinje i lubenice zviždе. Jednom je tako pred ljudima ulovio štuku, a ona ti — hi-hi-hi-hi! zahihoće...

— Biva to, — reče Pantelej.

Mladi se pastir okrete postrance, pa se netremice, podigavši svoje crne obrve, zagleda u starca.

— A jesi li ti čuo, da lubenice zviždе? — upita.

— Bože sačuvaj, da sam ih čuo, — uzdahne starac, — ma ljudi su pričali. Jest malo čudno... Ali, kad se nečastivom prohtije, i kamen će prozviždat. Pred objavu slobode[1], u nas je tri dana i tri noći stijena brujala. Na svoje sam oči čuo. A štuka je zakikotala zato, što je Žmenja mjesto štuke zloduha ulovio.

Starac se nečeg sjeti. Hitro se digne na koljena, i stiskajući se kao od zime, uzrujano turajući ruke u rukave, zašušljeta kroz nos kao bapska klepetuša:

— Očuvaj nas, gospode, i pomiluj! Idem ti jednom tako ja obalom u Novopavlovku. Oluja se spremala i tako je puhalo, da te očuva kraljica nebeska, majčica... Zagrabio ja što mogah bolje i gledam, a stazicom, između trnjaka — trn baš bješe u cvatu — kad tko: ide ti bijeli vò. Pomislim ja: čiji li je ovo vò? Šta je njega amo natjeralo? Ide ti on, maše repom i mu-u-u! Kad, da vidite čuda, braćo, stignem ja njega, priđem blizu, eto ti na! — ono ne bje vò, već Žmenja. U ime oca i sina i duha svetoga. Prekrstim se ja, a on me gleda i gunđa, oči iskolačio. Zdravo sam se ustrašio! Pođemo ti mi zajedno, bojim se da išta zaustim, — grom grmi, munja nebo para, vrbe se do u vodu spustile, — kad odjednom, braćo, bog me kaznio, da bez pokajanja umrem, ako nije tako, juri ti stazom zec... Juri, zastane, pa će na ljudskom: »Zdravo bili, se-

---

[1] Misli se na manifest cara Aleksandra 1861., kojim je ukinuto t. zv. »kreposno pravo«, t. j. vlasteoska vlast nad životom i imanjem seljačkim. — Op. prev.

ljani!« Gubi se, prokletinjo! — viknu starac na rundavog psa, što je opet okolišao oko konja. — Crk'o, dabogda!

— Biva i to, — reče nadglednik, jednako se oslanjuć' na sedlo i ne pomakavši se; rekao je to jedva čujnim, potmulim glasom, kakvim govore ljudi, uronjeni u razmišljanje.

— Biva to, — ponovi on dubokomisaono i uvjereno.

— Uh, bješe to prava strvina od čovjeka. — nastavi starac, više ne onako vatreno. — Pet godina po objavi slobode njega ti išibaše u kancelariji, a on ti, bit će da pakost svoju dokaže, potrže i pusti na cijela Kovilja grlenu bolest. Izumrlo tada svijeta, da mu ne znaš broja, kao za kuge...

— A kako je on tu bolest pustio? — upita mladi pastir, pošto je malo pošutio.

— Zna se, kako. Ne treba tu bogzna kakve pameti, samo kad se kome hoće. Žmenja je narod zmijskim salom morio. A' to je takva stvar, da ne samo od sala, već od zadaha njegovog narod umire.

— To je točno — potvrdi Pantelej...

— Htjedoše ga tada momci da umlate, ma stariji ne dadoše. Šteta bi ga bilo ubiti; on je znao za mjesto, gdje je zakopano blago. A osim njega ni živa duša nije znala. Blago ti je začarano, sve kad bi i nabasao na nj, ne bi ga vidio, a on je vidio. Znalo se desiti, ide ti on uz obalu ili šumom, a ispod žbunja i stijena palucaju plamečci, plamečci, te plamečci. Takvi plamečci, baš kao da sumpor gori. Očima sam svojim rođenim vidio. Svi su čekali, da Žmenja ljudima mjesto pokaže, ili da ga sam otkopa, a on — kako se veli, pas nit' sam jede, niti drugom daje — pa tako i umrije: nit je sam iskopao, nit ljudima pokazao.

Nadglednik zapali lulu i na časak osvijetli svoje velike brke i šiljast nos, stroga, čvrsta izgleda. Sitni svjetlosni krugovi vrcnuše mu od ruku prema kačketu, zaiskriše preko sedla duž konjskih leđa i nestadoše u grivi oko ušiju.

— U ovim je krajevima mnogo zakopana blaga, — reče.

Pa polako potegavši dim u se, on pogleda oko sebe, zaustavi svoj pogled na bjelasastom istoku i doda:

— Mora da ima blaga.

— I te kako, — uzdahne starac. — Sve govori, da ga ima, samo, brajko, nema tko da ga kopa. Nitko ne zna pravo mjesto, i dan danas sva su blaga začarana. Da se nađe i mogne

vidjeti, valja kakvu amajliju imati, jer ti ništa, sokoliću moj, nema bez amajlije. Žmenja je imao amajliju, ali zar si od njega, vraga ćelavog, mogao što izmoliti? On ih je samo zato i čuvao, da ne bi kome drugom dopale.

Mladi pastir dopuže na dva koraka do starca, pa se, podbočivši glavu šakama, upilji u njega ukočenim pogledom. Djetinji izraz straha i radoznalosti sine u njegovim tamnim očima, i, kako se činilo u pomrčini, rastegne i spljošti krupne crte njegova mladoga grubog lica. Slušao je napregnuto.

— I u drevnim je knjigama zapisano, da tu ima mnogo zakopana blaga, — nastavi starac. Nekom su novopavlovskome starom vojniku u Ivanovki pokazivali povelju, a u toj je povelji i mjesto naznačeno, čak i koliko pudova zlata ima, i u kakvu je ćupu; po toj bi povelji blago već davno bilo nađeno, da blago nije začarano, pa mu ne možeš ni blizu prići.

— A zašto mu, djede, ne možeš ni prići? — upita mladić.

— Mora da ima kakav razlog, vojnik ništa ne reče. Začarano je... Treba amajlija.

Starac je govorio zanosno, kao da je pred ovim namjernikom dušu svoju istakao. Zapletao se jezikom, nenaviknut da govori mnogo i brzo, zamuckivao, i osjećajući taj nedostatak svoga govora, trudio se da ga poljepša kretnjama glave, ruku i mršavih ramena; pri svakoj kretnji njegova se prtena košulja nabirala, padala niz ramena i otkrivala od sunca i starosti pocrnjeli vrat. On bi je pridizao, a ona opet odmah padala. Najzad, baš kao da mu je neposlušna košulja dozlogrdila, starac poskoči pa poče jetko:

— Ima sreće, ali koja ti vajda od nje, kad je u zemlju zakopana? Tako ti eto propada blago zaludu, ni za što, kao pljeva ili ovčji izmet. A ipak, sreće ima mnogo, tako mnogo, momčiću moj, da bi je u čitavom kraju svima bilo dosta, samo što je ni živa duša ne vidi! Doživjet ćemo još to, da će nam je gospoda iskopati ili porez ugrabiti. Gospoda su već počela otkopavati humke... Doćuli su! Kopka ih zavist na seljačku sreću. Ni država se nije zaboravila. U zakonu stoji, ako koji seljak nađe zakopano blago, da ga ima vlastima predati. Al' nek' čeknu — i načekat će se! Tu je kvas, al' ne za vas!

Starac prezrivo prsnu u smijeh i sjede na zemlju. Nadglednik je slušao pažljivo i svemu povlađivao, ali po izrazu njegova lica i po šutnji, vidjelo se, da ništa, što mu starac

pripovijedaše, nije za njega bilo novo, da je on o svemu već odavna promislio i znao kudikamo više nego što je bilo poznato starcu.

— U svom sam vijeku, valja priznati — deset puta tražio sreću, — reče starac zbunjeno se češkajući. — I na pravim sam mjestima tražio, samo bit će, da sam uvijek na začarana blaga nabasavao. I moj otac je tražio, i brat je tražio — ni vraga ne nađoše, pa i umriješe bez sreće. Bratu mome, Ilji, pokoj mu duši, neki momak povjeri, da u Taganrogu, u tvrđavi, na jednom mjestu pod tri kamena leži zakopano blago, i da je to blago začarano, a u to doba — bilo je to, sjećam se, trideset i osme — u Matvejevom Humku živio neki Armenac, koji je prodavao amajlije. Kupi ti Ilja amajliju, uzme dvoje djece sa sobom i ode u Taganrog. Samo, brajko, dođe ti on do onog mjesta u tvrđavi, kad baš tamo vojnik s puškom.

Tihim se zrakom, osuvši se po stepi, razlijegne zvuk. Nešto u daljini grozno zaječa, udari o kamen pa se razleti stepom, odjekujući: »tah! tah! tah!« Kad je zvuk zamro, starac upitno pogleda Panteleja, što je ravnodušno, nepomično stajao.

— To se u rudniku vjedro otkinulo — reče mladić, malo razmislivši.

Sad već svitaše. Mliječna je staza blijedjela i malo po malo kopnjela poput snijega kad se gubi. Nebo postajaše tmurno i mutno, da ne možeš razaznati, je li vědro ili je posve pokrito oblacima, i tek po jasnoj, blještavoj pruzi na istoku i po tu i tamo neugaslim zvijezdama, razabereš šta je posrijedi.

Prvi jutarnji povjetarac bez žubora, pažljivo povijajući mlječiku i mrke stabljike lanjskoga korova, zahuji duž puta.

Nadglednik se prenu iz misli i potrese glavom. Objema rukama on prodrma sedlo, pritegne kolan, pa kao da premišlja, da li da zajaši, opet se zaustavi na mislima.

— Jest, — reče, — sreća ti je poput lakta na ruci: blizu ti je, a zagristi ne možeš. Sreća postoji, samo nema pametne glave, da je traži.

I on se okrene licem k pastirima. Njegovo strogo lice bijaše žalosno i podsmješljivo, kao lice razočarana čovjeka.

— Da, i umrijet ćeš, ne vidjevši sreću onakvu kakva ona jest... reče, naglašujući svaku riječ, dižući lijevu nogu do stremena. — Tko je mlađi, možda će još i dočekati, a mi već ne treba ni da mislimo o tome.

Gladeći svoje duge, orošene brkove, on teško pojaha konja i kao da je nešto zaboravio ili nedorekao, žmirke se zagleda u daljinu. U plavičastoj daljini, gdje se zadnji vidljivi brežuljak stapao s maglom, ništa se nije micalo; stražarski i grobni humci, što su se tu i tamo uzdizali nad horizontom i beskrajnom stepom, djelovali su grubo i mrtvo; u njihovoj su se nepokretnosti i bezglasju osjećali vjekovi i potpuna ravnodušnost prema čovjeku; proći će još tisuća godina, umrijet će milijarde ljudi, a oni će neprekidno stajati kao što su i prije stajali, nimalo ne sažaljevajući mrtve, ne mareći za žive, i nitko živ ne će doznati, zašto oni stoje i kakvu li stepsku tajnu čuvaju pod sobom.

Probuđeni gavrani, šutke, i svaki za se, lijetahu nad zemljom. Ni u tromom letu ovih dugovječnih ptica, ni u jutru, što se točno ponavlja svaka dvadeset i četiri sata, ni u beskrajnoj stepi — ni u čemu se nije vidjelo smisla. Nadglednik se osmijehnu i reče:

— Kakva širina, gospode bože! I sad ti idi, nađi sreću! Ovdje su — nastavi on, spustivši glas i uozbiljivši se, — ovdje su zacijelo zakopana dva blaga. Gospoda za njih ne znaju, a starim je seljacima, osobito vojnicima, do u sitnice sve o tome poznato. Ovdje, negdje na ovom brdu (nadglednik pokaže bičem ustranu) jednom su u davna vremena razbojnici bili napali karavanu sa zlatom; to su zlato vozili iz Peterburga caru Petru, koji je tada u Voronježu mornaricu gradio. Razbojnici pobiše pratnju, a zlato zakopaše, i onda ga više ne nađoše. Drugo su blago zakopali naši donski Kozaci. Dvanaeste su godine Francuzima svakojakog dobra, srebra i zlata pootimali, ne zna mu se broja. Kad su se vraćali kućama, čuli su putem, da im vlast hoće da otme sve zlato i srebro. I mjesto da ga džabe dadnu vlastima, oni, junačine kakve jesu, uzmu i zakopaju ga, nek se bar djeci nađe, a gdje su zakopali — to se ne zna.

— Čuo sam o tom blagu, — žalostivo progunđa starac,

— Da, — zamisli se opet Pantelej. — Tako je to...

Nasta tajac. Nadglednik se zamišljeno zagleda u daljinu, nasmiješi se i trzne uzdama i dalje s onim jednim te istim izrazom, kao da je štogod zaboravio ili nedorekao. Konj nevoljko pođe korakom. Prošavši sto koraka, Pantelej odlučno odmahne glavom, prene se iz misli i ošinuvši konja, pojuri u kasu.

Pastiri ostadoše sami.

— To je Pantelej s Makarovskoga gazdinstva, — reče starac. — Stoipedeset dobija na godinu i gazdinska hrana. Školovan čovjek...

Razbuđene ovce — bilo ih oko tri tisuće — nevoljko, od duga vremena prihvatiše se niske, napola izgažene trave. Sunce još nije bilo izašlo, ali već su se mogli vidjeti svi humci i daleka, oblaku nalik, Saur-Grobnica šiljata vrhunca. Kad se čovjek popne na tu grobnicu, s nje se vidi ravnica, ravna i beskrajna kao nebo, vide se vlastelinska imanja, majuri Nijemaca i Molokana[1], sela, a dalekovidi Kalmik može čak razabrati grad i željeznicu. Tek se odavle može vidjeti, da na ovom svijetu, osim šutljive stepe i vjekovnih humaka, postoji i drugačiji život, koga se ne tiču zakopana blaga i ovčje misli.

Starac napipa pored sebe svoju »gerligu«, dugu, na vrhu savijenu palicu, pa se diže. Šutio je i mislio. S mladićeva lica još nije nestalo dječjeg izraza straha i radoznalosti.

— Djede, — upita on, pridižući se i uzimajući svoju palicu, — šta je tvoj brat Ilja učinio s onim vojnikom?

Starac nije razumio pitanje. On rasijano pogleda mladića i odgovori, mljacnuvši usnama:

— A ja ti, Sanjka, stalno mislim o onoj povelji, što su u Ivanovki onom vojniku pokazivali. Ja nisam rekao Panteleju, nek ide s milim bogom, a u povelji ti je ono mjesto tako označeno, da bi ga svaka baba našla, znaš, koje je to mjesto? U Bogatom Klančiću, na onom mjestu, znaš, gdje se klanac kao guščja noga račva u tri klančića; e pa u onom srednjem.

— Pa zašto ne ćeš kopati?

— Okušat ću sreću...

[1] Molokani = pripadnici vjerske sekte, koji ne priznaju crkvu, vlast, vojnu obavezu; ne jedu mesa, već piju mnogo mlijeka, odatle im ime. — Op. prev.

— Djede, a šta ćeš raditi s blagom, kad ga nađeš?

— Je l' ja? — nasmija se starac. — Hm... Samo da se nađe, onda bi... pokazao bih ja svima, šta ja znam... Hm! Znam, šta bih radio...

I starac ne umjede odgovoriti, šta bi radio s blagom, kad bi ga bio našao. U cijelom životu ovo mu se pitanje postavilo toga jutra sigurno po prvi put, a sudeći po izrazu njegova lica, lakomislenome i ravnodušnome, nije mu se činilo ni važnim, ni dostojnim razmišljanja. U Sanjkinoj se glavi motala još jedna nedoumica: Zašto samo starci traže zakopana blaga i što će zemaljska sreća ljudima, koji svaki dan mogu da umru od starosti? Ali tu nedoumicu Sanjka nije umio pretočiti u pitanje, i teško da bi starac i našao, šta da mu odgovori.

Prevučeno lakom sumaglicom, ukaza se golemo rujno sunce. Široke svjetlosne pruge, jošte hladne, kupajući se u rosnoj travi, razmiljujući se gotovo veselo, kao da su nastojale pokazati, da im to nije dojadilo, stadoše rasprostirati po zemlji srebrnkasti pelen, različak, plavičaste boje i žutilo stepskog cvijeća — sve se to radosno zašareni, uzimajući sunčevu svjetlost kao svoj vlastiti smiješak.

Starac i Sanjka se raziđoše i zaustaviše stada s dvije strane. Oba stajaše kao stupovi, ne mičući se, gledajući u zemlju i razmišljajući. Prvoga nisu ostavljale misli o sreći, drugi je pak mislio o onome, što se noćas govorilo; njega sama sreća nije zanimala, bila mu je nepotrebna i nepojmljiva, nego fantastičnost, bajoslovnost ljudske sreće.

Stotinjak ovaca zadrhti i u nekom neshvatljivom strahu, kao na dati znak, jurne ustranu od stada. A Sanjka, kao da se ovčje misli, spore i otegnute, na časak i njemu prenesoše, u istom onakvom nepojmljivom strahu jurne ustranu, ali se istog trena pribere pa vikne:

— Prrrr, prokletnice! Pomahnitale, grom vas ubio!

A kad je sunce, naviještajući dugu, neizdržljivu omarinu, stalo da peče zemlju, sve živo, što se noćas kretalo i davalo glasa od sebe, utone u polusan. Starac i Sanjka sa svojim štapinama stajahu nepomično na dva suprotna kraja stada kao fakiri na molitvi i usretsređeno premišljavahu. Oni više nisu opažali jedan drugoga, i svaki je od njih živio svojim vlastitim životom. I ovce su premišljale...

RUŽNO VRIJEME

U mračne prozore udarahu krupne kišne kapi. Bila je to jedna od onih odvratnih ljetovališnih kiša, koje se obično, kad jednom otpočnu, vuku dugo, nedjelje i nedjelje, dok prozebli ljetovalac, sviknuvši se na njih, ne uroni u posvemašnju apatiju. Bilo je hladno, osjećala se oštra, neprijatna vlaga. Punica odvjetnika Kvašina i njegova žena, Nadežda Filipovna, odjevene u zimske kapute i šalove, sjedile su u trpezariji za stolom za ručanje. Na staričinu se licu čitalo, da je, bogu budi hvala, sita, obučena, zdrava, udala jedinicu kćer za dobra čovjeka i sada mirne savjesti može slagati pasijans; njena je kći, omalena, punašna plavojka dvadesetih godina, blaga, slabokrvna lica, nalaktivši se na stol, čitala knjigu; sudeći po očima, ona nije toliko čitala, koliko je premetala svoje vlastite misli, kojih nije bilo u knjizi. Obje su šutjele. Čuo se šumor kiše, a iz kuhinje je dopiralo otegnuto kuharičino zijevanje.

Kvašina nije bilo kod kuće. Za kišnih dana on nije dolazio u ljetnikovac, ostajao je u gradu; vlažno ljetovališno vrijeme loše je utjecalo na njegov bronhitis i smetalo mu raditi. Držao se mišljenja, da izgled siva neba i kišne suze na prozorima odnose energiju, nagone na hipohondriju. U gradu pak, gdje ima više komfora, ružno je vrijeme gotovo neprimjetno.

Poslije dvaju pasijansa starica premiješa karte i pogleda kćer.

— Gledala sam u karte, hoće li sutra biti lijepo vrijeme i hoće li nam doći Aleksej Stepanič, — reče ona. — Već je peti dan, kako ga nema ... Kazna božja ovo vrijeme ...

Nadežda Filipovna ravnodušno pogleda mater, ustane i prošeće tamo — amo.

— Jučer se barometar dizao — reče ona zamišljeno, — a danas, vele, opet pada.

Starica poreda karte u tri duga reda te mahne glavom.

— Dosađuješ se? — upita ona kćer.

— Naravno!

— Vidim ja to. Kako da se ne dosađuješ? Već ga peti dan nema. Znalo je biti, u svibnju, najviše dva dana, eto tri, a sada — je l' to šala? — peti dan! Ja mu nisam žena, pa se ipak dosađujem. A jučer, čim mi rekoše, da se barometar diže, ja za njega, za Alekseja Stepaniča našega, naredih da zakolju pile i karase očiste. Voli on to. Pokojni tvoj otac očima nije mogao vidjeti ribe, a on je voli. Uvijek s tekom jede.

— Mene duša boli za njim, — reče kći. — Nama je dosadno, a njemu, mama, mora da je još dosadnije.

— Kako da ne! Po cijeli dan na sudu, a noću, poput aveti, sam samcat u pustu stanu.

— I što je najgore, mama, on je tamo sam, bez posluge, nema tko da mu samovar pristavi ili vode doda. Zašto da se za ljetne mjesece ne uzme lakaj? I uopće čemu ovaj ljetnikovac, ako on to ne voli? Govorila sam ja njemu — ne treba, ali ne vrijedi. »Za tvoje, veli, zdravlje.« Pa ja i bolujem od toga, što on zbog mene takve muke trpi.

Gledajući preko materina ramena, kći primijeti pogrešku u pasijansu, nagne se k stolu te stane popravljati. Nastane tajac. Obje gledahu u karte i zamišljahu, kako njihov Aleksej Stepanič sam samcat sjedi sad u gradu u svom mračnom, pustom kabinetu i radi, gladan, premoren, tugujući za porodicom...

— A znaš šta, mama? — reče najednom Nadežda Filipovna, a oči joj se zasvijetliše. — Bude li i sutra ovakvo vrijeme, ja ću jutarnjim vlakom otići k njemu u grad! Barem ću doznati štogod o njegovu zdravlju, pogledat ću ga, čaj mu pripremiti.

I obje se uzmu čuditi, kako im ta misao, tako jednostavna i lako ostvariva, ranije ne pade na pamet. Do grada je svega pola sata puta, a onda dvadeset minuta s izvoščikom. One još malo porazgovoriše te zadovoljne legoše spavati zajedno u jednu sobu.

— Oh, oh, oh... Gospodi, oprosti nama griješnicima! — uzdahne starica, kad sat u salonu izbi dva. — Ne spava mi se!

— Ti ne spavaš, mama? — upita kći šapatom. — A ja sve o Aljoši mislim. Kako i ne bi pokvario svoje zdravlje u gradu? Ruča i doručkuje bog zna gdje, po restoranima i u gostionicama.

— I sama sam o tome mislila, — uzdahne starica. — Spasi nas i očuvaj, kraljice nebeska. A kiša, lije li lije!

Ujutro kiša već nije udarala u prozore, ali je nebo kao i jučer bilo sivo. Drveće stajaše tužno i pri svakom naletu vjetra stresaše sa sebe kapljice. Tragovi ljudskih nogu ostajali su po blatnim stazama, jaruge i brazde bijahu pune vode. Nadežda Filipovna odluči da otputuje.

— Pozdravi ga lijepo, — starica će, umatajući kćer. — Reci mu, da ne juri odveć po svojim sudištima... I otpočinuti valja. Kad izlazi na ulicu, neka umotava vrat: vrijeme je — da bog sačuva! A ponesi mu i pile; domaće je, makar i hladno, još uvijek bolje, negoli u gostionici.

Kći ode, rekavši, da će se vratiti večernjim vlakom ili sutra izjutra.

Ali se vratila mnogo mnogo ranije, pred ručak, dok je starica sjedila u svojoj spavaonici na sanduku, i dremuckajući, smišljala, šta bi ispekla zetu za večeru.

Kći, ušavši k njoj u sobu, blijeda, utučena, i ne rekavši ni riječi, opusti se na postelju i prigne glavu k jastuku.

— Ama šta ti je? — začudi se starica. — Zbog čega tako brzo? Gdje je Aleksej Stepanič?

Nadežda Filipovna podigne glavu te suhim, preklinjućim očima pogleda mater.

— On nas obmanjuje, mama! — progovori ona.

— Ama šta veliš, bog s tobom! — uplaši se starica, i s glave joj sklizne kućna kapica. — Tko će još mene i tebe obmanuti? Gospode, pomiluj!

— On nas obmanjuje, mama! — progovori kći, a podbradak joj zadrhti.

— Otkud ti to pada na pamet? — vikne starica, blijedeći.

— Naš je stan zatvoren.

Pazikuća kaže, da u ovih pet dana Aljoša nije nijedamput kući dolazio. On ne živi kod kuće. Ne živi! Ne živi!

Ona zalomi rukama i glasno zaplače, izgovarajući samo:

— Ne živi! Ne živi kod kuće!

Dobije histerični napad.

— Šta je sad to? — gunđala je starica užasnuta. — A pred tri je dana pisao, da iz kuće ne izlazi! Gdje on noćuje? Bože moj sveti!

Nadežda Filipovna malaksa te ne mogne ni šešir da skine. Baš kao da su joj dali opijuma, nesvijesno je kolutala očima i grčevito hvatala majku za ruku.

— Našla si, kome ćeš povjerovati: pazikući! — govorila starica, vrzmajući se oko kćeri i plačući. — Baš si ljubomorna! Ne će on obmanjivati... Ama kako bi se samo usudio obmanjivati? Zar smo mi ne znam kakve? Iako smo mi iz trgovačkog staleža, on na to nema prava, jer si mu ti zakonita žena! Mi se možemo žaliti! Ja sam uz tebe dvadeset tisuća dala! Nisi ti bez miraza!

Pa i starica se rasplače te odmahne rukom, i ona isto malaksa te leže na svoj sanduk. Obje one primijetiše, da su se na nebu pokazale plavkaste pjege, prorijedili oblaci, da je u vrtu mokrom travom pažljivo kliznula prva sunčana zraka, da su razveseljeni vrapci zaskakutali oko lokvi, u kojima se ogledahu oblaci u bijegu.

Podvečer stigne Kvašin. Pred polazak iz grada svratio je u svoj stan i doznao od pazikuće, da je za njegova izbivanja dolazila žena.

— A evo i mene! — on će veselo, ulazeći u taštinu sobu i praveći se, kao da ne primjećuje uplakana, stroga lica. — A evo i mene! Pet se dana i noći ne vidjesmo!

On hitro poljubi ruku ženi i punici, te s izgledom čovjeka, koji je završio težak posao, zavali se u naslonjač.

— Uh! — on će, ispuštajući iz pluća sav zrak. — To jest, baš sam se izmorio! Jedva sjedim! Gotovo pet dana i noći... dan i noć sam živio kao na manevrima! U stanu nisam nijedared bio, zamislite samo! Cijelo sam se vrijeme natezao stečajem Šipuvova i Ivančikova, moralo se raditi kod Galdejeva u njegovu uredu, u radnji... Nit' sam jeo niti pio, spavao sam na nekakvoj klupici, sav sam se nahladio... Minute slobodne nisam imao, čak nije bilo kad ni da kući svratim. Tako, Nadjuša, ja ti i nisam bio kod kuće...

I Kvašin, držeći se za slabine, baš kao da su ga od rada boljela krsta, ispod oka pogleda ženu i punicu, da bi doznao, kako je djelovala njegova laž, ili, kako ju je on sam nazivao, diplomacija. Punica se i žena zglédahu radosno iznenađene, kao da su neočekivano našle dragocjenost, što su je bile izgubile... Lica im sijala, oči plamtjele...

— Golubiću moj, — progovori punica, poskakujući, — što ja to sjedim? Čaja! Brže čaja! Možda bi jeo?

— Naravno, bi! — reče žena, skidajući sa svoje glave maramu, natopljenu octom. — Mama, dajder brže vina i jela! Natalija, spremaj sto! Ah, bože moj, ništa nije spremno!

I obje, uplašene, sretne, uzvrzmaše se, razletješe se po sobama. Starica već ne mogaše, a da se ne nasmije, pogledati kćer, koja je oklevetala ni u čemu kriva čovjeka, a kćer se stidjela...

Uskoro stol bijaše postavljen. Kvašin se, mada od njega zadisaše maderom i likerima, i mada jedva disaše od sitosti, žalio na glad, nasilu žvakao i sve govorio o stečaju Šipuvova i Ivančikova, a žena i punica ne skidahu oči s njegova lica i mišljahu:

»Kako nam je pametan, mio! Kako lijep!«

»Vrlo važno! — pomisli Kvašin, liježući poslije ručka na velik mekan dušek. — Premda su one trgovkinje, premda su Azija, ono ipak posjeduju neke svojevrsne divote, i dan-dva u nedjelji može se i ovdje provesti sa zadovoljstvom...«

Pokrije se, zagrije i progovori, uspavljujući se:

— Vrlo važno!

— Pavle Vasiljiču, onamo je sigla nekakva dama, pita za vas, — izvijesti Luka. — Već vas cijeli sat očekuje...

Pavel Vasiljevič tek što je doručkovao. Začuvši o dami, on se namršti i reče:

— Ah, neka ide dođavola! Reci da sam zauzet.

— Ona je, Pavle Vasiljiču, dolazila već pet puta. Veli, da vas jako hitno mora vidjeti... Samo što ne plače.

— Hm... No, u redu, zamoli je da uđe u kabinet.

Pavel Vasiljevič je ne žureći obukao kaput, uzeo u jednu ruku pero, u drugu — knjigu i, pričinivši se da je jako zaposlen, pošao u kabinet. Ondje ga je već očekivala gošća — velika, krupna dama crvena, mesnata lica i sa naočarima, na izgled posve ugledna i obučena više negoli pristojno (imala je na sebi podmetač sa četiri preklopa i visoki šešir s riđom pticom). Ugledavši gospodara, ona prevrnu očima i sklopi ruke.

— Vi me se, naravno, ne sjećate, — poče ona visokim muškim tenorom, vidljivo se uzbuđujući. — Ja... ja sam imala zadovoljstvo da se s vama upoznam kod Hruckih... Ja sam — Muraškina...

— A, a-a... mm... Sjednite! Čime vam mogu koristiti?

— Znate, ja... ja... — nastavljala je dama, sjedajući i još se više uzbuđujući. — Vi me se ne sjećate... Ja sam — Muraškina... Znate, ja sam veliki poklonik vašega talenta i uvijek s nasladom čitam vaše članke... Nemojte pomisliti da vam laskam, — sačuvaj bože, — govorim vam samo ono, što vas ide... Uvijek, uvijek čitam vaše stvari! U neku ruku, ni meni nije pisanje strano, to jest, naravno... ja ne smijem da se nazivam spisateljicom, ali... ipak i moja kapljica je u tom moru... Ja sam štampala tokom godina

tri dječje pripovijetke, — vi ih, naravno, niste čitali... mnogo sam prevodila i... moj je pokojni brat radio u »Djelu«.

— Tako... eee... Čime vam mogu biti na usluzi?

— Vidite li... (Muraškina obori oči i zarumeni se). Ja poznajem vaš talenat... vaše nazore, Pavle Vasiljeviču, i ja bih htjela da saznam vaše mišljenje ili, iskrenije... da vas zamolim za savjet. Ja sam se, moram vam reći, pardon pour l'expression[1], riješila bremena drame i, prije nego li je pošaljem na cenzuru, željela bih da saznam vaše mišljenje o njoj.

Muraškina je nervozno, s izrazom ulovljene ptice, stala kopkati po svom odijelu i izvukla veliku debelu bilježnicu.

Pavel Vasiljević je volio samo svoje članke, tuđi pak, koje bi morao da pročita ili odsluša, proizvodili su na njega uvijek dojam topovske cijevi, koja je uperena ravno u njegovo lice. Ugledavši bilježnicu, on se uplaši i požuri da kaže:

— Dobro, ostavite... pročitat ću.

— Pavle Vasiljeviču! — reče mučno Muraškina, podižući se i sklapajući molećivo ruke.

— Znam da ste zauzeti... svaki vam je čas skupocjen, i ja znam, vi me u ovom trenutku šaljete dođavola, ali... budite dobri, dopustite mi da vam svoju dramu pročitam sada... Budite ljubazni!

— Vrlo mi je milo... — smete se Pavel Vasiljevič, — ali, gospođo, ja... ja sam zauzet... Moram... moram sada ići.

— Pavle Vasiljeviču! — prostenja gospođa, i oči joj se napuniše suzama. — Molim vas da se žrtvujete! Drska sam, nametljiva, ali budite velikodušni! Sutra putujem u Kazan, i željela bih da danas saznam vaše mišljenje. Poklonite mi pola sata vaše pažnje... samo pola sata! Molim vas!

Pavel Vasiljič je u duši bio slabić i nije znao da odbije. Kad mu se počelo činiti da se gospođa sprema da zaplače i padne na koljena, on se zbuni i promrmlja izgubljeno:

— Dobro, izvolite... poslušat ću ... Pola sata sam spreman slušati.

Muraškina radosno uzviknu, skide šešir i, sjednuvši, poče čitati. Najprije je pročitala o tome, kako su sluga i so-

---

[1] Oprostite na izrazu (franc.)

barica, spremajući raskošnu sobu za primanje, nadugačko govorili o gospođici Ani Sergejevnoj, koja je u selu sagradila školu i bolnicu. Sobarica je, nakon što je sluga izišao, izgovorila monolog o tome, kako je znanje — svijetlo, a neznanje — tama, zatim je Muraškina vratila slugu u sobu za goste i prisililа ga da ispriča dugi monolog o gospodinu generalu, koji ne trpi uvjerenja kćeri, sprema se da je uda za bogatoga kamer-junkera i nalazi, da se spas naroda nalazi u općem neznanju. Zatim, kada je posluga izišla, pojavila se sama gospođica i izjavila gledaocu, da nije cijele noći spavala i da je razmišljala o Valentinu Ivanoviču, sinu siromašnog učitelja, koji besplatno pomaže svom bolesnom ocu. Valentin je proučio sve nauke, ali ne vjeruje ni u prijateljstvo, ni u ljubav, ne poznaje cilj života i čezne za smrću, i zato ona, gospođica, mora da ga spase.

Pavel Vasiljevič je slušao i s tugom se prisjećao svog divana. On je zlobno ogledao Muraškinu, osjećao je kako po njegovim bubnjićima udara njezin muški tenor, ništa nije shvaćao i mislio je:

»Vrag te nanio... Jako mi je potrebno da slušam tvoje besmislice!... Eh, što sam ja kriv, da si ti napisala dramu? Gospode, a kako li je debela bilježnica! Eh, kazna božja!«

Pavel Vasiljevič je pogledao na zid između dva prozora, gdje je stajala slika njegove žene, i prisjetio se, da mu je žena zapovjedila da kupi i donese u ljetovalište pet aršina vrpce, funtu sira, i pastu za zube.

»Samo da ne izgubim uzorak vrpce, — mislio je on. — Kuda sam ga gurnuo? Čini se da je u plavom kratkom kaputu... A podle muhe su već uspjele posipati svojim točkama ženin portret. Trebat će zapovjediti Olgi da opere staklo... Čita XII. prizor, znači da je uskoro kraj prvoga čina. Zar je u takvoj vrućini, i još pri takvoj korpulenciji kao što je ta debeljuskara, moguće da bude nadahnuća? Umjesto što piše drame, bilo bi bolje da jede hladnu okrošku i da spava u podrumu...«

— Ne nalazite li da je taj monolog ponešto dug? — zapita odjednom Muraškina, podižući oči.

Pavel Vasiljevič nije slušao monolog. On se zbunio i rekao takvim okrivljeničkim tonom, kao da taj monolog nije napisala gospođa, nego on sam:

— Ne, ne, nimalo... Jako je prijatno...

Muraškina je procvala od sreće i nastavila čitati:

— *Ana*. — Vas je izgrizla analiza. Vi ste suviše rano prestali živjeti srcem i povjerili se mozgu. — *Valentin*. — Što je to srce? To je anatomski pojam. Kao uslovni termin onoga, što se naziva osjećajima, ja ga ne priznajem. — *Ana* (zbunivši se). — A ljubav? Zar je i ona produkt asocijacije ideja? Recite otvoreno: jeste li kada voljeli? — *Valentin* (čemerno) — Ne ćemo dirati stare, još nezacijeljene rane (pauza). Što ste se vi zamislili? — *Ana*. — Meni se čini da ste vi nesretni.

Za vrijeme XVI. prizora Pavel Vasiljevič je zijevnuo i nečujno zubima pustio zvuk, kakav ispuštaju psi kada love muhe. On se uplaši tog nepristojnog zvuka i, da ga prikrije dade svom licu izraz ganutljive pažnje.

»XVII. prizor... Kad li će biti kraj? — Mišljaše on. — O, bože moj! Ako se ta muka produži još deset minuta, ja ću pozvati stražara... Nepodnošljivo!«

Ali eto, na kraju, gospođa poče čitati brže i glasnije, povisi glas i pročita: »zavjesa«.

Pavel Vasiljič lagano uzdahnu i pripremi se da ustane, ali Muraškina u isti čas prevrnu stranicu i nastavi čitati:

— Čin drugi. Scena predstavlja seosku ulicu. Nadesno je škola, nalijevo bolnica. Na stepenicama posljednje sjede seljani i seljanke.

— Oprostite... — prekinu je Pavel Vasiljič. — Koliko je ukupno činova?

— Pet, — odgovori Muraškina i istodobno, kao da se pribojala da slušatelj ne bi otišao, brzo produži: — Kroz prozor škole gleda Valentin. Vidi se, kako u dubini scene seljaci nose svoju imovinu u krčmu.

Kao osuđen na smrt i uvjeren u nemogućnost pomilovanja, Pavel Vasiljevič više nije čekao kraja, nije se nadao ničemu, nego se samo trudio da mu se oči ne sklope i da mu sa lica ne iščezne izraz pažnje... Budućnost, kada će gospođa završiti dramu i otići, činila mu se tako daleko, da o njoj i nije mislio.

— Tru-tru-tru-... — zvučao mu je u ušima Muraškinin glas. — Tru-tu-tu..... Žžžž... »Zaboravio sam donijeti sode, — mislio je. — O čemu sam ono htio? Da, o sodi... Po svim

znacima, ja imam katar želuca... Začuđujuće: Smirnovski cijeli dan loče votku, a on dosada nema katara... Na prozor je sjela nekakva ptičica... Vrabac...«

Pavel Vasiljevič načini napor, da razmakne premorene vjeđe što su mu se sklapale, zijevnu ne rastvarajući ustiju, i pogleda u Muraškinu. Ona mu se zamaglila, zaljuljala se pred njegovim očima, dobila tri glave i uprla glavom u strop...

— *Valentin.* — Ne, dopustite mi da otputujem... *Ana* (uplašeno). — Zašto? — *Valentin* (ustranu). — Problijedjela je! Ne prisiljavajte me da razjašnjavama razlog. Prije ću umrijeti, ali vi ne ćete saznati te uzroke. — *Ana* (nakon pauze). — Vi ne možete otputovati...

Muraškina poče debljati, raširi se u gromadu i slije se sa sivim zrakom kabineta; vidjela su se samo njezina usta što su se micala; zatim je odjednom postala malena poput boce, zaljuljala se, i zajedno sa stolom otišla u dubinu sobe... — *Valentin* (grleći Anu). — Ti si me uskrsnula, pokazala mi cilj života! Ti si me preporodila, kao što proljetna kiša preporađa probuđenu zemlju! Ali... kasno, kasno! Moje grudi mrvi neizlječivi neprijatelj...

Pavel Vasiljevič se trgnu i zagleda se blijedim, mutnim očima u Muraškinu; časak je gledao nepomično, kao da ništa ne shvaća....

— Prizor XI. Isti, barun i policijski pristav sa stražarima... *Valentin.* — Vodite me! *Ana.* — Ja sam njegova! Vodite i mene! Da, vodite i mene! Ja ga volim, volim više od života! — *Barun.* — Ano Sergejevna, vi zaboravljate da time uništavate svog oca...

Muraškina opet poče da raste... Divlje se ogledajući, Pavel Vasiljevič se podignu, kriknu grlenim, neprirodnim glasom, uhvati sa stola teški kamen za pridržavanje papira i, ne znajući za sebe, iz sve snage udari njime po Muraškininoj glavi...

— Vežite me, ubio sam je! — reče on za časak posluzi koja se strčala.

Porotnici ga opravdaše.

JEDAN IZMEĐU MNOGIH

Sat prije odlaska vlaka, otac porodice na ljetovanju, držeći na rukama staklenu kuglu za svjetiljku, mali bicikl i dječji mrtvački sandučić, uđe k svome prijatelju te se iznemoglo spusti na divan.

— Golubiću, mili moj... — promrmlja on, dahćući i besmisleno kolutajući očima. — Imam jednu molbu na tebe. Kristom bogom te kumim... pozajmi do sutrašnjeg dana revolver. Budi drug.

— Šta će tebi revolver?

— Treba mi... Oh, bože moj! Dajder vode! Brže vode! Treba mi... Desi se, da idem noću mračnom šumom, stoga ja eto... za svaki slučaj... Pozajmi, učini dobro djelo!

Prijatelj pogleda blijedo, ispaćeno lice oca porodice, njegovo oznojeno čelo, bezumne oči i slegne ramenima.

— Eh, lažeš, Ivane Ivaniču! — veli on. — Kakva te vražja šuma spopala? Sigurno si ti nešto smislio! Po licu ti vidim, da si smislio zlo! Ama šta je tebi? Šta će ti taj lijes? Čuj, tebi nije dobro!

— Vode... O, bože moj... Stani, daj da predahnem... Lipsao sam poput psa. U cijelom tijelu i u glavi imam takav osjećaj, kao da su mi sve žile isteglili i na ražnju ispekli... Ne mogu više da trpim... Budi drug, ništa ne propitkuj, ne zadjevaj se o pojedinosti... daj revolver! Kumim te!

— Ali prestani! Ivane Ivaniču, kakva je to malodušnost? Otac porodice, državni savjetnik! Srami se!

— Lako tebi... grditi druge, kad živiš tu u gradu i ne poznaješ one proklete ljetnikovce... Daj još vode... Da poživiš malo na mom mjestu, ne bi tako guslio... Ja sam mučenik! Ja sam tegleća marva, rob, nitkov, koji sve još nešto čeka i ne otpravlja se na onaj svijet! Ja sam slabić, bukvan, idiot! Zbog čega ja živim? Zbog čega?

Otac porodice poskoči i očajno kršeći rukama, stane koračati kabinetom.

— Eto, reci ti meni, zbog čega ja živim? — podvikne on, priskočivši k prijatelju i uhvativši ga za dugme. Čemu taj neprekidni niz moralnih i fizičkih patnji! Ja razumijem — biti mučenik ideje, to da! Ali biti mučenik vrag bi ga znao čega, damskih sukanja i dječjih sandučića, ne — sluga sam pokoran! Ne, ne, i ne! Dosta mi je svega! Dosta!

— Nemoj da vičeš, mogu čuti susjedi!

— Nek čuju i susjedi, sve mi je jedno! Ne dadneš li revolver ti, dat će ga tko drugi, meni više nema života! Odlučeno je!

— Stani, otrgnuo si mi dugme... Govori hladnokrvno. Ja ipak ne shvaćam, zbog čega je tvoj život loš?

— Zbog čega? Ti pitaš: zbog čega? Izvoli, ispripovjedit ću ti! Izvoli! Razgalit ću se pred tobom, pa mi možda ne će biti pri duši tako gadno! Sjedimo... Bit ću kratak, jer skoro ću morati na stanicu, a još moram skoknuti do Tjutrjumova da uzmem u njega dvije tegle bradavičina lista i funtu marmelade za Marju Osipovnu, vrazi joj još na ovom svijetu jezik čupali dabogda! Evo, slušaj... Uzmimo za primjer ako hoćeš i današnji dan. Uzmimo. Kao što znaš, od deset do četiri valja zijati u uredu. Vrućina, zapara, muhe i najgori, brate ti moj, kaos. Sekretar uzeo dopust, Hrapov otišao da se ženi, uredska raja poludjela za ljetnikovcima, ljubavnim dogodovštinama i amaterskim spektaklima. Svi su pospani, umorni, ispijeni, nikakve koristi od njih, ništa ne ćeš postići ni uvjeravanjima, ni vikom... Dužnost sekretara obavlja čovjek, gluh na lijevo uho i zaljubljen, koji teško razlikuje primljenu poštu od one koju treba poslati. Glupan jedan, ništa ne može da smisli, te ja sve za njega radim. Bez sekretara i Hrapova nitko ne zna, gdje šta stoji, kamo šta da se pošalje, a stranke se unezvjerile, sve nekamo žure i jure, ljute se, prijete, — takva gužva i stihija, da svisneš od muke! Zbrka i metež... a posao proklet: jedno te isto, jedno te isto, informacije, podaci, informacije, podaci — jednoliko kao talasanje mora. Prosto, shvaćaš li, da ti oči ispod čela iskoče, a k tomu se još na moju nevolju načelnik sa suprugom razvodi i pati od išijasa; tako pjeva i kuka, da čovjek ne može živ ostati. Neizdržljivo!

Otac porodice poskoči i u isti mah opet sjedne.

— Sve su to sitnice, ali čuj dalje! — veli on. — Izađeš iz ureda prebijen, izmučen; sada samo da ti je poručati, pa da se izvališ na spavanje, ali jok, shvati, da si na ljetovanju, t. j. rob, ništarija, potrkuša, i molim lijepo, kao kučkin sin, sada moram juriti po gradu da izvršim narudžbe. Na našim se ljetnikovcima uveo baš lijep običaj: ako koji ljetovalac ide u grad, onda mu, da se i ne govori o njegovoj supruzi, svaka šuša i pogan ima moć i pravo natovariti svu silu narudžbina. Supruga zahtijeva, da svratim krojačici i izgrdim je, što je prsluk ispao širok, a u ramenima uzak; Sonjički treba promijeniti cipele, svastici jarko crvene svile one od po 20 kop. i tri aršina gajtana... Ali čekaj, sad ću ti pročitati.

Otac porodice izvuče iz džepa svoga prsluka izgužvanu ceduljicu te razjareno pročita:

— »Kugla za svjetiljku; 1 funtu šunkerice; klinčića i cimta za 5 kop.; ricinusova ulja za Mišu; 10 f. kristala; uzeti iz kuće bakrenu pliticu i avan za šećer; karbolne kiseline, buhača za 20 kopjejaka; 20 boca piva i 1 bocu octa; steznik za m-lle Chanceau № 82 kod Gvozdjeva i uzeti od kuće Mišin jesenski kaput i kaljače«. To su naredbe suprugine i porodične. Sada narudžbe milih znanaca i susjeda, vrag im kosti! Kod Vlasinih je sutra Volodji imendan, njemu valja dovesti bicikl; Kurkinima je umrlo dijete, i ja moram lijes kupiti; kod Marje Mihajlovne kuhaju slatko, i zbog toga joj svaki dan moram dovući pola puda šećera; potpukovnica Virhina je u interesantnom stanju; ja tu nisam ama baš ništa kriv, zbog nečega sam dužan svratiti do babice i reći joj, da dođe tada i tada... A o narudžbama kao što su pisma, kobasice, telegrami, prašak za zube — da se i ne govori. Pet ceduljica imam u džepu! Nemoguće je odbiti narudžbe: ne pristoji se, nije ljubazno! Vrag da ih nosi! Utrpati čovjeku pud šećera i babicu — to se pristoji, a odbiti — kel orer[1], posljednja riječ nepristojnosti! Da odbijem štogod ne znam kakvim Kurkinim, prva će mi se supruga nakostrušiti: šta će reći kneginja Marja Aleksevna?![2]... o! ah! Ne odoliš zatim nesvjestici, šalju te dođavola! I tako, brate mili, u prekidu između posla i vlaka juriš po gradu poput psa, isplazivši jezik, juriš,

---

[1] Kakav užas (franc. quelle horreur)

[2] Čuvena rečenica iz komedije A. S. Gribojedova (1793—1829): »Teško pametnom«. Znači: šta će reći svijet?! — Op. prev.

juriš i život proklinješ. Iz trgovine u apoteku, iz apoteke k modistici, od modistice u kobasičarnu, pa onda opet u apoteku. Ovdje posrneš, tamo pare izgubiš, na trećem mjestu zaboraviš platiti, pa za tobom jurišaju i nadignu skandal, na četvrtom mjestu dami kakvoj na skute nagaziš... fuj! Od takve strke toliko pobjesniš i toliko te skrši, da ti onda svu noć kosti pucaju i grčevi te u listovima hvataju. Eto, molim, narudžbe su izvršene, sve je pokupovano, ali kako ćeš sada zapakovati sav taj bućkuriš? Kako ćeš, naprimjer, smjestiti zajedno teški mjedeni avan i tučak s kuglom za svjetiljku, ili karbol s čajem? E, pa snađi se ti tu. Kako ćeš iskombinirati da ti boce piva stanu zajedno s onim biciklom? To su ti, brate, đavolska posla, zadatak za pamet i po, rebus! Ma kako ti to pakirao te uvezivao, na koncu ćeš konaca sigurno štogod prebiti ili rasuti, a na stanici ćeš i u vagonu stajati raskriliv̌si obje ruke, raskrečivši se i pridržavajući podbratkom kakav uzao, sav u zamotuljcima, kartonskim kutijama i drugom smeću. A vlak ti krene, narod stane na sve strane razbacivati tvoju prtljagu: svojim si stvarima tuđa mjesta zauzeo. Viču, zovu konduktera, prijete izbacivanjem, i šta da ja tu poduzmem? Ne mogu baciti stvari kroz prozor! Dajte u službena kola! Lako je to reći, ama za to treba sanduk, treba smjestiti sve to smeće, a gdje da ja uzmem svaki dan sanduk i kako da metnem kuglu pored tučka? I tako te cijelim putom u vagonu prati plač i škrgut zubi, dok ne stigneš. Ali stani, šta će mi tek danas putnice zapjevati, kad vide ovaj mrtvački sanduk! Uh! Dajder, brate, vode! Sad slušaj dalje. Prijatno je predavati narudžbe, ali pare izdavati za njih — nâ, pa pokušaj! Istrošio sam silu para, a dobit ću polovinu. Poslat ću ovaj lijes Kurkinim po sobarici, a oni su ti sada u žalosti, prema tome nemaju kad misliti o parama. Tako ih ne ću ni dobiti. Podsjećati na dug, i to još dame — ne mogu da me kolješ. Rublje još kako-tako, makar se sjete, pa vrate, ali kopjejke — piši kući propalo je. I eto, molim te lijepo, dođem ja kući u ljetnikovac. Samo da ti je da ljudski odahneš od muka pravedničkih, požderеš štogod i legneš — nije li pravo tako? — ali vraga hoćeš. Moja supruga već odavno vreba. Tek što si pojeo juhu, a ona ti cap! raba božjega, te ne biste li izvoljeli nekamo na amatersku predstavu ili posijelo sa plesom. Protivljenja nema. Muž si, a riječ

»muž« u prijevodu na damski jezik znači slabotinja, idiot, nemušta životinja, na kojoj možeš jašiti i tjerati klade do mile volje, ne bojeći, da će se tu upetljati društvo za zaštitu životinja. Odeš i buljiš u nekakav »Skandal u plemenitoj porodici« ili »Motju«, plešeš po supruginom naređenju i ćutiš, da ćeš svakog časa izdahnuti. A na posijelu gledaj plesove i iznalazi plesače za suprugu, a uzmanjka li kavalira, onda i sam izvoli zaplesati kadrilu. Plešeš s nekakvom jezikušom, luđački se smješkaš, a u sebi misliš: »Dokle će sve to, o gospode?« Vratiš se u ponoć iz kazališta ili s plesa, i više nisi čovjek, nego crkotina, mada ti to nije trebalo. Ali evo si se, napokon, domogao cilja: skineš se i legneš u postelju. Zaklopi oči i spavaj... Divota... Sve izađe na dobro: i toplo ti je, i djeca ne ciče u sobi do tvoje, nit' ti je supruga blizu, i savjest ti je mirna — ništa bolje i ne treba. Zaspiš, kad najednom... najednom začuješ: zzz... Komarci! Komarci, prokleti i troprokleti bili dabogda, komarci!

Otac porodice poskoči i zalomata pesnicama.

— Komarci! Prava napast, inkvizicija! Zzz... zuzuka tako žalostivo, bolno, kao da moli za oproštenje, a kad tamo ugrize te nitkov, da se čitav sat kasnije češeš. Te zapušiš, te tučeš ih, te se pokrivaš preko glave — ništa ne pomaže: žderite, prokletnici! Još nisi uspio da se priviknеš na komarce, kad u salonu supruga počne sa svojim tenorima vježbati romance. Danju spavaju, a noćima se pripremaju za amaterske koncerte. O, bože moj! Tenori — to ti je takva muka, da se nikakvi komarci ne mogu s njima uporediti.

Otac porodice napravi plačno lice i zapjeva:

— »Ne reci, da je mladost ugasla... Ja snôva pred tobom stojim očaran.« O, podlaci! Da ih barem malo zaglušim, ja se uteknem ovome triku: lupam se prstom po sljepoočici pored uha. Lupam ja tako do četiri ujutro, dok se ne raziđu... A tek što se oni raziđu, kad evo ti nove napasti: dođe gospođa supruga i zahtijeva od moje osobe svoja zakonska prava. Ona se raspekmezi tamo na mjesečini sa svojim tenorima, i onda jao si ga meni. Ne ćeš mi vjerovati, da toliko budem uplašen, kad ona uđe k meni noću, da me zatrese groznica i uhvati strava. Oh, dajder, brate, još vode... I eto, molim ja tebe lijepo, tako, oka ne stisnuvši, ustaneš u šest sati i marš na stanicu u vlak. Trčiš, bojiš se da ne zakasniš, a ono blato,

magla, zima, brrr! Kad dođeš u grad, udri Jovo nanovo. Tako ti je to, brate... Život je, kažem ja tebi, prokletstvo, ni crnom vragu ne bih takav život poželio! Shvaćaš, razbolio sam se! Sipnja, gorčina neka, vječno se nečega bojim, želudac mi ne radi kako treba... jednom riječju, to nije život, nego sami jadi! I nitko da me požali, da suosjeća sa mnom, već kao da sve to tako treba da bude. Čak se smiju. Muž u ljetnikovcu, otac porodice u ljetnikovcu, nȁ, znači tako mu i treba, nek skapa. Tȁ shvati me, ja sam živ stvor, hoću da živim! To nije vodvilj, već tragedija. Čuj, ako mi ne daš revolver, a ti bar suosjećaj sa mnom!

— Suosjećam.

— Vidim, kako vi suosjećate... Zbogom... Idem po ribice pa na stanicu

— Gdje je ono tvoj ljetnikovac? — upita prijatelj.

— Na Presahloj Rječici...

— Ma nemoj, poznam to mjesto... Čuj, ne znaš li ti možda tamo ljetovalku Olgu Pavlovnu Finberg?

— Znam... Čak smo znanci...

— Ama hajde! — začudi se prijatelj, i lice mu poprimi radostan, iznenađen izraz. — A ja to nisam znao! E kad je tako... golubiću, mili, ne bi li mi mogao ispuniti jednu malu molbu? Budi drug, mili Ivane Ivaniču! Hajde, daj časnu riječ, da ćeš ispuniti!

— Ama što?

— Ne budi zapovjeđeno, nego zamoljeno. Kumim te, golubiću. Prvo i prvo, pozdravi mi lijepo Olgu Pavlovnu, a kao drugo, odnesi joj jednu stvarcu. Zamolila me, da joj kupim ručnu šivaću mašinu, a nema po kome, da joj pošaljem. Ponesi, mili!

Otac porodice na ljetnikovcu trenutak se tupo zagleda u prijatelja, kao da ništa ne razumije, onda pocrveni i stane vikati, lupajući nogama:

— Eto ti nȁ, izjedite čovjeka! Utucite ga! Razgulite! Dajte mašinu! Što ne odete sami! Vode! Dajte vode! Zbog čega ja živim? Zbog čega?

BRZA POMOĆ

— Miči se s puta, narode, načelnik s pisarom ide!

— Čestit blagdan Gerasimu Alpatiču! — zabruji gomila ususret načelniku. — Daj bože da bude, Gerasime Alpatiču, niti kako je vama, niti kako je nama, već kako je bogu drago.

Nakresan načelnik htjede nešto reći, ali ne mogaše. On nekako neodređeno mahne prstima, izbeči oči i nadme svoje zajapurene nadule obraze takvom snagom, kao da dohvaća najvišu notu na velikoj trubi. Pisar, omalen, zdepast čovjek crvena nosa i u džokejskom kačketu, dadne svome licu energičan izraz te uđe među svjetinu.

— Tko se tu utopio? — upita. — Gdje je utopljenik?

— Evo ovaj ovdje!

Dug, mršav starac u plavoj rubahi i opancima, tek što ga seljaci izvukoše iz vode, mokar od glave do pete, raširivši ruke i raskrečivši noge, sjeđaše kraj obale u lokvi i mrmljaše:

— Svi sveti, božji ugodnici... braćo pravoslavna... Rjazanske gubernije, Zarajskog kotara... S dvojicom sam se sinova podijelio, a sȃm sam u Prohora Sergejeva... malteraš. Sadakarce, ono što jest, daje mi sedam rubalja i veli: ti, veli, Fedja, moraš me sadare, veli, poštivati namjesto roditelja. Ah, vuci ga izjeli!

— Odakle si? — upita pisar.

— Namjesto, veli, roditelja... Ah, vuci ga izjeli! Zar samo za sedam rubalja?

— Evo ovako tu lupeta i ni sam ne zna šta, — zaviče seoski žandar Anisim promijenjenim glasom, mokar do pojasa i očito uzbuđen onim, što se dogodilo. — Daj da ti ja ispričam, Jegore Makariču! Stanite, ljudi, ne galamite! Ja ću Jegoru Makariču sve onako, kako je bilo... Ide on, dakle, iz Kurneva... Ama, stanite, ljudi, ne lupetajte koješta! Ide on, dakle, iz Kurneva, i navede ga vrag plićakom. Čovjek, dakle,

kad se napije, zagazi iz ludosti u vodu, a njega ti s nogu oborilo i počelo vrtjeti kao trijesku. Zaviče iz sveg glasa, a tu ja s Ljaksandrom... Šta je sad to? Zašto čovjek viče? Vidimo... tone... Šta da se radi? Baci, viknem, Ljaksandra, dođavola tu harmoniku, spasavaj mužika! Siđemo pravo, k'o da je sad, kad tamo vrti te uvrće, vrti te uvrće — očuvaj nas, kraljice nebeska! Zapadosmo u sam vir... On ga za rubahu, ja za kose. Tu i ostali narod, kad ugleda, dojuri na obalu, viku digne... svatko bi da dušu spasi... Namučismo se, Jegore Makariču! Da ne stigosmo navrijeme, posve bi se zadavio zbog blagdana...

— Kako se zoveš? — upita pisar davljenika. — Tko si i šta si?

Davljenik nesvijesno prevrtao očima i šutio.

— Šenuo je! — veli Anisim. — A kako i ne bi šenuo? Sigurno mu je pun trbuh vode. Čovječe božji, kako se zoveš? Šuti! Zar mi je to život u njemu? Samo se čini, da je živ, a duša mu je sigurno na po izašla... Eto ti nevolje zbog blagdana! Šta da tu narediš, da se radi? Umrijet će, jao si ga nama... Pogledaj, kako mu je gubica poplavjela!

— Čujde, ti! — vikne pisar, tapšući davljenika po ramenu. — Hej ti! Odgovaraj, tebi govorim! Tko si i šta si? Šutiš, kao da ti je sav mozak u glavi voda zalila. Hej!

— Je l' to za onih sedam rubalja? — zamrmori davljenik. — Idi ti, velim, bestraga... Mi ne želimo...

— Šta ti ne želiš? Odgovori jasno!

Davljenik zašuti, i drhteći cijelim tijelom od zime, zacvokoće zubima.

— Samo se čini, da je živ, — veli Anisim, — a pogledaj ga, sad više ni na čovjeka nije nalik. Kapljica kakvih da mu je...

— Kapljica... — podrugljivo će pisar. — Kakve te kapljice spopale? Čovjek se utopio, a on — kapljice! Ispumpati ga treba! Šta ste razjapili usta? Baš ste bezosjećajan svijet! Bjež'te brže u općinu po rogožinu, pa ga istresite!

Nekoliko se ljudi izdvoji te odjuriše prema selu po rogožinu. Pisaru dođe nadahnuće. Zasuče rukave, otare dlanove o bokove i učini svu silu sitnih kretnji tijelom, što su svjedočile o višku energije i odlučnosti.

— Ne navaljujte, ne navaljujte, — zagunđa. — Koji ste suvišni, odlazite! Jeste l' otišli po šefa policije? Trebalo bi, da i vi odete, Gerasime Alpatiču, — on će načelniku. — Vi ste se nacvrcali i u takvu posvećenu stanju najbolje je, da sad sjedite kod kuće.

Načelnik neodređeno zamiče prstima, i želeći nešto reći, tako nadme lice, da će ono, misliš, sad prsnuti i razletjeti se na sve strane.

— No, meći ga, — vikne pisar, kad donesoše rogožinu. — Uhvatite ga za ruke i za noge. Evo ovako. Sad ga metnite.

— Idi ti, velim, bestraga, — zagunđa davljenik, ne protiveći se i gotovo ne primjećujući, da ga dižu i meću na rogožinu. — Mi ne želimo.

— Ništa, ništa, druže, — veli mu pisar, — ne boj se. Mi ćemo tebe malo protresti pa ćeš se, dat će bog, povratiti k svijesti. Sad će doći šef policije i sastavit će zapisnik na temelju postojećih zakona. Tresi! Gospode blagoslovi!

Osmorica kršnih seljaka, među njima i seoski žandar Anisim, prihvate za krajeve rogožine; isprva zatresu neodlučno, kao da ne vjeruju u svoje snage, a poslije, kad se malo uhodaše, naprave na svojim licima zvjerski, usretsređen izraz te zatresu pomamno i ludo. Istezivali su se, propinjali na prste, poskakivali, kao da zajedno s davljenikom htjedoše uzletjeti na nebo.

— Jen-dva! Jen-dva!

Oko njih se uzmotao zdepasti pisar, i, napinjući se iz sve snage, da dohvati rukama rogožinu, viče kao da se izbezumio:

— Brže! Brže! Svi najedamput, po taktu! Jen-dva! Anisime, za boga miloga, ne zaostaj! Jen-dva!

Za vrijeme kratkog odmora iz rogožine se pomoli razbarušena glava i blijedo lice s izrazom nedoumice, užasa i fizičke boli, ali se odmah izgubi, jer rogožina opet poleti uvis udesno, strmoglavo sleti dolje i s treskom uzleti uvis nalijevo. Gomila promatrača puštaše glasove odobravanja:

— Samo tako! Nastojte dušu spasiti! Bog vam platio!

— Alal ti vjera, Jegore Makariču! Nastoj dušu spasiti, — tako i treba!

— A ne ćemo mi, braćo, njega samo tako pustiti! Nego, čim stane na noge, osvijesti se, — daj burence rakije za ovu muku!

— E, kost ti u grlu zapela, dabogda! Pogledajderte, braćo, šmelovska gospođa s upravnikom imanja dolazi. Bogme jest. Upravnik je u šeširu.

Uz gomilu se zaustavi kočija, u njoj sjedi punašna, postarija dama s pince nezom[1] i šarenim suncobranom; leđima prema njoj, na sjedištu uporedo s kočijašem sjedi upravnik imanja — mlad čovjek u slamnatom šeširu. Gospođino je lice preplašeno.

— Šta je to tu? — upita ona. — Šta to rade?

— Davljeniku istjerujemo vodu! Čestit vam blagdan! Malo su popili, jer takav je običaj, pa šta onda — danas su preko cijeloga sela s ikonama hodali. Blagdan je!

— Bože moj! — užasne se gospođa. — Davljenika tresu! Šta je to sad? Etjene, — ona će upravniku, — hajte za ime božje, recite im, da to ne bi smjeli činiti. Ubit će ga! Tresti — to je predrasuda! Treba tu trljati i umjetno disanje. Hajte, molim vas!

Etjen skoči sa sjedišta i uputi se prema onima, što su tresli davljenika. Izgled mu je strog.

— Šta to radite? — vikne ljutito. — Zar se može čovjek tako bacati?

— A šta bismo drugo s njim? — upita pisar. — Pa on je utopljenik!

— Šta onda, ako je utopljenik? Obamrle od utapljanja ne treba tresti, nego trljati. Tako stoji u svakom kalendaru. Dosta s tim, prestanite!

Pisar zbunjeno slegne ramenima te odstupi ustranu. Tresači spuste rogožinu na zemlju i u čudu pogledavaju čas gospođu, čas Etjena. Davljenik već zatvorenih očiju leži na leđima i teško diše.

— Pijanice! — ljuti se Etjen.

— Čovječe dragi! — veli Anisim, zadahtavši se i pritišćući ruku na srce. — Stjepane Ivaniču! Čemu takve riječi! Zar smo mi svinje pa ne razumijemo?

— Da ga niste više bacali! Trljati ga treba! Dohvatite ga te istrljajte! Skidajte ga brže!

— Ljudi, da trljamo!

---

[1] franc. = binokl, naočari, koje se ne drže iza ušiju, nego se pričvršćuju samo na nos; — op. prev.

Davljenika svuku i pod Etjenovim vodstvom stanu trljati. Gospođa, ne želeći vidjeti gola mužika, odveze se malo dalje.

— Etjene! — zakuka ona. — Etjene! Dođite amo! Znate li kako se radi umjetno disanje? Treba ga prevrtati s boka na bok te pritiskati grudi i trbuh.

— Prevrćite ga s boka na bok! — govori Etjen, vraćajući se od gospođe ka gomili. I trbuh mu pritiskajte, samo polakše.

Pisar, mada se poslije zamorna, energična posla ne osjeća dobro, priđe k davljeniku te se i on lati trljanja.

— Trudite se, braćo, za boga miloga! — reče on. — Za boga miloga, dajte!

— Etjene! — zaječi gospođa. — Dođite amo! Dajte mu da udiše nagorjelo perje i golicajte ga... Naredite, da ga golicaju! Brže, za ime božje!

Prođe pet, deset minuta... Gospođa promatra gomilu i vidi u njoj jaku užurbanost. Čuje se, kako dašću mužici u poslu i kako Etjen i pisar zapovijedaju. Zadiše nagorjelim perjem i špiritom. Prođe još deset minuta, a posao jednako traje. Eli evo, napokon, gomila se razmakne, a iz nje izađe Etjen, zajapuren i oznojen. Za njim ide Anisim.

— Trebalo je odmah na početku trljati, — veli Etjen. — Sad više ništa ne ćeš napraviti.

— Gdje da se tu štogod napravi, Stjepane Ivaniču! — uzdahne Anisim. — Kasno se sjetismo!

— No, šta je? — upita gospođa. — Je li živ?

— Nije, umro je, pokoj mu duši, — uzdahne Anisim, krsteći se. — Onoga časa, kad smo ga iz vode izvukli, još se mogao kretati i oči su mu bile otvorene, ali sadar se vas ukočio.

— Baš šteta!

— Mora da mu je bilo suđeno, da ga smrt ne će zadesiti na suhu, nego u vodi. Da date štogod napojnice, vaše gospodstvo!

Etjen naskoči na sjedište, a kočijaš, ogledavši se za gomilom, što se uklanjala od mrtvoga tijela, ošine po konjima. Kočija se otkotrlja.

NEPRIJATAN DOGAĐAJ

— Tebi je, izvoščik, srce premazano katranom. Ti, brate, nikad nisi bio zaljubljen, te zato i ne možeš da shvatiš moju psihu. Ovom kišom ne bi ugasio požar duše moje, kao što ni vatrogasna četa ne bi ugasila sunce. Dovraga, što se ja pjesnički izražavam! Ama ti, izvoščik, nisi pjesnik?

— Svakako da nisam.

— E pa eto, vidiš li...

Žirkov napokon napipa u svom džepu novčanik i počne isplaćivati.

— Pogodili smo se, prijatelju, za rubalj i četvrt. Drži honorar. Evo ti rubalj i šezdeset. I pėtāk prida. Zbogom i sjeti me se. Pričekaj još malo, prvo skini ovu korpu i stavi je pred ulazna vrata. Pazi dobro, u korpi je plesna haljina žene, koju volim više od svog života.

Izvoščik uzdahne i nevoljko siđe sa svog sjedišta. Tapkajući u pomrčini i gacajući po blatu, dovuče on korpu do vrata i spusti je na stepenice.

— Eh, gadna li vremena! — zagunđa prijekorno, pa se, stenjući i uzdišući, pustivši kroz nos jecav zvuk, uspne na sjedište.

Cmokne usnama, i konjče mu neodlučno zatopće po blatu.

— Čini mi se, da imam sve što mi treba, — prosudi Žirkov, pipajući rukom po dovratku i tražeći zvonce. — Nadja me zamolila da odem do krojačice i uzmem haljinu — tu je, molila je bonbone i sir — tu su, buket — tu je. »Pozdrav tebi, mjesto posvećeno...« zapjeva. — Ama, gdje je k vragu to zvonce? Žirkov se nalazio u dobrodušnom raspoloženju čovjeka, koji tek što je poručao, dobro se napio i posve sigurno zna, da sutra ne mora rano ustati. K tomu još, poslije sat i po vožnje iz grada po blatu i pod kišom, čekala ga topla i

mlada žena... Prijatno je ozepsti i pokisnuti, kad znaš, da ćeš se svaki čas ugrijati.

Žirkov se u mraku dokopao zvonceta i trgne dva puta. Za vratima se očuju koraci.

— Jeste li to vi, Dmitriju Grigoroviču? — upita ženski šapat.

— Ja sam, zanosna moja Dunjaša! — odgovori Žirkov. — Otvarajte brže, inače promokoh do kosti.

— Ah, bože moj! — prošapće uznemireno Dunjaša, otvarajući vrata. — Ne govorite tako glasno i ne lupajte nogama. Tâ gospodin je stigao iz Pariza. Vratio se danas uvečer!

Pri riječi »gospodin« Žirkov ustukne za korak od vrata i za trenutak ga svlada malodušan, čisto dječački strah, kakav iskuse čak i veoma hrabri ljudi, kad iznenada nabasaju u priliku, da se sretnu s mužem.

»Što imam smolu! — pomisli, osluškujući, koliko je pažljivo Dunjaša zatvarala vrata i odlazila natrag hodnikom. — A šta sad? Znači — tjeraj natrag? Merci, tomu se nisam nadao!«

I najednom mu postane smiješno i veselo. Njegov odlazak k *njoj* iz grada u ljetnikovac po mrkloj noći i kiši što lije k'o iz kabla, činio mu se zabavnom dogodovštinom; ali sada, kad je naletio na muža, ta mu se dogodovština učinila još kurioznija.

— Vrlo, vrlo privlačan događaj, bogami! — reče si naglas. — Kamo da se sada djenem? Da idem nazad?

Kiša je padala, a od snažnoga vjetra šumjelo je drveće, ali se u pomrčini nije mogla vidjeti niti kiša, niti drveće. Baš kao da se podsmjehuje i zlobno zadirkuje, u kanalićima je i olucima klokotala voda. Ulazna vrata, na kojima je stajao Žirkov, nisu bila natkrita, tako da je doista stao prokišnjavati.

»I baš je morao stići upravo po ovakvu vremenu, — pomisli on smijući se. — Vrag odnio sve muževe svijeta!«

S Nadeždom Osipovnom započeo mu roman pred mjesec dana, ali joj muža još nije poznavao. Bilo mu je tek toliko poznato, da joj je muž rodom Francuz, da se zove Boiseau, te da se bavi komisionarstvom. Sudeći po slici što ju je Žirkov vidio, bio je to krupan buržuj četrdesetih godina, brkate,

franko-soldačke njuške. Gledajući ga, tko bi znao zašto, dođe vam da ga potegnete za brkove i bradu à la Napoléon i upitate: »Hej, šta ima nova, g. naredniče?«

Gacajući po žitkome blatu i posrćući, Žirkov ode malo ustranu te vikne:

— Izvoščik! Izvoščik!!!

Odgovora ne bi.

— Ni glasa, ni traga, — zagunđa Žirkov, vraćajući se i nabadajući prema vratima. — Svoga sam izvoščika pustio da ode, a ovdje ni po danu izvoščika ne ćeš naći. Lijepo bogme! Valjat će čekati do sutra. Dođavola, korpa će prokisnuti i haljina će se pokvariti. Dvjesta rubalja stoji... Fino bogme!

Smišljajući, kamo bi se s korpom sklonio od kiše, Žirkov se sjeti, da na ljetovališnom zaselku pored ravni za ples ima nadstrešnica za muzikante.

— Da pođem u nadstrešnicu? — upita se. — To je ideja! Ali hoću li dovući korpu do tamo? Glomazna je, prokleta bila... Sir i buket mogu da odu k vragu.

Digne on korpu, ali se u isti mah sjeti, dok on dođe do nadstrešnice, da se korpa može pet puta promočiti.

— Gle problema! — nasmije se on. — Braćo, voda mi je iza vrata potekla! Brrr... Promokao, ozebao, pijan, izvoščika ni blizu... još mi samo treba, da muž izjuri van te da odalami štapom. Ali svejedno šta da radim? Ne mogu tu do jutra stajati, a i haljina će otići dovraga... Evo šta... Pozvonit ću još jedamput i dat ću Dunjaši stvari, a sam ću otići pod nadstrešnicu.

Žirkov pažljivo pozvoni. Za trenutak se iza vrata začuju koraci i kroz ključanicu trepne svijetlo.

— Tko je? — upita promukao muški glas s neruskim naglaskom.

»Braćo, to mora da je muž — pomisli Žirkov. — Valja štogod spetljati...«

— Čujte, — upita on, — je li to Zljuškinov ljetnikovac?

— Vrag vas odnio, nema ovdje nikakva Zljuškina. Gubite se dođavo skupa s vaš Zljuškin!

Žirkov se nekako zbuni, kašljucne kao krivac i ode od vrata. Nagazivši u lokvu i zaglibivši kaljaču, ljutito pljune, ali se u isti mah opet nasmije. Dogodovština mu je svakog časa postajala sve kurioznija i kurioznija. S osobitim je zado-

voljstvom pomišljao na to, kako će sutra prijateljima i samoj Nadji opisivati svoju dogodovštinu, kako će oponašati mužev glas, kljackanje kaljača... Prijatelji će se sigurno iskidati od smijeha.

»Jedno je samo gadno: haljina će se promočiti! — pomisli. — Da nema te haljine, odavno bih ja već spavao pod nadstrešnicom.«

On sjedne na korpu, da je sobom zakloni od kiše, ali s njegova širokog ogrtača i šešira poteče žešće nego iz neba.

— Fuj, vrag te odnio!

Pošto je pola sata odstajao na kiši, Žirkov se sjeti na svoje zdravlje.

»Bogme ćeš još groznicu navući, — pomisli. — Divno bogme! A da se još jednom pozvoni? A? Časna riječ, pozvonit ću... Otvori li muž, spetljat ću štogod i predati mu haljinu... Ne ću valjda do sutra ovdje sjediti! Eh, kud puklo da puklo! Zvoni!«

Đačkim prkosom, isplazivši jezik vratima i pomrčini, Žirkov trzne zvoncem. Prođe minuta u múku; trzne još jedamput.

— Tko je? — upita ljutit glas s tuđinskim naglaskom.

— Je l' tu stanuje M-me Boiseau? — smjerno upita Žirkov.

— A-a? Kog vraga tražite?

— Krojačica M-me Katiš šalje gđi. Boiseau haljinu. Oprostite, što je tako kasno. Stvar je u tome, da je gđa. Boiseau zamolila, da se haljina pošalje što je moguće prije... jutros još... Ja sam pošao iz grada navečer, jer je... gadno vrijeme... teško sam stigao... Ja nisam...

Žirkov nije završio, jer se pred njim otvoriše vrata i na pragu, pri žmirkavom svijetlu svjetiljčice, stupi preda nj m-r Boiseau, isti onakav, kakav je na slici, soldačke njuške i dugih brkova; uostalom na slici je bio prikazan kao kicoš, sada je pak stajao samo u potkošulji.

— Ne bih vas sada uznemirivao, — nastavi Žirkov, — ali M-me Boiseau je zamolila da se haljina pošalje što je moguće prije. Ja sam brat M-me Katiš... i... uz to je još i vrijeme gadno.

— Dobro, — reče Boiseau, mrko mičući obrvama i uzimajući korpu. — Zahvalite vaš sestra. Moja žena danas do

jedan sat čekala haljinu. Njoj je obećao jedan gospodin, da će donijeti.

— Isto evo izvolite predati sir i buket, što ih je vaša supruga zaboravila kod M-me Katiš.

Boiseau uzme sir i buket, primiriši jedno pa drugo, i ne zatvarajući vrata, ustoboči se u stavu iščekivanja. Gledao je Žirkova, a Žirkov njega. Prođe minuta u muku. Žirkov se sjeti svojih prijatelja, kako će im sutra kazivati o svojoj dogodovštini, i dođe mu da kao za vrhunac kurioziteta izvede još kakvu smješniju krivinu. Ali krivina mu ne pade na pamet, a Francuz stajaše i čekaše, kad će on otići.

— Strašno vrijeme, — zagunđa Žirkov. — Mračno, blatno i mokro. Ja sam sav prokisao.

— Jest, monsieur, vi ste posve mokri.

— A uz to je još i moj izvoščik otišao. Ne znam, gdje da se skrasim. Vi biste bili veoma ljubazni, kad biste mi dopustili, da počekam ovdje u trijemu, dok prođe kiša.

— A? Bien[1], monsieur. Skinite kaljače i dođite ovuda. Ništa, ništa, može.

Francuz zatvori vrata i uvede Žirkova u malen, njemu vrlo poznat salon. U salonu je bilo sve po starome, samo je na stolu stajala boca crvenoga vina, a na stolicama, postavljenim u red usred salona, ležaše uzak, tanak dušečić.

— Hladno, — reče Boiseau, stavljajući na sto svjetiljku. — Ja sam tek jučer stigao iz Pariza. Tamo stalno dobro, toplo, a tu u Rusiji hladno i ovi kumarci ... kromarci ... les cousins[2]. Prokleto ukrizaju.

Boiseau nalije pola čaše vina, napravi vrlo ljutito lice te popije.

— Svu noć nisam spavao, — reče sjedajući na dušečić. — Les cousins i nekakva životinja sve zvoni, pita za Zljuškin.

I Francuz umukne i ponikne glavom, po svoj prilici očekujući, kad će prestati kiša. Silom prilika Žirkov počne s njime razgovarati.

— Vi ste, dakle, bili u Parizu u veoma interesantno vrijeme, — reče. — Kod vas je Boulanger dao ostavku.

Nadalje je Žirkov spominjao Grévyja, Derouléda, Zolu i mogao se uvjeriti, da je sva ta imena Francuz po prvi put

---

[1] dobro
[2] komarci

čuo tek od njega. U Parizu on je znao samo nekoliko trgovačkih tvrtki i svoju tante[1] M-me Blessor i nikoga više. Razgovor se o politici i literaturi završio time, da je Boiseau još jednom napravio ljutito lice, popio vina i protegao se koliko je dug i širok na svom tankom dušečiću.

— Eh, prava ovoga muža bit će da nisu baš osobito široka. — pomisli Žirkov. — Vrag bi znao šta će taj dušek tu!«

Francuz zaklopi oči; odleżavši mirno četvrt sata, on najednom skoči i tupo se, baš kao da ništa ne shvaća, uperi svojim olovnim očima na gosta, zatim napravi ljutito lice i popije vina.

— Prokleti kumarci, — zagunđa on, pa protravši jednom dlakavom nogom o drugu, izađe u drugu sobu.

Žirkov začuje, kako je nekoga probudio i rekao:

— Il y a là un monsieur roux, qui t'a apporté une robe[2].

On se ubrzo vrati i još se jednom prihvati boce.

— Sad će žena doći, — reče, zijevajući. — Razumijem, vama novci trebaju?

»Sve ljepše i ljepše, — pomisli Žirkov. — Prezanimljivo! Sad će izaći Nadežda Osipovna. Naravno, napravit ću se, kao da je ne poznajem.«

Začu se šuštanje sukanja, vrata se lako otvoriše i Žirkov ugleda poznatu kudravu glavicu pospana lica i očiju.

— Tko dolazi od M-me Katiš? — upita Nadežda Osipovna, ali istog trena, prepoznavši Žirkova, vikne, nasmije se i uđe u salon. — Ti? — upita ona. — Kakva je to komedija? I otkuda si samo tako zablaćen?

Žirkov pocrveni, napravi strog izraz i zacijelo ne znajući, kako da se drži, strigne očima na Boiseaua.

— Ah, razumijem! — dosjeti se gospođa. — Ti si se sigurno preplašio Jacquesa? Zaboravila sam upozoriti Dunjašu... Vi se poznajete? Ovo je moj muž Jacques, a ovo je Stepan Andrejič... Jesi li donio haljinu? Pa, merci, prijatelju... — Hajdemo, jer ja hoću da spavam. I ti, Jacques, spavaj... — reče mužu. — Umoran si od puta.

Jacques u čudu pogleda Žirkova, slegne ramenima i ljutita lica posegne za bocom. Žirkov isto tako slegne ramenima i pođe za Nadeždom Osipovnom.

---

[1] tetka
[2] Tu ti je nekakav riđi gospodin donio haljinu.

Gledao je mutno nebo, blatnjavu cestu i mislio:
»Baš je ružno! I kamo sve ne će đavo nanijeti inteligentna čovjeka!«
I stade misliti o tome, što je moralno, a što nemoralno, o uzvišenom i niskom. Kao što se često dešava ljudima, kad zapadnu u zlo mjesto, on se s tugom spomene svoga radnog kabineta s papirima na stolu, i nešto ga povuče kući.
Prođe tiho kroz salon pored usnulog Jacquesa.
Cijelim je putem šutio, nastojao je da ne misli o Jacquesu, koji mu se, ni sam ne zna zašto, uvrtio u glavu, ni s izvoščikom nije zapodijevao razgovora. U duši mu je bilo isto toliko loše, koliko i u želucu.

BEZAKONJE

Završivši svoju večernju šetnju, koleški se asesor Migujev zaustavi pored telegrafskoga stupa i duboko uzdahne. Pred nedjelju dana na ovom istom mjestu, kad se navečer vraćao kući sa šetnje, uhvatila ga njegova bivša služavka Agnija i rekla mu ljutito:

— Samo čekaj! Skuhat ću ja tebi takvu poparu, da ćeš upamtiti, kako se nevine djevojke upropašćuju. I dojenče ću ti podmetnuti, i na sud poći, i ženi ću tvojoj sve kazati...

I zatražila je, da on u banci na njeno ime položi pet tisuća rubalja. Bješe točno deset sati, a iza oblaka izvirivaše krajičak mjeseca. Na cesti i uokolo ljetnikovaca nije bilo ni žive duše: stariji ljetovaoci već legoše na spavanje, a mladi su šetali po šumici. Tražeći po obama džepovima šibicu, da pripali cigaretu, Migujev se dotakne laktom o nešto meko: žurilo mu se baš nije i on mirno pogleda pod svoj desni lakat, ali mu se najednom lice iskrivi od užasa, kao da je pored sebe ugledao zmiju. Na verandici, uza sama vrata, ležaše nekakav zamotuljak. Nešto duguljasto bijaše umotano u nešto, sudeći po opipu, nalik na jastučić. Jedan kraj zamotuljka bješe malo otkrit, te koleški asesor, gurnuvši ruku u nj, napipa nešto toplo i vlažno. Užasnut on odskoči i ogleda se poput zločinca, koji se sprema pobjeći straži...

— Podmetnula je, bogami! — ljutito procijedi kroza zube, stišćući šake. — Evo ga leži... leži nezakonitost! O, gospode!

Od straha, ljutine i stida on se ukoči... Šta da se sada radi? Šta će reći žena, ako sazna? Šta će reći drugovi u poslu. Njegovo će se prevashodstvo[1] sigurno potapšati po trbuhu, frknuti će i reći: — »Čestitam... He-he-he... Sijede ga

[1] t. j. šef, starješina — op. prev.

probile, a još mu đavo ne da mira ... vragoljan ste vi, Semjone Erastoviču!« Čitav će ljetovališni zaselak doznati sada za njegovu tajnu, i sigurno ga uvažene majke porodica više ne će primati u kuću. O podmetanju dojenčadi piše se u svim novinama, i na taj će se način mirno ime Migujevljevo pronijeti svom Rusijom ...

Srednji prozor ljetnikovca bijaše otvoren, i kroza nj se jasno čulo, kako Ana Filipovna, žena Migujevljeva, priprema stol za večeru; u dvorištu, ovoga časa iza vrata, pazikuća Jermolaj turobno udaraše u balalajku ... Trebalo je samo da se dojenče probudi i propišti, pa da tajna bude razotkrivena. Migujev osjeti neodoljivu želju da požuri. — Brže, brže ... — promrmlja on. — Ovoga časa, dok nitko ne vidi. Odnijet ću ga kamo bilo, metnuti pred tuđa vrata ...

Migujev uzme zavežljaj jednom rukom i tiho, mirnim korakom, da se ne učini sumnjivim, pođe cestom ...

»Užasno gadan položaj! — pomisli on, nastojeći da si prida ravnodušan izgled. — Koleški asesor s dojenčetom ide po cesti! O, gospode, ako li me tko vidi i shvati, šta je posrijedi, gotov sam ... Metnut ću ga pred ovu verandu ... Ne, stani, tu su prozori otvoreni, i može biti da tkogod gleda. Kamo bi s njim? Aha, evo šta, odnijet ću ja njega lijepo pred ljetnikovac trgovca Melkina ... Trgovci su svijet bogat i bolećiva srca; možda će još reći hvala i uzeti ga k sebi za gojenca.«

I Migujev odluči odnijeti dojenče upravo Melkinu, premda se trgovčev ljetnikovac nalazio na kraju ceste ljetovališnoga zaseoka, pored same rijeke.

»Samo da mi se ne razdere i ne ispadne iz zavežljaja, — pomisli koleški asesor. — Bogme fino — tomu se nisam nadao! Pod pazuhom nosim živa čovjeka, poput tašne. Živ čovjek, s dušom, s osjećanjima kao i u drugih ... Bude li sreće, Melkini će ga uzeti, da ga odgoje, pa će, možda, od njega postati kakav, recimo ... Možda će postati od njega kakav profesor, pisac ... Bogme sve se dešava na svijetu! Sada ga ja nosim pod pazuhom, kao ne znam kakvo smeće, a za 30—40 godina možda ćemo mirno pred njim stajati ...«

Kada Migujev udari uskom, opustjelom uličicom mimo dugih plotova pod gustom, crnom tamom lipa, odjednom mu se počne pričinjati, da on radi nešto veoma ružno, prestupno.

»Ama u biti, to je podlo! — pomisli. — Toliko podlo, da se podlije niti izmisliti ne bi moglo... Eto, zašto mi ovo nesretno dojenče bacakamo od vrata do vrata? Zar je ono krivo, što se rodilo? I šta nam je ono loše napravilo? Baš smo podlaci... Volimo se provoditi, a ispaštati moraju nevina dječica... Ama samo se treba malo zamisliti nad svom tom pričom! Ja sam živio razvratno, a evo djetence očekuje surova sudbina... Podmetnut ću ga Melkinima. Melkini će ga poslati u starateljski dom, a tamo su sve tuđinci, sve je po propisu... ni nježnosti, ni ljubavi, ni maženja... Dat će ga onda u čizmare... propit će se, naučiti da kune, skapavat će od gladi... U čizmare, a ovamo je sin koleškoga asesora, plemenite krvi... On je tijelo i krv moja...«

Migujev iz tame pod lipama izađe na cestu, prelivenu mjesečevim svijetlom, pa razmotavši zamotuljak, pogleda dojenče.

— Spava, — prošapće. — Gle ti gada malog, nos mu je kukast, očinski... Spava i ne zna, da ga gleda rođeni otac... Drama, brate... Ali, šta možemo, oprosti... Oprosti, brate... Mora da ti je tako pri rođenju bilo pisano...

Koleški asesor zatrepće očima i osjeti, da mu po obrazima mili nešto poput mravi... On smota dojenče, metne ga pod pazuh te se zaputi dalje. Cijelim su se putem, sve do Melkinova ljetnikovca, njegovom glavom premetala socijalna pitanja, i kopkala ga savjest.

»Da sam ja uzoran, pošten čovjek, — pomisli on, — pljunuo bih ja na sve, otišao s ovim djetencem k Ani Filipovnoj, bacio bih se pred njom na koljena i rekao: »Oprosti! Griješan sam! Rastrgaj me, ali nevinašce ne ćemo upropašćivati. Mi dječice nemamo; uzet ćemo ga i odgajati!« Ona je dobra žena, pristala bi... I tako bi moje dijete bilo uza me... Eh!«

Priđe Melkinovu ljetnikovcu i zaustavi se sav u kolebanju... Zamišljao je, da sjedi kod kuće u salonu i čita novine, a do njega se vrza dječačić kukasta nosa i poigrava resama njegova haljetka; istoga časa maštom mu prođoše drugovi po poslu sve podmigujući i njegovo prevashodstvo, frkćući i tapšući se po trbuhu... U duši, usporedo s kopkanjem savjesti, osjeti nešto nježno, toplo, sjetno...

Koleški asesor pažljivo odloži dojenče na terasno stepenište i odmahne rukom. Opet mu licem odozgo nadolje promilješe mravci...

— Oprosti, brate, meni nitkovu! — zagunđa. — Ne spomeni me se po zlu!

Zakorakne nazad, ali istoga trena odlučno zastenje te rekne:

— Eh, kud puklo da puklo! Htio sam pljunuti na sve! Uzet ću ga, a ljudi nek govore, šta hoće!

Migujev uzme dojenče i žurno se zaputi natrag.

»Neka govore, što hoće, — mišljaše. — Idem odmah, spustit ću se na koljena i reći: »Ana Filipovna!« Ona je žena dobra, shvatit će... I odgajat ćemo ga... Ako je dječak, nazvat ćemo ga — Vladimir, a ako li je djevojčica, onda Ana... U nevoljama starosti bit će nam utjeha...«

I on učini onako, kako je odlučio. Plačući, premirući od straha i stida, pun nada i neodređena ushita, uđe u svoj ljetnikovac, uputi se k ženi i spusti se pred nju na koljena...

— Ana Filipovna! — reče, jecajući i mećući dojenče na pod. — Ne reci, da me kazne, daj da kažem riječ objašnjenja... Griješan sam! To je moje djetence... Ti se sjećaš Agnjuške, i eto tako ... nečastivi me smotao...

I sav izvan sebe od stida i straha, ne dočekavši odgovora, on podskoči i kao sumanut izjuri na čist zrak...

»Bit ću ovdje na dvorištu, dok me ona ne pozove, — mislio je. — Dat ću joj, da dođe k sebi i da se premisli...«

Pazikuća Jermolaj s balalajkom prođe pored njega, pogleda ga i slegne ramenima... Za trenutak on opet prođe tuda i opet slegne ramenima.

— To je za priču, gospodine ti moj, — zamrmori on, osmješkujući se. — Prolazila maločas, Semjone Erastoviču, ovuda ona žena, pralja Aksinja. Ostavila je, luda, svoje dijete pred verandom, na cesti, i dok je malo u mene posjedila, netko je uzeo i odnio dijete... Eto ti sad!

— Šta? Šta to pričaš? — vikne Migujev iza glasa. Jermolaj, objasnivši na svoj način gospodinov gnjev, počeše se po zatiljku i uzdahne.

— Oprostite, Semjone Erastoviču, — reče on, — ali sada je ljetovališno doba... bez toga se ne može... to jest bez žena...

I pogledavši iskolačene, ljutito začuđene gospodinove oči, on prostenje kao krivac i nastavi:

— Ono, naravno, jeste pogreška, ali šta da se radi... Vi niste naredili, da ne puštamo tuđe žene u dvorište, ono jest, ama gdje da nađemo ovdašnje. Ranije, dok je ovdje bila Agnjuška, tuđinke nisam puštao, jer — bila je ovdašnja, ama sadakarce, izvolite sami pogledati... ne možeš nikako bez tuđinki... A dok je bila Agnjuška, to je točno, bezakonja nije bilo, jer...

— Napolje, gade! — vikne na njega Migujev, zatopti nogama i vrati se u kuću.

Ana Filipovna, začuđena i razljućena, sjeđaše na prijašnjem mjestu i ne skidaše uplakanih oči s dojenčeta...

— De, de... — zagunđa Migujev blijed, kriveći usta u smiješak. — Ja se našalih... Nije ovo moje... već... već pralje Aksinje... Ja... ja sam se našalio... Odnesi ga pazikući.

IZ DNEVNIKA PRGAVA ČOVJEKA

Ozbiljan sam čovjek, a mozak mi je filozofski nastrojen. Po zvanju sam financijski stručnjak, proučavam financijsko pravo i pišem disertaciju s naslovom: »Prošlost i budućnost poreza na pse«. Priznajte, da nemam ama baš nikakve veze s djevojkama, romancama, mjesecima i s ostalim glupostima.

Jutro. Deset sati. Moja mi maman[1] sipa šaljicu kafe. Ispijam i izlazim na balkončić, da se odmah prihvatim disertacije. Uzimam list čista papira, umočim pero u crnilo i stavim naslov: »Prošlost i budućnost poreza na pse«. Pošto sam malo promislio, napišem: »Historijski osvrt. Sudeći po nekim natuknicama, što ih nalazimo u Herodota i Ksenofonta, porez na pse vuče svoje podrijetlo još od...«

Ali u taj čas začujem neobično sumnjive korake. Pogledam dolje s balkončića i ugledam djevojku uska lica i uska struka. Koliko znam, ona se zove Nadenjka, ili Varenjka, to je, uostalom, posve svejedno. Ona kao da nešto traži, pravi se kao da me ne primjećuje i pjevuši:

»Sjećaš li se one pjesme, pune miline...«

Ja pročitam ono što sam napisao, hoću da nastavim, ali se tada djevojka napravi, da me je primijetila, pa će tužnim glasom:

— Zdravi bili, Nikolaju Andrejiču! Zamislite samo, kakva me nevolja snašla! Jučer sam šetala i izgubila privjesak s narukvice.

Pročitam još jednom početak svoje disertacije, popravim repić slova »b« i hoću da nastavim, ali se djevojka ne da.

---

[1] francuski oblik; op. prev.

— Nikolaju Andrejiču, — veli ona, — budite ljubazni, otpratite me kući. Karelini imaju strašno velikog psa, da se ne usuđujem ići sama.

Nema druge, odložim pero i siđem. Nadenjka me, ili Varenjka, uzme ispod ruke, i mi se zaputimo k njenu ljetnikovcu.

Kada god mene zapadne obaveza, da idem ispod ruke s kakvom damom ili djevojkom, ja se — ne znam zašto — osjećam kao vješalica, na koju su objesili tešku bundu; a Nadenjka, ili Varenjka, među nama budi rečeno, vrlo vatrene ćudi (djed joj je bio Armenac), poznaje vještinu, kako da se svom težinom svoga tijela objesi o vašu ruku, i da se kao pijavica pripije sa strane. I tako vam mi idemo... Prolazeći mimo Karelinih, ugledam golema psa, koji me podsjeti na pasji porez. S tugom se sjetim započeta posla i uzdahnem.

— Zbog čega vi uzdišete? — upita Nadenjka, ili Varenjka, pa i sama ispusti jedan uzdah.

Ovdje moram nešto napomenuti. Nadenjka, ili Varenjka (sad se sjećam, ona se, mislim, zove Mašenjka), ne znam kako, ali je sebi umislila, da sam ja u nju zaljubljen, pa zato smatra svojom čovjekoljubnom dužnošću, da me uvijek samilosno gleda i da riječima zacjeljuje moju duševnu boljku.

— Čujte, — reče zastajkujući, — ja znam, zbog čega vi uzdišete. — Vi ste zaljubljeni, jeste! Ali vas uime našega prijateljstva molim, vjerujte, da vas djevojka, koju ljubite, duboko poštuje! Na vašu ljubav ona vam ne može ljubavlju uzvratiti, ali zar je ona kriva, što njeno srce već odavna pripada drugom?

Mašenjkin se nos zacrveni i nadme, oči joj se zaliju suzama; ona očito očekuje odgovor od mene, ali na sreću, već smo bili došli... Na terasi sjedi Mašenjkina mama, žena dobra, ali puna predrasuda; spazivši kćerino uzbuđeno lice, ona zaustavi na meni dug pogled i uzdahne, kao da bi htjela reći: — »Ah, mlađarijo, čak ni sakriti ne umijete!« Osim nje na terasi sjedi nekoliko raznolikih djevojaka i među njima moj ljetovališni susjed, umirovljeni oficir, prošloga rata ranjen u lijevu sljepočicu i u desni kuk. Taj si je nesretnik, isto kao i ja, bio postavio za cilj, da to ljeto posveti književnome radu. On piše »Uspomene jednog vojnika«. Isto kao i ja, on se svakog jutra laća svoga poštovanja vrijedna posla,

ali tek što stigne napisati: »Rodio sam se...«, eto ti pod balkonom kakve Varenjke, ili Mašenjke, i ranjeni joj se sluga božji prepušta pod pasku.

Svi što sjede na terasi trijebe nekakve glupe ribizle za slatko. Ja pozdravim i hoću da odem, kad li raznolike djevojke sve vrišteći dograbe moj šešir i zahtijevaju, da ostanem. Ja sjedam. Dadnu mi tanjir s ribizlima i alat. Stanem čistiti.

Raznolike djevojke razvezu temu o muškarcima. Te ovaj ljepuškast, te onaj lijep, ali nije simpatičan, treći nije ljepotan, ali je simpatičan, četvrti bi bio zgodan, samo da mu nos ne sliči na krastavac, i t. d.

— A vi, m-r[1] Nicolas, — meni će Varenjkina maman, — niste lijepi, ali ste simpatični... Na vašem licu ima nešto, nešto... Uostalom, — uzdahne ona, — u muškarca nije glavno ljepota, već pamet...

Djevojke uzdišu i obaraju poglede... I one se slažu s time, da u muškarca nije glavno ljepota, već pamet. Ja se iskosa zagledam u ogledalo, da se uvjerim, koliko sam simpatičan. Vidim kosmatu glavu, kosmatu bradu, brkove, obrve, dlake na obrazima, dlake ispod oči — prava mala šuma, iz koje strši moj solidni nos. Zgodan sam, nema šta.

— Uostalom, Nicolas, vi ćete osvojiti svojim duševnim osobinama, — uzdiše Nadenjkina maman, kao da potvrđuje neku svoju tajnu misao.

A Nadenjka pati zbog mene, ali joj istovremeno svijest o tome, da preko puta sjedi čovjek zaljubljen u nju, očito uzrokuje najveći mogući užitak. Pošto su svršile o muškarcima, djevojke govore o ljubavi. Poslije duga razgovora o ljubavi jedna od djevojaka ustane i ode. One što su ostale uzimaju sada nju na pretres. Sve drže, da je ona glupa, dosadna, gadna, da joj pleće nakazno strši.

Ali bogu hvala, evo napokon dolazi sobarica, što ju je moja maman poslala i zove me na ručak. Sada mogu napustiti ovo neugodno društvo i poći da nastavim svoju disertaciju. Ustanem i pozdravim. Varenjkina maman, sama Varenjka i raznolike djevojke opkole me i izjavljuju, da ja nemam nikakva prava da odem, jer sam im jučer dao časnu riječ, da ću

---

[1] franc. Monsieur = gospodin; op. prev.

s njima ručati i da ću poslije ručka ići u šumu po gljive. Poklonim se i sjednem... U duši mi kipti mržnja, osjećam, još samo minut — i ja za sebe više ne ću moći odgovarati, nešto će provaliti, ali delikatnost i bojazan da ne pokvarim dobar ton primoravaju me da se pokorim damama. I ja se pokoravam.

Sjedamo za ručak. Ranjeni oficir, komu su se od rane na sljepočici stegle vilice, jede kao da je zauzdan i kao da u ustima ima vođice. Ja valjam kuglice od kruha, mislim o pasjem porezu, i poznavajući svoju prgavu prirodu, trudim se da šutim. Nadenjka me gleda sažalno. Hladna juha od povrća, jezik sa graškom, pečena kokoš i kompot. Teka ni za lijek, ali jedem, jer sam fino odgojen. Poslije ručka, dok sam sâm stajao na terasi i pušio, priđe mi Mašenjkina maman, stegne mi ruke i veli zadihano:

— Ali ne očajavajte, Nicolas... To je takvo srce... takvo srce!

Idemo u šumu u gljive... Varenjka mi se vješa o ruku i pripija se sa strane. Muka mi je nepodnosivo, ali trpim.

Ulazimo u šumu.

— Čujte, m-r Nicolas, — uzdiše Nadenjka, — zbog čega ste vi tako tužni? Zbog čega šutite?

Čudna djevojka: o čemu bih ja mogao govoriti s njome? Šta mi imamo zajedničkog?

— De, recite štogod... — moli ona.

Ja stanem smišljati nešto popularno, pristupačno njenim shvaćanjima. Promislivši, reknem:

— Uništavanje šuma nanosi veliku štetu Rusiji...

— Nicolas! — uzdahne Varenjka, a nos joj pocrveni. — Nicolas, vidim, da vi izbjegavate otvoren razgovor... Vi kao da želite kažnjavati svojom šutnjom... Vama ne uzvraćaju prema vašim osjećanjima, i vi hoćete da patite šuteći, u samoći... to je strašno, Nicolas! — podvikne ona, naglo me uhvativši za ruku, a ja zapazim, kako joj se nos počinje nadimati. — Šta biste vi rekli, kad bi vam djevojka, koju ljubite, predložila vječno prijateljstvo?

Ja promrsim nešto bez repa i glave, jer odista ne znadoh, šta da joj reknem... Molim vas lijepo: prvo i prvo, nikakvu ja djevojku ne ljubim, a drugo i drugo, što bi meni trebalo

vječno prijateljstvo? Treće, ja sam veoma prgav. Mašenjka, ili Varenjka, prekrije lice rukama, pa će u po glasa, kao za sebe:

— On šuti... Očito, hoće da se ja žrtvujem. Ta ne mogu ja ljubiti njega, kad još uvijek ljubim drugoga! Uostalom... promislit ću... U redu, promislit ću... Pribrat ću svu snagu svoje duše, pa ću možda po cijenu svoje sreće spasiti toga čovjeka od patnji.

Ništa ne shvaćam. Nije to bez vraga. Idemo dalje i skupljamo gljive. Cijelo vrijeme šutim. Na Nadenjkinom je licu izraz duševne borbe. Čuje se pseći lavež: to me podsjeti na moju disertaciju i ja glasno uzdahnem. Između drveća opazim ranjenoga oficira. Jadnik s mukom šepesa desno-lijevo: zdesna je ranjen u kuk, slijeva mu se ovjesila jedna od raznolikih djevojaka. Lice mu izražava pokornost sudbini.

Iz šume se vratimo na čaj u ljetnikovac, zatim igramo croqueta[1] i slušamo, kako jedna od raznolikih djevojaka pjeva romancu: »Ne, ne ljubiš me ti! Ne! Ne!...« U riječi »ne« ona razjapi usta od uha do uha.

— Charmant![2] uzdišu ostale gospođice. — Charmant!

Spusti se veče. Iza žbunja izmili odvratni mjesec. U zraku tišina i neugodan miris svježega sijena. Uzmem šešir i hoću da odem.

— Ja vam moram dosta toga priopćiti, — značajno mi šapne Mašenjka — Nemojte ići.

Predosjećam neko zlo, ali jer sam fino odgojen — ostajem. Mašenjka me uzme ispod ruke i povede me alejom. Sada joj je već cijelo tijelo izražavalo borbu. Blijeda je, teško diše, i kao da mi smjera otkinuti desnu ruku. Što joj je?

— Čujte... promrsi. — Ne, ne mogu... Ne... Hoće nešto da kaže, ali se koleba. Ali joj po licu vidim, da se odlučila. Sjekne očima, naduta nosa, zgrabi me za ruku, pa će hitro:

— Nicolas, ja sam vaša! Ljubiti vas ne mogu, ali vam obećajem vjernost!

Onda mi se stisne na grudi i najednom odskoči:

---

[1] Croquet, engl. = igra s drvenim kuglama; boćanje. — Prev.

[2] Charmant, franc. = divno, lijepo i t. d. — Prev.

— Netko ide... — šapne. — Zbogom... Sutra u jedanaest bit ću u sjenici... Zbogom!

I ona iščezne. Ništa ne shvaćajući, osjećajući tegobno lupanje srca, odem k svojoj kući. Na mene čeka »Prošlost i budućnost poreza na pse«, ali više ne mogu da radim. Srdit sam. Moglo bi se čak reći, užasnut. Dođavola, ne ću dopustiti, da se sa mnom postupa kao s derištem. Ja sam prgav i opasno je sa mnom se šaliti. Kad uđe sobarica, da me pozove na večeru, podviknuh joj: »Napolje!« Ovakva prgavost ne sluti ni na što dobra.

Sutradan ujutro. Vrijeme pravo ljetovališno, t. j. temperatura ispod ništice, oštar, hladan vjetar, kiša, blato i vonj naftalina, jer je moja maman povadila iz sanduka svoje starinske ogrtače. Đavolsko jutro. Bješe to upravo 7-ga kolovoza 1887. godine, na dan sunčeve pomrčine. Treba vam napomenuti, da u vrijeme pomrčine svatko od nas može steći goleme dobiti, ma da nije astronom. Tako, svatko od nas može: 1) odrediti sunčev i mjesečev promjer, 2) nacrtati sunčevu koronu, 3) izmjeriti temperaturu, 4) u času pomračenja promatrati životinje i biljke, 5) zapisati svoje osobne utiske, i t. d. To je toliko važno, da sam ja zasada ostavio nastranu »Prošlost i budućnost poreza na pse« i odlučio pratiti pomrčinu. Svi smo ustali vrlo rano. Sav sam predstojeći posao podijelio ovako: ja ću odrediti sunčev i mjesečev promjer, ranjeni će oficir nacrtati koronu, dok će sve ostalo preuzeti na se Mašenjka i raznolike djevojke. I tako se svi okupismo pa iščekujemo.

— Zbog čega dođe do pomrčine? — upita Mašenjka.

Ja odgovorim:

— Sunčane se pomrčine zbivaju onda, kad mjesec na svojoj putanji po ekliptičkoj ravni dođe na crtu, koja spaja središta sunca i zemlje.

— A što je to ekliptika?

Ja objasnim. Mašenjka, pažljivo saslušavši, upita:

— Može li se kroz zadimljeno staklo razabrati crta, koja spaja središta sunca i zemlje?

Odgovorim joj, da je to zamišljena crta.

— Ako je ona zamišljena, — zbunjuje se Varenjka, — kako onda mjesec može stati na nju?

Ne odgovaram. Osjećam, Kako mi se od ovoga naivnoga pitanja nadimaju jetra.

— Sve su to gluposti, — veli Varenjkina maman. — Ne može se znati ono, što će biti, a osim toga vi još ni jedamput niste bili na nebu, pa kako onda da znate, što će biti s mjesecom i suncem? Sve su to fantazije.

Ali gle, crna se pjega nadnese nad sunce. Opći metež. Krave, ovce i konji, zadigavši repove i skičeći, u strahu mahnitahu poljem. Psi su zavijali. Stjenice, zamislivši da je pala noć, izmiliše iz pukotina i stadoše ugrizati one, što su spavali. Đakon, koji je baš tada vozio kući krastavce iz bašče, prestrašivši se, skoči s kola i sakri se pod most, a konj mu ode s kolima u tuđe dvorište, gdje svinje izjedoše krastavce. Neki poreznik, koji nije noćivao kod kuće, već kod jedne gospođe, istrči u gaćama i košulji, uleti u gomilu, pa se unezvjereno prodra:

— Spasavaj se, tko može!

Mnogi su ljetovališnici, pa i oni mladi i zgodni, probuđeni vikom, izjurili na ulicu, a da ni obuće nisu nazuli. Desilo se još mnogo toga, što se ne usuđujem pripovijedati.

— Ah, strašno! — ciče raznolike djevojke. — Ah! Grozno!

— Mesdames, promatrajte! — vičem im ja. — Vrijeme je dragocjeno!

A ja se sam užurbam, premjeram dijametar... Padne mi na um korona pa potražim očima ranjenoga oficira. On stoji i ništa ne radi.

— A šta je s vama? — viknem. — A korona?

On slegne ramenima i nemoćno me očima upućuje na svoje ruke. Jadnom su se čovjeku o obje ruke ovisile raznolike djevojke, stišću se k njemu od straha i smetaju da se radi. Uzmem olovku pa zapisujem vrijeme u sekundama. To je značajno. Zapisujem geografski položaj promatrane točke. I to je značajno. Upravo hoću da odredim promjer, kad eto ti me Mašenjka uhvati za ruku i veli:

— Nemojte zaboraviti, danas u jedanaest sati!

Ja trgnem svoju ruku, i, cijeneći svaku sekundu, hoću da nastavim promatranje, ali me Varenjka grčevito uhvati ispod ruke i pripije mi se sa strane. Olovka, stakla, crteži — sve se to prevrne na travu. Do sto vražjih đavola! Vrijeme

je, napokon, da ova djevojka shvati, da sam ja prgav, da ja, kad planem, postanem ljut k'o ris i tada ne mogu odgovarati za sebe.

Taman ja da nastavim, a ono pomrčina već prošla!

— Pogledajte me! — šapće ona nježno.

E, to već prelazi sve granice! Priznat ćete, da se ovakva igra ljudskim strpljenjem može samo loše svršiti. Nemojte mene okrivljavati, desi li se štogod grozno. Ja nikome ne dopuštam, da se sa mnom šegači, da me ismijava, niti, dovraga, komu savjetujem, da mi prilazi kad sam bijesan, vrag da ga odnio bez traga. Tada sam na sve spreman.

Jedna od djevojaka, po svoj prilici zato, što mi je po licu pročitala, da sam ljut, reče, očito u namjeri da me umiri:

— A ja sam, Nikolaju Andrejeviču, izvršila vaše naređenje. Promatrala sam sisare. Vidjela sam, kako je pred pomrčinu sivo pseto pojurilo mačku i poslije toga dugo mahalo repom.

I tako ne bi ništa od pomrčine. Idem kući. Zahvaljujući kiši ne iziđoh na balkončić da radim. Ranjeni se oficir ipak odvažio da izađe na svoj balkon, pa je čak i napisao: »Rodio sam se...«, i sada gledam, kako ga jedna od onih raznolikih gospođica vuče k sebi u ljetnikovac. Raditi ne mogu, jer sam jednako bijesan i jer osjećam lupanje srca. U sjenicu ne ću ići. To se ne pristoji, ali, priznajte i sami, ta ne mogu da idem po kiši. U 12 sati dobijem pismo od Mašenjke; u njemu su prijekori, molba da dođem u sjenicu i oslovljavanje na »ti«... U jedan sat dobijem drugo pismo, u dva — treće... Valja da se ide. Ali prije nego što odem, moram promisliti, o čemu ću razgovarati s njome. Postupit ću kao poštenjačina. Ponajprije, reći ću joj, kako si ona zaludu umišlja, da je ja volim. Ipak, takvo se što ne govori ženama. Reći ženi: »ja vas ne volim« — isto je toliko nedelikatno, koliko reći jednome piscu: »loše pišete«. Najbolje će biti, da ja Varenjki iznesem svoje poglede na brak. Obučem topao ogrtač, uzmem kišobran, pa pođem k sjenici. Poznavajući svoju naglu prirodu, pobojavam se, da ne bih rekao štogod, što ne bi trebalo. Nastojat ću, da se suzdržavam.

U sjenici se već čeka na mene. Nadenjka je blijeda i uplakana. Kad me ugleda, radosno uzvikne, baci mi se oko vrata i počne:

— Najzad! Ti se poigravaš mojom strpljivošću. Čuj, svu noć nisam oka stisnula... Sve sam razmišljala. Čini mi se, da ću te, kad te pobliže upoznam, da ću te... zavoljeti...

Ja sjednem i stanem izlagati svoje poglede na brak. U početku, da ne odem predaleko, da budem što je moguće kraći, napravim sasvim mali historijski uvod. Govorim o braku Hindusa i Egipćana, zatim prelazim na kasnija vremena; nekoliko misli iz Schopenhauera. Mašenjka me pažljivo slušaše, ali najedamput, po čudnoj nedosljednosti ideja, ona nađe za potrebno da me presiječe u riječi.

— Nicolas, poljubi me! — veli.

Ja se zbunim i ne znadoh, šta da joj kažem. Ona ponovi svoj zahtjev. Nema tu druge, ja se dignem i prikučim njenom uskom licu, osjećajući pri tome isto ono, što sam osjećao u djętinjstvu, kad su me jednom na opijelu natjerali da poljubim svoju mrtvu baku. Ne zadovoljivši se mojim poljupcem, Varenjka đipi pa me naglo zagrli. U taj se mah na vratima sjenice pojavi Mašenjkina maman... Ona napravi preplašeno lice, rekne nekom »psttt!« pa iščezne, kao Mefistofel na kazališnom podiju.

Smušen i bijesan ja se vratim u svoj ljetnikovac. Kod kuće zateknem Varenjkinu maman, kako sa suzama u očima grli moju maman, a moja maman plače i govori:

— Ja sam i sama to priželjkivala!

Onda — kako vam se to sviđa? — Nadenjkina maman prilazi k meni, grli me i veli:

— Bog vas blagoslovio! A ti pazi, voli je... Upamti, da se ona za te žrtvuje.

I tako mene sada žene. Upravo dok pišem ove retke oko mene stoje svatovi i požuruju me. Ti ljudi uopće ne poznaju moga karaktera! Ama ja sam prgav i ne mogu jamčiti za sebe! Vrag vas odnio, vidjet ćete, što će dalje biti! Dovesti pred oltar prgava, razgoropađena čovjeka — to je, po mom sudu, isto toliko ludo, koliko i turati ruku u kavez k razjarenu tigru. Vidjet ćemo, vidjet ćemo, šta će biti!

. . . .

I tako sam vam ja — oženjen. Svi mi čestitaju, a Varenjka se sve privija uza me i govori:

— Pa shvati, da si ti sada moj, moj! Hajde, reci, da me ljubiš! Reci!

A pritom joj se nadimlje nos.

Doznao sam od svatova, da je ranjeni oficir vještim manevrom izmakao vjenčanju. Jednoj od tih gospođica podnio je liječničko uvjerenje, da je, zbog rane na sljepočici, umno poremećen, i da zato po zakonu nema prava da se ženi. Ideja i po! I ja bih mogao podnijeti uvjerenje. Ujak mi je bio odan piću, drugi je ujak bio veoma rastresen (jedamput je umjesto kape stavio na glavu ženski muf), tetka mi je mnogo svirala na klaviru, a kad je susretala muškarce, plazila bi im jezik. Uza sve to još i moj u pojačanoj mjeri prgavi karakter — vrlo sumnjivi znaci. Ali zašto dobre ideje dolaze tako kasno? Zašto?

PROBISVIJET

Putna skica

Vraćao sam se s večernje. Sat na svetogorskom zvoniku odsvirao je svoju tihu melodičnu muziku u obliku predigre, poslije koje odbi dvanaest. Veliko manastirsko dvorište, smješteno na obali Doneca u podnožju Svete Gore i kao zidom ograđeno visokim gostinjskim zgradama, sada, u noćno doba, dok su ga osvjetljivali samo žmirkavi fenjeri, plamečci u prozorima i zvijezde, bijaše nalik na živu kašu, punu pokreta i zvukova i najoriginalnijega darmara. Čitavo ono, s kraja na kraj, dokle je samo pogled sezao, bijaše zapremljeno svim vrstama kola, taljiga, vozova, kola natkrivenih, kola na dva visoka točka, starinskih zatvorenih kočija, oko kojih su se isprepletali mrki i bijeli konji, rogati volovi, vrzmali ljudi, na sve strane trčkarala crna, dugòskuta monaška braća; preko kola, preko ljudskih i konjskih glava prelažahu sjenke i trake svijetla, što su padale s prozora — i sve to u gustoj pomrčini poprimaše najfantastičnije, ćudljive oblike: čas se kolska ruda protezahu do u nebo, čas se na konjskim njuškama ukazivahu ognjene oči, čas monasima izrastahu crna krila... Čuo se razgovor, rzanje i žvakanje konja, dječji piskut, škripa. Kroz vrata su pristizale nove gomile i ulazila okašnjela kola.

Borovi, što su se jedan nad drugim peli uza strmenit brijeg i svijali nad krov gostinjske zgrade, gledahu u dvorište, kao u duboku jamu, i začuđeno osluškivahu; u njihovu su se tamnom čestaru, ne zašućujući, oglašivale kukavice i slavuji... Gledajući na metež, osluškujući žagor, činilo se, da u toj živoj kaši nitko nikoga ne razumije, da svi nešto traže a ne nalaze, i da će se ta gomila kola, kočija i ljudi s mukom jednom moći razići.

U dane Ivana Zlatoustog i Nikolaja Čudotvorca u Svetoj se Gori steklo više od desetak tisuća ljudi. Dupke napunjene bjehu ne samo gostinjske zgrade, već i pekara, krojačnica, stolarija, kolarija... Oni, koji stigoše pod noć, u očekivanju, da im naznače mjesto za počinak, kao jesenske se muhe pripijahu uza zidove, oko bunara, ili se pak tiskahu uskim hodničićima gostionice. Monaška braća, mlada i stara, bijahu u neprestanom pokretu, bez odmora i bez nade u smjenu. Danju i kasno noću oni su jednako odavali utisak ljudi, koji se nekamo žure i koji su nečim zabrinuti, njihova lica, bez obzira na potpunu iscrpenost, bijahu čila, ljubazna, glas pažljiv, pokreti žustri... Svakome koji se dovezao ili je došao, oni su morali naći i pokazati mjesto za počinak, dati mu piti i jesti; tko je bio gluh, tup, ili izdašan u priupitkivanju, valjalo mu je dugo i mučno objašnjavati, zašto nema slobodnih soba, u koje vrijeme počinje služba božja, gdje se prodaju hostije, i t. d. Valjalo je trčkarati, nositi, neumorno govoriti, a uza sve to, valjalo je još biti i ljubazan, taktičan, nastojati, da se marinpoljski Grci, jer su živjeli udobnije od Ukrajinaca, smjeste drugačije negoli obični Grci, da kakva govorljiva i šepurljiva malograđanka, odjevena »plemenitaški«, ne bi zapala na isti smještaj s mužicima pa da se ne bi uvrijedila. Neprestano su se čuli povici: — »Baćuška, blagoslovite kvas! Blagoslovite sijeno!« Ili pak: — »Baćuška, mogu li se poslije ispovijedi napiti vode?« I brat-monah morade razdavati kvas, sijeno, ili pak odgovarati: — »Upitajte, majčice, duhovnika. Mi nemamo vlasti odlučivati.« Slijedilo bi novo pitanje: — »A gdje je duhovnik?« I trebalo je objašnjavati, gdje je duhovnikova ćelija... U tako tegobnu poslu nalazilo se jošte vremena da se zađe u crkvu na službu božju, da se poslužuje u dvorišnom prostoru i naširoko odgovara na svu silu isprazních i neispraznih pitanja, kakva vole sipati inteligentni bogomoljci. Pogledavajući ih u predvečerje, teško je bilo shvatiti, kad sjednu i kad zaspe ove crne pokretne pojave.

Kad sam, vraćajući se s večernje, došao do zgrade, u kojoj mi je bio dat smještaj, na pragu stajaše monah-ugostitelj, dok se pred njim na stepeništu gurkalo nekoliko muškaraca i žena u gradskoj odjeći:

— Gospodine, — zaustavi me ugostitelj, — budite dobri, dopustite evo ovome mladiću da prenoći u vašoj sobi! Učinite

dobro djelo! Svijeta je mnogo, a mjesta nema — muka jedna živa!

I on pokaza na onisku pojavu u laku kaputiću i slamnatom šeširu. Pristadoh, i moj se slučajni sustanar otputi za mnom. Otvarajući na svojim vratima viseći kračun, svaki sam put, htio ne htio, morao pogledati sliku, što je visjela na samome dovratku u visini moga lica. Ta je slika s naslovom »Razmišljanje o smrti« prikazivala monaha na koljenima, kako gleda u grob i kostur, što je ležao u njemu; za monahovim leđima stajaše drugi kostur, krupniji i s kosom.

— Kosti baš nisu ovakve, — reče moj sustanar, pokazujući ono mjesto na kosturu, gdje bi morala biti karlica. — Uopće, znadete li, duhovna hrana, što je pružaju svijetu, nije prvorazredna, — doda on te ispusti kroz nos otegnut, vrlo tugaljiv uzdah, koji mi je imao pokazati, da imam posla s čovjekom, koji se razumije u duhovnu hranu.

Dok sam ja tražio šibice i palio svijeću, on još jednom uzdahne i rekne:

— U Harkovu ja sam nekoliko puta bio u anatomskom institutu i vidio kosti. Bio sam i u mrtvačnici. Ja vam ne smetam?

Moja je soba bila malena i tijesna, bez stola i stolica, sva ispunjena komodom pored prozora, peći i dvama drvenim ležajevima, što su stajali do zida jedan suprot drugome, odvojeni uskim prolazom. Na ležajevima bjehu tanke, požutjele strunjače i moje stvari. Ležaja su bila dva, — dakle, soba je bila namijenjena za dvoje, pa sam to i rekao sustanaru.

— Uostalom, još malo pa će pozvoniti na službu božju, — reče on, — i ja vam ne ću zadugo smetati.

Jednako misleći, da mi smeta, i osjećajući nelagodu, on se poput krivca privuče k svome ležaju, s osjećanjem krivnje uzdahne i sjedne. Kad se lojanica, žmirkajući svojim lijenim i slabašnim plamenom, dovoljno razgorila te nas obojicu osvijetlila, već sam ga mogao razgledati. Bio je to mladić od koje dvadesetidvije godine, ovalna lica, ljubak, tamnih dječjih oči, odjeven na gradsku u sivkastu i jeftinu odjeću, a koliko se moglo suditi po boji lica i uskim ramenima, nije znao za fizički rad. Činilo se, da je vrlo neodređen tip. Nije ga se moglo uzeti ni za studenta, ni za čovjeka od trgovine; ali niti za radnika, a gledajući na ljupko lice i dječje, umiljate

oči, nije se moglo pomisliti, da je to jedan od onih vjetropira i protuha, koji se mogu naći na svim proštenjima, gdje daju hrane i konaka do mile volje, i koji se izdaju za seminariste, otpuštene zbog istine, ili za bivše pjevače, što su izgubili glas... Bilo je u njegovu licu nešto karakteristično, tipično, vrlo poznato, ali šta zapravo — nikako nisam mogao shvatiti, niti se sjetiti.

Dugo je šutio i o nečemu mislio. Po svoj prilici, poslije onoga, kako nisam zapazio njegovu primjedbu o kostima i mrtvačnici, učinilo mu se, da sam ljutit i da mi nije draga njegova prisutnost. Izvukavši iz džepa kobasicu, on je obrne pred očima i rekne neodlučno:

— Oprostite, uznemirit ću vas... Nemate li nožić?

Dadnem mu nož.

— Kobasica je odvratna, — namršti se on, režući si komadić. — U ovdašnjoj radnjici prodaju smeće, ali gule grozno... Ja bih vam ponudio komadić, ali vi teško da biste pristali pojesti. Hoćete li?

U njegovu »ponudio« i »pojesti« čulo se isto tako nešto tipično, nešto što je imalo veoma mnogo zajedničkog s karakterističnim u licu, ali šta zapravo, još nikako nisam mogao shvatiti. Da bih mu ulio povjerenje prema sebi i pokazao, da se uopće ne ljutim, uzeh komadić, što mi je ponudio. Kobasica je, odista, bila strašna; da bi se njome zasladilo, valjalo je imati zube dobroga psa s lanca. Radeći čeljustima, mi razgovarasmo. Počesmo time, što smo se požalili jedan drugome na dugotrajnost službe božje.

— Ovdašnji se propisi približuju k atonskima, — rekoh, — a na Atonu obično jutrenje traje 10 sati, a pred velike blagdane — 14. Tamo bi se vi trebali pomoliti!

— Jest! — reče moj sustanar i kimne glavom. — Ovdje živim tri nedjelje. I znate li, svaki dan služba... U obične dane u 12 sati zvone na jutrenje, u 5 sati na ranu večernju, u 9 — na kasnu. Spavati je posve nemoguće. Danju crkvene pjesme, pravila, večernje... A kad sam se spremao na pričešće, prosto sam spadao od umora. — On uzdahne te nastavi: — A ne ići u crkvu nije zgodno... Daju monasi sobu, hrane, i nekako vam dođe neprijatno da ne idete. Ono nije to ništa dan, dva, molim lijepo, toliko se može, ali tri nedjelje je teško! Vrlo teško! Vi ste nadugo ovdje?

— Sutra navečer odlazim.

— A ja ću još dvije nedjelje ostati.

— Ali, čini se, da ovdje nije dopušteno tako dugo biti? — rekoh ja.

— Jest, to je točno, tko ovdje dugo ostane i glođe monahe, zamole ga da ode. Prosudite sami, kad bi proleterima dopustili da ovdje žive koliko im volja, ne bi ostalo nijedne slobodne sobe, i sav bi manastir izjeli. To je točno. Ali sa mnom monasi čine iznimku, te se nadam, da me ne će tako brzo odavde protjerati. Ja sam, znate, novoobraćeni.

— Kako to?

— Ja sam Židov, pokrstio sam se... Nedavno sam prešao na pravoslavlje.

Sada sam već shvatio ono, što ranije nikako nisam mogao shvatiti na njegovu licu: i debele usne, i običaj, da za razgovora podiže desni kut usta i desnu obrvu, i onaj naročiti uljasti blijesak očiju, osoben jedino semitima, shvatio sam i »ponudio« i »pojesti«... U daljem razgovoru doznah, da se zove Aleksandar Ivanič, a da se ranije zvao Isaak, da je porijeklom iz Mogilevske gubernije i da je u Svetu Goru dopao iz Novočerkaska, gdje je primio pravoslavlje.

Svladavši kobasicu, Aleksandar Ivanič ustane te se, podigavši desnu obrvu, pomoli pred ikonom. Obrva mu i osta tako podignuta, kad je opet sjeo na ležaj i stao mi ukratko pripovijedati svoj dugi životopis.

— Od najranijeg sam djetinjstva gajio ljubav prema učenju, — poče on takvim tonom, kao da ne govori o sebi, već o kakvu umrlom velikanu. — Moji se roditelji — siromašni Židovi, bave sitnom trgovinom, žive, znate, prosjački, nedolično ljudi. Uopće, sav je svijet tamo jadan i praznovjeran, učenja ne vole, jer obrazovanje, to se razumije, udaljuje čovjeka od religije... Strašni su fanatici... Moji me roditelji ni u kakav nauk ne htjedoše uputiti, već su htjeli, da se i ja bavim trgovinom i da ne znam ništa osim talmuda... Ali čitav se život boriti za koricu kruha, tapćući po blatu, žvakati onaj talmud, priznajte, to svatko ne može. Dešavalo se, da su u krčmu k tatici dolazili oficiri i vlastelini, koji su pripovijedali mnogo toga, čega ja tada ni u snu nisam viđao, pa naravno, to je bilo sablažnjivo i budilo zavist. Plakao sam i molio, da me pošalju u školu, a mene naučiše da

čitam židovski i ništa više. Jednom sam našao ruske novine, donio ih kući, da iz njih napravim zmaja, i tako su me pretukli zbog toga, premda nisam ni znao čitati ruski. Naravno, bez fanatizma se ne može, jer svaki narod instinktivno čuva svoju narodnost, ali ja toga tada nisam znao te sam se vrlo uznemirio...

Rekavši tako pametnu frazu bivši Isaak od zadovoljstva podigne desnu obrvu još više te me pogleda nekako postrance, kao pijetao zrnce, s izgledom, kao da htjede reći: »Sad ste se, napokon, uvjerili, da sam ja pametan čovjek?« Progovorivši još o fanatizmu i o svojoj neodoljivoj težnji za prosvijećenošću, on nastavi:

— Šta se moglo! Nakanio sam i pobjegao u Smolensk. A tamo sam imao bratića, koji je kalaisao posuđe i pravio limene kutije. Jasno, uposlio sam se kod njega kao majstorski pomoćnik, jer ne imadoh od čega živjeti, išao sam bos i poderan... Mislio sam, da ću danju raditi, a noću i subotom učiti. Tako sam i učinio, ali doznade policija, da sam bez pasoša, te me otpravi pod pratnjom natrag k ocu...

Aleksandar Ivanič slegne jednim ramenom i uzdahne.

— Šta da radiš! — nastavi on, i što se jarče budila u njemu prošlost, to se jače u njegovu govoru osjećao židovski naglasak. — Roditelji me kazniše i predaše na popravak djedi, starome Židovu-fanatiku. Ali ja po noći odem u Šklov. A kad me u Šklovu gonio moj ujak, ja pođoh u Magilev; tamo provedoh dva dana te pođoh s jednim drugim u Starodub.

Nadalje pripovjedač prebra u svojim uspomenama Gomelj, Kijev, Belu Crkvu, Umanj, Baltu, Benderi i napokon se domože Odese.

U Odesi sam čitavu nedjelju dana hodao bez posla i gladan, dok me ne uzeše Židovi, što idu gradom i kupuju stare haljine. Tada sam već znao čitati i pisati, znao sam aritmetiku do u tančine i htjedoh otići nekamo da učim, ali ne bi sredstava. Šta da se radi? Pola godine sam išao po Odesi i kupovao stare haljine, ali mi Židovi, hulje jedne, ne dadoše plaće, ja se uvrijedih te odoh. Zatim sam na parobrodu stigao u Perekop.

— Zašto?

— Tako. Neki mi Grk obećao dati tamo mjesto. U jednu riječ, do 16 godina hodao sam tako, bez određena posla i bez ičega sigurna, dok nisam dopao u Poltavu. Tu neki student — Židov doznade, da ja želim učiti, te mi dade pismo za harkovske studente. Naravno, odoh u Harkov. Studenti se posavjetovaše i počeše me pripremati za tehničko učilište. I znajte, kad vam kažem, studenti mi se toliko dopadoše, da ih do groba ne ću zaboraviti. Ne govorim to samo zato, što su mi dali stan i koru kruha, oni su mene uputili na pravi put, prisilili me da mislim, pokazali svrhu života. Među njima bijaše pametnih, značajnih ljudi, koji su danas veoma poznati. Na primjer, jeste li čuli za Grumahera?

— Ne, nisam.

— Niste čuli... Pisao je vrlo pametne članke u harkovskim novinama i spremao se za profesora. Pa tako, mnogo sam čitao, učestvovao u studentskim kružocima, gdje nisi mogao čuti svakidašnje stvari. Pripremao sam se pola godine, ali kako je za tehničko učilište trebalo znati sav gimnazijski tečaj matematike, Grumaher me svjetovaše, da se pripremim za veterinarski institut, kamo primaju iz šestoga razreda gimnazije. Naravno, stadoh se spremati. Nisam želio biti veterinar, ali su mi rekli, da poslije svršena tečaja u institutu primaju bez ispita na treću godinu medicinskoga fakulteta. Proučio sam čitavog Kjunera, već sam bez rječnika čitao Corneliusa Nepota a iz grčkoga prešao gotovo cijeloga Curtiusa, ali, znate, te ovo te ono... te studenti se raziđoše, te neodređenost moga položaja, a k tomu još i načuh, da je došla moja mamica i da me traži po cijelome Harkovu. Tada se ja nakanih te otputovah. Šta da radiš? Ali na sreću, doznadoh, da ovdje na Doneckom putu ima rudarsko učilište. Zašto da se ne upišem? To svakako znate, rudarsko učilište daje zvanje jamskoga predradnika — sjajan posao, a ja poznajem rudnik, gdje predradnici zarađuju podrug tisuće na godinu. Sjajno... Ja se upisah...

Aleksandar Ivanič s izrazom strahopoštovanja na licu nabroja dva tuceta zamršenih nauka, koje su se predavale na rudarskom učilištu, te opisa samo učilište, ustrojstvo rudnika, stanje radnika... Zatim ispriča strašan događaj, nalik na izmišljotinu, ali u koju nisam mogao ne povjerovati, jer

je odveć iskren bio pripovjedačev ton i odveć neposredan izraz užasa na njegovu semitskom licu.

— A za vrijeme praktičnih vježbi, evo što mi se jednom desilo! — kazivaše on, podigavši obje obrve. — Bio sam tu u jednom rudniku u Doneckoj oblasti. Vi ste zacijelo vidjeli, kako se ljudi spuštaju u rudnik. Sjetite se, kad potjeraju konja i stave u pokret lanac, onda se po koturu jedna korpa spušta u jamu, a druga se diže, a kada pak počnu dizati prvu, onda se druga spušta — isto kao na bunaru sa dva vedra. I tako sjednem ja jednom u košaru, počnu me spuštati, i možete li samo zamisliti, najednom začujem — trrr! Puče lanac te ja poletjeh dovraga zajedno s košarom i krajičkom lanca... Upadoh s trohvatne visine ravno na grudi i trbuh, a košara, kao teže tijelo, pade prije mene, te ja tresnem evo ovim ramenom o njen rub. Ležim ja, da znate, zbunjen, mišljah, smrtno se ubih, kad odjednom spazim — nova nesreća: druga košara, što se dizala uvis, izgubi ravnotežu i sa štropotom padaše pravo na me... Šta da radiš? Videći to, ja se pripijem uza zid, zgrčim se, čekam, da će me još toga časa ona košara iz sve snage mlatnuti po glavi, spomenem se oca i matere, i Mogileva, i Grumahera... pomolim se bogu, ali na sreću... Čak je i sjetiti se strašno.

Aleksandar se Ivanič na silu osmjehne i otare dlanom čelo.

— Ali, na sreću, ona pade pored mene i samo mi ovlaš zakači ovaj bok... Zderala mi, da znate, s ovoga boka kaput, košulju i kožu... Strašna snaga. Zatim sam bio bez svijesti. Izvukli su me i otpremili u bolnicu. Liječio sam se četiri mjeseca i doktori rekoše, da ću navući sušicu. Sada stalno kašljem, prsa me bole i drži me strašna psihološka poremećenost... Kad bih ostajao sam u sobi, osjećao sam se strašno. Naravno, s takvim se zdravljem već ne može biti rudarski predradnik. Trebalo je odbaciti rudarsko učilište...

— A čime se sada bavite? — upitam.

— Položio sam ispit za seoskoga učitelja. Ta sada sam pravoslavac i imam pravo biti učitelj. U Novočerkasku, gdje sam se krstio, pokazali su prema meni veliko saučešće te mi obećaše mjesto u župnoj školi. Za dvije ću nedjelje tamo poći i opet ću ih za to zamoliti.

Aleksandar Ivanič skine kaput i ostane samo u košulji s opšivenim ruskim ovratnikom i vunenim pasom.

— Vrijeme je, da se spava, — reče, smještajući za podglavak svoj kaput i zijevajući. — Ja nisam, znate li, sve do u posljednje doba uopće znao za boga. Bio sam ateist. Dok sam ležao u bolnici, sjetio sam se religije i počeo misliti o toj temi. Po mom mišljenju, za čovjeka koji misli moguća je samo jedna religija, i to upravo hrišćanska. Ne vjeruješ li u Krista, onda već nema više u šta da vjeruješ... Nije li tako? Judaizam je odživio svoj vijek i drži se još samo zahvaljujući osobenosti židovskoga plemena. Kad se civilizacija bude dotakla Židova, od judaizma ne će ostati ni traga. Primjećujete i sami, da su već svi mladi Židovi ateisti. Novi zavjet jeste prirodan nastavak Staroga. Nije li tako?

Ja ga stanem raspitivati za razloge, koji su ga ponukali na tako ozbiljan korak, kao što je promjena religije, a on je ponavljao jedno te isto, da »Novi zavjet jeste prirodan nastavak Staroga« — frazu, očito tuđu i naučenu, i koja uopće nije odgovarala na pitanje. Kako ja nisam bio uporan niti sam se dovijao, razlozi ostadoše za me tamni. Ako se moglo vjerovati njegovim riječima, da je, kako je tvrdio, primio pravoslavlje iz uvjerenja, u čemu se sastojalo i na čemu se temeljilo to uvjerenje — to iz njegovih riječi nije bilo moguće shvatiti; pretpostaviti pak, da je vjeru promijenio radi koristi, isto se tako nije moglo: jeftina, iznošena odjećica, životarenje o manastirskom kruhu i nesigurna budućnost malo su nalikovali koristi. Ostalo je samo pomiriti se s mišlju, da je na promjenu religije moga sustanara ponukao onaj isti nemirni duh, što ga je poput trijeske bacao od grada do grada, a koji je on, prema općenito usvojenom šablonu, nazivao težnjom za prosvijećenosti.

Prije nego sam legao spavati, izašao sam u hodnik, da se napijem vode. Kad sam se vratio, moj je sustanar stajao nasred sobe i preplašeno me gledao. Lice mu bilo blijedo-sivo, a na čelu se blistao znoj.

— Živci su mi strašno rastrojeni, — promrmlja on, bolećivo se smješkajući, — strašno! Silna psihološka poremećenost. Uostalom, sve su to gluposti.

I on opet stane tumačiti, kako Novi zavjet jeste prirodni nastavak Staroga, kako je judaizam odživio svoje. Skuplja-

jući fraze, on kao da je nastojao pribrati svu snagu svoga uvjerenja te zaglušiti njome nemir duše, dokazati sebi, promijenivši religiju otaca, da nije počinio ništa strašna ni naročita, već da je postupio kao čovjek od mišljenja i slobodan od svih predrasuda, i da zato smiono može ostati u sobi nasamu sa svojom savješću. Sebe je uvjeravao, a mene očima molio pomoć...

Međutim na lojanici dogorijevaše velik, nezgrapan fitilj. Već svitaše. Kroz tmuran, poplavio prozorčić već su se jasno mogle vidjeti obje obale Doneca i hrastova šuma za rijekom. Valjalo je spavati.

— Sutra će ovdje biti vrlo zanimljivo, — reče moj sustanar, kad sam gasio svijeću i legao. — Poslije rane službe božje iz manastira će križni put krenuti na čamcima do pustinjačke kolibe.

Podigavši desnu obrvu i priklonivši glavu postrance, on se pomoli pred ikonom, i ne razodijevajući se, legne na svoj ležaj.

— Da, — reče, okrenuvši se na drugi bok.

— Šta — da? — upitam ja.

— Kad sam u Novočerkasku primio pravoslavlje, moja me majčica tražila u Rostovu. Osjetila je, da ja hoću vjeru promijeniti. — On uzdahne te nastavi: — Već je šest godina, kako nisam bio tamo u Mogilevskoj guberniji. Mora da mi se sestra već udala.

Pošutjevši malo i videći, da još nisam usnuo, on stade tiho govoriti o tome, da će mu uskoro, hvala bogu, dati zaposlenje, te će on, napokon imati svoj kutak, stalan položaj, sigurnu hranu svakoga dana... Ja sam pak, uspavljujući se, mislio, da ovaj čovjek nikad ne će imati ni svoga kutka, ni stalna položaja, ni sigurne hrane. O učiteljskom je mjestu maštao naglas, kao o obećanoj zemlji, poput većine ljudi, on je gajio predrasude o skitničkom životu i smatrao ga nečim neobičnim, tuđim i slučajnim, poput bolesti, te je tražio spasa u običnom svakidašnjem životu. U tonu njegova glasa razabirala se svijest o njegovoj nenormalnosti i sažaljenje. On kao da se pravdao i molio za oprost.

Ni aršin dužine od mene ležaše skitnica; za zidovima po sobama i na dvorištu oko kola, među bogomoljcima koja je stotina ovakvih skitnica iščekivala jutro, a još dalje, ako sebi

možete predočiti svu rusku zemlju, čitavo mnoštvo ovakvih probisvijeta, tražeći gdje je bolje, stupala je sada velikim i seoskim putovima, ili u očekivanju razdanjenja, drijemala po svratištima, krčmama i gostionicama, na travi pod vedrim nebom... Uspavljujući se, ja sam zamišljao, kako bi se iznenadili, a možda čak i obradovali svi ti ljudi, kad bi našli pamet i jezik, koji bi im umjeli dokazati, da njihov život isto toliko malo treba opravdanja, koliko i svaki drugi.
U snu sam začuo, kako je žalobno, kao da se zalijeva vrelim suzama, pozvonilo zvonce, i monah povikao nekoliko puta:

— Gospode Isuse Kriste sine božji, pomiluj nas! Izvolite na službu božju!

Kad sam se probudio, moga sustanara već nije bilo u sobi. Bješe sunčano a za prozorom je žagorio svijet. Izašivši, doznadoh, da se jutrenje već završilo i da se križni put već odavno bio otputio prema pustinjačkoj kolibi. Svijet je u gomilama tumarao obalom, i osjećajući se praznim, nije znao čime da se zaokupi; jesti i piti nije se smjelo, jer se u pustinjskoj kolibi još ne bješe dovršilo kasno jutrenje; manastirski dućani, gdje se bogomoljci tako vole nagurati i pogađati, bijahu još zatvoreni. Mnogi su se, bez obzira na umor, od dosade pokupili u pustinjačku kolibu. Staza od manastira do kolibe, kamo sam se bio zaputio, poput zmije se svijala visokom strmom obalom čas gore, čas dolje, opasujući hrastove i borove. Dolje se blistao Donec i odražavao u sebi sunce, gore se bjelasala krečnjačka obala i jarko zelenjelo na njoj mlado zelenilo hrašća i borovlja, što se nadvisivalo jedno nad drugim, kao da se nadmeće koje će rasti gotovo na strmenitoj hridi i ne pasti. Stazom se jedan za drugim otegli bogomoljci. Više od ostalih bijaše Ukrajinaca iz susjednih kotareva, ali bješe mnogo i udaljenijih, što su pješke stigli iz Kurske i Orlovske gubernije; u šarolikoj se povorci nađoše i marinopoljski Grci — vlasnici majura, snažni, ozbiljni i ljubazni ljudi, nimalo nalik na one svoje oronule i odrođene sunarodnjake, što preplavljuju naše južne primorske gradove; bijahu tu i Donci crvenih nogavica, i Tavričani, iseljenici iz Tavričanske gubernije. Bijaše tu i mnogo bogomoljaca neodređena tipa, poput moga Aleksandra Ivaniča: kakvi su to ljudi i odakle su, ne mogaše se razabrati ni po licu, ni po odjeći, ni po govoru.

Staza se završavala pored malenoga brvna, od kojega je, presijecajući brijeg, ulijevo prema pustinjačkoj kolibi vodila uska cesta. Pored brvna stajahu dva velika, teška čamca, turobna izgleda, poput onih novozelandskih piroga, kakvi se mogu vidjeti u knjigama Julesa Verna. Jedan čamac, s ćilimima na klupama, bijaše određen za svećenstvo i pojce, drugi bez ćilima — za svijet. Kad je procesija križnog puta plovila natrag u manastir, ja sam se nalazio među izabranicima, koji su se umjeli progurati u drugi čamac. Izabranika se skupilo toliko, da se čamac jedva kretao, te cijelim putem valjade stajati, ne micati se i spasavati svoj šešir od gužvanja. Put se pokazao divan. Obje obale — jedna visoka, strma, bijela, s nadvijenim borovima i hrastovima, sa svijetom, što se žurio natrag stazom, i druga — blaga uspona, sa zelenim livadama i hrastovim šumarkom — prelivena svijetlom, imađahu tako blažen i veleban izgled, kao da je jedino njima svibanjsko jutro dugovalo svoju divotu. Sunčani odsjaj podrhtavaše na brzotekom Donecu, razmiljavaše se na sve strane, a njegove duge zrake poigravahu na svećeničkim haljama, na stjegovima, u kapljicama, što su ih podizala vesla. Pojanje uskršnjega kanona, glas zvona, udari vesala po vodi, krikovi ptica, — sve se to pomiješalo u zraku u nešto skladno i nježno. Čamac sa svećenstvom i stjegovima plovio je sprijeda. Na njegovoj krmi, poput kipa, stajaše crni brat monah.

Kad se križni put približio k manastiru, primijetio sam usred izabranika Aleksandra Ivaniča. Stajao je ispred sviju, i rastvorivši usta od zadovoljstva, podigavši desnu obrvu, gledao procesiju. Lice mu je sjalo; vjerojatno je u ovim trenucima, kad uokolo bijaše toliko svijeta i tako svijetlo, bio zadovoljan i sobom, i novom vjerom, i svojom savješću.

Kad smo, malo poslije toga, sjedili u sobi i pili čaj, on je jednako sjao od zadovoljstva; lice mu kazivalo, da je zadovoljan i čajem, i mnome, da posvema cijeni moju inteligenciju, ali da se ni sam ne će naći u nebranu grožđu, povede li se razgovor o bilo čemu . . .

— Recite, kakve psihologije bi trebalo, da se prihvatim? — započne on mudri razgovor, jako mršteći nos.

— A šta će vam to?

— Bez znanja psihologije ne može se biti učitelj. Prije negoli počnem učiti dijete, moram upoznati njegovu dušu.

Rekoh mu, da je sama psihologija malo za upoznavanje dječje duše, i da je uza to psihologija za pedagoga, koji jošte nije ovladao tehničkim postupkom nastave pismenosti i aritmetike, prava raskoš, poput više matematike. On se lako složio sa mnom i stao opisivati, kako je teško i odgovorno učiteljsko zvanje, kako je tegotno iskorijeniti iz djeteta sklonost prema zlu i praznovjerju, navesti ga da misli samostalno i valjano, uliti mu istinsku religiju, ideju ličnosti, slobode i drugo. U odgovor na to rekoh mu nešto, ni sam više ne znam što. On se opet složio. Općenito on se vrlo lako slagao. Očito, sve »umno« krhko sjeđaše u njegovoj glavi.

Sve do moga odlaska mi smo zajedno tumarali oko manastira i kratili dugi, žarki dan. On nije uzmicao od mene ni koraka, je li mi bio privržen, ili se pak bojao samoće, bog bi ga dragi znao! Sjećam se, sjedili smo zajedno pod grmljem žute akacije u jednoj od baščica, rasprostrtih po brijegu.

— Za dvije nedjelje odlazim odavde, — reče on. — vrijeme je!

— Hoćete li pješke?

— Odavle do Slavjenska pješke, onda željeznicom do Nikitovke. Od Nikitovke počinje ogranak Donecke pruge. Tim ću ogrankom doći pješke do Hacepetovke, a dalje će me prevesti jedan poznat kondukter.

Ja pomislim na golu, pustu stepu između Nikitovke i Hacepetovke i zamislim, kako njome stupa Aleksandar Ivanič sa svojom strepnjom, tugom za rodnim krajem i strahom od samoće... On pročita tugu na mom licu te uzdahnu.

»A sestra mora da se već udala!« — pomisli on naglas i istoga časa, želeći se otresti tužnih misli, pokaza na vrh hridi te reče:

— S ovoga se brijega vidi Izjum.

Za šetnje po brijegu njemu se desi mala nezgoda: vjerojatno spotakavši se, on podera svoje pamučne kockaste hlače i odbi potplat s cipela.

— Ts... namršti se, skidajući cipelu i pokazujući bosu nogu bez čarapa. — Baš nezgodno... To je, znate, takav zaplet, koji... Jest bogme!

Vrteći pred očima cipelu i kao ne vjerujući, da je potplat zanavijek uništen, on se dugo mrštio, uzdisao i cmok-

tao ustima. U mome su koferu bile polucipele stare, ali u modi, šiljaste i s pantljikom; nosio sam ih sa sobom za svaki slučaj i obuvao samo za vlažna vremena. Vrativši se u sobu, smislio sam prilično diplomatsku frazu i ponudio mu te polucipele. On ih primi i reče važno:

— Zahvalio bih vam, ali znam, da vi zahvalnost smatrate predrasudom.

Šiljasti vrhovi i pantljike cipela raznježiše ga kao djetence, i čak mu promijeniše planove.

— Sad ću poći u Novočerkask ne za dvije nedjelje, nego za jednu, — razmišljaše on naglas. — U takvim se cipelama ne će biti neprijatno pojaviti pred krsnim kumom. Upravo zato nisam odlazio odavle, jer nemam pristale odjeće...

Kad je kočijaš iznosio moj putni kovčeg, uđe brat monah dobroga osmješljiva lica, da pomete sobu. Aleksandar Ivanič nekako se ušeprtlji, zbuni i smjerno ga upita:

— Hoću li ja ovdje ostati, ili ću ići na drugo mjesto?

Nije se usuđivao da sâm zauzme čitavu sobu, i očito, već se bio stidio, što je živio o manastirskom kruhu. Nikako mu se nije htjelo da se rastane sa mnom; da bi po mogućnosti izbjegao samoći, zapita me za dopuštenje da me otprati.

Tegoban put iz manastira, usječen u brijeg od vapnenca, vodio je uvis, naokolo brežuljka gotovo u spirali, preko žilja, pod nadvijenim surovim borovima... Najprije zamaknu s očiju Donec, za njim manastirsko dvorište s tisućama ljudi, zatim zeleni pokrovi. Zbog toga što sam se penjao, sve mi se činilo iščezlim u ponor. Crkveni križ, usijan zrakama sunca na zapadu, jarko bljesnu u provaliji te iščeze. Ostadoše jedino borovi, hrastovi i bijeli put. Ali evo kola stigoše na ravno polje, te sve to ostade dolje i straga; Aleksandar Ivanič poskoči, i turobno se nasmiješivši, pogledavši me po posljednji put svojim dječjim očima, stane se spuštati te za me iščeze zauvijek...

Svetogorski dojmovi postadoše već uspomene i ja ugledah novo: ravno polje, bjeličasto-mrku daljinu, šumicu pored puta, a iza nje vjetrenjaču, što je stajala ne mičući se, i činilo se tugovala, što joj zbog blagdana ne dopuštaju da maše krilima.

OTAC

— Priznajem, pripit sam... Izvini, svratio sam putom u pivnicu i zbog vrućine popio dvije boce. Vrućina je, brate!

Starac Musatov je izvukao iz džepa nekakvu krpicu i njome obrisao svoje izbrijano, ispijeno lice.

— Svratio sam ti, Borenjka, anđele moj, na trenutak, — nastavljao je on, ne gledajući sina — vrlo važnim poslom. Izvini, možda ti smetam. Da nemaš, dušo, da mi do utorka posudiš deset rubalja? Znaš, još jučer je trebalo da platim stan, a novaca, znaš... ni pare! Da me ubiješ!

Mladi Musatov je šutke izišao i počeo se iza vrata sašaptavati sa svojom gazdaricom i kolegama, koji su zajedno s njim zakupili ljetnikovac. Nakon tri minute se vratio i šutke dao ocu novčanicu od 10 rubalja. Ovaj je, i ne pogledavši je, nemarno gurnu u džep i reče:

— Hvala. Pa kako živiš? Odavno se već nismo vidjeli.

— Da, davno. Još od uskršnje nedjelje.

— Spremao sam se da ti dođem valjda pet puta, pa sve nemam kad. Čas jedan posao, čas drugi... Prosto ubitačno! Uostalom, lažem... Sve ja to lažem... Ne vjeruj mi, Borenjka. Rekao sam da ću ti u utorak vratiti deset rubalja — ni to ne vjeruj. Nijedne mi riječi ne vjeruj. Nikakvog ja posla nemam, već sam prosto lijen, pijan i stid me da se ovakav pojavim na ulici. Oprosti mi, Boro. Nekih tri puta sam ti slao djevojčicu po novac i žalostiva sam ti pisma pisao. Za novac ti hvala, a pismima ne vjeruj — lagao sam. Stid me da te pljačkam, anđele moj; znam da i ti jedva kraj s krajem sastavljaš i splačinama se hraniš, ali šta ja mogu sa svojom bezobzirnošću. Takav sam jedinstveni bezobraznik, da bi me mogao za novac pokazivati u cirkusu!... Oprosti mi, Borenjka! Kažem ti cijelu istinu, zato što ne mogu ravnodušno da gledam tvoje anđeosko lice.

Prođe časak u šutnji. Starac duboko uzdahnu i reče:

— Bi li me počastio pivom ili nečim drugim?

Sin je šutke izašao, i za vratima se opet čuo šapat. Kad je, malo zatim, bilo doneseno pivo, starac je, vidjevši boce, živnuo i naglo izmijenio ton.

— Bio sam tu skoro na trkama, — pričao je iskolačivši oči. — Bilo nas je trojica, i uzeli smo u kladionici jedan tiket od tri rublja na Šustroga. I hvala tom Šustrom. Za rublju smo dobili po 32 rublje. Ne mogu, brate, bez trka. Plemenita zabava. Moja babetina mi uvijek brunda zbog trka, a ja opet idem. Volim, pa šta mi možeš!

Boris, mlad, bjelolik čovjek, melankolična nepomična lica, tiho je koračao s kraja na kraj sobe i šutke slušao. Kad je starac zastao u svojoj priči da bi se iskašljao, on mu priđe i reče:

— Tu prije nekoliko dana, tatice, kupio sam sebi duboke cipele, koje su mi uske. Ne bi li ih ti kupio od mene? Ustupio bih ti ih jeftinije.

— Dobro, — složio se starac praveći grimasu, — samo za istu cijenu, bez popusta.

— Dobro, dat ću ti ih na zajam.

Sin se sagnuo pod krevet i odatle izvukao nove duboke cipele. Otac je izuo svoje, dronjave, mrke, očigledno tuđe čizme i počeo da isprobava novu obuću.

— Ko naručene! — rekao je. — Dobro je, neka mi ostanu. A u utorak, kad dobijem penziju, platit ću ti ih. Uostalom, lažem — nastavio je, odjednom ponovno zapadajući u raniji plačljiv ton. — I za kladionicu lažem, i za penziju lažem. I ti mene obmanjuješ, Borenjka... Osjećam tvoju velikodušnu politiku. Potpuno te razumijem! Cipele su ti uske zato, što ti je duša široka. Eh, Boro, Boro, sve ja razumijem i osjećam!

— Jeste li preselili u novi stan? — prekinu ga sin da promijeni temu razgovoru.

— Da, preselili smo. Svakog mjeseca selim. Moja babetina ne može sa svojom naravi dugo ostati na jednom mjestu.

— Bio sam u vašem starom stanu, htio sam da vas pozovem k sebi u ljetnikovac. Vama sa vašim zdravljem ne bi škodilo da malo poživite na čistom zraku.

— Ne, — odmahnuo je starac rukom. — Baba me ne će pustiti, a ni sam ne bih htio. Sto puta ste pokušavali da me izvučete iz rupe i sam sam probao, ali ništa od toga. Pusti to! Suđeno mi je da u rupi i istrunem. Eto, sad sjedim s tobom, gledam tvoje anđeosko lice, a mene eto nešto vuče kući, u rupu. Takva mi je valjda sudbina. Zujaru s đubreta ne možeš navući na ružu. Ne. E, brate, vrijeme mi je. Mrak se hvata.

— Ta pričekajte, ispratit ću vas. I sam moram danas u grad.

Starac i mladić obukoše kapute i iziđoše. Kad su se, malo kasnije, povezli kočijama, već je padao mrak i u prozorima su bljesnule svjetiljke.

— Opljačkao sam te, Borenjka! — mrmljao je otac. — Jadna, jadna djeco. Mora biti da je velika nesreća imati ovakvog oca! Borenjka, anđele moj, ne mogu da lažem kad vidim tvoje lice. Oprosti... Dokle ide moj bezobrazluk, bože moj! Sad sam evo tebe opljačkao, uznemirujem te svojim pijanim izgledom, i tvoju braću pljačkam i uznemirujem, a da si me vidio jučer! Ne krijem, Borenjka! Skupili se jučer kod moje babetine susjedi i kojekakvi ološ, napio sam se s njima i ko o čemu, a ja protiv vas, moje dječice. I grdio sam vas i žalio se kao da ste me napustili. Htio sam, vidiš, da ražalostim pijane babe i da izigravam nesretnog oca. Tako sam navikao: kad hoću da sakrijem svoje poroke, onda svu krivicu svaljujem na nevinu djecu. Ne mogu da ti lažem, Borenjka, ni da sakrivam. Pošao sam ti kao paun, a čim sam vidio tvoju krotkost i milosrđe tvoje, jezik mi se zapleo u grlu i sva mi se savjest naopako okrenula.

— Dosta, tatice, hajde da govorimo o nečem drugom.

— Majko božja, kakva su mi djeca! — nastavio je starac ne slušajući sina. — Kakvo mi je blago gospod dao! Takvu djecu bi trebao da ima pravi čovjek sa dušom i osjećajima, a ne ja, nedostojni! Nedostojan sam!

Starac je skinuo svoj mali kačket sa dugmetom i nekoliko puta se prekrstio.

— Hvala ti, gospode! — uzdahnuo je, osvrćući se na sve strane i kao tražeći ikone. — Divna i rijetka djeca! Tri sina imam i svi su isti. Trezveni, poštovani, radini, a tek kako su pametni! Kočijašu, kako su samo pametni! Sam Grigorije

je tako pametan, da bi bilo dosta za desetoricu. On govori i francuski i njemački, a kad govori — svi advokati da se sakriju — zaneseš se. Djeco moja, djeco — prosto ne vjerujem da ste moji! Ne vjerujem! Ti si mi, Borenjka, mučenik. Upropašćujem te i upropašćavat ću te. Daješ mi bez kraja iako znaš da tvoj novac ide u vjetar. Onomadne sam ti poslao žalostiva pisma i opisivao sam ti svoju bolest, a ipak sam lagao: novac sam ti za rum tražio. A daješ mi zato, što se bojiš da me ne uvrijediš ako odbiješ. Sve ja to znam i osjećam. I Griša je mučenik. U četvrtak sam bio kod njega u nadleštvu pijan, prljav, odrpan, smrdio sam na rakiju kao bure. Idem takav pravo k njemu, pristupam mu s podmuklim pričama, a oko nas njegovi drugovi, šefovi, stranke. Osramotio sam ga za cio život. A on, ma da se malo zbunio, samo je malčice poblijedio, ali se osmjehnuo i prišao mi kao da ništa nije bilo, čak me i drugovima predstavio. Zatim me otpratio sve do kuće i nijednom riječju me nije prekorio. Pljačkam ga gore nego tebe. Pa eto, uzmi i tvog brata Sašu, jer i on je mučenik. Oženio se, znaš, pukovničkom kćeri iz aristokratskog kruga, miraz je dobio... Rekao bi netko da mu nije do mene. Ali ne, brajko, čim se oženio, poslije svadbe prvo je meni došao sa suprugom u posjetu... u moju rupu. Bogami!

Starac se zagrcnuo i odmah nasmijao.

— A tada smo, baš kao za inat, jeli struganu rotkvu s kvasom i pekli ribu, i takav je zadah bio u stanu, da bi đavolu bilo zagušljivo. Ja sam ležao pijan, moja baba je istrčala pred mladence sva crvena u licu... bezobrazluk, jednom riječju. A Saša je preko svega prešao.

— Da, naš Saša je dobar čovjek, — rekao je Boris.

— Prekrasan! Svi ste vi meni zlatni: i ti, i Griša, i Saša i Sonja. Mučim vas, uznemirujem, sramotim, a čitavog života nisam od vas čuo ni jednu riječ prijekora, nijedan prekoran pogled nisam vidio. Dobro, da sam ja otac kako treba, a ovako — fuj! Ništa vi od mene niste vidjeli osim zla. Ja sam rđav čovjek, raspusnik. Sad sam se već, hvala bogu, smirio, ni karaktera nemam, a ranije kad ste bili mali, imao sam čvrst karakter. Sve što sam radio i govorio, sve mi se činilo da baš to tako i treba. Dešavalo se, dođem tako iz kluba noću, pijan, ljutit, pa onda stani tvoju pokojnu majku koriti zbog troškova. Svu noć je žderem, gnjavim i mislim da to baš tako

i treba; dešavalo se, ujutro vi ustanete i idete u gimnaziju, a ja se još uvijek istresam na nju. Rajsko joj naselje, izmučio sam je, mučenicu! A dešavalo se, kad se vi vratite iz gimnazije, ja spavam, a vi ne smijete da ručate dok ja ne ustanem. Za ručkom opet muzika. Sjećaš se, svakako! Ne daj bože nikome takvog oca. Vama je bog dao mene kao iskušenje. Baš kao iskušenje! Izdržite, djeco, dokraja! Poštuj oca svoga, i dugo ćeš živjeti na zemlji. Za vaš podvig će vam gospod možda podariti dug život. Kočijašu, stoj!

Starac je iskočio dok su kola još bila u pokretu i potrčao u pivnicu. Nakon pola sata se vratio, pijano coknuo i sjeo pored sina.

— A gdje je sad Sonja? — upitao je. — Je li još uvijek u pansionu?

— Ne, u svibnju je završila i sad živi kod Sašine punice.

— E, — začudio se starac. — Junak-djevojka, zacijelo, na braću se umetnula. Eh, nema, Borenjka, majke, nema tko da se raduje. Čuj, Borenjka, ona ... ona zna kako ja živim? A?

Boris nije ništa odgovorio. Prošlo je nekih pet minuta u šutnji. Starac je zaplakao, obrisao se svojom krpicom i rekao:

— Volim je, Borenjka! Ta jedina mi je kći, a u starosti nema veće utjehe od kćeri. Da mi je da se vidim s njom. Bih li mogao, Borenjka?

— Naravno, kad god hoćete.

— Ma bogati? A što će reći ona?

— Ništa, ona vas je sama tražila da se vidite.

— Ma bogati? To su djeca! Kočijašu, a? Uredi mi to, Borenjka, mili moj! Ona je sad gospođica, delikates, konsume i sve tako, na plemenit način, i ja nikako ne želim da joj se ovako pokazujem. Mi ćemo, Borenjka, svu tu tehniku tako urediti. Ja ću se jedno tri dana uzdržati od špiritusa, kako bi moje pogano, pijano rilo došlo u red. Zatim ću doći k tebi i ti ćeš mi privremeno posuditi neko tvoje odijelo: obrijat ću se, potšišati, a onda ćeš ti otići i dovesti je k sebi. Je li dobro?

— Dobro.

— Kočijašu, stoj!

Starac je opet iskočio iz kola i odjurio u pivnicu. Dok je Boris stigao s njim do njegova stana, on je još jedno dva puta iskakao i sin ga je svaki puta šutke i strpljivo čekao.

Kad su se, pustivši kočijaša, provlačili kroz dugo, prljavo dvorište do »babetinog« stana, starac je imao posve zbunjen i okrivljenički izgled, počeo je bojažljivo mljaskati i coktati usnama.

— Borenjka, — rekao je ulagujući se, — ako moja babetina počne štogod tako da ti govori, ne obraćaj pažnju i... i drži se prema njoj, znaš tako, što prijaznije. Ona mi je neuka i drska, ali je ipak dobra žena. U njenim grudima kuca dobro, vatreno srce!

Prošli su dugačko dvorište i Boris je ušao u mračni trijem: zaškripala su vrata, mirisala je kuhinja i dim iz samovara, čuli su se oštri glasovi. Prolazeći iz trijema kroz kuhinju, Boris je kroz pukotine vidio samo gusti dim, konopac sa razastrtim rubljem i pipac samovara pod kojim su vrcale zlatne iskre.

— Evo i moje ćelije, — rekao je starac saginjući se i ulazeći u malu sobu s niskom tavanicom i neizdržljivo zagušljivom atmosferom zbog susjedstva s kuhinjom.

Ovdje su za stolom sjedile neke tri žene i častile se. Ugledavši gosta, one se zgledaše i prestadoše jesti.

— Jesi l' štogod nabavio? — upitala je grubo jedna, očigledno i sama »babetina«.

— Nabavio, nabavio, — promrmljao je starac. — No, Borise, izvoli, sjedi! Kod nas je, brajko, mladi čovječe, prosto... Mi prosto živimo.

On se nekako šutke ustumara. Bilo ga je stid sina i istovremeno je očigledno želio da se pred ženama kao i uvijek šepiri i izigrava nesretnog, odbačenog oca.

— Da, brajko, mladi čovječe, mi živimo prosto, bez zavrzlama, — mrmljao je on. — Mi smo prosti ljudi, mladi čovječe... Mi nismo kao vi, ne volimo da bacamo prašinu u oči. Da... Bi li popio votke?

Jedna od žena (stidjela se piti pred stranim čovjekom) uzdahnu i reče:

— A ja ću zbog gljiva još da pijem... Gljive su takve, da htio ne htio, piješ. — Ivane Gerasimoviću, ponudite ih, možda će i oni koju ispiti! Posljednju riječ je izgovorila ovako: ispici!

— Pij, mladi čovječe! — rekao je starac ne gledajući sina. — Mi, brate, nemamo vina i likera, kod nas je prosto.

— Njemu se kod nas ne sviđa! — uzdahnu »babetina«.

— Ništa, ništa, popit će on!

Da ne uvrijedi oca odbijanjem, Boris je uzeo čašicu i šutke ispio. Kad su donijeli samovar, on je šuteći, s melankoličnim izrazom na licu, za ljubav starcu ispio dvije šolje odvratnog čaja. I šuteći je slušao kako »babetina« pravi aluzije na račun surove i bezbožne djece, koje ima na ovom svijetu i koja odbacuju svoje roditelje.

— Znam ja o čem ti sada misliš — govoraše ponapiti starčić kad je počelo da ga obuzima uobičajeno stanje pijanog uzbuđenja. — Ti misliš da sam se ja zapustio, ogrezao u blatu, da sam bijedan, a ja mislim da je taj jednostavni život mnogo normalniji nego tvoj, mladi čovječe. Nitko meni nije potreban i... nemam namjeru da se ponizujem... Ne podnosim kad me neki balavac sažalno promatra.

Poslije čaja on je čistio sleđevinu i posipao je lukom sa takvim osjećenjem, da su mu čak i suze radosnice navrle na oči. Ponovno je počeo priču o totalizatoru, premijama, o nekakvom šeširu od panamske slame, za koji je jučer dao 16 rubalja. Lagao je isto onako sa apetitom kao i kad je jeo sleđevinu i pio. Sin je šutke odsjedio jedan sat i počeo da se oprašta.

— Ne smijem te zadržavati! — rekao je starčić naduto. — Izvinite, mladi čovječe, što ne živim onako, kako biste vi to htjeli!

On se šepirio, dostojanstveno frktao i namigivao ženama.

— Zbogom, mladi čovječe, — govorio je prateći sina do trijema. — Attendez!

A pod trijemom, gdje se nije vidjelo, najednom je prislonio lice na sinovljev rukav i zajecao.

— Kad bih samo mogao da vidim Sonjicu! — prošaptao je. — Udesi mi to, Borenjka, anđele moj! Obrijat ću se, obući ću tvoje odijelo... uozbiljit ću se... šutjet ću pred njom. Kunem se, šutjet ću!

On se plašljivo okrenuo prema vratima iza kojih su se čuli glasovi žena, zadržao je jecanje i rekao glasno:

— Zbogom, mladi čovječe! Attendez!

LIJEP SVRŠETAK

U vlakovođe Stičkina jednoga dana, kad nije bio u službi, sjedila Ljuba Grigorjevna, pojaka, pjegasta dama četrdesetih godina, koja se bavila provodadžilukom i mnogim drugim poslovima, o kojima se općenito govori samo šapatom. Stičkin, malko zbunjen, ali kao i uvijek, ozbiljan, valjan, i strog, hodao je po sobi, pušio cigaru i govorio:

— Vrlo mi je drago, da se upoznamo. Semjom Ivanovič preporučio mi vas je u pogledu toga, da mi vi možete pomoći u jednoj osjetljivoj, vrlo važnoj stvari, koja se tiče sreće moga života. Meni su, Ljubo Grigorjevna, već 52 godine, to jest ono doba, u kojem vrlo mnogi imaju već poodraslu djecu. Služba mi je sigurna. Imutka ako baš i nemam velika, ali mogu uza se prehraniti ljubljeno stvorenje i djecu. Reći ću vam, među nama, da ja, osim plaće, imam još i novaca u banci, što sam ih uštedio zbog svoga načina života. Valjan sam i trezven čovjek, vodim razuman i pristao život, da se mnogima mogu za uzor postaviti. Ali samo jedno nemam — svoga domaćeg ognjišta i životne družice, te provodim svoj život kao kakav madžarski torbar, od mjesta do mjesta, bez ikakvog zadovoljstva, i nemam s kime da se svjetujem, a kako sam bolestan, nema tko čak ni vode da mi pruži i tako dalje. Osim toga, Ljubo Grigorjevna, oženjen čovjek uvijek ima veći značaj u društvu, nego neženja... Ja sam čovjek obrazovanog staleža, pri novcima sam, ali pogleda li tko na me s pravoga gledišta, onda tko sam ja? Beskućnik, svejedno kao kakav apostol. Te stoga bih jako želio upreći se u slatki jaram, to jest stupit u zakonit brak s kakvom dostojnom osobom.

— Lijepa stvar! — uzdahne provodadžika.

— Usamljen sam čovjek i u ovdašnjem gradu nikoga ne poznajem. Kamo da pođem i kome da se obratim, kad su mi

svi ljudi nepoznati? Eto zašto mi je Semjon Ivanovič posavjetovao, da se uteknem takvoj osobi, koja je specijalistkinja u toj struci i kojoj je zvanje da kuje sreću ljudi. Te stoga vas, Ljubo Grigorjevna, najusrdnije molim, da skrojite moju sudbinu vašim sudjelovanjem. Vi poznajete sve udavače u gradu te ćete mi lako to udesiti.

— To se može...

— Služite se, prepokorno molim...

Naviknutom kretnjom provodadžika prinese čašicu k ustima, ispije i ne namršti se.

— To se može, — ponovi ona. — A kakvu biste vi, Nikolaju Nikolajeviču, nevjestu izvoljeli?

— Ja, molim lijepo? Kakvu mi sudbina pošalje.

— Ono, naravno, to je stvar sudbine, ali ipak svatko svoj ukus ima. Jedan voli crnke, drugi plavojke.

— Vidite, Ljubo Grigorjevna... — reče Stičkin, snažno uzdišući. — Ja sam valjan čovjek i karakteran. Za mene ljepota i uopće vanjski izgled ima sporednu ulogu, zato što, i sami znate, s lica se voda ne pije i s lijepom je ženom uvijek jako mnogo muke. Ja ovako mislim, da kod žene nije glavno ono, što je izvana, nego ono, što se nalazi unutra, to jest, da bi imala dušu i sva svojstva. Pokušajte, prepokorno molim... Ono jest, naravno, veoma je prijatno, kad je žena onako po sebi punačka, ali to za obostranu sreću nije tako važno; glavno je — pamet. Pravo govoreći, ženi ni pameti ne treba, zato što će zbog pameti ona o sebi imati visoku predodžbu te će izmišljati različite ideale. Bez obrazovanja se danas ne može, to se razumije, ali ima svakojakog obrazovanja. Prijatno je, kad žena zna francuski i njemački, te sad ovako sad onako, vrlo prijatno; ali koja korist od toga, ako ti, recimo ne umije dugmad sašiti. Ja sam iz obrazovanoga staleža, s knezom sam Kaniteljinim, mogu reći, jednako kao evo s vama sada, ali imam jednostavan karakter. Meni je potrebna jednostavna djevojka. Najvažnije je, da bi me poštivala i osjećala, da sam je ja usrećio.

— Naravna stvar.

— E pa, molim, sada o onome najglavnijem... Bogata meni ne treba. Ja sebi ne ću dopustiti takvu podlost, da se zbog para ženim. Ja želim, da ne jedem ženin kruh, već ona moj, da ona to osjeti. Ali isto tako ne treba mi ni sirotica.

Premda sam ja imućan čovjek, i premda se ne ženim iz interesa, nego iz ljubavi, ipak ne smijem uzeti sirotu, zato što je, i sami znate, sve poskupilo, a doći će i djeca.

— Može se potražiti kakva s mirazom, — reče provodadžika.

— Služite se, najpokornije molim...

Pošutješe pet minuta. Provodadžika uzdahne, pogleda iskosa vlakovođu te upita:

— No, a onoga, baćuška... dok si još momak, zar ti ne treba? Imam dobru robu. Jedna je Francuzica, a druga će biti Crnkinjica. Para vrijede.

Vlakovođa promisli te reče:

— Ne, zahvaljujem vam. Videći s vaše strane takvo lijepo raspoloženje, dopustite, da sada upitam: koliko ćete uzeti za vaš trud oko udavače?

— Meni ne treba mnogo. Dat ćete dvadeset i pet rubalja i materijal za haljinu, kao što je običaj, pa hvala... A za miraz posebno, to je već drugi račun.

Stičkin prekriži ruke na prsima te stane šutke misliti. Promislivši, uzdahne i rekne:

— To je skupo...

— Ni govora, da je skupo, Nikolajiču! Ranije, dešavalo se, dok je svadbi bilo mnogo, uzimasmo i manje, a u današnje doba — kakva je naša zarada? Ako u mjesecu, kad posao dobro ide, zaradiš dvaput po dvadeset i pet rubalja, hvali boga. I to, baćuška, ne zarađujemo samo na svadbama.

Stičkin u nedoumici pogleda provodadžiku te slegne ramenima.

— Hm!... Pa zar je pedeset rubalja malo? — upita on.

— Elem, malo je! U prijašnja vremena znalo je biti, te smo dobili više od stotine.

— Hm!... Nikako nisam očekivao, da se ovakvim poslovima može zaraditi takva svota. Pedeset rubalja! Ni svaki muškarac toliko ne zaradi! Služite se, najpokornije molim...

Provodadžika ispije i ne namršti se. Stičkin je šutke premjeri od glave do pete te reče:

— Pedeset rubalja... To je, dakle, šesto rubalja na godinu... Dajte, služite se, najpokornije molim... S takvim,

znate li, dividendama, Ljubo Grigorjevna, vama nije teško ni za sebe dobru priliku naći...

— Zar za mene? — nasmije se provodadžika. — Ja sam stara...

— Ni govora, molim... I dobre ste konstitucije, i punašno vam lice, bijelo, i sve drugo.

Provodadžika se zbuni. I Stičkin se zbuni te sjedne pored nje.

— Vi se još i te kako možete svidjeti, — reče on. — Da vam se nađe valjan muž, ozbiljan, štedišan, vi biste mu se uz njegovu plaću i s vašom zaradom čak mogli i dopasti i proživjeli biste kao jedna duša u dva tijela...

— Bog će vas znati, šta vi to govorite, Nikolaju Nikolajiču...

— Ma što? Ja nisam tu ništa...

Nasta tajac. Stičkin se poče glasno usekivati, a provodadžika pocrvenje, te ga stidljivo gledajući, upita:

— A koliko vi zaradite, Nikolaju Nikolajiču?

— Je l' ja, molim? Sedamdeset i pet rubalja, osim nagrada... Osim toga mi imamo prihoda od stearinskih svijeća i zečeva.

— Lovom se bavite?

— Ne bavim, molim, zečevima mi zovemo putnike bez vozne karte.

Prođe opet trenutak u šutanju. Stičkin se digne i u uzbuđenju se ushoda po sobi.

— Meni mlada supruga ne treba, — reče. — Ja sam čovjek poodmakle dobi, i meni treba nekakva, kako da kažem... otprilike poput vas... Ozbiljna i solidna... i vaše konstitucije da je...

— Bog neka zna šta vi to govorite... — zakikoće provodadžika, prekrivajući maramom svoje porumenjelo lice.

— Šta da se tu još dugo premišlja? Vi ste meni baš po srcu i odgovarate mi svojim osobinama. Valjan sam čovjek, trezven, te ako vam se sviđam, onda... kud biste bolje? Dopustite mi, da vas zaprosim!

Provodadžika zasuzi, nasmije se, i u znak svoga pristanka, cmokne se sa Stičkinom.

— Eto, molim lijepo, — reče sretni vlakovođa, — sada dopustite, da vam objasnim, kakvo držanje želim od vas i kakav način života... Ja strog čovjek, solidan, valjan, sve široko shvaćam te želim, da i moja žena bude stroga i da shvati, da sam joj ja dobročinitelj i prvi od svih ljudi.

On sjedne i, duboko uzdahnuvši, stane izlagati svojoj zaručnici poglede na porodični život i dužnosti žene.

U ŠUPI

Bijaše deseti sat večeri. Kočijaš Stepan, pazikuća Mihajlo, kočijašev unuk Aljoša, koji je sa sela došao u goste k djedu, i Nikandr, sedamdesetgodišnji starac, koji je svake večeri dolazio u dvorište prodavati haringe, sjeđahu oko fenjera u velikoj šupi za kola te igrahu kraljeva. Kroza širom otvorena vrata vidjelo se čitavo dvorište, velika kuća, gdje su živjela gospoda, vidjela se kapija, podrumi, zgrada za poslugu. Sve bijaše utonulo u noćnu pomrčinu, tek što četiri prozora jednoga krila zgrade, što su ga zauzimali stanari, bjehu jarko osvijetljena. Sjenke kola i saonica s uvis podignutim rudama pružale se od zidova do vrata, ukrštavale sa sjenama, što su padale od fenjera i igrača, podrhtavale... Za tankom pregradom, što je šupu dijelila od konjušnice, bijahu konji. Zadisalo je sijenom, a od starog se Nikandra širio neugodan zadah po haringi.

Izađe tako da pazikuća bude kralj; on zauze pozu, kakva njegovu mišljenju priliči kralju, te se glasno ušmrkne u crvenu, kockastu maramu.

— Sada, kome zaželim, onome glavu rubim, — reče.

Aljoška, dječak od osam godina, plave, odavno nešišane glave, budući da su mu do kralja nedostajala tek dva štiha[1], ljutito i zavidno pogleda pazikuću. Nadme se i natmuri.

— Ja ću, djede, tebe pratiti, — reče on, zamišljajući se nad kartama. — Znam, da imaš damu karo.

— De, de, budaliću, dosta tog razmišljanja! Izlazi!

Aljoška bojažljivo izađe s karo žandarom. U taj se mah s dvorišta začu zvonce.

— Uh, dabogda te... zagunđa pazikuća, dižući se. — Hajde, kralju, otvarati vrata.

---

[1] trebao je čekati da dvaput dođe na red da zaigra. — op. prev.

Kad se on malo kasnije vratio, Aljoška već bješe princ, haringar — vojnik, a kočijaš — mužik.

— Stvar stoji loše, — reče pazikuća, sjedajući opet za karte. — Sad sam otvorio doktorima. Ne izvadiše.

— Mani ti njih! Molim te, samo su mozak raščeprkali. Kad kugla u glavu zapadne, šta će tu onda nekakvi doktori...

— Leži bez svijesti, — nastavi pazikuća. — Sigurno će umrijeti. Aljoška, ne zaviruj u karte, paskòviću jedan, ili ću te za uši! Jeste, doktori odoše, a otac i majka dođoše... Tek što su doputovali. Te kuknjave, plača — ne dao vam bog! Priča se, jedinac... Nevolja i pô!

Svi se, osim Aljoše, zanesena u igru, ogledaše za jarko osvijetljenim prozorima krila zgrade.

— Naređeno je, da se sutra ide na policiju, — reče pazikuća. — Bit će saslušanje... A šta mu ga ja znam? Zar sam ja šta vidio? Zove on mene jutros, daje mi pismo i veli: »Baci, veli, u poštanski sandučić«. A oči mu uplakane. Žena i djeca ne bjehu kod kuće, otiđoše na šetnju... Dok sam ja, dakle, išao s pismom, a on sebi iz revolvera ispalio u sljepoočicu. Dođem ja, a kuharica ga već po cijelom dvorištu oplakuje.

— Velika grehota, — progovori promuklim glasom haringar te zamaše glavom. — Velika grehota!

— Od silne nauke, — reče pazikuća, odnoseći jedan štih. — Pošašavio čovjek. Znalo je biti, po cijele noći sjedio i sve neke papire ispisivao... Izlazi, mužiče!... A bio je dobar gospodin. Ovako blijed, crnomanjast, visok!... Bio je uredan stanar.

— Nekako kao da je svemu tome kriva ženska strana, — reče kočijaš, udarajući adutskom devetkom po karo kralju. — Čini se, da je tuđu ženu zavolio, a vlastita mu omrznula. Dešava se.

— Kralj se buni! — reče pazikuća!

Uto se s dvorišta opet začuje zvonce. Pobunjeni kralj jetko pljune te izađe. Krilnim prozorima promakoše sjenke, nalik na plesne parove. Dvorištem se pronesoše uzbuđeni glasovi, užurbani koraci.

— Mora, da su opet doktori došli, — reče kočijaš. — Posustat će naš Mihajlo...

Tuđ zapomažući glas jekne na časak zrakom. Aljoška preplašeno pogleda svoga djeda, kočijaša, zatim prozore te reče:

— Jučer me je kod kapije po glavi pogladio. Iz kojeg si ti, veli, dječače, kotara? Djede, tko to bješe maločas?

Djed ništa ne odgovori nego popravi plamen u fenjeru.

— Propade čovjek, — reče on malo kasnije i zijevne. — Propade on, a propadoše mu i dječica. Sad će se djeca čitav život stidjeti.

Pazikuća se vrati i sjedne pored fenjera.

— Umro! — reče on. — Poslali su po starice iz ubožnice.

— Kraljevstvo mu nebesko, pokoj vječni! — prošapće kočijaš i prekrsti se.

Ugledajući se u njega, i Aljoška se prekrsti.

— Ovakvi se ne smiju spominjati, — reče haringar.

— Zbog čega?

— Grijeh je.

— To je točno, — potvrdi pazikuća. — Sad će mu duša ravno u pakao, k nečastivom...

— Grijeh, — ponovi haringer. — Ovakve ne sahranjuju, niti opijevaju, nego pravo kao mrcinu, bez ičega.

Starac natuče kačket te ustane.

— Od naše je gospođe generalovice isto tako, — reče on, natičući kačket još dublje, — mi tada jošte bijasmo neoslobođeni seljaci — mlađi sin od silne pameti sebi iz pištolja u usta opalio. Po zakonu je, da takve sahranjuju bez popova, bez opijela, iza groblja, a gospođa ti je onda, da ne bude sramote od ljudi, podmazala policajce i doktore, te joj dadoše takvu potvrdu, da je tobože sin to u bunilu počinio, kad nije bio pri svijesti. Sahraniše ga, dakle, s popovima, kao što se priliči, glazba je svirala, i metnuše ga u crkvenu grobnicu, jer je pokojni general tu crkvu svojim parama podigao, i sva mu je rodbina tamo sahranjena. I tako vam, braćo, prođe mjesec, prođe drugi — i ništa. Trećega mjeseca najave generalovici, iz te iste crkve došli čuvari. Šta li će? Uvedoše ih k njoj; oni njoj pred noge. »Ne možemo, vele, vaše prevashodstvo, službovati... Tražite druge čuvare, a nas, molim lijepo, otpustite«. — Zašto to? — »Nikako se ne može, vele. Vaš sinak svu noć ispod crkve zapomaže«.

Aljoška zadrhti i pripije se licem uz kočijaševa leđa, da ne vidi prozore.

— Generalovica najprije ne htjede ni da čuje, — nastavi starac. — Sve je u vas, veli, prostog puka, od praznovjerja. Mrtav ne može zapomagati. Poslije nekog vremena, čuvari ti opet k njoj, a s njima i crkvenjak. Dakle, i crkvenjak je čuo, kako onaj zapomaže. Vidi generalovica, nisu tu čista posla, zaključa se s čuvarima u svojoj spavaonici, pa će im: »Evo vam, prijatelji, 25 rubalja, veli, a vi mi zato noću krišom, da nitko ne vidi i ne čuje, iskopajte nesretnoga sina te ga zakopajte, veli, iza groblja«. I svakako, da im je po čašicu nalila... Čuvari tako i učiniše. Ploča s natpisom na crkvenoj grobnici i dalje ostade, a on pak, generalski sin. iza groblja... Oh, gospode, oprosti nama grešnicima! — uzdahne prodavač haringi. — U godini ima samo jedan dan, kad se za takve može moliti: subota uoči Svetog trojstva... Prosjacima se za njih ne smije dijeliti, a za pokoj duše mogu se ptice hraniti. Generalovica je svaka tri dana na raskršće izlazila i ptice hranila. Jednom ti na raskršću, tko zna otkle, crn pas; poskoči za kruhom — i hop, nestade... zna se, kakav je to pas. Generalovica poslije toga pet dana, kao sumanuta, niti je pila, niti jela... Najednom padne u vrtu na koljena te moli, moli... E pa, zbogom, braćo, bog vam pomog'o i kraljica nebeska. Hajdemo, Mihajluška, otvorit ćeš mi vrata.

Prodavač haringa i pazikuća izađoše. Kočijaš i Aljoška isto izađoše, da ne ostanu u šupi.

— Živio čovjek i umro! — reče kočijaš, gledajući na prozore, u kojima su još jednako promicale sjenke. — Jutros još tu po dvorištu hodao, a sad leži mrtav.

— Doći će vrijeme te ćemo i mi umrijeti, — reče pazikuća, odlazeći s haringarom, i njih obojica već zamakoše u pomrčini.

Kočijaš, a za njim Aljoška, bojažljivo priđoše k osvijetljenim prozorima. Veoma blijeda neka dama, velikih uplakanih očiju i sijed, pristao muškarac sastavljahu nasred sobe dva kartaška stola, po svoj prilici zato, da na njih polože pokojnika, a na zelenoj tkanini stolova još su se bile vidjele brojke, ispisane kredom. Kuharica, ona što je jutros jurila

dvorištem i naricala, sad je stajala na stolici, i protežući se, nastojala prekriti ogledalo plahtom.

— Djede, šta to oni rade? — upita šaptom Aljoška.

— Sad će ga postaviti na sto, — odgovori djed. — Hajdemo, djetiću, vrijeme je spavanju.

Kočijaš i Aljoška vratiše se u šupu. Pomoliše se bogu, izuše. Stepan leže u kut na pod, Aljoška u saonice. Vrata na šupi bjehu već zatvorena, jako je vonjalo na garež ugašena fenjera. Malo kasnije Aljoška podigne glavu i pogleda oko sebe; kroz pukotine na vratima moglo se vidjeti svijetlo s onih četiriju prozora.

— Djede, bojim se! — reče.

— De, spavaj, spavaj...

— Kad ti kažem, bojim se!

— Čega se bojiš? Baš si nemirko!

Pošutješe.

Aljoška odjedared skoči iza sna, i glasno zaplakavši, dotrči k djedu.

— Šta je? Šta ti je? — preplaši se kočijaš, pridigavši se i on.

— Zapomaže!

— Tko zapomaže?

— Bojim se, djede... Čuješ li?

Kočijaš osluhne.

— To plaču, — reče on. — De, mani se, budaliću. Žao im je, pa i plaču.

— Ja hoću na selo... — nastavi unuk, jecajući i drhteći čitavim tijelom. — Djede, hajdemo na selo k majčici; hajdemo, djede, mili moj, bog će te zato nagraditi kraljevstvom nebeskim...

— Baš si mi ti neka budala, a! De, šuti. Šuti, fenjer ću upaliti... Budalo jedna!

Kočijaš napipa šibice te upali fenjer. Ali svijetlo ne umiri Aljošu.

— Djede Stepane, hajdemo na selo! — moljaše on plačući. — Ovdje se ja bojim... i-i, koliko se samo bojim! I zašto si me, prokletniče, sa sela doveo?

— Tko da je prokletnik? A zar se smiju zakonitome djedu ovakve bezrazložne riječi govoriti? Išibat ću te!

— Išibaj, djede, išibaj, kao Sidorovu kozu, samo me odvedi k majčici, bogom te kumim...

— De, de, unučiću moj, de! — prošaputa kočijaš umilno. — Ništa, ne boj se ti... I ja se bojim... Bogu se ti pomoli!

Škripnuše vrata i ukaže se pazikućina glava.

— Ne spavaš, Stepane? — upita on. — A meni svu noć nema spavanja, — reče on, ulazeći. — Svu noć te otvaraj, te zatvaraj kapiju... Zašto ti, Aljoška, plačeš?

— Boji se... odgovori kočijaš za unuka.

Opet zrakom zakratko jekne zapomažući glas. Pazikuća reče:

— Plaču. Majka očima ne vjeruje... Čudo jedno, koliko tuguje.

— A je l' otac tu?

— Jest, i on je... Otac ništa. Sjedi u kutku i šuti. Djecu su odveli k rodbini... Nego, Stepane? Da odigramo jednu, a?

— Dajder, — pristane kočijaš, češkajući se. — A ti, Aljoška, idi pa spavaj. Za ženidbu si, a tu cmizdriš, gade jedan mali. No, hajde, unučiću moj, idi...

Pazikućina prisutnost umiri Aljošku; on bojažljivo pođe k saonicama i legne. I dok je tonuo u san, do ušiju mu dopirao polušapat:

— Tučem i mećem[1]... — govorio djed.

— Tučem i mećem... — ponavljao pazikuća.

Napolju pozvoniše, vrata škripnuše, i čak se pričinilo, da su progovorila: »Tučem i mećem«. Kad je Aljoška u snu ugledao gospodina, i preplašivši se njegovih očiju, skočio te zaplakao, bješe već jutro, djed je hrkao, a šupa se nije činila strašnom.

---

[1] kartaški izrazi — op. prev.

ZLOMIŠLJENICI

Pripovijest očevidaca

Kad mu sluga nabroja ta malobrojna jela, koja se mogu dobiti u krčmi, on promisli i reče:

— U tom slučaju daj nam dvije porcije šćija sa svježim kupusom i pile, te upitaj gospodara, ima li ovdje kod vas crvenog vina...

Zatim su svi vidjeli kako je pogledao na strop i rekao, obraćajući se sluzi:

— Čudno, kako kod vas ima mnogo muha!

Mi govorimo *on*, zato što ni sluge, ni gazda, ni posjetioci krčme nisu znali tko je on, što je po zanimanju, otkuda i zašto je stigao u naš grad. To bijaše solidan, već prilično vremešan gospodin, dobro odjeven i očito, dobronamjeran. Po odijelu ga se moglo ubrojiti čak u aristokrate. Primijetili smo na njemu zlatan sat, bisernu pribadaču, a u šeširu od dabrove dlake ležale su mu rukavice s modernim kopčama, kakve smo ranije vidjeli kod vice-gubernatora. Ručajući, on se cijelo vrijeme trudio da pred nama zablista svojom obrazovanošću: držao je viljušku u lijevoj ruci, brisao se ubrusom i mrštio se kada su u čašu padale muhe. Svatko zna da ondje, gdje ima muha, posuda ne može biti čista; da se i ne govori o prostim posjetiocima, čak i takva lica, kao što su ispravnik policije, pristav i plemići koji prolaze, ručajući u krčmi, oni se nikada ne žale ako im posluže tanjir ili čašu zaprljanu od muha; on pak nije počeo jesti prije, dok sluga nije oprao tanjire u toploj vodi. Očito se inatio i trudio se da se pričini plemenitijim, negoli zapravo jeste.

Kada su mu poslužili šći, njegovu stolu je prišla još jedna nova, isto tako nepoznata ličnost s ćelom, obrijanim licem i u zlatnim naočarima. Taj novi gospodin bio je obučen

u svileno odijelo i također je imao zlatni sat. Cijelo vrijeme je govorio francuski, radoznalo je promatrao jela i posjetioce, tako da u njemu nije bilo teško prepoznati stranca. Tko je on, otkuda i zašto je prispio u naš grad, mi također nismo znali.

Pojevši prvu kašiku ščija, on, to jest onaj, koji je imao bisernu pribadaču, mahnu glavom i reče ironično:

— Ti glupani izmudrivaju čak da svježem kupusu dodaju zadah trulog jela. Nemoguće je jesti. Čuj, prijatelju, zar ovdje kod vas svi žive poput svinja? U cijelom gradu ne možeš dobiti makar malo pristojan šči. To je nevjerojatno!

Zatim je počeo govoriti nešto francuski svojem prijatelju inozemcu. Iz njegova pričanja mi smo shvatili samo riječ »košon«[1]. Izvadivši iz ščija buba švabu, on se obrati sluzi i reče:

— Nisam tražio šči sa švabama. Glupane.

— Gospodaru, — odgovori konobar, — ta nisam ga ja stavio u šči, nego je sam onamo upao. A vi se ne izvolijevajte uznemiravati: žohari ne ujedaju.

Zatraživši nakon pileta list papira i olovku, on poče crtati nekakve krugove i pisati brojke. Inozemac se nije slagao i dugo se prepirao s njim, mašući u znak neslaganja glavom. List, ispisan krugovima i brojkama, do danas se čuva kod gospodara krčme; državni nadzornik kotarskih učilišta, kojemu je gospodar pokazivao taj list, dugo je gledao u krugove, zatim je uzdahnuo i rekao: »Mutna voda u oblacima!« Plaćajući za ručak, on, to jest onaj, koji je imao u kravati bisernu pribadaču, dade konobaru novu novčanicu od pet rubalja. Da li je to prava ili lažna novčanica, mi ne znamo, jer nismo mogli da je pogledamo.

— Slušaj, u koliko sati ujutro vi otvarate krčmu? — upita on konobara.

— Kad iziđe sunce.

— Odlično. Sutra u pet sati ujutro doći ćemo piti čaj. Spremit ćeš porciju, samo bez muha. A znaš li ti što će biti sutra ujutro? — upita on, lukavo namignuvši okom.

— Ne znam.

— A! Sutra ujutro bit ćete poraženi i onesviješteni.

---

[1] svinja — franc. cochon.

Zaprijetivši mu na taj način, on je, smijući se, rekao nešto strancu i zajedno s njim izašao iz krčme. Obojica su noćili u Marfe Jegorovne, samotne, poštene udovice, koja nije ništa kriva i nije mogla biti saučesnik. Sada ona stalno plače, bojeći se da će je zatvoriti. Poznavajući njezin način mišljenja, mi svjedočimo da ona nije kriva. Uz to još, prosudite sami, zar je ona, puštajući k sebi goste, mogla znati ranije kakve oni imaju misli?

Drugi dan ujutro, točno u pet sati, neznanci su već bili u krčmi. Taj puta su se pojavili s tašnama, knjigama i nekakvim futrolama čudna oblika. U njihovu govoru i pokretima mogla se zamijetiti uzbuđenost i jurnjava. On, to jest onaj, koji nije bio stranac, reče:

— Sa sjeverozapada ide oblak. Da nam on ne zasmeta!

Ispivši čašu čaja, on pozva gospodara krčme i zapovjedi mu da postavi kod krčme na trgu stol i dva stolca. Gospodar, neobrazovan čovjek, iako je predosjećao zlo, ipak je ispunio tu zapovijed. Neznanci pokupiše svoje stvari i, izišavši iz krčme, sjedoše na stolice uz stol. Posjedaše oni nasred trga među mnoštvom naroda — kako je to glupo! Govoreći nešto između sebe, oni prostrše na stolu papire, crteže, crna stakla i nekakve cijevi. Kad je gazda plašljivo prišao k njima i nagnuo se prema stolu, on ga je, to jest onaj, koji je imao bisernu pribadaču, odstranio rukom i rekao:

— Ne zabadaj svoj debeli nos onamo, kuda ne treba.

Zatim je pogledao na sat i, rekavši nešto inostrancu, počeo gledati kroz začađeno staklo u sunce. Inostranac je uzeo jednu od cijevi i počeo također gledati... Ubrzo nakon toga dogodila se strašna, dotada neviđena nesreća. Mi smo svi odjednom stali primjećivati kako su nebo i zemlja počeli tamnjeti, kao da se približava oluja. Kada je pak, stranac položio cijev i, brzo nešto zapisavši, uzeo u ruke začađeno staklo, začuli smo kako je netko kriknuo:

— Gospodo, sunce se pomračuje!

Uistinu, nešto crno, jako nalik na tiganj, nailazilo je pred sunce i zaslanjalo ga od zemlje. Videći da više nema polovine sunca, i da neznanci svejedno nastavljaju svoje čudne poslove, neki od nas se obratiše stražaru Vlasovu i rekoše mu:

— Stražaru, a zašto ti ne paziš na red?

On odgovori:

— Sunce ne spada u moj rajon.

Zahvaljujući takvoj nehajnosti mjesnih vlasti, ubrzo smo vidjeli kako je iščezlo cijelo sunce. Nastupila je noć, a kamo je nestao dan, nitko nije znao. Na nebu se pojaviše zvijezde. Od takvog nepredviđenog nastupa noći u našem gradu se dogodiše slijedeći događaji. Svi smo se mi strašno uplašili i smeli se. Ne znajući što da radimo, mi smo užasnuto jurili po trgu i, gurkajući jedan drugoga, vikali: Stražar! Stražar! Krave, bikovi i konji (u to vrijeme je u nas bio marveni sajam), zadigavši repove i revući, preplašeno su jurili po gradu, plašeći stanovnike. Psi su zavijali. Stjenice su u krčmarskim sobama, pomislivši da je nastala noć, izišle iz pukotina i počele očajno gristi spavače. Đakon Fantazmagorski, koji je u to vrijeme vozio sebi iz grada krastavce, uplašivši se, iskočio je s kola i sakrio se pod most, a njegov konj je ušao s kolima u tuđe dvorište, gdje su krastavce pojele svinje. Trošarinski Lstecov, koji nije noćio kod kuće, nego kod susjede (u interesu pravosuđa mi ne možemo sakriti ovu podrobnost), iskočio je na ulicu samo u donjem rublju i, pojurivši u gomilu, zavikao divljim glasom:

— Spasavaj se tko može!

Mnoge dame, probuđene od buke, iskakaše na ulicu, ne obukavši čak niti cipelica. Dogodilo se još mnogo takvih stvari, da ih se mi usuđujemo ispričati samo iza zatvorenih vrata. Nisu se uplašili, nego su sačuvali prisutnost duha samo vatrogasci, koji su u to vrijeme čvrsto spavali, što mi i žurimo da posvjedočimo. Sve se to dogodilo 7-ga kolovoza ujutro.

Neznanci, pak, napakostivši na taj način, složiše svoje papire u tašne i, kada se sunce ponovno pokazalo, sjedoše u kočije i odvezoše se u nepoznatom pravcu. Tko su oni, mi sve do sada ne znamo. Priopćavamo njihove opise: on, to jest onaj, koji je imao bisernu pribadaču, srednjega je rasta, čista lica, brada mu je umjerena, na čelu ima bora; inostranac je srednjega rasta, puna stasa, obrijana, čista lica, brada mu je umjerena, izdaleka naliči na plemića Karasevića; kratkovidan je, zbog čega i nosi naočari.

Nisu li to austrijski špijuni?

PRED POMRČINU

Odlomak iz fantastične priče

Sunce i mjesec sjede iza horizonta i piju pivo

Sunce (zamišljeno). M-da, tako ti je to, moj brajko... Izvoli četvrtinu stotinjarke, jer više ne mogu.

Mjesec. Vjerujte poštenju, vaša svjetlosti, mene samog dođe skuplje. Izvolite sami prosuditi: gospodi bi se astronomima htjelo, da pomrčina počne u Poljskom carstvu u 5 sati izjutra i da se završi u Verhneudinsku u 12, dakle, ja ću morati sudjelovati u ceremoniji sedam sati, molim vas lijepo... Ako mi dadnete po pet rubalja na sat, i to je jeftino, molim. *(Uhvati se za skut oblaka što je jurio mimo i usekne se u nj.)* A vi ne izvolijevajte tvrdičiti, vaša svjetlosti. Naredit ću vam takvu pomrčinu, da će vam čak i advokati pozavidjeti. Bit ćete zadovoljni, molim...

Sunce (poslije stanke). Čudno, kako se ti cjenkaš... Zaboravljaš, da te pozivam da uzmeš učešća u ceremoniji, koja ima svjetski značaj, da će ti ta pomrčina donijeti popularnost...

Mjesec (s uzdahom i plamom). Znamo mi tu popularnost, vaša svjetlosti! »Sakrio se mjesec za oblačak«, i ništa više. Sve same klevete... *(Pije.)* Ili: »Na stražarevu bajonetu sija ponoćni mjesec«. A evo i ovo: »Mjesec pliva noćnim nebesima...« Otkako sam svijet ugledao, nisam zaplivao, vaša svjetlosti, zašto onda takva uvreda?

Sunce. M-da, zaista, odnos štampe prema tebi u najmanju je ruku čudan... Ali strpi se, brale... Doći će čas, i tebe će ocijeniti historija... *(Zemljom grohotom prijeđe asenizacija; obje planete dohvate po oblačak i zapuše njima nosove.)*

Mjesec. Ne možeš dahnuti... Ima reda na zemlji, nema šta! Prava pravcata planeta! *(Pije.)* Ne ću do groba zaboraviti kako me gospodin Puškin izrugao. »Taj glupi mjesec na tom glupom nebosklonu...«

Sunce. Naravno, to vrijeđa, ali ipak, brate, to ti je reklama! Ja mislim, da bi Johan Hoff[1] i Kač sve dali, da ih Puškin ispsuje ružnim riječima... Reklama ti je — velika stvar. Eto, pričekaj, bit će pomrčina, i o tebi će se govoriti.

Mjesec. Ma nemojte, molim vas, vaša svjetlosti! Ako će za pomrčine koga i zapasti slava, onda ćete to biti jedino vi. To se ne zna, da ste vi bez mene kao bez ruku... Tko će vas podupirati, ako ne ja? Pozovete li kojeg advokata, oderat će vam dvije tisuće. A ja, kao što već i jest, izvolite za tri desetače.

Sunce (promislivši). Pa, dobro, samo pazi, ne traži onda napojnice. Pij! (Ulije.) Nadam se, da ćeš se pobrinuti...

Mjesec. Za to budite spokojni... Zamračenje će biti savjesno, prvorazredno molim... Od samoga postanka svijeta namještam mjesečinu i nema nikakvih prigovora... Sve će biti časno i plemenito. Dopustite kaparu...

Sunce (daje kaparu). Čujem, da su izašle vodonoše... Vrijeme mi je da izađem... Dakle, pomrčinu mislim narediti 7. kolovoza, izjutra... Do tog vremena budi spreman... Zaklonit ćeš me tako, da bi pomrčina bila po mogućnosti potpuna...

Mjesec. A na koja mjesta naređujete da spustim tamu?

Sunce (promislivši). Prijatno bi se bilo zašepuriti pred Zapadnom Evropom, ali teško da će tamo dobro ocijeniti našu zamisao... Tamošnji se diplomati smatraju stručnjacima u pitanjima zamračenja, stoga ih je teško začuditi... Ostaje, dakle, Rusija... Tako hoće i astronomi. Onda molim, navedi tamo na Moskvu, ali samo pametno. Nastoj, da ispadne tendenciozna. Pokri mrakom samo sjeverni dio Moskve, a južni ostavi... neka Zamoskvorječje, ono se nalazi u južnome dijelu, shvati, da ga mi ignoriramo... Mračno carstvo!

Mjesec. Razumijem, vaša svjetlosti.

Sunce. A uz to ni trgovci ne će shvatiti pomrčinu... Mnogi su se od njih vratili iz Nižnjega i još se nisu naspa-

---

[1] tvorničar piva

vali, a trgovačke će žene umisliti vrag će ga znati šta... Dakle, molim, ovlaš ćemo dirnut Klin, Zavidovo, uopće mjesta, gdje su se okupili astronomi, zatim prema Kazanu, i t. d.. Još ću razmisliti... *(Stanka.)*

Mjesec. Vaša svjetlosti, recite po savjesti, za kakve ste vještice ovu pomrčinu smislili?

Sunce. Vidiš... ali, nadam se, da to ostaje među nama... smislio sam pomrčinu, da ponovo uspostavim svoju popularnost... U posljednje sam vrijeme primijetio, da je svijet ravnodušan... O meni su nekako malo govorili i nisu primjećivali moga svijetla. Čak sam čuo, da je sunce ostarjelo, da je ono — apsurd, da se i bez njega može lako... Mnogi su čak i u štampi poricali moju vrijednost... Mislim, da će ih pomrčina prisiliti, da svi govore o meni. To je prvo. Drugo i drugo, čovječanstvu je sve već prisjelo i dozlogrdjelo... Ono bi malo raznolikosti... Znaš, kad se trgovčeva žena prejede slatka i sasušenih voćnih prerađevina, ona počne žderati prekrupu; isto tako, kad čovječanstvu dodija danje svijetlo, valja ga počastiti pomrčinom... Međutim, vrijeme mi je da izađem... Lovački momci već nose divljač na tržnicu. Zbogom.

Mjesec. Još jednu riječ, vaša svjetlosti... *(Bojažljivo.)* U slučaju pomrčine biste li se vi uzdržali od ove stvari... *(Pokazuje boce piva.)* Nezgodno je vrijeme, bit ćete nakresani, pa da ne bude zabune.

Sunce. Da, morat ću se suzdržati... *(Promislivši.)* Uostalom, ako dođe do nesreće, popit ću preko mjere, i... mi ćemo nebo prekriti oblacima, te nas nitko ne će opaziti... Dakle zbogom, vrijeme je... *(Izlazi — avaj! — nebo je prekriveno oblacima i maglom.)*

Mjesec. Teške su naše pogreške! *(Legne i prekrije se oblakom; za časak čuje se hrkanje.)*

ZINOČKA

Društvo lovaca noćilo je u seljačkoj izbici na svježem sijenu. Kroz prozor je gledao mjesec, na ulici je tužno pištala harmonika, sijeno je ispuštalo sladunjav, malo draškav miris. Lovci su govorili o psima, o ženama, o prvoj ljubavi, o šljukama. I nakon što su pretresli sve poznate gospođe i ispričali stotinjak dosjetki, najdeblji od lovaca, nalik u tami na stog sijena, koji je govorio gustim basom poput štabnog oficira, gromko zijevnu i reče:

— Nije velika stvar biti voljen: gospođe zbog toga i postoje, da vole nama slične. Ali, gospodo, je li koga od vas mrzila žena, mrzila strasno, bijesno? Nije li tko od vas promatrao zanos mržnje? A?

Nije bilo odgovora.

— Nitko, gospodo? — upita bas štapskog oficira. — A eto, mene je mrzila, mrzila lijepa djevojka i mogao sam na samome sebi proučiti simptome prve mržnje. Prve, gospodo, zato, što je to bilo nešto upravo suprotno prvoj ljubavi. Uostalom, ovo, što ću sad ispričati, dogodilo dok ja još ništa nisam znao ni o ljubavi, ni o mržnji. Bilo mi je tada kojih osam godina, ali nije stvar u tome: ovdje, gospodo, nije važan on, nego *ona*. No, molim vas da poslušate. Jedne prekrasne ljetne večeri, prije zalaza sunca, ja i moja guvernanta Zinočka, jako ljupko i poetsko stvorenje, koje je nedavno izišlo iz instituta, sjedili smo u dječjoj sobi i učili. Zinočka je rastreseno gledala kroz prozor i govorila:

— Dobro. Mi udišemo kisik. Sad mi recite, Petja, što mi izdišemo?

— Ugljik, — odgovarao sam ja, gledajući u isti prozor.

— Dobro, — suglasi se Zinočka. — A biljke obratno: one udišu ugljik, a izdišu kisik. Ugljika se nalazi u selterskoj vodi i u mirisu uglja iz samovara... To je jako štetni

plin. Blizu Napulja postoji takozvana Pseća spilja u kojoj ima ugljika; kad se u nju pusti pseto, ono se zaguši i umre.

Ta nesretna Pseća spilja kraj Napulja predstavlja kemičarsku mudrost, od koje se ne usuđuje da se odmakne nijedna guvernanta. Zinočka je uvijek vatreno dokazivala korisnost prirodnih nauka, ali iz kemije vjerojatno nije znala ništa osim ove pećine.

No, ona mi dakle naredi da ponovim. Ja ponovih. Ona upita što je to horizont. Ja odgovorih. A dok smo mi prežvakavali horizont i pećinu, vani se moj otac spremao u lov. Psi su zavijali, konji su se nestrpljivo premještali s noge na nogu i koketirali s kočijašima, sluge su nabijale tarantas torbama i svakojakim svaštarijama. Pored tarantasa stajala je kočija, u koju su sjele moja majka i sestra da idu Ivanjickima na imendan. U kući smo ostajali samo ja, Zinočka i moj stariji brat — student, koga su boljeli zubi. Možete zamisliti moju zavist i dosadu!

— Dakle, šta mi udišemo? — upita Zinočka, gledajući u prozor.

— Kisik . . .

— Da, a horizont je ono mjesto, gdje se, kako se to nama čini, sastaju nebo i zemlja . . .

Uto krenu tarantas, za njim kočija . . . Ja primijetih kako Zinočka izvuče iz džepa nekakvu ceduljicu, grčevito je zgužva i pritisnu na sljepočicu, zatim plane i pogleda na sat.

— Prema tome, zapamtite, — reče ona, — blizu Napulja nalazi se tako zvana Pasja spilja . . . — ona opet pogleda na sat i nastavi, — gdje se, kako to nama izgleda, sastaju nebo i zemlja . . .

Jadnica, jako uzbuđena, prošeta po sobi i još jedamput pogleda na sat. Do kraja naše lekcije bilo je još više od pola sata.

— A sada — aritmetika, — reče ona dišući ubrzano i prelistavajući drhtavom rukom zbornik zadataka. — Riješite zadatak br. 325 . . . . ja ću se odmah vratiti . . .

Ona iziđe. Čuo sam kako je sletjela niz stepenice, a zatim sam kroz prozor vidio kako je njena plava haljina prolepršala preko dvorišta i nestala u vratašcima bašče. Brzina njenih pokreta, rumenilo obraza i njeno uzbuđenje pobudiše moju radoznalost. Kuda je otrčala i zašto? I pošto sam, za

svoje godine, bio dosta razvijen, ja se brzo dosjetih i shvatih sve: otrčala je u bašču da bi se, koristeći odsutnost mojih strogih roditelja, zavukla u jagodnjak ili nabrala sebi trešanja! Kad je tako, onda, đavo ga odnio, idem i ja jesti trešanja! Bacih zbornik i otrčah u bašču. Stignem do trešanja, ali nje tamo više nema. Obišavši jagodnjak, ogrozde, čuvarevu kućicu, ona preko povrtnjaka ide k ribnjaku, blijeda, trzajući se na najmanji šum. Ja se kradem za njom i vidim, gospodo moja, slijedeće. Na obali ribnjaka, između debelih stabala dviju starih vrba, stoji moj stariji brat Saša, kome se po licu ne primjećuje da ima zubobolju. On gleda u Zinočku, i sva njegova pojava sja od sreće kao da ga obasjava sunce. A Zinočka, kao da je tjeraju u Pseću spilju i primoravaju da udiše ugljični dioksid, ide jedva vukući noge, teško diše i zabacuje glavu nazad... Po svemu se vidi da na sastanak ide prvi puta u životu. Ali ona već prilazi... Pola minute njih dvoje se gledaju šuteći, rekao bi: ne vjeruju svojim očima. Onda nekakva sila gurnue Zinočku u leđa, ona stavlja ruke Saši na ramena i sklanja glavu na njegov prsluk. Saša se smije, mrmlja nešto besmisleno i s nezgrapnošću vrlo zaljubljena čovjeka pritište svoje dlanove na Zinočkinu njuškicu. A vrijeme je, gospodo, čarobno... Brežuljak, za kojim se krije sunce, dvije vrbe, zelene obale, nebo — sve se to zajedno sa Sašom i Zinočkom ogleda u ribnjaku. Tišina, možete već zamisliti. Nad ševarom se zlate milijuni leptira s dugačkim brkovima, iza vrta prolazi stado. Prosto da se slika naslika.

Iz svega što sam vidio, shvatio sam samo to, da se Saša ljubio sa Zinočkom. A to je nepristojno. Ako dozna maman, izvući će obadvoje. Osjećajući zbog nečega stid, otišao sam u svoju sobu, ne sačekavši kraj sastanka. Sjedio sam nad zbornikom zadataka, mislio i premišljao. Na licu mi je lebdio pobjedonosni osmijeh. S jedne strane, prijatno je biti posvećen u tuđu tajnu, a s druge — također je vrlo prijatno znati da svakog trenutka možeš raskrinkati takve autoritete kakvi su Saša i Zinočka — kao nepoznavaoce pravila svjetske pristojnosti. Sad su oni u mojoj vlasti, i njihov mir potpuno zavisi od moje velikodušnosti. Pokazat ću ja njima!

Kad sam legao spavati, Zinočka je kao obično, došla u dječju sobu da vidi nisam li zaspao obučen i jesam li se po-

molio bogu. Pogledam njeno lijepo, sretno lice i razvučem usta. Tajna me je razapinjala i tražila oduška. Morao sam načiniti mali nagovještaj i nasladiti se njegovim efektom.

— A ja znam! — rekoh cereći se. — Hi-hi!

— Šta znate?

— Hi-hi! Vidio sam kako ste se pored vrbe ljubili sa Sašom. Išao sam za vama i sve vidio...

Zinočka zadrhta, porumeni i, pokošena mojim nagovještajem, sroza se na stolicu, gdje je bila čaša s vodom i svijećnjak.

— Vidio sam kako ste se... ljubili... — ponovih ja cerekajući se i uživajući u njenoj zabuni. — Aha! I sve ću kazati mami!

Plašljiva Zinočka razrogačeno pogleda u mene, i pošto se uvjeri da zaista znam sve, očajno me uhvati za ruku i poče da mrmlja dršćućim šaptom: — Petja, to je nisko... Molim vas, tako vam boga... Budite čovjek... nemojte nikome kazati... Čestiti ljudi ne uhode... To je nisko... molim vas...

Sirotica, bojala se moje majke, moralne i stroge gospođe, kao žive vatre — to je prvo; a drugo — moja nacerena gubica sigurno je skrnavila njenu prvu, čistu i poetičnu ljubav, pa možete zamisliti kako joj je bilo pri duši. Zahvaljujući meni, ona svu noć nije zaspala i kad je ujutro došla na čaj, imala je plave kolutove ispod očiju... Kad se poslije čaja nađoh sa Sašom, ne mogoh da otrpim, nego se iskesih i pohvalih:

— A ja znam! Vidio sam kako si se jučer ljubio sa m-lle Zinom!

Saša me pogleda i reče:

— Ti si budala.

On nije bio plašljiv kao Zinočka, i zato je efekat propao. To me je još više podbolo. Kad se nije uplašio, znači: očito nije vjerovao da sam ja sve vidio i da sve znam; e pa pričekaj, ja ću ti to već dokazati!

Radeći sa mnom prije ručka, Zinočka nije gledala u mene i stalno je zamuckivala. Umjesto da mi zaprijeti, ona mi se ulagivala na sve moguće načine, davala mi je petice i nije se žalila ocu na moje nestašluke. I pošto sam za svoje godine bio dosta razvijen, ja sam iskorištavao njezinu tajnu

kako sam htio: nisam učio lekcija, hodao sam po sobi na rukama i govorio bezobrazluke. Jednom riječju, da sam nastavio tako do danas, od mene bi ispao odličan ucjenjivač Dakle, prođe nedjelja dana. Tuđa tajna kopkala me je i mučila kao da sam imao trn u duši. Želio sam da je pošto poto izbrbljam i da uživam u efektu. I jednoga dana, kad je kod nas na ručku bilo mnogo gostiju, ja se glupo nacerih, pogledah pakosno u Zinu i rekoh:

— A ja znam... Hi-hi! Vidio sam...

— Šta to znaš? — upita majka.

Ja još pakosnije pogledah u Zinočku i Sašu. Trebalo je vidjeti kako se djevojka zajapurila i kako su gnjevno sijevale Sašine oči! Ja se ugrizoh za jezik i zaćutah. Zinočka postepeno poblijedje, stisnu zube i ne okusi više ništa. Istoga dana, na večernjim lekcijama, zapazih na Zinočkinu licu oštru promjenu. Ono je izgledalo ozbiljnije, hladnije, kao da je bilo od mramora, a oči su gledale čudno, ravno u moje lice, i ja, dajem vam časnu riječ, nisam nikad više, čak ni kod lovačkih pasa kada gone vuka, vidio tako ubitačan, tako smrtonosan pogled! Šta je taj pogled značio, shvatio sam vrlo dobro kad je ona usred sata odjednom stisnula zube i procijedila:

— Mrzim vas! O, kad biste vi, odvratni gade, znali kako vas mrzim, kako mi je odvratna vaša ošišana glava, vaše ružne, klempave uši!

Ali se odmah preplaši i reče:

— Ja to ne kažem vama, nego ponavljam ulogu...

Poslije sam, gospodo, noću vidio kako je prišla mojoj postelji i dugo me gledala u lice. Ona je mrzila strasno i nije više mogla živjeti bez mene. Promatranje moje mrske njuške za nju je postalo prijeka potreba. I jednom, sjećam se, bilo je divno ljetno veče... Mirisaše na sijeno; tišina, mir, i tako dalje. Mjesečina. Ja šetam po aleji i mislim na slatko od višanja. Najednom mi prilazi blijeda, lijepa Zinočka, hvata me za ruku i, teško dišući, izjavljuje mi mržnju:

— O, kako te mrzim! Nikome nisam željela toliko zla koliko tebi! Upamti to! O, kako žudim da to shvatiš!

Zamislite: mjesec, blijedo lice koje odiše strašću, tišina... čak je i meni, prasetu, bilo prijatno. Slušao sam je, gledao

u oči ... Isprva mi je bilo prijatno i zanimljivo, ali me zatim obuze strah, vrisnuh i bezglavo odjurih u kuću.

Smislih da će najbolje biti ako se požalim maman. I požalih se, a usput ispričah i to, kako su se ljubili Saša i Zinočka. Bio sam glup i nisam predvidio posljedica, inače bih zadržao tajnu za sebe. Saslušavši me, maman planu od gnjeva i reče:

— Tebe se to ne tiče, suviše si mlad da govoriš o tim stvarima ... Ipak, kako je to rđav primjer za djecu!

Moja maman nije bila samo moralna, nego i taktična. Da ne bi pravila skandal, nije istjerala Zinočku odjednom, nego postepeno, sistematski, kako gospoda uopće istjeruju čestite ljude kad ih ne trpe. Sjećam se: kad je Zinočka odlazila od nas, posljednji pogled koji je bacila na našu kuću bio je upravljen na prozor, kraj kojega sam ja sjedio i, uvjeravam vas, ja taj pogled do danas pamtim.

Zinočka je ubrzo postala žena moga brata. To je Zinaida Nikolajevna, koju poznajete. Ja sam se ponovo sreo s njom tek kad sam bio junker. Ma koliko da se trudila, ona nikako nije u brkatom junkeru mogla prepoznati omrznutog Petju, ali se ipak prema meni nije držala sasvim rođački ... Pa čak i sada, iako već imam dobrodušnu ćelu, smireni trbuščić i pokoran izgled, ona me gleda popreko i ne osjeća se na svom terenu kada ja navratim bratu. Očevidno, mržnja se ne zaboravlja isto tako kao niti ljubav. Što to čujem? Već pjevaju pijetli! Laku noć! Milorde, na mjesto!

DOKTOR

U gostinjskoj sobi bješe tiho, tako tiho, da se jasno čulo, kako o strop udara obad, što je izvana doletio. Vlasnica ljetnikovca, Olga Ivanovna, stajaše pored prozora, gledala je cvjetne gredice i razmišljala. Doktor Cvetkov, njen kućni liječnik i stari znanac, pozvan da liječi Mišu, sjeđaše u fotelji, njihao je svoj šešir, što ga je držao objema rukama, te isto tako razmišljaše. Osim njih u gostinjskoj i u susjednim sobama nije bilo ni žive duše. Sunce već bješe zašlo, te se u kutovima, po namještaju i na karnišama stale spuštati večernje sjenke.

Mûk prekine Olga Ivanovna.

— Groznija se nesreća ni zamisliti ne može, — reče ona, ne okrećući se od prozora. — Vi to znate, bez toga dječaka život za me nema nikakve cijene.

— Jeste, ja to znam, — reče doktor.

— Nikakve cijene! — ponovi Olga Ivanovna, i glas joj zadrhti. On je meni sve. Moja radost, moja sreća, moje bogatstvo, i — ako bude, kao što vi velite, da ću prestati biti mati, ako on... umre, od mene će ostati jedino sjenka. Ja to ne ću preživjeti.

Kršeći ruke, Olga Ivanovna prijeđe od jednoga prozora k drugome te nastavi:

— Kad se on rodio, ja sam ga htjela dati u odgajalište, vi se toga sjećate, ali, bože moj, zar se može poređivati ono, s današnjim? Onda sam ja bila pokvarena, glupa, lakomislena, ali sada sam ja mati... shvaćate li? Ja sam mati i ne ću ništa više da znam. Između sadašnjosti i prošlosti čitava je provalija.

Nastane opet tajac. Doktor se premjesti iz fotelje na divan, i nestrpljivo se poigravajući šeširom, uperi pogled na

Olgu Ivanovnu. Po licu mu se vidjelo, da je htio govoriti i da čeka pogodan trenutak za to.

— Vi šutite, ali ja svejedno ne gubim nade, — reče domaćica, okrećući se. — A zašto vi šutite?

— Meni nada ne bi bila manje draga negoli vama, Olga, ali nje nema, — odgovori Cvetkov. — Strašilu valja gledati pravo u oči. Dječak ima tuberkulozu mozga, i treba nastojati pripraviti se na njegovu smrt, budući da se od te bolesti nikada ne ozdravljuje.

— Nikolaju, jeste li sigurni, da se ne varate?

— Takva pitanja ničemu ne vode. Spreman sam odgovarati, koliko hoćete, ali od toga nam ne će postati lakše.

Olga Ivanovna sakrije lice u prozorsku zavjesu i gorko zaplaka. Doktor se podigne te nekoliko puta prođe sobom, zatim priđe uplakanoj i ovlaš joj se dotakne rūkū. Sudeći po njegovim neodlučnim kretnjama, po izrazu zabrinuta lica, što se tamnilo od večernjega sutona, on bi htio nešto da kaže.

— Čujte, Olga, — počne on. — Poklonite mi trenutak pažnje. Moram vas o koječemu zapitati. Uostalom, vama nije sada do mene. Ja sam onda... poslije...

On opet sjedne te se zamisli. Gorak, preklinjući plač, nalik plaču djevojčice, nastavio se. Ne dočekavši mu kraja, Cvetkov uzdahnu i iziđe iz gostinjske sobe. Zaputi se k Miši u dječju sobu. Dječak kao i ranije ležaše na leđima i nepokretno gledaše u jednu točku, kao da osluškuje. Doktor sjedne na njegov krevet i opipa puls.

— Miša, boli li te glava? — upita.

Miša ne odgovori odmah:

— Da. Sve nešto sanjam.

— A šta sanjaš?

— Sve...

Doktor, budući da nije umio govoriti ni sa ženama kad plaču, ni s djecom, pogladi ga po gorućoj glavi i promrmlja:

— Ništa zato, jadni dečko, ništa... Na ovom se svijetu ne može preživjeti bez bolesti... Miša, tko sam ja? Prepoznaješ li me?

Miša ne odgovori.

— Boli li te jako?

— Ja... jako. Sve mi se nešto sanja.

Pregledavši ga i zadavši nekoliko pitanja sobarici, što je pazila bolesnika, doktor se polagano vrati u gostinjsku sobu. Tamo već bješe mračno, te se Olga Ivanovna, stojeći pored prozora, vidjela tek kao silhueta.

— Da se zapali vatra? — upita Cvetkov.

Odgovora ne bi. Obad je nastavio letjeti i udarati o strop. Spolja nije dopirao ni glasak, kao da je čitav svijet zajedno s doktorom razmišljao i nije se usuđivao progovoriti. Olga Ivanovna više nije plakala, nego je kao i ranije u dubokome muku gledala cvjetnu gredicu. Kad joj Cvetkov priđe i kroz sumrak pogleda blijedo, bolju izmučeno lice, imala je takav izraz, kakav je ranije znao vidjeti za vrijeme nastupa najžešće, obeznanjujuće migrene.

— Nikolaju Trofimiču! — zovne ona. — Čujte, a da se sazove konzilijum?

— U redu, sazvat ću ga sutra.

Po doktorovu tonu lako se moglo prosuditi, da je slabo vjerovao u korisnost konzilijuma. Olga Ivanovna htjede da još nešto upita, ali je plač omete. Ona opet sakrije lice u zavjesu. U taj čas izvana posve jasno dopru zvuci orkestra, što je svirao na ljetovališnoj plesnoj ravni. Čule su se ne samo trube, već i violine i flaute.

— Ako pati, a zašto onda šuti? — upita Olga Ivanovna. — Cio dan ni glasa da pusti. Nikada se ne tuži niti plače. Znam, bog će nam uzeti toga jadnog dječaka, zato što ga nismo umjeli cijeniti. Kojeg li blaga!

Orkestar dovrši marš i trenutak kasnije zasvira veseo valcer za početak plesa.

— Gospode, ama zar se ničim više ne može pomoći? — procvili Olga Ivanovna. — Nikolaju! Ti si doktor i moraš znati, šta da se radi? Shvatite, da ja ne ću podnijeti taj gubitak. Ja to ne ću preživjeti.

Doktor, kako nije umio govoriti sa ženama kad plaču, uzdahne i tiho zakorača sobom. Prođe niz mučnih stanki, prekidanih plačem i pitanjima, što ničemu ne vode. Orkestar je već dospio odsvirati kadrilu, polku i opet kadrilu. Postade posve mračno. U susjednom je salonu sobarica upalila svjetiljku, a doktor još uvijek nije ispuštao šešir iz ruku i spremao se da nešto kaže. Olga Ivanovna nekoliko puta odlažaše k sinu, sjeđaše pored njega po pola sata i vraćaše se u go-

stinjsku sobu; neprestano je padala u plač i hroptanje. Vrijeme se mučno oteglo, — te se učinilo, da večer nema kraja.

U ponoć, kad orkestar odsvira kotiljon pa zamuknu, doktor se spremi da ode.

— Doći ću sutra, — reče, stišćući hladnu domaćičinu ruku. — I vi legnite spavati.

Obukavši u predsoblju kaput i uzevši u ruke štap, on postaja, promisli i vrati se u gostinjsku sobu.

— Ja ću, Olga, sutra doći, — ponovi on drhtavim glasom. — Čujete li?

Ona ne odgovori, i činilo se, od boli je izgubila dar govora. U kaputu i ne ispuštajući štapa iz ruku, Cvetkov sjedne pored nje te progovori tihim, nježnim polušapatom, nimalo pristalim njegovoj čvrstoj, teškoj pojavi:

— Olga! Uime vašeg bola, što ga dijelim... Sada, kad je laž grehota, preklinjem vas, da mi kažete istinu. Vi ste uvijek tvrdili, da je ovaj dječak moj sin. Je li to istina?

Olga Ivanovna je šutjela.

— Jedino sam prema vama u svom životu osjećao naklonost, — nastavi Cvetkov, — i vi možete sebi predočiti, koliko je duboko moje osjećanje bilo povrijeđeno lažju... Ali, molim vas, Olga, bar jednom u životu recite mi istinu... U ovakvim je trenucima nemoguće lagati... Recite, da Miša nije moj sin... Ja čekam.

— Vaš je.

Lice se Olge Ivanovne nije moglo vidjeti, ali u njenu glasu Cvetkovu se pričulo kolebanje. On uzdahne i podignu se.

— Čak i u ovakvim trenucima vi se usuđujete govoriti laž, — reče on svojim običnim glasom. — Vama ništa nije sveto. Čujte, shvatite me... U svom sam životu jedino prema vama osjećao naklonost. Jeste, bili ste poročni, pokvareni, ali osim vas ja u životu nikoga nisam volio. Ta mala ljubav sada, kad počinjem stariti, jeste jedina svijetla točka u mojim uspomenama. Zašto je vi pomračujete svojom laži. Čemu?

— Ja vas ne razumijem.

— O, bože moj! — vikne Cvetkov. — Lažete, vi posve dobro razumijete! — vikne on još jače i zakorača po sobi,

ljutito odmahujući štapom. — Ili ste zaboravili? Onda ću vam ja napomenuti. Očinska prava na toga dječaka jednakom mjerom dijele sa mnom i Petrov i advokat Kurovski, koji vam, isto tako kao i ja, do danas daju novac za odgoj sina! Jest, molim! Sve mi je to veoma dobro poznato! Ja praštam prošlu laž, nek ide s milim bogom, ali sada, kad ste ostarjeli, u ovim časovima, kada dječak umire, vaše me laganje guši. Koliko žalim, što ne umijem govoriti! Koliko žalim!

Cvetkov raširi kaput, i nastavljajući koračanje, reče:

— Ništavno žensko! Na nju ne djeluju čak ni ovakvi časovi! Ona i sad laže isto tako slobodno, kao i pred devet godina u restoranu »Ermitaž«! Boji se, ako mi otkrije istinu, da ću joj prestati davati novce! Ona misli, kad ne bi lagala, da ja ne bih volio toga dječaka. Lažete! To je nisko!

Cvetkov lupi štapom o pod i vikne:

— To je gadno! Otrcano, pokvareno stvorenje! Vas treba prezirati, i ja se moram stidjeti svoga osjećanja! Jest! Vaša mi laž svih ovih devet godina stoji u grlu, trpio sam je, ali sada je — dosta! Dosta!

Iz mračnoga kuta, gdje je sjedila Olga Ivanovna, začuje se plač. Cvetkov ušuti i prostenje. Nastane muk. Doktor polako pritegne kaput i stane tražiti šešir, što ga je, koračajući, ispustio.

Nađe šešir i zaputi se k mračnome kutu.

— Uvrijedio sam vas, — reče tihim, nježnim polušaptom. — Ali vas još jednom preklinjem, Olga. Recite mi istinu. Među nama ne smije stajati laž... Izgovorio sam, i vi sada znate, da Petrov i Kurovski nisu za mene tajna. Dakle, sad vam je lako, da kažete istinu.

Olga Ivanovna promisli, i primjetno se kolebajući, rekne:

— Nikolaju, ja ne lažem. Mišo je vaš.

— Bože moj, — zastenje Cvetkov, — onda ću vam reći još više: u mene je pohranjeno vaše pismo Petrovu, gdje ga vi nazivate Mišinim ocem. Olga, ja znam istinu, ali ja hoću da je čujem od vas! Čujete li? •

Olga Ivanovna ne odgovori i nastavi plakati. Pričekavši odgovor, Cvetkov slegne ramenima te izađe.

— Doći ću sutra, — vikne iz predsoblja.

Cijeloga je puta, sjedeći u svojoj kočiji, slijegao ramenima i mrmljao:

— Što mi je žao, da ne umijem govoriti! Nemam dara da ikoga uvjeravam u što. Očito, ona me ne shvaća, ako laže! Očito! Kako da joj objasnim? Kako?

SIRENA

Poslije jedne sjednice N-skoga okružnog suda suci se okupiše u vijećničkoj dvorani, da skinu svoje mundire, časak se odmore i odu kući na ručak. Predsjednik suda, vrlo naočit muškarac jakih zalisaka, budući da je u jednom maločas pretresanom predmetu ostao »pri zasebnom mišljenju«, sjedio je za stolom i žurio zapisati to svoje mišljenje. Rajonski mirovni sudac Milkin, mlad čovjek, izmučena, melankolična lica, na glasu kao filozof, nezadovoljan svojom okolinom i kao čovjek, koji traži svrhu života, stajaše do prozora i tužno gledaše napolje. Drugi rajonski sudac i jedan od počasnih članova suda već su bili otišli. Preostali počasni član suda, podbuo debeljko, koji je teško disao, i pomoćnik državnoga tužioca, mlad Nijemac s upalom lica, sjeđahu na malome divanu i čekahu, kad će predsjednik završiti pisanje, da odu zajedno na ručak. Pred njima je stajao tajnik suda Žilin, nizak čovjek sa zaliscima oko uši i sladunjava izraza na licu. Medeno se smiješeći i gledajući debeljka, on je govorio u po glasa:

— Svi mi sada želimo jesti, jer smo se zamorili i već su četiri sata, ali to, dušo moja, Grigorije Saviču, nije pravi tek. Pravi, vučji tek, kad bi, čini ti se, oca rođenoga izjeo, dođe samo poslije fizičkoga kretanja, na primjer, poslije lova s hrtovima, ili kad se izdrndaš na seljačkim kolima stotinjak vrsta bez predaha. A i mašta, molim, mnogo znači. Ako li, uzmimo, idete iz lova i želite s tekom ručati, onda nikada ne treba misliti o pametnim stvarima; sve pametno i učeno uvijek ubija tek. I sami izvolijevate znati, da su filozofi i učenjaci u pogledu jela posljednji ljudi i da gore od njih, oprostite, ne jedu čak ni svinje. Kad se ide kući, valja se pobrinuti, da se misli jedino na jelce i pilce. Jednom ja putem zatvorio oči i zamislio prasence s hrenom, tako da sam od teka u

histeriju pao. Dakle, molim, kad se dovezete u svoje dvorište, onda treba da vam istoga trenutka iz kuhinje zamiriše nečim, znate ovaj...

— Pečena guska zna tako fino mirisati, — reče počasni član suda, teško dišući.

— Ne govorite, dušo moja, Grigorije Saviču, patka ili šljuka mogu gusku za tri koplja nadmašiti. U guščjem mirisu i okusu nema nježnosti i delikatnosti. Najzamamnije miriše mladi luk, kad se, znate, počne pržiti, pa kad, shvaćate li, cvrči, gad jedan, da cijelom kućom ječi. Dakle, molim, ulazite vi u kuću, a ono stol već mora biti prostrt, pa kad sjednete, odmah ubrus pod bradu kao kravatu, te ne hiteći posegnete za bocom rakijice. Pa vi nju, rakijicu majku, ne nalijevate u čašicu, već u kakav pretpotopni djedovski srebrn pehar ili u kakvu trbušastu kupu s natpisom »ovoga se ni kaluđeri ne libe«, te ne ispijate od prve, nego najprije uzdahnete, protrljate ruke, ravnodušno pogledate u pod, onda, i opet ne hiteći, prinesete je, rakijicu bogme, k usnama i — istog vam trena iz želuca po cijelom tijelu zastruji...

Tajnik napravi na svom slatkom licu izraz blaženstva.

— Zastruji... — ponovi on, žmureći. — Tek što ste popili, odmah valja prigristi.

— Čujte, — reče predsjednik, dižući oči na tajnika, — govorite malo tiše! Ja zbog vas već drugi arak papira pokvarih.

— Ah, oprostite, molim lijepo, Petre Nikolajiču! Ja ću potiho, — reče tajnik i nastavi polušaptom: — Dakle, molim, i za prismok se, dušo moja, Grigorije Saviču, isto tako traži umijeće. Treba znati, što da se prigrize. Najbolji prismok, ako li želite znati, jeste haringa. Čim pojedete komadić s lukcem i gorušičinim umakom, a vi odmah, dok još osjećate iskre u trbuhu, zakusite malo ikre same, ili, ako li želite, s limunčićem, zatim obične rotkvice sa solju, zatim opet haringe, ali najbolje su, dragane moj, slane gljivice, kad ih nameko izrežu, kao ikru, pa, shvaćate li, s lukom, provansalskim uljem... poslastica i po! A pečeni manić — to je već tragedija, vrhunac uzvišenosti!

— M-jest... — potvrdi počasni sudac, stišćući oči. — Za prismok su isto tako dobri, ovaj... prženi vrganji.

— Jest, jest, jest... s lukom, znate, pa s lovorovim lišćem i svakojakim začinima. Otklopiš lonac, a iz njega para, miris gljiva... čak da ti suze navru koji put! Dakle, molim, čim iz kuhinje donesu pirog punjen ribom, odmah, bez oklijevanja, valja drugu popiti.

— Ivane Gurjiču! — plačnim će glasom predsjednik. — Zbog vas sam treći arak pokvario!

— Vrag bi ga znao, samo na jelo misli! — zagunđa filozof Milkin, napravivši prezirnu grimasu. — Zar osim gljiva i ribljih piroga nema drugih interesa u životu?

— Dakle, molit ću lijepo, prije piroga punjena ribom popiti, — nastavi tajnik poluglasno; on se već bio tako zanio, da, poput raspjevana slavuja, nije ništa čuo, do svoga vlastitoga glasa. — Pirog punjen ribom mora biti ukusan, bestidan, u svoj svojoj nagosti, toliko da sablažnjuje. Namiguješ mu, odrežeš takav mali zalogajić i prstima nad njim, evo ovako, zatitraš, sve od provale čuvstava. Počneš ga jesti, a s njega ti ulje, kao suze, mastan, sočan, s jajima, sitneži, lukom...

Tajnik prevrne očima i iskrivi usta od uha do uha. Počasni sudac prostenje, te, vjerojatno zamišljajući riblji pirog, zatitra prstima.

— Vrag mu ga znao, šta je to... zagunđa rajonski sudac, odlazeći prema drugom prozoru.

— Dva komada pojedeš, a treći za šči čuvaš, — nastavi tajnik nadahnuto. — Čim svršite s pirogom, odmah onda, da ne pokvarite teka, naredite da vam donesu šči... Ta kupusna juha mora da je topla, vrela. Ali je ipak najljepši, dragoviću moj, boršč od cikle na ukrajinski način sa suhim rebarcima i kobasama. Uz to ide vrhnje i svjež peršun s koprom. Isto su vam tako divni kiseli krastavci sa sitneži i mladim bubreščićima, a volite li juhe, najbolja od svih juha je ona, što se zaspe povrćem: mrkvom, šparglom, cvjetačom i svim drugim tome sličnim mudrolijama.

— Jest, predivna stvar... uzdahne predsjednik, skidajući oči s papira, ali se istog trena trgne i zavapi: Boga se bojali! Ovako ja do večeri ne napisah svoga zasebnog mišljenja! Četvrti arak već pokvarih!

— Ne ću, ne ću! Oprostite, molim! — ispričavao se tajnik i nastavio šaptom. — Čim ste dokusali boršč ili juhu,

odmah naređujte, da vam donesu ribu, dragane. Od nemuštih riba najbolji je — prženi karas u vrhnju; samo, da ne bi smrdio po mulju i da bi zadržao svoju tanahnost, valja ga živa pričuvati u mlijeku čitav dan i noć.

— A dobra je bogme i kečiga svijena u kolut, — reče počasni sudac, sklapajući oči, ali istog časa, na iznenađenje sviju, podskoči s mjesta, načini zvjersko lice te urlikne prema predsjedniku: — Petre Nikolajiču, hoćete li već jednom? Ja više ne mogu čekati! Ne mogu!

— Dajte mi da dovršim!

— E, onda ja odoh sam! Vrag vas odnio!

Debeljko odmahne rukom, dohvati šešir, pa i ne pozdravivši se, izjuri iz dvorane. Tajnik uzdahne, pa nagnuvši se k uhu zamjenika državnog tužioca, nastavi poluglasno:

— A dobar je i smuđ ili šaran s umakom od rajčica i gljivica. Ali od ribe se ne ćeš najesti, Stjepane Franciču, to je jelo prazno, glavno kod ručka nije riba, ni umaci, nego pečenje. Koju vi živinu najvećma obožavate?

Zamjenik državnog tužioca načini kiselo lice i reče s uzdahom:

— Na nesreću, ja ne mogu s vama suosjećati: imam želučani katar.

— Hajte molim vas, gospodine moj! Katar želuca izmisliše liječnici! Prije će biti da se ta bolest dobija od slobodoumlja i od oholosti. Vi se ne obazirite na to. Uzmimo, vama se ne će da jedete ili vam je mučno, a vi se ne obazirite i samo jedite. Ako li vam, recimo, ponude kao pečenje parić šljuka, pa primaknu li k tome još jarebicu, ili parić tustih prepelica, bogme ćete vi sve upale svijeta zaboraviti, poštena plemenitaška riječ. A pečena purica? Bijela, pa masna, pa sočna nekako, da znate, poput nimfe...

— Da, vjerojatno, to ide u tek, — reče tužilac, tugaljivo se smiješeći. — Puricu, molim lijepo, jeo bih i ja.

— Gospode, a patka? Ako čovjek uzme mladu patku, koja tek što je za prvih mrazeva leda primirisala, pa je ispeče u tavi zajedno s krumpirićima, pa da krumpirići budu sitno narezani, pa da prirumene, pa da upiju pačje masti, pa da...

Filozof Milkin načini zvjersko lice i, očito, htjede nešto reći, ali najedamput cmokne usnama, vjerojatno zamislivši

pečenu patku, pa, ne rekav ni riječi, povučen neznanom silom, pograbi šešir te istrča van.

— Jest, molim, jeo bih ja i patke... — uzdahne tužiočev pomoćnik.

Predsjednik ustane, prohoda te opet sjedne.

— Poslije pečenja čovjek se zasiti i zapadne u sladunjavu omamu, — nastavi tajnik. — U tom je trenutku i tijelu dobro i u duši ugodno. Da se zasladite, možete ispiti tri čašice prepečenice.

Predsjednik prostenja i precrta stranicu.

— Šesti arak već kvarim, — reče ljutito. — To je bestidno!

Pišite, samo vi pišite, dobrotvore naš! — prošapće tajnik. — Ne ću više! Tiho ću. Po duši vam velim, Stjepane Franciču, — nastavi on jedva čujnim šaptom, — domaća rukotvorna prepečenica bolja je negoli svi šampanjci svijeta. Poslije prve čašice svu vam dušu obuzme takva opojnost, takva začaranost, te vam se učini, da niste u naslonjaču kod svoje kuće, već negdje u Australiji, na nekakvu najmekšem noju...

— Ah, da se ide, Petre Nikolajiču! — reče tužilac, nestrpljivo udarivši nogom.

— Jest, molim vas lijepo, — nastavi tajnik. — Uz prepečenicu fino je cigaru zapaliti i dimne kolute otpuhivati, i tada vam u glavu nadolaze takve maštovite misli, kao da ste generalisimus, ili oženjeni prvom ljepoticom svijeta, i ta ljepotica kao da pliva čitav dan pred vašim prozorima u nekakvu bazenu sa zlatnim ribicama. Ona pliva, a vi njoj: — »Dušice, dođi da me poljubiš!«

— Petre Nikolajiču! — zastenje tužiočev pomoćnik.

— Jest, molim vas, — nastavi tajnik. — Ispušivši, skupite skute kućnog haljetka, pa hajdemo u posteljicu! Pa onda legnete na leđašca, trbušćem uvis, i uzmete novine u ruke. Kad se oči sklapaju i po cijelom tijelu zavlada drijemež, prijatno je čitati o politici: tamo, pogledaš, Austrija nešto zabrljala, tamo Francuska nekomu nije ugodila, tamo papa rimski iz inata nešto radi — čitaš, i prijatno ti.

Predsjednik podskoči, odbaci ustranu pero i objema rukama pograbi šešir. Pomoćnik državnog tužioca, zaboravivši na svoj želučani katar i premrijevši od nestrpljenja, također podskoči.

— Hajdemo! — vikne on.

— Petre Nikolajiču, a kako je vaše zasebno mišljenje? — uplaši se tajnik. — Kad ćete ga, dobrotvore naš, napisati? Pa vi morate u šest sati u grad otići!

Predsjednik mahne rukom i pojuri prema vratima. Pomoćnik tužioca također mahne rukom, i, pograbivši svoju torbu, nestane zajedno s predsjednikom. Tajnik uzdahne, prijekorno pogleda za njima i stane sabirati papire.

SVIRALA

Premoren zaparom guste jelove šume, sav u paučini i četinarskim iglicama, probijaše se s puškom k šumskoj ivici nadglednik s Dementjeva majura, Meliton Šiškin. Njegova Damka — križanac psa čuvarkuće i prepeličara — neobično mršava i bređa, podvijajući svoj mokar rep, motala se iza gospodara i svojski pazila, da se ne ubode u gubicu. Jutro bješe ružno, natmureno. S drveća, obavijena lakom maglom i s paprati curkom su curili krupni mlazevi, šumska vlaga odisaše oštrim vonjem gnjileži.

Sprijeda, gdje se gustiš završavao, stajahu breze, a kroz njihova stabla i granje vidjela se maglena daljina. Netko je iza breza svirao u rezbarenu pastirsku sviralu. Svirač nije prebirao više od pet-šest tonova, lijeno ih otezao, ne brinući se, da ih poveže u motiv, ali to nije smetalo, da se u njegovoj svirci oćuti nešto grubo i neobično otužno.

Kad se šuma prorijedila i jele već pomiješale s mladom brezom, Meliton spazi stado. Sapeti su se konji, krave i ovce vrzmali između džbunja, i pucketajući granjem, njuškali šumsku travu. Na ivici šume, oslonivši se o mokru brezu, stajaše starac pastir, mršav, poderana gunja i gologlav. Gledao je u zemlju, u nešto se zamislio i svirao u sviralu, očito nesvijesno.

— Zdrav bio, djede! Pomoz' bog! — pozdravi ga Meliton tankim, hrapavim glaskom, što nimalo nije pristajao njegovu golemome uzrastu i krupnom, mesnatom licu. — Bogme vješto mi ti u sviralu sviriš! Čije to stado paseš?

— Artamonovsko, — nevoljko odgovori pastir i gurne sviralu u njedra.

— Onda je i šuma artamonovska? — upita Meliton, ogledajući se. — Gle molim te, baš artamonovska . . . Dobrano sam bio zalutao. Lice sam izgreb'o, k'o da sam oro njime.

On sjedne na mokru zemlju te stane zavijati cigaretu u novinski papir.

Kao i njegov slabašni glasić, sve na tom čovjeku bješe sitno i ne pristajaše njegovoj visini, krupnoći i mesnatome licu: i smiješak, i očice, i dugmad, i kačketić, što se jedva držao na gojaznoj, ošišanoj glavi. Dok je govorio i smješkao se, na njegovu se izbrijanu podbulu licu osjećalo nešto ženskasto, plahovito i smjerno.

— Eh i ovoga mi vremena, ne daj bože! — reče on i kimne glavom. — Ljudi još ni ovsa ne podigoše, a kišica kao da se unajmila, bog bio s njom.

Pastir pogleda u nebo, odakle je sipala kiša, pogleda na šumu, na mokru nadglednikovu odjeću, zamisli se i ništa ne reče.

— Cijelo je ljeto bilo takvo... uzdahne Meliton. — Kud loše po seljaka, kud se i gospodi pokvario provod.

Pastir još jednom pogleda u nebo, promisli te reče zastajkujući, kao da žvače svaku riječ:

— Sve ovo na jedno vodi... Dobru se ne nadaj.

— A kako je ovdje kod vas? — upita Meliton, pripaljujući. — Nisi li na artamonovskom proplanku viđao tetrijeba s mladuncima?

Pastir ne odgovori odmah. On opet pogleda u nebo, naokolo, zamisli se, trepne očima... Vidjelo se, da je svojim riječima pridavao veliko značenje, i, da bi im povećao cijenu, nastojao ih je izgovarati otegnuto, nekako svečano. Izraz mu je lica bio starački oštar, dostojanstven, a kako mu nos bijaše poprijeko zahvaćen sedlastom udubinom i nosnice gledahu uvis, činilo se lukavo i podrugljivo.

— Ne, da pravo kažem, nisam ih viđao, — odgovori on. — Naš je lovac, Jeremka, pričao, k'o on da je o Ilinju kod Pustošja satjerao jedno jato, ali bit će da laže. Ptica je sad malo.

— Jest, brate, malo je... Posvuda ih je malo. Lov ti je, ako pravo uzmeš, kukavan i ne isplati se. Divljači uopće nema, a kad je i nađeš, nemaš čime ruke kaljati — ni izrasla još nije! Sve neka sitnež, da je bogu plakat i pogledati je.

Meliton se nasmiješi i odmahne rukom.

— Na ovom ti se svijetu takve stvari dešavaju, da je naprosto smiješno, pa eto ti! Ptica ti u današnje vrijeme ni

na što nije nalik, kasno sjeda na jaja, a ima ih i takvih, da još o Petrovdanu ne ustaju s jaja. Jest bogami!

— Sve to na jedno vodi, — reče pastir, dižući lice uvis. Lanjske je godine malo divljači bilo, ove godine jošte manje, a za pet je godina, čeknide malo, uopće ne će biti. Kako se meni čini, zamalo ne samo da ne će biti divljači, nego ni ptice ne će ostati.

— Jest, — potvrdi Meliton, malo promislivši. — Istina je, što veliš.

Pastir se gorko osmijehnu te zakima glavom.

— Čudo jedno! — reče. — I kamo se sve to samo djelo? Pred dvadeset godina, sjećam se, bilo je tu i gusaka, i ždralova, i pataka, i tetrijeba — sva sila! Znalo je biti, stušte se gospoda u lov, pa samo čuješ: dum-dum-dum! dum-dum-dum! Šljukama, divljim guskama i dropljama nije bilo kraja, a sitnih plovki i barskih ptica jednako k'o čvoraka ili, recimo, vrabaca — bilo da im ni broja ne znaš! I kamo se sve to samo djelo? Nema ti ptice ni za lijek. Zatoriše se i orlovi, i sokolovi, i sove... A manje ti je i svakoga drugog zvjerinja. Danas ti se, brate, vuk i lisica broje u nekakvu divljač, a ne kao prije medvjed i lasica. A prije ti je bogme čak i jelena bilo! Četrdeset godina pratim ja božja djela i tako ti dokučujem, da sve ovo na jedno vodi...

— Na što?

— Na zlo, momče. To će reći, na smak svijeta... Dođe vrijeme božjem svijetu da se zatori.

Starac natakne kačket te se zagleda u nebo.

— Šteta! — uzdahne on pošto malo razmisli. — I te kakva šteta! Ono, naravno, takva je volja božja, nije po nama svijet stvoren, a svejedno, brajane moj, šteta je. Kad jedno drvo usahne, ili uzmimo na priliku, krava jedna ugine, sažaljenje te uhvati, a kako ćeš, dobri čovječe, tek gledati, kad se sav svijet zatire? Kolika li blaga, Kriste bože! I sunce, i nebo, i šume, i rijeke, i zemaljska stvorenja — ta sve je to stvoreno, postavljeno i udešeno jedno spram drugoga. Sve je na svoju mjeru svedeno i svoje mjesto ima. I sve to valja da se pomalo zatire!

Pastirevim licem plinu tužan osmijeh i zaigraše mu očni kapci.

— Ti veliš — smak je svijetu... — reče Meliton, razmišljajući. — Možda i jest skoro konac svijeta, samo ne treba po pticama suditi. Teško da bi ptice mogle biti znamenje.

— Nisu samo ptice, — pastir će. — I zvijeri isto tako, i stoka, i pčele, i ribe... Ne vjeruješ li meni, upitaj stare ljude; svi će ti reći, da riba danas nije onakva, kakva je nekoć bila. I po morima, i po jezerima, i u rijekama ribe su sve manje te manje. U našoj Peščanki, pamtim, štuka se od aršina lovila, a bilo je i jesetre, i morune, i klenova, i u svakoj si ribi imao šta da vidiš, a danas ako i mrenčića ili grgečića od četvrt kila uloviš, zahvali bogu. Čak ni jorša[1] pravog nema. S godine u godinu sve je gore i gore, a čeknide još malo, i ribe uopće ne će biti. A uzmimo sada rijeke... I rijeke ti, bogme, presahnjuju!

— Istina je, da presahnjuju.

— E baš to ti je ono. S godine u godinu sve su pliće i pliće, i brate ti moj, nema već onih virova kao nekoć. Eto vidiš li ono grmlje? — upita starac, pokazujući ustranu. — Iza njega je staro riječno korito, zavodje se zove; dok mi još otac bio živ, Peščanka je onuda tekla, a vidide sad, kuda su je đavoli okrenuli! Mijenja korito, i pazide samo, izmjenjivat će se dotle, dok posve ne presuši. Iza Kurgasova nekoć bijahu močvare i ribnjaci, a gdje su ti oni danas? A gdje su oni pusti potoci? U nas je evo ovom istom šumom potok tekao, i to kakav potok, da su seljaci u njemu vrše nastavljali i štuke lovili, divlja patka pored njega zimovala, a danas u njemu ni za povodnja ne bude vode. Tako ti je to, brate, kud god oko baciš, svuda je loše. Svuda!

Nasta tajac. Meliton se zamislio i uperio oči u jednu točku. Htjede da se spomene bar jednoga mjesta u prirodi, da ga nije dirnula propast, što sve zahvaća. Kroz maglu i kose kišne pruge, kao kroz mutno staklo, promakoše svijetle pjege, ali se istog časa ugasiše — to se sunce, što se rađalo, nastojalo probiti kroz oblake i zirnuti na zemlju.

— Pa i šume isto tako... — promrmlja Meliton.

— I šume isto... — ponovi pastir. — I sijeku ih, i zapaljuju se, i suše, a novo ne raste. Što i poraste, odmah ga posijeku; danas niknulo, a sutra, gledaj samo, već ga ljudi

[1] lat. Acerina cernua, sitnija riba, koja živi u sjevernim vodama.

posjekoše — i tako bez kraja i konca, dok ništa ne ostane. Ja ti, dobri čovječe, otkako je došla sloboda[1], čuvam općinsko blago, prije slobode sam isto bio pastir u gospode, napasao sam stado na ovom istom mjestu, i otkako živim, ne sjećam se toga dana u godini, da me ovdje nije bilo. I sve vrijeme božja ja djela pratim. Nagledao sam se ja, brate, svega i svačega u svom vijeku i tako sada dokučujem, da je sve rastinje u propast okrenulo. Uzmi eto raž, ovas, cvijetak kakav, ako hoćeš, sve to na jedno vodi.

— Zato je narod postao bolji, — primijeti nadglednik.

— Po čemu to bolji?

— Pametniji je.

— Pametniji je, pametniji, istina, momče, ama koje koristi od toga? Koja vajda ljudima od pameti, kad je propast tu? Propadati se može i bez ikakve pameti. Šta će lovcu pamet, ako divljači nema? Ja ovako sudim, da je bog čovjeku pamet dao, a snagu mu uzeo. Slab je narod postao, čudo jedno koliko je slab. Uzmimo mene za primjer... Ne vrijedim ništa, u cijelom sam selu posljednji mužik, a ipak, momče, snaga je tu. Evo pogledaj samo, ušao sam u sedamdesetu, a dandanas još pasem stada, a još i noću čuvam za dvogrivenjak[2] te oka ne stisnem, niti nazebem; sin mi je pametniji od mene, a postavi ga mjesto mene, sutra će već dodatak tražiti ili će poći da se liječi. Tako ti je to! Ja ti osim krušca ništa ne trošim, jer se kaže — kruh naš svagdanji daj nam danas, ni otac mi osim kruha ništa nije jeo, ni djed, a današnjemu seljaku ti daj čaja, te votke, te kolača, te da mu je spavati od zore do zore, te liječiti se, i svake druge lagode.

— To je istina, — potvrdi Meliton. — Danas ti seljak nije ni za što.

— Nema zašto da se grijeh taji, postajemo gori iz godine u godinu. Uzmimo sada prosuđivati gospodu, oni su ti još više popustili od seljaka. Današnji je gospodin sve nadmašio, zna toliko toga, što i ne treba znati, a koja korist? Kad ga pogledaš sažaljenje te uhvati... Mršav, bolećiv, poput kakva Madžara ili Francuza, niti dostojanstvenosti na njemu, niti naočitosti — jedino je još po imenu gospodin. Nema ti on

[1] Misli se na 1861., kada je carskim manifestom formalno ukinuto t. zv. »kreposno pravo«.

[2] dvadeset kopjejki — op. prev.

niti sažaljenja nad kim, nit' službuje gdje, nit' posao kakav vodi, a ne ćeš ni razabrati, šta mu treba. Ili ti s udicom sjedi i ribice peca, ili ti leži trbuhom uvis i knjigu kakvu čita, ili se međ' seljacima vrti i svakojake riječi govori, a oni gladniji, svi se dadoše u pisare. Tako ti žive ni za što, i ne pada im na pamet, da se kakva poštena posla late. Prijašnja su gospoda na pō bili generali, a današnja — luk i voda!

— Jako su osiromašili, — reče Meliton.

— Zato i jesu osiromašili, što im je bog snagu uzeo. Protiv boga ne možeš.

Meliton se opet zagleda u jednu točku. Pošto je malo promislio, uzdahne, kao što uzdišu ozbiljni, promišljeni ljudi, odmahne glavom te rekne:

— A sve to zbog čega? Griješimo mnogo, boga smo zaboravili ... i takvo je, dakle, vrijeme nadošlo, da svemu bude kraj. I to valja reći, da ovome svijetu nije dovijeka vjekovati — skončat će jednom.

Pastir uzdahne, i, kao da želi prekinuti neugodan razgovor, ode od breze i stane prebrojavati očima krave.

— He-he-hej! — zaviče. — He-he-hej! Ne bilo vas dabogda! Kud ste zašle, vražje ne bile! Eha-a-a!

On se namrgodi i pođe u šikaru da sakuplja stado. Meliton se digne i tiho zakorači ivicom šume. Gledao je pred noge i mislio, još neprekidno tražeći da se spomene bilo čega, što još nije dirnula smrt. Kosim kišnim prugama opet promakoše svijetle pjege; kliznuše šumskim vršcima te ugasnuše u mokru lišću! Damka je našla pod grmljem ježa, te želeći privući na nj gospodarevu pažnju, stane otegnuto lajati.

— Je l' bilo kod vas kad pomrčine ili nije? — vikne iza grmlja pastir.

— Bilo je! — odgovori Meliton.

— Tako, dakle. Posvuda se narod tuži, da je bilo. To znači, brajane ti moj, da je i na nebu zbrka neka! Nije to zaludu ... He-he-hej! Hej!

Pošto je stjerao stado na ivicu šume, pastir se nasloni o brezu, pogleda u nebo, ne žureći se izvuče iz njedara sviralu te zasvira. Kao i ranije svirao je mahinalno i nije prebirao više od pet-šest tonova; kao da mu je svirala po prvi put dopala rūkū, zvuci su iz nje izlijetali nekako neodlučno,

zbrkano, ne slijevajući se u motiv, ali se Melitonu, dok je razmišljao o pogibiji svijeta, u svirci učini nešto vrlo otužno i odbojno, što on radije ne bi slušao. Najviši piskutljivi tonovi, što su podrhtavali i prekidali se, činilo se, neutješno su plakali, baš kao da svirala bijaše bolna i uplašena, a najniži tonovi nekako su podsjećali na maglu, sjetno drveće, sivo nebo. Takva muzika bijaše u skladu i s vremenom, i sa starcem, i s njegovim pričanjem.

Melitonu se prohtije, da se komu požali. Priđe k starcu, i gledajući njegovo tužno, podsmješljivo lice i sviralu, zamrmori:

— I živjeti postade gore, djede. Nikako se ne može živjeti. Nerodica, bijeda ... te sve neki pomori, bolesti ... Prevladala neimaština.

Podbulo nadglednikovo lice porumenje i poprimi tugaljiv, ženski izraz. On počne micati prstima, kao da traži riječi, da iskaže svoje nejasno osjećanje, te nastavi:

— Osmoro djece, žena ... i mati je još živa, a plaća sve u svemu deset rubalja na mjesec za sav trošak. Od bijede mi se žena povampirila ... a ja se znam napiti. Inače sam čovjek razborit, ozbiljan, škole imam. Valjalo bi da kod kuće sjedim, u miru, a ja sam ti cio dan, poput psa, s puškom, zbog toga ništa ne mogu: omrzla mi kuća!

Osjećajući, da mu jezik mrmlja sve samo ne ono, što mu se htjelo iskazati, nadglednik odmahne rukom te će s gorčinom:

— Ako li je svijetu propadati, nek propadne što prije! Nema se zašto skanjivati i ljude džabe mučiti ...

Starac skine sviralu s usta, i zaškiljivši jednim okom, zagleda joj u malen otvor. Lice mu bilo otužno, i prekriveno krupnim kapljama kao suzama. Nasmiješi se i reče:

— Šteta, brajane moj! I te kakva šteta! Zemlja, šuma, nebo ... svakolika zemaljska stvorenja — ta sve je to stvoreno, udešeno, u svemu postoji neki smisao. Propade sve to ni za što. A najvećma je ljudi šteta.

Približujući se ivici šume, kiša jako zašumori. Meliton pogleda prema šumi, zakopča se do vrata te reče:

— Odoh u selo. Zbogom, djede. Kako ti je ono ime?

— Luka Bijedni.

— Pa zbogom, Luka! Hvala na lijepoj riječi. Damka, ovuda!

Oprostivši se s pastirom, Meliton odgega ivicom šume, a zatim dolje livadom, što je polako prelazila u močvaru. Pod nogama mu šljapkala voda, a orudjela šaš, jednako još zelena, i sočna, prigibala se k zemlji, kao da se boji, da je ne izgaze nogama. Za močvarom, na obali Peščanke, o kojoj govoraše djed, stajale su vrbe, a za vrbama se u magli plavila vlastelinska sušnica. Osjećala se blizina onoga nevoljnoga, neminovnog vremena, kad polja postaju tamna, zemlja blatna i hladna i kad se žalosna vrba čini još žalosnijom i po deblu joj klize suze, i jedino ždralovi izmiču općoj bijedi, samo i oni, bojažljivo uznemiruju sjetnu prirodu izražavanjem svoje sreće, ispunjavajući podneblje otužnom, žalostivom pjesmom.

Meliton se gegao k rijeci i slušao, kako pozadi njega malo po malo zamiru zvuci svirale. On je još uvijek htio da se potuži. Bolno se ogledao oko sebe i postalo mu nepodnosivo žao i neba, i zemlje, i sunca, i šume, i njegove Damke, a kad se najviši sviralin ton otegnuto razlegao zrakom i zadrhtao, poput glasa u čovjeka kad plače, neizmjerno se ogorčio i uvredio zbog nereda, što se opažao u prirodi.

Visoka nota zadrhti, prekine se, i svirala umukne.

OSVETNIK

Fjodor Fjodorovič Sigajev ubrzo poslije toga, kako je zatekao svoju ženu na licu mjesta u preljubu, stajaše u oružničkoj radnji Šmuks i Co. te biraše za se prikladan revolver. Lice mu izražavalo gnjev, jad i neumitnu odlučnost.

»Znam, šta mi je činiti... — mislio je. Porodični su temelji izvrgnuti ruglu, čast zgažena u blatu, porok likuje, te stoga, kao građanin i čestit čovjek, ja moram istupiti kao osvetnik. Prvo ću ubiti nju i ljubavnika, a zatim sebe...«

On još nije bio izabrao revolver i nikoga još nije ubio, ali je njegova mašta već ocrtavala tri okrvavljena trupla, smrskane lubanje, prosut mozak, metež, gomilu znatiželjnika, obdukciju... Sa zluradošću ojađena čovjeka on je zamišljao užas rodbine i svijeta, samrtnički hropac nevjernice i u mislima već čitao novinske uvodnike, kako raspravljaju o nagrizanju porodičnih temelja.

Trgovački pomoćnik u radnji — pokretljiva, francuzasta pojava s trbušcem i u bijelu prsluku — podastirao je pred njega revolvere, i uslužno se smješkajući, pocupkujući na nogama, govorio:

— Ja bih vam, msje[1], preporučio evo ovaj divni revolver. Sistem Smith i Vesson. Posljednja riječ nauke o vatrenom oružju. Trokratnoga djelovanja, s ekstraktorom, gađa na šesto koraka, izravnoga pogotka. Upozoravam vas, msje, na čistoću izradbe. Najmoderniji sistem, msje... Na dan prodamo na desetke za razbojnike, vukove i ljubavnike. Vrlo točan i snažan pogodak, gađa na velike daljine i ubija odjednom ženu i ljubavnika. Što se samoubica tiče, tu ja, msje, ne poznajem boljega sistema...

---

[1] franc. monsieur = gospodin; — op. prev.

Pomoćnik je natezao i skidao obarač, puhao kroz cijev, nišanio i pravio se, da drhti od ushita. Gledajući na njegovo ushićeno lice, moglo se pomisliti, da bi on sam sebi vrlo rado prosvirao kuršum kroz čelo, kad bi samo stekao revolver tako divna sistema, kao što je Smith i Vesson.

— A koja mu je cijena? — upita Sigajev.

— Četrdeset i pet rubalja, msje.

— Hm!... Za mene je to skupo!

— E onda ću vam, msje, iznijeti drugi sistem, jeftiniji. Evo, ako izvolite pogledati? Imamo velik izbor, cijene različite... Naprimjer, ovaj revolver sistema Lefoché stoji samo osamnaest rubalja, ali... (pomoćnik se prezirno namršti)... ali, msje, to je već zastario sistem. Njega danas kupuju samo pametni proleteri i psihopatkinje. Ustrijeliti sebe ili ubiti ženu sistemom Lefoché smatra se danas znakom lošeg bontona. Bonton priznaje samo Smitha i Vessona.

— Meni nije od potrebe niti sebe da ustrijelim, niti da ubijem koga, — mrgodno slaga Sigajev. — Ja to kupujem prosto radi ljetnikovca... da plašim lopove...

— Nas se to ne tiče, radi čega vi kupujete, — nasmiješi se pomoćnik, skromno obarajući pogled. — Kad bismo se mi uvijek raspitivali za razloge, onda bi nam, msje, valjalo zatvoriti radnju. Za strašenje lopova Lefoché nije prikladan, msje, jer on izaziva slab, potmuo zvuk, već bih vam predložio običan Mortimerov pištoljić s kapslama, tako zvani dvobojski...

»A ne bi li trebalo da ga izazovem na dvoboj? — sine kroz Sigajevljevu glavu. — A ne, bila bi to velika čast... Takvi se skotovi ubijaju kao psi...«

Pomoćnik je, graciozno se vrteći, sitna koraka, ne prestajući se smješkati i brbljati, razastro preda nj čitavu hrpu revolvera. Najprivlačniji i najsolidniji činjaše se Smith i Vesson. Sigajev uzme u ruke jedan revolver toga sistema, tupo se zagleda u nj i uroni u razmišljanje. Mašta mu je ocrtavala, kako razmrskava lubanje, kako krv poput rijeke teče po ćilimu i parketu, kako trza nogom umiruća nevjernica... Ali za njegovu razljućenu dušu sve to bijaše premalo. Krvavi prizori, zapomaganje i užas nisu ga zadovoljavali... Valjalo je smisliti štogod strašnije.

»Evo šta, ubit ću njega i sebe, — misli on, — a nju ću ostaviti da živi. Nek vene od grižnje savjesti i prezira svoje okoline. To je za nervoznu prirodu poput njezine, neuporedivo gore od smrti...«

I on sebi predoči svoj pogreb: on, ojađen, leži u lijesu, blaga smiješka na ustima, a ona, blijeda, ispaćena grižnjom savjesti, ide za lijesom poput Niobe[1] i ne zna, kamo da se skrije od ubitačnih prezirnih pogleda, što joj dobacuje uskomešana svjetina...

— Vidim ja, msje, da vam se sviđa Smith i Vesson, — prekine pomoćnik njegovo maštanje. — Ako vam se čini skup, samo izvolite, spustit ću vam pet rubalja... Uostalom, imamo mi i drugih sistema, jeftinijih.

Francuzasta se pojava graciozno okrene te dohvati s police još tuce futrola s revolverima.

— Evo, msje, cijena je trideset rubalja. Ovo nije skupo, to više, što je tečaj novca strašno opao, a carinske se dažbine, msje, povećavaju svaki čas. Msje, kunem se bogom, ja sam konzervativac, ali i ja već počinjem roptati! Molim vas lijepo, tečaj novca i carinske tarife dovele su dotle, da danas oružje mogu nabavljati samo bogataši! Sirotinji preostaje samo tulsko oružje i fosforne šibice, a tulsko oružje — to je nevolja. Gađaš iz tulskoga revolvera u ženu, a pogodiš sebe u lopaticu...

Sigajev se najednom uvrijedi i ražalosti, što će biti mrtav i ne će vidjeti nevjerničine patnje. Osveta je tek onda slatka, kad imaš mogućnosti vidjeti i opipati njene plodove, a koja korist, ako on bude ležao u grobu i ničega ne bude bio svijestan.

»Ne bi li valjalo, da ovako učinim, — razmišljaše on. — Ubit ću njega, postajat ću zatim na pogrebu, malo razgledati, a poslije pogreba ubit ću sebe... Nego, mene će prije pogreba uhapsiti i oduzeti mi oružje... Onda ovako: ubit ću njega, ona će ostati među živima, ja... ja da se još na vrijeme ne ubijam, već da pođem u haps. Ubiti sebe još ću uvijek stići. Zatvor je po tome dobar, što ću u prethodnoj istrazi imati mogućnost razotkriti pred vlastima i javnošću svu niskost njena vladanja. Ubijem li ja sebe, ona će možda,

---

[1] Nioba = osoba iz grčke mitologije; od boli za izgubljenom djecom pretvorila se u stijenu. — Op. prev.

njoj svojstvenom lažljivošću i bezočnošću, za sve okriviti mene, te će javnost opravdati njen postupak, i možda se izrugivati meni; ako li pak ostanem živ, onda...«

Za trenutak je opet mislio:

»Jest, ako ubijem sebe, onda će možda mene okriviti i posumnjati, da sam slabić... A k tome još, zbog čega sebe da ubijam? To je prvo. Drugo i drugo, ustrijeliti se — znači biti kukavica. Onda ovako: ubit ću njega, nju ću ostaviti na životu, a sam ću se prijaviti sudu. Meni će suditi, a ona će figurirati u svojstvu svjedokinje... Zamišljam njenu zbunjenost, njenu sramotu, kad je bude propitkivao moj branilac. Simpatije suda, svijeta i štampe bit će naravno na mojoj strani...«

On je razmišljao, a trgovački je pomoćnik redao pred njim robu i smatrao svojom dužnošću zabavljati kupca.

— Evo vam nov engleski sistem, tek nedavno dobiven, — brbljao je. — Ali upozoravam, msje, da svi ti sistemi blijede pred Smithom i Vessonom. Prije nekoliko dana — vi ste to vjerojatno već čitali — jedan je oficir nabavio kod nas revolver sistema Smith i Vesson. Ispalio je u ljubavnika i — šta mislite? — Kugla je prošla skroz naskroz, probila zatim bronzanu svjetiljku, onda klavir, a od klavira rikošetom ubila sobnog psića i ranila ženu. Učinak je sjajan i služi na čast našoj firmi. Oficir je sada uhapšen... Njega će, naravno, okriviti, poslati na robijaške radove! Prvo i prvo, mi još imamo odveć zastarjelo zakonodavstvo; a drugo, msje, sud je uvijek na ljubavnikovoj strani. Zašto? Vrlo jednostavno, msje! I suci, i porotnici, i tužilac, i branilac i sami žive s tuđim ženama, te će njima biti lakše, bude li u Rusiji jedan muž manje. Javnosti bi bilo drago, kad bi vlast protjerala sve muževe na Sahalin. O, msje, vi ne znate, kakvo negodovanje podiže u meni današnja moralna iskvarenost! Ljubiti tuđe žene danas je tako opće prihvaćena stvar, kao pušiti tuđe cigarete i čitati tuđe knjige. S godine u godinu naš utržak biva sve gori i gori, — to ne znači, da ljubavnika biva sve manje, nego znači, da se muževi mire sa svojim stanjem to da se boje suda i robije.

Pomoćnik se ogleda i zašapće:

— A tko je kriv, msje? Vlast!

»Ići na Sahalin zbog ne znam kakve svinje isto tako nije razumno, — razmišljaše Sigajev. — Ako odem na robiju, to će samo dati ženi mogućnost da se preuda i da nabije rogove drugome mužu. Ona će likovati... Onda ovako: *nju* ću ostaviti na životu, sebe ne ću da ubijem, *njega*... ni njega ne ću ubiti. Valja smisliti štogod pametnije i osjetljivije. Kaznit ću ih prezirom i podići ću skandaloznu brakorazvodnu parnicu...«

— Evo, msje, još jedan nov sistem, — reče pomoćnik, dohvaćajući s police novo tuce. — Upozoravam vas na originalan mehanizam za okidanje...

Sigajevu, poslije njegove odluke, revolver više nije bio potreban, a trgovački pomoćnik, međutim, sve više i više padajući u zanos, ne prestajaše iznositi preda nj svoju robu. Ojađenome mužu posta neprijatno, što se pomoćnik zalud oko njega mučio, zalud se zanosio, smješkao, gubio vrijeme...

— Dobro, kad je tako... — promrsi on, — navratit ću poslije, ili... ili ću poslati koga.

On nije vidio izraz pomoćnikova lica, ali da bi makar malo ublažio neugodnost, osjeti prijeku potrebu da štogod kupi. Ali šta da kupi? On premjeri okom zidove radnje, odabirući štogod jeftinije te ustavi svoj pogled na zelenoj mreži, što je visjela pored vrata.

— Ono tamo... a šta je ono? — upita on.

— To je mreža za lov na prepelice.

— A šta stoji?

— Osam rubalja, msje.

— Zamotajte mi...

Ojađeni muž plati osam rubalja, uzme mrežu, te osjećajući se još ojađenijim, izađe iz radnje.

POŠTA

Bješe tri sata po ponoći. Poštar, već posve spreman za put, u službenoj kapi, šinjelu i sa zarđalom sabljom u rukama, stajaše do vrata i čekaše, da kočijaši dovrše utovar pošte na tek pristiglu trojku. Pospani je službenik sjedio za svojim stolom, nalik na tezgu, nešto pisao u formulare i govorio:

— Moj nećak student moli sada za dopuštenje, da se odveze na stanicu. Dajder ti, Ignatjeve, stavi ga sa sobom na trojku i povezi. Ono, jest da nije dopušteno civile s poštom voziti, ama šta da mu sad radiš! Čemu da za nj unajmljujem konje, kad je bolje, da se zabadava poveze.

— Gotovo! — začuje se povik s dvorišta.

— Pa hajd' zbogom pošao, — reče poštanski službenik. — Koji kočijaš ide?

— Semjon Glazov.

— Hodi da potpišeš.

Poštar se potpisa i ode. Pored ulaza u poštu crnjela se trojka. Konji su stajali nepomično, samo se jedan pripregnjak nemirno premještao s noge na nogu i tresao glavom, da je koji put zveknulo zvonce. Poštanska kola s paketima bjehu kao tamna mrlja, oko njih su se lijeno micale dvije sjene: student s kovčegom u rukama i kočijaš. Kočijaš je pušio kratku lulu; lulin je plamečak promicao kroz pomrčinu, gasnuo i sjevkao; u jedan hip on bi osvijetlio čas djelić rukava, čas snažne brkove pod velikim, bakarno-crvenim nosom, čas oštre, jake obrve.

Poštar prijeđe rukama po paketima, metne na njih sablju i skoči na kola. Student se neodlučno popne za njim, pa gurnuvši ga nehotice laktom, reče ponizno i uljudno: »Oprostite!« Lula je ugasla. Iz pošte izađe službenik, ovakav, kakav se zatekao, samo u prsluku i papučama; stišćući se od noćne vlage i kašljucajući, obiđe kola i reče:

— E pa zbogom! Pozdravi, Mihajlo, mater! Sve pozdravi. A ti, Ignatjeve, ne zaboravi predati paket Bistrecovu... Tjeraj!

— Pozdravi! — ponovi službenik.

Zvonce zvekom saopći nešto praporcima, praporci mu umiljato odgovoriše. Kola zacviliše, krenuše, zvonce kao da proplaka, praporci kao da se nasmijaše. Pridigavši se, kočijaš dvaput ošine po nemirnom pripreżnjaku, i trojka gluho zatandrče prašnjavim putem. Gradić je spavao. S obje strane široke ulice tamnjele se kuće i drveće, i nije se moglo vidjeti ni tračka svijetla. Nebom su se, posijanim zvijezdama, tu i tamo otezali uski oblaci, a tamo, gdje se domalo moralo početi razdanjivati, stajaše uzak mjesečev srp; ali ni zvijezde, a bilo ih je mnogo, ni polumjesec, što se činio bijel, nisu osvjetljavali noćnu tamu. Bilo je hladno, vlažno i mirisalo na jesen.

Student, smatrajući dužnom pristojnošću ljubazno prozboriti s čovjekom, koji nije odbio da ga uzme sa sobom, započe:

— Ljeti je u ovo doba već svijetlo, a sada se čak ni zora jošte ne osjeća. Prođe ljeto.

Student pogleda u nebo pa nastavi:

— Čak se i po nebu vidi, da je već jesen. Pogledajte udesno. Vidite li tri zvijezde, što stoje zaredom u jednom pravcu? To je Orionovo sazvježđe, koje se na našoj polutki pojavljuje samo u rujnu.

Uguravši ruke u rukave i do uši se zavukavši u ovratnik svoje kabanice, poštar se ne pomače niti pogleda u nebo. Očito, Orionovo ga sazvježđe nije zanimalo. On je navikao da vidi zvijezde i, vjerojatno su mu već odavno dozlogrdjele. Student malo zašuti, pa će:

— Hladno! Vrijeme je već, da se razdani. Je li vama poznato, u koliko sati izlazi sunce?

— Šta?

— U koliko sati sada izlazi sunce?

— U šest! — odgovori kočijaš.

Trojka izađe iz gradića. Sad su se već s obiju strana mogle vidjeti samo pletene ograde bašča i usamljene bijele vrbe, dok je naprijed sve zastirala magla. Ovdje na čistini polumjesec se činio većim, a zvijezde su sjale jarče. Ali evo

zapljusnu vlaga; poštar se dublje uvuče u ovratnik, a student osjeti, kako neugodna hladnoća promiče prvo oko nogu, zatim preko paketa, ruku, lica. Trojka pođe tiše; zvonce zamrije, kao da je i ono ozeblo. Začuo se pljusak vode, a pod konjskim nogama i oko točkova zaskakutaše zvijezde, što su se odražavale u vodi.

A za desetak minuta posta tako tamno, da već ne mogoše vidjeti ni zvijezda, ni polumjeseca. To trojka ulažaše u šumu. Bodljikaste jelove grane neprestano su šibale studenta po kapi, a paučina mu sjedala na lice. Točkovi i kopita kloparahu po žilju, a kola teturahu kao pijana.

— Vozi po putu! — reče ljutito poštar. — Šta voziš po rubu? Sav su mi gubac grane rasjekle! Drž' više desno!

Ali tu umalo ne dođe do nesreće. Kola najednom odskočiše, kao da ih je presjekao grč, zadrhtaše i uz tresak snažno se naginjući sad udesno, sad ulijevo, strašnom se brzinom nadaše preko šumskog čistaca. Konji su se bili nečega uplašili pa jurnuli.

— Tpruuu! Tpruuu! — uplašeno poviče kočijaš. — Tpruuu . . . vrazi!

Student, sve odskakujući, da sačuva ravnotežu i ne odleti s kola, nagnuo se naprijed i stao tražiti, za što da se uhvati, ali paketi u kožnatim torbama bjehu skliski, a i sam je kočijaš, kome se student bio uhvatio za pojas, podskakivao; svaki časak samo što se ne sruši. Kroz buku točkova i tresak kola začulo se, kako je, sletjevši, sablja zveknula o zemlju, zatim, malo potom, nešto dvaput potmulo udari iza kola.

— Tpruuu! — prodornim glasom vikaše kočijaš, ugibajući se nazad. — Stoj!

Student pade licem na sjedište i lupi se u čelo, ali u taj ga mah nešto pretegnu nazad, zabaci, te on snažno udari leđima o zadnji dio kola. »Padam!« — sinu mu kroz glavu, ali u taj tren trojka izletje iz šume na čistinu, naglo skrenu udesno, i zatutnjavši po drvenom mostu, ustavi se kao ukopana, a od tog se iznenadnog zastanka student opet povrati naprijed.

I kočijaš i student — oba se bijahu zadihala. Poštara nije bilo u kolima. On je izletio zajedno sa sabljom, studentovim kovčegom i jednim paketom.

— Stoj, gade! Sto-oj! — začuje se iz šume njegova vika. — Svinjo prokleta! — vikao je, jureći prema kolima, a u njegovu se uplakanom glasu ćutio bol i gnjev. — Krep'o dabogda! — vikne on, skočivši do kočijaša i zamahujući na njega šakom.

— Da te bog sačuva! — mrmljaše kočijaš glasom punim krivice, popravljajući nešto oko konjskih žvala. — I to sve zbog onog vražjeg pripreżnjaka! Mlad je, proklet da je, tek je nedjelja dana, kako je u zaprezi. Dobro ide, samo kad mu dođe nizbrdica — jao i pomagaj. Triput da ga odalamim po njušci, opet ne bi prestao da se izobješćuje... Sto-oj! Eh, vraže jedan!

Dok je kočijaš dovodio u red konje i tražio putem kovčeg, paket i sablju, poštar ga je uplakanim, od jada piskavim glasom nastavio obasipati pogrdama. Napravivši red, kočijaš bez ikakve potrebe povede konje stotinjak koraka, zagunđa na nemirnoga pripreżnjaka i skoči na sjedište.

Kad prođe strah, studentu postade smiješno i veselo. Po prvi put u životu on je putovao poštanskom trojkom, a maločas preživljeni potres, poštarev pad i bol u leđima učiniše mu se zanimljivim dogodovštinama. Zapali cigaretu te će u smijehu:

— Ovako se bogme može i vrat skrhati! Ja umalo što nisam sletio, a nisam ni opazio, kako ste vi sletjeli. Mogu zamisliti, kakva tek mora biti vožnja ujesen!

Poštar je šutio.

— A je l' vi odavna putujete s poštom? — upita student.

— Jedanaest godina.

— Oho! Svaki dan?

— Svaki. Odvezem ovu poštu i odmah se već treba natrag vraćati. A zašto?

U jedanaest godina, kad se svaki dan putuje, po svoj je prilici bilo doživljeno mnogo zanimljivih dogodovština. Za vedrih ljetnih i oštrih jesenjih noći, ili zimi, kad trojku ovija ljuta mećava, teško je umaći strahu od samotnosti. Mora da su se više puta uplašili konji, kola tonula u glib, napadali zlikovci, zametala putem vijavica...

— Mogu misliti, koliko ste dogodovština imali u jedanaest godina! — reče student. — Jelte, mora da je strašno putovati?

Govorio je i čekao, da mu poštar ispriča štogod, ali poštar je mrko šutio i uvlačio se u svoj ovratnik. Međutim, poče svitati. Bješe neprimjetno, kako je nebo mijenjalo svoju boju; ono što se još uvijek činilo tamnim, ali su se već mogli vidjeti i konji, i kočijaš i put. Mjesečev je srp postajao sve bjelji i bjelji, a oblačak, što se pod njim bio protegao, nalik na top s lafetom, pomalo se žutio svojim donjim krajem. Domalo posta vidljivo poštarevo lice. Bilo je mokro od rose, sivo i nepomično, kao u mrtvaca. Na njemu se ukrutio izraz tupe, mrke ljutnje, kao da je poštar još uvijek ćutio bol i nastavio se ljutiti na kočijaša.

— Bogu hvala, već sviće! — reče student, pogledavajući u njegovo ljutito, prozeblo lice. — Posve sam premrzao. Noći su u rujnu hladne, a treba samo da sunce izađe, i hladnoće kao da nije ni bilo. Hoćemo li skoro stići na stanicu?

Poštar se namršti i napravi plačan izraz na licu.

— Kako vi volite pričati, bože moj! — reče on. — Zar ne možete šutke putovati?

Student se zbuni i više ga nije dirao cijeloga puta. Jutro je brzo svanulo. Mjesec je poblijedio i slio se s mutnim, sivim nebom, oblačak je čitav požutio, zvijezde ugasle, ali je istok još jednako bio hladan i bòjē, kao što je boja cijeloga neba, jer se vjerovalo, da se za njim krije sunce...

Jutarnja hladnoća i poštareva mrkost prenesoše se na mladoga i prozebla studenta. On je apatično gledao prirodu, čekao sunčevu toplotu i mislio jedino o tome, kako mora da je strahotno i gadno sirotom drveću i travi preživljavati hladne noći. Sunce izađe mutno, pospano i hladno. Vršci drveća nisu se pozlaćivali od sunca na izlasku, kako obično pišu, zrake nisu puzale po zemlji, a u letu snenih ptica nije se moglo zapaziti radosti. Kakva je hladnoća bila noću, takva je ostala i pod suncem.

Student sanjivo i tmurno pogleda na zastrte prozore vlastelinskih zgrada, pored kojih prolažaše trojka. Iza prozora, pomisli on, vjerojatno spavaju ljudi najkrepčim, jutarnjim snom i ne čuju poštanske praporce, ne ćute hladnoće, ne vide ljutito poštarevo lice; a i razbudi li zvončić kakvu gospođicu, ona će se okrenuti na drugi bok, osmjehnut će se zbog viška topline i mirnoće, pa zgrčivši noge, položiv ruke pod obraz, usnut će još jače.

Pogleda student jezerce što se blistalo pored zgrada, te se sjeti šarana i štuka, koji nalaze, da je moguće živjeti u hladnoj vodi.

— Nije naređeno, da se voze civili ... — progovori iznenada poštar. — Nije dopušteno! A ako pak nije dopušteno, onda se tu nema zašto sjediti! ... Tako je. Meni je, uzmimo, svejedno, nego samo ja to ne volim i ne želim.

— Zašto ste vi ranije šutjeli, kad vam se to nije sviđalo?

Poštar ništa ne odgovori i nastavi gledati mrzovoljno, s ljutnjom. Kad se malo zatim trojka zaustavila u staničnom prilazu, student zahvali i izađe iz kola. Vlak s poštom još nije dolazio. Na sporednom kolosijeku stajaše dug teretni vlak; na tenderu su mašinist i njegov pomoćnik, lica vlažnih od rose, pili čaj iz prljava limena čajnika. Vagoni, platforma, klupe — sve je bilo mokro i hladno. Do dolaska vlaka student je stajao u buffetu i pio čaj, a poštar, uvukavši ruke u rukave, još jednako s ljutnjom na licu, usamljeno je koračao po platformi i gledao sebi pred noge.

Na koga se ljutio? Na ljude, na neimaštinu, na jesenske noći?

SVADBA

Djever u cilindru i bijelim rukavicama, sav zadihan, zbaci u predsoblju kaput i s izrazom, kao da će najaviti nešto strašno, ulijeće u salon.

— Mladoženja je već u crkvi! — objavi on, teško dišući.

Nastade muk. Svima odjednom postaje tužno.

Mladenkin otac, potpukovnik u ostavci, mršava, ispijena lica, bit će, osjećajući, da njegova kusa vojnička figurica u konjičkim hlačama nije dovoljno svečana, dobrano nadme obraze i ustoboči se. Pokupi ikonu sa stočića. Njegova žena, sićušna starica u kapici od tila sa širokim trakama, uzme kruh i sò i namjesti se uza nj. Počne blagosiljanje.

Mladenka Ljubočka, tiho se poput sjenke spusti pred ocem na koljena, veo joj uto zaleprša i zakači se za cvijeće, razbacano po haljini, a iz frizure joj poispada nekoliko ukosnica. Pošto se pokloni ikoni i poljubi s ocem, koji još snažnije nadme obraze, Ljubočka se spusti pred mater; veo joj se opet zakači, a dvije gospođice, uzbuđene, pritrče joj; otkačavaju, popravljaju, pričvršćuju iglama...

Tišina, svi šute, ne miču se; jedino djeveri, kao vatreni vranci, nestrpljivo pocupkuju s noge na nogu, kao da čekaju, kad će im biti dopušteno da jurnu s mjesta.

— Tko će ponijeti ikonu? — začuje se uzrujan šapat. — Spiro, gdje si? Spiro!

— Sa' ću! — odgovori dječji glas iz predsoblja.

Bog s vama, Darja Danilovna! — netko poluglasno tješi staricu, što se licem prignula kćerci i jeca. — Zar je sada za plakanje, Isuse blagi? Treba se radovati, dušice, a ne plakati.

Blagosiljanje se dovrši. Ljubočka se, blijeda, svečana, dostojanstvena, izljubi sa svojim prijateljicama, a onda svi bučno, gurkajući jedni druge, pohrle u predsoblje. Djeve-

ri uzrujano u žurbi, vičući bez ikakve potrebe »pardon«, obuku mladenku.

— Ljubočka, daj da te bar još jedamput pogledam! — zaječi starica.

— Ah, Darja Danilovna! — uzdahne netko prijekorno. — Radovati se treba, a vi tu sad bogzna šta izmišljate...

— Spiro! Ama gdje si? Spiro! Kazna ti je božja to derište! Idi naprijed!

— Sa' ću!

Jedan od djevera prihvaća mladenkin veo, i procesija počne silaziti. Na stepenišnim ogradama i na dovracima sviju vrata vise tuđe sobarice i dadiljice; one mladenku proždiru očima, čuje im se odobravajuće brujanje. U posljednjim se redovima začuju uzrujani glasovi: netko je nešto zaboravio, netko ima mladenkin buket, dame cikte, kumeći da se ovo ili ono ne učini, »da ne bude uroka«.

Pred ulazom već odavna čeka kočija i otvorena kola. U konjskim grivama papirnato cvijeće i svim kočijašima ruke oko ramena povezane šarenim maramama. Na kočijskom sjedištu sjedi vitez iz bajke široke i guste brade, u novu kaftanu. Njegove prema naprijed pružene ruke stisnutih šaka, unatrag zabačena glava, neobično široka pleća daju mu neljudski, nestvaran izgled; sav kao da se skamenio...

— Tpruuu! — utanji on i odmah nadoda dubokim basom: — Eha! (odatle se i učinilo, da u njegovu širokom vratu ima dva grla.) Tpruuu! Eha!

Ulica s obje strane načičkana svijetom.

— Prikuči! — viču djeveri, premda nema šta da se prikuči, jer je kočija već odavna na svom mjestu. Spiro s ikonom, mladenka i dvije njene prijateljice sjednu u kočiju. Vratašca udariše i ulica odjekne štropotom kočije.

— Kola za djevere! Prikuči!

Djeveri uskoče u kola, i kad ona krenuše s mjesta, uspraviše se, te svijajući se kao u grčevima, stadoše navlačiti na se svoje kapute. Prikuče se i ostale zaprege.

— Sofja Denisovna, sjedite! — začuju se glasovi. — Izvolite i vi, Nikolaju Miroviču! Tpruuu! Ne bojte se, gospođice, bit će mjesta za sve! Čuvaaaj!

— Čuj, Makare! — viče mladenkin otac. — Natrag iz crkve povezite drugim putem! Da ne bude uroka!

Kola zatutnje kaldrmom, graja, povici... Napokon, svi odoše, posta opet mirno. Mladenkin se otac vrati u kuću; u salonu lakaji pripremaju stol, u susjednom se mračnome sobičku, koji svi u kući zovu »prolaznim«, išmrkuju muzikanti, posvuda trčkaranje, jurnjava, ali njemu se čini, da je u kući pusto. Vojni se muzikanti vrzmaju u svom malenome mračnom sobičku, nikako da se porazmjeste sa svojim glomaznim pultovima i instrumentima. Nije davno da su došli, a već je zrak u »prolaznome« postao primjetno gušći, prosto se ne da disati. Njihov »starješina« Osipov, kome su se od starosti brci i zalisci skupili kao kučine, stoji pred pultom i srdito gleda u note.

— Ti se, bogme, Osipe, dobro držiš, — veli potpukovnik. — Koliko te već godina poznajem? Dvadeset!

— Više, vaše visokoblagorođe. U vašim sam svatovima svirao, ako se izvolite sjećati.

Jest, jest... uzdahne potpukovnik, pa se zamisli. — Tako to biva... Sinove sam, bogu hvala, poženio, evo sada udajem i kćer, a ja i stara ostajemo sami k'o sirote... Nemamo ti više dječice. Dokrajčili smo svoje.

— Tko zna? Možda će vam, Jefime Petroviču, bog još koje podariti, vaše visokoblagorođe...

Jefim Petrovič u čudu pogleda Osipova i nasmije se u šaku.

— Još? — upita. — Kako reče? Djece da će nam bog još podariti? Zar meni?

On se zaguši od smijeha i suze mu navale na oči; muzikanti se iz uljudnosti isto tako nasmiju. Jefim Petrovič potraži očima staricu, da joj kaže, što reče Osipov, ali se ona i sama pravo k njemu zaleti, žurno, ljutita, uplakanih oči.

— Zar se boga ne bojiš, Jefime Petroviču! — reče lamajući rukama. Mi traži, te traži rum, s nogu spadosmo, a ti se tu ukipio! Gdje je rum? Nikolaj Mirovič ne može bez ruma, a tebi kao da je malo jadovanki! Idi, doznaj od Ignjata, gdje je stavio rum!

Jefim Petrovič ode u prizemlje, gdje je bila kuhinja. Prljavim stepeništem gore-dolje idu žene i lakaji. Jedan mlad vojnik, zabacivši mundir preko ramena, odupro se koljenom o stepenicu i vrti spravu za pravljenje sladoleda; znoj mu teče sa zajapurena lica. U mračnoj i tijesnoj kuhi-

nji, u oblacima dima, posluju kuhari, unajmljeni u klubu. Jedan pori kopuna, drugi pravi zvjezdice od mrkvice, treći, crven, gura tepsiju u peć. Zveče noževi, zvone posude, cvrči mast. Zapavši u taj had[1], Jefim Petrovič zaboravi, šta mu je ono starica rekla.

— Nije li vam ovdje, braćo, tijesno? — upita.

— Ništa, ništa, Jefime Petroviču. Ako kuća i jest tijesna, nije čeljad bijesna, ne brinite, molim...

— E, pa potrudite se, djeco.

U mračnome se kutu pojavi figura Ignjata, konobara iz kluba.

— Ne brinite, Jefime Petroviču! — kaže on. — Sve ćemo udesiti, da bolje ne može biti. Kako zapovijedate da napravimo sladoled: s rumom, šlagom, ili bez ičega?

Kad se Jefim Petrovič uspeo gore, ušeta se po sobama, zastajkuje na vratima »prolaznog sobička« pa opet zapodjene razgovor s Osipovom.

— Tako ti je to, brate... — veli. — Ostajemo sirotani. Dok se nova kuća ne isuši, mladenci će s nama ostati, a onda zbogom! Tek što ih ugledasmo...

Oba uzdahnu. Muzikanti iz učtivosti isto tako uzdahnu, a zrak od toga samo još više zgusne.

— Jeste, brate, — tromo nastavi Jefim Petrovič, — imadosmo jednu kćer, pa i nju dadosmo. On ti je obrazovan čovjek, govori francuski... Samo što voli pijucnuti, ali tko danas ne pije? Svi piju.

— Nije to ništa, što pije, — veli Osipov. — Glavno je to, Jefime Petroviču, da on na svoj posao misli. A što, uzmimo, popije koju, pa zašto da ne popije? Popiti se može.

— Naravno da može.

Začuje se jecanje.

— Zar on da šta osjeća? — tuži se Darja Danilovna nekoj starici. — Ma mi smo mu, draga moja, paru na paru izbrojali deset tisuća, kuću smo na Ljubočku prepisali, trista rali zemlje... nije lako ni izreći! I šta on ima tu da osjeća? Ovi današnji nisu takvi da osjećaju!

Stol je već pripremljen. Pehari zbijeno stoje na dva poslužavnika, boce šampanjca umotane u salvete, u trpeza-

[1] Iz mitologije: podzemni svijet, pakao. — Op. prev.

riji bruje samovari. Lakaj bez brkova, sa zaliscima, zapisuje na papirić imena osoba, kojima će nazdravljati u vrijeme ručka, te ih pročita, kao da uči naizust. Iz soba istjeruju nekakvo tuđe pseto. Napregnuto iščekivanje... Ali zamalo se pronesu uzbuđeni glasovi:

— Idu, idu! Baćuška Jefime Petroviču, idu!

Starica, premrla, s izrazom krajnje zbunjenosti, dohvati kruh i sô, Jefim Petrovič nadme obraze, i oboje zajedno pohite u predsoblje. Muzikanti uzdržano, ali užurbano udešavaju instrumente, s ulice dopre štropot kola. Opet se izvana uvuklo ono pseto, izgone ga, ono skviči... Još jedna minuta iščekivanja — i u »prolaznom sobičku«, resko, pomamno se vinuvši, zaglušno odjekne divlji, bijesni marš. Zrakom zabruje poklici, poljupci, zapuckaraju zapušači, lica su u lakeja stroga...

Ljubočka se i njen suprug, dobro građeni gospodin sa zlatnim naočarima, ne snalaze. Zaglušna muzika, jarko svijetlo, opća pozornost, more nepoznatih lica — smeta ih... Oni se tupo zagledaju ustranu, ništa ne vide, ništa ne shvaćaju.

Pije se šampanjac i čaj, sve ide u najboljem redu. Mnogobrojni rođaci, nekakvi nepoznati djedovi i bakice, kojih prije nitko nikad nije vidio, svećenstvo, vojna lica u ostavci, ravnih zatiljaka, svatovski mladoženjin otac i majka, kumovi, svi stoje oko stola i pažljivo prismačući uz čaj, razgovaraju o Bugarskoj; gospođice se kao muhe tiskaju uza zid; čak su se i djeveri uspokojili i stoje mirno pored vrata.

Kad se primakne kraju drugi sat, cijela se kuća već tresla od muzike i plesova. Djeveri se opet tako vladaju, kao da su s lanca pobjegli. U trpezariji, gdje oko stola sa zakuskama nema buke, skupljaju se starci i mlađarija koja ne pleše; Jefim Petrovič, ispivši već pet čašica, žmirka, pucka prstima i guši se od smijeha. Palo mu na pamet, da bi dobro bilo poženiti djevere, i to mu se svidjelo, učinilo mu se duhovito, zabavno, pa mu je drago, tako drago, da ne može riječima iskazati, već samo kikoće... Njegova se žena, koja od jutros ništa nije jela, opijena šampanjcem, blaženo smješka i govori svima:

— Ne može, ne može, gospodo, u spavaću se sobu ne može ulaziti! To nije lijepo, ulaziti u spavaću sobu, ne zavirujte!

To znači: molim lijepo, izvolite pogledati spavaću sobu. Sva njena materinska taština i sva njena nadarenost našla se u toj spavaćoj sobi. A ima se i čime hvalisati! Posred spavaće sobe stoje dvije postelje s visokim ležajevima; čipkaste navlake, svileni pokrivači, vatirani, s upletenim, nerazumljivim početnim slovima. Na Ljubočkinoj postelji noćna kapica s ružičastim trakama, a na postelji njena muža kućni haljetak mišje boje sa sivkastim kićankama. Svaki gost, bacivši pogled na postelje, smatra svojom dužnošću značajno namignuti i reći »mm...«, i starica se sva cakli i govori šaptom:

— Spavaća je soba stajala trista rubalja, brajko! Nije šala! E pa odlazite sada! Muškima ne priliči, da ovamo zalaze.

Trećega sata iznesu večeru, lakaj sa zaliscima proziva nazdravičare, dok muzika svira tuš. Jefim se Petrovič svojski napio i više nikoga ne prepoznaje; učinilo mu se, da nije u svojoj kući, već da je u gostima, da su ga uvrijedili; u predsoblju on obuče kaput i kapu, pa tragajući za svojim kaljačama, viče promuklim glasom:

— Ne želim, da više tu ostanem. Svi ste vi hulje! Nitkovi! Pokazat ću ja vama!

A uza nj stoji žena i govori mu:

— Smiri se, bezbožna ti duša! Smiri se, glupane jedan, izrode, kazno moja božja!

BJEGUNAC

Bila je to duga procedura. Prvo je Paška išao s majkom po kiši, čas pokošenim poljem, čas šumskim stazama, gdje se za njegove čizme lijepilo žuto lišće, išao je dotle, dok nije svanulo. Zatim je dva sata stajao u trijemu i čekao, kad će otvoriti vrata. U trijemu nije bilo toliko hladno i vlažno, koliko napolju, ali kad naiđe vjetar i ovamo su zalijetali prskovi kiše. Kad se trijem malo po malo dupke nabio svijetom, stiješnjen, Paška dopane licem k nečijem kožuhu, iz koga je jako zadisalo slanom ribom, te zadrijema. Ali evo škljocnu reza, vrata se razjapiše i Paška s majkom uđe u predsoblje. Tu je opet trebalo dugo čekati. Svi su bolesnici sjedili na klupama, ne mičući se i šuteći. Paška ih je razgledao te isto tako šutio, ma da je zapazio mnogo toga čudnog i smiješnog. Tek jednom, kad u predsoblje, poskakujući na jednoj nozi, uđe nekakvo momče, Paški se i samome prohtije poskakutati; on mune majku pod rebra, prsne u smijeh u rukav te reče:

— Mama, pazi: vrabac!

— Šuti, dijete, šuti! — mati će.

Na prozorčiću se pojavi pospan bolničar.

— Hajde, da se zapisujete! — reče on u basu.

Svi, među njima i ono skakutavo momče, nagrnuše na prozor. Svakoga bolničar upita ime i prezire, godine, mjesto stanovanja, je li odavno bolestan i drugo. Iz odgovora svoje majke Paška dozna, da se ne zove Paška, već Pavle Galaktionov, da mu je sedam godina, da je nepismen i bolestan još od Uskrsa.

Ubrzo poslije zapisivanja trebalo je malo postajati; kroz predsoblje prođe doktor u bijeloj kuti i opasan ručnikom. Prolazeći pored skakutavog momčeta, on slegne ramenima i reče pijevnim tenorom:

— Gle glupana! Šta, zar nisi glupan? Naredio sam ti, da dođeš u ponedjeljak, a ti dolaziš u petak. Radi mene nemoj uopće doći, ama, glupane jedan, noga će ti propasti!

Momče napravi tako žalosno lice, kao da se spremao zamoliti milostinju, zatrepće i rekne:

— Molim vas lijepo, Ivane Mikolajiču!

— Nema tu — Ivane Mikolajiču! — osorno će doktor. — Rečeno je u ponedjeljak, i treba poslušati. Glupan, eto šta si...

Počne pregled. Doktor je sjedio u svom sobičku i pozivao bolesnike po redu. Iz sobička su se neprestano čuli prodorni vapaji, dječji plač, ili ljutiti doktorovi prijekori:

— De, šta se dereš? Koljem li ja tebe, a? Sjedi s mirom!

Dođe Paškin red.

— Pavel Galaktionov! — vikne doktor.

Majka pretrne, kao da nije očekivala taj poziv, pa uzevši Pašku za ruku, povede ga u sobu. Doktor sjeđaše pored stola i makinalno udaraše čekićem po debeloj knjizi.

— Šta te boli? — upita on, ne gledajući u one, što su ušli.

— Dečko ima ranu na laktu, baćuška, — odgovori mati, i lice joj poprimi takav izraz, kao da je ona odista strašno ožalošćena Paškinom ranom.

— Svuci ga!

Dašćući, Paška razveže maramu na vratu, onda otare rukavom nos, i počne ne žureći svlačiti kožuhac.

— Snašo, nisi u goste došla! — doktor će ljutito. — Šta tu razvlačiš? Nisi mi ti jedina ovdje.

Paška užurbano zbaci kožuhac na zemlju i s majčinom pomoći skine košulju... Doktor ga lijeno pogleda i potapše po golu trbuhu.

— Nije loše, brate Paška, trbuh si pustio, — reče on i uzdahne. — De, pokazuj svoj lakat.

Paška pogleda poprijeko lavor krvavih zavoja, pogleda doktorsku kutu te zaplaka.

— Me-e! — osorno će doktor. — Razmaženko, za ženidbu je, a tu dreči! Nije te stid.

Nastojeći da ne plače, Paška pogleda majku, i u tom je pogledu bila molba: »Nemoj da pričaš kod kuće, kako sam u bolnici plakao!«

Doktor mu pogleda lakat, pritisne, uzdahne, cmokne usnama, zatim opet stisne.

— Istući bi te trebalo, snašo, samo nema tko, — on će. — Zašto ga ranije ne dovede? Ruka mu eto propada! Pogledajder, glupačo, ama njega zglob boli!

— Vi to bolje znate, baćuška ... — uzdahne snaša.

— Baćuška ... Zagadila momčetu ruku, pa sada baćuška. Kakav će radnik biti bez ruke? Pa ćeš čitav vijek s njime kuburiti. Dabome, tebi samo prišt na nosu kad skoči, a ti odmah letiš u bolnicu, a mališana si pustila, da mu se pola godine gnoji. Sve ste vi takve.

Doktor zapali cigaretu. Dok se cigareta dimila, on je grdio snašu i odmahivao glavom u taktu pjesme, što ju je u mislima popijevao, i sve nešto mislio. Gol Paška stajaše pred njim, slušaše i gledaše u dim. Kad se cigareta ugasila, doktor se prene i progovori za ton niže:

— E pa čuj, snašo. Masti i kapljice tu ne pomažu. Valja ga ostaviti u bolnici.

— Ako treba, baćuška, zašto da ga ne ostavim?

— Mi ćemo ga operirati. A ti, Paška, ostaj, — reče doktor, tapšući Pašku po ramenu. — Nek mati ode, a ja i ti ćemo, brate, ovdje ostati. Kod mene ti je, brate, lijepo, da je milina. Ja i ti ćemo Paška, to tako udesiti, da ćemo ići u lov na zebe, lisicu ću ti pokazati! U goste ćemo zajedno odlaziti! A? Hoćeš li? A mati će sutra doći po tebe! A?

Paška upitno pogleda majku.

— Ostani, dijete! — ona će.

— Ostaje, ostaje! — veselo poviče doktor. — Nema tu šta da se više priča! Živu ću mu lisicu pokazati! Ići ćemo zajedno na vašar kupovati bonbone! Marja Denisovna, odvedite ga gore!

Doktor, po svemu sudeći, veseo i pristupačan čovjek, volio je društvo; Paška poželje, da ga poštuje, to više, što od rođenja nikad nije bio na vašaru i što bi rado vidio živu lisicu, ali kako da se snađe bez majke? Malo promislivši, on odluči da zamoli doktora, nek ostavi u bolnici majku, ali nije stigao ni da zausti, kad ga bolničarka već odvede gore po stubištu. Išao on, i razjapivši usta, gledao naokolo. Stubište, podovi i vrata — sve golemo, ravno i svijetlo — bili su obojeni finom žutom bojom i širili prijatan miris posnog

ulja. Svuda su visjele lampe, nizali se tepisi, virile iz zidova bakarne slavine. Ali najviše se Paški svidio krevet, na koji su ga postavili, i siv, čupkast pokrivač. On dodirne rukama jastuke i pokrivač, ogleda bolesničku sobu te zaključi, da doktor živi veoma lijepo.

Bolesnička je soba bila mala i imala svega tri kreveta. Jedan je krevet bio prazan, drugi je bio zauzeo Paška, a na trećem sjeđaše nekakav starac snuždenih oči, koji je cijelo vrijeme kašljao i pljuvao u šolju. S Paškina se kreveta kroz vrata mogao vidjeti dio druge sobe s dvama krevetima: na jednome je spavao nekakav veoma blijed, mršav čovjek s vrećicom od kaučuka na glavi; na drugom, raširivši ruke, sjeđaše mužik povezane glave, veoma nalik na žensko.

Bolničarka, smjestivši Pašku, izađe i malo zatim vrati se, držeći u naručju gomilu odjeće.

— Ovo je za tebe, — reče. — Oblači se.

Paška se razodjene te sa zadovoljstvom stane oblačiti nove haljine. Pošto je obukao košulju, gaće i siv haljetak, on se samodopadno pogleda i pomisli, da u ovakvu odijelu ne bi bilo loše proći selom. Njegova je mašta zamislila, kako ga majka šalje u bašču kod rijeke da natrga za svinju kupusnoga lišća; on ide, a dječaci ga i djevojčice okružili i sa zavišću gledaju njegov haljetak.

U sobu uđe dežurna sestra, držeći u rukama dvije limene posude, žlice i dva komadića kruha. Jednu posudu ona stavi pred starca, drugu — pred Pašku.

— Jedi! — reče.

Bacivši pogled na posudu, Paška opazi masni šči, a u njemu komadić mesa, i opet pomisli, da doktor živi veoma lijepo i da nikako nije tako ljut, kako se pokazao u početku. Dugo je on jeo šči, oblizujući poslije svakog zalogaja žlicu, zatim, kad osim mesa u posudi ne osta ništa više, pogleda poprijeko starca i pozavidje mu, što on još jednako žvače. S uzdahom se prihvati mesa, nastojeći ga jesti što je moguće dulje, ali nastojanja ga ničemu ne dovedoše: ubrzo iščeze i meso. Ostade samo komadić kruha. Nije slatko jesti samo suh kruh, ali ništa se drugo nije moglo, Paška promisli te pojede kruh. U taj čas uđe sestra s novim posudama. Ovoga je puta u posudama bilo pečenje s krumpirom.

— A gdje ti je kruh? — upita sestra.

Umjesto odgovora Paška nadme obraze i izdahne zrak.

— Ama, zašto si požderao? — reče prijekorno sestra. — A s čim ćeš sada pečenje jesti?

Ona izađe te donese drugi komadić kruha. Otkako se rodio, Paška nije jeo pečena mesa, pa okusivši ga sada, nađe, da je vrlo ukusno. Iščeze ono brzo, a poslije njega ostade komadić kruha veći, nego kad je pojeo šči. Starac, poručavši, sakrije u stolić kruh, što mu je bio ostao; Paška htjede učiniti to isto, ali promisli te pojede svoj komadić.

Pošto se najeo, on pođe da se prošeta. U susjednoj su se sobi, pored onih, što ih je vidio kroz vrata, nalazila još četiri čovjeka. Samo jedan od njih privuče na se njegovu pažnju. Bio je to visok, nadasve mršav mužik tužna zarasla lica; sjedio je na krevetu i cijelo vrijeme, kao klatnom, kimao glavom i mahao desnom rukom. Paška dugo nije s njega skidao očiju. Ispočetka, na klatno nalik odmjerena kimanja mužikova, učinila su mu se zanimljiva, izvođena svima za zabavu, ali kad se zagledao u mužikovo lice, uplaši se i shvati, da je taj mužik teško bolestan. Kad dođe u treću sobu, ugleda dvojicu mužika tamno crvenih lica, kao da su bili premazani ilovačom. Oni su nepokretno sjedili na krevetima i svojim čudnim licima, na kojima je teško bilo razaznati crte, nalikovali na mnogobožačke kumire.

— Tetka, zašto su oni takvi? — upita Paška sestre.

— Oni, momčiću, imaju boginje.

Vrativši se u svoju sobu, Paška sjedne na krevet i stane iščekivati doktora, da ode s njim u lov na zebe ili na sajam. Ali doktor ne dođe. Na vratima se susjedne sobe za trenutak pojavi bolničar. On se prigne onom bolesniku, kome je na glavi stajala vrećica s ledom, te vikne:

— Mihajlo!

Usnuli se Mihajlo ne pomače. Bolničar odmahne rukom i ode. U iščekivanju doktora, Paška je promatrao svoga susjeda — starca; njegov kašalj bijaše otegnut, hripav. Paški se svidjela jedna starčeva osobina: kad je on, kašljući, udisao u sebe zrak, u grudima mu je nešto pištalo i pjevušilo različitim glasovima.

— Djede, šta to tebi pišti? — upita Paška.

Starac ništa ne odgovori. Paška malo počeka, pa upita:

— Djede, a gdje je lisica?

— Kakva lisica?

— Živa.

— Gdje bi bila? U šumi!

Prođe mnogo vremena, a doktor nikako da se pojavi. Sestra donese čaj i prekori Pašku, što nije ostavio kruha za čaj; dolazio je još jedamput bolničar i pokušavao probuditi Mihajla; iza prozora se smračilo, po sobama upališe svjetiljke, a doktor se nije pokazivao. Već je bilo kasno, da se ide na sajam i u lov na zebe; Paška se opruži na postelji i stane misliti. Sjeti se bonbona, što mu ih je doktor bio obećao, lica i glasa materina, sutona u svojoj kolibici, peći, gunđave bake Jegorovne... te mu najednom postane dosadno i tužno. Sjeti se, da će sutra mati doći po njega, nasmiješi se i zaklopi oči.

Probudilo ga šuštanje. U susjednoj je sobi netko koračao i govorio polušaptom. Pri slabom svijetlu noćne svjetiljke i kandila oko Mihajlova kreveta kretale se tri figure.

— Da ga ponesemo s krevetom, ili ovako? — upita jedna od njih.

— Ovako. Ne ćeš proći s krevetom. Eh, baš je umro u krivo vrijeme, kraljevstva mu nebeskoga!

Jedan uze Mihajla za ramena, drugi — za noge te ga podigoše: Mihajlove ruke i krajevi njegova haljetka opušteno su visjeli u zraku. Treći, — bio je to mužik, nalik na žensko — prekrsti se, te sva trojica, bezobzirno lupajući nogama i gazeći Mihajlove skute, pođoše iz sobe.

U grudima usnuloga starca odzvanjaše pištanje i raznoglasno pjevanje. Paška osluhne, pogleda mračne prozore i užasnut skoči s kreveta.

— Ma-a-ma! — zastenje on u basu.

I ne čekajući odgovora, on jurne u susjednu sobu. Tu je svijetlo kandila i noćne svjetiljke jedva osvjetljavalo pomrčinu; bolesnici su, uznemireni Mihajlovom smrću, sjedili na svojim krevetima; slivajući se sa sjenkama, raščupani, oni kao da su bili širi, viši rastom, i činilo se, postajali sve veći i veći; na krajnjem krevetu u kutu, gdje je bilo tamnije, sjedio je mužik i kimao glavom i rukom.

Ne razaznajući vrata, Paška jurne u sobu boginjavih, odatle u hodnik, iz hodnika uleti u veliku sobu, gdje su na krevetima ležale i sjedile nakaze dugih kosa i s licima starica. Projurivši kroz žensko odjeljenje, on se opet nađe u hodniku, ugleda ogradu poznata stubišta i sjuri dolje. Tu prepozna predvorje, u kom je jutros sjedio te stade tražiti izlazna vrata.

Brava škljocnu, zapuha hladan vjetar, a Paška, spotičući se, izjuri napolje. Imao je samo jednu misao: bježati i bježati! Puta nije znao, ali je bio uvjeren, ako pobjegne, da će se sigurno naći kod kuće i majke. Noć je bila tmurna, ali je za oblacima svijetlio mjesec. Paška pojuri od ulaza pravo naprijed, obiđe šupu i naleti na golo grmlje; postajavši malo i promislivši, on jurne natrag k bolnici, optrči je te se opet zaustavi neodlučan: iza bolničke zgrade bijeljeli su se nadgrobni križevi.

— Ma-a-mice! — zaviče on i jurne natrag.

Jureći pored tamnih, surih zgrada, on ugleda jedan osvijetljen prozor.

Jarka crvena pjega u pomrčini činila se strašnom, ali Paška, izbezumljen od straha, kako nije znao, kamo da bježi, vrati se k njemu. Odmah do prozora bijaše trijem sa stepeništem i glavni ulaz s bijelom tablom; Paška potrči stepenicama, pogleda na prozor i najednom ga obuze jaka, neobuzdana radost. Kroz prozor je ugledao veseloga, pristupačnog doktora, kako sjedi za stolom i čita knjigu. Smijući se od sreće, Paška pruži ruke prema poznatome liku, htjede viknuti, ali mu neka nepoznata sila stegne dah, oduzme noge, on se zaljulja i bez svijesti sruši na stepenice.

Kad je došao k sebi, bilo je već svijetlo, a veoma poznat glas, koji mu je jučer obećavao vašar, zebe i lisicu, govoraše pored njega.

— Eto ti na, glupane jedan, Paška! Zar nisi glupan? Istući bi te trebalo, samo nema tko.

ZADATAK

Da obiteljska tajna Uskovih ne bi nekako šmugnula iz kuće na ulicu, bjehu poduzete najstrože mjere. Jedna polovina posluge bi poslata u kazalište i cirkus, druga — zarobljena sjeđaše u kuhinji. Izdat bi nalog, da se nitko ne prima. Žena ujaka pukovnika, njena sestra i guvernanta, iako bjehu upućene u tajnu, pravile se, da ništa ne znaju; sjede ove u trpezariji i ne pomaljaju se ni u gostinjsku sobu ni u salon.

Saša Uskov, mladac od kojih 25 godina, zbog koga se sav ovaj metež zakuhao, odavno već bješe došao, i kako mu je savjetovao njegov zastupnik, ujak, dobroćudni Ivan Markovič, krotko sjeđaše u salonu do vrata, što vode u kabinet, i spremaše se na otvoreno, iskreno objašnjenje.

Za vratima u kabinetu vijećalo porodično vijeće. Riječ je o vrlo neprijatnoj i nelagodnoj temi. Posrijedi je bilo to, da je Saša Uskov u nekoj banci naplatio krivotvorenu mjenicu, kojoj je pred tri dana istekao rok, i sada dvojica stričeva i Ivan Markovič, ujak, rješavaju zadatak: da li da isplate mjenicu i spasu obiteljsku čast, ili da operu ruke i predaju stvar sudskoj vlasti?

Tuđincima i ljudima, kojih se to nije ticalo, ovakva se pitanja čine lakima, ali onima, koji zapadnu u nevolju — da ih rješavaju ozbiljno, ona su vrlo vrlo teška. Ujak i stričevi vijećaju već odavno, ali se rješenje zadatka nije ni za stopu pomaklo.

— Gospodo! — veli ujak pukovnik, a u glasu mu se čuju zamor i gorčina. — Gospodo, tko kaže, da je obiteljska čast predrasuda? Ja to uopće ne tvrdim. Samo vas opominjem zbog krivog gledanja na stvar, upozoravajući na mogućnost neoprostive pogreške. Kako to ne shvaćate? Pa ne govorim ja kineski, već ruski.

— Golubane moj, shvaćamo mi, — smjerno izjavljuje Ivan Markovič.

— Ama kako shvaćate, kad kažete, da ja poričem obiteljsku čast? Ponavljam još jedamput: o-bi-telj-ska čast, kri-vo shva-će-na, jeste predrasuda. Krivo shvaćena! Eto šta ja tvrdim! Zbog kojih mu drago pobuda varalicu tajiti i ostavljati ga nekažnjenim, ne znam tko da je on, to je protuzakonito i nedostojno poštena čovjeka, to — nije spasavanje obiteljske časti, nego građanski kukavičluk! Uzmimo na primjer vojsku... Čast vojske nama je draža od svih drugih časti, a mi ipak ne tajimo svojih okrivljenih članova, nego im sudimo. Pa šta onda? Zar zbog toga trpi čast vojske? Naprotiv!

Drugi stric, činovnik poreske uprave, čovjek šutljiv, priglup i reumatičan, šuti, ili pak govori jedino o tome, da će, dođe li do parnice, o obitelji Uskovih pisati novine; po njegovu mišljenju, stvar valja zataškati u samom početku i ne rastrubiti je, ali osim pozivanja na novine, on ničim drugim nije tumačio takvo svoje mišljenje.

Ujak, dobroćudni Ivan Markovič, govori tečno, meko i s podrhtavanjem u glasu. Počinje time, da mladost ima svoja prava i da je njoj urođeno, da se zabavlja. Koji od nas nije bio mlad i nije se zabavljao? Da se i ne govori o običnim smrtnicima, ali čak se ni veliki umovi u mladosti nisu uklanjali zabavama i pogreškama. Uzmite, na primjer, životopise velikih pisaca. Koji od njih, dok je bio mlad, nije gubio na kocki, nije pijančevao, nije navlačio na se srdžbe razumnih i trijeznih ljudi? Ako li Sašina zabava graniči s prijestupom, onda se mora uzeti u obzir, da on, Saša, nije stekao gotovo nikakva obrazovanja: izbacili su ga iz petoga razreda gimnazije. Roditelje je izgubio u ranome djetinjstvu i na taj način u najnježnijoj dobi ostao bez paske i dobrih, blagotvornih utjecaja. On vam je osjetljiv čovjek, lako se uzbuđuje, jer nema čvrsta temelja, a najglavnije je — mimoišla ga sreća. Sve da on i jest kriv, u svakom slučaju zavređuje popustljivost i razumijevanje svih suosjećajnih duša. Kazniti ga, naravno treba, ali on je već i onako kažnjen svojom savješću i mukama, što ih sada preživljuje, iščekujući prijekor svojih rođaka. Poredba s vojskom, što ju je napravio pukovnik, divna je i služi na čast njegovu visokome umu; pozivanje na

građansko osjećanje govori o plemenitosti njegove duše, ali ne treba zaboraviti, da je građanin u svakome pojedinačnom individuumu tijesno povezan s kršćaninom...

— Hoćemo li se ogriješiti o građansku dužnost, — nadahnuto klikne Ivan Markovič, — ako maloljetnome prestupniku, umjesto da ga kaznimo, pružimo ruku pomoćnicu?

Nadalje Ivan Markovič govoraše o obiteljskoj časti. On sam ne imađaše časti da pripada porodici Uskovih, ali je veoma dobro znao, da ova znamenita porodica potječe iz XIII. stoljeća; isto tako on ni za trenutak nije smetnuo s uma. da je njegova nezaboravna, žarko ljubljena sestra bila žena jednome od predstavnika ove porodice. U jednu riječ, ta mu je porodica draga s mnogo razloga, i on ne dopušta ni pomisli, da bi zbog nekakvih tisuću i pet stotina rubalja pala ljaga na nadasve dragocjenu porodičnu lozu. Ako svi izneseni motivi nisu dovoljno uvjerljivi, onda on, Ivan Markovič, zaključujući predlaže prisutnima, da odgovore na pitanje: šta je to zapravo prijestup? Prijestup jeste moralni postupak, koji u svojoj osnovi ima zlu volju. Ali, da li je ljudska volja slobodna? Na to pitanje nauka jošte nije dala pozitivan odgovor. Učenjaci se drže različitih gledišta. Na primjer: najnovija Lombrozova škola ne priznaje slobodnu volju i svaki prijestup smatra proizvodom čisto anatomskih osobina individuuma.

— Ivane Markoviču! — pukovnik će molećivo. — Mi govorimo ozbiljno o važnoj stvari, a vi — o nekakvom Lombrozu! Pametan ste čovjek, promislite: zašto vi to sve nama govorite? Zar vi mislite, da će nam svi ti vaši praporci i vaša retorika dati odgovora na pitanje?

Saša Uskov sjedi do vrata i sluša. Ne ćuti ni straha, ni stida, ni dosade, već jedino zamorenost i duševnu pustoš. Njemu se čini, da je za njega ama baš posve svejedno: hoće li mu oprostiti ili ne će; a došao je amo da čeka prijekore i da raspravlja jedino stoga. što ga je dobroćudni Ivan Markovič zamolio da dođe. Budućnosti se on ne boji. Njemu je svejedno, gdje bio da bio: ovdje u salonu, u tamnici, ili u Sibiru.

— Nek bude i Sibir, dovraga!

Život mu je dozlogrdio i postao neizdržljivo težak. Bezizlazno se zapleo u dugove, u džepu ni prebijene pare, rod-

bina mu se smučila, s prijateljima se i sa ženama prije ili kasnije mora rastati, jer su se oni već isuviše prezirno počeli držati prema njegovu beskućništvu. Budućnost je mračna.

Saša je ravnodušan i uzbuđuje ga tek jedna okolnost, a to je: iza vrata njega nazivaju nevaljalcem i zločincem. Svakog je časa spreman da poskoči, provali u kabinet i kao odgovor na odvratni, metalni pukovnikov glas vikne:

— Lažete.

Zločinac — strašna riječ. Tako zovu ubojice, tatove, pljačkaše, uopće loše ljude i moralne propalice. A Saša je predaleko od svega toga... Istina, mnogo je dužan, i ne će platiti dugove. Ali, tā dug nije zločin, i malo je ljudi koji nisu dužni. Pukovnik i Ivan Markovič — obojica su u dugovima...

»U čemu sam još poročan«? — misli Saša.

Naplatio krivotvorenu mjenicu. Pa to radi sav mladi svijet, što ga on zna. Na primjer, Handrikov i von Burst, svaki put, kad im ponestane novaca, naplaćuju krivotvorene mjenice svojih roditelja ili znanaca, pa ih, kad dobiju novce od kuće, isplaćuju prije isteka roka. Saša je učinio isto, ali mjenicu nije isplatio, zato jer nije dobio novaca, što mu ih je Handrikov obećao uzajmiti. Kriv nije on, nego okolnosti. Istinabog, korištenje tuđim potpisom smatra se da je za osudu; ali ipak to nije zločin, nego općepriznati manevar, ružna formalnost, ni za koga uvredljiva, nikome škodljiva, jer Saša, krivotvoreći pukovnikov potpis, nije imao namjere da ikome nanese zla ili štete.

»Ne, to ne znači, da sam krivac... — misli Saša. — Niti mi je karakter takav, da bi se odlučio na zločin. Mekušan sam, osjećajan... kad imam para, pomažem sirotinji...«

Saša otprilike tako premišlja, a za vratima jednako govore.

— Gospodo, ama to će poći u nedogled! — žesti se pukovnik. — Zamislite, da smo mu oprostili i isplatili mjenicu. Sigurno da poslije toga ne će prestati voditi razvratan život, rasipati, zaduživati se, ići k našim krojačima i u naše ime naručivati odijela! Možete li biti sigurni, da je ovo njegov posljednji lopovluk? Što se tiče mene, ja nikako ne vjerujem, da će se on popraviti.

U odgovor njemu smrsi nešto činovnik poreske uprave, poslije njega tečno i blago stane govoriti Ivan Markovič. Pu-

kovnik nestrpljivo odmakne stolicu i zagluši mu riječi svojim odbojnim, metalnim glasom. Najzad se otvoriše vrata i iz kabineta izađe Ivan Markovič; na njegovu mršavu, izbrijanom licu izbile crvene mrlje.

— Hajde! — reče on, hvatajući Sašu za ruku. — Dođi i reci sve iskreno. Bez ponosa, golubiću, već smjerno i po duši.

Saša pođe u kabinet. Činovnik poreske uprave sjedi; pukovnik, zavukavši ruke u džepove i držeći jedno koljeno na stolici, stoji pred stolom. U kabinetu je naloženo i zagušljivo. Saša ne pogleda ni činovnika, ni pukovnika; odjednom mu bude nelagodno i bude ga strah. Nemirno zàglēdā u Ivana Markoviča i promrsi:

— Platit ću... Vratit ću...

— Čemu si se nadao, kad si krivotvorio mjenicu? — začuje metalni glas.

— Ja... meni je tada Handrikov obećao, da će mi uzajmiti.

Ništa više Saša ne smože reći. Izađe iz kabineta i opet sjedne na stolicu do vrata. Sad bi drage volje bio posve otišao, ali ga guši mržnja i rado bi ostao, da prekine pukovnika, odbrusi mu kakvu drskost. Sjedi on i smišlja, šta bi tako snažno i značajno rekao mrskome stricu, kad li se na vratima gostinjske sobe, ovijena sumrakom, pojavi ženska prilika. To je pukovnikova žena. Ona zovne Sašu k sebi, i kršeći ruke, plačući, reče:

— Aleksandre, znam, vi mene ne volite, ali... poslušajte me, molim vas... Mili moj, kako se to moglo desiti? Pa to je grozno, grozno! Za ime božje, molite ih, opravdavajte se, preklinjite.

Saša se zagleda u njena uzdrhtala ramena, u suze, što su joj tekle niz obraze, začuje iza sebe potmule, uzrujane glasove izmorenih, izmučenih ljudi, i slegne ramenima. Nikako nije očekivao, da će njegova aristokratska rodbina podići buru zbog nekakvih tisuću i pet stotina rubalja. Neshvatljive su mu i suze, i drhtaji u glasu.

Za jedan sat začuje, da je pukovnik odnio pobjedu: stričevi i ujak pomiriše se s time, da stvar predaju sudu.

— Odluka je pala! — reče pukovnik, uzdišući. — Basta![1]

Poslije ovakve odluke svi, čak i uporni pukovnik, primjetno klonuše duhom. Nastane tišina.

— Bože, bože! — uzdiše Ivan Markovič. — Sirotica moja!

I on stane tiho govoriti o tome, da je sada, vjerojatno, nevidljiva tu u kabinetu njegova sestra, Sašina majka. Dušom osjeća, kako ta nesretna, sveta žena plače, tuguje i moli za svoga dječaka. Radi njena mira na onome svijetu trebalo bi poštedjeti Sašu.

Čuju se jecaji. Ivan Markovič plače i gunđa nešto, što se ne može razabrati kroz vrata. Pukovnik ustane i ushoda se iz kuta u kut. Opet se zametne dug razgovor.

Ali eno, u gostinjskoj sobi sat izbi dva. Porodično je vijeće svršeno. Da se ne sretne s čovjekom, što mu je toliko krvi ispio, pukovnik ne ode iz kabineta kroz salu, nego kroz predsoblje... Ivan Markovič uđe u salon... Uzbuđen je i radosno trlja ruke. Uplakane mu oči gledaju veselo, a usta mu se razvuku u smiješak.

— Sjajno! — reče on Saši. — Hvala bogu. Ti, dragi moj, možeš ići kući i mirno zaspati. Odlučili smo, da isplatimo mjenicu, ali pod uvjetom, da se pokaješ, a sutra da dođeš k meni na selo da se baviš kakvim poslom.

Trenutak poslije Ivan Markovič i Saša, u ogrtačima i kapama, već silaze niz stepenice. Ujka mrsi nešto poučna. Saša ne sluša i osjeća, kako se malo po malo s njegovih leđa svaljuje nešto teško i zastrašujuće. Oslobodili su ga, slobodan je! Radost mu se poput vjetra zavuče u grudi i zapljusne mu srce slatkom svježinom. Prohtjedne mu se da diše, da se brzo kreće, da živi! Pogledavši na ulične svjetiljke i crno nebo, sjeti se, da danas u »Medvjedu« von Burst slavi imendan, i opet mu radost obuzme dušu...

»Idem!« — odluči.

Ali se onda sjeti, da nema ni pare, da ga drugovi, kojima će sada poći, preziru zbog besparaštva. Valja pošto-poto nabaviti novaca.

— Ujače, daj mi u zajam sto rubalja, — reče Ivanu Markoviču.

---

[1] tal. basta = dosta, ni riječi više; pukovnik govori odrešito vojnički i zloupotrebljava tuđu riječ u jakom afektu. Zato nije prevedeno. — Op. prev.

Ujka ga začuđeno pogleda u lice i ustukne prema telegrafskom stupu.

— Daj! — veli Saša, nestrpljivo pocupkujući s noge na nogu i samo što se ne zagrcne. — Ujače, molim te! Daj sto rubalja!

Lice mu se iskrivilo; drhti i umalo da ne navali na ujaka...

— Ne daš? — upita, videći da je ujka jednako začuđen i da ne razumije. Čuj, ako ne dadneš, sutra ću se sam potkazati! Ne ću vam dati da isplatite mjenicu! Sutra ću opet krivotvoriti jednu novu!

Ošamućeni Ivan Markovič sav užasnut, mrseći nešto nesuvislo, izvadi iz novčanika novčanicu od sto rubalja i dadne je Saši. Ovaj je uzme i hitro se udalji...

Uzevši izvoščika, Saša se primiri i osjeti kako mu se u grudi opet zavlači radost. Prava mladosti, o kojima je na porodičnom vijeću govorio dobroćudni Ivan Markovič, prenuše se i progovoriše. Saša zamisli skoru pijanku i u glavi mu između boca, ženskog svijeta i prijatelja sine primisao:

»Sad vidim, da sam krivac. Jest, krivac sam.«

SPLETKE

a) Izbor predsjednika Društva
b) Pretresanje o incidentu od 2-ga listopada
c) Referat akt. člana dra. M. N. von Brona
d) Tekući poslovi Društva

Doktor Šelestov, krivac za incident 2-ga listopada, sprema se na tu skupštinu; odavno već stoji pred ogledalom i nastoji svojoj fizionomiji dati umoran izraz. Jer ako se sada pojavi na skupštini uzbuđena lica, napregnuta, crvena ili odveć blijeda, njegovi neprijatelji mogu misliti, da on pridaje veliko značenje njihovim spletkama; ako pak njegovo lice bude hladnô, ravnodušno, gotovo sanjivo, takvo lice, kakvo biva u ljudi, što stoje iznad svjetine i što su umorni od života, onda će sve protivnike, kad ga pogledaju, potajno obuzeti poštovanje te će pomisliti:

»Uzdiže se ponad on glavom nepokornom
Napoleonova stupa!«

Kao čovjek, koga malo zanimaju protivnici i njihova preklapanja, on će doći na skupštinu poslije sviju. Ući će u salu bez buke, umorno će prijeći rukom preko kose, i ne obazrevši se ni na koga, sjesti do samoga krajička stola. Zauzevši pozu slušaoca, koji se dosađuje, on će gotovo primjetno zijevnuti, privući će sebi bilo kakve novine, stat će čitati... Svi će govoriti, prepirati se, žestiti, opominjati jedan drugoga na red, a on će šutjeti i gledati u novine. Ali evo, napokon, kad se njegovo ime stane sve češće i češće ponavljati te se goruće pitanje zaoštri do krajnosti, on će na kolege podići umorne oči, pune dosade, i reći će, kao da mu se i ne će:

— Sile me da govorim... Nisam se pripremao, gospodo, te će zato, oprostite, moj govor biti nedovoljno skladan.

Počet ću ab ovo[1]... Na prošloj su sjednici neki uvaženi drugovi izjavili, da se ja na konzilijumima ne držim onako, kako bi to njima bilo po volji, te su zatražili od mene objašnjenje. Nalazeći, da su objašnjenja suvišna, a optužba neosnovana, zamolio sam, da me izbrišu iz popisa članova Društva te sam se povukao. Sada pak, kad se na mene diže nova serija optužbi, nažalost vidim, da ne ću moći proći bez objašnjenja. Izvolite molim, ja ću objasniti stvar.

I dalje, nehajno se poigravajući olovkom ili lančićem, on će reći, da zaista koji put na konzilijumima podiže glas i prekida kolege, ne ustručavajući se u prisustvu tuđih ljudi; istina je i to, da je jednom na konzilijumu, u prisustvu liječnika i rodbine, upitao bolesnika: »Koji vam to glupan prepisa opijum?« Malo koji konzilijum prođe bez incidenta... Ali zašto? Vrlo jednostavno. Njega, Šelestova, na konzilijumima uvijek zapanjuje nizak nivo znanja u drugova. U gradu su trideset i dva liječnika, a većina njih zna manje, nego kakav student prve godine. Primjere ne treba tražiti daleko. Naravno, nomina sunt odiosa[2], ali na sjednicama smo svi ovdje svoji, i k tome još, da se ne učini kako ja to govorim tek onako, mogu se spomenuti imena. Na primjer, svima je poznato, da je uvaženi drug von Bron probo sondom jednjak činovnici Serjoškinoj...

U taj će mah von Bron poskočiti, pljesnuti rukama i zavapiti:

— Kolega, to ste joj vi proboli, a ne ja! Vi! I ja ću vam to dokazati!

Šelestov se ne će obazreti na njega te će nastaviti:

— Svima je isto tako poznato, da je uvaženi kolega Žila kod glumice Semiramidine za lutajući bubreg mislio, da je absces te izvršio pokusno bušenje, od čega je naskoro uslijedio exitus letalis[3]. Uvaženi je drug Besstrunko umjesto da skine nokat s palca lijeve noge, skinuo nokat desne noge. Isto tako ne mogu, a da vam ne spomenem onaj slučaj, kad je uvaženi drug Terharjanc takvom usrdnošću kateterizirao vojniku Ivanovu Eustahijeve tube, da su bolesniku pukla oba bub-

[1] od samog početka
[2] imena su mrska (imena se prešućuju)
[3] smrt

njića. Napominjem uzgred, da je taj isti drug, vadeći zub, iskrivio bolesniku donju vilicu i nije ju namjestio sve dotle dok bolesnik nije pristao da mu za namještanje plati pet rubalja. Uvaženi drug Kuricin oženjen je sestričnom apotekara Grummera te se s njime uortačio. Svima je isto tako poznato, da tajnik našega Društva, mladi drug Skoropaliteljni, živi sa ženom našega veleuvaženog i poštovanog predsjednika Gustava Gustavoviča Prehtelja. Od niskoga nivoa znanja ja sam neprimjetno prešao na pogreške etičke prirode. To bolje. Etika — to je naše bolno mjesto, gospodo, i da se ne učini, da ja to govorim tek onako, imenovat ću vam uvaženoga druga Puzirkova, jer je on, na imendanu kod pukovnikovice Treščinske, pričao, da tobože sa ženom našega predsjednika ne živi Skoropaliteljni, nego da sam ja taj! I to se usuđuje govoriti onaj isti gospodin Puzirkov, koga sam ja prošle godine zatekao sa ženom uvaženoga druga Znobiša! Kad sam već spomenuo doktora Znobiša... Tko ima reputaciju liječnika, kod kojega damama nije baš neopasno da se liječe? Znobiš... Tko se oženio trgovačkom kćerju zbog miraza? Znobiš! Što se pak tiče našega od sviju uvaženoga predsjednika, on vam se potajno bavi homeopatijom i prima pare od Prusa za špijuniranje. Pruski špijun — to je već ultima ratio![1]

Kada hoće da se pokažu pametnima i lijepòrekima, doktori upotrebljavaju dvije latinske fraze: nomina sunt odiosa i ultima ratio.

Šelestov će govoriti ne samo latinski, već i francuski i njemački — kako vas volja! On će ih sve na čistac istjerati, skidati maske sa spletkara; predsjednik će se umoriti zvoneći, uvaženi će drugovi poskakati sa svojih mjesta, zavapit će, lamatati rukama... Drugovi židovske vjere skupit će se u gomilicu te će zagraktati:

— Hal-hal-hal-hal-hal...

Šelestov će, ni na što se ne obazirući, nastaviti:

— Što se pak čitavoga Društva tiče, u današnjem svome sastavu i ustrojstvu, ono neminovno mora propasti. Sve je u njemu zasnovano isključivo na spletkama. Spletke, spletke i opet spletke! Kao jedna od žrtava tog općeg, demonskog spletkarenja, ja se smatram dužnim izložiti slijedeće...

---

[1] posljednji dokaz

On će izlagati, a njegove će pristaše pljeskati i likujući trljati ruke. I eto, usred te nezapamćene graje i udara groma, počinje izbor predsjednika. Von Bron i Co. listom su za Prehtelja, ali im publika i dobronamjerni liječnici psiču i viču:

— Dolje Prehtelj! Hoćemo Šelestova! Šelestova!

Šelestov pristaje, ali pod uvjetom, da ga Prehtelj i von Bron zamole za oproštenje zbog incidenta od 2-ga listopada. Opet se nadigne nezapamćena vika, i opet se uvaženi drugovi židovske vjere okupljaju u gomilicu te — »hal-hal-hal... Prehtelj i von Bron, revoltirani, završavaju time, što mole, da ih više ne smatraju članovima Društva. Bogme divno!

Predsjednik je — Šelestov. On će ponajprije počistiti Augijeve staje[1]. Znobiša — van! Terharjanca — van! Uvažene drugove židovske vjere — van! Sa svojim će pristašama učiniti to, da do siječnja u Društvu ne ostane ni jedan spletkar. U bolnici Društva on će ponajprije dati omaljati ambulantske zidove te će objesiti natpis: »Pušenje strogo zabranjeno«; zatim će protjerati bolničara i bolničarku, lijekove ne će uzeti kod Grummera, nego kod Hraščambžickoga, liječnicima će predložiti, da ne započinju nikakvu operaciju bez njegove prismotre, i t. d. A najvažnije, na svojim će posjetnicama odštampati: »Predsjednik Društva N-skih liječnika«.

Tako mašta Šelestov, stojeći pred ogledalom kod svoje kuće. Ali evo sat izbija sedam te ga opominje, da je već vrijeme odlasku na skupštinu. On se budi od slatkoga maštanja i požuri da svome licu dade umoran izraz, ali — avaj! — hoće da napravi lice umornim i zanimljivim, a ono ne sluša i postaje kiselo, tupo, kao u prozebla pokućarskog šteneta; hoće da ga učini odlučnim, a ono se oteže i izražava kolebljivost, te mu se sad učini, da nije nalik na štene, nego na gusana. On opusti očne kapke, žmirka očima, napuhuje obraze, mršti čelo, ali — k vragu! — ni izbliza ne ispada ono, što bi se htjelo. Mora da su već takve prirodne osobine toga

---

[1] Prema starogrčkoj mitologiji, argonautski kralj Augije imađaše u svojim stajama 3000 volova! Staje nisu bile čišćene 30 godina. Počistio ih je Heraklo, pustivši kroz njih rijeku Alfeju. Inače se izraz upotrebljava, kad se misli, da nešto treba temeljito očistiti. — Op. prev.

lica, da s njim ništa ne ćeš napraviti. Čelo uzano, majušne se očice vrte brzo, kao u piljarice, donja vilica nekako glupo i ružno strši naprijed, a obrazi i frizura imaju takav izgled, baš kao da su »uvaženoga druga« ovoga trenutka izbacili iz sale za biljar.

Gleda Šelestov na to svoje lice, ljuti se, te mu se počinje pričinjati, da i ono spletkari protiv njega. Ode on u predsoblje, odjene se, i pričini mu se, da spletkare i bunda, i kaljače i šešir.

— Izvoščik, u bolnicu! — vikne.

Daje on dvogrivenjak, a spletkači-izvoščiki traže četvrtak... Sjedne on u kočiju, vozi se, a hladan mu vjetar bije u lice, mokar snijeg zastire oči, konjić se jedva jedvice vuče. Sve se urotilo i sve spletkari... Spletke, spletke i opet spletke!

STARA KUĆA

Kućevlasnikova priča

Valjalo je srušiti staru kuću, da se na njenu mjestu podigne nova. Vodio sam arhitekta pustim sobama i za to mu vrijeme pripovijedao kojekakve priče. Poderani tapeti, mračni prozori, tamne peći — sve je to nosilo tragove doskorašnjeg života i budilo uspomene. Ovim su stepeništem, na primjer, jednom pijani ljudi nosili pokojnika, spotakli se i zajedno s lijesom odletjeli dolje; živi su se dobro izubijali, a mrtvac, kao da nije bilo ništa, bijaše veoma ozbiljan i klimaše glavom, kad ga podigoše s poda i opet metnuše u lijes. Evo troja vrata jedna do drugih: tu su živjele gospođice, koje su često primale goste i zato se odijevale čišće od svih stanara i uredno plaćale stanarinu. Ova vrata na kraju hodnika vode u praonicu, gdje se danju pralo rublje, a noću bučilo i pilo pivo. A u ovom staniću od triju soba sve je naskroz puno bakterija i bacila. Tu nije dobro. Tu je nastradalo mnogo stanara, i ja pouzdano tvrdim, da je taj stan bilo kada bio od nekoga proklet i da je u njemu zajedno sa stanarima stalno živio još netko nevidljiv. Posebno mi se usjekla u sjećanje sudbina jedne porodice. Zamislite ni po čemu značajna, obična čovjeka, koji ima mater, ženu i četvoro djece. Zvao se Putohin, služio kao pisar kod bilježnika i primao 35 rubalja na mjesec. Bio je to čovjek trezven, religiozan, ozbiljan. Kad mi je donosio novce za stanarinu, uvijek se ispričavao, što je loše obučen; ispričavao se, što je prekoračio pet dana, a kad sam mu davao priznanicu o primitku, on se dobroćudno smješkao i govorio: »Još i to! Ne volim ja priznanica!« Živio on bijedno, ali sređeno. U ovoj se srednjoj sobi smjestilo četvoro djece i njihova baka; tu su kuhali, spavali, primali goste, čak i plesali. U ovoj je sobi živio sam Putohin; imao je stol, za

kojim je radio privatne porudžbine: prepisivao uloge, izvještaje i t. sl. Ovdje, nadesno, stanovao je njegov podstanar, bravar Jegorič — ozbiljan čovjek, ali je volio popiti; uvijek mu je bilo toplo, te je stoga uvijek išao bos i samo u prsluku. Jegorič je popravljao brave, pištolje, dječje bicikle, nije odbijao da popravlja jeftine zidne ure, za četvrt rublja pravio je klizaljke, ali je taj posao prezirao i smatrao se stručnjakom za muzičke instrumente. Na njegovu stolu, usred čeličnih i željeznih starudija, uvijek se mogla vidjeti kakva harmonika slomljena poklopca ili truba ulupljenih stijenki. Za sobu je Putohinu plaćao dva i po rublja, stalno je bio pored svoga radnog stola i izlazio jedino zato, da gurne u peć kakvo gvožđe.

Kad sam ja, a to se dešavalo vrlo rijetko, zalazio navečer u ovaj stan, svaki sam put nalazio ovakav prizor: Putohin sjedi za svojim stolom i nešto prepisuje, njegova mati i žena, mršava žena umorna lica, sjede uz svjetiljku i šiju; Jegorič struže turpijom. A vrela, još posve nezagašena pećica širi od sebe toplotu i zaparu; teški zrak zadiše na šči[1], na pelene i na Jegoriča. Jadno i zagušljivo, ali je iz radinih lica, iz dječje odjećice, povješane oko pećice, iz Jegoričeve gvožđarije ipak izbijao mir, milota, zadovoljstvo... Za vratima, hodnikom su jurila dječica, počešljana i vesela i duboko uvjerena u to, da je na ovom svijetu sve dobro i lijepo te da će tako biti dovijeka, samo se ujutro i pred spavanje treba pomoliti bogu.

Sada si zamislite, kako nasred te iste sobe, na dva koraka od pećice, stoji mrtvački sanduk, u kom leži Putohinova žena. Nema toga muža, čija bi žena živjela vječno, ali je ova smrt ovdje imala nešto naročito. Kad sam za vrijeme opijela pogledao ozbiljno muževo lice, njegove stroge oči, pomislio sam:

»Aha, brajko!«

Meni se učinilo, on sam, njegova djeca, baka, Jegorič, svi da su urečeni onim nevidljivim bićem, što je živjelo s njima u ovome stanu. Ja sam duboko sujevjeran čovjek, možda odatle, što sam kućevlasnik i četrdeset i pet godina imam posla sa stanarima. Ja vjerujem u to, ako vam karta ne pođe od početka, da ćete gubiti do kraja; kad sud-

---

[1] rusko narodno jelo od kupusa i dr. — Op. prev.

bina mora zbrisati s lica zemlje vas i vašu porodicu, onda ona sve vrijeme ostaje neumoljivo dosljedna i prva nesreća obično bude tek početak dugoga lanca... Po svojoj su prirodi nesreće — isto što i kamenje. Treba samo da se jedan kamen sruši niz visoku kosu, da za njim ospu drugi. U jednu riječ, odlazeći poslije opijela od Putohina, vjerovao sam, da se njemu i njegovoj porodici ne piše dobro...

Doista, prođe nedjelja dana, i bilježnik iznenada dadne Putohinu otkaz te na njegovo mjesto dobavi nekakvu gospođicu. I šta sad? Putohina nije uzbudio toliko gubitak mjesta, koliko to, da su mjesto njega namjestili upravo gospođicu, a ne muškarca. Zašto gospođicu? To ga je toliko ozlovoljilo, da je, vrativši se kući, izbio svoju dječicu, izgrdio mater i namrtvo se napio. Da mu pravi društvo, s njim se napio i Jegorič.

Putohin mi je donio stanarinu, ali se već nije ispričavao, mada je prekoračio 18 dana, i šutio je, kad je uzimao od mene priznanicu. Slijedeći mjesec novce je već donijela mati; dala mi je tek polovinu, a drugu polovinu obećala za nedjelju dana. Trećega mjeseca nisam dobio ni kopjejke, a pazikuća mi se stao tužiti, da se stanari stana № 23 ponašaju »nepristojno«. To su bili rđavi znaci.

Zamislite ovakav prizor. Tmurno, petrogradsko jutro virka na ove mračne prozore. Pored pećice starica hrani djecu čajem. Samo najstariji unuk Vasja pije iz čaše, dok se ostalima čaj nalijeva pravo na tanjuriće. Pred pećicom čuči Jegorič i gura gvožđe u vatru. Od jučerašnjega opijanja glava mu teška a oči mutne; stenje, drhti i kašlje.

— Posve je skrenuo s puta, đavo jedan! — gunđa on. — Em sam pije, em druge na grijeh navodi.

Putohin sjedi u svojoj sobi na krevetu, na kome već odavno nema ni pokrivača, ni jastuka, te zavukavši ruke u kose, tupo gleda preda se. Oronuo je, nečešljan, bolestan.

— Pij, pij brže, inače ćeš u školu zakasniti! — požuruje starica Vasju. — A i meni je vrijeme, da idem Židovima podove ribati.

U cijelom stanu jedino starica nije klonula duhom. Ona se sjećala prošlosti te se prihvatila prljava, teška posla. Petkom u kreditnoj zadruzi riba Židovima podove, subotom ide k trgovcima da sprema, a nedjeljom juri po cijelom gradu

i moljaka milostinju. Svaki dan je imala kakva posla. Te sprema, te riba podove, te pomaže rodiljama, u svatovima, te prosjači. Istina, ni ona nije zazirala da malo popije od muke, ali ni pijana nije zaboravljala svoje dužnosti. Po Rusiji ima mnogo takvih krepkih starica i koliko se samo dobra ima njima zahvaliti!

Napivši se čaja, Vasja spremi u torbak svoje knjige te ode iza pećice; tu je pored bakine odjeće morao visjeti i njegov kaput. Trenutak zatim iziđe on iza pećice i upita:

— A gdje je moj kaput?

Bakica i ostala dječica stanu zajedno tražiti kaput, traže dugo, ali kaput kao da je u vodu propao. Gdje je? Bakica i Vasja su blijedi, prestrašeni. Čak je i Jegorič u čudu. Šuti i ne miče se jedino Putohin. Osjetljiv na bilo kakav nered, on se ovoga puta pravi, da ništa ne vidi niti čuje. To je sumnjivo.

— Zapio ga! — izjavi Jegorič.

Putohin šuti, dakle, istina je. Vasju obuzeo užas. Njegov kaput, divan kaput, sašiven od suknene haljine pokojne matere, kaput divne cicane podstave, zapijen u krčmi! A zajedno s kaputom, dakle, zapijena je i plava olovka, što je bila u džepu sa strane, i bilježnica sa zlatnim slovima »Nota bene«! U bilježnici je bila zadjevena druga jedna olovka s gumicom, a osim toga u njoj su bile i preslike.

Vasja bi najradije zaplakao, ali se plakati nije smjelo. Kad bi otac, jer ga boli glava, začuo plač, zagalamio bi, zalupao nogama i stao bi udarati, a u mamurluku bije strašno. Bakica će se zauzeti za Vasju, a otac će udariti i bakicu; završit će se tako, da će se Jegorič umiješati u tuču, pokačit će se s ocem te će zajedno s njim pasti na pod. Obojica će se valjati po podu, koškati i disati pijanom životinjskom mržnjom, a bakica će zaplakati, djeca zaskičati, susjedi će pozvati pazikuću. Ne, bolje je ne plakati.

Zbog toga, što ne smije plakati i ljutiti se naglas, Vasja će šutjeti, lamatati rukama i trzati nogama ili, ugrizavši se za rukav, dugo će ga tresti zubima, kao pas zeca. Oči su mu izbezumljene, a lice iskrivljeno od očaja. Gledajući njega, bakica će najednom skinuti s glave maramu i početi izvoditi rukama i nogama različite pokrete, šutke, upravivši oči u jednu točku. I u taj će čas, mislim, u glavama

mališana i u staričinoj sinuti jasno uvjerenje, da im je život propao, da nema nade...

Putohin ne čuje plača, ali sve može vidjeti iz svoga sobička. Pola sata kasnije, kad Vasja, uvijen u bakičin šal, odlazi u školu, s izrazom, koji se ne usuđujem opisivati, izađe on na cestu te pođe za njim. Htio bi zovnuti mališana, utješiti ga, zamoliti za oproštenje, dati mu časnu riječ, zakleti se pokojnom materom, ali mu iz grudi umjesto riječi navru samo jecaji. Jutro vlažno, hladno. Prilazeći k školi, da mu drugovi ne bi rekli, kako je nalik na žensko, Vasja razveže šal i uđe u školu samo u kratkom kaputiću. A pošto se vratio kući, Putohin udari u plač, gunđa nekakve nesuvisle riječi, klanja se do zemlje i materi, i Jegoriču, i njegovu radnome stolu. Zatim, došavši malo k sebi, on dojuri k meni, te gušeći se, bogom me kumi, da mu dadnem kakav posao. Ja ga sokolim naravno.

— Napokon sam se i ja trgnuo! — veli on. — Vrijeme je već da dođem k pameti. Postao sam drzak te umalo ne nastradah.

On se razveseli i zahvaljuje mi, a ja, budući da sam za sve vrijeme, otkako imam kuću, vrlo dobro proučio tu gospodu stanare, gledam ga, i sve bih da mu kažem:

— Kasno je, golubiću! Ti si već mrtav!

Od mene Putohin odjuri prema školi. Tu on šetka i čeka, kad će pustiti njegova mališana.

— Znaš šta, Vasja! — veli on radosno, kad Vasja napokon izađe. — Maločas su mi obećali posao. Čekaj malo, kupit ću ja tebi sjajnu bundu... dat ću te u gimnaziju! Shvaćaš li? U gimnaziju! Ja ću tebe među plemiće uvesti! A piti više ne ću. Časna riječ, ne ću.

I on duboko vjeruje u svijetlu sutrašnjicu. Ali evo dođe večer. Starica, pošto se vratila od Židova sa dvogrivenjakom, premorena i ubijena, lati se pranja dječjeg rublja. Vasja sjedi i piše zadaću. Jegorič ne radi. Zahvaljujući Putohinu on se odao piću i sad osjeća neodoljivu žeđ za opijanjem. U sobama je zagušljivo, vruće. Iz korita, u kom starica pere rublje, izbija para.

— Zar ne ćemo izaći? — tužno upita Jegorič.

Moj stanar šuti. Poslije uzbuđenja postane mu neizdrživo dosadno. Bori se protiv želje za pićem, protiv tuge i... i naravno, tuga pobijedi. Dalja se priča zna...

Pod noć Jegorič i Putohin odlaze, a ujutro Vasja ne nalazi bakičina šala.

Eto kakva se priča odigrala u tom stanu. Pošto je zapio šal, Putohin se već nije više vraćao kući. Kamo je nestao, ja ne znam. Poslije toga, kako se on izgubio, starica se propila, a onda oboljela. Odvedoše je u bolnicu, mlađu djecu uze nekakva rodbina, a Vasja se zaposli evo u ovoj praonici. Danju je nosio glačala, a noću trčao za pivom. Kad ga istjeraše iz praonice unajmio se u jedne od onih gospođica, jurio po noći, izvršujući nekakve poruke, te ga već prozvaše »potrkušom«. Šta je dalje bilo s njime, ja ne znam.

A u ovoj sobi je eto deset godina živio nekakav prosjak-svirač. Kad je on umro, u njegovu su dušeku našli dvadeset tisuća.

HLADNA KRV

Dugačak teretni vlak već odavna stoji na postaji. Lokomotiva ne daje ni glasa od sebe, kao da se ugasla; oko vlaka i na vratima postaje ni žive duše.

Iz jednoga vagona širi se blijeda svjetlosna pruga i klizi po tračnicama sporednoga kolosijeka. U tom vagonu na prostrtu ovčjem runu sjede dvojica: jedan — star, široke, sijede brade, u kratkom kožuhu i u visokoj kapi od janjeće kože, nalik na šubaru, drugi — mlad, golobrad, u iznošenom kratkom kaputu od debele čohe i u visokim prljavim čizmama. To su pratioci tovara. Starac sjedi, protegnuvši noge naprijed, šuti i o nečemu misli; mladi nàpō leži i jedva čujno svira na jeftinoj harmonici. Do njih na zidu visi fenjer s lojanom svijećom.

Vagon je pun tovara. Da tko kroz slabašno svijetlo fenjera pogleda taj tovar, u prvi čas očima bi mu se ukazalo nešto bezoblično — grdno veliko i nesumnjivo živo, nešto vrlo nalik na gigantske rakove, što miču kliještima i brcima, guraju se i nečujno se pentraju kliskim zidom uvis prema stropu; ali kad čovjek malo bolje zagleda, a ono u pomrčini počinju jasno izrastati rogovi i njihovi odsjevi, zatim mršava dugačka leđa, prljava dlaka, repovi, oči. To su bikovi i njihove sjene. U svemu je osam bikova u vagonu. Neki od njih, obrnuvši se, gledaju ljude i zamahuju repovima, drugi nastoje leći ili udobnije stati. Tijesno im. Legne li jedan, ostali moraju stajati i pribijati se jedan drugome. Nema ni jasala, ni prečaga za vezivanje, ni stelje i ni trunka sijena...[1]

Poslije duge šutnje starac izvuče iz džepa srebrn starinski sat i provjeri, koliko je sati: dva i petnaest.

---

[1] Na mnogim željeznicama, da se izbjegnu nesreće, zabranjeno je u vagonima držati sijeno, i zato živi tovar za sve vrijeme puta ostaje bez krme. (Primjedba A. P. Čehova)

— Već dva sata kako stojimo, — reče on zijevajući. — Valjalo bi ih požuriti, inače ćemo do sutra ovdje stajati. Pozaspali su, ili bog će ih znati, što je s njima tamo.

Starac ustane i zajedno se sa svojom dugačkom sjenom spusti iz vagona u pomrčinu. On se duž vlaka provuče do lokomotive, pa prošavši dvadesetak vagona, spazi otvorenu crvenu peć; prema peći nepokretno sjedi ljudska prilika; njen štitnik na kapi, nos i koljena obojeni su tamnocrvenom bojom, a sve je crno i teško se razabire u pomrčini.

— Hoćemo li još dugo ovdje stajati? — upita starac.

Odgovora ne bi. Nepokretna prilika, očito, spava. Starac nestrpljivo zastenje, pa grčeći se od oštre vlage, obiđe lokomotivu, pri čemu mu jarko svijetlo dvaju fenjera na časak udari u oči, te mu noć zbog toga postade još crnja; on se uputi prema postaji.

Peron pred postajom i stepenice su mokre. Tu i tamo bijeli se tek napadao, topljiv snijeg. U samoj postaji je svijetlo i jako naloženo, kao u parnom kupatilu. Zaudara petrolej. Osim vage i omalena, žuta divana, na kom spava nekakav čovjek u kondukterskoj uniformi, u prostoriji nema nikakva namještaja. Lijevo dvoja širom otvorena vrata. Kroz jedna se vidi telegrafski sto i svjetiljka sa zelenim sjenilom, kroz druga — omanja sobica, dopola zapremljena tamnim ormarom. U toj sobici, na prozorskoj dasci sjede vlakovođa i mašinovođa. Obojica gnječe u rukama nekakvu kapu i prepiru se.

— To nije prava dabrovina, nego je poljska, — veli mašinovođa. — Prava dabrovina nije takva. Čitava ova kapa, želite li znati, najviše ako vrijedi — pet rubalja!

— Mnogo mi se vi razumijete... — uvrijedi se vlakovođa. — Pet rubalja! Evo ćemo odmah trgovca upitati. Gospodine Malahine, — obrati se on k starcu, — šta vi mislite: je li ovo poljska dabrovina ili prava?

Starac Malahin uzme u ruku kapu i znalačkim izgledom opipa krzno, puhne, primiriše i njegovim ljutitim licem ujedamput sijevne preziran smiješak.

— Dakle, poljska je! — reče radosno. — Dabome da je poljska.

Započne raspra. Vlakovođa dokazuje, da je dabrovina na kapi prava, a mašinovođa i Malahin nastoje ga uvjeriti u

suprotno. Usred raspre starac se najednom sjeti svrhe svoga dolaska.

— Dabrovina je dabrovina, kapa je kapa, nego vlak stoji, gospodo! — veli on. — A zašto? Koga čekamo? Krenimo!

— Da se ide, — pristane vlakovođa. — Zapalimo još po cigaretu pa idemo. Tek nema zašto da žurimo... Ionako će nas zadržati na stanici.

— Zbog čega to?

— Pa tako... Suviše smo zakasnili... Ako na jednoj stanici zakasniš, onda će te na drugoj hoćeš-nećeš zadržati, da dadnu prolaz vlakovima, koji dolaze. Krenuo ti odmah, ili ujutro, svejedno nas ne će zapasti, da odemo pod brojem četrnaest; krenut ćemo, sva je prilika, kao broj dvadeset i tri.

— Ama kako to?

— Eto tako.

Malahin upitno pogleda vlakovođu, promisli i zagunđa nesvijesno kao za sebe:

— Ubio me bog, računao sam i čak u knjižicu zapisao: cijelim putem prostajali smo nepotrebnih trideset četiri sata. Dotjerat ćete vi, gospodo, dotle, da će ili bikovi pocrkati, ili mi za meso, kad stignu na mjesto, ni dva rublja ne će dati. Ovo nije putovanje, nego čisto upropašćivanje!

Vlakovođa podigne obrve i uzdahne s takvim izrazom, kao da hoće reći: »Nažalost, sve je to istina!« Mašinovođa šuti i zamišljeno zagledă kapu. Po licima im se vidi, da imaju nekakvu zajedničku potajnu misao, koju oni ne kazuju, ali ne zato, što bi je htjeli sakriti, već zato, što se takve misli priopćuju šutnjom mnogo mnogo bolje, negoli riječima. Starac shvati. On posegne u džep, izvadi otamo deset rubalja i bez uvoda, ne mijenjajući ni tona ni glasa, nego s uvjerenošću i neposrednošću, kojom daju i uzimaju mito, vjerojatno, samo Rusi, pruži novčanicu vlakovođi. Ovaj šutke uzme, previje ju učetvoro i bez žurbe spremi u džep. Poslije toga sva trojica izađu iz sobice, te probudivši usput zaspaloga konduktera, odu na peron.

— Jă vremena! — prostenje vlakovođa, drhteći u ramenima. — Ni prsta pred okom ne vidiš!

— Jest, pasje vrijeme...

Kroz prozor se vidi, kako se uza zelenu svjetiljku i telegrafski sto pojavi bjelogriva telegrafistova glava; do nje se ubrzo pokaže druga jedna glava, bradata i u crvenoj kapi — mora da je bila šefa postaje. Šef se nagne prema stolu, stane čitati nešto na plavu formularu i žurno prijeđe cigaretom niz retke... Malahin ode prema svome vagonu.

Njegov suputnik, mladić, kao i prije, napola leži i jedva čujno svira harmoniku. Golobrad je, gotovo još dječak; punašno, bijelo njegovo lice širokih jagodica dječji je zamišljeno, oči ne gledaju kao u odraslih, nego turobno i pokorno, ali sav je širok, snažan, težak i grub isto kao što je starac; on se ne miče, niti mijenja svoj položaj, kao da mu nedostaje snage da pokrene svoje krupno tijelo. Makne li se samo, odmah bi, čini se, na njemu nešto puklo, ili bi odjeknulo, da bi se preplašili i bikovi, i on sam. Ispod njegovih velikih debelih prstiju, što neprekidno prebiru dirke i zaklopce harmonike, neprekidno teku sitni, slabašni zvuci i slijevaju se u lak, jednolik motiv; on sluša, i očito je veoma zadovoljan svojom muzikom.

Začuje se zvon, ali tako muklo, kao da to ne zvone blizu, već negdje veoma daleko. Odmah za njim dođe užurban drugi zvon, zatim treći, pa zvižduk vlakovođin. Prođe minut u dubokoj šutnji, vagon ne kreće, stoji na mjestu, ali pod njim se začuju neki neodređeni zvuci nalik na škripu snijega ispod kaljača; vagon se potrese. i zvuci utihnu. Nastane opet tišina. Ali evo odjekne metalni zvuk odbojnika, od snažnog udara vagon se trzne, kao da poskakuje, a svi bikovi padnu jedan na drugoga.

— Dabogda tebe još za života ovako opalilo! — zagunđa starac, popravljajući svoju visoku kapu, što mu je od udara spuzla na zatiljak. — Ovako će mi svu stoku osakatiti.

Jaša šutke ustane, pa uzevši jednoga paloga bika za rogove, pomogne mu, da se podigne na noge... Poslije udara opet zavlada tišina. Pod vagonom se začuju zvuci snijega kako škripi, i učini se, da je vlak lako krenuo nazad.

— Sad će opet trgnut, — veli starac.

I zaista, vlakom se prenese drhat, odjekne tresak, vagon se trzne, a bikovi opet padnu jedan na drugoga.

— Čudo jedno! — veli Jaša, osluškujući. — Mora da je vlak težak. Nikako da krene.

— Prije nije bio težak, a sad najednom otežao. Nije, brate, to znači, da se vlakovođa nije s njime nagodio. Otiđider da mu odneseš, inače će do jutra trzati.

Jaša uzme od starca novčanicu od tri rublja i skoči iz vagona. Njegovi teški koraci teško odzvanjaju izvan vagona i domalo utihnu. Tišina... U susjednom vagonu otegnuto i tiho muče bik, kao da pjeva.

Jaša se vrati. U vagon uleti vlažan, hladan vjetar.

— Zatvorider, Jaša, vrata, pa ćemo leći, — veli starac. — Šta da zaludu svijeću palimo?

Jaša pokrene teška vrata; odjekne zviždak lokomotive i vlak krene.

— Hladno! — zagunđa starac, protežući se na janjećem runu i smještajući glavu na zavežljaj. — Eh, što ti je kuća! I toplo ti, i čisto, i meko, i bogu se imaš gdje pomoliti, a ovdje ti je gore negoli svinji. Već su četiri dana i noći, kako čizama nismo skidali.

Posrćući od vagonskog ljuljanja, Jaša otvori fenjer i mokrim prstima pritisne fitilj. Svjećica plane, zašišti poput ulja na tavi, pa se ugasi.

— Jeste, brate... — nastavi Malahin, slušajući, kako Jaša liježe uza nj i svojim se velikim leđima pritište uz njegova leđa. — Hladno je. Iz svake pukotine zdravo puše. Da ti mati ili sestra prospavaju ovdje jednu noć, do zore bi bogme otegle papke. Tako ti je to, brate moj, nisi htio učiti, ni gimnaziju polaziti, kao braća što su ti, i eto sad tjeraj s ocem bikove. Sam si kriv, pa sam i gunđaj na se... Braća ti sad u posteljama spavaju, pokrivačima se prekrili, a ti, neradnik i lijenčina, zajedno s bikovima... Da...

Od huka vlaka nisu se čule starčeve riječi, ali on je još dugo gunđao, uzdisao i stenjao. Hladan je zrak u vagonu postajao sve gušći i zagušljiviji. Oštar vonj svježeg izmeta i svijećin garež učiniše ga tako odvratnim i ljutim, da je usnuloga Jašu počelo svrbjeti u grlu i u grudima. On kašlje, kiše, a starac, naviknut, kao da ništa nije, diše punim plućima i tek kojiput zastenje.

Sudeći po ljuljanju vagona i lupi točkova, vlak juri brzo i nejednako. Lokomotiva teško diše, brekće, ali ne u taktu s hukom vlaka i sve se to stječe u nekakvo krkljanje. Bikovi se nemirno zbijaju i udaraju rogovima o zidove vagona.

Kad se probudio, kroz pukotine vagona i kroz otvoren prozorčić virilo je plavo nebo ranoga jutra. Neizdrživo je hladno, osobito po leđima i nogama. Vlak stoji. Snen i mrk, Jaša se vrzmao oko bikova.

Starac se probudio zle volje. Namršten i strog, on ljutito zakašlje i zagleda ispod oka Jašu, kako se svojim snažnim ramenom odupro biku pod grudi i kako mu, malo ga nadigavši, nastoji odriješiti nogu.

— Govorio sam ja sinoć, da su užeta dugačka — gunđa starac, — eto ti na — »nisu dugačka tatice!« Ništa se tebi ne smije narediti, sve po svome radiš... Tikvan jedan.

On ljutito povuče vrata, i u vagon provali svjetlost. Kad tamo, prema vratima stoji putnički vlak, a za njim crvena zgrada sa strehom — nekakva velika stanica s buffetom. Krovovi i platforme vagona, zemlja, pragovi — sve je pokriveno tankim slojem prhka, odskora napadalog snijega. Kroz prolaze između vagona putničkoga vlaka vidi se, kako švrljaju putnici i kako se šetka riđokos, crvenolik žandar; lakaj u fraku i u košulji, na prsima poput snijega bijeloj, nenaspavan, prozebao i, vjerojatno, vrlo nezadovoljan svojim životom, trči peronom i nosi na poslužavniku čašu čaja i dva dvopeka.

Starac se pridigne i stane moliti okrenut prema istoku. Svršivši s bikom i odloživši lopatu u kut, Jaša se postavi do njega te se i sam pomoli. On samo miče usnama i krsti se, dok otac gromko šapće i kraj svakoj molitvi izgovara naglas i odrešito.

— ...na sve vijeke vjekova amen! — reče gromko starac, uvuče u se zraka i odmah opet zašapće drugu molitvu i na koncu odsiječe oporo i jasno: — i prinose na oltar tvoj teliće!

Izmolivši svoje molitve, Jaša se užurbano prekrsti i veli:

— Molim vas pet kopjejaka.

Pa dobivši pètāk, on dohvati crven bakarni čajnik i odjuri na stanicu po kipuću vodu. Široko skačući preko pragova i tračnica, ostavljajući na prhkom snijegu velike tragove i prolijevajući usput iz čajnika jučerašnji čaj, on dojuri do buffeta i zvonko potrese petakom u svojoj posudi. Iz vagona se vidjelo, kako prodavač rukom odgurnu njegov veliki čajnik i ne prista, da mu za petak dadne gotovo polovinu

svoga samovara, ali Jaša sam otvori slavinu, i raširivši lakte, da mu ne bi smetali, nalije sebi pun čajnik kipuće vode.

— Mrcino prokleta! — viče za njim prodavač, dok je on jurio natrag prema vagonu.

Za čajem se tmurno lice starca Malahina malo razvedri.

— Piti i jesti mi umijemo, a posla se ne sjetimo, — veli on. — Jučer smo cio dan samo to znali, da smo pili i jeli, a sigurno smo zaboravili troškove zapisati. Puste pameti, gospode!

Starac se naglas prisjećao jučerašnjih troškova i zapisivao u otrcanu bilježnicu, gdje je i koliko je bilo dato kondukterima, mašinovođama, podmazivačima.

U međuvremenu je putnički vlak već davno bio otišao, a po slobodnoj je pruzi, reklo bi se, bez ikakve opravdane svrhe, nego jednostavno radujući se svojoj slobodi, gore-dolje jurila manevarska lokomotiva. Sunce je već izašlo i poigrava po snijegu; sa stanične strehe i vagonskih krovova padaju svijetle kapi.

Pošto se napio čaja, starac lijeno odgega od vagona do stanice. Tamo nasred čekaonice prvog razreda stoje poznati vlakovođa i šef stanice, mlad čovjek s lijepom bradicom i u vrlo finu, čupavom kaputu. Mladi se čovjek, vjerojatno nenaviknut da stoji na jednom mjestu, graciozno, poput dobra konja za jahanje, premještao s noge na nogu, gledao uokolo, salutirao svima, što su mimo njih prolazili, smješkao se, žmirkao... Rumen, zdrav, veseo, lice mu zrači nadahnućem i takvom svježinom, kao da je maločas pao s neba zajedno s prhkim snijegom. Spazivši Malahina, vlakovođa uzdahne s osjećanjem krivnje i raširi ruke.

— Ne može nas zapast da odemo pod brojem četrnaest! — reče on. — Zakasnili smo jako. Već je drugi jedan vlak otišao pod tim brojem.

Šef stanice hitro promotri nekakve formulare, zatim prenese svoje plave ushićene oči na Malahina, pa osmjehujući se, duhajući na nj svježinom, ospe ga pitanjima:

— Vi ste gospodin Malahin? Vi imate bikove? Osam vagona? Pa kako ćemo sad? Vi ste zakasnili, a broj četrnaest ja sam još noćas propustio. Šta ćemo sad uraditi?

Mladić dvama ružičastim prstima pažljivo uhvati Malahina za krzno kratke bunde, pa premještajući se s noge na

nogu, ljubazno mu i uvjerljivo objasni, da su ti i ti brojevi već otišli, a ti i ti će poći, da je spreman za Malahina učiniti sve, što je u njegovoj moći. I po licu mu se vidi, da je on zaista spreman učiniti svako dobro ne samo Malahinu, nego čak cijelom svijetu — toliko je sretan, zadovoljan i veseo! Starac sluša i premda ama baš ništa ne razumije od tih zamršenih brojeva vlakova, svejedno kima glavom u znak odobravanja, pa se i sam dvama prstima dotakne nježne dlake na čupavom kaputu. Godi mu vidjeti i čuti pristala mladića. Da i on njemu pokaže svoje raspoloženje, izvuče novčanicu od deset rubalja, promislivši, primakne joj još dvije novčanice od po jedan rubalj i dadne ih šefu stanice. Ovaj uzme, pozdravi vojnički i graciozno ih stavi sebi u džep.

— Evo šta, gospodo, ne bismo li to ovako mogli udesiti? — veli on, ozaren novom idejom, koja tek što mu je sinula. — Vojni[1] vlak je zakasnio... njega, kako vidite, nema... Pa kako bi bilo, da vi krenete kao vojni vlak? A vojni ću ja već otpremiti kao broj dvadeset i osam. A?

— Molim, — pristane vlakovođa.

— E pa sjajno! — obraduje se šef stanice. — Kad je tako, onda vi tu nemate šta čekati, nego odmah krečite! Odmah ću vas otpremiti! Sjajno!

On vojnički pozdravi Malahina, pa usput čitajući formulare, odjuri u svoj ured. Starac osta vrlo zadovoljan maločašnjim razgovorom; on se nasmiješi i ogleda se po čitavoj čekaonici, kao da traži: nema li tu još štogod prijatno?

— A mi ćemo ipak popiti, — veli on, uzimajući vlakovođu ispod ruke.

— Ma nekako je još rano da se pije.

— Nije, nego dopustite vi meni da vas počastim u znak pažnje.

Obojica pođu prema buffetu. Popivši, vlakovođa dugo izabiraše, što da zakusi.

To je stariji čovjek, pretjerano punašan, ispijena, podbuhla lica. Njegova je debljina neprijatna, podbuhla, žućkasta, kakva se sreće u ljudi, koji mnogo piju i ne spavaju u pravo vrijeme.

---

[1] Vojnim se naziva vrsta vlaka, određena naročito za prijevoz vojske; kad vojske nema, on vozi tovar i ide brže od običnih teretnih vlakova. (Primjedba A. P. Čehova)

— A sada možemo još po jednu popiti, — reče Malahin. — Sad je hladno, nije grijeh piti. Popijte, najpokornije molim. I tako, dakle, ja se u vas pouzdajem, gospodine vlakovođo, da na čitavom putu ne će biti nikakvih prepreka ni neprijatnosti. Jer, znate, u našem stočno-trgovačkom poslu svaki je trenutak dragocjen. Danas je jedna cijena mesu, a sutra, pazi samo, druga. Zakasniš svega dan-dva, i ne zapadne te povoljna cijena, pa umjesto da se zarada uzme, a ti dođeš kući, da prostite, bez hlača. Popijte, najpokornije molim... Ja se u vas uzdam, a što se čašćenja tiče, ili drugo što ako želite, ja vas u znak pažnje u svako doba mogu počastiti.

Namirivši vlakovođu, Malahin se vraća u svoj vagon:

— Sad sam broj vojnog vlaka nabavio, — veli on sinu. — Brzo ćemo poći. Kondukter kaže, budemo li sve vrijeme išli pod tim brojem, da ćemo sutra u osam navečer biti na mjestu. Ako ne poradiš, brate, ne ćeš ni dobiti... Tako ti je to... Gledaj eto i uči se...

Poslije prvog zvona k vratima vagona priđe čovjek, lica crna od gareži, u bluzi i prljavim, poderanim, dugim hlačama. To je podmazivač, koji je maločas puzao pod vagonima i lupao čekićem po točkovima.

— Gospodo, jesu li to vaši vagoni s bikovima? — upita on.

— Naši su, a što onda?

— Pa to, da su dva vagona u kvaru. Ne smiju se pustiti, treba ovdje da ostanu na opravku.

— Ma nemoj, laži malo bolje! Jednostavno ti se pije, hoćeš mita... Tako je trebalo da kažeš.

— Kako vas volja, a ja sam samo dužan, da odmah javim.

Ne uzbuđujući se i ne protiveći se, nego mirno, gotovo mehanički starac izvadi iz džepa dva dvogrivenjaka i dadne ih podmazivaču. Ovaj ih isto tako mirno uzme, pa dobrodušno gledajući starca, zapodjene razgovor:

— Dakle, vi malo u trgovinu... Lijepa stvar!

Malahin uzdahne i mirno gledajući crno podmazivačevo lice, ispriča, kako je trgovina bikovima prije doista bila pogodna, ali sada da je to posao riskantan i ubitačan.

— Imam ja ovdje jednog druga — prekine ga podmazivač. — E pa, da vi, gospodo trgovci, i njemu štogod podarite...

Malahin dadne i za druga... Vojni vlak ide brzo i na stanicama stoji relativno malo. Starac je zadovoljan. Prijatan utisak, što ga je ostavio mladić u čupavom kaputu, čvrsto se usadio u njemu, popijena votka lako mu je ošamutila glavu, vrijeme je divno, i kako se čini, sve se divno uredilo. Stalno je govorio i za svakog zastoja trčao do buffeta. Osjećajući potrebu, da ga tkogod sluša, vukao je k buffetu sad vlakovođu, sad mašinovođu i nije pio jednostavno, nego polako, sa zdravicama i kucanjem .

— Vi znate svoj posao, mi svoj... — veli on dobrodušno, smiješeći se. — Dao bog i nama, i vama, i to ne kako je nama pravo, već kako je njemu...

Od votke se malo po malo uzbudi i padne u poslovni zanos. Posluje mu se, žuri, pokazuje isprave, neprestano govori. Čas pretura po džepovima i zavežljajima, te traži nekakav papir, čas se počne nečega sjećati i nikako ne može da se sjeti, čas vadi novčanik, pa bez ikakve potrebe prebrojava svoje novce. Vrpolji se, uzdiše, zgraža, pljeska rukama... Razastrijevši pred sobom pisma i telegrame prijestolničkih trgovaca mesom, račune, poštansku i telegrafsku prepisku, formulare, svoju bilježnicu, on stane naglas misliti i zahtijeva, da Jaša sluša.

A kad mu dozlogrdi čitati formulare i govoriti o cijenama, on za vrijeme zastanka trči po vagonima, gdje su njegovi bikovi, ništa ne radi, već samo pljeska rukama i zgraža se.

— Ah, bože moj, bože moj! — veli on, žalosnim glasom. — Sveti mučeniče Vlasije! Ako ovo i jest bik, ako i jest životinja, pa ipak je isto kao i ljudi, hoće i piti, i jesti. Već je četiri puta po dan i noć, da nisu pili niti jeli. Ah, bože moj, bože moj!

Jaša, kao poslušan sin, hoda za njim i ispunjava njegova naređenja. Ne sviđa mu se, što starac često trči prema buffetu. Premda se on boji oca, ipak se ne može uzdržati od primjedbe.

— A vi ste opet počeli! — veli on, ljutito mjereći starca. — u slavu čega to? Je li vam imendan ili što drugo?

— Ne smiješ ti rođenog oca opominjati.

— Vidi, kakvu ste modu stali tjerati...

Kad ne mora da ide za ocem, Jaša sve vrijeme nepomično sjedi na ovčjem runu i svirucka harmoniku. Kadikad izađe iz vagona i lijeno prošeće uzduž vlaka, ustavi se pored lokomotive i upre dug, nepomičan pogled u točkove, ili u radnike, što bacaju cjepanice na tender; vrela lokomotiva pišti, cjepanice u padu podižu sočan, zdrav zvuk svježeg drveta; mašinovođa i njegov pomoćnik, ljudi veoma hladnokrvni i ravnodušni, vrše nekakve nerazumljive pokrete i ne žure. Postajavši pored lokomotive, Jaša lijeno odšvrlja u stanicu; tu on pregleda zakuske u buffetu, pročita za se naglas kakvu vrlo nezanimljivu obavijest i ne žureći vrati se u vagon. Lice mu ne izražava ni dosadu, niti kakvu želju; njemu je, reklo bi se, sve potpuno svejedno, gdje bio da bio: kod kuće, u vagonu, pored lokomotive...

Navečer se vlak zaustavi pred nekom velikom stanicom. Svjetiljke pored pruge tek što su zapaljene; na plavičastoj pozadini, u svježem, prozračnom zraku, svjetiljke su jarke i blijede, poput zvijezda; crvene su i sjajne samo pod strehom, gdje je već tamno. Svi su kolosijeci zauzeti vagonima, pa se čini, dođe li novi vlak, za njega se ne će naći mjesta. Jaša otrči na stanicu po kipuću vodu za večernji čaj. Po peronu šeću lijepo odjevene dame i gimnazijalci. Na obje strane od stanice, ako se pogleda s perona u daljinu, svjetlucaju u večernjoj magli daleka svijetla — to je grad. Koji? Jašu ne zanima da to zna. On vidi samo slaba svijetla i tužne građevine iza stanice, čuje viku izvoščika, osjeća na licu rezak, hladan vjetar i misli, da je taj grad vjerojatno ružan, neprijatan i dosadan...

Za vrijeme čaja, kad se bilo posve smračilo, i na zidu vagona kao i jučer visio fenjer, vlak zadrhti od laka udara i tiho pođe nazad. Prošavši malo tako, on se zaustavi; začuju se nejasni uzvici, netko lupi lancima po spojnicama: vikne: »Gotovo!« Vlak se trgne i pođe naprijed. Za deset minuta opet ga vuku nazad.

Izlazeći iz vagona, Malahin ne prepozna svoj vlak. Njegovih osam vagona s bikovima stoje u jednom redu s niskim otvorenim vagonima, kakvih prije nije bilo u vlaku. Na dva-tri od tih vagona navaljeno je kamenje, a ostali su prazni. Duž vlaka švrljaju nepoznati kondukteri. Na pitanja odgovaraju preko volje i nejasno. Nije im stalo do Malahina; oni

se žure da sastave vlak, da se što prije raziđu i odu u toplo.

— Koji je to broj? — upita Malahin.

— Osamnaest!

— A gdje je vojni? Zašto su mene odvojili od vojnoga?

Ne dobivši odgovora, starac ode na stanicu. On najprije potraži poznatoga vlakovođu, pa, ne našavši ga, ode k šefu stanice. Šef sjedi u svom uredu za stolom i prebire prstima gomilu nekakvih formulara. Zauzet je i pravi se, da ne vidi ovoga, što je ušao. Vanjština njegova ulijeva strah: glava crna, ošišana, uši strše, nos dug, kukast, lice zagasito; izraz mu strog i nekako kao uvrijeđen. Malahin mu stane nadugo izlagati svoje namjere.

— Šta, molim? — upita šef. — Kako? — zaturi se on na naslon stolice i nastavi, ljuteći se: — Šta, molim? A zašto vi ne biste išli brojem osamnaest? Govorite jasnije, ništa ne razumijem! Hoćete li mi narediti, da se ja raskidam u dijelove?

On ga zasiplje pitanjima i bez ikakva razloga postaje sve stroži i stroži. Malahin već posegne u džep za novčanikom, ali šef, na kraju uvrijeđen i naljućen, neizvjesno je čime, skoči iz stolice te izjuri iz ureda. Malahin, sliježući ramenima, izađe i potraži, s kim da još porazgovori.

Da li od dosade, od želje da završi poslovni dan još kakvim novim poslom, ili jednostavno zato, što mu je za oko zapeo prozorčić s natpisom »Telegraf«, on priđe k prozoru te izjavi želju da pošalje telegram. Uzevši pero, on promisli i napiše na plavom formularu: »Hitno. Načelniku saobraćaja. Osam vagona živoga tovara. Zadržavaju na svakoj stanici. Molim da se dodijeli brži vlak. Odgovor uplaćen. Malahin.« Pošto je poslao telegram, ode opet u ured šefu stanice. Tu na malom divanu, presvučenom sivim suknom, sjedi nekakav pristojan gospodin sa zaliscima, naočarima i u krznenoj kapi; na njemu nekakva čudna bunda, veoma nalik na žensku, optočena krznom s naramenicama i razrezima na rukavima. Pred njim stoji drugi gospodin, suh i žilav, u kontrolorskoj uniformi.

— Molim vas lijepo — priča kontrolor, okrećući se prema gospodinu u čudnoj bundi. — Sad ću vam ja ispričati takav slučaj, pa da vidite vraga! Z-ska je željeznica najmirnijim načinom ukrala N-skim željeznicama trista teretnih

vagona. To je činjenica, molim! Kunem se bogom. Dovezla ih sebi, prebojila, metnula svoje znakove — pa sad vi tu nešto uradite! N-ska željeznica šalje svuda agente, traži, traži, i najednom, zamislite samo, dopadne joj vagon u kvaru Z-ske željeznice. Ona ga stane popravljati u svojoj radionici, kad najednom, vidi vraga, spazi na točkovima i osovinama svoj pečat. Kako, molim? A? Da ja to učinim, prognali bi me u Sibir, a željeznicu — ni briga! Malahinu se prijatno porazgovoriti s inteligentnim, školovanim ljudima. On pogladi bradu, pa se ozbiljno umiješa u razgovor.

— Uzmimo, gospodo, za primjer, ako hoćete ovakav slučaj, — veli on. — Ja vozim bikove u H. Osam vagona. Fino, molim... Recimo sad ovako: dižu mi za svaki vagon, kao za 600 pudova težine. U osam bikova ne će biti šest stotina pudova, nego mnogo manje, a oni to ne uzimaju u obzir...

U taj trenutak u ured uđe Jaša, tražeći oca. On posluša, htjede sjesti na stolicu, ali, vjerojatno sjetivši se svoje težine, ode od stolice te sjedne na prozorsku dasku.

— A oni to ne uzimaju u obzir, — nastavi Malahin, — i dižu mi još za me i za sina, što putujemo s bikovima, četrdeset i dva rublja, kao za III. razred. Ovo je moj sin Jakov, imam kod kuće još dvojicu, ali oni su na naukama. No, a osim toga, bar ja tako mislim, da je željeznica uništila trgovce stokom. Prije, dok se stoka stadima gonila, bilo je bolje.

Govori starac otegnuto i dugo. Poslije svake rečenice on pogleda Jašu, kao da bi htio reći — vidi, kako ja s pametnim ljudima razgovaram!

— Molim vas! — prekine ga kontrolor. — Nitko se ne buni, nitko ne kritizira! A zašto? Vrlo jednostavno! Gadost uzbunjuje i bode oči, gdje je ona slučajna, gdje ona remeti poredak; ovdje pak, gdje ona, eto vam nà, čini davno uveden program i ulazi u osnovicu samoga poretka stvari, gdje svaki prag nosi njen trag i širi njen zadah, ona isuviše brzo prelazi u naviku! Jest, molim!

Udari drugo zvono. Gospodin u čudnoj bundi ustane. Kontrolor ga uzme pod ruku, pa nastavljajući vatreno govoriti, odlazi s njim na peron. Poslije trećeg zvona u ured utrči šef stanice i sjedne za svoj stol.

— Čujte, kojim ću brojem ja poći? — upita Malahin.

Šef pogleda u formular i veli, uzrujavajući se:

— Vi ste Malahin? Osam vagona? Dat ćete po rubalj za vagon i šest i dvadeset za biljege. Vi nemate biljega. Svega 14 rub. 20 kop. — Primivši novce, on nešto zapiše, posu pijeskom, i ljutito poderavši gomilu formulara, žurno izađe iz ureda.

U deset sati navečer Malahin dobi odgovor od načelnika saobraćaja: »Dati prednost«. Pročitavši taj telegram, starac značajno namigne, pa vrlo zadovoljan sobom, spremi ga u džep.

— Eto, — reče on Jaši. — Gledaj, uči se.

U ponoć njegov vlak pođe dalje. Noć je, kao i jučer, mračna i hladna, zastanci dugi. Jaša sjedi na ovčjem runu i smireno svirucka u harmoniku, a starcu bi se sve jošte poslovalo. Na jednoj mu stanici dođe želja da sastavi zapisnik. Na njegov zahtjev žandar sjedne i napisa: »188* godine, 10. studenoga, ja, podoficir Z-skoga odjeljenja N-ske žandarmerijsko-policijske uprave željezničkih pruga, Ilja Čered, na temelju 11. točke zakona od 19. svibnja 1871. godine, sastavio sam ovaj zapisnik na stanici H. o dolje navedenom...«

— Šta da se dalje piše? — upita žandar.

Malahin rasporedi preda nj formulare, poštanske i telegrafske priznanice, račune... Što on treba od žandara, ni sam određeno ne zna; on bi, da se u zapisniku opiše, ne kakva posebna epizoda, već cijelo putovanje, svi njegovi gubici, razgovori sa šefovima stanica, da se opišu naširoko i zajedljivo.

— A na stanici Z., — veli on, — napišite: šef stanice otkačio je moje vagone od vojnoga vlaka zato, što mu se moja fizionomija nije svidjela.

I prohtije mu se, da žandar pod svaku cijenu spomene to o fizionomiji. Ovaj umorno sluša, pa i ne doslušavši, nastavi pisati. Svoj zapisnik on završi ovako: »Gore navedeno, ja, podoficir Čered, zapisao sam u ovaj zapisnik i odlučio da se isti ima podnijeti načelniku Z-skoga odjeljenja, a kopiju istoga izdati građaninu Gavrilu Malahinu«.

Starac uzme kopiju, dometne je k papirima, kojima je nabijen njegov bočni džep, te veoma zadovoljan ode u svoj vagon.

Ujutro se Malahin opet probudi zle volje, ali svoj gnjev ne iskaljuje više na Jaši, nego na bikovima.

— Propadoše bikovi! — zagunđa on. — Propadoše! Skapat će! Kaznio me bog, skapat će! Fuj!

Bikovi odavno već nisu pili; mučeni žeđu, ližu inje po zidovima vagona, a kad im priđe Malahin, stanu lizati njegovu hladnu polubundu. Po njihovim svijetlim, suznim očima vidi se, da su iznemogli od žeđe i vagonskog ljuljanja, gladni i da tuguju.

— Eto, vozi vas, prokletinje jedne! — gunđa Malahin.

— Ne biste li što prije svisnuli, a! Muka je gledati vas! U podne se vlak ustavi na velikoj stanici, gdje, prema propisima, za živi tovar ima vodopoj. Malahinovim bikovima dadoše da piju, ali bikovi ne piju: voda se pokazala i suviše hladna . . .

Prođe još dvaput dan i noć i napokon se u daljini, u crvenkastoj magli pokaza prijestolnica. Put je završen. Vlak se zaustavi, ne došavši do grada, blizu teretne stanice. Pušteni iz vagona na slobodu, bikovi posrću i spotiču se, kao da idu po skliskome ledu.

Završivši istovar i veterinarski pregled Malahin i Jaša odsjednu u prljavim, jeftinim svratišnim sobama na gradskoj periferiji, na onome istom trgu, gdje se održava stočni sajam. Žive u prljavštini, jedu odvratno, kako nikad nisu jeli u svojoj kući, spavaju uz reske zvuke lošeg orkestra, što je dan i noć svirao u krčmi ispod soba. Starac će sutra otići nekamo da traži kupce, a Jaša će po cijeli dan sjediti u sobi, ili pak izlaziti na ulicu pogledati prijestolni grad. On će vidjeti prljav, zagađen trg, krčmarske natpise, nazubljeni manastirski zid u magli . . . Tu i tamo preletjet će ulicu i zagledat u izlog sitničarske radnje, uživati u policama šarenih medenjaka, zijevat će i lijeno se dovući nazad u svratišnu sobu. Prijestolnica njega ne zanima.

Napokon prodaju bikove nekakvu trgovcu. Malahin unajmi goniče. Sve bikove podijele na skupine od po deset grla i svaki ih otjera na drugi kraj grada. Bikovi su, poniknuvši glavama, umorni, išli bučnim ulicama i ravnodušno gledali ono, što vide prvi i posljednji put u životu. Odrpani goniči

išli su za njima, isto tako poniknuvši glavama. Dosadno im... Tu i tamo, neki će se gonič trgnuti iz misli, sjetit će se, da pred njim idu povjereni mu volovi, pa da se pokaže vrijednim čovjekom, iz sve će snage udariti palicom po leđima bika. Bik će zateturati od boli, pojurit će desetak koraka naprijed i pogledati u stranu s takvim izrazom, kao da ga je stid, što ga tuku, pred tuđim ljudima.

Pošto su prodali bikove i pokupovali za porodicu poklone, kakve su mogli kupiti i u svom mjestu, Malahin i Jaša spreme se za povratak. Tri sata pred odlazak vlaka, već popivši s kupcem, i od toga postavši poduzetan, starac siđe s Jašom u krčmu na čaj. Kao i svi provincijalci, on ne može sam piti i jesti: potrebno mu je društvo, tako isto poduzetno i promućurno, kao što je i on sam.

— Zovni gazdu! — reče on konobaru. — Reci mu, da ga ja želim počastiti u znak pažnje.

Gazda, čovjek sit i potpuno ravnodušan prema svojim gostima, dođe i sjedne za stol.

— E pa, mi obavismo pazar! — reče mu Malahin, smijući se. Promijenismo kozu za jastreba. Eto, dok smo amo putovali, — meso bijaše po tri i devedeset, a kad dođosmo — ono već po tri i četvrt. Vele, zakasnismo, valjalo je tri dana ranije stići, jer danas za mesom nije takva potraga, Filipov post nastupio... A!? Čista smutnja! Na svakom sam biku četrnaest rubalja izgubio. Prosudite i sami: koliko stoji prijevoz bika? Petnaest rubalja tarifa, pa šest rubalja položite za svakog bika — idi mi, dođi mi, mito, časćenje, te ovo, te ono...

Gazda sluša iz uljudnosti i preko volje guta čaj. Malahin se vajka, pljeska rukama, šali se na račun svoga neuspjeha, ali po svemu se vidi, da ga gubitak, što ga je pretrpio, malo dira. Njemu je svejedno, bio gubitak, bila zarada, samo da ima slušatelja, bilo bi o čemu preklapati, samo da kako ne zakasni na vlak.

Za jedan sat Malahin i Jaša, natovareni torbama i kovčezima, siđu iz soba prema izlazu, da uzmu izvoščika i odvezu se na stanicu. Isprati ih gazda, poslužitelji i nekakve žene. Starac je dirnut. On na sve strane dijeli grivenjake i govori pjevajući:

— Zbogom, ostajte zdravo! Bog vam dao, da sve bude, kako treba. Dat će bog, samo ako budemo živi i zdravi, opet ćemo doći o velikom postu. Zbogom! Hvala ... daj bože!

Sjednuvši u saonice, starac skine kapu i dugo se krstio na onu stranu, gdje se u magli crnio manastirski zid. Jaša sjedne do njega na krajičak sjedišta i prevjesi noge u stranu. Njegovo je lice kao i prije ravnodušno i ne izražava ni dosadu, niti kakvu želju. On se ne veseli, što ide kući, i ne žali, što nije stigao pogledati prijestolnicu.

— Tjeraj!

Izvoščik udari po konjiću, te okrenuvši se, stane kleti zbog teška i glomazna prtljaga.

SKUPE INSTRUKCIJE

Za čovjeka školovana neznanje jezikā čini golemu nezgodu. Vorotov je to jako osjetio, kada se, izišavši iz sveučilišta sa stepenom kandidata zabavio malom znanstvenom radnjom.

— To je strašno! — govoraše on gubeći dah (premda mu je 26 godina, punašan je, težak i pati od sipnje.) — To je strašno! Bez jezikā sam kao ptica bez krila. Gotovo da se okanim posla.

I on odluči da pošto-poto savlada svoju prirođenu lijenost i nauči francuski i njemački jezik pa stade tražiti učitelje.

Jednoga zimskoga podneva, kada Vorotov sjeđaše za poslom u svome kabinetu, lakaj mu javi, da ga traži nekakva gospođica.

— Zamoli, da uđe, — reče Vorotov.

I u kabinet uđe mlada, po posljednjoj modi, otmjeno odjevena gospođica. Predstavila se kao učiteljica francuskog jezika, Alisa Osipovna Anket i reče, da ju je poslao k Vorotovu jedan od njegovih prijatelja.

— Veoma mi je drago! Sjedite! — reče Vorotov, gubeći dah i pokrivajući dlanom ogrlicu svoje spavaćice. (Da bi lakše disao, on uvijek radi u spavaćici.) — Vas je k meni poslao Petar Sergejič? Da, da ... ja sam ga molio ... Veoma mi je drago!

Pogađajući se s m-lle Anket, on ju je poglédao stidljivo i s radoznalošću. Bijaše to prava, veoma graciozna Francuskinja, još veoma mlada. Po licu, blijedome i umornom, po kratkoj, kudravoj kosi, i neprirodno tankome struku, nije joj se moglo dati više od 18 godina; ali pogledavši njezina široka, dobro razvijena ramena, lijepa leđa, i stroge oči, Vorotov pomisli, da sigurno nema manje od 23 godine, možda,

čak i punih 25; ali mu se zatim opet stade činiti, da joj je samo 18. Izraz joj lica bijaše hladan, služben, kao u čovjeka, koji je došao da razgovara o novcima. Nijednom se nije osmjehnula, nije se namrštila, i samo joj jedamput na licu promače zbunjenost, kada sazna, da je nisu pozvali poučavati djecu, već odrasla, punašna čovjeka.

— Dakle, Alisa Osipovna, — govoraše joj Vorotov, — radit ćemo svaki dan od sedam do osam navečer. Što se pak tiče vaše želje — da dobivate po rubalj za sat, ja nemam ništa protiv. Po rubalj — neka bude po rubalj...

I još je upita, ne želi li čaja ili kave, je li lijepo vrijeme napolju, i dobrodušno se smiješeći, gladeći dlanom čohu na stolu, prijateljski se raspita, tko je ona, gdje se školovala i od čega živi.

Alisa mu Osipovna s hladnim, službenim izrazom odgovori, da se školovala u privatnom pansionatu i da ima prava domaće učiteljice, da joj je otac nedavno umro od šarlaha, majka joj je živa i pravi cvijeće, da ona, m-lle Anket, do podne predaje u privatnom pansionatu, a poslije podne, do same večeri, ide po dobrim kućama i daje satove.

Otišla je ostavivši iza sebe lagan, veoma nježan miris ženske odjeće. Vorotov dugo poslije nije radio, već je sjedeći za stolom gladio dlanovima zelenu čohu i razmišljao.

»Veoma je prijatno vidjeti djevojke, koje sebi zarađuju koru kruha, — mišljaše on. — S druge pak strane veoma je neprijatno vidjeti, kako siromaštvo ne štedi čak ni tako graciozne i ljepuškaste djevojke kao što je Alisa Osipovna, i njoj također, valja voditi borbu za opstanak. Jadi!...«

On, koji nikada nije vidio čestitih Francuskinja, pomisli također, da se ta otmjeno odjevena Alisa Osipovna, s dobro razvijenim ramenima i s prekomjerno tankim strukom, po svoj prilici, osim poučavanja bavi još čime.

Sutradan uvečer, kada sat pokazivaše za pet sedam, dođe Alisa Osipovna, rumena od zime; ona otvori Margot, koji bijaše donijela sa sobom, pa poče bez ikakva predgovora:

— Francuska gramatika ima 26 slova. Prvo se slovo zove A, drugo B...

— Oprostite, — prekinu je Vorotov smiješeći se. — Moram vas upozoriti, madmuazel, da ćete lično za mene morati nešto promijeniti vašu metodu. Radi se o tome, da ja dobro

znam ruski, latinski i grčki jezik... studirao sam poredbenu lingvistiku, pa mi se čini, da možemo, mimoišavši Margota, smjesta pristupiti čitanju kakva autora.

I on objasni Francuskinji, kako odrasli ljudi studiraju jezike.

— Jedan moj poznanik, — reče on, — želeći da nauči nove jezike, stavio je preda se francusko, njemačko i latinsko evanđelje, čitao ih paralelno, pritom je veoma marljivo proučavao svaku riječ, i što mislite? Postigao je svoj cilj prije no za godinu dana. Učimo i mi tako. Uzmimo kakva autora pa ćemo čitati.

Francuskinja ga pogleda u nedoumici. Očito joj se Vorotovljev prijedlog učinio naivan i besmislen. Da je taj čudnovati prijedlog izreklo dijete, onda bi se, sigurno, ona rasrdila i viknula, ali budući da to bijaše čovjek odrastao i veoma debeo, na kojega se nije smjelo vikati, ona samo sleže ramenima jedva vidljivo i reče:

— Kako hoćete.

Vorotov prekopa po svom ormaru za knjige pa izvuče odanle raskupusanu francusku knjigu.

— Valja li ovo? — upita on.

— Svejedno je.

— Pa onda možemo početi. Gospode blagoslovi. Počnimo od naslova... Mémoires.

— Uspomene... — prevede m-lle Anket.

— Uspomene... — ponovi Vorotov.

Dobrodušno se smiješeći i teško dišući, on se četvrt sata navlačio s riječju mémoires i isto tako s riječju de, i to je umorilo Alisu Osipovnu. Ona je odgovarala na pitanja, mlitavo se spetljala, i, očito, slabo razumijevala svoga učenika i nije nastojala da ga razumije. Vorotov joj je zadavao pitanja, a sam je međutim poglédao na njezinu plavokosu glavu i mislio:

»Kose joj nisu kudrave od prirode, ona ih kovrča. Čudnovato. Radi od jutra do mraka i još stigne da se nakovrča«.

Točno u osam sati ona ustade, pa, rekavši suho, hladno »au revoir, monsieur«[1], ode iz kabineta; a iza nje ostade onaj

---

[1] do viđenja, gospodine.

isti nježni, fini, uzbudljiv miris. Učenik opet dugo nije ništa radio, sjedio je za stolom i razmišljao.

Narednih dana iza toga on se uvjerio, da mu je učiteljica gospođica ljupka, ozbiljna i točna, ali da je veoma neškolovana i poučavati odrasle ne umije; i on odluči da ne gubi uzalud vrijeme, da se rastane s njom i pozove drugoga učitelja. Kada je došla sedmi put, on izvadi iz džepa kuvertu sa sedam rubalja, pa držeći je u rukama, veoma se zbuni i poče ovako:

— Oprostite, Alisa Osipovna, ali vam moram reći... stavljen sam u tešku nepriliku...

Pogledavši u kuvertu, Francuskinja se dosjeti, šta je posrijedi, i po prvi put za sve vrijeme poučavanja njezino lice zadrhti i hladan služben izraz iščezne. Ona lako porumenje pa oborivši pogled stade uzrujano prebirati prstima svoj tanki zlatni lančić. I Vorotov, gledajući njenu zbunjenost shvati, kako za nju bijaše skupocjen rubalj i kako bi joj bilo teško ostati bez te zarade.

— Moram vam reći... — mrmljaše on zbunjujući se još više, i u grudima ga nešto zapeče; brže bolje strpa kuvertu u džep pa nastavi: — Oprostite, ja... ja ću vas ostaviti deset minuta...

I praveći se, da joj uopće nije htio otkazati, već samo da ju je molio za dopuštenje da je ostavi za kratko vrijeme, on izađe u drugu sobu pa tamo odsjedi desetak minuta. A zatim se vrati još zbunjeniji; shvatio je, da taj njegov odlazak na kratko vrijeme ona može objasniti bilo kako na svoj način, pa se osjećao nelagodno.

Satovi počeše opet.

Vorotov je slušao već bez ikakve volje. Znajući, da od učenja ne će biti nikakve koristi, dao je Francuskinji potpunu slobodu, ništa je više nije pitao niti ju je prekidao. Ona je prevodila kako je htjela po deset strana za jedan sat, a on nije slušao, teško je disao, i od dokonosti promatrao čas njezinu kudravu glavicu, čas vrat, čas nježne bijele ruke, udisao miris njezine odjeće...

Lovio je sebe u ružnim mislima, i stidio se, ili bi se raznježio i tada je osjećao ogorčenje i zlovolju zato, što se ona prema njemu držala tako hladno, službeno, kao prema

učeniku, ne smiješeći se, i upravo kao da se boji, da je on ne dotakne nehotice. Neprestano je mislio: kako da joj nekako ulije povjerenje, da se upozna s njom pobliže, zatim da joj pomogne, da je upozori, kako ona loše predaje, sirotica.

Alisa Osipovna jedamput dođe na sat u lijepoj ružičastoj haljini, s malim izrezom, i od nje se širio takav miris, da se činilo kao da je ovijena oblakom, kao da je dovoljno samo puhnuti u nju, i smjesta će poletjeti ili se rasplinuti, kao dim. Ispričala se i rekla, da može raditi samo pola sata, jer će s instrukcije otići ravno na ples.

On je gledao njezin vrat i leđa, razgoljena oko vrata, i činilo mu se, shvaćao je zašto su to Francuskinje na glasu kao bića lakomislena i koja lako padaju: tonuo je u tom oblaku mirisâ, ljepote, golotinje, a ona ne znajući njegovih misli i, vjerojatno, nimalo se ne zanimajući za njih, brzo je prelistavala stranice i prevodila punom parom:

— On je išao ulicom i susretao gospodina svoga poznanika i rekao: »Kamo vi krećete, videći vaše lice tako blijedo, to meni čini muku.«

Mémoires bijahu davno završeni i sada je Alisa prevodila nekakvu drugu knjigu. Jedamput je došla na sat cio sat ranije ispričavajući se time, što u sedam sati mora ići u Mali teatar. Ispratívši je poslije sata, Vorotov se obuče pa i on ode u kazalište. Otišao je, kako mu se činilo, samo zato, da se odmori, da se razonodi, a Alisa mu ne bijaše ni na kraj pameti. Nije mogao dopustiti, da bi čovjek ozbiljan, koji se sprema da postane učenjak, prilično nepokretan, ostavio posao i otišao u kazalište samo zato, da se tamo sastane sa slabo poznatom, ne pametnom, malo inteligentnom djevojkom...

Ali s nepoznata razloga, za vrijeme pauza, srce mu je udaralo, a on, sam ne opažajući toga, poput dječaka trčkarao je po foajeu i po hodnicima nestrpljivo tražeći nekoga; a kada ugleda poznatu ružičastu haljinu i lijepa ramena pod tilom, srce mu se steže, upravo kao od predosjećaja sreće, radosno se osmijehnu, i prvi put u životu osjeti osjećaj ljubomore.

Alisa je išla s nekakva dva ružna studenta i s oficirom. Glasno se smijala, glasno govorila, očito, koketirala je; takvu

je Vorotov nije vidio nikada. Očito, bijaše sretna, zadovoljna, iskrena, topla. Zašto? Zbog čega? Zato, možda, što joj ti ljudi bijahu bliski, iz istoga kruga kao i ona... I Vorotov osjeti strašnu provaliju između sebe i toga kruga. On se pokloni svojoj učiteljici, ali mu ona hladno klimnu i brzo prođe mimo; po svoj prilici nije joj se htjelo, da njezini kavaliri znaju, da ona ima učenike i da zbog siromaštva daje instrukcije.

Poslije susreta u kazalištu Vorotov shvati, da je zaljubljen... Za vrijeme narednih instrukcija, gutajući očima svoju elegantnu učiteljicu, nije se više borio sa sobom, već je davao punu slobodu svojim čistim i prljavim mislima. Lice Alise Osipovne nije prestajalo da bude hladno, točno u osam sati svake večeri mirno je govorila »au revoir, monsieur«, i on je osjećao, da je ona ravnodušna prema njemu i da će biti ravnodušna i — da je njegov položaj beznadan.

Koji put usred sata počinjao bi sanjariti, nadati se, praviti planove, sastavljati u mislima ljubavnu izjavu, prisjećao se, da su Francuskinje lakomislene i popustljive, ali je bilo dovoljno samo da pogleda na učiteljičino lice, pa da mu se misli u trenu ugase, kao što se gasi svijeća, kada je u ljetnikovcu za vrijeme vjetra iznosiš na terasu. Jedamput on, opijen, zaboravivši se, kao u vrućici, ne izdrža, pa zagrađujući joj put, kada je izlazila nakon sata iz kabineta u predsoblje, gubeći dah i zamuckujući, stade joj izjavljivati ljubav:

— Vi ste mi dragi! Ja... ja vas volim! Dopustite mi da kažem!

A Alisa poblijedje — vjerojatno od straha, domišljajući se da joj nakon te izjave više ne će biti moguće dolaziti ovamo i primati rubalj za sat: napravi preplašene oči i glasno poče šaptati:

— Ah, to ne može! Ne govorite, molim vas! Ne može!

I zatim Vorotov nije spavao svu noć, mučio ga je stid, grdio je samoga sebe, napregnuto mislio. Činilo mu se, da je svojom izjavom uvrijedio djevojku, da mu ona više ne će doći.

Odlučio je, da ujutro sazna u prijavnom uredu njezinu adresu i napiše joj pismo s molbom za oproštenje. Ali Alisa

dođe i bez pisma. Prvi se časak osjećala nelagodno, ali zatim rasklopi knjigu pa stade prevoditi brzo i živo, kao uvijek.

»O, mladi gospodine, ne rastrgajte to cvijeće u mome vrtu, koje ja hoću davati svojoj bolesnoj kćeri«...

Dolazi ona i dan danas. Prevedene su već četiri knjige, a Vorotov ne zna ništa osim riječi »mémoires« i kada ga zapitaju o njegovoj znanstvenoj radnji, onda on maše rukom, i, ne odgovorivši na pitanje, zameće razgovor o vremenu.

LAV I SUNCE[1]

U jednom od gradova, smještenih s ove strane Uralskog gorja, pronio se glas, da je nedavno stigao u grad i odsjeo u gostionici »Japan« perzijski velikodostojnik Rahat-Helam. Taj glas nije na stanovnike ostavio nikakav dojam: stigao je Perzijac, no i u redu. Jedino se gradski načelnik, Stepan Ivanovič Kucin, saznavši od sekretara uprave o dolasku čovjeka sa istoka, zamislio i upitao:

— Kuda on putuje?

— Čini se, u Pariz ili London.

— Hm!... Znači da je krupna riba?

— A vrag će ga znati.

Došavši iz uprave kući i odručavši, gradski načelnik se opet zamislio, i taj puta je razmišljao sve do večeri. Dolazak uglednog Perzijca silno ga je zainteresirao. Činilo mu se, da mu je sama providnost poslala toga Rahat-Helama i da je, konačno, nastao pogodan čas za to, da ostvari svoju strasnu, iskonsku sanju. Stvar je u tom, da je Kucin imao dvije medalje, Stanislava trećeg stepena, značku Crvenog Križa i značku »Društva za postradale od vode«, a osim toga on je sebi načinio još privjesak (zlatnu pušku i gitaru, koji su stajali unakrst), i taj privjesak, okačen o petlju mundira, izdaleka je nalikovao na nešto naročito i predivno se pričinjao znakom odličja. A poznato je, što više imaš ordena i medalja, da ih tim više želiš, — i gradonačelnik je već odavno želio da dobije perzijski orden »Lav i Sunce«, želio ga je strasno, bezumno. On je izvrsno znao, da se za dobitak toga ordena ne treba niti boriti, niti dati prilog za ubožnicu, niti služiti u samoupravnim ustanovama, nego treba samo pogodan slučaj. I sada mu se činilo, da je taj slučaj nastupio.

[1] vrst perzijskog ordena.

Drugi dan, u podne, on nadjenu sve svoje ordene i pođe u »Japan«. Sudbina mu je išla na ruku. Kad je ušao u sobu odličnog Perzijca, ovaj je bio sam i nije radio ništa. Rahat-Helam, golemi Azijat s dugim, šljukastim nosom, izbuljenim očima i u fesu, sjedio je na podu i prevrtao po svom kovčegu.

— Molim vas da oprostite što vas uznemirujem, — poče Kucin, osmjehujući se. — Imam čast da se preporučim: nasljedni počasni građanin i kavalir Stepan Ivanovič Kucin, gradski načelnik. Smatram svojom dužnošću da lično pozdravim vašu osobu, da tako kažem, predstavnika prijateljske i susjedne nam države.

Perzijac se okrenu i promrmlja nešto jako lošim francuskim jezikom, što je zvučalo kao udarac trupcem o dasku.

— Granice Perzije, — nastavljaše Kucin ranije naučen pozdrav, — tijesno se dotiču granica naše ogromne otadžbine, i zato me uzajamne simpatije pobuđuju, da tako kažem, da vam izrazim solidarnost.

Dostojanstveni Perzijac se podigao i opet promrmljao nešto drvenim jezikom. Kucin, ne poznavajući jezika, mahnu glavom u znak, da ne razumije.

»Eh, kako li ću s njim razgovarati? — pomisli on. — Dobro bi bilo da odmah pošaljem po prevodioca, ali stvar je škakljiva, ne smije se govoriti pri svjedocima. Prevodilac bi zatim razbrbljao po cijelom gradu.«

I Kucin se stade prisjećati stranih riječi, koje je naučio iz novina. — Ja sam gradski načelnik... — promrmlja on. — To jest, lord-maire... municipale... Oui? Comprenez?[1]

Htio je da riječima ili mimikom izrazi svoj društveni položaj a nije znao kako da to učini. Izbavila ga je slika sa krupnim natpisom: »Grad Venecija«, koja je visila na zidu. On pokaza prstom na grad, zatim sebi na glavu, i na taj način se, po njegovu mišljenju, dobila fraza »Ja sam gradski načelnik«. Perzijanac nije ništa shvatio, nego se osmijehnuo i rekao:

— Karjašo, musje... karjašo...[2]

Pola sata kasnije načelnik je udarao Perzijanca sad po koljenu, sad po ramenu, i govorio:

---

[1] Od franc. Oui? Comprenez vous? — Da? Shvaćate li?
[2] Karjašo — t. j. horošo — ruski: dobro.

— Comprenez? Vous? Kao lord-maire i municipale... ja vam predlažem da načinimo mali promenaž... Komprene? Promenaž...[1]

Kucin dodirnu prstom Veneciju i sa dva prsta napravi noge koje koračaju. Rahat-Helam, ne spuštajući očiju s njegovih medalja i, očito, domišljajući se, da je to najvažnije lice u gradu, shvati riječ »promenaž« i ljubazno se nasmiješi. Zatim obojica obukoše kapute i iziđoše iz sobe. Dolje, kod vrata, koja su vodila u restoran »Japana«, Kucin pomisli da ne bi bilo loše da pogosti Perzijanca. On se zaustavi i, pokazujući mu na stolove, reče:

— Po ruskome običaju, ne bi smetalo to... pjure, antrekot... šampanj i ostalo... Komprene?

Ugledni gost shvati i, malo kasnije, obojica su sjedili u najboljem odjeljku restorana, pili šampanjac i jeli.

— Ispijmo za procvat Perzije! — govorio je Kucin. — Mi Rusi, volimo Perzijance. Iako smo raznih vjera, ali zajednički su nam opći interesi, da tako kažem, simpatije... progres... azijske tržnice... svjetske prevlasti, da tako kažem...

Ugledni Perzijanac je jeo i pio s velikim apetitom. On je dirnuo viljuškom u osušen hrbat morune i, uzbuđeno mahnuvši glavom, rekao:

— Karjašo! Bien![2]

— Sviđa vam se? — obradovao se gradski načelnik. — Bien? Eh, predivno. — I obrativši se lakeju, on reče: — Luka, pripremi se, da pošalješ, bratac, njegovu prevashodstvu u sobu dvije pobolje sušene morune!

Zatim su gradski načelnik i perzijski velikodostojnik pošli razgledati zoološki vrt. Stanovnici su vidjeli kako je njihov Stepan Ivanič, crven od šampanjca, veseo, jako zadovoljan, vodio Perzijanca po glavnim ulicama i po tržnici pokazujući mu znamenitosti grada, vodio ga je i na vatrogasni toranj.

Između ostaloga stanovnici su vidjeli kako se on zaustavio kod kamenitih vrata sa lavovima i pokazao Perzijancu najprije na lava, zatim uvis, na sunce, zatim sebi na grudi, zatim opet u lava i u sunce, a Perzijanac je zamahnuo glavom, kao

---

[1] Od franc. promenade — šetnja.
[2] dobro.

u znak suglasnosti, i, smiješeći se, pokazao svoje bijele zube. Uveče su obojica sjedili u hotelu »London« i slušali artistice, a gdje su bili noću — ne zna se.

Drugi dan je načelnik ujutro bio u upravi; činovnici su, očito, već koješta znali i domišljali se, jer je sekretar prišao k njemu i rekao, ironički se smiješeći:

— U Perzijanaca je takav običaj: ako vam dođe ugledni gost, vi morate vlastoručno zaklati za njega ovna.

A malo kasnije, donijeli su mu paket, koji je došao poštom. Gradski načelnik ga je raspečatio i ugledao u njemu karikaturu. Bio je nacrtan Rahat-Helam, a pred njim je klečao sam načelnik i, pružajući prema njemu ruke, govorio:

U znak prijateljstva dviju monarhija —
Rusije i Irana,
Iz poštovanja prema vama, cijenjeni poslaniče,
Sam bi ja sebe zaklo, ko purana,
Al, oprostite ja sam — magarac.

Gradski načelnik oćuti neprijatan osjećaj, nalik na probadanje u prsima, ali ne zadugo. U podne je on opet bio kod cijenjenog Perzijanca, opet ga je častio i, pokazujući mu zanimljivosti grada, opet ga vodio kamenim vratima i opet pokazivao sad na lava, sad u sunce, sad sebi na prsa. Ručali su u »Japanu«, poslije ručka, sa cigarama u zubima, obojica rumeni, sretni, opet su se uspinjali na vatrogasni toranj, i gradski načelnik, očito želeći počastiti gosta rijetkim prizorom, viknu odozgo stražaru, koji je išao dolje:

— Udaraj na uzbunu!

No uzbune ne bijaše, jer se vatrogasci u to vrijeme nalažahu u banji.

Ručali su u »Londonu«, a poslije ručka Perzijanac je otputovao. Ispraćajući ga, Stepan Ivanič se tri puta poljubio s njim, po ruskom običaju, i čak se rasplakao. A kad je vlak krenuo, on viknu:

— Pozdravite Perziju u naše ime. Recite joj, da je mi volimo!

Prođe godina dana i četiri mjeseca. Bijaše oštra zima, oko trideset i pet stupnjeva, i duvao je oštri vjetar. Stepan

Ivanič je hodao ulicom, raskopčavši bundu na prsima, i bilo mu je žao što mu nitko ne dolazi ususret i ne vidi na njegovim prsima »Lava i Sunce«. Hodao je on tako do večeri, raskopčavši bundu jako je ozebao, i noću se prevrtao s boka na bok i nikako nije mogao zaspati.

U duši mu bijaše teško, unutra ga je žarilo i srce mu je nemirno udaralo: sada mu se prohtjelo da dobije srpski orden »Takovo«. Prohtjelo mu se, strasno, smrtno.

NEVOLJA

Direktora gradske banke Petra Semjoniča, knjigovođu, njegova pomoćnika i dva odbornika odvedoše po noći u zatvor. Sutradan poslije nenadanog uzbuđenja trgovac Avdejev, član nadzornog odbora banke, sjedio je s prijateljima u svojoj trgovini i govorio:

— Mora da je takva bila božja volja. Sudbini ne možeš umaći. Evo, mi sad ajvar prismokujemo, a sutra, vidi — zatvor, prosjački štap, pa i smrt. Svašta se dešava. Uzmimo sada za primjer baš Petra Semjoniča...

Govorio je i žmirkao svojim pijanim očicama, a prijatelji su pijuckali, prismakali ajvar i slušali. Opisavši bruku i nemoć Petra Semjoniča, do juče još moćnog i od svih poštivanog, Avdejev nastavi s uzdahom:

— Svête se mački mišićeve suzice. Tako im, lopovima, i treba! Znali su, kučkini sinovi, krasti, pa nek' sada i odgovaraju.

— Pazi, Ivane Daniliču, da i tebe ne zakači! — primijeti jedan od prijatelja.

— A zašto bi mene?

— E, zato. Oni su krali, a šta je radio nadzorni odbor? Zar nisi ti potpisivao račune?

— Eh, molim vas, ništa lakše! — nasmije se Avdejev. — Potpisivao! Donosili su mi u trgovinu račune, pa sam i potpisivao. Zar ja da tu štogod bistrim? Meni što god dadneš, sve ću ja potpisati i ne čitajući. Napiši ti sad, da sam ja čovjeka zaklao, ja ću i to potpisati. Nemam ja vremena preglêdati, a i ne vidim bez očala.

Porazgovorivši o slomu banke i o sudbini Petra Semjoniča, Avdejev i njegovi prijatelji uputiše se na piroge k znancu, čija je žena toga dana imala imendan. Na imendanu su svi gosti govorili jedino o slomu banke. Avdejev se najviše ras-

paljivao i uvjeravao, da je on već odavna predosjećao ovaj slom i da je već pred dvije godine znao, da s bankom nije nešto u redu. Dok su jeli piroge, on je opisao desetak protuzakonitih operacija, koje su njemu bile poznate.

— Ako ste znali, zašto onda niste prijavili? — upita ga oficir, koji je bio na imendanu.

— Nisam znao samo ja, čitav je grad znao... nasmije se Avdejev. — A onda, nit' ja imam vremena da po sudovima hodam. Nek idu dođavola!

Odmorivši se poslije piroga, on je ručao i još se jednom odmarao, zatim se zaputio na večernju u svoju crkvu, gdje je bio starosta; poslije večernje opet je došao na imendan i sve do ponoći igrao preferans. Očito je sve bilo u redu.

Kad se poslije ponoći Avdejev vratio svojoj kući, kuharica je, kad je otvarala vrata, bila blijeda i od drhtanja nije mogla izgovoriti ni jedne riječi. Njegova žena, Jelizaveta Trofimovna, gojazna, okrupna starica, raspuštenih sijedih vlasi, sjedila je u salonu na divanu, tresla se cijelim tijelom i kao pijana tupo kolutala očima. Oko nje se, isto tako blijed i krajnje uzbuđen, s čašom vode vrzmao njen najstariji sin, gimnazijalac Vasilij.

— Šta je — upita Avdejev i ljutito baci pogled na peć. (Njegova se porodica često trovala ugljičnim dioksidom.)

— Maločas je istražitelj s policijom dolazio... — odgovori Vasilij. — Pretresali su.

Avdejev pogleda oko sebe. Ormari, komode, stolovi — sve je na sebi nosilo tragove skorašnjeg pretresa. Trenutak Avdejev postaja nepomično, kao da se skamenio, ništa ne shvaćajući, zatim mu sva utroba zadrhti i oteža, lijeva noga utrnu, i on, ne podnoseći drhtavicu, legne ničice na divan; mogao je oćutjeti, kako mu se utroba prevrće i kako neposlušna lijeva noga udara o naslon divana.

U kakve dvije-tri minute on se sjeti čitave svoje prošlosti, no ne nađe ni jedne takve krivice, koja bi zasluživala pažnju sudske vlasti...

— Sve je to skupa glupost jedna... — reče on, ustajući. — Mora da su me oklevetali. Valjat će sutra predati žalbu, da se ne bi usudili više...

Sutradan ujutro, poslije neprospavane noći, Avdejev se, po običaju, uputi u svoj dućan. Kupci mu donesoše vijest, da

je prošle noći državni tužilac dao zatvoriti direktorova pomoćnika i pisara banke. Ova vijest ne uznemiri Avdejeva. Bio je uvjeren, da su ga oklevetali i da će, preda li danas žalbu, istražitelju prisjesti za jučerašnji pretres.

Oko deset sati odjuri on u upravu k tajniku, koji bijaše jedini školovan čovjek u cijeloj upravi.

— Vladimire Stepaniču, kakav je to način? — poče on, naginjući se k tajnikovu uhu. — Ljudi su krali, i šta ja tu imam s tim? Na osnovu čega? Čovječe dragi, — prošapće on, — noćas su mi izvršili pretres! Bog i bogme... jesu li oni pomahnitali? Zašto me diraju?

— E zato, što ne treba biti ovan, — mirno odgovori tajnik. — Prije nego se potpisivalo, valjalo je gledati...

— Gledati šta? Gledao ja u te račune ma i tisuću godina, ništa ne ću shvatiti. Vraga ću prepredenog shvatiti! Kakav sam ja knjigovođa? Meni su donosili, i ja sam potpisivao.

— Dopustite! Osim toga, vi ste, kao i sav vaš odbor, jako kompromitirani. Vi ste bez ikakve podloge uzeli iz banke 19 tisuća.

— Za ime božje! — začudi se Avdejev, — zar sam ja jedini dužan? Pa sav je grad dužan! Ja plaćam kamate i dug ću vratiti. Bog s tobom! A osim toga, ako ćemo, da se kaže, po savjesti prosuđivati, zar sam ja sam uzeo te novce? Meni ih je Petar Semjonič utrapio. Uzmi, veli, te uzmi. Ako li, veli, ne uzmeš, onda ti nemaš povjerenja u nas i kloniš nas se. Ti, veli, uzmi i ocu mlin podigni. I ja uzeh.

— Pa, eto vidite: tako mogu prosuđivati samo djeca i ovnovi. U svakom slučaju, gospodine, vi se džabe uzbuđujete. Sudu vi naravno, ne ćete umaći, ali će vas po svoj prilici osloboditi.

Ravnodušnost i miran tajnikov ton djelovahu na Avdejeva umirujuće. Vrativši se u svoj dućan i zatekavši u njemu prijatelje, on je opet pio, prismakao ajvar i filozofirao. Već je gotovo bio zaboravio na pretres, i samo ga je još uznemirivala jedna okolnost, koju nije mogao ne primijetiti: nekako mu je čudno trnula lijeva noga i tko bi znao zašto, želudac mu uopće nije probavljao.

Navečer toga istog dana sudbina pogodi Avdejeva još jednim jakim udarom: na izvanrednoj sjednici općinskoga vijeća svi su bankari, među njima i Avdejev, bili isključeni

iz popisa vijećnika, budući da su bili pod sudom i istragom. Ujutro dobi dopis, u kom su ga pozivali da hitno preda dužnost crkvenog staroste.

Zatim Avdejev izgubi račun o udarcima, što mu ih je nanosila sudbina, i za njega jedan za drugim brzo promicahu čudni, užasni dani, a svaki je dan donosio sa sobom kakvo novo neočekivano iznenađenje. Između ostalog istražitelj mu pošalje poziv. Od istražitelja vrati se kući uvrijeđen, zajapuren.

— Dovezao me se, k'o s nožem pod grlo: zašto si potpisivao? Potpisivao sam, i to ti je sve! Ama zar sam ja to namjerno? Donosili mi u dućan, a ja potpisivao. Ja ti rukopise ni čitati čestito ne umijem.

Dođoše nekakvi mladići ravnodušnih lica, zapečatiše dućan i popisaše u kući sav namještaj. Nazrijevši u tome spletku, a kao i ranije ne osjećajući se nimalo krivim, uvrijeđeni Avdejev stane juriti po nadleštvima i žaliti se. Čitave je sate čekao u predsobljima, sastavljao dugačke molbe, plakao, kleo. U odgovor na njegove žalbe tužilac i istražitelj govorili mu ravnodušno i trijezno:

— Dođite, kada dobijete poziv, mi sada nemamo vremena.

A drugi su odgovarali:

— To nije naša stvar.

Tajnik pak, školovan čovjek, koji bi, kako se Avdejevu činilo, mogao da mu pomogne, samo je slijegao ramenima i govorio:

— Sami ste krivi. Ne valja biti ovan...

Starac se razletao, a noga mu kao i prije utrnjivala, i želudac mu probavljao sve gore. Kad ga je besposlica umorila i nadošla nevolja, odluči otići k ocu u mlin, ili k bratu, te se baviti trgovinom brašna, ali ga ne pustiše iz grada. Porodica je otišla k ocu, a on ostade sam.

Dani promicahu jedan za drugim. Bez porodice, bez posla i bez novaca, bivši starosta, čestit i poštovan čovjek, svakog je dana zalazio u dućane svojih prijatelja, pijuckao, prismakao i slušao savjete. Jutrom bi i navečer, da utuče vrijeme, odlazio u crkvu. Sate i sate gledajući ikone, nije se molio, nego mislio. Savjest mu bila čista, a svoj je udes tumačio kao pogrešku i nesporazum; po njegovu mišljenju, sve se to de-

silo zbog toga, što su istražitelji i činovnici mladi i neiskusni; činilo mu se, da kakav stariji sudac porazgovori s njime onako po duši i do u tančine, da bi sve opet poteklo svojim pravim tokom. On nije shvaćao svoje suce, a suci, činilo mu se, nisu shvaćali njega...

Dani su brzali jedan za drugim i napokon, poslije duga, zamorna zatezanja dođe vrijeme rasprave. Avdejev uzajmi 50 rubalja, opskrbi se špiritom za trljanje noge i ljekovitom travom za želudac, te ode u grad, gdje se nalazio sud.

Suđenje je trajalo nedjelju i po dana. Za sve vrijeme suđenja Avdejev je, kako i priliči čovjeku čestitu i nevino postradalome, sjedio čvrsto i dostojanstveno među svojim drugovima po nesreći, slušao i ama baš ništa ne shvaćao. Raspoloženje mu bilo neprijateljsko. Ljutio se, što ga dugo drže u sudnici, što se nigdje ne može nabaviti posna jela, što ga branilac ne razumije i, kako mu se činilo, što ne govori ono što treba. Suci, činilo mu se, nisu sudili, kako bi trebalo. Nimalo se nisu osvrtali na Avdejeva, obraćali mu se jednom u tri dana, a pitanja, što su mu ih postavljali, bila su takva, da je, odgovarajući na njih, Avdejev svaki put pobuđivao u publike smijeh. Kad je pokušao govoriti o svojim poslovnim gubicima, šteti i o tome, da će zahtijevati naknadu sudskih troškova, branilac se zabezeknuo i napravio neshvatljivu grimasu, publika se smijala, a predsjednik je strogo izjavio, da se to ne odnosi na predmet. U svom završnom govoru on nije rekao ono, što ga je branilac poučio, nego nešto posve drugo, što je isto tako izazvalo smijeh.

Za onih strašnih trenutaka, dok su porotnici vijećali u svojoj sobi, on je, ljutit, sjedio u buffetu i uopće nije mislio o poroti. Nije shvaćao, zašto oni vijećaju tako dugo, kad je sve tako jasno, i što bi htjeli od njega.

Ogladnjevši, zamoli lakaja, da mu donese štogod jeftino i posno. Za četrdeset kopjejaka dadoše mu nekakve hladne ribe s mrkvom. On izjede i u isti mah osjeti, kako mu ta riba u teškim grudama zalazi u želudac; otpoče podrigivanje, žgaravica, probadanje...

Kad je zatim slušao predsjednika suda, dok je čitao točke optužnice, utroba mu se prevrtala, tijelo mu oblivao hladan znoj, lijeva noga trnula; on nije slušao, ništa nije shvaćao i nepodnosivo se mučio, što se predsjednik ne smije

slušati sjedećki ili ležećki. Napokon, kad su njemu i njegovim drugovima dopustili sjesti, ustade sudski tužilac te reče nešto nerazumljivo. Kao da iz zemlje nikoše, pojaviše se odnekale žandari s isukanim sabljama te opkoliše sve okrivljene. Avdejevu narediše da ustane i pođe.

Sad je shvatio, da su ga okrivili i metnuli pod stražu, ali se nije prestrašio niti se začudio; u želucu mu je bio takav darmar, da mu nimalo nije bilo stalo do straže.

— Dakle, sad nas ne će pustiti u hotel? — upita on jednoga svoga druga. — A meni su u sobi ostala tri rublja i nenačet paklić čaja.

Prenoćio je na policiji, svu noć je ćutio gađenje prema ribi i mislio o tri rublja i pakliću čaja. Rano ujutro, kad je nebo zaplavjelo, narediše mu, da se odjene i pođe. Dva ga vojnika s bajunetima povedoše u zatvor. Nikada mu se u drugo koje vrijeme gradske ulice ne učiniše tako duge i beskrajne. Nije išao pločnikom, već sredinom ulice prljavim snijegom koji se topio. Utroba mu još jednako ratovala s ribom, lijeva noga trnula; kaljače je bio zaboravio ili u sudu ili na policiji, te su mu noge zeble.

Za pet dana sve optužene opet povedoše u sud, da saslušaju presudu. Avdejev doznade, da su ga osudili na doživotni izgon u Tobolsku guberniju. Ni to ga nije ustrašilo niti začudilo. Njemu se, tko zna zbog čega, učinilo, da suđenje još nije završeno, da će se otezanje još nastaviti i da prava »presuda« još nije bila pala ... Živio je u zatvoru i svaki dan čekao tu presudu.

Tek nakon pola godine, kad mu dođoše da se oproste žena i sin Vasilij, kad je u mršavoj, sirotinjski odjevenoj starici teško prepoznao svoju nekoć gojaznu i pozamašnu Jelizavetu Trofimovnu, i kad je umjesto gimnazijske uniforme ugledao na sinu okratak, iznošen kaputić i pamučne hlače, shvatio je, da je njegova sudbina već zapečaćena i da mu nikakva nova »presuda« ne će više povratiti njegovu prošlost. I on po prvi put za sve vrijeme suđenja i zatvorskog zatočenja odagna sa svog lica ljutit izraz te gorko zaplaka.

POLJUBAC

20. svibnja u 8 sati navečer, svih šest baterija N-ske rezervne artiljerijske brigade, na putu u logorište, zastade na noćištu u selu Mjestečkama. U jeku strke, kad su se jedni oficiri vrtjeli oko topova, a drugi, pošto su sjahali na trgu pored crkvene ograde, saslušavali konačare, iza crkve se pojavi konjanik u civilnom odijelu i na čudnu konju. Riđan i malen, crvena vrata i kratka repa, konj nije išao pravo, već nekako bočno, i nogama je izvodio sitne, plesne kretnje, kao da su ga bičem bili po nogama. Dojahavši do oficira, konjanik pridigne šešir i reče:

— Njegovo prevashodstvo general-lajtnant von Rabbeck, ovdašnji vlastelin, poziva gospodu oficire, da odmah izvole k njemu na čaj...

Konj se pokloni, zapleše i ustukne bočno natrag, konjanik još jedamput pridigne šešir i u tili čas zajedno sa svojim čudnim konjem nestade iza crkve.

— Vrag bi ga znao što je ovo! — gunđahu neki oficiri, razilazeći se po konačištima. — Spava nam se, kad tamo taj von Rabbeck sa svojim čajem! Znamo mi kakav je to čaj!

Oficiri svih šest baterija živo se sjećaju prošlogodišnjeg slučaja, kad ih je za vrijeme manevara, a s njima i oficire jednog kozačkog puka, na isti način bio pozvao na čaj jedan vlastelin-grof, oficir u penziji. Gostoprimljivi i srdačni grof ih je ljubazno primio, nahranio ih i napojio i nije ih pustio da idu na spavanje u selo, nego ih ostavio da prenoće kod njega. Sve je to, naravno, lijepo, bolje se i ne traži, no nevolja je u tome, da se isluženi vojnik pretjerano obradovao mladeži. On je sve do zore pričao oficirima epizode iz svoje lijepe prošlosti, vodio ih po sobama, pokazivao im skupe slike, stare gravire, rijetko oružje, čitao originalna pisma ljudi na visokom položaju, a izmučeni, umorni oficiri su slu-

šali, gledali i, čeznući za posteljama, obazrivo zijevali u rukave; kad ih je, napokon, domaćin pustio da idu spavati, bilo je već kasno.

Nije li takav i taj von Rabbeck? Bio ili ne bio, ništa se tu sad nije moglo. Oficiri se obukoše, urediše i u gomili pođoše da traže plemićki dom. Na trgu, kod crkve, rekoše im, da se gospodi može doći idući dolje — iza crkve treba se spustiti do rijeke i ići obalom sve do vrta, a ondje će ih aleja dovesti kamo treba, ili pak idući gore — ravno od crkve putom, koji na pola vrste od sela udara o gospodske ambare. Oficiri odlučiše da idu gornjim putom.

— Kakav li je taj von Rabbeck? — razmišljahu oni putom. — Nije li to onaj, što je pod Plevnom komandirao N-skom kavalerijskom divizijom?

— Ne, onaj nije von Rabbeck, nego jednostavno Rabbe, i bez von.

— A kako je samo lijepo vrijeme!

Kod prvog vlasteoskog ambara put se razdvajao: jedan krak je vodio ravno i iščezavao u večernjoj magli, drugi je — vodio udesno prema gospodskom domu. Oficiri okrenuše udesno i počeše govoriti tiše... S obje strane puta otegle se kamene zgrade ambara crvenih krovova, teške i nezgrapne, jako nalik na kasarne kotarskog grada. Pred njima su svijetlili prozori vlasteoske kuće.

— Gospodo, dobro znamenje! — reče netko od oficira! — Naš seter ide ispred svih; znači, osjeća, da će biti lova!...

Poručnik Lobitko, koji je išao ispred sviju, visok i snažan, ali posve golobrad (imao je više od 25 godina, ali na njegovu okruglom, gojaznom licu nekako se još nije pokazivala dlaka), koji se u brigadi proslavio svojim osjećanjem i vještinom da izdaleka pogodi prisustvo žena, okrene se i rekne:

— Da, ovdje mora da ima žena. To ja po instinktu osjećam.

Na pragu kuće oficire dočeka sam von Rabbeck, pristojan starac šezdesetih godina, u civilnom odijelu. Rukujući se sa gostima, on reče da mu je vrlo milo i da je sretan, ali s mnogo razloga, iskreno, moli gospodu oficire, da mu oproste zbog toga, što ih nije pozvao da kod njega prenoće; stigle su

mu dvije sestre sa djecom, braća i susjedi, te mu nije ostala nijedna prazna soba.

General je svima stisnuo ruku, molio oproštenje i smiješio se, ali mu se po licu moglo vidjeti, da se niti izdaleka ne veseli gostima kao onaj lanjski grof, i da je pozvao oficire samo zato, što to, po njegovu mišljenju, zahtijeva uljudnost. I sami oficiri, idući gore meko prostrtim stepeništem i slušajući ga, osjećali su, da su oni u taj dom pozvani samo zato, što bi bilo nezgodno ne pozvati ih, a kad ugledaše lakaje, što su žurili zapaliti svjetiljke dolje na ulazu i gore u predsoblju, poče im se činiti, da su oni unijeli sa sobom u tu kuću nemir i uzrujanost. Tamo, gdje su se, vjerovatno radi kakve porodične svečanosti ili događaja, okupile dvije sestre s djecom, braća i susjedi, može li se svidjeti prisutnost devetnaest nepoznatih oficira?

Gore, pri ulasku u salon, goste je dočekala visoka i stasita starica, duga lica i crnih obrva, veoma nalik na caricu Eugeniju. Ljubazno i veličanstveno se smiješeći, govorila je, da joj je drago i da je sretna, što vidi kod sebe goste, i ispričavala se, što su ona i muž ovoga puta lišeni mogućnosti pozvati gospodu oficire k sebi na noćenje. Po njenu lijepom, veličanstvenom osmijehu, što je u tren oka nestajao s lica svaki put, kad bi se ona za čim okretala od gostiju, moglo se vidjeti, da je ona u svom životu vidjela mnogo gospode oficira, da joj sada nije do njih, a ako ih je i pozvala k sebi u dom, pa se ispričava, to je samo stoga, što to zahtijeva njen odgoj i položaj u društvu.

U velikoj blagovaonici, kamo uđoše oficiri, na jednom je kraju dugačka stola sjedilo pri čaju kojih desetak muškaraca i dama, starijih i mladih. Iza njihovih stolica, ovijena lakim dimom cigara, nazirala se skupina muškaraca; usred nje stajaše nekakav suhonjav mladić riđih zalisaka, i gutajući svoje r, o nečem je gromko govorio engleski. Iza skupine, kroz vrata mogla se vidjeti osvijetljena soba s plavim namještajem.

— Gospodo, ima vas tako mnogo, da za upoznavanje nema nikakve mogućnosti! — gromko će general, nastojeći se pokazati veoma veselim. — Upoznajte se, gospodo, jednostavno sami!

Oficiri — neki veoma ozbiljni i čak strogih lica, drugi usiljeno se smiješeći, a svi se zajedno osjećajući veoma nelagodno, kojekako se isponaklanjaše te sjedoše za čaj.

Najnelagodnije se osjećao štabni kapetan Rjabovič, malen poguren oficir u naočarima i sa zaliscima kao u risa. Dok su neki od njegovih drugova pravili ozbiljna lica, a drugi se usiljeno smiješili, njegovo lice, risji zalisci i očale, kao da su govorili: »Ja sam najbojažljiviji, najskromniji i najbezbojniji oficir u cijeloj brigadi!« U prvi mah, ulazeći u blagovaonicu i zatim sjedajući za čaj, on nikako nije mogao usrediti svoju pažnju na bilo koje lice ili predmet. Lica, haljine, kristalne bočice s konjakom, para iz čaša, modelirane karniše, — sve se to stapalo u jedan opći, golem utisak, koji je u Rjabovića unosio zabunu i želju da sakrije svoju glavu. Poput čitača, koji po prvi puta nastupa pred publikom, on je vidio sve, što mu je bilo pred očima, ali to što je vidio nekako je loše shvaćao (stanje, kada čovjek vidi, ali ne shvaća, fiziolozi nazivaju »psihičkom« sljepoćom«). Malo zatim, pribravši se, Rjabovič progleda i stane promatrati. Njemu, kao čovjeku bojažljivu i nedruštvenu, ponajprije zape za oko ono, čega on nikada nije imao, a to je upravo — neobična hrabrost mnogih znanaca. Von Rabbeck, njegova žena, dvije starije dame, nekakva gospođica u haljini boje jorgovana i mladić riđih zalisaka, a pokazalo se da je to mlađi Rabbeckov sin, vrlo se vješto, baš kao da su prethodno imali pokuse, razmilješe između oficira i odmah zapodjenuše vatrenu prepirku, u koju gosti nisu mogli a da se ne umiješaju. Jorgovanska gospođica stade vatreno dokazivati, da artiljerci žive kudikamo lakše, negoli konjica i pješadija, a Rabbeck i starije dame tvrdile su suprotno. Otpoče unakrsan razgovor. Rjabovič je gledao jorgovansku gospođicu, kako se vrlo vatreno prepirala o onome, što je njoj bilo tuđe i posve nezanimljivo, i pratio, kako se na njenu licu pojavljuju i nestaju neiskreni osmjesi.

Von Rabbeck i njegova porodica iskusno su uvlačili oficire u prepirku, a ujedno pozorno pratili njihove čaše i usta, piju li svi, imaju li svi slatkiša, i zašto ovaj ili onaj ne jede biskvite, ili ne pije konjaka. I što je više Rjabovič gledao i slušao, to mu se više sviđala ova neiskrena, ali divno disciplinirana porodica.

Poslije čaja oficiri pođoše u salon. Instinkt ne prevari poručnika Lobitka: u salonu bješe mnogo gospođica i mladih dama. Seterski poručnik već je stajao pored jedne veoma mlađahne plavuše u crnoj haljini, i, odvažno se nagnuvši, kao da se opire o nevidljivu sablju, smiješio se i koketno uvijao ramenima. Pričao je, vjerojatno, kakvu veoma zanimljivu glupost, jer je plavuša naklono gledala njegovo gojazno lice i ravnodušno priupitivala: »Ma nemojte?« A seter, da je iole mudar, po tome ravnodušnom »ma nemojte«, mogao bi zaključiti, da ona samo što mu nije viknula »drž'«!

Zagrmi klavir; otužan valcer poleti iz salona kroza širom otvorene prozore, i svi se, tko zna zašto, sjetiše, da je vani sada proljeće, svibanjsko veče. Svi osjetiše da u zraku miriše na mlado topolino lišće, na ruže i jorgovan. Rjabovič, u kom je, pod utjecajem muzike, progovorio ispijeni konjak, baci pogled u prozor, osmjehne se i stane pratiti pokrete žena, i već mu se bilo učinilo, da miris ruža, topola i jorgovana ne dolazi iz vrta, nego od ženskih lica i haljina.

Rabbeckov sin pozove nekakvu mršavu djevojku i otpleše s njom dva kruga. Klizeći po parketu, Lobitko pritrča k jorgovanskoj gospođici te poletje s njom preko salona. Poče ples... Rjabovič je stajao do vrata među neplesačima i promatrao. U cijelom svom životu on nijednom nije plesao i niti mu se ijednom u životu dogodilo da obuhvati struk čestite žene. Njemu se strašno sviđalo, kad čovjek naočigled svima uzme nepoznatu djevojku oko pasa i podmetne joj za ruke svoje rame, ali sebe zamisliti u položaju toga čovjeka nikako nije mogao. Bilo je doba, kad je zavidio hrabrosti i okretnosti svojih drugova i kad ga je duša boljela; svijest, da je plašljiv, povučen i bezbojan, da ima dugačak stas i risje zaliske, duboko ga je vrijeđala, ali s godinama ta svijest postade navikom, i sad on, gledajući na plesače ili one, što su glasno govorili, više nije zavidao, nego se samo turobno smješkao.

Kad započe kadrila, mladi von Rabbeck priđe k neplesačima i pozove dvojicu oficira na biljar. Oficiri pristadoše i pođoše s njim iz salona. Rjabovič u dokolici, želeći uzeti bar kakva-takva učešća u općem komešanju, odšvrlja za njima. Iz salona oni prijeđoše u gostinsku sobu, zatim u uski stakleni hodnik, odavle u sobu, gdje pri njihovu dolasku brzo

skočiše s divana tri snene lakajske pojave. Napokon, prešavši čitav niz soba, mladi Rabbeck i oficiri uđoše u omalenu sobu, gdje je stajao biljar. Poče igra.

Rjabovič, kako ništa drugo nije igrao, osim karata, stane pored biljara i ravnodušno stane promatrati igrače, a oni su, u otkopčanim kaputima, sa štapovima u rukama, koračali, šalili se i izvikivali nerazumljive riječi. Igrači ga nisu primjećivali, i samo ga je kadikad tkogod između njih gurnuo laktom ili nehotice zakačio takom, okretao se i govorio: »pardon!« Prva partija još nije bila ni završila, a on se već dosađivao i stalo mu se činiti, da je suvišan i da smeta ... To ga privuče natrag u salon, te on izađe.

Putom nazad desilo mu se, da je doživio malen događaj. Na po puta on primijeti, da ne ide onuda, kuda je trebalo. Sasvim se dobro sjećao, da putom mora presresti tri snene lakajske pojave, ali prođe on i pet-šest soba, a te pojave kao da su u zemlju propale. Primijetivši svoju pogrešku, on se vrati malo natrag, okrene udesno i nađe se u polumračnom kabinetu, koji nije vidio kad je išao u sobu s biljarom; počekavši ovdje pola minute, on odlučno otvori prva vrata, što su mu pala u oči i uđe u potpuno mračnu sobu. Pravo pred njim vidio se otvor u vratima, kroz koji je bilo jarko svijetlo; iza vrata dopirali su potmuli zvuci otužne mazurke. I tu, kao i u salonu, prozori bjehu širom otvoreni i mirisalo je topolom, jorgovanom i ružama ...

Rjabovič zastane u nedoumici ... U taj čas neočekivano za njega začuše se užurbani koraci i šuštanje haljine, ženski zadihani glas zašaputa: »Ipak jednom!« i dvije mekane, mirisne, nesumnjivo ženske ruke, obgrle ga oko vrata; k njegovu obrazu prione topao obraz i u isti mah odjekne poljubac. Ali istog trenutka ona što ga poljubila lako uzvikne i, kako se Rjaboviču učinilo, s gnušanjem otskoči od njega. I on samo što nije podviknuo te jurne prema svijetlom otvoru na vratima ...

Kad se vratio u salon, srce mu tuklo i ruke drhtale tako primjetno, da se on požurio sakriti ih za leđa. U prvi mah mučio ga stid i strah, da cijeli salon zna o tome, da ga je maločas grlila i ljubila žena, on se ježio i nemirno ogledavao na sve strane, ali, uvjerivši se, da u salonu kao i dotada posve mirno plešu i ćaskaju, on se sav predade novomu osjećaju,

do ovoga trenutka ni jedamput u životu okušanomu. S njim se zbivalo nešto čudno... Njegov vrat, što su ga malo prije grlile meke mirisne ruke, činilo mu se, da je bio namazan uljem; na obrazu pored lijevog brka, gdje ga je poljubila neznanka, drhtala je laka, prijatna studen, kao od mentolnih kapljica, i što je više trljao to mjesto, to je jače osjećao tu studen, toliko je sav od glave do pete bio pun novoga čudnog čuvstva, koje je sve raslo i raslo... Prohtjelo mu se da pleše, govori, otrči u vrt, gromko se smije... Sasvim je zaboravio, da je poguren i bezbojan, da ima risje zaliske i »neodređenu vanjštinu« (tako je jednom bila nazvana njegova vanjština u damskom razgovoru, što ga je on nehotice prisluškivao). Kad je mimo njega prolazila Rabbeckova žena, on joj se osmjehnuo tako široko i ljubazno, da se ona zaustavila i upitno ga pogledala.

— Vaš mi se dom strašno sviđa!... — reče on, popravljajući naočari.

Generalica se nasmiješila i ispripovjedila, da je ta kuća pripadala jošte njenu ocu, zatim ona upita, jesu li živi njegovi roditelji, je li odavna u službi, zašto je tako mršav i drugo... Dobivši odgovore na svoja pitanja, ona pođe dalje, a on se poslije razgovora s njom stane smiješiti još ljubaznije i misliti, da su oko njega predivni ljudi...

Za večerom je Rjabovič mahinalno jeo sve, što su mu nudili, pio i, ne slušajući ništa, nastojao protumačiti sebi nedavni događaj... Taj je događaj nosio značajku tajanstvenosti i romantičnosti, ali objasniti ga nije bilo teško. Po svoj prilici kakva gospođica ili dama urekla je nekome sastanak u mračnoj sobi, dugo čekala i, budući nervno uzbuđena, mislila je, da je Rjabovič njen junak; ovo je to više vjerojatno, jer se Rjabovič, prolazeći kroz mračnu sobu, zaustavio u nedoumici, to jest imao izgled čovjeka, koji isto tako nešto čeka...

Rjabovič je sebi tako i protumačio dobijeni poljubac.

»A tko je ona? — mislio je on, zaglédajući u ženska lica. — Mora da je mlada, jer stare ne idu na sastanke. Zatim, da je inteligentna, osjećalo se po šuštanju haljine, po mirisu, po glasu...«

On je zaustavio pogled na jorgovanskoj gospođici, i ona mu se veoma svidjela; imala je divna ramena i ruke, pa-

metno lice i prekrasan glas. Gledajući je, Rjaboviču se prohtije da bi upravo ona, a ne koja druga, bila ta neznanka... Ali ona se nekako neiskreno nasmijala i namrštila svoj dugi nos, koji mu se učinio starinski; tada on prijeđe pogledom na plavušu u crnoj haljini. Ona je bila mlada, jednostavna i iskrena, imala divne sljepočice i vrlo lijepo pila iz čaše. Rjaboviču se sad prohtjelo da ona bude ta. Ali ubrzo on nađe, da joj je lice prosto, i svoje oči prenese na njenu susjedu...

»Teško je svakome ugađati, — mislio je maštajući. — Da se od jorgovanke uzmu samo ramena i ruke, dodadu joj se sljepočice plavuše, a oči da se uzmu od one, što sjedi nalijevo od Lobitka, onda bi...« On napravi u pameti plan, te dobije sliku djevojke, koja ga je poljubila, onu sliku koju je htio, ali nikako je nije mogao naći za stolom...

Poslije večere gosti se, siti i mamurni, stadoše pozdravljati i zahvaljivati. Domaćini se opet stadoše ispričavati, što ih ne mogu ustaviti kod sebe u noćenju.

— Veoma, veoma nam je drago, gospodo! — govorio je general, i ovoga puta iskreno (vjerojatno zbog toga što ljudi bivaju kudikamo iskreniji i bolji, kad ispraćaju goste, negoli kad ih dočekuju). — Veoma nam je drago! Izvolite opet navratiti u povratku! Bez ustručavanja! Ali kuda ćete? Hoćete gornjim putem? Ma ne, idite kroz vrt, dolje — ovuda je bliže.

Oficiri uđu u vrt. Poslije jarkog svijetla i buke u vrtu im se učini vrlo mračno i tiho. Do vratnica su išli šuteći. Bili su polupijani, veseli, zadovoljni, ali pomrčina i tišina prisili ih da se na trenutak zamisle. Svakome od njih, kao i Rjaboviču, vjerojatno je pala jedna te ista pomisao na pamet: hoće li i za njih jednom doći vrijeme, da i oni, poput Rabbecka, imadnu velik dom, porodicu, vrt, kad će i oni imati isto tako mogućnost, makar i neiskreno biti ljubazni s ljudima, nasićivati ih, opijati, zadovoljavati?

Prošavši kroz vratnice, oni svi odjednom progovoriše i bez razloga se stadoše gromko smijati. Sad su već išli stazicom, koja se spuštala dolje prema rijeci i zatim vodila kraj same obale, zavijajući oko obalskog džbunja, vododerina i vrba, nagnutih nad vodom. Obala i stazica jedva su se vidjele, a druga je obala sva tonula u pomrčini. Tu i tamo u mračnoj vodi odražavahu se zvijezde; drhtale su i rasplinjavale se — i samo se po tome moglo pogoditi, da rijeka teče

brzo. Bijaše tiho. Na onoj obali oglašavale su se snene šljuke, a na ovoj, u jednome džbunu, nimalo se ne obzirući na gomilu oficira, glasno je pjevao slavuj. Oficiri zastanu pored džbuna, potresu ga, a slavuj je jednako pjevao.

— Gle ti njega! — začuše se pohvalni uzvici. — Mi tu stojimo, a on ništa! Lopov jedan!

Na kraju puta stazica se dizala uvis i kod crkvene ograde izlazila na cestu. Ovdje oficiri, umorni od hodanja po brdu, posjedaše, zapališe. Na drugoj se obali pojavi crven, slabašan plamičak, i oni u dokolici dugo nagađahu, je li to vatra, je li svijetlo u prozoru, ili štogod drugo... I Rjabovič je gledao u svijetlo, i njemu se činilo, da mu se to svijetlo smiješi i namiguje, kao da zna o poljupcu.

Kad dođoše u stan, Rjabovič se brzo skine i legne. U istoj kućici s njim ostanu Lobitko i poručnik Merzljakov, tih, šutljiv, momak, koga su u njegovu društvu smatrali obrazovanim oficirom, i koji je uvijek, kad je to samo bilo moguće, čitao »Vjesnik Evrope«, što ga je uvijek nosio sobom. Lobitko se svukao, dugo je hodao iz kuta u kut, s izgledom čovjeka, koji nije zadovoljan, te poslao vojnika po pivo. Merzljakov legne, postavi do uzglavlja svijeću i udubi se u čitanje »Vjesnika Evrope«.

»Tko je ona?« — mislio je Rjabovič, gledajući u čađav strop.

Vrat mu je još jednako, činilo mu se tako, bio namazan uljem i oko usta se osjećala studen, kao od mentolskih kapljica. U mašti mu se primicahu ramena i ruke jorgovanske gospođice, sljepočice i iskrene oči plavojke u crnom, strukovi, haljine, broševi. Nastojao je da zadrži svoju pažnju na tim slikama, a one su iskakivale, rasplinjavale se, treptale. Kad na širokoj crnoj pozadini, koju vidi svaki čovjek zatvorenih oči, posve nestadoše te slike, on je stao slušati užurbane korake, šuštanje haljine, zvuk poljupca i — silna, bezrazložna radost ovlada njim... Predajući se toj radosti, čuo je, kako se vojnik vratio i javio, da piva nema. Lobitko se strašno uzbudio i opet ushodao.

— Eto, zar nije idiot? — govorio je on, zastajkujući čas pred Rjabovičem, čas pred Merzljakovom. — Kakav se samo mora biti tikvan i glupan, da se ne nađe piva! A? No, zar nije gad?

— Naravno, ovdje se ne može naći piva, — reče Merzljakov, ne skidajući oči s »Vjesnika Evrope«.

— Je li? Vi tako mislite? — nastavi Lobitko! — Gospode, bože moj, bacite me na mjesec, a ipak ću vam odmah naći i piva, i žena! Evo idem sada i naći ću ... Nazovite me podlacem, ako ne nađem!

On se dugo oblačio i navlačio velike čizme, zatim šutke popuši cigaretu i pođe.

— Rabbeck, Grabbeck, Labbeck, — zagunđa on zaustavljajući se u trijemu. — Ni jednome se ne ide, vrag da ih nosi! Rjaboviču, ne biste li da se malo prošećemo? A?

Ne dobivši odgovora, on se vrati, polako se skine i legne. Merzljakov uzdahne, odloži u stranu »Vjesnik Evrope« i ugasi svijeću.

— Hm ... — zagunđa Lobitko, paleći u mraku cigaretu. Rjabovič se pokri preko glave i, savivši se kao perec, stane skupljati u mašti slike, što su mu promicale, i spajati ih u cjelinu. Ali od toga ne dobi ništa. Uskoro je zaspao, i posljednja njegova misao bila je ta, da ga je netko pomilovao i obradovao, da se u njegovu životu desilo nešto neobično, glupo, ali neizmjerno lijepo i radosno. Ta ga misao nije ostavljala ni u snu.

Kad se probudio, više nije bilo osjećaja ulja na vratu i mentolske studeni oko usana, ali mu je radost kao i jučer zapljuskivala grudi. On razdragano pogleda prozorske okvire, pozlaćene suncem što je izlazilo, i oslušne kretanje, što ga je donosila ulica. Pored prozora gromko su razgovarali. Rjabovičev baterijski komandir, Lebedecki, tek što je sustigao brigadu, nenaviknut da govori tiho, razgovarao je sa svojim narednikom.

— Šta ima još? — viče komandir.

— Jučer, vaše visokoblagorođe, u potkivanju raniše Golupčika. Ranar mu je privio glinu s octom. Sad ga vode u povocu sa strane. A isto se tako, vaše visokoblagorođe, jučer majstor Artemjev napio, pa je poručnik naredio, da ga metnu na prednje mjesto lafeta u rezervi.

Narednik javi još, da je Karpov zaboravio nove konopce za cijevi i kočiće za šatore, i da su gospoda oficiri jučerašnju večer izvoljeli biti u gostima kod generala von Rabbecka. Usred njihova razgovora na prozoru se pojavi riđobrada glava

Lebedeckog. On zaškilji kratkovidim očima na sanjive fizionomije oficira i pozdravi se s njima.

— Je li sve u redu? — zapita on.

— Novi hamovi nabili su sadno upregnutom jahaćem konju — odgovori Lobitko zijevajući.

Komandir uzdahne, zamisli se i rekne glasno:

— A ja još mislim do Aleksandre Jevgrafovne svratiti. Valja je pohoditi. Pa zbogom. Predveče ću vas stignuti.

Za četvrt sata brigada krenu na put. Dok je prolazila putom mimo gospodskih ambara, Rjabovič pogleda desno na dom. Prozori bjehu zatvoreni kapcima. Očito, u kući su svi još spavali. Spavala je i ona, koja je jučer poljubila Rjabovića. Htjede da je zamisli, kako spava. Širom otvoren prozor spavaonice, zelene grančice, što praviruju u taj prozor, jutarnju svježinu, miris topola, jorgovana i ruže, krevet, stolicu i na njoj haljinu, što je sinoć šuštala, papučice, satić na stolu, sve je on to sebi slikao jasno i razgovijetno, ali crte lica, mili sneni smiješak, baš ono, što je važno i značajno, iskliznulo mu iz mašte, kao živa ispod prsti. Prešavši pola vrste, obazre se nazad: žuta crkva, kuća, rijeka i vrt bjehu zaliveni svjetlošću; rijeka sa svojim jarko-zelenim obalama, odrazujući u sebi plavo nebo i ovdje-ondje ljeskajući se na suncu, bijaše veoma lijepa. Rjabovič po posljednji put pogleda na Mjestečke i postade mu tako tužno, kao da se rastajao s nečim vrlo bliskim i srodnim.

A na putu pred njegovim očima ležale su samo one davno poznate, nezanimljive slike: desno i lijevo polja mlade raži i heljde s vranama, što su skakutale; pogledaš naprijed — vidiš prašinu i zatiljke, ogledaš se nazad — vidiš opet prašinu i lica. Ispred sviju kroče četvorica sa sabljama — to je prethodnica. Za njima gomila pjevača, a za pjevačima trubači na konjima. Prethodnica i pjevači, poput bakljonoša u mrtvačkoj povorci, svaki čas zaboravljaju na propisano rastojanje i odlaze daleko naprijed: Rjabovič se nalazi kod prvog topa pete baterije. On vidi sve četiri baterije, što idu pred njegovom. Za onoga, tko nije vojnik ta dugačka, teška povorka, kakvu čini brigada u pokretu, čini se nekom zapletenom i slabo razumljivom smjesom; neshvatljivo je, zašto oko jednog topa ima toliko ljudi i zašto ga voze toliko konja, upregnutih u čudnu zapregu, kao da je on uistinu tako strašan, i težak.

Za Rjabovića pak sve je razumljivo, i zbog toga nimalo zanimljivo. On već odavno zna, zašto ispred svake baterije uporedo s oficirom jaše pouzdan bacač raketa i zašto se on zove prijenosni; tik iza toga raketara vide se konjanici prve, onda srednje zaprege; Rjabovič zna, da se lijevi konji, na kojima oni sjede, zovu sedlenicima, a desni područnicima — to je veoma nezanimljivo. Za jahačem dolaze dva rudna konja. Na jednome od njih sjedi jahač s jučerašnjom prašinom na leđima i nespretnom, vrlo smiješnom daščicom na desnoj nozi; Rjabovič zna čemu služi ta daščica, i ona mu se ne čini smiješnom. Jahači, svi koliko ih ima, mehanički uzmahuju bičevima i pokatkad podvikuju. Sam top nije lijep. Na prednjaku leže vreće zobi, prekrivene ceradom, a sam top je načičkan čajnicima, vojničkim torbama, vrećicama i nalikuje maloj neškodljivoj životinji, koja ne zna zašto su je okružili ljudi i konji. S obje njegove strane, razmahujući rukama, idu šestorica, koji čine topovsku poslugu. Iza topa opet počinju novi raketari, jahači, rudni konji, a za njima se vuče nov top, isto onako ružan i nedopadljiv, kao i prvi. Za drugim ide treći, četvrti, pored četvrtoga oficir, i t. d. U brigadi ima ukupno šest baterija, a u svakoj bateriji četiri topa. Povorka se pruža na pô vrste. Završuje se komorom, uz koju zamišljeno, pognuvši svoju dugouhu glavu, ide neobično simpatična njuška — magarac Magar, što ga je jedan baterijski komandir doveo iz Turske.

Rjabovič je ravnodušno gledao naprijed i natrag, u zatiljke i u lica; u drugo koje vrijeme on bi zadrijemao, ali sada je sav utonuo u svoje nove, prijatne misli. Ispočetka, kad je brigada tek krenula na put, on se htio uvjeriti, da događaj s poljupcem može biti zanimljiv samo kao mala, tajanstvena dogodovština, da je ona u biti ništavna i da je misliti o njoj ozbiljno, u najmanju ruku, glupo; ali ubrzo on se okanio logike i odao se maštanjima... Čas se zamišljao u gostinjskoj sobi Rabbeckovih, uporedo s djevojkom, nalik na jorgovansku gospođicu i na plavojku u crnom; čas je zatvarao oči i vidio se s drugom, posve nepoznatom djevojkom vrlo neodređenih crta lica. U mislima je govorio, laskao, naginjao joj se k ramenu, predočavao sebi rat i rastanak, zatim susret, večeru sa ženom, djecom...

— Koči! — svaki put se razlijegala komanda pri spuštanju s brijega.

On je isto tako vikao »koči!« i bojao se da mu taj uzvik ne prekine snove i ne povrati ga u stvarnost.

Prolazeći mimo kakva vlastelinskog imanja, Rjabovič bi uvijek pogledao preko plota u vrt. Padala bi mu u oči duga, kao ravnalo prava aleja, posuta žutim pijeskom i zasađena mladim brezama... Sa žudnjom čovjeka, koji se sav predao mašti, on bi sebi predočavao majušne ženske noge, kako idu žutim pijeskom, i posve neočekivano u njegovoj bi se mašti jasno ocrtavala ona, koja ga je poljubila i koju je on uspio predočiti sebi jučer za večerom. Ta mu je slika ostala u mozgu i više ga nije ostavljala.

U podne, straga, od komore, razlijegne se povik:

— Mirno! Pozdrav nalijevo! Gospodo oficiri!

U lakim kolima s parom bijelih konja, protutnji brigadni general. On se zaustavi kod druge baterije i poviče nešto, što nitko nije razumio. K njemu priskoči nekoliko oficira, među njima i Rjabovič.

— No, kako je? Šta ima? — upita general trepćući crvenim očima. — Ima li bolesnih?

Dobivši odgovore, general, malen i mršav, zažvače malo ustima, promisli i reče, obraćajući se jednom oficiru:

— Vaš rudni jahač trećeg topa skinuo sare i objesio ih, lopuža jedna, o prednje sjedište. Kaznite ga. — On podigne oči na Rjabovića i nastavi:

— A u vas su, čini se, podrepnice predugačke...

Učinivši još nekoliko dosadnih primjedbi, general pogleda Lobitka i nasmiješi se.

— A vi, poručniče Lobitko, danas veoma tužno izgledate, — reče on. — Za Lopuhovom tugujete? A? Gospodo, on za Lopuhovom čezne!

Lopuhova je bila vrlo puna i vrlo visoka dama, koja je već odavno prevalila četrdesetu. General, koji je imao naklonost prema krupnim osobama, bilo kojeg rasta da su one, sumnjičio je za tu naklonost i svoje oficire. Oficiri se s poštovanjem smjerno nasmiješiše. General, zadovoljan time, što je rekao nešto vrlo smiješno i zajedljivo, nasmija se iza glasa, dotakne kočijaševa leđa i pozdravi vojnički. Kola se otkotrljaše dalje...

»Sve, o čemu ja sada maštam i što mi se sada čini nemogućim i nezemaljskim, u biti je vrlo obično, — mišljaše Rjabovič, gledajući oblake prašine, što su se dizali iza generalovih kola... Na primjer, ovaj je general volio u svoje vrijeme, sad je oženjen, ima djece. Kapetan Vahtel je isto tako oženjen i voljen, premda ima vrlo ružan, crven zatiljak i nije uopće stasit... Saljmanov je grub i pravi Tatarin, ali je imao avanturu, koja se završila ženidbom... Ja sam isto takav, kao i ostali, i preživjet ću prije ili kasnije ono isto, što i svi drugi...«

I pomisao, da je on običan čovjek i da mu je život običan, obraduje ga i osokoli. Već je smiono, kako je htio, zamišljao *nju* i svoju sreću i ničim nije priječio svoju maštu...

Kad je navečer brigada stigla do odredišta i oficiri se odmarali u šatorima, Rjabovič, Merzljakov i Lobitko sjedili su oko sanduka i večerali. Merzljakov je bez žurbe jeo, i polako žvačući, čitao »Vjesnik Evrope«, što ga je držao na koljenima. Lobitko je neprestano govorio i dolijevao pivo u čašu, a Rjabovič je, jer mu se od maštanja preko cijeloga dana mutilo u glavi, šutio i pio. Poslije tri čaše on se ponapio, oslabio i neodoljivo mu došlo da podijeli s drugovima svoja nova osjećanja.

— Čudan se sa mnom slučaj desio u tih Rabbecka... — poče on, nastojeći dodati svome glasu ravnodušan i podrugljiv ton... — Pođem vam ja, znate, u biljarnicu...

On poče vrlo opširno pripovijedati priču s poljupcem i za minutu umukne... Za tu je minutu ispripovjedio sve, i strašno ga bilo začudilo, da je za pričanje trebalo tako malo vremena. Njemu se činilo, da o poljupcu može pripovijedati do sutra ujutro. Saslušavši ga, Lobitko, koji je mnogo lagao i zato nikome nije vjerovao, promotri ga nepovjerljivo i osmjehne se. Merzljakov pomakne obrvama i mirno, ne skidajući oči s »Vjesnika Evrope«, reče:

— Bog bi znao što je to!... Baci ti se o vrat, ne oglasivši se... Mora da je to nekakva psihopatkinja.

— Jest, mora da je psihopatkinja... — potvrdi Rjabovič.

— Isto se meni jednom desilo... — reče Lobitko, pokazujući uplašene oči. — Putujem ja prošle godine u Kovno... Uzmem kartu drugog razreda... Vagon dupkom pun i ni govora o spavanju. Dadnem konduktem pola rublja... On

mi uzme prtljag i odvede me u kupe... Legnem i pokrijem se pokrivačem... Mračno, shvaćate li. Najednom čujem, netko me drma za rame i diše mi u lice. Ja onako učinim pokret rukom i osjetim nečiji lakat... Otvorim oči i, zamislite samo, — žensko! Crne oči, usne crvene, poput dobre morune, nosnice joj dišu strašću, grudi — odbojnici...

— Dopustite, — mirno upadne u riječ Merzljakov, — glede grudi to razumijem, ali kako ste mogli vidjeti usne, ako je bio mrak?

Lobitko se stade izvlačiti i smijati Merzljakovljevoj nedovitljivosti. To uvrijedi Rjabovića. On se makne od sanduka, leže i zareče se, da nikada više ne će o sebi pripovijedati.

Nastade logorski život... Potekoše dani veoma nalik jedan na drugi. Cijelo to vrijeme Rjabovič je osjećao, mislio i ponašao se poput zaljubljena čovjeka. Svako jutro, kada bi mu posilni pomagao da se umije, on bi se, polijevajući glavu hladnom vodom, svaki put sjetio, da u njegovu životu ima nešto lijepo i toplo.

Uveče, kad bi drugovi zapodijevali razgovor o ljubavi i o ženama, on bi slušao, prilazio bliže i poprimao takav izraz, kakav biva na licima vojnika, kada slušaju pričanja o boju, u kom su sami sudjelovali. A onih večeri, kada su ponapiti viši oficiri sa seterom — Lobitkom na čelu izvodili donžuanske prepade na naselja, Rjabovič, sudjelujući u prepadima, svaki put bijaše tužan, osjećao se duboko kriv i u mislima je molio *nju* za oproštenje... U dokolici ili za besanih noći, kada bi ga spopadala želja da se sjeća djetinjstva, oca, matere, svega što mu je rod i blisko, on se neizostavno sjećao i Mjestečka, neobična konja, Rabbecka, njegove žene, nalik na caricu Eugeniju, mračne sobe, svijetle pukotine na vratima...

Trideset i prvoga kolovoza vraćao se s logorovanja, ali već ne s cijelom brigadom, nego sa dvije baterije. Cijelim je putem maštao i uzbuđivao se, baš kao da se vraćao u zavičaj. Strastveno je želio, da opet ugleda neobična konja, crkvu, neiskrenu porodicu Rabbeckovih, mračnu sobu; »unutrašnji glas«, koji tako često prevari zaljubljene, šaputao mu, tko zna zašto, da će je svakako vidjeti... I mučila su ga pitanja: kako će se susresti s njome? O čemu će s njom govoriti? Nije

li zaboravila na poljubac? U najgorem slučaju, ako se čak i ne susretne s njome, ipak će mu biti prijatno već samo to, što će proći mračnom sobom i sjetiti se...

Predveče se na horizontu ukaza poznata crkva i bijeli ambari. Rjaboviču zalupa srce... Nije slušao oficira, koji je jahao do njega i nešto mu govorio, sve je zaboravio i požudno se zagledao u rijeku, što se blistala u daljini, u kućni krov, u golubinjak, nad kojim su se vijali golubovi, osvijetljeni suncem na zalasku.

Prilazeći crkvi i zatim saslušavajući konačara, svaki je časak iščekivao da se iza ograde pokaže konjanik i pozove oficire na čaj, ali... konačarov izvještaj završi, oficiri sjahaše i odgegaše u selo, a konjanik se nije pokazivao...

»Sad će Rabbeck doznati od seljaka, da smo stigli, pa će poslati po nas« — mislio je Rjabovič, ulazeći u seljačku kuću i ne shvaćajući zašto mu to drug pali svijeću i zašto posilni žure da pristave samovare...

Obuze ga težak nemir. Legao je, zatim ustao i pogledao kroz prozor, ne dolazi li konjanik? Ali konjanika ne bijaše. On opet legne, za pola sata ustane i ne podnijevši nemira, izađe na cestu, pa krene prema crkvi. Na trgu, pokraj ograde, bijaše mračno i pusto... Nekakva su tri vojnika stajala na samoj nizbrdici i šutjela. Kad ugledaše Rjabovića, trgoše se i pozdraviše. On im odzdravi i stane silaziti poznatom stazom.

Na onoj obali nebo bijaše zaliveno purpurnom bojom: izlazio je mjesec; nekakve dvije žene, glasno razgovarajući, hodale su po vrtu i trgale kupusovo lišće, za vrtovima se tamnjelo nekoliko seljačkih kuća... A na ovoj obali bijaše sve isto kao i u svibnju: staza, žbunje, vrbe, što su se nadnijele nad vodu... samo se nije čuo hrabri slavuj, i nije mirisala topola i mlada trava.

Kada dođe do vrta, Rjabovič zaviri kroz vratnice. U vrtu bijaše mrak i tišina... Samo su se vidjela bijela stabla najbližih breza i djelić aleje, a sve ostalo stapalo se u crnu masu. Rjabovič je požudno osluškivao i naprezao pogled, ali, pošto postaja oko četvrt sata i ne dočekavši ni zvuka, ni svijetla, odvuče se natrag...

Približio se k rijeci. Pred njim se bijeljelo generalovo kupatilo i plahte, što su visjele preko ograde mostića... Stupio je na mostić, postajao, i bez ikakve potrebe dodirnuo

plahtu. Plahta je bila hrapava i hladna. Pogleda dolje u vodu... Rijeka je brzala i jedva čujno žuborila oko stupovlja pod kupatilom. Crveni se mjesec odražavao kraj lijeve obale; mali su valovi prelijetali preko njegova odsjaja, rastezali ga, kidali na dijelove i, činilo se, htjeli ga odnijeti...

»Kako je glupo! Kako je glupo! — mišljaše Rjabovič gledajući brzu vodu. — Kako je sve to ludo!«

Sada, kad ništa nije očekivao, događaj s poljupcem, njegova nestrpljivost, nejasne nade i razočaranje, predočiše mu se u pravom svijetlu. Već mu se nije činilo čudnim, što nije dočekao generalova konjanika i što nikada ne će vidjeti onu, koja ga je slučajno poljubila umjesto drugoga; naprotiv, bilo bi čudno kad bi je vidio...

Voda je brzala neznano kamo i zašto. Brzala je ona isto tako i u svibnju; iz rječice se ona u svibnju izlila u veliku rijeku, iz rijeke u more, zatim se isparila i pretvorila u kišu i, možda, ona, ta ista voda, opet sada brza pred Rjabovičevim očima... Čemu? Zašto?

I cio svijet, sav život, učini se Rjaboviču kao nerazumljiva besmislena šala... A kad odvoji oči od vode i pogleda nebo, opet se sjeti, kako ga je sudbina u liku neznane žene nenadano podragala, sjetio se svojih ljetošnjih snova i likova, i život mu se učini neobično oskudan, ubog i bezbojan...

Kad se vratio u svoj stan, nije našao nijednoga druga. Posilni mu javi, da su svi otišli »generalu Fontrjabkinu«, koji je poslao konjanika po njih... Namah planu radost u Rjabovičevu srcu, ali je on smjesta i ugasi, leže u postelju, i u inat svojoj sudbini, upravo kao da je želi najediti, ne ode generalu.

DJEČARCI

— Volodja je stigao! — viknu netko s dvorišta.

— Volodjica su stigli! — zavapi Natalija, utrčavši u trpezariju. — Joj, bože dragi!

Cijela se porodica Korolevih, svakog časa iščekujući svoga Volodju, sjati na prozore. Na ulazu su stajale široke saonice, dok se s trojke bijelih konja pušila gusta para. Saonice su bile prazne, jer je Volodja već bio u hodniku i pocrvenjelim, ozeblim prstima driješio kapuljaču. Njegov gimnazijski zimski kaput, kapa, kaljače i kosa na sljepočicama bijahu prekriti injem, sav je od glave do pete širio tako prijatan miris mraza, da bi se čovjeku, gledajući ga, i samome prohtjelo ozepsti i reći »brrr!« Mati i tetka navališe da ga grle i ljube, Natalija mu se bacila do nogu i stala mu skidati valjenke, sestre udarile u ciku, vrata su škripala i luparala, a Volodjin otac samo u prsluku i sa škarama u rukama dotrči u predsoblje i vikne uplašeno:

— A mi smo te još jučer čekali! Jesi li dobro putovao? Sretno? Za ime božje, ljudi, pustite ga da se s ocem pozdravi! Jesam li mu ja otac ili nisam?

— Vau! Vau! — basovski je lajao Milord, golem crn pas, lupajući repom po zidovima i po namještaju.

Sve se to slilo u jedan opći radosni zvuk, koji potraja dvije minute. Kad je prvi nalet radosti minuo, Korolevi primijetiše, da je osim Volodje u predsoblju još jedan malac, umotan u marame, šalove i kapuljaču, isto prekrit injem; on je nepomično stajao u kutu, u sjenci, što ga je na nj bacala obješena velika lisičja bunda.

— Volodjica, a tko ti je to? — upita šaptom mati.

— A! — prene se Volodja. — To je, imam čast da ga predstavim, moj prijatelj Čečevicin, učenik drugoga razreda. Doveo sam ga u goste.

— Vrlo nam je drago, molim lijepo! — reče radosno otac. — Oprostite, ja sam onako po domaću, bez crnog kaputa... Izvolite! Natalija, pomozi gospodinu Čečevicinu da se skine! Za ime božje, ama otjerajte tog psa! To je bič božji.

Malo poslije, Volodja i njegov prijatelj Čečevicin, zbunjeni bučnim dočekom i još jednako rumenkasti od zime, sjedili su za stolom i pili čaj. Zimsko je sunašce, probijajući se kroz snijeg i ledene šare na prozorima, treperilo na samovaru i kupalo svoje čiste zrake u posudi za pranje čajnog posuđa. U sobi je bilo toplo i dječarci su ćutjeli, kako su se u njihovim prozeblim tijelima, ne hoteći jedno drugome popustiti, golicali toplina i zima.

— Eto, još malo pa će Božić! — govorio je otac kao da pjevucka, svijajući cigaretu od mrkog duhana. — A k'o jučer da je bilo ljeto, i mati plakala, dok te je ispraćala... A ti nam opet dođe... Vrijeme ti, brajko, leti! Ne stigneš ni da se okreneš, a eto ti već starosti! Gospodine Čibisove, jedite samo, molim vas, ne ustručavajte se! U nas je po domaću.

Tri Volodjine sestre, Katja, Sonja i Maša — najstarijoj je bilo jedanaest godina — sjedile su za stolom i nisu skidale oči s novoga znanca. Čečevicin je bio iste dobi i uzrasta kao i Volodja, samo ne onako punašan i bijel, već mršav, i zasut bubuljicama. Imao je čekinjastu kosu, oči uzane, usne debele, uopće bio je vrlo ružan, i da na njemu nije bilo gimnazijske bluze, po vanjskom bi se izgledu moglo reći, da je kuharičin sin. Bio je turoban, cijelo je vrijeme šutio i nijednom se nije nasmiješio. Gledajući ga, djevojčice smjesta zaključiše, da to mora da je vrlo pametan i učen dječak. Stalno je o nečemu mislio i tako bio zanesen svojim mislima, da se, kad bi ga štogod zapitali, trzao, potresao glavom i molio da ponove pitanje.

Djevojčice su primijetile, da Volodja, uvijek veseo i razgovorljiv, toga puta malo govori, nimalo se ne smije i kao da mu nije drago ni to, što je došao kući. Dok su sjedili i pili čaj, on se sestrama obratio svega jedamput, ali i tada nekim čudnim riječima. Pokazao je prstom na samovar i rekao:

— A u Kaliforniji umjesto čaja piju gin.

I on je bio obuzet nekakvim mislima, i sudeći po pogledima, što ih je pokatkad izmjenjivao s prijateljem svojim Čečevicinom, dječarcima su misli bile zajedničke.

Poslije čaja svi su otišli u dječju sobu. Otac i djevojčice sjedoše za stol i prihvatiše se posla, što ga prekinuo dolazak dječaka. Oni su iz raznobojnih papira pravili cvijeće i ukrase za jelku. To je bio divan i bučan posao. Svaki novo napravljeni cvijet djevojčice su dočekivale s oduševljenim povicima, čak i stravičnim povicima, kao da je taj cvijet s neba pao; tatica se isto tako oduševljavao i po koji put bacio škare na pod, ljuteći se što su tupe. Mamica je utrčavala u dječju sobu vrlo zabrinuta lica i ispitivala:

— Tko mi je uzeo škare? Opet si ti, Ivane Nikolajiču, uzimao moje škare?

— Bože dragi, ni škara ti ne daju! — odgovarao bi Ivan Nikolajič plačljivim glasom, pa bi, zabacivši se na naslon stolice, uzimao pozu uvrijeđena čovjeka, ali bi se za minutu opet oduševljavao.

Za svojih prijašnjih dolazaka Volodja se isto bio zanimao za pripremanje jelke, ili je trčao na dvorište da vidi, kako kočijaš i kravar prave brdo od snijega, ali ovoga puta on i Čečevicin nisu se nimalo obazirali na raznobojne papire, pa niti da u konjušnicu odu, već sjedoše pored prozora i stadoše se tko zna o čemu sašaptavati; onda obojica zajedno rastvoriše geografski atlas i stadoše razglédati nekakvu kartu.

— Prvo u Perm ... — tiho govoraše Čečevicin ... — odande u Tjumenj ... zatim u Tomsk ... zatim ... zatim ... na Kamčatku ... Odatle će nas Samojedi čamcima prevesti preko Beringova moreuza ... I eto ti Amerike ... Tamo ima mnogo zvijeri plemenita krzna.

— A Kalifornija? — upita Volodja.

— Kalifornija je nešto niže ... Samo da se mi Amerike dokopamo, za Kaliforniju ćemo lako. Hranu ćemo nabavljati lovom i pljačkom.

Čečevicin je čitav dan izbjegavao djevojčice i gledao ih ispod oka. Poslije večernjega čaja desilo se, da su ga na pet minuta ostavili sama s djevojčicama. Bilo je nezgodno da se šuti. On se neuljudno iskašlja, protrlja desnim dlanom lijevu ruku, turobno pogleda u Katju i upita:

— Jeste li čitali Majn-Rida?

— Ne, nisam čitala ... nego, znate li se vi klizati?

Udubljen u svoje misli, Čečevicin ništa ne odgovori na to pitanje, već samo jako nadu obraze i ispusti takav uzdah,

kao da mu bješe jako vruće. On još jednom digne pogled prema Katji i reče:

— Kada stado bizona juri kroz pampase, onda se zemlja trese, a mustanzi, preplašeni, propinju se i ržu.

Čečevicin se tužno osmjehnu i doda:

— A i Indijanci napadaju vlakove. Ali najgori su ipak moskiti i termiti.

— A šta je to?

— To je nešto poput mravi, samo s krilima. Strašno ujedaju. Znate li, tko sam ja?

— Gospodin Čečevicin.

— Ja sam Montihomo Jastrebova Kandža, poglavica nepobjedivih.

Maša, najmanja djevojčica, pogleda njega, zatim kroz prozor, iza koga se već spuštala večer, pa će, sva zamišljena:

— A u nas je baš jučer bila leća[1] za ručak.

Potpuno nerazumljive Čečevicinove riječi, a k tomu još i to, što se neprestano sašaptavao s Volodjom, pa još i to, što se Volodja nije igrao, nego je stalno tko zna o čemu mislio — sve je to bilo zagonetno i čudnovato. I tako obje starije djevojčice, Katja i Sonja, počeše budno pratiti dječake. Navečer, kad su se dječaci spremali na spavanje, djevojčice su se dokradale k vratima i prisluškivale njihov razgovor. O, što su one doznale! Dječaci su se spremali da pobjegnu u nekakvu Ameriku da traže zlato; sve im je već bilo spremno za put: pištolj, dva noža, dvopek, povećalo za pravljenje vatre, kompas i četiri rublja u novcu. Doznale su, da će dječaci morati propješačiti nekoliko tisuća vrsta, a da će se na putu boriti s tigrovima i divljacima, onda će kopati zlato i nabavljati slonovu kost, ubijati neprijatelje, stupiti u gusare, piti gin i na kraju krajeva oženiti se ljepoticama i obrađivati plantaže. Volodja i Čečevicin govorahu i u žaru govora jedan drugome upadahu u riječ. Sebe je Čečevicin pritom nazivao ovako: »Montihomo Jastrebova Kandža«, a Volodju — »bljedoliki brat moj«.

— Ti pazi se, ne govori mami, — reče Katja Sonji, kad su išle na spavanje. — Volodja će nam donijeti iz Amerike zlata i slonove kosti, a ako rekneš mami, ne će ga pustiti.

---

[1] Ovdje je posrijedi mala igra riječima: u ruskom se leća kaže čečevica, a dječak se zove Čečevicin. — Op. prev.

Uoči Badnjaka Čečevicin je čitav dan razglèdao kartu Azije i nešto zapisivao, dok je Volodja, iznuren, natečen kao da ga je pčela ubola, turobno hodao po sobama i ništa nije jeo. Jednom čak u dječjoj sobi zastade pred ikonom, prekrsti se i reče:

— Gospode, oprosti meni griješniku! Gospode, očuvaj moju jadnu, nesretnu mamu!

Navečer on se rasplaka. Polazeći na spavanje, dugo je grlio oca, mater i sestre. Katja i Sonja razumjele su, šta je tu posrijedi, a najmlađa, Maša, ništa nije razumijevala, ama baš ništa, već bi se samo, kad pogleda Čečevicina, zamislila i govorila kroz uzdahe:

— Kad se posti, dadilja veli, da se mora jesti grah i leća.[1]

Rano ujutro na Badnjak Katja i Sonja tiho se digoše iz kreveta i pođoše da vide, kako će dječaci pobjeći u Ameriku. Prikradoše se k vratima.

— Dakle, ti ne ideš? — ljutito je pitao Čečevicin: — Govori: ne ideš?

— Bože dragi! — tiho je plakao Volodja. — Kako bih mogao otići? Mame mi je žao.

— Bljedoliki brate moj, ja te molim, hajdemo! Uvijek si tvrdio, da ćeš poći, i mene si nagovorio, a sada, kad valja da se krene, ustrašio si se.

— Ni... nisam se ja ustrašio, već mi je ma... mame žao.

— Reci: ideš li ili ne ideš?

— Idem, samo... čekaj malo. Da se još kuće naužijem.

— Onda ja idem sam! — odluči Čečevicin. — Snaći ću se ja i bez tebe. I on mi je još htio da lovi tigrove i da se bori! Kad je tako, daj mi moje metke!

Volodja zaplaka tako gorko, da ni sestre ne izdržaše, već i one tiho zaplakaše. Zavlada tišina.

— Dakle, ti ne ideš? — još jedamput upita Čečevicin.

— I... idem.

— Onda se oblači!

[1] Opet igra riječima: leća = rus. čečevica; dječakovo ime = Čečevicin. — Op. prev.

I Čečevicin, da bi pridobio Volodju, stade hvaliti Ameriku, rikati kao tigar, tuliti kao parobrod, kleti, obećavati, kako će dati Volodji svu slonovu kost i sve lavlje i tigrovske kože.

I taj se mršuljasti, crnomanjasti dječarac čekinjaste kose i bubuljičav učini djevojčicama izvanredan, sjajan. To je bio junak, odlučan, neustrašiv čovjek, a tako je rikao, da bi se, stojeći za vratima, uistinu moglo pomisliti, da je to tigar ili lav.

Kad su se djevojčice vratile u svoju sobu i oblačile, očiju punih suza Katja reče:

— Joj, tako se bojim!

Do dva sata, kad su sjeli da ručaju, sve bijaše tiho, ali za ručkom se najednom pokaza, da dječarci nisu kod kuće. Poslali su u sobu za poslugu, u konjušnicu, u pokrajnju zgradu kod upravnika imanja — tamo ih nije bilo. Poslali su u selo — ni tamo ih ne nađoše. I čaj su poslije toga pili bez dječaka, a kad sjedoše večerati, mamica se vrlo uznemirila, čak se rasplakala. Te su noći opet išli u selo, tražili, išli s fenjerima na rijeku. Bože dragi, kakva se strka nadigla!

Sutradan dođe šef policije, u trpezariji su ispunjavali nekakav papir. Mamica je plakala.

Međutim, u to se pred ulazom zaustaviše saonice, a iz trojke se bijelih konja izvijala para.

— Volodja je stigao! — viknu netko s dvorišta.

— Volodjica su stigli — zavapi Natalija, utrčavši u trpezariju.

I Milord zalaja u basu: »vau! vau!« Ispostavilo se, da su dječake zadržali u gradu, u trgovačkoj četvrti (tamo su hodali i sve se raspitivali, gdje se prodaje barut). Volodja, čim uđe u predsoblje, odmah zajeca i baci se majci oko vrata. Djevojčice su, drhteći, sa stravom pomišljale, a šta će sada biti, osluškivale su, kako je tata, povevši Volodju i Čečevicina k sebi u kabinet, dugo tamo s njima govorio, i majčica je govorila i plakala.

— Zar je to način? — poučavaše tata. — Ne do' bog, da to saznaju u gimnaziji, izbacili bi vas. A vas sram budi i stid, gospodine Čečevicine! To nije lijepo, molit ću! Vi ste začetnik, i nadam se, da će vas vaši roditelji kazniti. Zar je to način? Gdje li ste samo spavali?

— Na kolodvoru! — ponosno odgovori Čečevicin.

Volodja je poslije legao, a na glavu su mu privijali krpu namočenu u ocat. Poslaše nekamo telegram, i drugoga dana stiže jedna dama, Čečevicinova mati, pa odvede svoga sina.

Kad je Čečevicin odlazio, lice mu je bilo strogo, naduveno, i kad se opraštao s djevojčicama, ne reče ni jedne riječi; samo uze Katji teku i napisa u znak sjećanja:

»Montihomo Jastrebova Kandža«.

KAŠTANKA

Glava prva

RĐAVO VLADANJE

Mlada, riđa kujica — mješanac jazavčara i kućnog psa — gubicom veoma nalik na lisicu, trčala je amo-tamo po pločniku i nemirno se ogledavala na sve strane. Katkad bi stala pa plačući dizala sad jednu sad drugu ozeblu šapu i trudila se da sebi odgovori: kako se to moglo dogoditi da je zalutala?

Odlično se sjećala kako je provela dan i kako je, na kraju krajeva, dospjela na taj nepoznati pločnik.

Dan je započeo time, da je njezin gazda, stolar Luka Aleksandrič, metnuo šešir na glavu, uzeo pod pazuho neku drvenu stvar omotanu crvenom maramom i viknuo:

— Kaštanka, hajdemo!

Čuvši svoje ime, mješanac jazavčara i kućnog psa iziđe ispod stružnice, gdje je spavala na strugotini, slatko se protegne i potrča za gazdom. Mušterije Luke Aleksandriča živjele su dosta daleko, tako da je stolar, prije no što stigne do svakog pojedinog od njih, morao po nekoliko puta zalaziti u krčmu i okrepljivati se. Kaštanka se sjećala, da se putom vladala krajnje nepristojno. Od radosti što je povedena u šetnju, skakala je, navaljivala lajući na konjski tramvaj, utrčavala u dvorišta i vijala pse. Svaki čas stolar ju je gubio iz očiju, pa bi zastajkivao i ljutito vikao na nju. Jedamput je čak, s izrazom pohlepe na licu, zgrabio šakom njezino lisičje uho, povukao ga i izgovorio rastežući:

— Crk ... la da ... bog da ... kolero!

Zabavivši se kod mušterija, Luka Aleksandrič svrati na čas sestri, gdje je pio i prigrizao, od sestre pođe znancu knji-

goveži, od knjigoveže u krčmu, iz krčme kumu i t. d. Ukratko, kad se Kaštanka našla na nepoznatom pločniku, već se smrkavalo, i stolar je bio pijan kao ćuskija. Mahao je rukama i, duboko uzdišući, mrmljao: »U grijesima me zače mati u utrobi svojoj! Oj grijesi, grijesi! Eto, sad idemo ulicom i gledamo fenjeriće, a kad umremo, — gorjet ćemo u ognjenom paklu...«

Ili bi zapadao u dobrodušan ton, pa bi dozivao Kaštanku i govorio joj: — Ti, Kaštanka, ti si crvić i ništa više. Naspram čovjeka si ti isto što i drvodjelja naspram stolara...

Kad se tako razgovarao s njom, najedamput zagrohoće muzika. Kaštanka se okrene i ugleda kako ulicom ravno prema njoj ide vojnički puk. Ne podnoseći muzike, koja joj je rastrojavala živce, ona se ustumara i zaurla. Na veliko njeno čudo, stolar umjesto da se uplaši, da zacvili i zalaje, široko se nasmiješi, stane mirno i cijelom šakom vojnički pozdravi. Videći da gazda ne protestira, Kaštanka još glasnije zaurla i, izbezumljena, nagnu preko ulice na drugi pločnik.

Kad se osvijestila, muzika već više nije svirala i puka više nije bilo. Ona pretrča ulicu prema onome mjestu gdje je ostavila gazdu, ali jao, stolara tamo više nije bilo. Ona naže naprijed, zatim nazad, još jedared pretrča ulicu, ali stolar kao da je u zemlju propao... Kaštanka stade njuškati pločnik, nadajući se da će naći gazdu po mirisu njegovih tragova, ali maločas je tuda prošao neki nevaljalac u novim gumenim kaljačama, pa su se sada svi finiji mirisi miješali s oštrim gumenim vonjem, tako da se nije moglo ništa razabrati.

Kaštanka je trčala gore dolje i nije nalazila gazde, a u međuvremenu se smrkavalo. Sa obje strane ulice upališe se svjetiljke i u kućnim prozorima pojaviše se svijetla. Padao je krupan, pahuljast snijeg i bijelio kaldrmu, konjska leđa, kočijaške kape, i što je više tamnio znak, to su predmeti postajali bjelji. Mimo Kaštanke, zaklanjajući joj vidno polje i gurajući je nogama, neprekidno su prolazile gore dolje nepoznate mušterije. (Cijelo čovječanstvo Kaštanka je dijelila na dva vrlo nejednaka dijela: na gazde i na mušterije; između jednih i drugih bila je bitna razlika ta, što su prvi imali pravo da je tuku, a druge je ona sama imala pravo da hvata

za listove.) Mušterije su nekamo žurile i nisu na nju svraćale nikakve pažnje.

Kada se sasvim smrklo, Kaštankom ovlada očaj i užas. Ona se stisne uz neku kapiju i stade gorko plakati. Kako je cio dan prohodala s Lukom Aleksandričem, umorila se, ozeble joj uši i šape, a osim toga bila je još i užasno gladna. Sav taj dan desilo joj se samo dva puta da nešto proguta: pojela je kod knjigoveže malo ljepila, a u jednoj od krčmi našla je kraj tezge kožicu od kobasice — to je bilo sve. Da je bila čovjek, zacijelo bi pomislila:

»Ne, tako se ne može živjeti! Moram se ustrijeliti!«

Glava druga

TAJANSTVENI NEZNANAC

Ali ona nije mislila ni o čemu i samo je plakala. Kad joj je meki, pahuljasti snijeg sasvim prekrio leđa i glavu, te je od iznemoglosti zapala u težak drijemež, najedared kapija kvrcnu, zaškripi i udari je sa strane. Ona skoči. Iz otvorene kapije iziđe nakakav čovjek, koji je pripadao razredu mušterija. Kako je Kaštanka zaskičala i dospjela mu pod noge, on nije mogao a da ne obrati na nju pažnju. On se sagne i zapita:

— Psino, odakle ti? Jesam li te pričepio? O, jadnice, jadnice... No, nemoj se ljutiti, nemoj se ljutiti... Oprosti.

Kaštanka pogleda u neznanca kroz pahuljice snijega koje su joj visjele s trepavica, i ugleda pred sobom kratka i debeljkasta čovječuljka obrijana, bucmasta lica, sa cilindrom i u raskopčanoj bundi.

— A šta ti cviliš? — nastavi on, zbacujući joj prstom snijeg s leđa. — Gdje ti je gazda? Sigurno si se izgubila? Ah, jadna li psića! Šta li ćemo sad?

Osjetivši u neznančevu glasu neki topao, produhovljeni prizvuk, Kaštanka mu lizne ruku i zacvili još žalobnije.

— Ta ti si, ljepotice, smiješna! — reče neznanac. — Sasvim kao lisica! No, što ćemo, nije druge nego hajde sa mnom! Možda ćeš mi i valjati za štogod... No, hajd!

I on cmoknu usnama i dade Kaštanki znak rukom, koji je mogao značiti samo jedno: »hajdemo!«. Kaštanka pođe.

Jedva je prošlo pola sata, a ona je već sjedila na podu u velikoj svijetloj sobi i, nagnuvši glavu ustranu, ganuto i radoznalo gledala u neznanca, koji je sjedio za stolom i ručao. On je jeo i bacao joj zalogaje... Najprije joj je dao kruha i zelene korice od sira, zatim komadić mesa, pola kolačića, pilećih kostiju, a ona je od izgladnjelosti sve to pojela tako brzo, da nije dospjela da razazna okusa. I što je brže jela, to je jače osjećala glad.

— Eh, slabo te hrane tvoji gospodari! — govorio je neznanac, gledajući s kakvom ljutom halapljivošću ona guta neprožvakane zalogaje. — I kako si mršava! Kost i koža...

Kaštanka je pojela mnogo, ali se nije najela, nego samo postala pijana od hrane.

Poslije ručka izvali se nasred sobe, ispruži noge, i, osjećajući po svem tijelu prijatan umor, zamaha repom i stade rješavati pitanje: gdje je ljepše, kod neznanca ili kod stolara? U neznanca je namještaj siromaški i ružan: osim naslonjača, divana, svjetiljke i sagova nema u njega ništa i soba se čini prazna; kod stolara, pak, stan je krcat svakojakih stvari: u njega ima sto, stružnica, hrpa strugotina, blanje, dlijeta, pile, krletka sa zebom, čabar... Kod neznanca ne miriše ni na što, a u stolarevu stanu uvijek je kao neka magla i divno miriše na tutkalo, lak i strugotine. No zato neznanac ima jednu veoma važnu prednost — on daje mnogo jela i, valja biti pravedan, kad je Kaštanka sjedila pred stolom i umiljato gledala u nj, on je nije nijedamput udario, nije zatoptao nogama i nijedamput nije viknuo: »Gubi se van, prokletnice!«

Ispušivši cigaru, novi gazda iziđe, a za časak se vrati držeći u rukama malu strunjaču.

— Ej, ti, psiću, dođider ovamo! — reče on, smještajući strunjaču u kut kod divana. — Lezi ovamo. Spavaj!

Zatim je ugasio svjetiljku i izišao. Kaštanka se izvali na strunjači i zaklopi oči; s ulice se začuje lavež i ona htjede da mu se odazove, no najedamput njome nenadano ovlada tuga. Sjeti se Luke Aleksandriča, njegova sina Feđuške, prijatnog mjesta pod stružnicom... Sjeti se kako se, za dugih zimskih večeri, dok je stolar strugao ili je naglas čitao novine, Feđuška obično igrao njome... Izvlačio bi je za stražnje noge ispod stružnice i radio s njom takve stvari, da joj se zelenjelo

pred očima i boljelo je u svim zglobovima. Silio bi je da hoda na stražnjim nogama, pravio od nje zvono, to jest, jako bi je vukao za rep, pa bi ona skičila i lajala, davao bi joj da njuši duhan... Osobito je bila mučna ova igra: Feđuška bi za konac privezao komadić mesa i davao ga Kaštanki, a onda, kad bi ga ona progutala, on bi ga, smijući se u sav glas, izvlačio natrag iz želuca. I što su izrazitije bile uspomene, to je jače i tužnije skičala Kaštanka.

Ali doskora toplota i umor nadvladaše tugu... Poče je obuzimati san. U njenoj uobrazilji stadoše trčati psi; između ostalih protrčao je i čupavi stari pudl, kojeg je danas vidjela na ulici, s bionom na oku i čupercima dlake blizu nosa. Feđuška, sa dlijetom u ruci, potrča za pudlom, zatim i sam najedamput obraste čupavom dlakom, veselo zalaja i stvori se do Kaštanke. Kaštanka i on dobroćudno obnjušiše jedno drugom njuške i potrčaše na ulicu...

Glava treća

NOVO, JAKO UGODNO POZNANSTVO

Kad se Kaštanka probudila, bilo je već svijetlo i s ulice je dopirao šum, kakvog ima samo danju. U sobi nije bilo ni žive duše. Kaštanka se protegne, zijevne i, srdita, mrgodna, prođe po sobi. Onjuši kutove i namještaj, zaviri u predsoblje i ne nađe ništa zanimljivo. Osim onih vrata što su vodila u predsoblje, bila su još jedna. Razmislivši, Kaštanka ih zagrebe s obje šape, otvori i uđe u susjednu sobu. Tamo je, na krevetu, pokrivena suknenim jorganom, spavala neka mušterija, u kojoj ona prepozna sinoćnjeg neznanca.

— Rrrr... — zareža ona, ali sjetivši se jučerašnjeg ručka, zamaha repom i stade njuškati.

Obnjuši odjeću i neznančeve čizme i nađe da vrlo jako mirišu na konja. Iz spavaće sobe još su neka vrata vodila nekamo, također zatvorena. Kaštanka grebne i ta vrata, pritisne ih grudima, otvori i odmah osjeti čudan, veoma sumnjiv zadah. Sluteći neugodan susret, mumljajući i osvrćući se, Kaštanka uđe u malu sobicu sa prljavim tapetama, i sa strahom ustukne. Ugledala je nešto neočekivano i strašno. Prignuvši

k zemlji vrat i glavu, raširivši krila i sikćući, išao je upravo prema njoj sivi gusak. Nešto postrance od njega, na maloj strunjači, ležao je bijeli mačak. Ugledavši Kaštanku on skoči, savije leđa poput duge, zadigne rep, nakostriješi dlaku i također zaskiča. Pseto se ozbiljno uplaši, ali, ne hoteći odati svoga straha, glasno zalaja i baci se prema mačku... Mačak još jače iskrivi leđa, zasikta i udari Kaštanku šapom po glavi. Kaštanka odskoči, čučne na sve četiri noge i, pružajući njušku prema mačku, zalaja glasno i tanano; uto gusak priđe odostrag i bolno je kljucne u leđa. Kaštanka skoči i baci se na guska...

— Što je to? — začu se jak, ljutit glas, i u sobu uđe neznanac u kućnom haljetku i sa cigarom u zubima. — Šta to znači? Na mjesto!

On priđe mačku, zvrcne ga po iskrivljenim leđima i reče:

— Fjodore Timofejiču, što to znači? Svađu zapodjeo? Eh ti, nitkove stari! Na mjesto! — I, okrenuvši se prema gusaku, on viknu:

— Ivane Ivaniču, na mjesto!

Mačak poslušno legne na svoju malenu strunjaču i zatvori oči. Sudeći po izgledu njegove gubice i brkova, on je i sam bio nezadovoljan što se raspalio pa se upustio u tučnjavu. Kaštanka uvrijeđeno zaskviči, a gusak istegne vrat i stade govoriti o nečem brzo, žestoko i razgovijetno, ali krajnje nerazumljivo.

— U redu, u redu! — reče gazda zijevajući. — Treba živjeti mirno i složno. — On pogladi Kaštanku i nastavi: — A ti, riđuljo, ne boj se... To je dobra publika, ne će te uvrijediti. Stanide, a kako ćemo te zvati? Bez imena se ne može, brate. — Neznanac razmisli i reče:

— Eto kako... Ti ćeš biti — Tetka... Razumiješ li? Tetka!

I ponovivši nekoliko puta riječ »Tetka«, on iziđe. Kaštanka sjede i stade motriti. Mačak je nepomično sjedio na maloj strunjači i pretvarao se da spava. Gusak, uvlačeći vrat i tapkajući na jednome mjestu, govorio je i dalje nešto brzo i žestoko. Očevidno je to bio pametan gusak; poslije svake govorancije on bi začuđeno ustukivao i činio se kao da je ushićen svojim govorom... Saslušavši ga i odgovorivši mu »rrr...«, Kaštanka stade obnjuškivati kutove. U jednom kutu stajalo

je koritašce, u kojemu ona ugleda nakvašena graha i raskvašene kore od ražena hljeba. Ona okusi graha — ne prija, pokuša kore — i stade jesti. Gusak nije bio nimalo uvrijeđen što mu nepoznato pseto jede njegovu ishranu, nego naprotiv, stade govoriti još vatrenije i, da pokaže svoje povjerenje, sam pristupi koritašcu i pojede nekoliko zrna graha.

Glava četvrta

ČUDA NEVIĐENA

Malo kasnije opet uđe neznanac i donese sa sobom nekakvu čudnu stvar, nalik na vrata i na slovo H. Na prečki tog drvenog, grubo slupanog H visilo je zvono i bio privezan pištolj; od klatna na zvonu i od oroza na pištolju vukle se uzice. Neznanac postavi H nasred sobe, dugo je nešto razvezivao, zatim pogleda guska i reče:

— Ivane Ivaniču, izvolite!

Gusak mu priđe i stade kao očekujući.

— Nude, reče neznanac, — počnimo od samog početka. Prije svega, pokloni se i načini reverans! Živo!

Ivan Ivanič istegne vrat, zaklima na sve strane i zagrebe nogom.

— Tako, junače ... Sada umri!

Gusak legnu poleđuške i pruži noge uvis. Napravivši još nekoliko sličnih, ne osobitih majstorija, neznanac se najedamput uhvati za glavu, napravi užasnuto lice i vikne:

— U pomoć! Požar! Gorimo!

Ivan Ivanič pritrča ka H, uze u kljun uzicu i zazvoni u zvono. Neznanac je bio jako zadovoljan. On pogladi guska po zatiljku i reče:

— Junak si, Ivane Ivaniču! A sada zamisli da si zlatar i trguješ zlatom i brilijantima. Zamisli da ulaziš u svoj dućan i zatekneš u njemu lopova. Kako bi ti postupao u takvom slučaju?

Gusak uhvati kljunom drugu uzicu i povuče, od čega odmah puče pištolj da te sasvim zagluši. Kaštanki se mnogo dopalo zvonjenje, a od pucnjave bila je tako ushićena, da je potrčala oko H i zalajala.

— Tetko, na mjesto! — viknu joj neznanac. — Tišina!

Posao Ivana Ivaniča nije bio završen pucnjavom. Čitav sat poslije toga neznanac ga je tjerao oko sebe na konopcu i puckao bičem, pri čemu je gusak morao preskakivati ogradu i proskakivati kroz obruč i čoviti, to jest, sjedati na rep i mahati nogama. Kaštanka nije skidala očiju s Ivana Ivaniča, zavijala je od ushićenja, i nekoliko je puta stala trčati za njim zvonko lajući. Umorivši i gusaka i sebe, neznanac otre sa čela znoj i vikne:

— Marijo, zovnide amo Havronju Ivanovnu!

Za časak se začu roktanje... Kaštanka zareža, načini se vrlo hrabra i za svaki slučaj priđe bliže neznancu. Otvoriše se vrata, u sobu zaviri neka starica, i, rekavši nešto, pusti unutra crnu, vrlo ružnu svinju. Ne svraćajući nikakve pažnje na Kaštankino režanje, svinja digne svoju njuškicu i veselo zarokta. Vidjelo se, da joj je vrlo prijatno što vidi svoga gazdu, mačka i Ivana Ivaniča. Kad ona priđe k mačku te ga lagano dirne pod trbuh svojim rilom i zatim o nečemu progovori s guskom, u njenim se kretnjama, u glasu i drhtanju repića osjećalo mnogo dobroćudnosti. Kaštanka odmah shvati da režati i lajati na takve subjekte nema smisla.

Gazda ukloni ono H i vikne:

— Fjodore Timofejiču, izvolite!

Mačak se diže, lijeno se protegne i nehajno, kao da ukazuje neku milost, priđe k svinji.

— Ded, počet ćemo s egipatskom piramidom, — reče gazda.

On je dugo nešto objašnjavao, zatim zapovjedi: »Jedan... dva... tri!« Ivan Ivanič kod riječi »tri« mahnu krilima i skoči na leđa svinji... Kad se on, držeći se u ravnoteži krilima i vratom, učvrstio na četinjavim leđima, Fjodor se Timofejič tromo i lijeno, s očevidnim omalovažavanjem i kao da prezire i nimalo ne cijeni svoju vještinu, popne svinji na leđa, zatim se nemarno popne na guska i stane na stražnje noge. To je bilo ono, što je neznanac zvao egipatskom piramidom. Kaštanka zacikta od ushićenja, no u taj čas stari mačak zijevne i, izgubivši ravnotežu, svali se s guska. Ivan Ivanič zatetura i također se svali. Neznanac viknu, zamaha rukama i stade opet nešto objašnjavati. Pošto se čitav sat

natezao s piramidom, neumorni gazda lati se da uči Ivana Ivaniča jahanju na mačku, zatim je učio mačka pušiti, i tako dalje.

Učenje završi time, da neznanac otre znoj sa čela i iziđe, Fjodor Timofejič gadljivo frkne, leže na malu strunjaču i zatvori oči. Ivan Ivanič pođe prema koritašcu, a svinju odvede starica. Uslijed mnoštva novih dojmova dan prođe Kaštanki da ni sama nije znala kako, a uveče već su je s njezinom malom strunjačom nastanili u sobici sa prljavim tapetama, i noćila je u društvu s Fjodorom Timofejičem i guskom.

Glava peta

TALENT! TALENT!

Prošlo mjesec dana.

Kaštanka se već navikla da je svako veče ukusno hrane i da je zovu Tetkom. Navikla se i na neznanca i na svoje nove sustanare. Život je potekao kao po loju.

Svi su dani započinjali jednako. Obično bi se najranije budio Ivan Ivanič i odmah bi prilazio k Tetki ili k mačku, istezao bi vrat i počeo o nečem govoriti sa žarom i uvjerljivo, ali nerazumljivo kao i ranije. Katkada bi dizao glavu i držao duge monologe. Prvih dana poznanstva Kaštanka mišljaše da on govori mnogo zato, što je veoma pametan, no prođe neko vrijeme i ona izgubi svako poštovanje prema njemu. Kad bi joj on prilazio sa svojim dugim govorima, ona više ne bi mahala repom, nego bi s njime postupala kao s dosadnim brbljavcem, koji nikome ne da spavati, i bez svakog bi mu obzira odgovarala »rrr...«

A Fjodor Timofejič bio je drukčiji gospodin. Taj, probudivši se, ne bi dao nikakva glasa, ne bi se micao i čak ne bi otvarao oči. On bi volio da se i ne budi, jer, kako se vidjelo, nije osobito volio život. Ništa ga nije zanimalo, prema svemu se držao tromo i nemarno, sve je prezirao i čak je, jedući svoj ukusni ručak, gadljivo frktao.

Probudivši se, Kaštanka bi stala hodati po sobama i onjuškivati uglove. Samo se njoj i mačku dopuštalo da hodaju po

cijelom stanu, gusak nije imao prava da stupi nogom izvan sobice s prljavim tapetama, a Havronja Ivanovna stanovala je negdje na dvorištu u pojatici i dolazila bi samo u doba vježbanja. Gazda bi se budio kasno i, popivši čaja, odmah bi se latio svojih majstorija. Svaki bi se dan u sobicu unosili H, bič, obruči, i svaki bi se dan radilo gotovo jedno isto. Vježbanje bi trajalo tri-četiri sata, tako da bi Fjodor Timofejič gdjekad od umora postao kao pijan, Ivan Ivanič bi otvarao kljun i teško disao, a gazda bi se crvenio i nikako da otre znoj sa čela.

Vježbanje i ručak činili su dane vrlo zanimljivima, no večeri bi prolazile nešto dosadno. Obično bi se tada gazda odvezao nekamo i poveo sobom guska i mačka. Ostavši sama, Tetka bi legla na strunjačicu i stala tugovati... Tuga bi se šuljaja k njoj nekako neprimjetno i ovladala njome postepeno, kao mrak sobom. Počinjalo bi tako, da bi pseto izgubilo svaku volju da laje, da jede, da trči po sobama i čak da gleda, zatim bi se u uobrazilji javljala neka dva nejasna lica, napola psi, napola ljudi, s licima simpatičnim, milim, ali neshvatljivim; kad bi se oni pojavili, Tetka bi mahala repom i činilo bi joj se da ih je negdje negda vidjela i voljela... A padajući u san, svaki put bi osjećala da ti likovi mirišu na kelje, strugotinu i lak.

Kad se već sasvim navikla na novi život te se iz mršavog, koštunjavog pseta pokućara pretvorila u sita, gojazna psa, jedared je gazda prije vježbanja pogladi i reče:

— Vrijeme je, Tetko, da se i mi latimo posla. Dosta si prodavala zjake. Hoću da od tebe načinim umjetnicu... Hoćeš li da budeš umjetnica?

I stade je učiti raznim vještinama. Na prvom satu je učila stajati i hodati na stražnjim nogama, što joj se užasno sviđalo. Na drugom satu morala je skakati na stražnjim nogama i hvatati šećer, što ga je visoko nad njenom glavom držao učitelj. Zatim, na kasnijim satovima, ona je igrala, trčala, na konopcu, zavijala uz muziku, zvonila i pucala, a za mjesec dana već je s uspjehom mogla zamjenjivati Fjodora Timofejiča u »egipatskoj piramidi«. Učila je vrlo rado i bila je zadovoljna sa svojim uspjesima; trčanje na konopcu isplažena jezika, skakanje kroz obruč i jahanje na starom Fjodoru Timofejiču bili su joj najveće uživanje. Svaku uspjelu majstoriju ona bi pra-

tila zvonkim ushićenim lajanjem, a učitelj bi se čudio, sam bi se ushićavao i trljao bi ruke.

— Talent! Talent! — govorio bi on. — Nesumnjivi talent! Ti ćeš zacijelo imati uspjeha!

I Tetka se tako navikla na riječ »talent«, da bi svaki put kad bi je izgovorio poskakivala i osvrtala se, kao da je to njen nadimak.

Glava šesta

NEMIRNA NOĆ

Tetka je snivala pasji san, kao da je vija pazikuća s metlom, pa se probudila od straha.

U sobi je bilo tiho, mračno i vrlo sparno. Ujedale su je buhe. Tetka se ranije nije nikad bojala mraka, no sad je nekako obuze strava i prohtje joj se lajati. U susjednoj sobi glasno uzdahne gazda, zatim, malo kasnije, u svojoj pojatici zarokće svinja, i opet sve umukne. Kad misliš na jelo, bude ti lakše pri duši, i Tetka stade misliti o tom kako je danas ukrala Fjodoru Timofejiču pileću nogu i sakrila je u salonu između ormara i zida, gdje je vrlo mnogo paučine i prašine. Kako bi bilo da sada pođe i pogleda je li ta noga još čitava ili nije? Lako može biti da ju je gazda našao i pojeo. Ali prije jutra ne smije se iz sobice, takvo je pravilo. Tetka zatvori oči da što prije zaspi, jer je znala po iskustvu, da, što brže zaspiš, to prije dođe jutro. No najedared se iz njene blizine začu krik tako čudan, da se stresla i skočila na sve četiri noge. To je viknuo Ivan Ivanič, a krik mu nije bio brbljav i uvjerljiv kao obično, nego nekako divlji, da te svega probije, i neprirodan, nalik na škripu kapije koja se otvara. Ne razabravši u tmini ništa i ne shvativši, Tetka osjeti još jači strah i zagunđa: »Rrrr...«

Prođe malo vremena, koliko treba da se oglođe dobra kost; krik se nije ponavljao. Tetka se malo po malo umiri i zadrijema. Snila je dva velika crna psa sa čupercima lanjske dlake na bedrima i bokovima; oni su iz velikog čabra halapljivo jeli pomije, iz kojih se dizala bijela para i vrlo ukusan miris; od vremena do vremena ogledali bi se na Tetku, kesili

zube i gunđali: »A tebi ne ćemo dati!« No iz kuće istrča mužik u bundi i potjera ih knutom; tada Tetka priđe čabru i stade jesti, no tek što je mužik zamakao za kapiju, oba crna psa bace se lajući na nju i najedamput se opet začu onaj krik što prodire.

— K-he! K-he-he-he! — vikne Ivan Ivanič.

Tetka se probudi, skoči i, ne silazeći sa strunjače, stade lajati i zavijati. Već joj se činilo da to ne viče Ivan Ivanič, nego netko drugi, strani. I ne zna se zašto, u pojatici opet rokne svinja.

Ali sada se začu klepet papuča, i u sobu uđe gazda u haljetku i sa svijećom. Svjetlost zatreperi sad tu sad tamo po prljavim tapetama i stropu i protjera mrak. Tetka je vidjela da u sobi nema nikoga stranog. Ivan Ivanič sjedio je na podu i nije spavao. Krila raširena, kljun otvoren, i uopće, činilo se kao da se mnogo umorio i želi piti. Stari Fjodor Timofejič također nije spavao. Valjda je i njega probudio krik.

— Ivane Ivaniču, šta je to s tobom? — zapita gazda guska. — Šta vičeš? Jesi li bolestan?

Gusak je šutio. Gazda ga popipa po vratu, pogladi po leđima i reče:

— Baš si čudak. Niti sam spavaš, niti drugima daješ.

Kad je gazda otišao i odnio svjetlost, opet nasta mrak. Tetku uhvati strah. Gusak nije vikao, ali njoj se opet stalo pričinjati kao da u mraku stoji netko tuđi. Najstrašnije joj je bilo to, što toga tuđinca nije bilo moguće ujesti, jer je bio nevidljiv i nije imao oblika. I ona nekako stade misliti da se te noći zacijelo mora dogoditi neka velika nevolja. Ni Fjodor Timofejič nije bio miran. Tetka je čula kako se vrpolji po svojoj strunjači, kako zijeva i stresa glavu.

Negdje na ulici netko zakuca na kapiju, a u pojatici zarokće svinja. Tetka zacvili, ispruži prednje šape i položi na njih glavu. U kucanju na kapiju, u roktanju svinje, koja, ne zna se zašto, nije spavala, u mraku i tišini, njoj se pričini nešto isto tako tužno i strašno kao u kriku Ivana Ivaniča. Sve je bilo nemirno i usplahireno, ali zašto? Tko je taj stranac, koji se nije vidio? Eto, blizu Tetke na trenutak bljesnuše dvije mutne, zelene iskrice. To je prvi put otkako su se poznavali

do nje došao Fjodor Timofejič. Što mu je trebalo? Tetka mu lizne šapu i, ne pitajući zašto je došao, stane zavijati tihano i raznoglasno.

— K-he! — viknu Ivan Ivanič. — K-he-he!

Opet se otvoriše vrata, i uđe gazda sa svijećom. Gusak je sjedio kao i prije, otvorena kljuna i raširenih krila. Oči su mu bile zatvorene.

— Ivane Ivaniču! — zazove gazda.

Gusak se ne maknu. Gazda sjede pred njim na pod, časkom gledaše na nj šuteći i reče:

— Ivane Ivaniču! Šta je to? Umireš li, šta li? Aj, sad sam se sjetio, sjetio sam se! — vikne on i uhvati se za glavu. — Znam otkuda to! To je otud, što te je danas pričepio konj! Bože moj, bože moj!

Tetka nije razumjela što govori gazda, ali je po njegovu licu vidjela da on očekuje nešto užasno. Ona ispruži njušku prema tamnome prozoru, kroz koji je, kako joj se činilo, gledao netko tuđi, i opet stane zavijati.

— On umire, Tetko! — reče gazda i pljesne rukama. — Da, umire! K vama je u sobu došla smrt. Što da radimo?

Blijed i usplahiren, uzdišući i kimajući glavom, gazda se vrati u svoju spavaću sobu. Tetku obuze strava što ostade u mraku, i ona pođe za njim. On sjede na krevet i nekoliko puta ponovi:

— Bože moj, što da se radi?

Tetka obilažaše njegove noge i, ne shvatajući zašto je tako tužna i zašto su svi tako uznemireni, motrila je svaki njegov kret. Fjodor Timofejič, koji je rijetko napuštao svoju strunjaču, također uđe u gazdinu spavaću sobu i stade se češkati oko njegovih nogu. On je stresao glavu, kao da hoće da istrese iz nje sve teške misli, i sa nekom sumnjom je zavirivao pod krevet.

Gazda uze zdjelicu, nalije u nju iz vrča na umivaoniku vode i opet pođe ka gusku.

— Pij, Ivane Ivaniču! — reče on nježno, stavljajući zdjelicu preda nj. — Pij, golubiću!

Ali Ivan Ivanič se nije micao i nije otvarao očiju. Gazda mu prigne glavu ka zdjelici i zamoči kljun u vodu, ali gusak nije pio, nego još jače raširi krila, a glava mu i ostade onako na zdjelici.

— Ne, tu se ne može ništa više! — uzdahne gazda. — Sve je svršeno. Propade Ivan Ivanič! — I niz obrve mu popuznuše sjajne kapljice, kakvih ima na prozorima za vrijeme kiše. Ne shvatajući u čemu je stvar, Tetka i Fjodor Timofejič priljubljivahu se uza nj i s užasom gledahu u guska.

— Siromah Ivan Ivanič! — govorio je gazda, žalosno uzdišući. — A ja zamišljao kako ću te na proljeće povesti na selo i s tobom šetati po zelenoj travici! Mila životinjo, dobri moj druže, tebe više nema! Kako li ću ja sada bez tebe?

Tetki se činilo kao da će se s njom dogoditi to isto, to jest, da će i ona tako, ne zna se od čega, zatvoriti oči, ispružiti šape, iskesiti zube, a svi će je gledati s užasom. Očevidno su se takve misli vrzle i u glavi Fjodora Timofejiča. Nikad ranije stari mačak nije bio tako mrgodan i mračan kao sada.

Počelo je svitati, i u sobi više nije bilo onog nevidljivog tuđinca koji je toliko plašio Tetku. Kad je sasvim svanulo, dođe pazikuća, uze guska za noge i nekamo ga odnese. A malo docnije pojavi se starica i iznese koritašce.

Tetka pođe u salon i zaviri za ormar: gazda nije pojeo onu pileću nogu, ležala je na svome mjestu, u prašini i paučini. Ali Tetki je bilo teško, tužno, da zaplače. Ona čak i ne primiriše nogu, nego se zavuče pod divan, sjedne ondje i stade skičati tiho, tankim glasićem: »Sku-sku-sku . . .«

Glava sedma

NEUSPJELI DEBUT

Jedne lijepe večeri gazda uđe u sobicu sa prljavim tapetama i tarući ruke reče:

— Nude . . .

Htio je još nešto reći, ali ne reče i iziđe. Tetka, koja je za vrijeme vježbanja odlično izučila njegovo lice i način govora, dosjeti se da je bio uzbuđen, zabrinut i, čini se, ljutit. Malo poslije toga on se vrati i reče:

— Danas ću uzeti sa sobom Tetku i Fjodora Timofejiča. U egipatskoj piramidi ti ćeš, Tetko, danas zamijeniti pokojnog Ivana Ivaniča. Đavo bi znao! Ništa nije gotovo, nije naučeno, proba je bilo malo! Obrukat ćemo se, propast ćemo!

Zatim opet iziđe i za časak se vrati u bundi i cilindru. Prišavši k mačku, uze ga za prednje šape, diže i sakri na prsa pod bundu, pri čemu se Fjodor Timofejič činio vrlo ravnodušan i čak se nije potrudio da otvori oči. Njemu je, vidjelo se, bilo sasvim svejedno: ležati ili biti dignut za noge, leškariti na strunjači ili počivati na gazdinim grudima pod bundom . . .

— Tetko, hajdemo, — reče gazda.

Ne shvaćajući ništa i mašući repom, Tetka pođe za njim. Za časak je već sjedila u saonicama do gazdinih nogu i slušala kako on, stežući se od studeni i uzbuđenja, mrmlja:

— Obrukat ćemo se! Propast ćemo!

Saonice stadoše pred velikom, čudnom kućom, nalik na preokrenutu zdjelu za juhu. Dugački ulaz u tu kuću sa trojim staklenim vratima bio je osvijetljen tucetom jarkih svjetiljaka. Vrata su se otvarala zvoneći i gutala, poput usta, ljude, koji se uzmuvali pred ulazom. Ljudi je bilo mnogo, često su jurili prema ulazu i konji, no pasa se nije vidjelo.

Gazda uze u naručje Tetku i turi je na grudi, pod bundu, gdje se nalazio Fjodor Timofejič. Tu je bilo mračno i sparno, ali toplo. Na trenutak bljesnuše dvije mutne, zelene iskrice: to je otvorio oči mačak, uznemiren hladnim, tvrdim šapama svoje susjede. Tetka mu lizne uho i, nastojeći da sjedne što udobnije, nemirno se zamigolji, smota ga poda se studenim šapama i nehotice pomoli ispod bunde glavu, ali odmah srdito zareža i zaroni pod bundu. Učinilo joj se da je ugledala golemu, loše osvijetljenu sobu, punu čudovišta; iza pregrada i rešetaka, koje se pružahu s obje strane sobe, izvirivahu strašne gubice; konjske, rogate, dugouhe i jedna nekakva debela, ogromna gubica s repom namjesto nosa i sa dvjema dugačkim, oglodanim kostima, koje su stršile iz usta.

Mačak sipljivo zamijaukne pod Tetkinim šapama, ali u taj čas se bunda rastvori, gazda reče »hop«, i Fjodor Timofejič sa Tetkom iskoči na tlo. Već su bili u maloj sobi sa sivim, daščanim zidovima; tu osim malena stola s ogledalom, tabureta i nekih krpa razvješanih po kutovima, nije bilo nikakva drugog namještaja, a namjesto svjetiljke ili svijeće, gorio je jarki plamičak u obliku lepeze, pričvršćen uz cijevku, koja je bila zabita u zid. Fjodor Timofejič obliza svoje krzno koje mu je Tetka zgužvala, pođe pod taburet i legne. Gazda,

još uvijek uzbuđen i trljajući ruke, stade se svlačiti... Skinuo se onako, kao obično kod kuće, kad se spremao da legne pod jorgan od abe, to jest, skide sve osim rublja, zatim sjede na taburet i, gledajući u ogledalo, stade raditi sa sobom sasvim čudnovate stvari. Prije svega natače na glavu vlasulju raščešljanu i sa dva čuperka nalik na rogove, zatim gusto namaza lice nečim bijelim, a povrh bijele boje nacrta još obrve, brkove i jabučice. Ni to još nije bilo sve. Zamrljavši lice i vrat, stade se oblačiti u neku neobičnu, sasvim luckastu odjeću, kakve Tetka nije ranije viđala nikad ni u kućama, ni na ulici. Zamislite vanredno široke hlače, sašivene od cica sa krupnim cvjetovima, kakav se u malograđanskim kućama upotrebljava za zavjese i namještaj, hlače, koje se zakopčavaju pod samim pazuhom; jedna je nogavica od smeđega cica, a druga od svijetložutog. Utonuvši u njih, gazda navuče još cicani haljetak sa velikim zupčasto izreskanim ovratnikom i sa zelenom zvijezdom na leđima, čarape razne boje i zelene cipele...

Tetki se zašareni pred očima i u duši. Ta bjelolika, nezgrapna prilika, mirisala je na gazdu, glas joj je također bio poznat, gazdin, no bilo je časaka, kad su Tetku mučile sumnje, i tada joj je dolazilo da bježi od šarene prilike i da laje. Novo mjesto, plamičak u obliku lepeze, preobrazba, koja se dogodila s gazdom — sve to izazivalo je u njoj neodređen strah i slutnju da će se ona zacijelo susresti s nečim užasnim, kao što je ona debela njušketina s repom umjesto nosa. A eno gdje tamo daleko iza zidova svira još i mrska muzika, i od vremena do vremena čuje se nešto kao neshvatljiva rika. Umirivalo ju je samo jedno — smirenost Fjodora Timofejiča. On je sasvim mirno drijemao pod taburetom i nije otvarao očiju čak ni kad bi se taburet pomakao.

Neki čovjek u fraku i bijelom prsluku zaviri u sobu i reče:

— Sad nastupa miss Arabella. A poslije nje — vi.

Gazda ne odgovori ništa. Izvuče ispod stola omalen kovčeg, sjede i stade čekati. Po ustima i rukama vidjelo se da je uzbuđen, i Tetka je čula kako mu dršće dah.

— Monsieur Georges, izvolite! — viknu netko iza vratiju.

Gazda ustane i tri puta se prekrsti, zatim dohvati ispod tabureta mačka i turi ga u kovčeg.

— Hajde, Tetko! — reče on tiho.

Tetka, ne shvaćajući ništa, priđe k njegovim rukama; on je poljubi u glavu i položi uporedo s Fjodorom Timofejičem. Zatim nastupi mrak... Tetka je tapkala po mačku, grebla je stijene kovčega i od užasa nije mogla ni glaska da pusti, a kovčeg se ljuljao kao na talasima, i drhtao...

— A evo i mene! — glasno viknu gazda. — Evo i mene!

Tetka osjeti kako je kovčeg poslije tog uzvika udario o nešto tvrdo i prestao se ljuljati. Začu se gromka duboka rika: po nekom se lupalo i taj netko, valjda ona njušketina umjesto nosa, rikala je i grohotala tako glasno, da zadrhtaše bravice na kovčegu. Kao odgovor na riku zaori prodorni, kreštavi gazdin smijeh, kakvim se on nije nikad smijao kod kuće.

— Ha! — vikne on, nastojeći da nadviče riku. — Vrlo poštovana publiko! Ja upravo sa stanice! Odapela mi baka i ostavila nasljedstvo! U kovčegu ima nešto vrlo teško — zacijelo zlato... Ha-a! Odjednom je tu milijun! Sad ćemo da otvorimo i pogledamo...

Na kovčegu škljocnu brava. Jarka svjetlost udari Tetku po očima; ona iskoči iz kovčega i, zaglušena rikom, brzo, što je brže mogla, zatrča oko svoga gazde i zvonko zalaja.

— Hej! — vikne gazda. — Čika Fjodore Timofejiču! Draga Tetice! Mili rođaci, đavo vas odnio!

On pade potrbuške na pijesak, zgrabi mačka i Tetku i stade ih grliti. Tetka, dok ju je on stezao u zagrljaju, obleti pogledom taj svijet, u koji ju je dovela sudbina i, poražena njegovom veličanstvenošću, na časak se ukoči od divljenja i zanosa, zatim se iskide iz gazdina naručja i od žestine utisaka zavrti se na jednom mjestu kao zvrk. Novi je svijet bio velik i pun jarke svjetlosti, kud god pogledaš, svud, od poda do stropa, vide se sve sama lica, lica, lica i ništa više.

— Tetice, molim, sjednite! — vikne gazda.

Sjećajući se što to znači, Tetka skoči na stolicu i sjedne. Pogleda u gazdu. Njegove su oči, kao i uvijek, gledale ozbiljno i prijazno, no lice, osobito usta i zubi, bijahu iznakaženi širokim, nepomičnim osmijehom. Sam on grohotom se smijao, skakao je, trzao ramenima i gradio se kao da mu je vrlo veselo u prisutnosti tisuća lica. Tetka povjerova njegovoj veselosti, najedared osjeti čitavim svojim tijelom da na nju

gledaju one tisuće lica, digne uvis svoju lisičju gubicu i radosno zalaja.

— Vi, Tetice, sjedite malko — reče joj gazda, — a ja ću sa čikom poigrati kamarinsku.[1]

Fjodor Timofejič, očekujući kad će ga prisiliti da pravi ludorije, stajao je ravnodušno i gledao amo tamo. Igrao je tromo, nemarno, mrgodno, i vidjelo se po njegovim kretnjama, po repu i brkovima, da duboko prezire i svjetinu, i jarku svjetlost, i gazdu, i sebe... Odigravši svoju porciju, on zijevne i sjedne.

— Nude, Tetice, — reče gazda, — hajde da nas dvoje najprije nešto otpjevamo, a zatim da poplešemo. Je li dobro?

On izvadi iz džepa sviralu i zasvira. Tetka, ne podnoseći muzike, nemirno se zavrpolji na stolici i počne zavijati. Sa svih se strana začu rika i pljesak. Gazda se nakloni i, kad se sve stišalo, nastavi da svira... Dok je svirao neku veoma nisku notu, negdje gore usred publike netko glasno zavikne.

— Tatice! — vikne dječji glas, — Ta to je Kaštanka!

— Jest, Kaštanka je! — potvrdi pripiti dršćući tenor. — Kaštanka je, Feđuško, ubio me bog. Kaštanka! Huij!

Netko na galeriji zviznu i dva glasa, jedan dječji, a drugi muški, stanu glasno zvati:

— Kaštanka! Kaštanka!

Tetka se strese i pogleda onamo, odakle su vikali. Dva lica, jedno — dlakavo, pijano i nacereno, drugo bucmasto, rumeno i uplašeno, udariše je po očima kao što ju je malo prije udarila jarka svjetlost... Ona se sjeti, pade s stolice i zakoprca se u pijesku, zatim skoči i radosno sikćući baci se prema tim licima. Zaori urnebesna rika, kroz koju je naskroz probijao zviždук i dječji vrisak:

— Kaštanka! Kaštanka!

Tetka preskoči ogradu, zatim nečije rame, nađe se u loži; da dospije u viši kat, trebalo je preskočiti visok zid; Tetka skoči, ali ne doskoči i otpuzne natrag po zidu. Zatim je prelazila iz ruke u ruku, lizala je nečije ruke i lica, dizala se sve više i više, i najzad dospije na galeriju...

* * *

---

[1] vrst plesa.

Nakon pola sata Kaštanka je već išla ulicom za ljudima, koji su mirisali na tutkalo i lak. Luka Aleksandrič gegao se i instinktivno, poučen iskustvom, trudio se da se drži podalje od jarka.

— U bezdanu grijeha valjam se u utrobi svojoj... — mrmljao je. — A ti, Kaštanko, ti si — nedoumica. Naspram čovjeka ti si isto kao drvodjelja spram stolara.

Uporedo s njim koračao je Feđuška s očevom kapom na glavi. Kaštanka im gledaše u leđa i činilo joj se da već davno ide s njima i da se raduje što joj se život nije prekidao ni na čas.

Sjećala se sobice s prljavim tapetama, guska, Fjodora Timofejiča, ukusnih ručkova, vježbanja, cirkusa, ali sve joj se to sada činilo kao dug, zbrkan, težak san...

PRIČA GOSPOĐE N. N.

Prije devet godina, jednom, bit će da je bilo podvečer, za vrijeme kosidbe, ja i Petar Sergejič, vršilac dužnosti sudskog istražitelja, odjahasmo na stanicu po pisma.

Vrijeme bijaše čarobno, ali se na putu natrag očuše udari groma, i mi ugledasmo bijesan crn oblak, što je išao pravo na nas. Oblak se približavao k nama, a mi njemu.

U pozadini oblaka bijeljela se naša kuća i crkva, srebrile se visoke topole. Mirisalo je kišom i pokošenim sijenom. Moj suputnik bijaše dobro raspoložen. Smijao se i govorio kojekakve gluposti. Govorio je, kako bi bilo fino, da na putu odjednom naiđemo na kakav srednjovjekovni dvorac oštrih tornjeva, u mahovini, sa sovama, da se skrijemo tamo od kiše i da nas na kraju krajeva ubije grom...

Ali uto kroz raž i ovseno polje preleti prvi talas, nadigne se vjetar i u zraku se zakovitla prašina. Petar Sergejič udari u smijeh i podbode konja:

— Divno! — vikne. — Predivno!

Zaražena njegovom veselošću, i pri pomisli, da ću sad prokisnuti do kože i da me munja može ubiti, i ja se također stanem smijati.

Onaj vihor i brzo jahanje, kad se gušiš od vjetra i osjećaš se pticom, uzbuđuje i draška grudi. Kad smo ujahali u svoje dvorište, vjetra više nije bilo, a jaki mlazovi kiše zatutnjaše po travi i po krovovima. Oko konjušnice nije bilo žive duše.

Petar Sergejič sam razuzda konje i povede ih do jasala. Čekajući, da on završi, ja sam stajala kraj praga i gledala kose kišne pruge; jak, uzbuđujući miris sijena osjećao se ovdje snažnije, nego u polju; od oblaka i kiše bijaše sumračno.

— Alaj tutnji! — reče Petar Sergejič, prilazeći mi poslije jednog veoma snažnog, mujevitog udara groma, da se, kako se činilo, nebo raspolutilo. — Sviđa vam se?

Stajao je uza me na pragu, i teško dišući od brza jahanja, gledao me. Opazila sam, da me gleda s divljenjem.

— Natalija Vladimirovna, — reče on, — ja bih sve dao, samo da što dulje ovako stojim i gledam vas. Danas ste divni.

Oči su mu gledale ushićeno i molećivo, lice mu bilo blijedo, na bradi i brkovima blijeÅ¡tahu kišne kaplje, koje su me, činilo se, isto tako gledale s ljubavlju.

— Volim vas, — reče. — Volim i sretan sam, što vas volim. Znam, vi ne možete biti moja žena, ali ja ništa ne želim, ništa mi ne treba, samo znajte, da vas volim. Šutite, ne odgovarajte, ne obazirite se, nego samo znajte, da ste mi dragi, i dopustite, da vas motrim.

Njegov se zanos prenio i na me. Gledala sam njegovo nadahnuto lice, slušala glas, što se miješao sa šumljenjem kiše, i kao začarana, nisam se mogla ni pomaći.

Prohtjelo mi se beskrajno gledati blistave oči i slušati.

— Vi šutite — i to je divno! — reče Petar Sergejič. — Nastavite šutjeti.

Bilo mi je lijepo. Nasmijala sam se od zadovoljstva i pretrčala po pljusku kući; i on se nasmijao, te poskakujući pojurio za mnom.

Oboje smo bučno, poput djece, mokri, zadihani, lupajući stepeništem, uletjeli u sobe. Otac i brat, nenavikli da me vide kikotavu i veselu, začuđeno me pogledaše i sami se nasmijaše.

Olujni oblaci prođoše, grom umuče, a na bradi Petra Sergejiča jednako još blistahu kišne kaplje. Svu je večer do večere propjevao, zviždukao, bučno se igrao sa psom, natjerujući se za njim po sobama, tako da umalo nije oborio s nogu slugu sa samovarom. Za večerom je mnogo jeo, govorio gluposti i tvrdio, kad zimi jedeš svježe krastavce, da u ustima miriše proljećem.

Liježući na spavanje, ja upalim svijeću i otvorim širom svoj prozor, a nejasno osjećanje zavlada mojom dušom. Sjetila sam se, da sam slobodna, zdrava, ugledna, bogata, da sam voljena, a najvažnije, da sam ugledna i bogata, — ugledna i bogata — kako je to lijepo, bože moj!... Zatim, skupljajući se u postelji od lake hladnoće, što se zavukla k meni iz vrta zajedno s rosom, nastojala sam dokučiti, volim li ja Petra Sergejiča ili ne volim... I ne dokučiv ništa, usnuh.

A kad sam ujutro na svojoj postelji opazila treperave sunčane pjege i sjenke lipovih grana, u svojoj svijesti živo uskrisih sve jučerašnje. Život mi se ukazao bogat, raznolik, pun milina. Pjevušeći, brzo se odjenem te istrčim u vrt...

A onda što je bilo? A onda — ništa nije bilo. Zimi, kad smo živjeli u gradu, Petar Sergejič nam je rijetko dolazio. Seoski znanci zanosni su samo na selu i ljeti, u gradu pak i zimi oni gube polovicu svoje divote. Kad ih u gradu poslužiš čajem, učini se, da su na njima tuđa odijela i da oni isuviše dugo miješaju žličicom svoj čaj. I u gradu je Petar Sergejič kadikad govorio o ljubavi, ali je to naličilo nečemu posve drugom od onoga na selu. U gradu smo jače osjećali zid, što je bio među nama: ja sam ugledna i bogata, a on siromašan, on čak nije ni plemić, đakonski sin, vršilac dužnosti sudskoga istražitelja i ništa više; oboje smo — ja zbog mladosti, a on bogzna zašto — smatrali taj zid veoma visokim i debelim, te se on, zalazeći k nama u gradu, usiljeno smješkao i kritizirao više krugove i namršeno šutio, kad je pred njim bio tkogod u gostinjskoj sobi. Nema tog zida, da se ne bi mogao srušiti, ali junaci suvremenih romana, koliko ih ja poznajem, odviše su plahi, mlitavi, lijeni i sumnjičavi, te se odveć brzo mire s mišlju, da su nesretnici, da ih je lični život obmanuo; umjesto da se bore, oni samo kritiziraju, nazivajući svijet pokvarenim, a zaboravljajući, da sama njihova kritika malo po malo prelazi u pokvarenost.

Mene su voljeli, sreća mi bijaše blizu, i činilo se, živi sa mnom rame uz rame; živjela sam s pjesmom, ne nastojeći sebe shvatiti, ne znajući šta očekujem i šta hoću od života, a vrijeme je išlo te išlo... Prolažahu mimo mene ljudi sa svojom ljubavlju, prolijetahu vedri dani i tople noći, pjevali su slavuji, mirisalo sijenom, — i sve to, milo, začudno u uspomenama, meni, kao i svima, prolažaše brzo, bez tragova, nije se cijenilo te nesta poput magle... Gdje je sve to?

Otac umro, ja se postarala; sve što mi se sviđalo, tetošilo me, davalo nade — šum kiše, udari groma, misli o sreći, razgovori o ljubavi — sve to posta tek uspomena, i ja vidim pred sobom ravnu, opustjelu daljinu: na ravnici ni žive duše, a tamo na horizontu tamno, strašno...

Evo zvonca... To je stigao Petar Sergejič. Kad zimi ugledam drveće i sjetim se, kako se zelenjelo zbog mene ljeti, zašapćem:

— O, milo moje.

A kad ugledam ljude, s kojima sam provela svoje proljeće, postane mi tužno, toplo, te šapćem ono jedno te isto.

Njega su već odavno, po zagovoru moga oca, premjestili u grad. Malo se postarao, malo oronuo. Već je odavna prestao izjavljivati ljubav, ne govori više gluposti, posao svoj ne voli, nešto je bolestan, u nečem razočaran, odmahnuo na život rukom i živi kao od nevolje. Evo sjeo je pored kamina: šuteći gleda u oganj... Ne znajući šta da kažem, ja upitam:

— No, šta ima?

— Ništa... odgovori on.

I opet šutnja. Crveno svijetlo vatre zaiskri na njegovu otužnom licu.

Padne mi na um prošlost i najedamput mi ramena zadrhtaše, glava ponikne, te gorko zaplačem. Posta mi nepodnosivo žao same sebe i toga čovjeka i strasno mi se prohtije onoga, što je prošlo i što nam život sada uskraćuje. I sad već nisam mislila o tome, kako sam ugledna i bogata.

Glasno sam zajecala, pritištući sljepočice, i mrmljala:

— Bože moj, bože moj, propade život...

A on je sjedio, šutio i ne reče mi: »Nemojte plakati«. Shvaćao je, da plakati treba i da je tome došlo vrijeme. Vidjela sam mu po očima, da mu je mene žao; i meni je bilo žao njega i krivo na tog plahovitog nesretnika, koji nije umio stvoriti život ni meni, ni sebi.

Kad bih ga ispraćala, on je u predsoblju, kako mi se činilo, namjerno dugo oblačio bundu. Dvaput mi je šuteći poljubio ruku i dugo me gledao u uplakano lice. Mislim, da se toga puta sjetio oluje, kišnih pruga, našega smijeha, moga ondašnjega lica. Htio mi je nešto reći, i bio bi rado rekao, ali ne reče ništa, već samo kimnu glavom i čvrsto steže ruku. Nek ide s milim bogom!

Ispratívši ga, vratila sam se u kabinet i opet sjela na sag pred kaminom. Užareno se ugljevlje prevuklo pepelom i počelo trnuti. Mraz je još ljuće udario u prozor, a vjetar je zapjevao nešto u dimnjaku.

Uđe sobarica, i misleći da sam usnula, zovne me...

BEZ NASLOVA

U V. stoljeću, kao i sada, sunce je svakoga jutra izlazilo i svake večeri zalazilo. Ujutro, kad su se prve sunčane zrake ljubile s rosom, zemlja bi oživljavala, zrak bi se ispunjao zvucima radosti, ushita i nade, a uveče ta bi ista zemlja ušutjela i tonula u surovom mraku. Jedan je dan bio kao i drugi, jedna noć kao druga. Katkada bi nailazio oblak i srdito zatutnjala grmljavina, ili bi s neba padala zvijezda, koja se u nešto zagledala, ili bi protrčao blijed kaluđer i pripovijedao braći, da je nedaleko samostana vidio tigra — i to je bilo sve, a zatim je opet jedan dan bio kao drugi, jedna noć kao druga.

Kaluđeri su radili i molili se bogu, a njihov je nadstojnik svirao na orguljama, slagao latinske stihove i pisao note. Taj je divni starac posjedovao neobičan dar. Svirao je na orguljama tako umjetnički, da čak ni najstariji kaluđeri, kojima je pod konac života otupio sluh, nisu mogli zatomiti suze, kad bi iz njegove ćelije dopirali zvuci orgulja. Kad je govorio o bilo čemu, pa ma o najobičnijim stvarima, na primjer, o drveću, o zvijerima ili o moru, nisu ga mogli slušati bez osmijeha ili bez suza, i činilo se, da u njegovoj duši ječe isto takve strune kao i u orguljama. A kad bi se srdio ili se odavao velikoj radosti, ili kad bi stao govoriti o nečem užasnom ili velikom, obuzimalo bi ga strastveno oduševljenje, na oči, što su mu sijevale, navirale bi suze, lice bi mu se zarumenilo, glas grmio kao grom, i slušajući ga, kaluđeri bi osjećali, kako im njegovo oduševljenje okiva duše; u tim veličajnim, divnim časovima, njegova je vlast bila bezgranična, pa da je svojim redovnicima zapovjedio da skoče u more, oni bi svi do jednoga s oduševljenjem pohrlili da ispune njegovu volju.

Njegova glazba, glas i stihovi, kojima je veličao boga, nebo i zemlju, bili su kaluđerima izvor stalne radosti. Događalo se, da im je kraj jednoličnosti njihova života dodijalo drveće, cvijeće, proljeće i jesen, bučanje mora umaralo im sluh, pjevanje ptica postajalo im neugodno, ali talenti starca nadstojnika bili su im potrebni svaki dan kao komad kruha.

Prolazili su deseci godina, a sveđer je jedan dan bio kao drugi, jedna noć kao druga. Osim divljih ptica i zvijeri ni živa duša se nije pokazivala u blizini samostana. Najbliža čovječja nastamba nalazila se daleko, i da se dođe od nje do samostana ili od samostana do nje, valjalo je proći stotinjak vrsta pustinjom. Prolaziti kroz pustinju usuđivali su se samo ljudi, koji su prezirali život, odricali ga se i išli u samostan kao u grob.

Kakvo li je stoga bilo začuđenje kaluđera, kad im je jedne noći pokucao na kapiju čovjek, koji se pokazao kao građanin i najobičniji grešnik, ljubitelj života. Prije negoli će nadstojnika zamoliti za blagoslov i pomoliti se, taj čovjek zaište vina i jela. Na pitanje, kako je iz grada dospio u pustinju, on odgovori dugačkom lovačkom pripoviješću: pošao je u lov, malo više popio pa zabludio. Na ponudu da se zaredi pa da spasi svoju dušu odgovori smiješkom i riječima: »Nisam ja vama par.«

Pošto se najeo i napio, pogleda kaluđere, koji su ga posluživali, prijekorno zavrti glavom i reče:

— Ništa vi ne radite, kaluđeri. Samo jedete i pijete. Zar se tako spasava duša? Pomislite: dok vi tu mirno sjedite, jedete, pijete i sanjarite o blaženstvu, vaši bližnji propadaju i odlaze u pakao. Pogledajte samo, šta se radi u gradu! Jedni umiru od gladi, drugi ne znaju kamo bi sa svojim zlatom, pa se utapaju u razvratu i pogibaju kao muhe, koje su zaglibile u medu. U ljudima nema vjere ni istine! Tko je dužan da ih spasava? Tko je dužan da im propovijeda? Zar možda ja, koji sam od jutra do mraka pijan? Zar vam je bog zato dao skrušeni duh, blago srce i vjeru, da sjedite ovdje među četiri zida i ništa ne radite?

Građaninove su pijane oči bile drske i nepristojne, ali su neobično djelovale na nadstojnika. Starac se zgleda sa svojim kaluđerima, problijedi i reče:

— Braćo, ta istinu on govori! Doista, jadni ljudi zbog nerazumnosti i slabosti pogibaju u poroku i bezvjerju, a mi se ne mičemo s mjesta, kao da se to nas i ne tiče. Zašto ne bih ja pošao, da ih podsjetim na Krista, kojega su zaboravili?

Građaninove su riječi zanijele starca; odmah sutradan on uze svoju palicu, oprosti se od braće i uputi se u grad. I kaluđeri ostadoše bez glazbe, bez njegovih govora i stihova.

Teško su ga čekali jedan, pa drugi mjesec, a starac se nije vraćao. Napokon se poslije trećeg mjeseca začuje poznato lupkanje njegove palice. Kaluđeri mu pohrliše u susret i zasuše ga pitanjima, ali umjesto da im se obraduje, on gorko zaplače i ne reče nijedne riječi. Kaluđeri primijetiše, da je jako ostario i omršavio; lice mu je bilo umorno i izražavalo je duboku tugu, a kad je zaplakao, imao je izgled ucviljena čovjeka.

Kaluđeri također zaplakaše i sućutno ga stadoše ispitivati, zašto plače, zbog čega mu je lice tako nujno, ali on ne reče ni riječi i zatvori se u svojoj ćeliji. Sedam je dana sjedio u njoj, ništa nije jeo ni pio, ni svirao na orguljama, nego samo plakao. Kad su mu kaluđeri kucali na vrata i molili ga da izađe i da s njima podijeli svoju tugu, odgovarao je dubokom šutnjom.

Naposljetku on izađe. Okupi oko sebe sve kaluđere, pa im zaplakana lica i sa izrazom tuge i negodovanja počne pripovijedati što je doživio u posljednja tri mjeseca. Glas mu je bio spokojan, a oči su mu se smješkale dok je opisivao svoj put od samostana do grada. Putem su mu, reče, pjevale ptice, žuborili potoci, a slatke, mlađahne nade uzbuđivale su mu dušu; hodao je i osjećao se kao vojnik, koji ide u boj i siguran je u pobjedu; hodao je sanjareći i slagao stihove i himne pa nije ni primijetio kako mu se put svršio.

Ali glas mu zadršće, oči mu sijevnuše i sav se rasplamsa gnjevom, kad je počeo govoriti o gradu i o ljudima. Nikada u životu nije vidio, pa čak se nije usudio ni zamisliti ono, na što je naišao kad je stigao u grad. Tek ondje, prvi put u životu, pod stare dane, uvidio je i shvatio, kako je đavo moćan, kako je opačina krasna i kako su ljudi slabi, malodušni i ništavni. Nekim nesretnim slučajem prva zgrada, u koju je ušao, bila je kuća razvrata. Oko pedesetak ljudi, koji su imali mnogo novaca, jeli su i bez mjere pili vino. Opijeni

vinom, oni su pjevali i drsko govorili strašne, odvratne riječi, kakve se ne bi usudio izustiti čovjek, koji se boji boga; bili su beskrajno raskalašeni, veseli i sretni, nisu se bojali ni boga, ni đavla, ni smrti, nego su činili sve što su htjeli, i išli onamo, kamo ih je tjerala pohota. A vino, čisto kao jantar, prevučeno zlatnim iskrama, zacijelo je bilo nesnosno slatko i miomirisno, jer svaki, koji ga je pio, blaženo se smješkao i htio ga još piti. Na čovjekov smiješak ono je odgovaralo smiješkom i, kad su ga pili, radosno se iskrilo, kao da zna, kakve đavolske čari krije u svojoj slatkoći.

Raspaljujući se sve više i plačući od gnjeva, starac nastavi opisivati što je vidio. Na stolu, usred pijanog društva, reče on, stajala je napola gola bludnica. Teško je sebi zamisliti i u prirodi naći nešto krasnije i zamamljivije. Ta mlada, crnomanjasta bestidna i drska nevaljanka s dugom kosom, crnim očima i punanim usnama, iskesila je svoje kao snijeg bijele zube i smješkala se, kao da hoće reći: »Pogledajte, kako sam drska, kako sam lijepa!« Svila i kadifa u krasnim su joj naborima padale niz ramena, ali ljepota se nije htjela sakriti ispod odjeće, nego se, kao mlada trava iz proljetne zemlje, pohlepno probijala kroz nabore. Drska je žena pila vino, pjevala i podavala se svakomu, tko je samo htio.

Nadalje starac, gnjevno tresući rukama, opiše konjske utrke, borbu bikova, kazališta, ateliere umjetnika, u kojima se slikaju i od gline modeliraju gole ženske. Govorio je zanosno, lijepo i zvonko, kao da svira na nevidljivim žicama, a kaluđeri su stajali kao ukopani, pohlepno su gutali njegove riječi i zadihavali se od ushita... Pošto je opisao sve đavolove čari, ljepotu opačine i zamamnu graciju odvratnog ženskog tijela, starac prokune đavla, okrene se i nestane u svojoj ćeliji...

Kad je sutradan ujutro izašao iz ćelije, u samostanu više nije bilo nijednoga kaluđera. Svi su odbjegli u grad.

SPAVALA BI

Noć. Pjestinja Varjka, trinaestogodišnja djevojčica, ljulja kolijevku, u kojoj leži dijete, i jedva čujno pjevuši:

Haji-paji, haji-paji,
Zapjevat ću pjesmicu...

Pred ikonom gori zelena svjetiljčica; preko cijele sobe, od jednoga kuta do drugog, napet je konopac, na kojemu vise pelene i crne hlače. Svjetiljka baca na strop veliku zelenu mrlju, a pelene i hlače bacaju dugačke sjene na peć, na kolijevku, na Varjku... Kad svjetiljka počne titrati, mrlja i sjene oživljuju, pokreću se kao na vjetru. Zagušljivo je. Vonja šči i postolarska roba.

Dijete plače. Davno je već promuklo i iznemoglo od plača, ali svejednako viče, i bogzna kad će se umiriti. A Varjka bi spavala. Oči joj se sklapaju, glava joj se spušta, boli je vrat. Ne može da miče ni vjeđama ni usnicama, pa joj se čini, da joj se lice osušilo, da je odrvenjelo, a glava da joj je postala malenom kao glavica čiode.

— Haji-paji, haji-paji, — pjevuši ona, — skuhat ću ti kašicu...

U peći cvrči cvrčak. U susjednoj sobi, za vratima, tiho hrču gospodar i pomoćnik Afanasij... Kolijevka tugaljivo škripi, a Varjka sve pjevuši — i sve se to slijeva u noćnu uspavljivu glazbu, koju tako rado slušamo liježući u postelju. Ta glazba sad, međutim, samo razdražuje i davi, jer nagoni na drijem, a spavati ne smiješ; ako Varjka, ne dao bog, zaspi, gospodari će je izbiti.

Svjetiljka titra. Zelena mrlja i sjene počinju se micati, uvlače se u poluotvorene, nepomične oči Varjkine, te stvaraju maglovite slike u napola usnulom mozgu. Ona vidi tamne oblake kako jure nebom, jedan za drugim, kričeći poput dje-

teta. No gle, dunuo je vjetar, oblaka je nestalo, i Varjka vidi široku cestu pokrivenu žitkim blatom; cestom se vuku teretna kola, promiču ljudi s vojničkim torbama na leđima, neke sjene lutaju amo tamo; kroz hladnu, oštru maglu na objema se stranama vide šume. Ljudi s torbama i sjenama padaju na zemlju u žitko blato. — »Čemu to?« — pita Varjka. — »Spavaj, spavaj!« — odgovaraju joj. I oni tonu u čvrst san, spavaju slatko, a na telegrafskim žicama sjede vrane i svrake, kriče poput djeteta i nastoje da ih probude.

— Buji-paji, zapjevat ću pjesmicu... — pjevucka Varjka, i već se vidi u tamnoj, zagušljivoj sobici.

Na podu se prevrće njezin pokojni otac Jefim Stepanov. Ona ga ne vidi, ali čuje kako stenje od boli valjajući se. »Razigrala mu se kila«, kako je znao reći. Bol je tako jaka, da ne može ni riječi da izgovori, pa samo uvlači zrak u sebe, a zubi mu sitno bubnjaju:

— Bu-bu-bu-bu...

Majka Pelageja otrčala je na imanje, da kaže gospodi, da Jefim umire. Davno je već otišla, i bilo bi već vrijeme, da se vrati. Varjka leži na peći, ne spava i napeto sluša očevo »bu-bu-bu«. No eto, čuje, netko se dovezao pred kolibicu. To su gospoda poslala mlada liječnika, koji je bio doputovao iz grada k njima u goste. Liječnik ulazi u sobicu; ne razabire ga u polumraku, ali čuje kako on kašlje i lupa vratima.

— Upalite svijetlo, — govori on.

— Bu-bu-bu... — odgovara Jefim.

Pelageja hita k peći i počinje tražiti rbinu sa šibicama.

— Odmah, batjuško, odmah, — govori Pelageja, izlijeće iz sobice i vraća se, malo kasnije, s ostatkom svijeće.

Obrazi su u Jefima ružičasti, oči su mu sjajne, a pogled mu je nekako neobično oštar: Jefimov pogled kao da prodire i kroz sobicu i kroz liječnika.

— No, što je? Što ti je palo na pamet? — govori liječnik sagibajući se k njemu. — Oho! Je li ti to već odavna?

— Što? Umrijet ću, vaše blagorođe, vrijeme je došlo... Nema mi više života...

— Ne govori gluposti... Izliječit ćemo!

— Kako izvolite, vaše blagorođe, zahvaljujem pokorno, ali znam... Ako je smrt došla, pomoći nema.

Liječnik se četvrt sata bavi Jefimom; zatim ustaje i govori:

— Ja tu ne mogu ništa... Moraš u bolnicu, tamo će te operirati. Odmah putuj... Svakako putuj! Malo je kasno, u bolnici svi već spavaju, ali ništa zato, dat ću ti ceduljicu. Čuješ li?

— Batjuško, a na čemu da se odveze? — govori Pelageja. — Konja nemamo.

— Ništa zato, zamolit ću gospodu, dat će vam konja.

Liječnik odlazi, svijeća se gasi, i opet se čuje »bu-bu-bu«... Pol sata kasnije netko prilazi kolibi. To su gospoda poslala kola, da bolesnika odvezu u bolnicu. Jefim se sprema i odlazi...

Ali gle, sviće lijepo, vedro jutro. Pelageje nema kod kuće: pošla je u bolnicu da se raspita što je s Jefimom. Negdje plače djetešce, i Varjka čuje kako netko njezinim glasom pjeva:

— Buji-paji, zapjevat ću pjesmicu...

Vraća se Pelageja, krsti se i šapće:

— Noćas su mu namjestili, a pred jutro je bogu dušu dao... Carstvo mu nebesko, pokoj mu vječni... Kažu, kasno su zahvatili... Trebalo je prije...

Varjka ide u šumu i plače tamo, no netko je iznenada stade udarati po zatiljku, i to tako snažno, da udara čelom o brezu. Ona podiže oči i vidi pred sobom gospodara-postolara.

— Što je, šugavice? — govori on. — Dijete plače, a ti spavaš?

On je čvrsto vuče za uho, a ona trese glavom, ljulja kolijevku i pjevucka svoju pjesmicu. Zelena mrlja i sjene od hlača i pelena ljuljaju se, namiguju joj, i ubrzo opet ovladavaju njezinim mozgom. Opet ona vidi široku cestu pokrivenu žitkim blatom. Ljudi s vojničkim torbama na leđima i sjene polijegaše, pa čvrsto spavaju. Varjka ih gleda, i silno bi rado spavala; legla bi s užitkom, no uz nju ide majka Pelageja, koja je požuruje. Obje se žure u grad, da se unajme.

— Podajte milostinju, Krista radi! — prosi majka susrećući ljude. — Iskažite božansku milost, gospodo milosrdna!

— Daj ovamo dijete! — odgovara joj nečiji poznati glas.

— Daj ovamo dijete! — ponavlja isti glas, sad već srdito i oštro. — Spavaš, gaduro?

Varjka skače, ogledava se, razabire stvarnost: nema ni široke ceste, ni Pelageje, ni prolaznika. Usred sobe stoji samo gazdarica, koja je došla da nahrani svoje dijete. Dok debela, plećata gazdarica doji i umiruje dijete, Varjka stoji, gleda u nju i čeka, kad će ona svršiti. A pred prozorima zrak se već plavi, sjene i zelena mrlja na stropu zamjetljivo blijede. Uskoro će biti jutro.

— Uzmi! — govori gazdarica zakapčajući košulju na prsima. — Plače. Jamačno su ga urekli.

Varjka uzima dijete, stavlja ga u kolijevku i opet počinje ljuljati. Zelena mrlja i sjene malo po malo iščezavaju, pa nema više tko da joj ulazi u glavu i da joj zamagljuje mozak. A spavala bi kao i prije, tako bi rado spavala! Varjka stavlja glavu na rub postelje i ljulja se cijelim trupom, da nadvlada san, no vjeđe joj se ipak skupljaju, i glava joj je teška.

— Varjko, naloži peć! — odjekuje pred vratima gazdin glas.

Vrijeme je, dakle, da ustane i da se lati posla. Varjka ostavlja kolijevku i trči u drvarnicu po drva.

Drago joj je. Kad trčiš i hodaš, ne hvata te san tako jako kao dok sjediš. Ona donosi drva, loži peć i osjeća kako joj otpušta odrvenjelo lice, i kako joj se misli razbistruju.

— Varjko, pristavi samovar! — viče gazdarica.

Varjka teše luči, no tek što joj je uspjelo da ih zapali i turne u samovar, već se čuje nova zapovijed:

— Varjko, očisti gazdi kaljače!

Ona sjeda na pod, čisti kaljače i misli kako bi bilo lijepo turnuti glavu u veliku, duboku kaljaču, pa u njoj malo prodrijemati... I gle, kaljača raste, nadimlje se, ispunja cijelu sobu. Varjka ispušta četku, ali odmah potresa glavom, širom otvara oči i nastoji da gleda tako, da predmeti ne bi rasli, da se ne bi kretali u njezinim očima.

— Varjko, operi vanjske stepenice, stid me mušterija!

Varjka pere stepenište, posprema sobe, zatim loži drugu peć i trči u dućan. Posla je mnogo, nema slobodna časa.

Najteže joj je od svega ipak stajati na jednome mjestu pred kuhinjskim stolom i čistiti krumpir. Glava joj se spušta

na stol, krumpir joj treperi pred očima, nož joj ispada iz ruke, a kraj nje hoda debela, ljutita gazdarica sa zavrnutim rukavima i govori tako glasno, da joj zvoni u ušima. Mučno je i posluživati kod objeda, prati, šiti. Katkad bi najradije, bez obzira na sve, legla na pod i spavala.

Dan prolazi. Gledajući kako se mrak spušta na prozore, Varjka pritište svoje odrvenjele sljepočice i smješka se, ni sama ne znajući zašto. Večernja magla miluje joj oči, što se sklapaju, i obećaje joj skori, krepki san. Navečer gospodarima dolaze gosti.

— Varjko, postavi samovar! — viče gazdarica.

Samovar njezinih gospodara je malen, pa ga treba i po petput grijati, dok se gosti ne napiju čaja. Poslije čaja Varjka stoji cijeli sat na jednome mjestu, gleda u goste i čeka na naloge.

— Varjko, potrči i kupi tri boce piva!

Ona klizne s mjesta i nastoji da trči što brže, ne bi li otjerala san.

— Varjko, potrči po votku! Varjko, gdje je odvrtač? Varjko, očisti sleđa!

No eto, gosti su konačno otišli; svijetla se gase, gospodari liježu na počinak.

— Varjko, ljuljaj dijete! — odjekuje posljednji nalog.

U peći cvrči cvrčak; zelena pjega na stropu i sjene od hlača i pelena opet se šuljaju u poluotvorene oči Varjkine, trepere i mute joj glavu.

— Haji-paji-haji, — pjevucka ona, — zapjevat ću pjesmicu...

A dijete se dere do iznemoglosti. Varjka opet vidi blatnu cestu, ljude s vojničkim torbama, Pelageju, oca Jefima. Sve razumije, sve prepoznaje, ali kroz polusan nikako da pojmi silu, koja joj drži ruke i noge prikovanima, koja je davi, koja joj ne dopušta da živi. Ona se osvrće, traži tu silu, da se izbavi od nje, ali je ne nalazi. Izmučivši se, konačno upire sve svoje sile, napreže svoje oči, podiže ih, gleda u titravu zelenu mrlju, prisluškuje, čuje dernjavu i — nalazi neprijatelja, koji joj ne dopušta da živi.

Taj je neprijatelj — dijete.

Ona se smije. Čudi se: kako nije mogla već prije da pojmi takvu tricu? Zelena mrlja, sjene, pa i cvrčak, smiju se, čini se, i čude se.

Lažna predodžba ovladuje Varjkom. Ona ustaje sa stolice, smješka se široko i šeće po sobi ne trepćući očima. Ugodno joj je, golica je misao, da će se ovaj čas riješiti djeteta, koje joj je sputalo i ruke i noge... Treba ubiti dijete, pa spavati, spavati, spavati...

Smijući se, namigujući i prijeteći zelenoj mrlji prstima, Varjka se šulja prema kolijevci i naginje se nad djetetom. Ugušivši ga, liježe brzo na pod, smije se, veseli se, što može spavati. Čas kasnije ona već spava, čvrsto, kao zaklana...

NEUGODNA STVAR

Liječnik zemstva Grigorij Ivanovič Ovčinikov, čovjek od trideset i pet godina, malokrvan i nervozan, svojim drugovima poznat po nevelikim raspravama s područja medicinske statistike i po svojemu živom zanimanju za tako zvana pitanja »života i običaja«, ujutro je obilazio paviljone bolnice. Za njim je, kao obično, išao ranarnik Mihail Zaharovič, stariji čovjek s tustim licem, s glatkom, masnom kosom i naušnicom u uhu.

Odmah na početku obilaska liječniku je postala sumnjivom jedna tričava okolnost: ranarnikov se prsluk nabirao i uporno podizao, koliko ga je god ranarnik neprestano potezao i popravljao. I košulja bijaše u ranarnika zgužvana, i ona se nadimala; na crnom, dugačkom kaputu, na hlačama, pa i na kravati mjestimice su se bijeljele pahuljice... Ranarnik je očito cijelu noć spavao obučen, a sudeći po izrazu, s kakvim je sada potezao prsluk i popravljao kravatu, odjeća ga je stezala.

Liječnik ga je pozorno pogledao. Razumio je u čemu je stvar. Ranarnik nije teturao, na pitanja je odgovarao suvislo, no mračno, tupo lice, mutne oči, trzaji, što prolažahu vratom i rukama, neuredna odjeća, pa, osobito, nastojanje da vlada sobom i želja da prikrije svoje stanje — sve je to pokazivalo, da je istom malo prije ustao iz postelje, da se nije naspavao i da je pijan, teško pijan, još od jučer... Proživljavao je mučno stanje mamurluka, mučio se, bio je očito nezadovoljan sam sobom.

Liječnik nije volio ranarnika, i to ne bez razloga, pa je osjetio živu želju, da mu kaže: »Vidim, pijani ste!« Najedamput mu se poče gaditi prsluk, dugački kaput i naušnica u mesnatom uhu, no on potisnu svoje neraspoloženje i reče mekano i pažljivo, kao uvijek:

— Jeste li davali Gerasimu mlijeka?

— Davao sam... — odgovorio je Mihail Zaharič isto tako meko.

Razgovarajući s bolesnim Gerasimom, liječnik je bacio pogled na bolesnički list, na kojemu su zapisivali temperaturu. Osjetio je novi val mržnje. Zadržao je dah, da ne progovori, ali ne izdrža, pa upita oporo i pušući:

— Zašto temperatura nije zapisana?

— Ne, zapisana je! — reče meko Mihail Zaharič. Pogledavši list i uvjerivši se, da temperatura uistinu nije zapisana, on rastreseno slegnu ramenima i promrmlja: — Ne znam, mora da je Nadežda Osipovna...

— Ni jučerašnja temperatura nije zapisana! — nastavi liječnik. — Samo pijančujete, đavo vas odnio! I sad ste pijani kao ćuskija! Gdje je Nadežda Osipovna?

Primalje Nadežde Osipovne nije bilo u paviljonima, premda je imala svako jutro prisustvovati kod prematanja. Liječnik se ogleda oko sebe, i poče mu se činiti, da u paviljonu nije pospremljeno, da je sve porazbacano, da nije učinjeno što je trebalo učiniti, te da je sve naduveno, izgužvano i pokriveno pahuljicama kao prokleti prsluk ranarnikov. Došlo mu je da strgne sa sebe bijelu pregaču, da se izviče, da ostavi sve, da pljune i ode. Ipak se svlada i nastavi obilazak.

Nakon Gerasima došao je na red bolesnik s upaljenim »čeličnim« tkivom na cijeloj desnoj ruci. Kirurški slučaj. Trebalo ga je previti. Liječnik je sjeo na stoličicu i pozabavio se rukom.

»To su oni jučer slavili imendan... — mislio je polako skidajući povez. — Čekajte samo, dat ću ja vama imendan! Uostalom, što mogu? Ništa ne mogu.«

Na otekloj, tamnocrvenoj ruci napipa gnojnu kvrgu i reče:

— Skalpel!

Želeći da pokaže kako čvrsto stoji na nogama i kako je sposoban za rad, Mihail Zaharič skoči i brzo doda skalpel.

— Ne taj! Dajte mi koji od novih, — reče liječnik.

Ranarnik pođe sitnim koracima prema stolici, na kojoj je ležala kutija s materijalom za prematanje, i stade užurbano kopati po njoj. Dugo je šaptao o nečemu sa sestrama, pomicao kutiju po stolici i šuškao; nešto je dvaput, triput

ispustio, a liječnik je sjedio, čekao i osjećao kako mu to šaptanje i šuškanje izazivlje silnu razdraženost u leđima.

— Hoće li biti uskoro? — upita. — Jamačno ste ih dolje zaboravili ...

Ranarnik potrča k njemu i pruži mu dva skalpela. Pritom je, ne pazeći, duhnuo prema njemu.

— Nisu pravi! — reče razdraženo liječnik. — Govorim vam ruskim jezikom, dajte mi koji od novih. Uostalom, idite i ispavajte se, iz vas se širi smrad kao iz krčme! Niste pri sebi!

— Pa kakve biste noževe još htjeli? — upita razdraženo ranarnik i polako sleže ramenima.

Ljutio se sam na se i stidio se zbog toga, što u nj uporno gledaju bolesnici i sestre; da pokaže kako ga nije stid, prisiljeno se nasmiješi i ponovi:

— Pa kakve biste noževe još htjeli?

Liječnik osjeti suze u očima i drhtanje u prstima. Svlada se i progovori drhtavim glasom:

— Idite i naspavajte se! Ne želim govoriti s pijanim ...

— Možete mi prigovarati samo zbog posla, — nastavi ranarnik, — a ako sam, recimo, popio, nitko nema prava da mi to napominje. Ta ja služim! Pa što biste još htjeli? Zar ne služim?

Liječnik skoči. Ne pazeći što radi, zamahnu i svom snagom udari ranarnika po licu. Ni sam nije znao zašto to radi, a ipak je osjetio veliko zadovoljstvo zbog toga, što je udarac šakom pogodio upravo lice, i što je čovjek solidan, pošten, otac obitelji, pobožan i svijestan svoje vrijednosti, izgubio ravnotežu, odskočio kao lopta i sjeo na stolac. Živo je želio da ga udari još jedamput. Ugledavši, međutim, oko mrskoga lica, blijeda, uznemirena lica sestara, prestade osjećati zadovoljstvo, odmahnu rukom i istrča iz paviljona.

Na dvorištu je susreo Nadeždu Osipovnu, djevojku od dvadeset i sedam godina, blijedožuta lica i raspuštene kose, koja je išla u bolnicu. Njezina pamučna ružičasta haljina bijaše dolje veoma uska, pa su joj koraci bili veoma sitni. Haljina joj je šuštala, a ramena su joj se tresla po taktu pri svakom koraku; glava joj se pritom ljuljala, kao da ona u sebi pjeva štogod veselo.

»Aha, rusalka![1]« — pomisli liječnik sjetivši se, da primalju u bolnici zadirkuju nazivajući je rusalkom, pa osjeti zadovoljstvo pri pomisli, da će sad izgrditi tu modnu lutku, što sitno korača, zaljubljena u sebe.

— Gdje ste vi, da vas nema? — viknu on došavši do nje. — Zašto niste u bolnici? Temperatura nije zapisana, svagdje je nered, ranarnik je pijan, a vi spavate do dvanaest sati!... Izvolite sebi potražiti drugo mjesto! Ovdje više ne služite! Došavši u stan, liječnik strgnu sa sebe bijelu pregaču i ručnik, kojim se bio opasao, ljutito baci i jedno i drugo u kut i ushoda se po kabinetu.

— Bože, kakvi ljudi, kakvi ljudi! — progovori. — To nisu pomagači, već neprijatelji posla! Nemam više snage da služim, Ne mogu! Otići ću!

Srce mu je silno udaralo, sav je drhtao, bilo mu je da zaplače. Da otjera ta čuvstva, poče se umirivati misleći o tome kako je u pravu i kako je dobro učinio, kad je udario ranarnika. U prvome redu ružno je to — mislio je liječnik — što ranarnik nije dobio mjesto u bolnici redovitim putem, nego protekcijom svoje tetke, dadilje kod predsjednika zemske uprave (mrsko je i gledati tu utjecajnu teticu: kad dolazi u bolnicu da se liječi, drži se kao da je kod kuće i želi, da je primaju izvan reda). Ranarnik je slabo discipliniran, znanje mu je slabo, a i ono što zna nimalo ne razumije. Nije trijezan, drzovit je, prljav, prima mito od bolesnika i potajno prodaje ljekarije, koje su vlasništvo zemstva. Isto je tako svima poznato, da vrši praksu liječeći mlade građane, koji boluju od tajnih bolesti, upotrebljavajući pritom neka vlastita sredstva. Pa još da je samo šarlatan, kakvih je mnogo, no to je svijesni šarlatan, koji k tome potajno prosvjeduje. Bez liječnikova znanja stavlja bolesnicima, koji dolaze, pijavice i pušta im krv; kod operacija se pojavljuje neopranih ruku, čeprka po ranama prljavom sondom — pa se već po tome vidi kako duboko i smjelo prezire liječnike i medicinu, svu tu učenost i pedantnost.

Kad su mu prsti prestali drhtati, liječnik sjede za stol i napisa predsjedniku uprave pismo: »Poštovani Lave Trofimoviču! Ako vaša uprava, primivši ovo pismo, ne otpusti

---

[1] Vodena vila u ruskim narodnim pričama

ranarnika Smirnovskoga i ako mi ne prepusti pravo, da sam sebi odabirem pomagače, smatrat ću se prisiljenim (naravno, ne bez žaljenja) da vas zamolim, da me više ne smatrate liječnikom N-ske bolnice i da se pobrinete da mi nađete nasljednika. Pozdrav Ljubovi Fjodorovnoj i Jusu. S poštovanjem G. Ovčinikov.« Liječnik pročita to pismo, i njemu se učini, da je kratko i nedovoljno hladno. Pozdrav Ljubovi Fjodorovnoj i Jusu (tako su zadirkivali mlađega sina predsjednikova) u poslovnom, službenom pismu nije bio k tome ni najmanje na mjestu.

»Čemu dođavola ovdje taj Jus?« — pomisli liječnik. Poderao je pismo i stao smišljati drugo. — »Poštovani gospodine...« — mislio je on sjedajući uz otvoreni prozor i gledajući patke s pačićima, koje su se, ljuljajući se i spotičući se, žurile cestom, valjda prema malom jezeru; jedno pače pokupilo je usput neko crijevo i počelo, daveći se, uznemireno vikati; drugo je potrčalo k njemu, istrglo mu iz kljunića crijevo, pa se i ono stalo daviti... U daljini, kod plota u čipkastoj sjeni, što su je na travu bacale mlade lipe, tumarala je kuharica Darja i skupljala kiselicu za šči... Čuli su se glasovi... Kočijaš Zot, s uzdama u ruci, i bolnički sluga seljak Manujlo, s prljavom pregačom, stajahu kod pojate u razgovoru, smijući se.

»To oni o tome kako sam udario ranarnika... — mislio je liječnik. — Danas će već cijeli kotar znati za tu sablazan... Dakle: Poštovani gospodine! Ako vaša uprava ne otpusti...«

Liječnik je i te kako dobro znao, da ga uprava nipošto ne će dati za ranarnika i da će radije pristati na to, da ne bude nijednoga ranarnika u cijelom kotaru, nego da ostane bez tako izvrsna čovjeka, kao što je doktor Ovčinikov. Čim primi pismo, Lav Trofimovič će se dovesti k njemu na trojci, pa će početi: »Što vam, batjenko, pada na pamet? Što to znači, dragi? Bog budi s vama! Zašto? Što se dogodilo? Gdje je on? Ovamo s njim! Lupež! Napolje s njim, treba ga svakako otjerati! Već sutra da ne nađem ovdje toga gada!« — Zatim će objedovati s liječnikom, a poslije objeda leći će evo na ovaj otoman malinove boje, trbuhom prema gore, pokrit će lice novinama i zahrkat će; kad se naspava, napit će se

čaja, a onda će odvesti liječnika da noći kod njega. I cijela će stvar svršiti time, da će i ranarnik i liječnik ostati u bolnici.

U dubini duše liječnik nije želio takav rasplet. Želio je, da ranarnikova tetica likuje, i da uprava prihvati njegovu ostavku bez obzira na njegovih osam godina savjesne službe, i to bez razgovora, štoviše, sa zadovoljstvom. Maštao je o tom kako će odlaziti iz bolnice, na koju se bio navikao, kako će poslati pismo novinama »Liječnik«, kako mu drugovi šalju izraze suosjećanja...

Na cesti se pojavila rusalka. Sitnim koracima i šušteći haljinom prišla je k prozoru i zapitala:

— Grigorije Ivaniču, hoćete li sami primati bolesnike, ili da ih primamo bez vas?

A njezine su oči govorile: »Ti si se ražestio, no sad si se smirio, pa se stidiš; no ja sam velikodušna, pa to ne opažam.«

— Dobro, odmah ću, — reče liječnik.

Opet je stavio na se pregaču, opasao se ručnikom i uputio se u bolnicu.

»Loše je, što sam pobjegao, kad sam ga udario... — mislio je putem. — Mislit će, da sam se zbunio, ili da sam se prepao... Ponio sam se kao gimnazijalac... Veoma je loše!«

Činilo mu se: kad uđe u paviljon, bolesnicima će biti neugodno gledajući ga, a i njemu samom bit će neugodno. Kad je, međutim, ušao, bolesnici su mirno ležali na posteljama, te jedva da su ga i zapažali. Lice sušičavoga Gerasima odražavalo je potpunu ravnodušnost i kao da je govorilo: — »On ti nije ugodio, pa si ga malo poučio... Bez toga nema, batjuško.«

Na tamnocrvenoj ruci liječnik je otkrio dva gnojna čvora; stavio je na njih melem, a zatim se uputio u ženski odjel. Ondje je izvršio nekoj seljanki operaciju na oku, a rusalka je cijelo vrijeme išla za njim. Pomažući mu, držala se kao da se ništa nije dogodilo, kao da je sve u redu. Poslije obilaska paviljona počelo je primanje pridošlih bolesnika. U liječnikovoj sobici za primanje prozor bijaše širom otvoren. Dosta je bilo da čovjek sjedne na prozorsku dasku i da se malo nagne, pa da na aršin od sebe ugleda mladu travu. Jučer navečer bilo je silno nevrijeme s pljuskom, pa je trava ponešto

povaljana i blista se. Stazica nedaleko prozora, koja vodi do jarka, sva je kao umivena; umivene su i razbite apotekarske bočice, porazbacane uz nju, pa plešu na suncu i odbijaju zasljepljujuće zrake. Podalje od stazice stišću se jedna uz drugu mlade jele u bujnoj zelenoj odjeći; iza njih stoje breze s granama bijelim kao papir, a kroz zelenilo breza, što lako treperi na vjetru, vidi se plavo, bezdano nebo. Kad pogledaš kroz prozor, čvorci, što skakuću po stazici, okreću prema prozoru svoje glupe kljuniće, u nedoumici: da se prestraše ili da se ne prestraše? I, odlučivši da se prestraše, lete jedan za drugim — veselo cvrkućući, upravo kao da se rugaju liječniku, koji ne zna letjeti — prema vrhovima breza...

Kroz teški vonj jodoforma prodire svježina i miris proljetnoga dana... Lako je disati!

— Ano Spiridonovna! — zazva liječnik.

U sobicu za primanje ušla je mlada seljakinja u crvenoj haljini i pomolila se licem prema ikoni.

— Što boli? — upita liječnik.

Seljakinja se nepovjerljivo obazrela na vrata, kroz koja je ušla, pa na vratašca, koja su vodila u apoteku, a zatim je, približivši se liječniku, šapnula:

— Djece nemam!

— Tko se još nije zapisao? — viknula je u apoteci rusalka. — Dođite, zapisujte se!

»On je marva već zato, — mislio je liječnik pregledavajući seljakinju, — što me doveo do toga da se tučem, prvi put u životu. Otkad sam se rodio, nisam se tukao.«

Ana Spiridonovna je otišla. Poslije nje došao je sifilitični starac, zatim žena s troje svrabljive dječice, i posao je zakipio. Ranarnik se nije pokazivao. Za vratima u apoteci veselo je cvrkutala rusalka šušteći haljinom i zveckajući bočicama; svaki čas je ulazila u sobicu za primanje, da pomogne kod operacije ili da uzme recepte, i sve to s takvim licem, kao da je sve u redu.

»Drago joj je, što sam udario ranarnika, — mislio je liječnik slušajući primaljin glas: — Ta ranarnik i ona slagali su se kao pas i mačka; za nju će biti blagdan, otpuste li ga. I sestrama je, čini mi se, drago... Kako je to odbojno!«

Dok je primanje bilo u punom jeku, njemu se počelo činiti, da i primalja i sestre, pa i bolesnici svijesno nastoje

da pokažu ravnodušnost i veselje. Kao da su razumijevali, da ga je stid i da pati, ali se iz obzirnosti pretvaraju kao da ne razumiju. I on je, da im pokaže, da se uopće ne stidi, srdito vikao:

— Ej, vi tamo! Zatvarajte vrata, propuh je!

A već se stidio, već mu bijaše teško. Primivši četrdeset i pet bolesnika, izišao je iz bolnice ne žureći. Primalja, koja bijaše već dospjela da ode u svoj stan i da prebaci preko ramena jarkocrveni rubac, izlazila je, s cigaretom u ustima i s cvijetom u raspuštenoj kosi, iz dvorišta i žurila nekamo, vjerojatno na praksu ili u pohode. Na pragu bolnice sjedili su bolesnici i grijali se šutke na sunašcu. Čvorci su bučili, kao i prije, leteći za kukcima. Liječnik je gledao oko sebe i mislio o tome, kako se sred svih tih mirnih, nepomućenih života oštro ističu, poput dviju pokvarenih tipaka na klaviru, samo dva neprilična života: ranarnikov i njegov. Ranarnik je sada zacijelo legao, da se naspava, ali ne može da zaspi, jer misli, da je kriv, uvrijeđen, i da je izgubio mjesto. Položaj mu je mučan. A liječnik, koji dosad još nikad nikoga nije tukao, osjećao se kao da je zauvijek izgubio nevinost. Nije više krivio ranarnika, niti je opravdavao sebe. Bio je samo u nedoumici: kako se to moglo dogoditi? Kako je on, pristojan čovjek, koji nikad nije tukao ni psa, mogao da udari? Došavši u svoj stan, legao je u kabinetu na divan, licem prema naslonu, i stao ovako razmišljati:

»On nije dobar čovjek, u poslu je štetan; u tri godine dok on služi, u duši mi se štošta nakupilo, a ipak moj postupak ništa ne može da opravda. Poslužio sam se pravom jačega. On je moj podređeni, kriv je, pa još i pijan, ja sam mu šef, u pravu sam i trijezan... Ja sam, dakle, jači. Drugo, udario sam ga pred ljudima, za koje sam ja autoritet, pa sam im na taj način dao loš primjer...«

Liječnika pozvaše da objeduje... Pojeo je nekoliko žlica juhe. Ustavši od stola, opet je legao na divan.

»Što da radim sada? — mislio je dalje. — Treba mu što prije dati zadovoljštinu... Ali kako? Dvoboje on, kao čovjek praktičan, smatra glupošću, ili ih ne razumije. Ispriča li mu se u onom istom paviljonu pred sestrama i bolesnicima, tim će ispričavanjem zadovoljiti samo sebe, ali ne i

njega; čovjek je to loš, ispričavanje će razumjeti kao strah i bojazan, pa će se potužiti kod pretpostavljenih. Moje će ispričavanje k tome rasklimati bolničku disciplinu. Da mu ponudim novaca? Ne, to je nemoralno i slično potkupljivanju. A da se sada obratim, recimo, na naše izravno poglavarstvo, to jest na upravu, da ona riješi pitanje... Ona bi mogla da mi podijeli ukor, ili da me otpusti... No ona to ne će učiniti. A nije baš ni zgodno u intimne stvari bolnice umiješati upravu, koja na to nema, uostalom, nikakva prava...

Koja tri sata poslije objeda liječnik je, idući prema jezeru, da se okupa, razmišljao: »Neka me tuži sudu. Ja sam svakako kriv, ne ću se ni braniti, i općinski će me sudac osuditi na zatvor. Na taj će način uvrijeđeni čovjek dobiti zadovoljštinu, a oni, za koje sam ja autoritet, vidjet će, da nisam imao pravo.«

Ta mu se ideja svidjela. Obradovao se pri pomisli, da je pitanje sretno riješeno, da pravednijega rješenja ne može ni da bude.

»Pa što? Izvrsno! — mislio je ulazeći u vodu i gledajući kako od njega bježe jata sitnih, zlaćanih karasića. — Neka tuži... to više, što su službeni odnosi među nama prekinuti, pa jedan od nas, poslije te sablazni, i onako ne može ostati u bolnici...«

Navečer je liječnik naložio, da prirede otvorena kola s poprečnim klupama, da se odveze k vojnom zapovjedniku na partiju vinta. Stajao je već, usred svojega kabineta, posve spreman za put, sa šeširom na glavi i u ogrtaču, samo je još navlačio rukavice, kad se vanjska vrata otvoriše škripajući. Netko je tiho ušao u predsoblje.

— Tko je? — upita liječnik.

— Ja sam... — gluho odgovori pridošlica.

Liječniku je najedamput jače zakucalo srce; sav se sledio od stida i nekog nepojmljivog straha. Ranarnik Mihail Zaharič (bio je to on) tiho kašljucnu i plaho uđe u kabinet. Nakon kratke šutnje reče gluhim, plahim glasom:

— Oprostite mi, Grigorije Ivaniču!

Liječnik se smeo. Nije znao što da kaže. Razumio je, da je ranarnik došao k njemu da se ponizi i da zamoli za oproštenje, ali ne iz kršćanske poniznosti, ne zato da svojom poniznošću uništi uvreditelja, već naprosto iz računa: »Prisilit

ću se, zamolit ću oproštenje, pa me možda ne će otjerati, ne će me lišiti komadića kruha...« Što može da bude uvredljivije za ljudsko dostojanstvo?

— Oprostite... — progovori ranarnik.

— Slušajte... — poče liječnik ne gledajući ga i ne znajući još što da kaže. — Slušajte... Uvrijedio sam vas... i treba da budem kažnjen, to jest, treba da vam dam zadovoljštinu... Dvoboj vi ne priznajete... Uostalom, ni ja ne priznajem dvoboj. Uvrijedio sam vas, pa... možete predati tužbu protiv mene na općinskom sudu, koji će me onda kazniti... no ovdje ne možemo ostati zajedno... Jedan od nas, ja ili vi, mora otići! (»Bože moj! Ne govorim mu ono što bi trebalo! — prepade se liječnik. — Kako je to glupo, kako glupo!«) — Jednom riječi, tužite me! A služiti zajedno ne možemo!... Ja ili vi... Predajte tužbu već sutra!

Ranarnik pogleda liječnika ispod oka, i u njegovim tamnim, mutnim očima bljesnu najotvoreniji prezir. Liječnika je uvijek smatrao nepraktičnim, tvrdoglavim deranom, a sad ga je prezirao zbog drhtanja, zbog nepojmljive taštine u riječima...

— I predat ću, — reče mračno i s mržnjom.

— Da, da, predajte!

— A što vi mislite? Da ne ću predati? Predat ću... Nemate prava da tučete. A mogli biste se i stidjeti! Tuku se samo pijani mužici, a vi ste naobraženi...

U prsima liječnikovim najedamput je zavrela sva njegova mržnja. Povikao je divlje:

— Nosite se!

Ranarnik se, oklijevajući, pomaknu s mjesta (on kao da je htio još nešto da kaže); pošao je u predsoblje i zastao ondje razmišljajući. Nešto je domislio i odlučno izišao...

— Kako je to glupo, kako glupo! — mrsio je liječnik po njegovu odlasku. — Kako je sve to glupo i gadno!

Osjećao je, da se maločas pred ranarnikom ponio kao deran, postajalo mu je jasno, da su nepametne sve njegove misli u pogledu suda, da ne rješavaju pitanje, da ga samo zamrsuju.

»Kako glupo! — mislio je sjedeći u kolima, pa i kasnije, igrajući vint kod vojnoga zapovjednika. — Zar sam tako

nenaobražen, zar tako slabo poznajem život, te nisam podoban da riješim ovako jednostavno pitanje? No što mogu?«

Drugi dan ujutru liječnik vidje ranarnikovu ženu kako sjeda u kola, da se nekamo odveze, te pomisli: »Valjda će k tetici. Neka!«

Bolnica je radila bez ranarnika. Trebalo je obavijestiti upravu, no liječnik nikako da smisli formu pisma. Sad je trebalo da smisao pisma bude ovakav: »Molim, da otpustite ranarnika, premda nije kriv on, nego ja.« Za pristojna je čovjeka gotovo nemoguće da tu misao izrazi tako, da ne bude glupo, da se ne mora stidjeti.

Dva tri dana kasnije liječniku dojaviše, da je ranarnik bio kod Lava Trofimoviča i da se pritužio. Predsjednik mu nije dao do riječi, zatoptao je nogama i ispratio ga povicima: »Poznam ja tebe! Napolje! Ne želim da slušam!« Od Lava Trofimoviča ranarnik je pošao u upravu i ondje predao tužbu; ne spominjući u njoj pljusku i ne moleći ništa za sebe, javljao je upravi, da se liječnik u nekoliko navrata, u njegovoj nazočnosti, nepovoljno izrazio o upravi i predsjedniku, da liječnik ne liječi kako treba, da......... i t. d. Saznavši za to, liječnik se nasmija i pomisli: »Kakav glupan!« I on se počeo stidjeti, i bilo mu je žao, što ranarnik čini gluposti: ta što više čovjek čini gluposti, da se zaštiti, to više ostaje bez zaštite, to je slabiji.

Ravno nedjelju dana poslije opisanog jutra liječnik je dobio pismeni poziv od općinskog suca.

»To je već dokraja glupo... — pomislio je on potvrdivši primitak potpisom. — Ništa gluplje ne bi čovjek ni mogao da smisli.«

I, kad se toga tmurnog, tihog dana vozio k općinskom sucu, više se nije stidio; bio je zlovoljan, gadilo mu se. Srdio se i na sebe, i na ranarnika, i na prilike...

— Doći ću i reći ću na sudu: idite svi dođavola! — srdio se on. — Svi ste magarci i ništa ne razumijete!

Došavši do zgrade suda, ugledao je na pragu tri svoje bolničke sestre, pozvane kao svjedokinje, i rusalku. Videći sestre i živahnu primalju, koja se od nestrpljivosti premještala s noge na nogu, koja je čak i zasjala od zadovoljstva, kad je spazila glavnoga junaka bliske rasprave, srditi bi liječnik bio najradije nasrnuo na njih kao jastreb, bio bi se

najradije izderao: »Tko vam je dopustio da odete iz bolnice? Izvolite se smjesta pokupiti kući!«, no on se uzdrža i progura, nastojeći da se pokaže mirnim, kroz gomilu seljaka, u sobu. Soba bijaše prazna, a lanac općinskoga suca visio je na naslonu naslonjača. Liječnik pođe u arhivarsku sobicu. Ondje ugleda mlada čovjeka mršava lica, u kaputu od grube vunene tkanine, na kojemu su džepovi stršili (bio je to arhivar), i ranarnika, koji je sjedio za stolom i, onako dokon, prelistavao sudska akta. Kad je liječnik ustao, arhivar ustade; ranarnik se zbunio, pa i on ustade.

— Aleksandar Arhipovič još nije došao? — upita liječnik zbunjujući se.

— Još ne. Kod kuće su... — odgovori arhivar.

Sud se nalazio u vlasteoskoj zgradi mirskog suca, u jednom od krila, a sam sudac stanovao je u velikoj kući. Liječnik je izišao iz suda i uputio se, ne žureći se, prema kući. Aleksandra Arhipoviča našao je u blagovaonici, za samovarom. Sudac je, bez kaputa i bez prsluka, u košulji raskopčanoj na prsima, stajao kod stola, držao u rukama čajnik i nalijevao sebi u šalicu čaj upravo kao da je kava; ugledavši gosta, brzo je privukao k sebi drugu šalicu, napunio je i zapitao, bez pozdrava:

— Sa šećerom ili bez šećera?

Nekada, veoma davno, mirski je sudac služio kod konjaništva, a sada je, za svoju dugogodišnju izbornu službu, bio već u činu pravoga državnog savjetnika; ipak ni sad još nije odbacio svoju vojničku uniformu ni svoje vojničke navike. Nosio je dugačke brkove ravnatelja redarstva i hlače s lampasima, a njegovi postupci i njegov govor bijahu proniknuti vojničkom gracijom. Govorio je zabacujući ponešto glavu, poljepšavajući govor sočnim, generalskim »m-nee«, trzajući pritom ramenima i igrajući očima; pozdravljajući ili nudeći cigaretu strugao je u hodu potplatima tako oprezno i zveckao ostrugama tako nježno, kao da mu svaki zveket ostruga zadaje nepodnosivu bol. Posadivši liječnika za čajni stol, prešao je rukom po širokim prsima i po trbuhu, duboko je uzdahnuo i rekao:

— N-da... Možda biste, m-nee?... malo votke... zagrizli štogod... m-nee?

— Ne, hvala, sit sam.

Obojica osjećahu, da ne mogu mimoići razgovor o sablazni u bolnici, i obojici bijaše neugodno. Liječnik je šutio. Sudac je dražesnom kretnjom ruke uhvatio komarca, koji ga je ugrizao u prsa, pažljivo ga je ogledao sa svih strana i ispustio, a zatim je duboko uzdahnuo, podigao oči prema liječniku i upitao naglašujući svaku riječ:

— Slušajte, zašto ga ne otjerate?

Liječnik je zapazio prizvuk saučešća u njegovu glasu; najedamput se ražalio nad sobom, osjetio je umor i razbijenost nakon potresa proživljenih u prošlome tjednu. Ustao je od stola s izrazom kao da ga je strpljenje konačno ostavilo, razdraženo se namrštio, slegnuo je ramenima i rekao:

— Da ga otjeram? Kako vi to mislite, zaboga?... Čudnovato mi vi tu mudrujete! Zar mogu da ga otjeram? Vi ovdje sjedite i mislite, da sam ja svoj gospodar u bolnici i da radim što me volja! Čudnovato mi vi tu mudrujete! Zar mogu da otjeram ranarnika, kad mu tetka služi kao pjestinja kod Lava Trofimiča, i ako su Lavu Trofimiču potrebni takvi doušnici i slugani, kao što je taj Zaharič? Što ja tu mogu, ako nas liječnike zemstvo omalovažuje, ako nam na svakom koraku baca klipove pod noge? Đavo ih odnio, ne želim služiti, to je sve! Ne želim!

— No, no, no... Vi, dušice, preuveličavate, da tako kažem...

— Predvodnik upinje sve sile da dokaže, da smo svi mi nihilisti, uhodi nas i postupa s nama kao da smo njegovi pisari. Kojim pravom dolazi on u bolnicu, kad mene nema, da ispituje sestre i bolesnike? Nije li to uvredljivo? A taj vaš slaboumni Semjon Aleksejič, koji i sam potpiruje i koji ne vjeruje u medicinu, jer je zdrav i sit kao bik, na sva usta viče, nazivlje nas gotovanima i predbacuje nam koricu kruha! No đavo neka ga nosi! Radim od jutra do noći, ne znam za odmor, potrebniji sam tu nego svi ti slaboumnici, lažni pobožnjaci, reformatori i ostali cirkusanti zajedno! Na radu sam izgubio zdravlje, a za hvalu mi predbacuju koricu kruha! Zahvaljujem vam najpokornije! I svak misli, da ima pravo, da tura nos u stvari, koje ga se ne tiču, da poučava, nadzire! Taj vaš član uprave Kamčatski prigovorio je na skupštini zemstva liječnicima, da se u nas troši mnogo jodnoga kalija, preporučio nam je, da opreznije upotrebljavamo

kokain! Što on razumije, pitam ja vas? Što ga se to tiče? Zašto ne poučava vas kako da sudite?

— Ali... pa on je nevaljanac, dušice, pokvarenjak... Ne valja mu poklanjati pažnje...

— Nevaljanac, pokvarenjak, no vi ste toga lajavca izabrali za člana uprave, vi mu dopuštate da svakamo tura svoj nos! Eto, i smješkate se! Po vašemu mišljenju sve su to sitnice, trice, ali razumijte, da je tih sitnica toliko, da je od njih sazdan cijeli život, kao što je od zrnaca pijeska nastala gora! Ja više ne mogu! Nemam snage, Aleksandre Arhipiču! Još malo, i ja ću, uvjeravam vas, ne samo pljuskati, nego i pucati u ljude! Razumijte, da nemam žice nego živce. I ja sam čovjek kao i vi...

Liječnikove se oči napuniše suzama, i glas mu zadrhta; okrenu se i stade gledati kroz prozor. Nastade šutnja.

— N-da, najpoštovaniji... — promrmlja sudac razmišljajući; a s druge strane, prosudimo li hladnokrvno... (sudac je uhvatio komarca, čvrsto zažmirio, ogledao ga sa svih strana, zgnječio i bacio u pladanj za ispiranje)... nema, znate, razloga ni da ga otjerate. Otjerat ćete njega, a na njegovo će mjesto sjesti drugi, isto takav, pa možda još i gori. Možete ih promijeniti stotinu, a boljega ne ćete naći... Svi su gadovi (sudac je prošao rukom ispod pazuha i polako zapušio). S tim zlom čovjek treba da se pomiri. Moram vam reći, da poštenih i trijeznih radnika, na koje se možete osloniti, danas možete naći samo kod inteligencije i kod mužika, to jest sred tih dviju krajnosti — i nigdje više. Naći ćete, kako da kažem, najčestitijega liječnika, najboljega pedagoga, najpoštenijega ratara ili kovača, no ljudi srednji, to jest, ako mogu tako da se izrazim, ljudi koji su se odalečili od naroda, a da se do inteligencije nisu uzdigli, nepouzdan su element. Zato je veoma teško naći čestita i trijezna ranarnika, pisara, trgovačkog pomoćnika i tako dalje. Izvanredno teško! Služim kod pravosuđa već od pradavnih vremena, ali nikad nisam imao poštena i trijezna pisara, premda sam ih u svojemu vijeku otjerao beskrajno mnogo. Narod je to bez ikakve moralne discipline, a da i ne govorim o-o-o principima, da tako kažem...

»Zašto on to govori? — pomisli liječnik. — Ne govorimo ono što bi trebalo reći.«

— Eto, još prošloga petka, ne prije, — nastavi sudac, — moj je Djužinski izveo, zamislite, kakvu stvar. Pozvao je navečer neke pijanice, đavo bi ih znao tko su i što su, i cijelu je noć pijančevao s njima u prostorijama suda. Kako vam se to sviđa? Nemam ništa protiv pića. Pij, đavo te odnio, no zašto puštaš u zgradu suda nepoznate ljude? Ta prosudite i sami, ukrasti iz pretinca kakav dokument, mjenicu ili drugo što — stvar je trenutka! Pa što mislite? Poslije te orgije morao sam koja dva dana provjeravati sva akta, da nije štogod nestalo... No, pa što da učinite s mrcinom? Da ga otjerate? Dobro... A gdje vam je jamstvo, da drugi ne će biti i gori?

— A i kako da ga otjeraš? — reče liječnik. — Otjerati čovjeka lako je samo na riječima... Kako da ga otjeram i lišim komadića kruha, kad znam, da ima obitelj, da je gladan? Kamo će sa svojom obitelji?

»Đavo bi znao, ne govorim što bi trebalo!« — pomisli on, i bi mu čudno, što nikako ne može da se čvrsto zaustavi na jednoj, na određenoj misli ili na nekom čuvstvu. — »To je zato, što nisam dubok i što ne znam misliti«, — pomisli on.

— Srednji čovjek, kako ga nazvaste, nepouzdan je, — nastavi on. — Tjeramo ga, psujemo ga, pljuskamo ga, a trebalo bi da se prenesemo u njegov položaj. On nije ni mužik ni gospodin, ni riba ni meso: prošlost mu je gorka, sadašnjost mu je samo dvadeset i pet rubalja na mjesec, gladna obitelj i podređenost, budućnost mu je — istih dvadeset i pet rubalja i ovisan položaj, pa da služi i sto godina. Nema naobrazbe, ne posjeduje ništa; nema vremena da čita i da polazi crkvu, nas ne čuje, jer mu ne dopuštamo da nam se približi. Tako on živi dan za danom, sve do smrti, bez nade, da će mu biti bolje, ne jedući dosita, bojeći se da će ga sad-na istjerati iz državnoga stana, ne znajući kamo će sa svojom djecom. Pa recite, kako da onda ne pijančuje, da ne krade? Odakle da smogne neke principe!

»Mi već, čini se, rješavamo socijalna pitanja, — pomisli on. — I kako neskladno, gospode! A i čemu sve to?«

Začu se zvono. Netko je ušao u dvorište i dovezao se najprije do zgrade suda, a zatim do stepeništa velike kuće.

— Došao je osobno, — reče sudac pogledavši kroz prozor. — No, dobit ćete svoje!

— A vi me, molim, otpustite što prije... — zamoli liječnik. — Ako je moguće, raspravljajte o mojoj stvari izvan reda. Bogami, nemam vremena.

— Dobro, dobro... Ne znam samo, brate, da li sam ja nadležan za tu stvar. Ta vaš je odnos s ranarnikom, da tako kažem, služben, a vi ste ga k tome maznuli pri vršenju službene dužnosti. Uostalom, ne znam baš dobro. Upitat ćemo odmah Lava Trofimoviča.

Začuše se žurni koraci i teško disanje, i na vratima se pokaza Lav Trofimovič, predsjednik, sijedi i ćelavi starac s dugačkom bradom i s crvenim vjeđama.

— Moje poštovanje... — reče on teško dišući. — Uh, bože! Naložider, suče, da mi dadnu kvasa! Smrti moja...

On se spusti u naslonjač, ali odmah brzo poskoči, pritrča k liječniku, srdito izbulji oči na njega i reče piskavim tenorom:

— Veoma sam vam, izvanredno sam vam zahvalan, Grigorije Ivaniču! Udostojali ste se, hvala vam! U sve vijeke vjekova amen, ne ću zaboraviti! Prijatelji tako ne rade! Rekli vi što mu drago, no ovo je čak nesavjesno s vaše strane! Zašto me niste obavijestili? Što sam ja vama? Tko? Neprijatelj ili stran čovjek? Jesam li vam neprijatelj? Jesam li vam štogod odbio? A?

Buljeći i vrteći prste, predsjednik ispi kvas, brzo obrisa usne i nastavi:

— Veoma sam vam, veoma sam vam zahvalan! Zašto me niste obavijestili? Da ste osjećali štogod za mene, bili biste došli k meni i rekli biste drugarski: — »Golubiću, Lave Trofimiču, tako i tako, eto... Takva stvar i tako dalje...« Sve bih vam bio uredio začas, pa ne bi bila potrebna ta sablazan... Onaj glupan, upravo kao da se najeo bunike, mota se po kotaru, tužaka i spletkari s babama, a vi, prava je sramota, oprostite zbog izraza, đavo bi ga znao što ste zamijesili, prisilili ste toga glupana, da preda tužbu sudu! Sramota, prava sramota! Svi me pitaju, što je ovo, što je i kako je, a ja, predsjednik, ne znam ništa, ne znam što se ondje kod vas događa. Briga vas za mene! Veoma sam vam, veoma sam vam zahvalan, Grigorije Ivaniču!

Predsjednik se naklonio tako duboko, da se sav zacrvenio, a onda je prišao k prozoru i viknuo:

— Žigalove, pozovi ovamo Mihaila Zahariča! Reci, da smjesta dođe ovamo! Nije dobro! — reče on odlazeći od prozora. — Čak se i moja žena uvrijedila, koliko vam je sklona. Odviše vi, gospodo, mudrujete! Sve biste htjeli nekako umno, po nekim principima, pa sa svakojakim izrugivanjem, a svršava uvijek jednako: zamagljujete...

— Vi ne biste htjeli naučenjački, pa kako svršava? — upita liječnik.

— Kako svršava kod nas? Evo kako! Da nisam sada došao ovamo, vi biste osramotili i sebe i nas... Vaša sreća, što sam došao!

Ušao je ranarnik, zaustavio se na pragu. Predsjednik stade uza nj, okrenut bokom, stavi ruke u džepove, iskašlja se i reče:

— Zamoli odmah doktora za oproštenje!

Liječnik pocrvenje i pobježe u drugu sobu.

— Eto vidiš, doktor ne želi da mu se ispričavaš! — nastavi predsjednik. — On želi, da mu činom, a ne riječima, pokažeš, da se kaješ. Daješ li riječ, da ćeš od danas biti poslušan i da ćeš živjeti trijezno?

— Dajem... — odgovori ranarnik mrko, u basu.

— Pazi! Bog te očuvao! Odmah ćeš izgubiti mjesto! Dogodi li se išta, ne moli za milost... No, idi kući...

Za ranarnika, koji se već bio pomirio sa svojom nesrećom, takav je obrat stvari bio pravo iznenađenje. Čak je i problijedio od radosti. Nešto je htio da kaže, i već je ispružio ruku, no ništa nije rekao, samo se tupo nasmiješio, a zatim je izišao.

— No eto, gotovo je! — reče predsjednik. — I sud je suvišan.

On uzdahnu, olakšan i s izrazom kao da je obavio osobito težak i važan posao, ogleda samovar i šalice, protrlja ruke i reče:

— Blaženi mirotvorci... Ded, nalij mi, Saša, šalicu. Uostalom, reci neka nam najprije donesu štogod da zagrizemo... No, i votkice...

— Gospodo, to je nemoguće! — reče liječnik ulazeći u blagovaonicu, još uvijek crven i kršeći ruke. — To... to je

komedija! To je gadno! Ne mogu. Radije bih dvadeset put na sud, nego da rješavam stvari ovako operetno. Ne, ne mogu!

— A što biste htjeli? — okosi se na njega predsjednik. — Da ga otjeram? Izvolite, otjerat ću ga...

— Ne, ne da ga otjerate... Ni sam ne znam što bih htio, ali, gospodo, ovakav odnos prema životu... ah, bože, to je veoma mučno!

Liječnik se nervozno uzvrpolji i stade tražiti svoj šešir. Ne našavši ga, klonu nemoćno u naslonjač.

— Gadno! — ponovi on.

— Dušice, — prošapta sudac, — djelomice vas i ne razumijem, da tako kažem... Ta vi ste krivac u tom sukobu! Udarati po obrazu na koncu devetnaestoga stoljeća — to je, na neki način, kako vam drago, to nije... On je gad, ali priznajte, i vi ste postupali neoprezno...

— Naravno, — složi se predsjednik.

Izniješe votku i zakusku. Na oproštaju liječnik makinalno ispi šalicu i pojede rotkvicu. Vraćajući se u bolnicu, osjećao je kako mu se misli zamagljuju, kao što magla prekriva travu u jesenje jutro.

»Zar je sva ta muka, — mislio je on, — sve to mozganje i govorenje služilo samo tome, da sve svrši takvom besmislicom, tako gadno? Kako je glupo! Kako je glupo!«

Bilo ga je stid, što je u svoju privatnu stvar upleo strane ljude, stidio se zbog riječi, što ih je izrekao pred tim ljudima, zbog votke, što ju je ispio po navici da pije i živi bez smisla, stidio se zbog svoje gluposti, plitkoće... Vrativši se u bolnicu, odmah je počeo obilaziti paviljone. Ranarnik je išao iza njega, koračajući mekano, kao mačka, mekano odgovarajući na pitanja... I ranarnik, i rusalka, i sestre vladali su se kao da se ništa nije dogodilo i kao da je sve u najljepšem redu. I sam liječnik upro je sve sile, da se pokaže ravnodušnim. Određivao je, srdio se, šalio se s bolesnicima, a u mozgu mu je kopkalo:

— Glupo, glupo, glupo...

BILJEŠKE

PIJANCI (P'janye)

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 39, 9. veljače 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Nešto prerađeno uključeno u III. knjigu Sabranih djela A. P. Čehova, 1901. godine.

NEOPREZ (Neostorožnost')

Prvotno štampano u časopisu »Oskolki«, br. 8, 21. veljače 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Dotjerano za štampanje u zborniku »Uspomeni V. G. Bjelinskog«, Moskva, 1899. S ispravcima uključeno u II. knjigu autorova izdanja Sabranih djela (1900.).

VEROČKA (Veročka)

Prvi put štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3944, 21. veljače 1887. sa potpisom: An. Čehov. S neznatnijim promjenama uključeno u zbirku pripovijedaka »U tami«, Petrograd, 1887. i u kasnija izdanja te knjige. Prigodom štampanja u Sabranim djelima (knj. III., 1901. g.), Čehov je ponovno popravljao novelu.

UOČI POSTA (Nakanune posta)

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 52, 23. veljače 1887. Potpis: A. Čehonte. Prerađeno prigodom štampanja u Sabranim djelima (uključeno u II. knj. 1900. god.).

NEZAŠTIĆENO STVORENJE (Bezzaščitnoe suščestvo)

Prvi put štampano u časopisu »Oskolki«, br. 9, 28. veljače 1887., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u I. knjigu autorova izdanja Sabranih djela, 1899. g.

LOŠ POSAO (Nedobroe delo)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 59, 2. ožujka 1887. sa potpisom A. Čehonte. S manjim promjenama preštampano u zbirci pripovijedaka »U tami«, Petrograd, 1887 i u kasnijim izdanjima te knjige. Uključeno u III. knjigu Sab. djela, 1901. god.

KOD KUĆE (Doma)

Prvi put štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3958, 7. ožujka 1887. Potpis: An. Čehov. Preštampano u zborniku »U tami« i u kasnijim njegovim izdanjima. Uključeno i u zbornik »Dječurlija«, Petrograd, 1889. U Sabranim djelima štampano u III. knjizi, 1901. god.

LUTRIJA (Vyigryšnyj bilet)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 66, 9. ožujka 1887. pod naslovom Sedamdeset i pet tisuća. Potpis: A. Čehonte. S novim naslovom i mnogobrojnim ispravcima uključeno u III. knjigu Sabranih djela (1901. god.).

RANO JE (Rano)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 73. 16. ožujka 1887. Potpis: A. Čehonte.

SUSRET (Vstreča)

Prvotno štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3969, 18. ožujka 1887. Potpis: An. Čehov. Preštampano u XXI. knjizi Sabranih djela, god. 1911.

TIFUS (Tif)

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 80, 23. ožujka 1887. Potpis: A. Čehonte. S ispravkama uključeno u knjigu pripovijesti iz god. 1888. Bez promjena uključeno u IV. knjigu Sabranih djela (1901. god.).

SVAKIDAŠNJE NEZGODE (Žitejskie nevzgody)

Prvi put štampano u časopisu »Oskolki« (Iverje), br. 13, 28. ožujka 1887. sa potpisom: A. Čehonte. S neznatnim ispravcima štampano u zborniku pripovijedaka »Nevine riječi«, Moskva, 1887. Prerađeno pri štampanju u I. knjizi Sabranih djela iz god. 1899.

O VELIKOJ NEDJELJI (Na strastnoj nedele)

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 87, 30. ožujka 1887. Potpis A. Čehonte. Nešto prerađeno uključeno u II. knjigu Sabranih djela, 1900. god.

TAJNA (Taina)

Prvi put štampano u časopisu »Oskolki«, br. 15, 11. travnja 1887. Potpis: A. Čehonte. Prerađeno prigodom uključivanja u I. knjigu Sabranih djela, 1899. god.

Bišopizam — riječ označava čitanje tuđih misli; izraz je nastao osamdesetih godina prošlog stoljeća, u vezi s pojavom »pogađača tuđih misli« Bishopa, u Rusiji. Čehov se u nekoliko navrata narugao ovom šarlatanu.

Askočenski, V. I. — reakcionarni publicist 60-tih god. prošlog stolj. u Rusiji.

KOZAK (Kazak)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 99, 13. travnja 1887. Potpis: A. Čehonte.

PISMO (Pis'mo)

Prvi put štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3998, 18. travnja 1887. pod naslovom Mirjane (t. j. Svjetovnjaci). Potpis: An. Čehov. S novim naslovom i nekim kraćenjima u tek-

stu uključeno u zbirku »Pripovijesti«, Petrograd, 1888. i u kasnija izdanja te knjige. S novim ispravcima uključeno 1901. god. u IV. knjigu Sabranih djela.

UDAV I KUNIĆ (Udav i krolik)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 106, 20. travnja 1887. Potpis: A. Čehonte.

U PROLJEĆE (Vesnoj)

Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 17, 25. travnja 1887. Potpis: Čovjek bez slezene.

KRITIČAR (Kritik)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 113, 27. travnja 1887. Potpis: A. Čehonte.

DOGAĐAJ (Proisšestvije)

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 120, 4. svibnja 1887. pod naslovom U šumi i sa potpisom: A. Čehonte. S mnogobrojnim ispravkama i promjenom naslova štampano u »Puškinskom zborniku«, Petrograd, 1899. Uključeno u II. knjigu Sabranih djela, 1900. god.

SUDSKI ISTRAŽITELJ (Sledovatel')

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 127, 11. svibnja 1887. Potpis: A. Čehonte. Pri uključivanju u Sabrana djela (štampano u III. knjizi, 1901. g.) Čehov je novelu podvrgao mnogobrojnim ispravcima i kraćenju.

ČARŠINLIJE (Obyvateli)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 134, 18. svibnja 1887. Potpis: A. Čehonte.

VOLOĐA (Volodja)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 147, 1. lipnja 1887. s naslovom Njegova prva ljubav i potpisom: A. Čehonte. U novoj redakciji štampano u zborniku »Namršteni ljudi«, Petrograd, 1890. te u još nekoliko drugih knjiga prip. 1901. god. uključeno u V. knjigu Sabranih djela.
Prema pričanju Mihaila Čehova, pripovijest o Volođi pričao je u Babkinu V. P. Begičev, ali tragičan završetak dao je sam Čehov.

SREĆA (Sčast'e)

Prvi puta štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4046, 6. lipnja 1887. sa potpisom: An. Čehov. Uključeno u knjigu pripovijesti, koja je izišla 1888. u Petrogradu. S neznatnim promjenama štampano u IV. knjizi Sabranih djela (1901.).

RUŽNO VRIJEME (Nenast'e)

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 154, 8. lipnja 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Prerađeno pri uključivanju u II. knjigu Sabranih djela (1900.).

DRAMA (Drama)

Prvotno štampano u časopisu »Oskolki«, br. 24, 13. lipnja 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Bez promjena uključeno u zbornik prip. »Nevine riječi«, Moskva, 1887. Preštampano u II. izdanju »Šarenih priča« i u kasnijim izdanjima te knjige. U Sabranim djelima štampano u II. knjizi, 1900. god.

JEDAN IZMEĐU MNOGIH (Odin iz mnogih)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 161, 15. lipnja 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Nakon skraćivanja uvršteno u knjigu »Nevine riječi«, M. 1887.

Skandal u plemenitoj porodici — vaudeville N. Kulikova.

Motja — vaudeville K. Tarnovskog.

BRZA POMOĆ (Skoraja pomošč)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 168, 22. lipnja 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Bez promjene štampano u zbirci »Nevine riječi«, M. 1887. Nešto popravljeno uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

BEZAKONJE (Bezzakonie)

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 27, 4. srpnja 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Bez promjena uključeno u knjigu »Nevine riječi«, Moskva, 1887. Popravljeno prilikom štampanja u II. izdanju zbornika »Šarene priče«, Pet. 1891. Štampano i u kasnijim izdanjima te knjige. U Sabranim djelima preštampano u III. knjizi (1901. god.).

IZ DNEVNIKA PRGAVA ČOVJEKA (Iz zapisok vspyl'čivogo čeloveka)

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 27. 4. srpnja 1887. sa br. 27, od 12. srpnja, i br. 31, od 9. kolovoza 1887. sa potpisom: A. Č. u prva dva broja časopisa i sa potpisom: »Prgavi čovjek«, u zadnjem broju. U novoj redakciji uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

PROBISVIJET (Perekati-pole)

Prvotno štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4048, 14. srpnja 1887. s potpisom: An. Čehov. S nekim kraćenjima uvršteno u knjigu pripovijesti, koja je izišla u Petrogradu 1887. g. u Sabranim djelima štampano u IV. knjizi, 1901. god.

Küchner — autor udžbenika latinskog jezika.

Kurzius — autor udžbenika grčke gramatike.

OTAC (Otec)

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 196. 20. srpnja 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Nakon ispravaka uneseno u knjigu »Novele i pripovijesti«, Moskva 1894. Uključeno u V. knjigu Sabranih djela 1901. g.

LIJEP SVRŠETAK (Horošij konec)

Prvi put štampano u časopisu »Oskolki«, br. 30, 25. srpnja 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Za prvu knjigu Sabranih djela, kamo je Čehov uvrstio novelu, ona je bila nešto prerađena.

U ŠUPI (V sarae)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 210, 3. kolovoza 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Preštampano u III. knjizi Sabranih djela, 1901., pri čemu je novela bila nešto dotjerana i skraćena.

ZLOMIŠLJENICI (Zloumyšlenniki)

Prvi put štampano u časopisu »Oskolki«, br. 32, 8. kolovoza 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Gotovo bez izmjena preštampano u knjizi »Nevine riječi«. M. 1887. Pripovijest je nastala povodom pomrčine, koja je bila te godine.

PRED POMRČINU (Pered zatmeniem)

Štampano u časopisu »Budilnik«, br. 31, 9. kolovoza 1887. Potpis: Brat moga brata.

Johann Hoff — industrijalac pivom.

ZINOČKA (Zinočka)

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 217, 10. kolovoza 1887. Potpis: A. Čehonte. Bez ispravaka preštampano u knjizi »Nevine riječi«, M. 1887., a s nekim izmjenama u II. izdanju »Šarenih priča«, Pet. 1891. i u kasnijim izdanjima te knjige. Ponovno popravljeno za III. knjigu Sabranih djela (1901.).

DOKTOR (Doktor)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 224, 17. kolovoza 1887. Potpis: A. Čehonte.

SIRENA (Sirena)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 231, 24. kolovoza 1887. Potpis: A. Čehonte. Prerađeno prilikom uvrštavanja u I. knjigu Sab. djela iz 1899.

SVIRALA (Svirel')

Štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4130, 29. kolovoza 1887. Potpis: An. Čehov. Nakon zamjene nekih riječi uključeno u knjigu pripovijedaka koja je izišla u Petrogradu 1888 Preštampano u IV. knjizi Sabranih djela (1901. god.).

OSVETNIK (Mstitel')

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 37, 12. rujna 1887. Potpisano: A. Čehonte. Prilikom preštampavanja u I. knj. Sabranih djela 1899. g. novela je bila nešto popravljena.

POŠTA (Počta)

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 252, 14. rujna 1887. Potpis: A. Čehonte. S ispravcima uvršteno u knjigu »Na-

mršteni ljudi«, Pet., 1890. i u sva kasnija izdanja te knjige. Nakon ponovnih manjih ispravaka štampano u V. knjizi Sabranih djela (1901.).

SVADBA (Svad'ba)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 259, 21. rujna 1887. Potpis: A. Čehonte. Značajno prerađeno prilikom uvrštavanja u I. knjigu Sabranih djela iz 1899.

BJEGUNAC (Beglec)

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 266, 28. rujna 1887. Potpis: A. Čehonte. S promjenama preštampano u ilustriranom kalendaru »Stoglav« za 1889. god. i u zbirci pripovijedaka »Dječurlija«, Petrograd, 1899. Ispravljeno prilikom uvrštavanja u II. knjigu Sabranih djela, god. 1900.

Prema sjećanjima Mihaila Čehova, novela odražava Čehovljeve utiske za vrijeme boravka i rada u Čikinskoj zemskoj bolnici.

ZADATAK (Zadàča)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 287, 19. listopada 1887. sa potpisom: A. Čehonte. Uvršteno u IV. knjigu Sabranih djela, 1901. g.

SPLETKE (Intrigi)

Prvi put štampano u časopisu »Oskolki«, br. 43, 24. listopada 1887. Potpis: A. Čehonte. Preštampano (s nekim promjenama) u I. knjizi Sabranih djela iz 1899. g.

STARA KUĆA (Staryj dom)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 294, 26. listopada 1887. Potpis: A. Čehonte. Ispravljeno prigodom štampanja u Sabranim djelima (u III. knjizi, 1901. god.).

HLADNA KRV (Holodnaja krov')

Najprije štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4193, 31. listopada, i br. 4196, 3. studenog 1887. Potpis: An. Čehov. S promjenama preštampano u zborniku »Namršteni ljudi«, Pet. 1890. i u kasnijim izdanjima te knjige. Uključeno u V. knjigu Sabranih djela, 1901. g.

SKUPE INSTRUKCIJE (Dorogie uroki)

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 308, 9. studenog 1887. Potpis: A. Čehonte. Preštampano u III. knjizi Sabranih djela, 1901. g.

Margot — udžbenik francuskog jezika, nazvan po sastavljaču Jeanu Margotu.

LAV I SUNCE (Lev i Solnce)

Prvotno štampano u časopisu »Oskolki«, br. 49, 5. prosinca 1887. Potpis: A. Čehonte. Prerađeno prilikom preštampavanja u I. knjigu Sabranih djela iz 1899.

NEVOLJA (Beda)

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 336, 7. prosinca 1887. pod naslovom O v a n i sa potpisom: A. Čehonte. S novim naslovom i manjim promjenama štampano u knjizi »Namršteni ljudi«, Pet. 1890. i u kasnijim izd. te knjige. Uključeno u V. knjigu Sabranih djela (1901.).

POLJUBAC (Poceluj)

Najprije štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4238, 15. prosinca 1887. s potpisom: An. Čehov. S promjenama preštampano u zbirci pripovijesti, izdanoj u Petrogradu 1888. Uključeno u IV. knjigu Sabranih djela (1901. g.).

DJEČARCI (Mal'čiki)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 350, 21. prosinca 1887. Potpis: A. Čehonte. S promjenama preštampano u I. knjizi Sabranih djela iz 1899.

KAŠTANKA (Kaštanka)

Prvi put štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4248, 25. prosinca 1887. sa naslovom U u č e n o m d r u š t v u i potpisom: An. Čehov. Kasnije izlazilo u nizu zasebnih izdanja. 1901. g. uključeno u IV. knjigu Sabranih djela.

PRIČA GOSPOĐE N N (Raskaz gospoži N N)

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 354, 25. prosinca 1887. sa naslovom Z i m s k e s u z e i potpisom: A Čehonte. Prerađeno za literarni zbornik »Priziv« (Poziv), M. 1897. Nakon ispravljanja uključeno u III. knjigu Sabranih djela (1901. god.).

BEZ NASLOVA (Vez zaglavija)

Prvi put štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4253, 1. siječnja 1888. pod naslovom B a j k a (S k a z k a) i sa potpisom: An. Čehov. S novim naslovom uključeno u IV. knjigu Sabranih djela, 1901. god.

SPAVALA BI (Spat' hočetsja)

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 24, 25. siječnja 1888. Potpis: A. Čehonte. S manjim korekturama ušlo u knjigu »Namršteni ljudi«, Pet. 1890. Uključeno u V. knjigu Sabranih djela, 1901. god.

NEUGODNA STVAR (Neprijatnost')

Prvi put štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 4404, 3. lipnja 1888. pod naslovom S v a k i d a š n j a s i t n i c a i potpisom: An. Čehov. S novim naslovom i nekim promjenama uključeno u knjigu »Namršteni ljudi«, Pet. 1890. Uključeno u V. knjigu Sabranih djela, 1901. god.

B. Š.

SADRŽAJ

NAPOMENA: Novele, uz koje nije označen prevodilac, preveo je Krunoslav Pranjić.

Korektori *Tomislav Prpić* i *Branka Janeković*

Izdavač ZORA
Izdavačko poduzeće
Zagreb, Prilaz JNA 2/II

Za izdavača *Ivan Dončević*

Rkp. br. 1080 — 27¼ tiskanih araka

Tiskanje dovršeno 5. XII. 1959.
u »Vjesniku« — pogon »Tipografija«,
Zagreb, Trg Bratstva i Jedinstva 6

Din 1500.—

52619/V.